

STAFÉTA [1] ■ 2016

TARTALOM

Előszó helyett /3/

■ MŰVÉSZET

Angyal Olívia: Valóság az illusztrációban /5/

Deák Péter: Dadaista és szürrealista hatások
a kortárs könnyűzenére /17/

Gál Enikő: Ethel Smyth élete és munkássága /41/

Kovács Pintér Tünde-Zita: Ifjabb Rimanóczy Kálmán munkássága /59/

■ BÖLCSÉSZET

Gergely Tamás: Die Entwicklung der interkulturellen
kommunikativen Kompetenz durch den Grammatikunterricht /79/

Borsos Csilla: Gender Stereotypes in Advertisements /99/

Kiss Erzsébet Janka: Character Transformation
by the Translator in *The Catcher in the Rye* /117/

■ KISMONOGRÁFIA 1.

Szabó Angéla-Mária: Bályok rövid története és hagyományai /141/

Tóth Andrea-Emese: Kémer él és élni akar /163/

Szabó Anita: Biharszentjános múltja és jelene /187/

■ TURIZMUS, GAZDASÁG 1.

Preznyák Szabolcs: Fürdőturizmus Bihar megyében /207/

Szatmári Bence: A határ menti romániai lakosság

kelet-magyarországi és nyugat-romániai fürdőlátogatási szokásai /223/

Kállai Krisztina: Bihar megye turizmusának fejlesztési stratégiái /247/

Borsos Kinga Klaudia: A válságok hatása Egyiptom

és Törökország turizmusára /275/

■ KISMONOGRÁFIA 2.

Lajos Édua: Magyar sziget az Avas hegység lábánál: Avasújváros /293/
Nagy Renáta Mónika: Nemzeti a nemzetköziben.
Interkulturális jellemzők a Hungaroringen /313/
Feiszés Iulia – Gabriela: Sárközújlak – az Avas kapuja /331/

■ TURIZMUS, GAZDASÁG 2.

Ardelean Tímea Krisztina: A Bázél III. tőke- és likviditási követelmények bevezetése a közép-kelet-európai régióban /351/
Magyar Márk: Területfejlesztési potenciál a turizmus- és vidékfejlesztés eszközeivel a Kárpát-medencében /371/
Szatmári Bence: Passzív sportturizmus Erdélyben /395/

■ SZOCIOLÓGIA, PSZICHOLÓGIA

Barth Anita: A pszichológiai jóllét valamint az azt befolyásoló negatív érzelmi állapotok összehasonlító vizsgálata egyetemi hallgatók körében /415/
Szalay Orsolya: Roma lakosság megítélése roma/cigány nemzetiségi nevelés-oktatásban való részvételtől függően /425/
Drótár Erika: Hátrányos helyzetű gyermekek jövőképe és munkaérdeklődése a középiskola-választás időszakában /455/

ELŐSZÓ HELYETT... ÁTADJUK A STAFÉTÁT!

Hogy miért?

Van rá legalább öt nyomós okunk!

Íme:

1. Intézményünket Partiumi Keresztény Egyetemnek hívják. Mi vagyunk a Partium magyar egyeteme. Nálunk végez a régió magyar értelmiségének nagy része. Mindenki diákként érkezik hozzánk, és szakemberekként távozik tőlünk. Ezért vagyunk!

2. A Partiumi Kutatóintézet a régió kutatásáért jött létre. Jelenleg mintegy harminc taggal működik. A kutatás mellett fontos feladata a tehetséggondozás. A diákjaink között vannak kiemelkedő tehetségűek/tudásúak, ambiciózusak, közösségi felelősséget érzők. Ők lehetnek a jövő Partium-kutatói.

3. Az Partiumi Keresztény Egyetem és a Partiumi Kutatóintézet az oktatáson/kutatáson túl törekszik lehetőséget biztosítani a gyakorlati tudás elsajátítására, tapasztalatgyűjtésre. A tanulás és a kutatói tevékenység között is széles ajtót nyitunk. Ezt is ki lehet próbálni..

4. Jelen publikációs kötet is bizonyítja, hogy milyen munkára képes egy elkötelezett egyetemi hallgató. Természetesen a koordinátorok, témavezetők hozzájárulása is nélkülözhetetlen összetevő. Íme, a bizonyíték: ezek a fiatal szakemberek máris értéket teremtettek!

5. A kötet a PKE Modern Nyelvek Tanszék és a Partiumi Kutatóintézet közösen első alkalommal meghirdetett pályázatának az eredménye. A könyvre rátekintve is látszik, hogy mekkora érdeklődés mutatkozik a hallgatók részéről ilyen kezdeményezésekre. Az érdeklődés mondhatni túlmutat a régió határain. A kísérletünk sikerült. Folytatása következik..

Nagyvárad, 2016.06.14.

dr. Szilágyi Ferenc
igazgató, Partiumi Kutatóintézet

VALÓSÁG AZ ILLUSZTRÁCIÓBAN

■ ANGYAL OLÍVIA ■ olivia@gmail.hu

PKE, Művészeti Kar, Képzőművészeti Tanszék, alapképzés II. év

■ Témavezető: BARTHA SÁNDOR

PKE, Művészeti Kar, Képzőművészeti Tanszék

Mindig sokat foglalkoztatott az a folyamat, ahogyan megfogalmazódnak bennem az alkotásaim. Számtalan kérdés vetődött fel bennem: Honnan jönnek, minek az alapján fogalmazódnak meg a víziók a fantáziámban? Milyen ingerekre alakulnak ki? Eleinte a tudományok világában keresgéltem a megoldást, de bármit is olvastam ezekről a mentális folyamatokról, kérdéseimre választ továbbra sem kaptam.

Mikor elkezdtem illusztrációval foglalkozni egyre jobban foglalkoztatott ez a probléma, különösen akkor, amikor igyekeztem úgy kialakítani az illusztrációkat, ahogyan azokat előzőleg elképzeltem,. Minden igyekezetem ellenére ez nem sikerült, illusztrációim mindig rengeteget változtak az eredeti elképzeléshez képest. Sajnos ez a változás a legtöbb esetben nem volt előnyös. Az egyetemem éveim alatt ért sok új hatás következtében teljesen elbizonytalanodtam az illusztrációval kapcsolatban.: Elvesztettem a fonalat, nem tudtam eldönteni, hogy milyen az amit készítek, emiatt nem is voltak túlzottan sikeresek a munkáim.

Aztán így a „sötétben tapogatózva” próbálkoztam újra felfedezni önmagam. Ennek reményében kezdtem kísérletezni olyan lehetőségekkel, amelyeket eddigi munkám folyamán soha sem próbáltam ki. A felvetett tézis és a hozzá kialakított kísérlet segítségével igyekeztem visszatérni mentálisan a kezdetekhez, azt az állapotot vizsgálva, ahogyan a víziók kialakulnak a képzeletemben. Ez mostanra elengedhetetlenül fontossá vált számomra. Úgy érzem ez az egyetlen mód arra, hogy újra megtaláljam önmagam az illusztráció világában. Ez a művészi világom ultimátuma.

BEVEZETŐ

Amint kilépünk az utcára számos kis apró szituációba botlunk, amelyek akár egyetlen másodperc leforgása alatt is rengeteg vizuális ingert keltenek bennünk. Ezeknek az ingereknek a hatására agyunk különböző asszociációkat alkot. Ezek az asszociációk elengedhetetlenek, mert minden művészeti tevékenységnek az alapjai, ugyanis ezekből alakulnak majd ki az ötletek, amelyekből művészi alkotások születhetnek. Asszociatív képességünk, képezi kreativitásunk egyik fontos összetevőjét.

Sokat gondolkodtam azon, hogy ezt a kreatív képességünket, hogyan lehetne alkalmazni az illusztrációban. Egy kísérlet segítségével elemeztem ezt a felvetést. Kísérletem abból állt, hogy tanulmányoztam a kisgyerekek viselkedését, egy számukra ideális környezetben. Fotóztam azt, ahogyan játszanak, ebben a környezetben. Majd ebből a fotó anyagból kiválasztottam néhányat, amelyeket kiinduló pontnak vettem az illusztrációk kialakításánál. Hosszas próbálkozás után kialakult az a technika melyet legalkalmasabbnak találtam erre a célra. A fotókat számítógépes programok segítségével átrajzoltam, így olyan illusztrációk születtek, amelyeknek a fantázia világa mellett a valóság is részévé vált.

Ezzel a kísérlettel tanulmányozom a valóságos helyzetek és illusztrációs világom közti relációkat. Eközben keresem azt a technikát, ami a legalkalmasabb a kísérlet megvalósításához.

AZ ILLUSZTRÁCIÓRÓL

Az ember földi megjelenése óta szoros kapcsolatban áll a vizuális ábrázolással, amelyek a mindennapok folyamán kialakuló szituációk leképezései. Erre a legalkalmasabb példa a barlangrajzok példája. Ezek a barlangrajzok rituális és mágikus funkcióval rendelkeztek, fontosak voltak a vadászatok megtervezésében és a vadászatra történő spirituális felkészülésben. Tulajdonképp az előzőleg megélt vadászati szituációkból maradt élmények, tapasztalatok alapján alkották meg ezeket az ábrákat, melyek segítettek a következő vadászat megtervezésében.

Az emberiség kulturális fejlődésében számtalan esettel találkozunk, amikor az alkotás a mindennapok helyzeteinek asszociációs továbbgondolásából született. Ugyanígy a bibliai jelenetek illusztrá-

lásában is felfedezhetjük ezt az irányvonalat. Erre a legjobb példa a barokk kor virágkorából való, amikor az ellenreformáció hatására úgy kérték a bibliai jelenetek ábrázolását, hogy azok az akkori kor-
nak megfelelő berendezéssel és öltözetben játszódjanak, ily módon emberközelibbé tették azokat, illetve felhasználták a mindennapi szituációkat a művek megalkotásában.

A művészet történetét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az egyes korszakok ábrázolásai egyértelműen magukon hordozzák az illető korszakra vonatkozó életszituációk sajátosságait. Ebben az a legcsodálatosabb, hogy ahány alkotó, annyiféle meglátást nyújtott, ettől téve igazán egyedivé a műveket. Az egyes alkotók az általuk megélt helyzeteket, élményeket a saját egyéniségüknek megfelelően dolgozták fel.

A valós élményekből való direkt táplálkozás az illusztráció története folyamán is jelen volt, többek között ennek is tulajdonítható, hogy az irodalmi művel egyenrangú művészi kifejezéssé fejlődhetett

MAI VALÓSÁGUNK

Ahogy az emberiség fejlődött, úgy alakultak ki a történelem folyamán a különböző életszituációk, korszakok, forradalmak, háborúk... a sok nézeteltérés és az emberek gondolkodása közötti különbségek miatt. A föld minden pontján különböző szituációkat élnek meg az emberek, emiatt sokféle világnézet és életfelfogás van egyszerre jelen, melyek számtalan variációban fejlődnek tovább. Az emberek többsége egy nagy vizuális kavalkádban él. Nem keresik a gondolati életet, minden gyors és könnyű kell hogy legyen. Mára mindent igyekszünk úgy megoldani, hogy azon többé ne keljen gondolkodni. Napjaink „zsúfolt zűrzavarban” telnek, egyre sivárabb életszituációkkal, amelyek többek között a világháló virtuális világának személytelen, elidegenítő hatásának is tulajdonítható. Ehhez az életvitelhez, úgy mint minden másnak, a képzőművészetnek is alkalmazkodnia kellett.

A GYEREKI VILÁG VALÓSÁGA

Munkám folyamán igyekszem olyan élményekre támaszkodni, amelyek a valós környezetből származnak. Például egy gyerek-irodalmi műhöz élményt, inspirációt a gyerekek világából ajánlatos meríteni. Ennek érdekében kezdtem el tanulmányozni a gyerekek

világát, élethelyzeteket, mozgásukat, viselkedésüket, mimikájukat. Meggyőződésem, hogy ezek megismerése, olyan élményeket adhat, amelyek szervesen képesek majd beépülni az adott illusztrációkba. Ez esetben egy olyan környezetben tanulmányoztam a helyzeteket , viselkedésüket, amely ideális volt számukra. Szabadon játszhattak a számukra kialakított környezetben, ahol minden az ő vágyaikat, igényeiket szolgálta. Itt is, mint ahogyan általában jellemző rájuk, a nagy nyüzsgésben érezték a legjobban magukat. A tér minden szegletét betöltötték játékaikkal. Játék közben mindig egy szerepet játszottak, amihez természetesen használták mimikájukat, kiabáltak, hangosan kacarásztak. Eleinte csendesek voltak és a tér széléiben igyekeztek ráhangolódni a játékaikra, majd ahogyan telt az idő egyre szabadabban mozogtak és jobban keresték egymás társaságát. Játék közben a valóságtól teljesen elrugaszkodva használták mimikájukat és egyre szabadabbá vált a mozgásuk is. Ezt igyekeztem úgy fotózni, hogy minél jobban közvetítse azt az élményt , amelyet köztük éltem meg. Megtapasztalva azt a nyitottságot és természetességet, amely jellemző az ő világukra, nagyon sok különleges élménnyel gazdagodtam, amelyek a felnőttek számára példaértékű lehetnek. Köztük valóban meg lehet tanulni élni.

FOTOGRAFIA - KAPOCS VALÓSÁG ÉS ILLUSZTRÁCIÓ KÖZÖTT

A fotográfia nem csak a valóság képi megjelenítésére alkalmas, hanem a vizuális művészetek egyik fontos kifejezési technikája. Legnagyobb előnye a gyors és valóságszerű ábrázolás. A valóság narrációjának egyik legszebb kifejező eszköze. A fotográfiának köszönhetően, sikerült azt az összekötő kapcsolatot megtalálni, amely „hidat” teremt valóság és illusztráció között. A fotókat próbáltam úgy elkészíteni, hogy az valamilyen módon reprezentálja azt a nyüzsgést, szaladgálást vagy épp unatkozást, ahogyan azt a gyerekek játékában láttam. Így pillanatképek készültek róluk és a helyzetükről. Munkámban a fotó közvetíti azt a valóságot, amelyet a gyerekek társaságában éltem meg.

KÍSÉRLETEM MÓDSZEREI

Kísérletemben tanulmányoztam a gyerekek viselkedését a számukra legkedvezőbb környezetben, egy babamama körben. Ez egy olyan hely amely az óvodai környezethez hasonló, azzal a különbséggel, hogy a gyerekeknek az édesanyuk is velük lehetnek. Az édesanyák is minden programban résztvesznek a gyerekekkel együtt: kirándulásokban, kézműves foglalkozásokban, felolvasásokon, közös éneklésekben, játékokban. Ez a program, amit a babamama kör megalkotott, arra szolgál, hogy a gyerekek könnyebben viseljék az óvodai környezethez való alkalmazkodást, eközben az édesanyák számára is tartanak különböző előadásokat, képzéseket a gyereknevelésről.

A velük együtt eltöltött időben folyamatosan fotóztam őket, rögzítve mozgásukat, mimikájukat, viselkedésüket játék közben. A játék folyamatában rögzített pillanatfelvételek elkészítésében arra figyeltem, hogy azok minél inkább érzékeltessék az ottani hangulatot. Mikor elkészült ez a fotógyűjtemény, kiválogattam azokat a pillanatképeket, amelyeket úgy véltem továbbgondolhatóak illusztrációnak. Eleinte csak a gyerekek arc mimikája foglalkoztatott, ez lévén az egyik fontos kiindulópont a mesefigurák megrajzolásában, azon belül is az érzelmek közvetítésében: Tulajdonképp a testük kialakítását is az arc karaktere befolyásolja.

AZ ARCKIFEJEZÉS MINT KIINDULÓPONT

Mimika alatt a szem, a szemöldök és a száj körüli izmok mozgását értjük. A mimika ösztönösen működik. A különböző kultúrákban, az érzelmek ugyanúgy jelennek meg az arcon. Még a vakon születettek arcjátéka sem különbözik látó embertársaikétól. Összesen hét alapérzelem tükröződik az arcon: öröm, meglepetés, félelem, szomorúság, harag, undor és érdeklődés. A mimika az arc egészének „összjátéka”, az arc izmainak mozgása révén jön működésbe. Főleg az érzelmek önkéntelen kifejezője, tükrözője. Kommunikációs helyzetben kívül is megfigyelhető, az aktuális érzelmi állapotot tükrözi. Az egyetlen nonverbális csatorna, amelynek működéséhez nem szükséges másik ember jelenléte. Ezzel együtt az interperszonális kapcsolatok egyik alapvető kommunikációs eszköze.

Az első empirikus pszichológiai könyv Darwinhoz köthető és „Az ember és az állat érzelmeinek kifejezése” címmel jelent meg. Darwin-ra mély benyomást tettek azok a hasonlóságok, amelyeket különböző kultúrákhoz tartozó emberek nonverbális érzelmkifejezéseiben figyelt meg, továbbá az a feltűnő hasonlóság, amelyet az emberi érzelmei kifejezéseinek némelyike és egyes állatfajok, különösen az emberszabású majmok érzelmi jelzései között tapasztalt. Darwin úgy gondolta, hogy mivel az érzelmei kifejezése [mosoly, nevetés, sírás, rémület stb.] rendkívül hasonló valamennyi emberi társadalomban, ezért ennek a kommunikációs rendszernek közös, örökölhető alapjai vannak

A mimikáról a kutatók úgy beszélnek, mint az érzelem, a hangulat, a lelkiállapot kifejezésére legalkalmasabb nonverbális eszközzel. Az arc közvetítette érzelmi üzeneteknek egy viszonylag szoros intenzitástartományra van. Lehet a mimika leheletfinom és lehet erős, groteszk, feltűnő. Az arc alkalmas a beszédet kísérő jelzésekre is. A mimika a beszéd aláfestését, hangsúlyozását is szolgálja, esetenként helyettesítheti is a beszédet. Az ilyen mimikai jelzéseket többnyire tudatosan használjuk – olyan mértékben, mint amilyen mértékben tudatosan élünk a nyelvi eszközökkel is –míg az érzelmei tükröző mimikai megnyilvánulások általában nem tudatosak. Az arcizmok mozgásában megnyilvánuló „konvencionális” jelzések egy része kulturális kötöttségű. Így a kacskintás, a szemrés erős csodálkozó nyitása, vagy éppen összehúzása fegyelmezéskor, szidáskor, figyeléskor; a homlok és a szemkörnyék ráncolása, az ajakba harapás, a száj és a szem együttes mosolya. Ezek a mi kultúránkban megfogható jelentést hordoznak. Más kultúrkörökben ezek egy része mást is jelenthet, de lehetnek jelentés nélküli megnyilvánulások is. A mimikában, de általában a nonverbális eszközök használatában, sokat számítanak, mert jelentést módosíthatnak.

A KONTEXTUS FONTOSSÁGÁNAK FELISMERÉSE

Illusztrációimban mindaddig az arckifejezés alapján igyekeztem megfogalmazni figuráimat. Több-kevesebb sikerrel jártam. Bár a fotók alapján alakítottam ki a figurát, az mégsem fejezte ki azt, amit szerettem volna. Nem éreztem azt rajta, hogy egy valóságos szituációt tükrözne, ugyanakkor frissességét is elveszítette. Érződött rajta a sok stilizálás, tervezés, ami egy mesterkélt figurát eredmé-

nyezett. Hosszas, kísérletezés következményeként megszületett az a módszer, hogy közvetlenül a fotóra rajzolom a figurát, számítógépes programok segítségével. Ezt a technikát kipróbálva érezhető volt már a munkák befejezése előtt, hogy képes érzékeltetni a figura pillanatnyiságát, vagyis eljutottam egy olyan eredményhez, amely tulajdonképpen kísérletem célja volt.

Az illusztrációk gyarapodásával a válogatott fotókból egyre inkább fontosabbá kezdett válni az a környezet is amiben a gyerekek megnyilvánultak. Elkezdtem azzal próbálkozni, hogy a környezetet is beépítsem az illusztrációkba. Ezáltal a fotó teljes mértékben az illusztrációk szerves részévé vált. Az, hogy az illusztrációkba a környezetet is beépíttem, fordulatot jelentett a kísérletemben, amely ugyanakkor kihívást is jelentett. Ettől kezdve, nem csak a figurák megfogalmazása volt a feladat, hanem azok megnyilvánulási tere, kontextusa is fontossá vált.

Kísérletezésem során arra a következtetésre jutottam, hogy illusztrációim kompozícióját teljesen vagy legalábbis 90 százalékban a fotó eredeti kompozíciója határozza meg. Mivel a fotók legtöbbször több szereplőt is ábrázolt egyszerre, az illusztrációkban nem csak a tér és a figura viszonyát kellett kialakítani, hanem a figurák egymás közötti, kapcsolatával is foglalkozni kellett. A felvázolt folyamat során felmerülő problémák, nehézségek ellenére kísérletezésem végül sikerrel jártak.

KÖVETKEZTETÉS

Bár a kutatás a mesefigurák kialakításának, megfogalmazási módszereinek bemutatásaként indult, a saját magamnak kiadott feladat megoldásában, olyan váratlan fordulat történt, amely a kezdeti elgondoláshoz képest változásokat indokolt.

Így kísérletem, a fordulat után, már nem csak a karaktertervezésre fókuszált, hanem egy olyan illusztrációs megoldás kialakítására, amely az eredeti célon túlmutatva egy egész kompozíciós problémát foglal magába. Ebből kifolyólag a tanulmányozás fotóanyagát felhasználva komplex illusztrációk jöttek létre, amelyekben a figurák megalkotásán túl a közöttük kialakuló viszonyrendszer feltérképezésére illetve a figurák és a tér kapcsolatrendszerének vizsgálatára is sor kerülhetett.

Ez egy olyan alkotói módszert eredményezett, amely a fotográfia felhasználásával a valóságnak az illusztrációba való direkt beépítéséhez vezetett.

A valóság és az illusztráció között valóban létezik összefüggés, a valóság szimbiózisban van az illusztrációval. Minden vízióknak az általunk megélt, szituációk az alapjai, ezekre az élményeinkre építjük asszociációinkat, amelyek végső soron látomásainkat befolyásolják.

BIBLIOGRÁFIA

Mimika, www.harsanyi-bp.hu/letoltesek/konyvtar/mimika.pdf

Letöltve: 2016. április 12.

Forgas, Joseph: A társas érintkezés pszichológiája. Bp.: Kairosz, én.

Paese, Allan: Testbeszéd. Bp.: Park K., 1995.

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Metakommunik%C3%A1ci%C3%B3>

Letöltve: 2016. Február 17.

Gesztusok http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/komm_elm/224_gesztusok.html Letöltve:2016. április 12.

Tarka Léggömbök, történetek óvodásoknak, Móra Könyvkiadó, Budapest, 1970

FÜGGELÉK

Itt láthatóak azok az illusztrációk, amelyek a kísérlet eredményeként jöttek létre.

Az illusztrációk a Móra könyvkiadótól a Tarka Léggömbök, történetek óvodásoknak, Budapest, 1970, című mese gyűjtemény alapján készültek.

DADAISTA ÉS SZÜRREALISTA HATÁSOK A KORTÁRS KÖNNYŰZENÉRE

■ DEÁK PÉTER ■ deakpetter2@freemail.hu

Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Művészet és Filozófia a nyilvános térben magiszteri képzés

■ Témavezető: HORVÁTH GIZELLA

Partiumi Keresztény Egyetem, Művészeti Kar, Képzőművészeti Tanszék

A dadaizmus és a szürrealizmus hatása, korunk könnyűzenéjére avagy
„Az anarchia nem a káosz, hanem a hatalom nélküli rend”

1. BEVEZETŐ

1.1. A dolgozat célja, várt eredménye

A dadaizmus irányzata 1916 július 14.-én egy kiáltvánnyal született, majd alig néhány év alatt berobbant a világba. Hamar kinőtte magát és már nem csak néhány Zürichi menekült gondolataként, hanem megannyi művész, alkotó eszméjeként vált az első Világháborút követő egyik számottevő filozófiájává. Mielőtt kiválasztottam a dolgozat témáját, sokat beszélgettem párommal arról, hogy vajon mit is jelent az, hogy DADA. Sok minden kavargott a kérdés kapcsán a fejemben. Először azt gondoltam, hogy a dadaizmus az egyik leginkább önellentmondásos irányzat. A dadaista verseket olvasva azon tűnődtem, hogyan követhet valami egyszerre számos egymásnak ellentmondó irányelvet, hiszen a „klasszikus dadaizmus” még önmagát is megtagadta, a dadaista művek egy időben rendszeresek és rendszertelenek, hasznosak és haszontalanok, értelmesek és értelmetlenek, esztétikusak és ugyanakkor mellőzi is az esztétikát teljes egészében. Végül a beszélgetések során arra a megállapításra jutottam, hogy a dadaizmus egy megfoghatatlan, körülhatárolhatatlan és disszonáns irányzat, melynek zsenialitása abban áll, hogy mindezt a lehető legpozitívabb értelemben végzi. A dadaizmus megfoghatatlan

akár a káosz, mely a rend ellentéte. Ám a káosz csupán céltalan lödörgés, egy teljesen neutrális hatástalan állapot, melynek sem forrása sem célja nincsen. Ezzel ellentétben. Hogy egy példával érzékeltessem, képzeljünk el egy tevét, akinek át kell vágnia a sivatagot, ha véletlenszerű irányokba menne azoknak rendszertelen változtatásával, valószínűleg szomjan halna, ezzel ellentétben az a tevé, aki egy meghatározott irányvonalat követve törekszik az ivóvíz felé, még ha szenvedések árán is, de túléli a sivatagon való átkelést. Ebből kiindulva azt gondoltam a dadaizmus nem lehet céltalan, hiszen ők is céllal fogtak bele elképzelésük megvalósításába. Hugo Ball első dadaista kiáltványában maga írja, hogy A dada új művészeti irányzat. Ez érthető abból, hogy mindmáig senki sem tudott róla, holnap pedig egész Zürich róla fog beszélni.¹

Az egyértelmű, hogy a dadaizmus nem a rend kritériumai szerint él, de az is látszik, hogy van forrása és célja egyaránt. Itt gondoltam azt végig, hogy a megoldás nem található meg csupán e két fogalom egymással történő szembeállításával. Ekkor eszembe jutott egy dalszöveg, mely így szól, „Az anarchia nem a káosz, hanem a hatalom nélküli rend.” Azt gondolom számomra ez a mondat határozza meg leginkább a dadaizmus meghatározhatatlan és körülírhatatlan eszméjét. Ez indított arra, hogy értekezésemben, korunk könnyűzenei előadóra tekintve, a dadaizmus hatásait keressem. Bár a művészeti irányzatnak mára kevés konkrét képviselője maradt, egyértelműen otthagya kézjegyét a világ művészeti irányvonalaiiban, mint az avantgárd egyik legkorábbi irányzata, legyen szó egy banda Ars Poeticájáról, a dalszöveg íráson át egészen a zenei klippekben megjelent képi világig. E három perspektívából három különböző bandát fogok megvizsgálni. A dolgozatomban szeretnék kitérni a dadaizmus válságára, melyet egy a francia forradalommal történő párhuzammal fogok szemléltetni, illetve ebből a válságból való kiút bizonyos lehetőségeit igyekszek megvilágítani a zeneművészet bizonyos irányzatain keresztül. Az általam vizsgált előadók a Slipknot, a Thy Catafalque [azon belül is Kátai Tamás munkásságát kihangsúlyozva] illetve a The Tool nevű együttes.

---

¹Vö.: Dadaizmus antológia Balassai kiadó 1998 szerk.: Beke László, 11.

2. DADAIZMUS ÉS KÖNNYŰZENE

2.1. A dadaizmus célkitűzése

Kutatásom során megannyi választ találtam arra, hogy mi is a célja a dadának, egy cikk például azt írja a dadaizmusról: *”fő célja a botrányokozás”*² egy ehhez hasonló véleményen lévő forrásban ezt olvashatjuk: *”A dadaizmus a meghökkentést célzó avantgárd irányzat.”*³ Déry Tibor aki a dadaizmus egyik kiemelkedő magyar képviselője így fogalmazza meg a dadaizmus mibenlétét: *„Mert dada nem Weltverbesserer, dada semmit sem akar jobban vagy legjobban megcsinálni, dadának nincsenek céljai – dada van, mint ahogy a világ van s a dolgok s az élet legfőbb értelmetlenségét s céltalanságát fejezi ki rettenetes viaszkarccal, mely papírral, lószórbajusszal s festett szemével, mint a mindenség halotti maszkja mered le a fellampionozott pódiumról.”*⁴ Ennek alapján megállapíthatjuk, hogy nincs egyértelmű konklúzió arról, vajon mi is a dadaizmus célja. A dadaizmus megannyi oldalról történő megközelítése feltárja az ember számára, hogy nem lehet implicit módon megközelíteni a dadaizmus céljának vizsgálatát. Ha az adott írásokra, esetekre önmeghatározásokra koncentrálnunk egy elképesztő és véget nem érő labirintusba botlunk melynek a vége a káosz és az anarchia. Saját belátásom szerint ez az a „védelmi rendszer”, amellyel gátolni kívánták azt, hogy a dadaizmus is csupán egy eszköz legyen az aktuálpolitika kezében. A politika, ugyanis ok okozati összefüggésben gondolkodik. Azért készítették egy plakátot, mert azzal motiválni akarom a harcba az azt nézőket, stb. Azzal aligha tudok mit kezdeni, ami bugyuta és céltalan. Ha azonban a dadaizmust explicit módon vizsgáljuk, rájövünk, hogy célja valahol az alkotói tevékenységben, az elért eredmények összefüggésében, továbbá a művészeti irányzat általános érvényű tulajdonságaiban keresendő. Mindezt összevetve nyilvánvalóvá válik [számomra], hogy a kezdeti törekvések eltérőek a művészeti irányzat végére kialakuló irányvonalaktól azonban egyértelmű céllal jött létre, és ez a művészet forradalma. Nem élvezni akarták a felszabadított művészetet, hanem harcolni akartak érte. Fel akarták hívni a figyel-

² Ld.:<http://www.literatura.hu/lexikon/d.htm>

³ Ld.:<http://enciklopedia.fazekas.hu/irodalom/Dadaizmus.htm>

⁴ Ld.:<http://www.huszadikszazad.hu/1921-julius/kultura/dery-tibor-dadaizmus>

met arra, hogy a „keret lett a fontos és nem a kép”, és remélték, hogy ezt a felismerést felhasználva, az alkotás folyamata, célja, tárgya, gyökeresen megváltozik.

2.2. A „DADA” jelentése

A „dada” jelentése [franciául] lovacska, néhol falovacsskát olvastam. Azonban a szó jelentése a francia szótár szerint vesszőparipa. Hugo Ball 1916-os kiáltványában⁵ a román jelentés, „igen-igen”, „tényleg”, „igaza van”. Ez a jelentés is megállja a helyét. Ezen jelentések sokszínűsége azt mutatja, hogy a dada szó egy misztikus kifejezés, amely megannyi értelmezési lehetőséget hordoz magában. Összességében konstruált szó, azonban, ha megvizsgáljuk azt, hogy a román „da” kifejezés „igen”-t jelent, érthetővé válik a szónak tulajdonított tartalom. A szó jelentésére sok variáns található, ám úgy gondolom, hogy ez a sokszínűség, ha így mondhatjuk, magának a művészeti irányzat performanszának a része. A dadaizmus ugyanis sokszor visszautal ars poeticájának egyik legfontosabb elemére, miszerint nem számít a szó milyen jelentést hordoz magában, a fontos az, hogy hagyjuk szabadon a szavak áramlását, tisztítsuk azt meg és szabadítsuk fel. Engedjük ki, amit megkívánunk, ha a szó úgy jön, ne gátoljuk korlátokkal a mozgását. Semmit ne tartsunk magunkban még akkor sem, ha értelmetlen.

2.3. A könnyűzene

Ezt az alcímet nem azért fogalmaztam meg ilyen röviden, mert alábecsülném a könnyű zenét, mind történelmi múltjában, mind pedig bonyolultságában vagy jelentőségében. Éppen ellenkezőleg, annyira bonyolult és komplikált kérdéskörrel van szó [a fogalom tág jelentése miatt] amit aligha lehetne néhány oldalban összefoglalni. Úgy gondolom, ettől függetlenül két általános dolog mellett nem lehetünk el. Az egyik a fogalmi tisztázás [Mi is az a könnyű zene?], illetve az, hogy hogyan alakult ki a könnyű zenének az a bizonyos válfaja, ami kapcsolódik a dadaizmushoz.

---

⁵ Vö.: Dadaista antológia [Beke László – Dadaizmus Antológia [Balassi Kiadó Budapest 1998]

A könnyű zene fogalmi kritériuma leginkább az, hogy se a folklórhoz, sem pedig a komoly zenéhez ne tartozzon.⁶ A könnyű zene talán a zeneművészet egy vadhajtásaként kezelendő. A könnyű zene általában széles körben elterjedt mindenkihez szóló alkotás. A könnyű zene elterjedése a 19. század közepétől kezdődik. A kialakulását a kottanyomtatás előzte meg. A kották könnyebben el tudtak jutni a mindennapok emberéhez is, ennek okán mindenkinek lehetősége adódott az egyszerűbb zenéket megismerni, azokat otthon gyakorolni, játszani. Ezek a személyek lettek az első „könnyűzenészek”. Az akkori metódusok nem is tértek el sokban a mai értelemben vett módszerektől, ugyanis az akkori zeneműkiadók, akik ezeket a kottákat készítették, amiket kereskedelmi forgalomba bocsátottak, segítették a könnyű zene képviselőinek munkáját. Először Amerikában alakult ki a könnyűzenész mai értelemben vett karaktere. Lassan kialakultak azok a terek, ahol az előadó megmutathatta a tudását a közönségnek. Ugyancsak a 19. század közepén kezdett kialakulni a blues zene. Az első blues hangfelvétel 1920-ból származik. Ezt a számot egy hölgy előadásában hallhatjuk. Ennek a számnak a címe *Crazy Blues*. A huszadik század elején kezdte kibontani szárnyait a jazz zene, amely a bluesból fejlődött tovább. A jazz zene jellemzője, hogy szeret improvizálni, továbbá eltér az általa használt ritmikus szünetek használatától az európaiaktól. Különleges lüktetése és összetettsége egészen 1960-ig repítette, amikor az időközben kialakuló új zenei irányzatok is előtérbe kerültek, és megdőntötték a jazz monopol uralmát. 1960-ra a könnyűzene igencsak szerteágazó lett. Minden irányba elindult, amit csak képes volt megragadni. A hatalmas kereslethez hatalmas kínálattal állt elő, és legendás karakterek születtek. Azonban ami minket jobban foglalkoztat, az a könnyű zene találkozása a dadaizmussal. Ugyanis 1960-ban indult el az első olyan könnyűzenei irányzat, mely az avantgárd és a könnyűzene „gyermekéként” született. Ez pedig a free-jazz műfaja volt. Innen aztán sok más műfaj fejlődött ki a továbbiakban. Ilyen volt például az indie zene, vagy az alternatív számos más irányzata. Később megjelent az avantgárd metal műfaja is. Ezek az irányzatok talán elképesztő diverzitásuk és szerteágazóságuk miatt, korunkra már nem különíthetőek el tökéle-

---

⁶ Vö.: Denis Arnold. *The New Oxford Companion to Music, Volume 2: K-Z*. Oxford University 1467. oldal

tesen. Felvették egymás elemeit. Alapvetően azért ilyen szerteágazó, mert az előadók nagy része nem határozza meg azt, hogy ő most industriális metalt, dubsteppet, rockot, alternatív rockot, alternatív punk rockot, vagy egyáltalán mit játszik. Egyszerűen a saját szívdobbanása adja meg a zenéje ütemét, a gondolatai és vágyai határozzák meg a kifejezésének módját. Hozzáértő amatőrként a legjobban próbálja kifejezni önmagát. Emiatt sokszor több irányzatból is merít, aminek a keverékéből alkotja meg a sajátját. Ez nem mindig írható körül csupán egyetlen irányzattal [pl. metal, reggie, country, pop stb.] Visszakanyarodva az eredeti témához, a könnyű zene sokszínűsége miatt, az avantgárd elemei sok műfajba belemosódtak. Vannak olyan előadók, irányzatok, amik összességében közelebb, és vannak, amik távolabb állnak tőle, de egyértelműen kimondhatjuk, hogy hatással volt a nagybetűs könnyűzenére ez a huszadik századi művészeti irányzat.

3. A DADA ÉS A KORTÁRS KÖNNYŰZENE

3.1. A Thy Catafalque

3.1.1. Kátai Tamás, *avagy* "A hangok is képek, a képek is hangok"⁷

A *The Catafalque* frontembere fotóművész, zeneszerző, költő, polihisztor egy alig ismert ugyanakkor európai jelentőségű alkotó. A makói származású Kátai Tamás 1975-ben született a Szeged melletti kis városban. Pályafutása is itt kezdődött, amikor Herman Balázssal és Kónya Zoltánnal összeállva metal zenét kezdtek játszani. Közös próbálkozásaik egy *Gire* nevű együttesben valósultak meg. Később az együttes logisztikai nehézségek miatt nem volt működőképes, bár fel nem bomlott, de a közös alkotási folyamat egyenlőre véget ért. Kátai Tamás és Juhász János később 1998-ban alapították meg, a *Thy Catafalque* nevű együttesüket. Egy darabig együtt dolgoztak majd később, csakugyan a logisztikai nehézségek miatt a duó felbomlott. Tamás Skóciába, János pedig Angliába költözött. Nyomatékosabbnak bizonyult az az indok, ami egy Kátai Tamással

---

⁷ Ld.: <http://hardrock.hu/?q=node/30153> P.A., 2015, október 8. 07:54

készített interjúból derül ki⁸, hogy Juhász János feleslegesnek érezte magát, részint mert a banda neve összefonódott Kátai Tamáséval, részint mert alkotói válságba került. 2011-ben Kátai Tamás kiadta szólóalbumát, mely a *Rengeteg* címet viselte. Dolgozatomban ezen album egyik számával fogok foglalkozni. Kátai Tamás karaktere a vele készített interjúból rajzolódhat ki leginkább. Ő maga nem vallja azt a nézetet, hogy a zenéje avantgárd lenne, vagy metál. Ez így nem is lenne helytálló kijelentés, ugyanis mindkét irányzatnak csupán bizonyos elemeit hordozza. A torzító használata, ritmikája és hangszerelése a metal zenéhez kapcsolható, a dalok szövegei viszont inkább az avantgárd irányzat sajátosságait hordozza magában, és azt gondolom, hogy azon belül is a dadaizmushoz kapcsolható, hogy miért is arra később térek ki. Az általam kikutatott cikkek közül egy kifejezett szakaszt szeretnék kiemelni, aminek elemzésével kívánom demonstrálni a feljebb már ismertetett hipotézisemet.⁹

“HRM: A Thy Catafalque zenéjét általában avantgarde metal-ként szokták bekegerezni, ha muszáj, ahova olyan egymástól nagyon eltérő zenekarokat is besorolnak, mint az Age of Silence vagy a Diablo Swing Orchestra. Egyetértesz ezzel a műfaji címkével? Te hogyan jellemeznéd a TC zenéjét?”

K.T.: Egy Manowarhoz képest lehet avantgárdé, azaz előremutató, de abszolút értelemben nem az, ezért egy kicsit félrevezető ez a jelző. Sehol sincs ez a nagyvilágban zajló avantgárdé zenei áramlatokhoz, ahol a tonalitás struktúrája is megbomlik. Metalhoz képest vannak benne szokatlan elemek, de én amúgy a metal címkéhez sem ragaszkodom. Az is csak egy jármű, mint mondjuk egy busz. Az ember el akar jutni valahova, felszáll a buszra, odaér egy megállóhoz, aztán onnan gyalog megy tovább, vagy biciklivel, vagy felszáll egy vonatra, hogy a kitűzött helyet elérje. A metal nekem mondjuk a busz. Az egyik jármű. A rockzenekaroknak viszont ez a cél, felszállnak és ott maradnak, ez a célállomás maga, amivel semmi baj nincs, csak nekem dolgom van valahol máshol.”

---

⁸ Vö.:A www.hardrock.hu interjújával kelt.: Tomka, 2011, december 14 - 16:51 [http://www.hardrock.hu/?q=node/17837]

⁹ Vö.:A www.hardrock.hu interjújával kelt.: Tomka, 2011, december 14 - 16:51, [http://www.hardrock.hu/?q=node/17837]

E szakasz konklúziójaként arra szeretnék kitérni, amit már feljebb említettem, hogy az előadó gyakran nem határolja be magát egy zenei műfaj kereteivel, hanem a már elkészült alkotást igyekszik a befogadó közönség rendszerezni, amint az a kiragadott szakaszból is látszik. Az alkotói folyamatot azonban [bármennyire is szabadnak ítéljük azt meg], keretek között kell vizsgálnunk. Ez a keret az ember belső lelki struktúrája. Ez a struktúra a minket ért szocializáció, az eléink támasztott társadalmi normák, a lelki sajátosságaink [például milyen zenére vagyunk fogékonyak, vagy egy képben a formákra, a színekre vagy a beállításokra figyelünk stb.] összességéként határozható meg. Minél szabadabban hagyjuk folyni a szavakat, a hangokat, a képeket a fejünkben, és minél szorgalmasabban tárjuk azt a világ elé annál inkább meghatározó ez a tényező. Ezek a hatások az alkotói tevékenység akár egészen apró specifikus tulajdonságain keresztül ragadható meg. Bár ő nem vallja magát avantgárdnak, [ami ilyen formában helytálló] mégsem állíthatjuk azt határozottan, hogy nem hatott rá az avantgárd irányzat bizonyos elemeiben. A későbbiekben egy összehasonlító elemzés keretében igyekszek rávilágítani arra, hogy felismerhetően elérte Kátai, [akár nem tudatos] énjét a dadaizmus [és ezáltal az avantgárd] mely magára a kortárs könnyű zenére volt hatással.

3.1.2. Hugo Ball rövid bemutatása és a Cabaret című versének elemzése

Hugo Ball 1886. február 22-én született Németországban. Filozófiát és szociológiát hallgatott. 1915-ben menekült Zürichbe. Harminc évesen, 1916-ban feleségül vette a bárénekesnő Emmy Hennings-et, akivel közösen alkották meg a Cabaret Voltaire-t. Hugo Ball – csakúgy, mint a dadaisták nagy hányada – menekült volt. A dadaizmus megteremtői, szinte mind az első világháború által elgyötört területekről származnak. Ezek a menekültek a nyomor, a hadkötelezettség, vagy egyéb okokból bekövetkező, önkéntes száműzetésbe vonultak. 1916-ra ezek az emberek meggyűlöltek a háborút, és ez a közös ellenség kovácsolta össze a különböző nemzetiségű száműzötteket. Még ebben az évben megszületett az első dadaista kiáltvány, mely az egész mozgalmat, ha meg nem is teremtette, hiszen hasonló próbálkozásokkal már korábban is találkozhattunk, de leg-

alábbis megnevesítette ezt az új eszmét.¹⁰ Ball művészetfilozófiája, a Gesamtkunstwerk volt, a műalkotások minőségét e gondolat szerint az érzékszervekre való hatás minősíti [zene a hallásra, festészet a látásra, stb.]

Így ennek az irányzatnak az az ideája, hogy olyan műalkotásokat kell készíteni, amelyek egyszerre hatnak minden érzékszervre. A Cabaret Voltaire is ennek az eszmének a gondolatában keletkezett.

A „versolvasás” mellett, a korabeli beszámolók szólnak arról, hogy a Cabaretben szinte minden létező elképzelt és elképzelteletlen performansz kelt életre, például Huelsenbeck és Tzara egyik performanszában zsákba bújtak, majd egy-egy csövet raktak a fejükre, és ebben a „jelmezben” kacsaáltak. Ezt a produkciót pedig fekete kakadunak nevezték el. Emellett sok más szokatlan és a korszellem szerint felháborító produkciót demonstráltak a publikumnak. Sokszor tömegverekedés lett a vége.¹¹

A *Cabaret* című vers 1916-ban keletkezett. A *Cabaret* című alkotás alapvetően egy vershármás első műve. A *Cabaret*, a *Cabaret után* illetve a *Morfín* című verseké. A *Cabaret* szerzője, Hugo Ball, a *Cabaret után*, és a *Morfínt* viszont Hugo Ball felesége, Emmy Hennings írta. A vers [*Cabaret*] összesen hat versszakból áll, amely két hármás egységre van osztva. A három vers együtt egy dadaista, kusza történetet ír le.

A mű az én értelmezésemben Hugo Ball gondolatait írja le a *Cabaret*ben. Megőrzi a dadaizmus intuitív rögtönző jellegét, ugyanakkor sokadik olvasásra is az az érzetem, hogy az esemény itt játszódik, méghozzá egy előadás alatt. Az író saját szemszögéből követi az eseményeket. Nem ragaszkodik a valósághoz, csupán a hely fixált, minden más momentum fikatív, vagy egy fikció kivetítése az előadás terében. Egy rögzített pontból vizsgálja a környezetet. Először a vers első sorában¹² találunk helymeghatározást [a függöny előtt] A harmadik versszak első sorában van a második helymeghatározás [A bejáratnál ott ül]. Az ötödik versszakban, a vers szereplőjének gondolata kiszakad a *Cabaret*ből, és egy elvont művészi magaslatra emelkedik, ahol a kisiklást [ahogy a vers mondja] a diszharmóniát magasztalja. Ebben a pontban az esemény helyszíne kettős jelleget

---

¹⁰ Vö.: <http://www.artpool.hu/dada/mozgalomZ.html>

¹¹ Vö.: Dadaizmus Antológia :szerk. Beke László Balassi Kiadó 1998. 33-34.

¹² Vö.: Dadaizmus Antológia :szerk. Beke László Balassi Kiadó 1998. 33-34.

ölt. Részben a színházban marad, de a gondolat, ami a szereplő fejében zajlik a képzelet világába lép, és ezáltal fogalmaz meg magának egy ideát. Az utolsó versszakban visszatérünk a színházba, majd újra az exhibicionista kerül a középpontba, majd megfogalmazódik a vers rejtett konklúziója.

A műfaji besorolásnak nincs értelme, de ha valamit mondanom kéne rá, talán egyfajta anti óda-ként funkcionál. Az óda jellemzőinek negációja fedezhető fel a versben. A vers minden csak nem fennkölt, de összességében ez az egész dadaizmusra jellemző. Az egyetlen dolog, amire az állításumat alapozom, az az ötödik versszak. Ez a versszak ugyanis kiszakad az addigi közegből, és éppen a költői fennkölt állapotot, magaslatot fricskázza. A műfaji besorolás olyan szempontból sem ésszerű mert ha megtagadjuk a műfajt, és a negációt jelöljük meg új műfajként tehát anti-óda azzal önellentmondásba ütközünk, ugyanis elengedjük a szabadságot, és kategorizáljuk, keretek közé szorítjuk önmagunkat ezáltal. Az ilyen formájú értelmezhetőség egyébként legtöbbször nem lehetséges [pl. Tristan Tzara munkásságának egyes elemeiben [kikakokú, a nagy Lalulá]].

A vers rímképe alapvetően az első versszakban félrím, a második versszakban nincs rím a harmadik versszak ismét egy félrímet tartalmaz. A negyedik versszak ismét egy félrímet birtokol, míg az ötödik versszakban rendhagyó módon egy teljes keresztímet található. Ez az ötödik versszak ilyen szempontból is kiemelkedő, különleges. Az utolsó versszak megint egy keresztímet tartalmaz. Az utolsó három versszak egyfajta keretbe foglalja az ötödik versszakot.

A vers keretes szerkezetű, hiszen a figyelem újra visszatér a már korábban említett exhibicionistára.

3.1.3. *Thy Catafalque. Trilobita elemzése.*

A *Trilobita* Kátai Tamás első szólóalbumának egyik darabja. A *Rengeteg* című album jelenleg a thy Catafalque történetében a legnagyobb eladott példányszámot tudhatja magáénak. Az albumon található egyik szám a *Trilobita*, melyet azért választottam, mert ez a szám stílusában, jellegében, minőségében nagyban jellemzi a Kátai által képviselt elveket. A *Trilobita* egy régen, mintegy 250 millió éve kihalt, a rákhoz hasonló tengeri ízeltlábú. Esetünkben azonban a szó hangzatossága az, ami jelentős. A cím itt egy témamejelölés.

A *Thy Catafalque* ezen számának dadaista jellege abban mutatkozik meg, hogy Hugo Ball feljebb vizsgált alkotásához hasonlóan, ez is egy, az intuíción alapuló zene. Rendszerezett sorok, mondatok vannak a zeneszámban, ám ezt is csupán a ritmus, ütem teljessége kívánja meg. Jól látható, hogy az egymást követő sorok, mondatok alapvetően nincsenek a logikusság kritériumához kötve. A fókusz a szavak kiejtésén, csengésén van. A dalnak nincs konkrét témája, célkitűzése, inkább egyfajta ezoterikus élményt kíván egy misztikus szinten átadni a közönségnek. Egy lélektani, belső önkifejezés a célja. A szándéka nem más, mint kimondani a szót, amit ki akar mondani. Alapvetően bizakodó hangnemű, reményteljes dal. Ez nem feltétlenül a szövegéből derül ki, bár az utolsó versszak nem csupán dallamában, hanem szövegében is egy belső élményt demonstrál, amint a benne kavargó harmónia, az érzések, az élet egyszerűen lerohanja. Az öt versszakos zene aligha mondható klasszikus értelemben vett könnyűzenének, mert azoknak általános jellemzője, hogy a versszak után refrén majd egy újabb versszak jön. Itt alapvetően annyiról van szó, hogy az első két versszakot a második két versszak megismétli. Ennek kettős célja, hogy a dallamvilágból való kiesést megakadályozza, illetve hogy nyomtatékosítsa az elhangzott üzenetet, majd az utolsó versszakban egy közvetett elvont konklúziót von le. Tartalmilag két részre osztható, az első négy, illetve az utolsó versszakra. Az első négy versszak egy képet fest le számunkra, egy szurreális világról, mely az explicitből kiindulva jut el az ember belső univerzumáig. A földet a saját szellemével, testével, lényegével azonosítja. A kettő találkozási pontját pedig a *Trilobita* szívében határozza meg. Először hallja amint a nap a földhöz ér, majd a földben megdobb a *Trilobita* szív később pedig azt kéri, hogy a szív benne dobogjon és így egyesüljék a földdel. Mindez egy sóhaj formájában valósul meg. Az utolsó versszakban ennek a misztikus egyesülésnek az eredményére tekint és egyfajta élménybeszámolóként mutatja a pillanatot, ahogyan lerohanja az élet.

A szöveg egyfajta kántálásként kezdődik, mintha meg akarná idézni az egyesülést egy rituáléval, majd magát az egyesülés folyamatát szemlélhetjük az utolsó versszakban. A fenti vershez hasonlóan [*Cabaret*] a rímek itt is különleges szerepet töltenek be. Az első négy versszak lüktetésének megfelelően félrímeket láthatunk. Ám az utolsó versszak mint amolyan csúcspontja a zenének egy teljes kezesztrím.

3.1.4 Összehasonlítás, a dadaizmus hatásainak vizsgálata.

A két alkotás szerkezeti hasonlósága a rímek kezelésében lelhető fel, továbbá abban, hogy a közvetlen benyomások közvetlen kivételése elsődleges prioritást élvez a szöveg értelmes voltával szemben. Mindkét mű rendelkezik mondanivalóval, Hugo Ball alkotása konkrét célkitűzéssel konkrét dologra kíván rávilágítani, míg a *Thy Catafalque Trilobita* című száma, egyfajta indirekt módon történő titokzatos ezoterikus eseményt demonstrál. Mindkét műnél észrevehető a szavak csengésére való figyelés. A prioritást ez határozza meg, második helyen a mondanivaló áll, tehát mindkét szövegnek direkt vagy indirekt módon, de van története. Azt azonban elmondhatjuk, hogy alapvetően mind a két esetben a szövegben található mondatok összefüggő volta áll a fontossági lista utolsó helyén. Félre nem értendő: nem célja a szövegnek, hogy indokolatlan és értelmetlen legyen, inkább meg akar szabadulni a nyelvtani kötöttségek rabláncaitól, azonban ha úgy kívánja a helyzet, éppen lehet értelmes a mondat, legfeljebb furcsa lesz. A *Thy Catafalque* közel sem olyan választékos kifejezésmóddal dolgozik mint Hugo Ball, azonban a két alkotás között felfedezhető, érzékelhető a hasonlóság. Azt gondolom, hogy Hugo Ballon keresztül érzékelhetővé válik az, hogy a dadaizmus jelentős hatással volt a *Trilobita* zeneszerzőjének alkotási folyamatára így nem véletlenül sorolja a közönség az avantgárd- metal műfajához zenéjét és munkásságát.

3.2. A Slipknot

3.2.1 A Slipknot rövid bemutatása.¹³

Hipotézisem bizonyítására második körben a *Slipknot* nevű világszerte ismert heavy metal/alternatív metal bandát fogom összehasonlítani a dadaizmus korai szakaszában születő dadaista kiáltványokkal. Reményeim szerint ezzel igazolni tudom második körben, hogy a dadaista ars poetica miként hat a 20.-21. század könnyűzenei előadók ars poeticájára. A *Slipknot* 1995-ben született. 1993-ban már megszületett a banda gondolata, a banda azonban csak 1995-ben jött létre. Az alapítójuk Shawn Clown Crahan, Paul Gray, valamint Anders Colsefini. Shawn ekkor hegesztőmunkásként dolgozott. Anders később kilépett és helyére Corei Tailor állt be. Jelenleg is ő a ban-

¹³ Vö.: <http://slipknot--4ever.mindenkilapja.hu/html/18781564/render/tortenet>

da énekes. Először Donald Steele lépett be gitárosként a bandába, majd Joey Jordison dobos csatlakozott, aki Paul korábbi zenekarában volt csapattársa. Joey bevonásának körülményéhez hozzátartozik, hogy Shawn munkahelyén egy étteremben látogatta meg Joeyt, aki ott volt felszolgáló. A banda kezdetben egy pincében gyakorolt, aminek a hangszigetelését a szomszéd állatmenhelyről lopott pokrócok segítségével oldották meg. Szánalmas körülmények között alkották meg első zenéjüket, a *Slipknot* című zeneszámot. Ez Joeynek annyira tetszett, hogy belépett a bandába. Shawn és Joey sokszor találkoztak Joey munkahelyén, ahol kidolgozták a banda irányelveit a jövőre vonatkozóan. Négy alapvető jelentőségű kijelentést tettek magukra vonatkozóan.

„Nem válaszolunk senkinek.

Nem érdekel minket semminemű trend.

Azt játszunk, amit akarunk.

Nem hagyjuk, hogy bárki bárminemű külső befolyással bírjon a bandára.”¹⁴

Ez volt a banda úgymond Ars Poeticája és az általam vizsgált egyik videointerjú válogatásból¹⁵ úgy látszik, hogy ez az állítás helytálló. 1996-ban került sor az első koncertre, amire már maszkban érkeztek a fiúk. Egyiküknek fásli volt a fejére tekerve, ami át lett húzva a fülbevalóin és a piercingjein, egy másik tagnak egy reklámszatyor volt a fején, a harmadik bohóc állarcot viselt, stb. A koncert kezdetén a dobos Joey egy meghatározott mondatot ismételtgetett egyre hangosabban és hangosabban, majd egy adott pillanatban elkezdtek a koncertet. Ebben a korai korszakukban még nem volt egységes jelmezük. Egyik koncerten például egy amerikai mese jellemző karakterét megjelenítő lila dínó jelmezben lépett fel az egyik tag, míg a többiek nővérruhában vagy kisestélyiben csatlakoztak hozzá. Egyes koncerteken sarokcsiszolóval szórtak szikrákat a közönségre. A felfelé ívelő karrierjük megrekedt egy ponton, majd az énekest leváltva újra fellendültek, majd újra lesüllyedtek és így tovább. Ez egy hullám-

---

¹⁴ Ld.: <http://slipknot--4ever.mindenkilapja.hu/html/18781564/render/tortenet>

¹⁵ Ld.: youtube videó link: https://www.youtube.com/watch?v=_IPjY6N1b4M
[00:24-00:38]

völgyes időszak volt, amikor a banda jelenlegi állapotában megszületett. Ebben a korai szakaszban, még a számok érthetetlenek voltak, aligha volt mondanivalójuk inkább az énekes Corey önkifejezésének sajátos eszköze határozta meg a zenéjüket. A debütáló albumuk után történt meg a mai *Slipknot* utolsó nagy fordulata, amikor Corey újonnan írt számaiban már tartalom, jelentés is volt. Ez az új irányvonal eredményeként a banda jobban át tudott szellemülni a játszott zenével, és robbanásszerűen elkezdett növekedni a hallgató közönség száma. Első számuk, amivel a világ minden táján megismerték őket az 1999-ben játszott *Wait and Bleed* volt. Az MTV a világ legnagyobb zenei csatornája folyamatosan őket játszotta, így egyik pillanatról a másikra hatalmas hírnévre tettek szert, a színpadon demonstrált performansszal. A totális örülettel párosított egyértelmű mondanivaló kiforrásával a csapat egészen új szintre emelkedett előadó művészetükben. Ez volt a *Slipknot* karrierjének csúcspontját megelőző állapot.

3.2.2. Hogyan találkozik a Slipknotban az avantgárd művészet és a társadalmi elvárás.

Művelt, nem művelt

Ahhoz, hogy konkrét konzekvenciát vonjunk le, érdemes először levonni azokat a következtetéseket, amiket a feljebb bemutatott könnyűzenei előadók/banda életéből megtudhatunk. Elsődleges fontosságú az a tény, hogy a tagok a zenei pályafutásuk; elején mind a társadalom perifériáján elhelyezkedő rétegben tartózkodtak. Fizikai, de legalábbis nem kifejezetten értelmiségi munkát végeztek. Ha megvizsgáljuk a klasszikus dadaista művészeket láthatjuk, hogy felső értelmiségi emberekről van szó. [Hugo Ball három egyetemen hallgatott, Tristan Tzara nyelvész stb.] Ezek az emberek viszont hegesztők, pincérek, benzinkutasok voltak. Magyarul nem nagyon láthattak bele a 21. század uralkodó művészeti irányzataiba. Aligha ismerhették Santiago Sierra, vagy Rikrit Tiravanija munkásságát, vagy egyáltalán a relációművészet lényegét. De ugyanígy nem láthattak bele a 21. század dadaista képviselőinek munkásságába sem. Ezzel szemben akkor műveltséggel rendelkeztek, hogy a korai dadaizmusról, vagy más avangárd irányzatokról általános ismereteik voltak, hiszen ez a közoktatás részeként megszerezhető volt számukra. Annak okán, hogy ők a művészettel nem tudományos szinten dolgoztak csupán élvezőjeként

a sajátos nézőpontjukból értelmezve fogadták azt be, más perspektívákból ismerték azt meg, és más szinteken hatott rájuk.

[Corey Taylor elmondása szerint például a zene megkedvelésében nagy hatással volt rá Bach.]¹⁶

A befogadói réteg

A befogadói réteg összehasonlítása fontos, hiszen az alkotás hatását ez mutatja meg. A dadaizmus korai szakaszában, a befogadói réteg minőségében aligha tért el a *Slipknot* mai befogadói rétegtől. Mindkét tevékenység mindenkihez szólt. Nem válogat, hanem megpróbálja minél nagyobb fórumon terjeszteni. A kérdés az, vajon miért eltérő a két irányzat befogadói rétege. Erre alapvetően két dolog adja meg a választ. Az egyik, hogy a két tevékenység közel száz év különbséggel működött. Hugo Ball 1916-ban kezdte működését, a *Slipknot* 1995-ben. Ez a nyolcvan évnyi különbség, a társadalmi normákban is igen sokat számít, hiszen ami a 20 század eleji embernek botrányos, az a mai liberális ember számára az élvezhető, elfogadható, de legalábbis megtűrt kategóriába kell essék. A mai kor azt hangsúlyozza ugyanis, hogy mindent el kell fogadni, meg kell érteni. A 19. század társadalmi normái, merőben eltérőek. Gondoljunk csak bele, hogy amint már feljebb említettem, az intézményes rabszolgaságot, az USA-ban csak az 1980-as években törölték el. Ma ez [hála Istennek] már botrányos és elképzelhetetlen. A homoszexualitás, a vandalizmus, esztelenség stb. akkor még elfogadhatatlan volt, ma ez már majdhogynem mindennapos. Tehát kétségtelenül eltérő a két kor emberének szociális háttere. A másik indok, hogy a dadaizmus a korról nem változott, legalábbis nem a „fogyaszthatóság” eszméje szerint változott, hanem éppen az ellenkező irányba indult el. Ahogy az idő haladt előre, a dadaizmus annál nehezebben értelmezhető, annál mélyebb szférában megismerhető értéket képviselt. Ennek okán mára alig néhány képviselője maradt. A *Slipknot* ellenben a befogadhatóság irányába kezdett változni. Emiatt robbanásszerűen növekedett egy idő után azoknak a száma, akik mindezt befogadják. Ez természetesen nem változtat azon az alapvető elképzelésen, hogy a *Slipknot* is a világ ellentmondásos és brutális működésére kívánják felhívni a figyelmet a maguk módján, és szembemennek a társadalmi

---

¹⁶ Vö.:<http://starity.hu/magazin/51242-30-dolog-amit-nem-tudtal-a-slipknotrol/>

elvárásokkal, inkább azt, hogy ¹⁷”paktumokat kötnek az ellenséggel, annak érdekében, hogy elérjenek a frontvonal mögött tartózkodó” publikumhoz.

Szemben a társadalmi elvárásokkal

Ahogy a dadaizmus, úgy ezek a lázadó bandák is szembemennek a kor társadalmi elvárásaival. Ha azt nézzük meg, hogy a dadaista performanszok, milyen hatással voltak a közönségre, nyilvánvalóvá válik, hogy nem igen nyerte el azoknak a tetszését. A beszámolóik alapján a Cabaret színpadán lezajló műsorok vége gyakran tömegverekedésbe torkollott. Ennek alapvető indoklása számomra, hogy ez abban a korszakban egy még nem ismert, nem populáris kiforrott művészi irányvonal volt. Az emberek nem ismerték, nem tudták azt hova tenni, emiatt gúnyként, rájuk vonatkozó kritikaként értelmezték azt amit egyszerűen élvezni akartak. Ahogy a könnyűzenében, úgy a művészetben is van [ez a kor filozófiájától független] egyfajta társadalmi elvárás. Hiába főzne Tiravanija, ha nem lenne olyan értő közönség, aki ezt befogadja. A művészeti értéke megmaradna, de semmiképpen nem lenne hatással. A könnyű zenére ez fokozottan igaz, hiszen a könnyű zene egy bizonyos hányadban a publikumtól válik értékesé. A könnyűzenét valahol mindig motiválja a közönség, kölcsönhatásban vannak. A zenészt a közösség motiválja, a közönséget a zenész. Ellenben a könnyűzene minőségét annak befogadhatósága, fogyaszthatósága is meghatározza. Ha végignézzük a *Slipknot* történetét, sok nehéz döntést kellett meghozniuk [kirakták az első énekest, dobálták a cd-eket ki a kerítésen stb.] ahhoz, hogy egy világszerte ismert banda legyen. Az első nagyközönséges fellépésük például botrányos volt, olyannyira, hogy a banda majdnem feloszlott és a dobos ki is lépett.¹⁸ Rá kellett jönniük, ahhoz hogy ebből tudjanak megélni ahhoz, hogy saját lemezük legyen kénytelen kompromisszumokat kötni, változni, közösen dolgozni. Bizonyos normákat vettek fel, változtattak az irányelveiken, és ezért egyre többen kezdték el a zenéjüket hallgatni. A dadaizmusra ez nem igaz. Nem igazodott a kor társadalmi elvárásaihoz – de vajon miért?

---

¹⁷ Megjegyzés: Saját kútfőből származik az időzejelet a metaforikus jellege miatt használok.

¹⁸ <http://slipknot--4ever.mindenkilapja.hu/html/18781564/render/tortenet>

Abban megegyezhetünk, hogy a kezdeti irányelveik hasonlóak voltak, a megvalósításuk majdhogynem ugyanolyan. [A fekete kaka-
du—az első koncert a Safari klubban] Ami mégis megkülönböztette
a kettőt, az a művészeti érték, a mögöttes gondolat, és az elérni
kívánt cél. A dadaizmus egy mai értelemben komoly, és elképesz-
tően meghatározó, komolytalan komolyságú művészeti irányzat. A
Slipknot már nem képvisel komoly művészetet, a munkájuk inkább
szórakoztató jellegű. A dadaizmus mögöttes gondolata, a forrada-
lom – a világháború borzalmainak elutasítása a művészet forradal-
mának eszközével. A *Slipknot* ezzel szemben egy négy mondatban
összefoglalható gondolattal határozta meg magát¹⁹, tehát a mö-
göttes gondolat sem olyan mélyenszántó. Az elérni kívánt cél mint
a harmadik számottevő különbség pedig a dadaizmus számára egy
nemlétező dolog volt. A forradalomnak nem volt célja. Egyetlen célja
volt, hogy megragadja és önmagában feleméssze a kor társadalmi
normáit, hogy ezzel új teret alkosson az őt követő korok számára. A
Slipknot ezzel szemben azzal a céllal működött, hogy megteremtse
a teret a saját gondolataik kifejezésére. A dadaizmus ilyen formán a
Slipknot működését is lehetővé tette munkásságával.

Összefoglalva, a társadalmi elvárásokkal való szembehelyez-
kedésre, mind a két esetben más reakciót láthatunk aminek nyilván-
való oka, hogy az egyik működéséhez nincs szükség a társadalom-
ra, a célját a feladatát éppen az által teljesíti be, hogy a társadalom
figyelmét annak ellentmondásos, komikus mivoltára ezért önkritikát
gyakorol és teret enged egy új gondolat születésének. A *Slipknot* ez-
zel szemben egy önkifejezést mutatott, amit nem értett a közön-
ség, a befogadói réteg így kénytelenek voltak elmagyarázni azt, és
ez csak úgy valósulhatott meg, ha engednek a saját érdekeikből és
legalább minimális százalékban, de igazodnak a közönséghez.

3.3. Tool

A *Tool* nevű banda alapvetően [Tool-eszköz szerszám] egy ezo-
terikus töltetű sajátos filozófiát képviselő banda. Ahogy az a *Toollal*
készített interjúkból kiderül, megláthatjuk, hogy a nevük jelentése
kettős tartalommal bír. A *Tool* részint azért ezt a nevet viseli, mert
állításuk szerint magukat egy olyan eszköznek tekintik, ami meg-

---

¹⁹ Ld.: 3.2.1 A *Slipknot* rövid bemutatása című részben.

mutatja az utat az ember számára. A filozófiájuk az, hogy az ember csak a szenvedések árán képes fejlődni, épülni. A másik indok az, hogy a sajátos képi világukkal gondolkodásra akarják sarkallni a hallgató közönséget. Az általam vizsgált jelenség a *Tool* által használt képi világ miként hozható párhuzamba a szürrealista filmművészet egyik kiemelkedő alkotásával, az alább ismertetett andalúziai kutyával. A *Tool* sajátossága ugyanis, hogy a számaik szövege mellett hatalmas százalékban a klipekben megjelenített képi világ is szükséges egy bizonyos szám mondanivalójának a megértéséhez.

Mivel itt nem számottevő a bandában szereplő személyek kiléte, története stb. Erre most külön nem térek ki. A célmeghatározásuk a dolgozat tárgyát tekintve elegendő.

3.3.1. Az andalúziai kutya

Az andalúziai kutya, vagy eredeti nevén *Un chien andalou* az első komolyabb filmművészeti alkotás a szürrealizmus jegyében. A film két főszereplője Simone Mareuil, és Pierre Batchefe. 1928-ban Párizsban forgatták a filmet. Az *andalúziai kutya*, korunk egyik legismertebb szürrealista művészenek [Salvador Dalí] és egy kedves alkotótársának, barátjának [Luis Buñuel] műve. A Spanyol származású alkotók álmai ihlették a művet. Egy alkalommal, amikor Buñuel Dalínál volt vendégségben, egy reggelen megbeszélték, mit álmodtak előző este. Dalí álmában a kezét látta, amint hangyák másznak ki belőle, míg Buñuel egy nőt látott, akinek felhasították a szemgolyóját. Amint beszélgetésbe elegyedtek róla, eldöntötték, hogy megalkotnak egy, az álmuk által ihletett filmet. Azt a célt tűzték ki maguk elé, pontosabban azt a feltételt, hogy a film készítése során egyetlen olyan képet, momentumot sem raknak bele, amit a ráció indokolna, egyetlen célja a teljes és totális irracionális gyönyörködtetés. A film forgatókönyve megszületett, azonban az biztos volt számukra, hogy ennek a finanszírozását senki nem vállalná magára, így Buñuel édesanyjától kért kölcsön pénzt amivel fedezni tudták a forgatást. A forgatás végén csatlakozott hozzájuk Dalí, aki a film egy bizonyos pontján maga is szereplővé válik.

3.3.2. A *Tool Parabola* című számának elemzése, képi világának bemutatása

A *Tool* előszeretettel mutat szürreális világokat zenéiben. Ez a *Pot* című számuktól kezdve, a *Parabolán* át a *Stinkfist*-ig folyamatosan eltolódik az egyre letisztultabb szürrealizmus felé. A *Pot* egy relatív könnyen értelmezhető, megérthető képi világgal, történettel rendelkezik, míg a *Stinkfist* már egy alig átlátható képi világgal rendelkezik. Ez a klip majdhogynem lábbal tiporja az ember szépérezkét. A *Parabola* című számuk valahol e két véglet között helyezkedik el. A *Parabola* című szám a szürrealista elemeket leszámítva azonban igen komoly, mély tartalmi világgal rendelkezik. A történet sokadik nézésre is ugyanazt a kettős jelentést hordozza számomra. Az ember mindennapos küzdelmeit mutatja meg, illetve Isten és ember sajátos szeretetteljes kapcsolatát demonstrálja, továbbá a gonosz emberre gyakorolt hatását reprezentálja. Zavarossága ellenére a képi világból, a zenével együtt egy konkrét üzenet fogalmazódhat meg a hallgató, néző számára. Minden ember a maga módján értelmezheti a látottakat, hallottakat.²⁰

3.3.3. Összehasonlítás

A két szürrealista világ alapvetően sok hasonlóságot hordoz magában. A film és a videoklip is jelenetek szintjén vizsgálható. A szürrealizmus szépsége, hogy a célját úgy éri el, hogy nincs két olyan egymást követő sarkalatos momentum, jelenet amire a néző számíthatna. Például *Az andalúziai kutya* első jelenetében felvágják egy nő szemét, aztán biciklin visz egy dobozt egy apácaruhás férfi, aztán egy férfi indokolatlanul megjelenik, akinek hangyák másznak ki a kezéből, és így tovább. A *Tool*-nál ugyanez tapasztalható. Az első jelenetben egy különös értelmezhetetlen gépezetet látunk, aztán egyre távolabb megy a kép, aztán egy oltárt látunk, majd arc nélküli ügyvédek, akik öngyújtónak használják az ujjukat, aztán lebegni kezdenek, majd bélsár jön ki a szájukon stb. A kettő között azonban felfedezhető egy alapvető különbség – az pedig a miért kérdése. A szürrealizmus célja az, hogy a gyönyörködtetés a racionalitás és a realizmus megtagadásával történjen, tehát a célja a gyönyörködtetés, a klip ezzel szemben és a populáris könnyű zene általánosan mindig üzenetet hordoz. A *Tool*

---

²⁰ Vö.: <http://passzio.hu/modules.php?name=News&file=article&sid=4918>

ars poeticájához hozzátartozik, hogy szeretnék a hallgatókat meg-
rázni, elgondolkodtatni. Alapvetően azt látom, hogy azok a szürrea-
lista képek, amiket a számaik képi világához használnak, egy konkrét
célt szolgálnak – az pedig a figyelemfelkeltés, méghozzá úgy, hogy
pihentessen, gyönyörködtessen, gondolkodtasson.²¹ Ami miatt az elv
működőképes, az egy olyan alapvető emberi tulajdonság, ami a ma
élő kapitalista társadalomban szocializált embert kevés kivétellel jel-
lemzi. Ez az az alapelv, hogy minden dolognak a világon kell, hogy le-
gyen értelme. A minden pedig tényleg mindent jelent. Az ember nem
tudja elfogadni azt, hogy valami, amit komolyan veszünk, az értel-
metlen. Paradoxon lesz számára, mert ma, aminek nincs miértje az
egyszerűen nem érdekel senkit. A média, a társadalmi elvárások, az
ésszerűség elvárja az indokoltságot. Ha valamilyen művészeti általá-
nosan elfogadott alkotás például nincs megmagyarázva, nincs leírva
mit akar vele kifejezni, akkor a kritikusok, a műértők idővel így vagy
úgy, de mögöttes tartalmat fognak az alkotáshoz társítani. A *Tool*, és
a hozzá hasonló képeket használó bandák ezeket az illusztrációkat
azért használják fel, mert ezzel arra készítetik a hallgatót, hogy újra és
újra megnézzék, elemezzék, emésszék miről is szól a zene, hiszen ha
valaki meghallgatja, és valami olyan apró képet vél benne felfedezni,
ami őt érdekli addig fogja azt vizsgálni, amíg le nem tisztázza azt,
hogy neki mit mond el ez a klip. Ezért visszautalva igen találó a *Tool*
név, ugyanis csakúgy, mint ahogy egy képzőművészeti alkotást több-
féleképpen lehet értelmezni, úgy egy ilyen számot is, ezért legitimmé
válík az, hogy a szám csak egy eszköz, a gondolat a fontos, ami általa
az emberben születik.

4. VÉGSŐ KONKLÚZIÓ

A dolgozat közben folyamatosan alakult saját nézőpontom a
témával kapcsolatban. Ma azt gondolom több ízben is sikerült bi-
zonyítani azt az állítást, hogy az avantgárd művészet hatott, befo-
lyásolta korunk könnyűzenéjének alakulását. Ha egy komplex hatás
vizsgálatot végzek, arra a megállapításra kell jutnom, hogy ez a hatás
leginkább nem közvetlen, hanem közvetett majdhogynem tudatalatti
módon hatott ezekre a zenészekre, és ezáltal a művükre. A könnyűze-

---

²¹ Vö.: <http://passzio.hu/modules.php?name=News&file=article&sid=4918> utolsó bekezdés

nei képviselők elhelyezése a művészetek között erős lenne. Azt gondolom a könnyzene egy vadhajtás a művészetek szőlőtőjén. A könnyű zene ötvözi az egyszerű ember mindennapi gondolatait, a lélekmengető önkifejezést és a zenét. Az avantgárd hatása vitathatatlan, én azonban tovább megyek és úgy gondolom, hogy egy rendkívül jó hatás érzékelhető. A dadaizmus a könnyűzenét bonyolultabbá, színesebbé izgalmasabbá tette. A 21. század művészetében megjelenő dadaizmus sokszor okafogyottá vált. Mint azt a bevezetésben említettem, a francia forradalommal is szeretném párhuzamba hozni a dadaizmust. A francia forradalom, csakúgy mint a dadaizmus egy dicsőséges forradalom volt, amit a nép, és a forradalmárok diadalra koronáztak. Azonban a francia forradalom heves vérmérséklete, illetve határozott eszmeisége mellett problémákkal küzdött annak megvalósítása tekintetében. Messzire látó jövőbe tekintő céljai, idővel válságba kerültek, mivel a forradalmárok között is ellentétek kezdtek kibontakozni. Mindenki a maga módján próbálta mederbe terelni a kontrollálatlan és struktúra nélküli állapotot. A forradalom vezetői később már egymást fejezték le, miközben maguk sem tudták, hogy miért. A szabadság az egyenlőség vagy a testvériség illúziójáért [lásd Jakobinus-diktatúra] így az anarchia felemésztette önmagát. A Dadaizmus hasonló válságot élt meg, és él meg még mindig: a dadaizmus mint a művészetek forradalma beteljesítette a felállított elvárásokat, azonban hamar tárgyaltanná vált. Meghasonlott önmagával. Abban a pillanatban, ahogy a dadaizmusról kijelentettük, hogy egy nagy becsben tartott művészeti irányzat, a dadaizmus meghalt. Hiszen önnön eszméje ellentettjévé lett avatva. A dadaizmus kiútja a fejlődés lett volna. A dadaizmus megmaradt képviselői pedig egy olyan eszmének a követői, ami már egyszerűen nem aktuális. Hiszen felszabadult a művészet, így a forradalom beteljesítette célját. Azonban, amit megteremtett, örök. Hiszen a kultúrtörténet részeként él minden emberben. A dadaizmus ezáltal újjá született, de itt már nem direkt módon létezik, hanem indirekt módon, olyan témákban, mint például a könnyűzene. Azt gondolom, hogy ez a műfaj nagyon jól hasznosítja a dadaizmus hagyatékát, és méltó utódjaként, egy új forradalom eszközévé és képviselőjévé vált. A kor társadalmi vallási és strukturális ellentmondásaira hívja fel a figyelmet, és mindenkihez szól mindenki számára érthető és élhető formában tálalja azt. Változatos, így minden -féle ember magára találhat benne. Megnyugvást

adhat az anarchia, a nagyhatalmak által irányított világban, ahol az ember annyit ér amennyit a munkája. Remélem a dolgozatommal sikerült egy új perspektívát mutatni, egy új nézőpontból megközelíteni egy jól ismert, és nagy tiszteletben tartott művészeti irányzatot, a dadaizmust és az ehhez kapcsolódó avantgárd mozgalmat.

BIBLIOGRÁFIA

Források:

- Beke László – Dadaizmus Antológia [Balassi Kiadó Budapest 1998]
Paul Oliver – A Blues Története : [ford.: Jávorszky Béla 2002 Dénes Natur Műhely Kiadó]
Gonda János – Jazzvilág [Rózsavölgyi és Társa ügyvezetője 1052 Budapest, Szervita tér 5.]

Internetes Források:

- Interjúk Kátai Tamással [Hardrock.hu]
<http://www.hardrock.hu/?q=node/17837> [Tomka 2011. december 14. – 16:51]
<http://www.hardrock.hu/?q=node/30153> [PA., 2015, október 8. – 07:54]
http://langologitarok.blog.hu/2011/11/11/tamas_a_renetegben_thy_catafalque_interju
Slipknot:
<http://slipknot--4ever.mindenkilapja.hu/html/18770587/render/kezdolap>
<http://starity.hu/magazin/51242-30-dolog-amit-nem-tudtal-a-slipknotrol/>
Az Andalúziai Kutya:
http://filmhistory.blog.hu/2013/02/11/az_andaluziai_kutya
The Tool:
<http://passzio.hu/modules.php?name=News&file=article&sid=4918>

Hivatkozások:

https://www.youtube.com/watch?v=_z20289Jemo

<https://www.youtube.com/watch?v=o7xTjeLG5SM>

<http://www.literatura.hu/lexikon/d.htm>

<http://enciklopedia.fazekas.hu/irodalom/Dadaizmus.htm>

<http://www.artpool.hu/dada/mozgalomZ.html>

https://www.youtube.com/watch?v=_IPjY6Nlb4M

<http://www.huszadikszazad.hu/1921-julius/kultura/dery-tibor-dadaizmus>

Denis Arnold. The New Oxford Companion to Music, Volume 2: K-Z. Oxford University 1467.

ETHEL SMYTH ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

■ GÁL ENIKÓ ■ gal.eniko20@gmail.com

Nyíregyházi Egyetem, Zenei Intézet, ének-zene és történelem szak, mesterképzés, I. év.

■ Témavezető: DR. PINTÉR – KERESZTES ILDIKÓ

Nyíregyházi Egyetem, Nyíregyháza, Zenei Intézet

Általános iskolás korom óta érdeklődésem tárgyát képezte a nők mivolta, jelenléte és szerepe a hétköznapi életben, majd pedig középiskolásként mind a zenében, mind pedig a történelemben. Érdekesnek véltem felfedezni, hogy kezdetben mennyire csekély szerepben részesültek; alárendeltként, szolgaként éltek, s úgy is bántak velük, nem képviselhették jogaikat [azokban az esetekben, ha egyáltalán volt nekik], valamint nem adhattak hangot véleményüknek.

Saját korosztályomnak, de még a szüleimnek is manapság már természetes, hogy a nőket egyenrangúként kezelik a férfival, munkát vállalhatnak, hivatalokat tölthetnek be, s életük középpontjában már nem feltétlenül a család és a gyermeknevelés áll. Nem számít kirívó esetnek, ha egy nő magasabb pozíciót tölt be, s már az is teljesen mindennapi eseményként létezik, hogyha az országos választásokon is aktívan részt vesznek. A 21. század „gyengébbik neme” már valójában nem mondható gyengébbnek, hiszen szinte azonos társadalmi szinten helyezkednek el a férfival, s korunk jellegzetességei, sajátosságai miatt kénytelen-kelletlen erősebb jellemé kellett formálniuk magukat. Ezzel szemben nagyszüleink, dédszüleink fiatalságának idejében még a férj, az apa volt az úr, az ő szava szent és sérthetetlen volt, egyértelműen ő töltötte be a családfő szerepét. A férfi dolgozik, s munkája gyümölcseként megfelelő javadalmakkal látja el háza népét, míg asszonyának feladatkörébe tartozik az otthon ápolása, az állatok gondozása és a gyermekek felnevelése.

A 19. századi Angliában bekövetkezik egy jelentős társadalmi változás: egyre több nő kezd el gyárakban dolgozni. Azonban ezek a munkák mindig bizonytalanok, rosszul fizetettek voltak, s a megfelelő körülmények sem voltak biztosítva. Ha a nő biztonságot, anyagi forrást szeretett volna, nem maradt számára más út, mint a házasság: egyedül vajmi kevés esélye volt a fennmaradásra. Azonban e nehézségek ellenére nem szabad megfeledkeznünk a folyamat fontosságáról: elindult egy olyanfajta kezdeményezés, miszerint a nők másra is hivatottak a család és a gyermekek ellátásán kívül. Képesek társadalmi munkát végezni, pozíciókat betölteni, s az oktatásban is hangsúlyosabb szerepet kellene szánni nekik. Mindehhez a folyamathoz hozzátartozik a női választójog megszavaztatásának kérdése. Ebben az időszakban kiemelt fontosságot kap: ekkoriban még mindössze néhány országban rendelkezik általános szavazati joggal [Új-Zéland, Ausztrália, Finnország, Norvégia, Dánia, Szovjetunió]. Ahhoz, hogy egyenrangúvá váljanak a férfikkal, elengedhetetlen feltétel, hogy egyazon jogokat birtokolhassanak.

Figyelembe véve, hogy Anglia Európa gyorsan fejlődő országai közé tartozik, nem kerülheti el figyelmünket, hogy hatékony modernizálódásuk ellenére mégsem sikerült oly hamar kiterjeszteniük az általános választójogot, mint ahogyan az várható lett volna.

Dolgozatom témájaként egy, Magyarországon kevésbé ismert angol származású női zeneszerző életét és munkásságát választottam. Kutatásaim során szembesülnöm kellett azzal, hogy hazámban e nem életművével meglehetősen kevesen és keveset foglalkoznak: jószerevével egyetlen olyan szakirodalmat sem találtam, amely ezt a témát választotta volna ki a feldolgozáshoz. Méltánytalannak vélem, hogy e kutatási területet ily mértékben elhanyagoljuk: nem szentelünk neki kellő figyelmet, s valójában úgy teszünk, mintha zenei kultúránknak ez mindössze egy jelentéktelen, pillanatnyi része volna. Eddigi tanulmányaimat tekintve [holott gyermekkorom óta a klasszikus zene bűvöletében élek] csupán néha-néha, elvétve találkozhattam egy-egy női zeneszerző nevével; ám ekkor is csak említés szintjén.

Elgondolkodtatott, hogy vajon mi lehet az oka a nők ilyen szintű elszigeteltségének: vajon kisebb művészi ambíciókkal rendelkeznek, mint a férfiak? Esetleg az erősebbik nem évszázadokra visszavezethető hegemoniájára láthatunk egy újabb példát? Hogyan viszonyult az angol társadalom egy női zeneszerzőhöz a 19. majd a 20. szá-

zadban? Dolgozatomban ezekre a kérdésekre próbálok válaszokat keresni, s a lehető legteljesebb képet alkotni az időszak angol zenei kultúrájáról.

Európa más országaiban, mint például Ethel Smyth szülőhazájában, Angliában, de Németországban is, ahol a tanulmányait végezte, kiemeltebben foglalkoznak a zeneszerzőnk munkásságával. Kutatják életműveiket, különböző koncerteken megszólaltatják őket: azonban Magyarországon erre igen kevés példa mutatható fel. Ethel Smyth élete 86 éve alatt mind zeneszerző, mind író, jelentős örökséget hagyott nem csak saját országa népére, hanem más európai országok populációjára is. Munkásságában összefonódik a zene és a történelem: láthatjuk küzdelmét a szüfrazsett mozgalom élharcosai között, s azt is, hogy hogyan harcolt azért, hogy elismert zenész és zeneszerző legyen. Életművével megalkotta a zenei feminizmust, amellyel példaként szolgálhat a jövő nemzedékeinek, generációinak.

Küzdelem az egyenjogúságért – a cím jelentése kettős: kiemeli a választójog fontosságát, a szüfrazsett mozgalom küzdelmét, mely arra ösztönösít, hogy mindkét nemet egyazon jogok illessék meg, s szűnjön meg a nemek közötti diszkrimináció. Másik értelmében azt a *zenei feminizmust* helyezi a középpontba, amely által Ethel Smyth kora nagy zeneszerzője lett a férfiak hegemon világában: bizonyítván, hogy a tehetség, az alkotóképesség és az egyedi fantáziavilág nemtől, kortól és társadalmi helyzettől független. A zene egy láthatatlan hidat alkot a világ különböző népei, emberei között, s olyan értékeket közvetít felénk, amelyeket segítség nélkül talán semmibe vennénk.

Az angol származású komponista-karmester Ethel Smyth nevét Magyarországon meglehetősen kevesen ismerik. Nem szerepel magyar dokumentumokban [eltekintve egy-két kirívó esettől], továbbá nem csendül fel egyik műve sem az országban. Nem hallunk róla tanulmányaink során, még csak neve említésének szintjén sem. Külföldön igen jelentős irodalma van, mind zeneszerzői, mind írói munkásságát tekintve. Úttörőnek tekinthetjük abban a tekintetben, hogy ebben az időszakban, a századfordulón nem volt ildomos nőnek komolyabb szinten zenével foglalkoznia: s az pedig, hogy zeneszerző és karmester legyen, egyenesen elfogadhatatlannak számított. Ethel Smyth azonban végigjárta az ismertséghez vezető rögzös utat, s kivívta magának, hogy neve és életműve fennmaradjon az utókor számára.

1858. április 23-án született Londonban, egy nyolc gyermekes, felső középosztályból származó családban. Apja családjában több, magas rangú tisztségviselőt is találhatunk, többek között bankárokat, püspököket, tábornokokat, ő maga pedig a brit hadsereg királyi tüzérségének tisztje volt. John Hall Smyth tisztségéhez híven aktívan részt vett a politikában, elnökségi posztot foglalt el a megyei Konzervatív Unióban, továbbá támogatta a női szavazati jog biztosítását, az általános választójog kiterjesztését. Alighanem feltételezhetjük, hogy a későbbiekben lánya tőle látta a példát, s nagyban hatással volt életének további fordulataira. Ethel úgy emlékszik vissza apjára, mint egy kedves, szerethető emberre, aki azonban kolerikus személyiséggel lett megáldva.

Édesanyja, Nina Struth francia származású volt. Lényegesen jobb kapcsolatot ápolt lányával, mint férje; talán ez abból adódik, hogy mindketten művészi vénával rendelkeztek: Nina édesanyja, Ethel nagymamája franciaországi szalonjában több híres zenész és zeneszerző is megfordult, mint például Chopin vagy Rossini. Nina imádta a nagyvilági társadalmi életet¹: bálakat, vacsorafogadásokat tartott, ahol kitűnő háziasszonyként hatalmas vendégszeretetéről adott tanúságot, mindig jó modorral viseltetett mindenki iránt, s igyekezett a tökéletességre törekedni.

Szép, tiszta hangon énekelt, s a későbbiekben szívesen elhallgatta, ahogy leánya, Ethel énekel. Azonban kapcsolatukat nehezítette, hátráltatta Nina folytonos hangulatingadozása: míg egyik pillanatban kedélyállapota a mámor határait súrolta, a másikban már kínzó lelki fájdalom járta át, s komorság lett úrrá rajta; később pedig dühe csapott fel lángoló tűzként a legváratlanabb pillanatokban – s kora előrehaladtával csak rosszabbodott.

Lányával ellentétben egyáltalán nem rajongott a sportokért, s a természet szépsége, közelsége sem tette igazán boldoggá.² Előnyben részesítette az aktív társadalmi életet, a szép ruhákat és az ékszereket. Neveltetése mintaképeként elfogadta a családban betöltött alárendelt szerepét, feladatának a családja kiszolgálását, gyermekei nevelését tekintette, nem politizált, s nem foglalkoztatta női egyenjogúság kivívása sem.

---

¹ Smyth, Ethel [1946]: *Impressions that remained*, New York: Alfred A. Knopf

² Smyth, Ethel [1946]: *Impressions that remained*, New York: Alfred A. Knopf 97.

Ethel makacs személyisége már kisgyermekként megmutatkozott: minden rosszaságban benne volt, viselkedése inkább a fűkéra hajazott, s édesanyja emiatt a „*the stormy petrel*”³, azaz bajkeverő becenévvel illette. Előszeretettel hódolt a sport minden ágzatának, legyen szó akár golfról, lovaglásról, biciklizésről, akár hegymászásról.⁴

A 19. századi Anglia oktatására jellemző, hogy ebben az időszakban már teret enged a lányok taníttatásának, lehetőségük van iskolába járni, továbbá egyre inkább modernizálódik a felfogás, s már lehetőségük van szakmákat elvégezni, holott korábban fő feladatának tekintették, hogy kellőképpen felkészült legyen az anyaság és a háziasszony szerepére.

John Smyth is hasonló, konzervatív eszméket vallott, s míg fiait taníttatta, képezte a tudomány minden szertágazó részére, addig lányainál úgy vélte, hogy csak a hasznos tanulmányokat sajátítsák el, amelyeket a későbbiekben sikerrel alkalmazhatnak. A nyelvoktatást azonban nemüktől függetlenül minden gyermekénél komolyan vette, így lányai németül és franciául is beszéltek, valamint fontosnak ítélte meg, hogy elsajátítsák a zene, a rajzolás és a varrás technikájának alapjait. Lényeges megemlítenem, hogy egy nő oktatásának alapvető részét képezte a zene tudománya, mivel egy tanult hölgynek illett szépen zongoráznia, vagy más hangszeren játszania, továbbá énekelnie, amellyel fogadások, vacsoraestek esetén a vendégeket megörvendeztetheti.

A gyermekeket kezdetben nevelőnő oktatta: azonban egy sem maradhatott a családban túl sokáig, rendszeresen váltogatták őket. Ethel és testvérei előszeretettel bosszantották a tanítóikat, kisebb-nagyobb rosszaságokkal hívva fel magukra a figyelmet és némileg akadályozva ezzel az oktatást.

Azonban a gyermekek egyre növekvő száma megnehezítette az éppen aktuális nevelőnő munkáját, hiszen nyolc, igencsak eltérő korú csemetének gondját viselni nem egyszerű feladat. Ez okból kifolyólag a szülők 1872-ben úgy döntöttek, hogy bentlakásos iskolába küldik Putney-ba Ethel-t és Mary-t, remélve, hogy a megfelelő mennyiségű tudás elsajátítása mellett elfogadható, hölgyhöz méltó viselkedést is tanulnak. Ethel a rosszködés mellett nagy örömét lelte az olvasás-

---

³ Smyth, Ethel [1946]: *Impressions that remained*, New York: Alfred A. Knopf 138.

⁴ Prack, Julia [2011]: *Ethel Smyth [1858-1944]*. Diplomarbeit. Universität Wien, Bécs 19.

ban: legyen szó akár klasszikus, akár modern irodalomról. Kedvencei közé tartozott Trollope, Dickens, Thackeray⁵ és még sokan mások. Falta a könyveket, s nem sokkal később ő maga is tollat ragadott: kezdetben csak kisebb versecskéket írogatott – amelyek nagyrészt a viszonzatlan szerelemről szóltak –, majd színdarabokat, rövidebb történeteket alkotott.

A zene Ethel teljes gyermekkorát végigkísérte, hiszen leány-gyermekként elengedhetetlen volt, hogy megismerkedjen e művészi ágazat technikáival, szépségével és nehézségeivel. Testvérével, Maryvel egyik kedvenc szórakozásuk volt, hogy kisebb duettekkel énekeltek, vagy egyszerűbb dallamokat, amelyekhez Ettie⁶ második szólamot rögtönzött. Azonban senki sem volt, aki felismerte volna a leány korán megnyilvánuló tehetségét.

1870-ben, 12 éves korában új nevelőnő érkezett a Smyth-házba, akiről kiderült, hogy korábban a Lipcsei Zenei Konzervatóriumban végezte tanulmányait.⁷ Felkeltette Ethel érdeklődését a klasszikus zene iránt, s ez hamarosan életcélá vált: felismerte, hogy a zene a kulcs a boldogságához és teljességéhez, valamint a továbbiakban minden erejével a művészetre kíván összpontosítani. Azonban egy konzervatív apa mellett ez nem volt olyan egyszerű: John egyáltalán nem helyeselte lánya érdeklődését a zene iránt, úgy vélte, nem helyes, ha hivatásszerűen szeretne vele foglalkozni; hiszen mi szüksége lehetne erre a pályára feleségként, anyaként? Félt, hogy gyermeke elkallódik a művészek bohém életvitelében, s az emberek a szájukra veszik szokatlan tevékenysége miatt.

1875-ben Aldershotba látogatott Alexander Ewing, korának híres zeneszerzője, aki a *Jerusalem the Golden* című himnuszt komponálta. Ewing felesége, Julia írónő volt, több gyermekkönyvet is publikált már, s jó viszonyt ápolt Ethel édesanyjával, Ninával. A házaspár látogatásuk alkalmával hamar felismerte Ethel művészi adottságait, s csakhamar a szárnyuk alá vették: Alexander tanította meg a harmóniák felismerésére, elemzésére, a komponálás gyönyörűségeire,

---

⁵ Prack, Julia [2011]: *Ethel Smyth [1858-1944]*. Diplomarbeit. Universität Wien, Bécs 20.

⁶ Nina leveleiben tűnik fel ez a becenév.

⁷ Prack, Julia [2011]: *Ethel Smyth [1858-1944]*. Diplomarbeit. Universität Wien, Bécs. 24.

megismertette Wagner, Berlioz zenéjével⁸, s bevezette őt az opera világába. Gyakran látogattak különböző koncerteket, hogy Ethel tudását gyarapítsák és zenei ízlését mindinkább formálják. Apja cseppet sem nézte jó szemmel e barátságot, egyáltalán nem bízott az Ewing házaspárban; féltette lányát, hogy letér a helyes útról.

Ethel egyre inkább elmélyült a zene világában, s kikristályosodott benne a gondolat, hogy amennyiben a szándékai komolyak, akkor a putney-i leány-nevelőintézet már nem a megfelelő iskola a számára. Tanulmányait a Lipcsei Zenei Konzervatóriumban akarta folytatni.

Ezúttal komolyabb ellenállásba ütközött: apja semmiképpen sem akarta engedélyezni, hogy leánya kikerüljön szárnyai alól, s a megszűzi Németországban folytasson komolytan tanulmányokat. Ezzel megindult a harc apa és lánya között: Ethel daccal harcolt apja ellen; nem vette komolyan tanulmányait, elhanyagolta az egyházi életet, s a család társadalmi életéből is kivonta magát. Hosszú hónapok után végre cél ért elkeseredett küzdelme azért, hogy Lipcsében tanulhasson, s bebizonyosodott: „*Amit a nő akar, Isten is akarja.*”⁹ Apja feladta a csatározást, s végül megenyhült: engedélyt adott rá, hogy lánya a Konzervatóriumban tanuljon tovább. Feltételként szabta, hogy legidősebb lánya, Alice és annak férje, Harry Davison vigyázzanak makrancos gyermekére, s ezáltal önmagát is megnyugtatta, hogy lesz valaki, aki óvja Ethelt.

1877. július 26-án útnak indul Lipcsébe. A Konzervatóriumot Felix Mendelssohn-Bartholdy alapította, s igen jó hírnévnek örvendett a zenészek körében. Olyan hírességek tanítottak itt, mint például Arnold Schering zongorista, vagy Max Reger zeneszerző.

Ethelnek rengeteg lehetősége nyílt színvonalasabbnál színvonalasabb koncertekre járni, azonban hamar szembesült azzal a problémával, hogy ebben az időben nem volt ildomos fiatal hölgyeknek egyedül előadásokat látogatni. Művelődni vágyását mi sem bizonyítja jobban, minthogy úgy orvosolta ezt a problémát, hogy vagy idős asszonynak, vagy férfinak öltözött¹⁰.

---

⁸ Kertesz, Elizabeth Jane [2001]: *Issues in the critical reception of Ethel Smyth's Mass and first four operas in England and Germany*. PhD thesis, Faculty of Music, University of Melbourne 16.

⁹ Merle, Robert [2000]: *Veszedelem és dicsőség*. Budapest, Európa Kiadó 77.

¹⁰ Prack, Julia [2011]: *Ethel Smyth [1858-1944]*. Diplomarbeit. Universität Wien, Bécs. 27.

Zeneszerzést tanult Carl Reinecke-től, zongorát Louis Maas-tól és ellenpont-tanulmányt Salamon Judassohn-tól, azonban korántsem volt olyannyira megelégedve az oktatás színvonalával, mint ahogyan azt eleinte gondolta. Ledöbbsentette diáktársai érdektelensége, akik, bár azért jelentkeztek a Konzervatóriumba, hogy tanuljanak, fejlődjenek, mégsem tettek azért, hogy céljukat elérjék.

Ethel Smyth 1983-ban

Rövid tanulmányai során híres zeneszerzőkkel ismerkedett meg, mint például George Hensel-lel, aki később, 1878-ban összeismertette Brahmsszal. Szintén ebben az évben találkozott először Heinrich és Elisabeth von Herzonberggel is [Lisl], akikkel szoros barátságot kötött. A házaspár kapcsolatai által megismerkedett Clara Schumann-nal, Edvard Grieggel és Anton Dvořakkal¹¹. Brahms felettből nagy hatással volt Ethelre; teljesen elbűvölte a zeneszerző munkássága, s minden lehetőséget megragadott, hogy élőben hallhassa e csodálatos műveket. A kezdeti lelkesedés és rajongás után a személyes találkozást csalódás követte: mint kiderült, Brahms személyisége nem mutatott azonosságot zenéje varázslatával. Lekicsinylően viselkedett a nőkkel, s így Ethel munkásságát sem tartotta sokra; úgy vélte, nem való nőknek a zeneszerzés szakma, túlságosan bonyolult számukra. Azonban ami a leginkább elmérgesítette a helyzetet, az az

---

¹¹ Prack, Julia [2011]: *Ethel Smyth [1858-1944]*. Diplomarbeit. Universität Wien, Bécs 28.

volt, hogy Brahms szerint túlságosan nehéz volt kiejteni Ethel családnevét; sokkal inkább a német nyelvben használt *Smeiss* szóra hasonlít, ami azonban emlékezteti őt a *Smeissfliege*-re, amely magyarul annyit tesz: dongólégy¹².

Csalódvá a Konzervatóriumban, kiábrándulva az alacsony szintű oktatásból, alig egy év múlva, 1878-ban Ethel elhagyta az intézményt, s tanulmányait magánúton folytatta Heinrich von Herzonbergnél. Szeretett volna kiteljesedni az operairásban, azonban úgy érezte, hogy a híres németajkú zeneszerzők - Mozart, Beethoven, Wagner - árnyékában nem biztos, hogy sikerülne.

1882-ben úgy döntött, Firenzébe utazik Elisabeth von Herzonberg testvéréhez, Julia Brewster-hez és annak férjéhez, Henry-hez, akivel szoros barátságot kötöttek. Ethel a Via di Serragli-ban lakott, s úgy határozott, hogy az egész telet Itáliában tölti.

A sors útjai kifürkészhetetlenek: Henry beleszeretett Ethel-be, annak ellenére, hogy már évek óta házas volt. Julia, bár tudott erről, nem tulajdonított neki különösebb jelentőséget, mivel úgy vélte, hogy mindez csupán egy múltó szenvedély. Henry el akarta hagyni feleségét, de Ethel nem engedte: bár tudta és érezte, hogy többet érez a férfi iránt pusztán barátságnál, semmiképpen sem akarta a család szétszakadását okozni.

A továbbiakban igyekezett távolságot tartani Henryvel, de nem igazán sikerült. A furcsa viszony miatt megromlott a kapcsolata Elisabeth von Herzonberggel. Nem sokkal később Ethel visszatért Angliába, s úgy döntött, hogy kamarazenéket, vonós kvintetteket és német szövegre komponált dalokat fog írni¹³; azonban nem a várt fogadtatásban részesült.

1890-ben megírta a *D-dúr szerenádját*, s ekkor találkozott Csajkovszkijjal – a zeneszerző elismerően nyilatkozott a hölgy munkásságáról, s felismerte benne a tehetség kincsét. A későbbiekben szívélyes kapcsolatot ápoltak, rendszeresen leveleztek egymással. Ezt követően Henry rábeszélte Ethelt, hogy dolgozzanak együtt, mivel ő maga író, Ethel pedig zeneszerző. A zeneszerzőnő igyekezett kibon-

---

¹² Prack, Julia [2011]: *Ethel Smyth [1858-1944]*. Diplomarbeit. Universität Wien, Bécs 29.

¹³ Prack, Julia [2011]: *Ethel Smyth [1858-1944]*. Diplomarbeit. Universität Wien, Bécs 31.

takoztatni tehetségét az operairásban: Henry Brewsterrel három operán dolgoztak együtt: a *Fantasio*-n [1892-1894], a *Der Wald*-on [1899-1901] és a *The Wreckers*-en [1902-1904]. Smyth komponálta a zenét, míg Brewster a librettón dolgozott; tevékenységük nem volt konfrontálódás mentes, ennek ellenére hatékonyan keltették életre alkotásukat. Operáit nem minden esetben fogadták lelkes ovációval, hiszen ha végiggondoljuk, Angliában jószerevével ritkaságszámba mennek az e műfajban sikert elkönnyelhető művek. Helyzetét nehezítette, hogy nő volt; hiszen a zeneszerzést férfias szakmának tartották, s nem tulajdonítottak jelentős szerepet egy férfiak babérijáért törekvő törekeny hölgynek.

A sikeres karrierhez elengedhetetlen volt a fontos társadalmi kapcsolatok kialakítása, ápolása, az új ismertségek és az ezekből adódó lehetőségek kiaknázása. Ethel egyik legfőbb támogatója Eugénie császárné¹⁴, aki III. Napóleon özvegye volt és nem messze élt a Smyth családi háztól. Kedvelte a nőt és munkásságát, többször elvitte magával különböző nyaralásokra – szíven viselte sorsát.

Ekkoriban operái mellett Ethel már dolgozott *D-dúr miséjén* [kórusra és zenekarra] – amely később az egyik legelismertebb műve lett – s 1891-ben Eugénie-n keresztül lehetősége nyílt arra, hogy találkozzon Viktória királynővel: ez a találkozás hozta neki a legnagyobb eredményt: ezáltal sokkal nagyobb elismerésre és ismertségre tett szert. Műveit is szélesebb rétegek ismerték meg, mivel ha a királynő a nézőtérén ült, mindig teltház volt¹⁵.

A 19. század utolsó évtizede nem hozott túl sok boldogságot Ethel számára: először testvére, Nelly halt meg diftériában, majd 1891-ben édesanyja, 1894-ben pedig édesapja is örök nyugovóra tért. Mindeközben barátai közül is többet elvesztett; a fájdalom egészen megbénította lelkét, s csak hatalmas erővel sikerült újra felépítenie önmagát.

1898-ban bemutatják első operáját, a *Fantasio*-t, majd 1902-ben a *Der Wald*-ot Berlinben és Londonban, végül 1906-ban, Lipcsében a *The Wreckers*-t. Azonban Ethel nem volt hajlandó azokra a

---

¹⁴ Prack, Julia [2011]: *Ethel Smyth [1858-1944]*. Diplomarbeit. Universität Wien, Bécs 33.

¹⁵ Prack, Julia [2011]: *Ethel Smyth [1858-1944]*. Diplomarbeit. Universität Wien, Bécs 34.

módosításokra, amelyeket a karmester követelt, s így a további előadásokra Németországban kevésbé volt lehetőség. Prágában is tartottak egy bemutatót, de az is sikertelenül végződött.

1908. június 13-án meghalt Henry Brewster¹⁶; az újabb csapás teljesen összetörte a zeneszerzőnőt.

1910-ben Ethel levelet kapott a Durham Egyetemtól, miszerint a zene tiszteletbeli doktorává avatják. Tisztában volt vele, hogy mekkora megtiszteltetés, hogy egy nő kapta meg ezt a címet; így nem okozott neki nagy meglepetést, mikor levelet kapott Lady Constance Lytton-tól, aki egy ismert szüfrazsett volt. Ethel nem volt feminista, mégis érdeklődött a mozgalom iránt. Sosem tartotta magát a mindennapi nőkhöz tartozónak, nem vágyott arra, hogy megházasodjon, nem akart gyermekeket és nem akart háziasszony lenni: a zenére és önmagára kívánt összpontosítani.

Kezdetben nem szándékozott a mozgalomhoz csatlakozni, noha tisztában volt azzal, hogy a férfi zenészek mindig is nagyobb előnyt fognak élvezni, mint a nők. 1908-ban, Henry halálával azonban minden megváltozott. Rádöbbsent, milyen elkésérítő a nők helyzete Angliában, s így végül csatlakozott a mozgalomhoz.

Emmeline Pankhursttel különösen jó barátságot ápolt, együtt dolgoztak a mozgalom ügyein, szabadidejüket is együtt töltötték, s Ethel ott volt mellette, mikor a többszörös kényszertáplálástól legyengülve visszatért.

1910-ben egy új szakasz kezdődött Ethel Smyth életében: nem csak a WSPU-nak [*Women's Social and Political Union = Nők társadalmi és politikai uniója*] lett tagja, hanem a Női Zenészek Társaságának is [*Society of Woman Musicians = SWM*]. Egyre inkább megismerkedett a nők viszontagságaival, azzal, hogy az oktatásban milyen hátrányokkal szembesülnek: a felsőoktatásban a nőket nem fogadják be, vagy csak nagyon minimális arányban; szakmát tanulni, vagy abban dolgozni jószerével lehetetlen, s hogy a házas asszonyok vajmi kevés joggal rendelkeznek, leginkább a férjeik tulajdonának számítanak. Az okos nő nem kívánatos, hiszen csak bajt hoz ura fejére; okoskodásával s felesleges beszédével csak zavarná azt. Egy nőnek elsődleges feladatát a család jelenti: gondoskodnia kell férjéről, gyer-

---

¹⁶ Prack, Julia [2011]: *Ethel Smyth [1858-1944]*. Diplomarbeit. Universität Wien, Bécs 32.

mekeiről; a ház körüli teendők is az ő vállát nyomják, míg a családfő naphosszat dolgozik, hogy háza népének enni adjon.

Ethel Smyth megkomponálta a *The March of the Women*-t, amelyhez Cicely Hamilton¹⁷ írta a szöveget. Kórust alapított, s megtanította velük a művet: rövid időn belül ez lett a szüfrazsettek himnusza. Emellett írt még két művet: a *Laggard Dawn*-t és az *1910*-et; a három mű szerepelt 1911-ben egy koncerten, a Queen Hall-ban Londonban. Azonban a karmester, Thomas Beecham megtagadta ígéretét, s nem vezényelte el a műveket, így Ethelnek kellett a pódiumra állnia.¹⁸

1912-ben Ethel és Emmeline Pankhurst tüntetést szerveztek, így követelve a női választójog megszavazását. Kirakatokat, ablakokat törtek be, kalapácsaikkal zúztak szét mindent. A londoni pavilonban Ethel Smyth beszédet mondott, ösztönözve a nőket, hogy álljanak ki magukért és a jogaikért. S bár a pártok megígérték, hogy napirendre tűzik a nők szavazati jogának a kérdését, mindez csak pusztá ígérgetés volt, a valóságban nem tartották be adott szavukat. Ezzel azonban csak még inkább elmérgesítették a helyzetet, még nagyobb felháborodást váltva ki az elkeseredett nőkből.

Szinte alig volt olyan szüfrazsett, akit legalább egyszer ne zártak volna börtönbe. Ethel sem kerülhette el: egy kirakati ablak betörése miatt két hónap börtönre ítélték, s a Holloway fegyintézetbe szállították. Bekerülése után nyomban éhségstrájkba kezdett, aminek a végeredménye a kényszertáplálás volt. A börtön udvarában a hölgyek a szüfrazsett himnuszt énekelték.

A kormány arra az elhatározásra jutott, hogyha eltávolítják a mozgalom vezetőit, akkor az egyesület összeomlik és megszűnik a probléma. Emmeline legidősebb lányát, Christabel-t sikerült is elűzni Párizsba, azonban a harcoknak ez korántsem vetett véget. Nagy dilemmája volt a kormánynak, hogy mit is tegyen: a nép és a közvélemény felháborodott a szüfrazsettek kényszertáplálása, valamint a velük szemben támasztott viselkedésmód miatt, így az sem volt jó megoldás, ha börtönbe zárják őket, de azt sem tehették meg, hogy szabadon hagyják, s engedik a további garázdálkodásokat.

---

¹⁷ Angol származású színésznő, író.

¹⁸ Gates, Eugéne [2013]: *Dame Ethel Smyth: Pioneer of English Opera*. The Kapralova Society Journal, in 1/11. 7.

1913-ban bevezették ennek orvoslásaként a „Macska-egér törvényt”, azonban ez sem vezetett eredményre, mivel a hölgyek könnyűszerrel kijátszották üldözőiket.

A tüntetések egyre inkább radikalizálódtak: gyújtogattak, robantgattak. Ethel azonban ezt a drasztikus módszert nem támogatta; elvesztette érdeklődését a mozgalom iránt. Megijedt a veszélytől, a börtöntől és a vele járó kényszertáplálástól, így inkább úgy döntött, kilép a mozgalomból és ismét zenei karrierjének szenteli idejét.

1928-ban ennek ellenére részt vett Emmeline Pankhurst temetésén, melyen a *The March of the Women*-t énekelték.

Ethel Smyth több újságcikket is írt a feminizmusról, de érdekes módon keverte a zene és a politika kapcsolatát. Sajátos felismerése, hogy létezik egy zenei feminizmus is, mivel a férfiak indokolatlanul nagyobb előnyt élveznek a nőkkel szemben; holott ők is lehetnek ugyanolyan tehetségesek, vagy akár jobbak is. Nevetségesnek vélte az emberek hozzáállását a női zenészekhez. Nehezményezte, hogy a zenekarokban jobbra csak férfiak ülhetnek; harcolni kezdett a zenei egyenjogúságért, hogy ugyanolyan jogok illessék meg mindkét nem tagjait. Akár Angliát, akár a világ minden országát tekintve fel kell ismerni, hogy a nőkben is él a muzikalitás, sokuk igazán tehetségesek, s nemük miatt mégsem nyílik lehetőség tehetségük kibontakoztatására.

1913 – egy újabb fordulópont a zeneszerző életében. Gyakorta panaszkodik fülzúgásra, amelyet semmiképpen sem tud csillapítani¹⁹. Hosszas önkezelés után végre orvoshoz fordul, s felismerik, hogy a szüntelen zúgás a süketség kezdeti fázisa. Ethelt összetöri a hír; hogyan tudna tovább zenét szerezni, ha megsüketül?

Újabb operát komponál: *The Boatswains Mate* – művei közül ezt tartják a leginkább feminista hangvételűnek²⁰. A mű műfaját tekintve vígopera; a történetét William Wymark Jacobs írta, a librettót pedig maga Ethel Smyth valósította meg.

1914-ben Bécsbe utazott, hogy gondoskodjon operái következő évben való bemutatásáról, azonban meglepődve tapasztalta, hogy a várható események következtében műveit törölték a műsorról – ez

---

¹⁹ Gates, Eugène [2013]: *Dame Ethel Smyth: Pioneer of English Opera*. The Kapralova Society Journal, in 1/11. 7.

²⁰ M. Moon, Sarah [2014. május]: *The Organ music of Ethel Smyth: A guide to its History and Performance practice*. Doctor of Music, Indiana University 48.

hatalmas visszaesést jelentett zeneszerzői pályafutásában.

1914. július 28-án kitört az első világháború. 1915-ben csatlakozott testvéréhez, Ninához, aki az olasz fronton szolgált a háborúban. Azonban Ethel nem sokkal később visszautazott Párizsba, ahol vizsgát tett, s már, mint röntgenológus a XIII. Francia hadsereghez rendelték, ahol a Vichy katonai kórházban kellett dolgoznia²¹. Emlékírataiban megőrzi a háború borzalmait, a fájdalmakat, a veszteség érzését, képet fest arról, amikor a világ összedől körülöttünk.

1916-ban Londonban bemutatják operáját, a *The Boatswain's Mate*-t a Shaftesbury színházban²² – az opera hatalmas sikert aratott, bár azért akadtak olyan kritikusok, akik lesajnálóan nyilatkoztak a műről.

Betegsége egyre inkább elhatalmasodik rajta; azonban nem adja fel, s új szenvedélye felé fordul: írni kezd. Franciaországban alkot, majd 1918-ban betegsége miatt visszatér Angliába, s első írását, az *Impressions That Remained: Memoirs*-t 1919-ben már itt publikálja. A kritikák viszonylag jól fogadják művét, bár meglepődnek azon, hogy egy nő ilyen szabad nyelvezeten ír²³. Ethel úgy érezte, hogy ő csak mondatokba foglalja gondolatait, leírja gyermekkorá eseményeit, s jószérével a lelke kívánta, hogy kiírja magából mindazt, amely foglalkoztatta.

Miután ráeszmélt, hogy a hallása már semmiképpen sem fog megjavulni, újabb könyvek írásába kezdett: 1914 és 1940 között tíz kötetet írt, nagyrészt önéletrajzi jellegűeket. Több cikket jelentetett meg különböző újságokban, a legkülönbözőbb témákban, de ami a leginkább foglalkoztatta, az a nők egyenjogúsága és a zenei feminizmus. Egész életében küzdött azért, hogy a nemek ne csak Isten, hanem a világ előtt is egyenrangúak legyenek, mindenkit egyazon jogok illessenek meg, s hogy a nők is kapjanak lehetőséget arra, hogy megmutathassák, kibontakoztathassák tehetségüket.

1922-ben mind zeneszerzői, mind írói munkásságáért kitüntetést kapott: átvehette a Brit Birodalom Dame címet²⁴ [*Dame*

---

²¹ M. Moon, Sarah [2014. május]: *The Organ music of Ethel Smyth: A guide to its History and Performance practice*. Doctor of Music, Indiana University 49.

²² Morin, Emily [2015]: *The Late Works of Dame Ethel Smyth: A Musical Microcosm of Interwar British Culture*. British Society and Culture 8.

²³ Prack, Julia [2011]: *Ethel Smyth (1858-1944)*. Diplomarbeit. Universität Wien, Bécs 84.

²⁴ Gates, Eugéne [2013]: *Dame Ethel Smyth: Pioneer of English Opera*. The Kapralova Society Journal, in 1/11. 6.

Commander of the Order of the British Empire] – amely az angol lovagi cím női változatának felel meg, s ezután a Dame Ethel Mary Smyth nevet viselhette.

Hallása teljes elvesztése előtt még két nagy operát alkotott: a *Fête galante*-t, amelyet 1921 és 1922 között írt és 1923-ban mutattak be, valamint az utolsót, a hatodikat, az *Entente cordiale* címűt, amelyen 1923 és 1924 között dolgozott, de csak 1926-ban került sor az ősbemutatóra²⁵. 1926-ban odaítélték neki az Oxfordi egyetem díszdoktori címét is [D-Mus]²⁶.

Ethel időskorára egyre több betegséggel küszködött: többek között cukorbetegséget, krónikus hörghurutot, Parkinson-kórt, reumát diagnosztizáltak nála, valamint teljesen megsüketült; ez azonban nem akadályozta meg abban, hogy 1943-ban, Emmeline Pankhurst szobrának leleplezésekor ő maga vezényelje a szüfrazsettek himnuszát.

1944. május 8-án, tüdőgyulladásban, 86 évesen Dame Ethel Mary Smyth meghalt. Testét elhamvasztották, s testvére, Bob szórta szét hamvait a Hook Heath-i golfpálya melletti erdőben²⁷.

Bár nem tudta egész életében a zene művészetét szolgálni, mégis örök értéket hagyott maga után az utókorra. Könnyebbé tette az utat a jövő női zenészeinek, zeneszerzőinek, s elfogadottá tette a tényt, miszerint a zene nem a férfiak kiváltsága; a nők legalább annyira képesek nagyot alkotni, mint amennyire ők. A művészet mindenkié, mindenkit megilletnek a jogok, hogy kibontakoztathassa tehetségét, alkotószenvédélyét. Ethel Smyth bebizonyította, hogy igazán kemény munkával, kitartással és hittel véghez vihetjük terveinket, bármilyen nehézségen keresztül.

Fontos volt számomra, hogy egy olyan tárgykörrel készítsek dolgozatot, amely hiánypótló munkaként jelenik meg, hiszen olyan témát tárgyal, amely Magyarországon kevésbé ismert. Lényeges szempontnak tartottam, hogy tanulmányomban összekapcsolhassam a számomra két legkedvesebb érdeklődési területet: az ének-zenét és

---

²⁵ Gates, Eugène [2013]: *Dame Ethel Smyth: Pioneer of English Opera*. The Kapralova Society Journal, in 1/11.. 7.

²⁶ Prack, Julia [2011]: *Ethel Smyth [1858-1944]*. Diplomarbeit. Universität Wien, Bécs 98.

²⁷ Prack, Julia [2011]: *Ethel Smyth [1858-1944]*. Diplomarbeit. Universität Wien, Bécs 96.

a történelmet; ezzel alkotva egy olyan tantárgyi koncentrációt, amely később, tanításom során hasznomra válhat.

Kutatásaim során szembesülnöm kellett azzal, hogy mennyire kevés szakirodalom található hazánkban, s hogy mennyire elhanyagolt téma a női zeneszerzők munkássága. Valamely okokból kifolyólag a kutatók, történészek, zenetörténészek figyelmét nem, vagy csak alig kelti fel ez a tárgykör, s így az idő előrehaladtával egyre nehezebb hiteles forrásokat keresni a régmúltból. Megvallom, a kezdeti rám törő lelkesedés után kissé megtorpantam, látva, hogy jószerevével csak külföldi forrásokat találok, magyar nyelvűt pedig egyáltalán nem. Azonban a kíváncsiság nem engedett sokáig egy helyben toporogni, így nekikezdtém a cseppet sem egyszerű munkának: angol és német nyelvű honlapok, online megtalálható könyvek sokaságát kellett felkutatnom és átolvasnom, keresve a hasznosítható információkat. Egyre inkább belemélyedve a kutatásba beigazolódott megérzésem, miszerint egy rendkívül érdekes, színes egyéniségre sikerült rábukkannom, aki mindenképpen megérdemli, hogy életművét ne csak szülőhazájában ismerjék el, hanem más országokban, így például Magyarországon is.

Egy emberi élet külső szemmel mindig érdekes, különleges, s mindeközben a kutató kicsit eggyé válik témájával. Ethel Smyth olyan anyyira a hétköznapjaim részévé vált, hogy bár eddig soha nem hallottam a nevét sem, ma már szinte nem telik el úgy nap, hogy legalább egy művét ne hallgatnám meg. Visszaemlékezéseit olvasva szinte magam előtt láttam őt, amint egy-egy helyzetben tépelődik, viaskodik, majd dönt; vagy amikor egy-egy fájdalmas momentum után hangot ad keserűségének. Látom magam előtt azt az asszonyt, aki dacolva a zenesz szakmát uraló férfi hegemoniával, kezébe veszi élete irányítását, s úgy dönt, nem hajt fejet a társadalmi elvárásoknak: zeneszerző válik belőle. Felvételt nyer a Lipcsei Konzervatóriumba, ahol azonban nem találja megfelelőnek az oktatási színvonalat. Ennek ellenére nem adja fel, magánúton képzi magát tovább, s megtesz minden tőle telhetőt, hogy végül elérje célját. Nem kíméli az élet egészségét sem: ötvenes éveitől kezdve megjelennek nála a süket-ség kezdeti fázisának tünetei, amely egy hatalmas törést jelentett számára. Hogyan is alkothatna egy zeneszerző, aki nem hallja, amit komponál? Hatalmas erejének köszönhetően azonban talpra áll, s megtalálja azt az új területet, ahol kiteljesedhet: írni kezd, s több,

mint 10 regényt adatott ki, emellett pedig újságoknak írt cikkeket vet papírra. Élete során számos díjjal, kitüntetéssel ismerték el munkásságát, műveit.

Ethel Smyth az a nő, akit nem szabad hagynunk, hogy a feledés homályába vesszen; ismernünk és hallanunk kell róla. Ő az a nő, aki véghez vitte a zenei feminizmust, aki kieszközölte, s nagyban hozzájárult, hogy a gyengébbik nem is képviseltethesse magát a zene tudományában, hogy elismerjék alkotni tudásukat és vágyukat. Olyan örökséget hagyott ránk, amelynek nem szabad a múlt ködébe vesznie: zenéje által betekintést ad szíve, lelke legrejtettebb zugaiba, ahol szavakkal már nem lehet kommunikálni; csak a dallam szárnyaló hangjai által.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Gates, Eugéne [2013]: *Dame Ethel Smyth: Pioneer of English Opera*. The Kapralova Society Journal, in 1/11.
- Kertesz, Elizabeth Jane [2001]: *Issues in the critical reception of Ethel Smyth's Mass and first four operas in England and Germany*. PhD thesis, Faculty of Music, University of Melbourne
- Merle, Robert [2000]: *Veszedelem és dicsőség*. Budapest, Európa Kiadó
- M. Moon, Sarah [2014. május]: *The Organ music of Ethel Smyth: A guide to its History and Performance practice*. Doctor of Music, Indiana University
- Morin, Emily [2015]: *The Late Works of Dame Ethel Smyth: A Musical Microcosm of Interwar British Culture*. British Society and Culture
- Prack, Julia [2011]: *Ethel Smyth [1858-1944]*. Diplomarbeit. Universität Wien, Bécs
- Smyth, Ethel [1946]: *Impressions that remained*, New York: Alfred A. Knopf

IFJABB RIMANÓCZY KÁLMÁN MUNKÁSSÁGA

■ KOVÁCS PINTÉR TÜNDE-ZITA ■ tunde_kovacs2005@yahoo.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar,
Menedzsment szak, alapképzés, II. év

■ Témavezető: KOCSIS KATALIN

Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi Kar,
Modern Nyelvek Tanszék

Dolgozatommal ifj. Rimanóczy Kálmán munkásságának alaposabb megismeréséhez szeretnék hozzájárulni. Azt kívánom igazolni, hogy nem kizárólag építész volt, hanem vállalkozó, üzletember is, akik munkája révén aktívan befolyásolta Nagyvárad fejlődését. Tevékenysége nem korlátozódott a város napjainkban is ismert arculatának kialakítására, hanem a gazdasági- és a közéletben is jelentős szerepet vállalt.

Kutatásom kiindulópontját az örökül hagyott, közismert épületek történetének vizsgálata képezte. A helytörténeti dolgozatok, monográfiák tanulmányozása során kiderült, hogy az egyes épületek létrejötte komoly bonyodalmakba és megvalósulási nehézségekbe ütközött.

Sajnos minden felkészültsége és szaktudása ellenére sem tudott kiteljesedni: annyira igényes és tökéletességre törekvő volt, hogy szakmai elhivatottságáért egészségével, majd életével fizetett. Meggyőződésem, hogy egyénisége és munkássága nagyobb tiszteletet érdemelne az utókor részéről, ezért kutatásommal a Rimanóczyak, elsősorban ifj. Rimanóczy Kálmán csodálatos hagyatéka előtt szeretnék tisztelni.

ELŐSZÓ

Rohanó ez a világ, s benne rohanunk mi is. Sok a rutin, még több az elvégzésre váró feladat és időnk sincs megállni és felpillantani mindebből. Pedig érdemes néha lelassítani, befékezni ezt a tempót, mert így észrevesszük talán mindazt ami minket körülölel. Szándékos az ölelés szó használata, mert a környezetünk, a városunk nemcsak körbevesz minket, hanem ölelően karjaiba zár. Kellő tisztelettel kellene tehát mi is viseltessünk mindezek iránt. Ennek ellenére nem ritka látvány, sajnos, a hálóval letakart épületek látványa. De nem azért, mert alatta az épületek fel lennének állványozva és azokon szorgos kezek dolgoznának, hanem mert ily módon próbálják óvni az épület tövében járókelő embereket attól a veszélytől, hogy agyonüti őket egy lemálló vakolatdarab. Ugyanakkor így kiválóan lehet leplezni a tulajdonosok nemtörődömségét is. Épp egy ilyen impozáns és lehálózott épület az ötletadója e dolgozatnak is. Ez az épület az egykori Pénzügyi palota volt, melyet ifj. Rimanóczy Kálmán épített. Ekkor kezdtem el kutakodni a munkássága után. A dolgozat megírása nem okozott különösebb nehézséget, hiszen számtalan épület van, mely az ő keze munkájának az eredménye.

A Rimanóczyak munkássága gazdag szakirodalommal rendelkezik. A téma jeles kutatói Péter I. Zoltán, Kupán Árpád, Jósa Piroska, Dukrét Géza és még sorolhatnám. Számos tanulmányt megjelentettek ebben a témában, de a Partiumi Füzetek sorozatban további szerzők is foglalkoztak Nagyvárad építés- és ipartörténetével. Ilyen szerzők még: Benedek Klára, Béres – Ranyák Katalin, Coroiu Nicolae, Hevesi Sándor, Hochhauser Ronald, Kelemen Emőke, Makai Zoltán, Nagy István, Pásztai Ottó, Szél Sándor, Vesselényi Tibor Gyula, hogy csak néhányat említsek, a teljesség igénye nélkül.

Dolgozatom terjedelmi okokból csak az ifj. Rimanóczy Kálmán munkásságára korlátozódik, ennek ellenére ejtek pár szót édesapjáról, valamint annak első nagyváradi munkájáról is, mert az összefonódik fia egy későbbi munkájával. A rendelkezésre álló adatok követhető bemutatása érdekében dolgozatomat kronologikusan, az időrendet követve építettem fel. A felhalsznált képek egy része saját készítésű [mai állapot bemutatása], a korabeli fotók közül néhányat Péter I. Zoltán bocsátott a rendelkezésemre, de a többség, internetes aukciós oldalakról származik.

ÍGY KEZDŐDÖTT MINDEN

Id. Rimanóczy Kálmán [1840 – 1908] alkotó tevékenységének javát a XIX. század utolsó harmadában fejtette ki, amikor tájainkon az uralkodó építészeti stílus az eklektika¹ volt. Ez az építészeti stílus nevében is hordozza azt, hogy követői válogattak a régmúlt formajegyei között, visszatértek azokhoz, néha stílustisztán, máskor egyazon épületben több megoldást alkalmazva. [Péter I., A két Rimanóczy, A nagyváradai városkép alakítói, 2013, 7. old.]

1867-ben érkezik Nagyváradra, Nogáll János nagyváradai kanonok meghívására. Első nagyváradai munkája a kanonok által vásárolt telekre egy többfunkciós épület tervezése és építése volt, ez az egykori Szent Vince Intézet.

A Szent Vince Intézet

Ezt a megbízatást gyorsan és sikeresen oldotta meg, mely révén sikerül elnyerni a helyi szakemberek, versenytársak elismerését modern és ízléses megoldásaival. Köszönhette ezt alaposságának,

¹ *Eklektika*: Különbféle korok, stílusok, irányzatok jegyeit vegyesen alkalmazó, önálló elemeket ritkán tartalmazó, egyediségét a válogatásban kiélő irányzat a XIX. században. Görög szóból ered, eklegein jelentése válogatás. [Forrás: <http://muveszet.gportal.hu>]

megbízhatóságának és annak, hogy előszeretettel alkalmazott innovatív megoldásokat úgy a tervezésben, mint a kivitelezésben. Ugyanez az alaposág, tökéletességre való törekvés jellemezte fiát is, ifj. Rimanóczy Kálmánt.

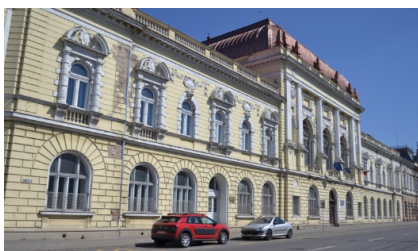
IFJ. RIMANÓCZY KÁLMÁN [1870 –1912]

Ifj. Rimanóczy Kálmán Charlottenburgban [ma Berlin egyik negyede] a Műszaki Főiskolán nyert műépítési oklevelet 1892-ben. Ezt követően, előbb Budapesten dolgozott Czigler egyetemi tanár irodájában; ottani tartózkodása alatt építőmesteri iparengedélyt is nyert az általános iparüzési feltételek mellett. Az ehhez szükséges képesítő vizsgáktól eltekintettek, mivel figyelembe vették, hogy magas fokú elméleti tanulmányokat végzett és az általa bemutatott tervek és rajzok alapos iskolázottságra és komoly tanulmányokra utaltak. Mindezt a kereskedelmi miniszter 1894. október 28-án Nagyvárad városához küldött leirata igazolja. [Péter I., A két Rimanóczy, A nagyváradai városkép alakítói, 2013, 86. old.]

APA ÉS FIA ELSŐ KÖZÖS MUNKÁJA [1894]

1894-hez köthető apa és fia első közös munkája: a Kereskedelmi Csarnok, a mai Orvosi Egyetem székháza.

Nagyvásártér [Piața 1 Decembrie] – a Kereskedelmi Csarnok. Most a Nagyváradai Egyetem orvosi karának az otthona

Ennek kivitelezésére, melynek terveit a budapesti Phann és Gaál műépítész páros készítették, még 1893 júniusában írtak ki versenytárgyalást. Az első licit, melyet augusztusban tartottak, eredmény nélkül zárult, ugyanis mind a három jelentkező túllépte a beruházásra előirányzott 250.000 Ft összeget. Szeptemberben id. Rimanóczy nyújtotta be a legelőnyösebb ajánlatot – 222.610 Ft – de a többi pályázó ezt megóvta. A következő év februárjára kiírt pályázatra már 7 pályamű érkezett, és bár Rimanóczy Kálmán ajánlata anyagi téren nem volt a legelőnyösebb, a pályázatot elbíráló bizottság a fizetési feltételek előnyeit is figyelembe véve, azt ajánlotta a Kereskedelmi Társulat közgyűlésének, hogy mégis őt bízza meg az építkezéssel. Apa és fia hozzá is kezdett az építkezéshez és még ugyanebben az évben elkészült az egész épület. [Péter I., Partiumi füzetek 49, Nagyvárad műemlék épületei, 2008, 192 – 193. old]

1894-ben ifjabb Rimanóczy feleségül veszi Janky József módos kereskedő Augusztá nevé lányát. Még abban az évben megalapítja első gyárát apósával, a *Janky és Társa francia cognac-gyára* név alatt. Ez ugyan rumot is gyártott, de különlegességét a borból lepárolt konyak képezte. Évi termeléséből, mely 3600 hektolitert tett ki, Magyarországon kívül Ausztriába is szállított, mint ahogyan írja ezt Borovszky Samu – *Bihar Vármegye és Nagyvárad* c. könyvében.

AZ ELSŐ ÖNÁLLÓ MUNKA [1899–1900]

Az 1899 – 1900 közötti időszak látványos munkákban bővelkedő volt számára. Először is a Szent Vince Intézet tervezése és kivitelezése, melynek megépítésére annak idején édesapja Nagyváradra érkezett, egy emeleti résszel bővül a központi szárnyon.

Az immár emeletes Szent Vince Intézet a Nogáll, mostani nevén Partenie Cosma utcában, szépen felújított homlokzata mögött a Szent László Római Katolikus Teológiai Líceummal

A Pénzügyi palota a Fő, később pedig Rákóczi utcáról [ma Republicii]. Sokan mint járóbeteg-rendelőt ismerik, de már évek óta üres, hajléktalanok és patkányok otthona

1899 februárjában kötöttek vele szerződést a Pénzügyigazgatósági palota tervezésére és kivitelezésére. Ez lesz az első jelentős önálló nagyváradai munkája. Márciusban kezdték meg a palota építését, szeptemberben már kivethető volt az egész épület alakja, míg 1900 áprilisában már átadásra kész volt az impozáns épület. A városvezetőség lakhatási szemléjéről illetve az azt követő átvételről így számolt be a helyi sajtó: „Nemsokára teljesen elkészül és lakói is beköltözhetnek abba a szép, modern épületbe, mely a Fő utcán, a pénzügyi – igazgatóság számára készült, s mely egyike lesz

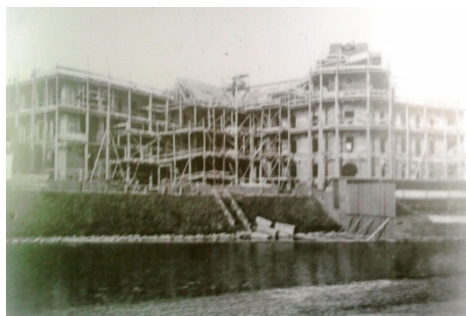
az új Nagyvárad architektúrái díszeseinek. Ma tartotta meg a város a lakhatási szemlét a pénzügy – igazgatósági palotában, s a tanács tagjai, élükön Bulyovszki József dr. polgármesterrel legnagyobb meglepéssel és örömmel tapasztalták, hogy az épület úgy külső díszre, mint belső berendezésre nézve a legmodernebb igényeknek megfelel. Kényelmes és célszerű beosztásával nagyon meg lesz majd elégedve a pénzügyi – igazgatóság, mely a jövő héten, kedden veszi át hivatalosan az épületet, s azután hamarosan átköltözik a régi rozoga Fő utcai hajlékából. A szép építési munka valósággal becsületére válik mesterének, ifj. Rimanóczy Kálmánnak, aki ezt az első, nagyszabású önálló munkáját nagy ambícióval megfelfelé sikerrel végezte.” [Nagyvárad, 1900. április 20. – idézi Péter I. Zoltán, 2013]

A FŐMŰ: A VÁROSHÁZA ÉPÜLETE [1902–1903]

Munkássága a 20. század első évtizedében jut a csúcusra, viszont most kicsit visszalépek az időben, hogy egyik legnagyobb művének, a nagyváradi városházának a történetét vázoljam.

Busch Dávid városi főmérnök 1895 júniusában tett egy beadványban javaslatot egy új városháza építésére. Helyszínként a Szent László templommal szembeni egykori püspöki lakot, a későbbi régi reáliskola helyét jelölte meg. A főmérnök beadványát több szak-

bizottság, majd novemberben a városi tanács is megvitatta. A törvényhatósági bizottság elfogadta az építési programot és megbízta a városi tanácsot, hogy írjon ki pályázatot a terv elkészítésére. A pályázatok benyújtási határidejét 1906. március 31-én állapították meg. A pályaművet elbíráló

bizottságban Bulyovszky József polgármester elnöklelte alatt olyan neves szakemberek vettek részt mint, Steindl Imre műegytemi tanár és Ybl Miklós műépítész. A pályázatra összesen kilenc pályamű érkezett, amelyek azonban a 700.000 koronában megszabott építési költségek túllépése miatt nem feleltek meg a kiírás követelményeinek. A pályaműveket elbíráló bizottság négy tervet megvételre ajánlott a közgyűlésnek, egyenként 2.000 koronáért. Ezeket ifj. Rimanóczy Kálmán, Hübner Jenő, Jaumann Benedek és Láng Adolf készítették. Ezekből végül a bizottság az első hármat vásárolta meg. A városháza építőbizottsága az 1898. június 27-i ülésén azt javasolta, hogy ifj. Rimanóczy Kálmán a megvásárolt tervek egybevetésével bízássék meg, egy új terv készítésével. Az építész el is készítette a tervet és azt díjmentesen a város rendelkezésére **bocsátotta**. Ezt követően a törvényhatósági bizottság határozata alapján a tanács meghirdette a kivitelezést. Ifj. Rimanóczy Kálmán, Sztarill Ferenc, Guttmann József, Incze Lajos és Társa, valamint Laerdler Ferenc pályázott. A kivitelezéssel, mint legelőnyösebb ajánlattevőt, a törvényhatósági bizottság ifj. Rimanóczy Kálmánt bízta meg és vele a szerződést meg is kötötte.

Az egykori püspöki lak bontásához 1901 októberében kezdtek hozzá. A helyi sajtó 1902. február elején már izgatottan várta a városháza építésének megkezdését, aminek az alapozásához végül február 26-án fogtak hozzá. A következő nap már ezt írta róla a Nagyváradi Napló: *„Nagyvárad székházának építését tegnap kezdte meg ifj. Rimanóczy Kálmán. Imponáló nagy aparátussal kezdődött a nagy munka. Kétszáz ember szorgoskodik a leendő városház helyén, melybe kipróbált tudását, minden ambícióját viszi bele Rimanóczy. Akik látták tegnap az alapozási, cementezési munkálatokat, a legnagyobb elragadtatással beszélnek az építkezés megkezdéséről.”* [idézi Péter I. Zoltán, 2011]

Az alapozás során felmerült a gyanú, miszerint silány minőségű téglákat használnak az alapozáshoz, mire ifj. Rimanóczy Kálmán sajtó magá követtelt vizsgálatot. A helyszíni szemléről így írt a sajtó: *„A bizottság alapos szemle után – melynél úgy a bedolgozott anyag minőségét, mint magát a végrehajtott munkát tüzetes szemle alá vették – konstataálta, hogy a vádnak egyáltalában semmi alapja nincs, mert a tégl elsőrendű minőségű, az alapozás kifogástalan, sőt, sok helyen a vállalkozó még jobb anyagot dolgozott be, mint amit erre szerződés köteleznél.”* [idézi Péter I. Zoltán, 2011]

1902 júniusának elején, mikor már a falak felhúzásánál tartottak, sztrájk bénította meg a városháza építését. Ifj. Rimanóczy arra kéri a városi tanácsot, hogy a szerződésbe foglalt feltételt, miszerint csak városi munkásokat alkalmazhat az építkezésnél, változtassa meg, mert ha 8 nap alatt a nagyváradi sztrájkoló munkások nem akarnak munkába állni, úgy idegen munkásokkal akarja az építkezést folytatni. A sztrájkhoz más építkezéseken dolgozó munkások is csatlakoztak, míg végül már több mint 500 napszámos vívott bérharcot munkaadójával. Megegyezés a hónap közepén született, ekkor viszont olyan rohamos gyorsasággal kezdtek haladni, hogy ifj. Rimanóczy azt ígérte, ha csak valami közbe nem jön, augusztus 20-án megtarthatják a bokrétaünnepet.²

---

² *Bokrétaünnep* - Ha egy újonnan emelt épület falai elérték azt a legnagyobb magasságot, hogy a tetőszerkezet elhelyezése megkezdődhetik, akkor annak öröme, hogy az épületnek legterhesebb és leginkább számottevő munkája, a kőművesmunka nagyjából készült, régi szokás szerint az építetű megajándékozta a kőműves-pallért és gyakran az összes kőműveseket és napszámosokat. [Forrás: <http://www.kislexikon.hu/bokreta-unnep.html#ixzz3WiQqolsh>]

A nagyváradi
Városháza

Bár az eredeti terveken menet közben több helyen is változtattak [a díszterem felé manzárdtetőt emeltek, a közgyűlési terem karzatának oszlopait eltávolították, és ifj. Rimanóczy javaslatára a tornyot is módosították] és ezek többletköltséget is jelentettek, illetve őszszel újabb sztrájk nyúlt el két hétig, a munkálatok jó ütemben folytak tovább. Télen ugyan leálltak a külső munkálatokkal, de 1903 márciusában, korabeli források szerint 300-an dolgoztak az impozánsnak számító épületen. A hónap második felében újra sztrájk volt a napszámosok körében, akiket rendőrökkel kellett megfékezni, de a munka ezen fázisában már inkább a szakmunkásokra volt szükség, akik viszont nem vettek részt a bérharcban.

Áprilisban egy újabb változás következett: ifj. Rimanóczy javaslatára, statikai megfontolásból, az eredetileg toronyra tervezett turulmadarat átkelvezik középre, a kupola alá. Júniusban már gyors tempóban bontották az állványokat és ekkor már Ady, aki eleinte kritizálta az építményt is ezt írja róla: „büszkeséggel tölti el a rátekintő nagyváradi

patriótát” [idézi Péter I. Zoltán, 2011]. Dicséri a tervező ifj. Rimanóczy Kálmán zsenialitását, de nem feledkezik meg a városháza helyszíne okozta nehézségekről sem: „Mennyi akadállyal kellett megküzdenie. Odaszorult egy elnyomott zugba, melyre ránehezedik egy művészietlen templom, melyet eléktelenít egy nyomorúságos part, s elsikkaszt egy szegény utca. És ő meg tudta e helyen konstruálni az ideáját, s megtízszerezni a hatást, mely ígérkezett.” [idézi Péter I. Zoltán, 2011]

Végül a hivatalnokok 1903. november 23-án kezdtek el beköltözni az új épületbe, amit aztán 1904. január 10-én nyitottak meg ünnepélyesen. A megnyitó másnapján a Nagyvárad vezércikkírója így írt ifj. Rimanóczy Kálmánról: *„Ki kell emelnünk ez alkalommal még azt a férfiút is, akinek az új, a haladó Nagyvárad már oly sok nevezetes nagydíszű alkotást köszönhet. Ifj. Rimanóczy Kálmán ez, akinek kiváló tehetségét, elsőrangú képességét utcáinkon már számos nagy-szabású épület hirdeti, amelyek nem egy vidéki városnak, de bármely metropolisznak díszére válnának. Mesterére vall az új városháza is...”* [Péter I., Partiumi füzetek 67, Nagyvárad városháza, 2011, 9 – 54. old.]

Itt kell megemlítenünk, hogy az összes munkálatokat nagyváradai iparos mesterek és munkások készítették. A nagyterem berendezését nyílt pályázat útján ifj. Rimanóczy Kálmán készítette helyi gyárában. Ekkor ugyanis már működött a Kolozsvári úton az a két gyártelep, amelyek bizonyítják, hogy ifj. Rimanóczy nagyvállalkozóként is óriási érdemeket szerzett Nagyvárad város iparának fejlesztése terén. Vállalataiban sokszáz munkást foglalkoztatott és kiváló tevékenységével elérte, hogy különösen bútór- és műfaiipar téren kiszorította Nagyvárad és Bihar megye területéről az osztrák konkurenciát. Halála után ifj. Rimanóczy Kálmánné, Janky Augusztá, férjének alapítását, a Rimanóczy bútór- és parkettagyárat országos hírré emelte, s külföld előtt is ismertté tette. [Péter I., A két Rimanóczy, A nagyváradai városkép alakítói, 2013, 88, 106. old.]

MOZGALMAS ÉVEK

De, hogy visszatérjünk az építkezésekhez, ezekben az időkben Nagyvárad leginkább egy építőtelephez hasonlít, ahol az ifj. Rimanóczy számos helyen jelen van, úgy is mint tervező, úgy is mint építész. Például ő a kivitelezője az Evangélikus templomnak, amelynek a berendezését is az ő műbútor és parketta gyára szállítja.

1902 tavaszán 16 pályamű közül Bihar vármegye kórházi válsztermánya ifj. Rimanóczy Kálmán tervét fogadja el az elmegyógyintézet megépítésére, melyet később jóváhagy a közgyűlés és a belügyminiszter is. Ősszel már elkezdődik a pavilonszerű modern kórház építése, ám a napszámosok bérharca és a sztrájk sok gondot okoz, így az 1903 októberi átadás a következő év februárjára tolódik.

A főépületben volt a főorvos lakosztálya, a segédorvosok szobája, hatalmas díszterem a betegek szórakoztatására és imatermek a különböző vallásfelekezeteknek. A betegek pavilonjai mellett külön boncterem és ravatalozó helyiség, valamint az épületek között gondozott park is volt.

1903-ban épül továbbá ifj. Rimanóczynek a saját lakópalotája is, a jelenlegi ortodox püspöki palota, amely a velencei gótikából ihletődött gyönyörű épület. Édesapja palotájából elköltözve, élete mintegy hátralévő kilenc évét itt töltötte. Halála után az örökösök a palotát eladták.

Ugyancsak ebben az évben Demetrie Radu görög katolikus püspök elhatározta a régi püspöki palota lebontását és egy új építését. A tervezésre ifj. Rimanóczy Kálmánt kérte fel. Az új palota építéséhez 1903 augusztusában kezdtek hozzá a tervező irányításával. A következő év decemberére az épület csaknem elkészült és a díszítések elvégzése után 1905 júniusában az avatőünnepséget is megtartották. Erről így írt a Nagyváradi Napló [1905. június 11.]: „Maga az új

Ifjabb Rimanóczy Kálmán lakópalotája az Úri [Roman Ciorogariu] utcában [a régi képeslap Romică Manea kollekcijából való]

püspöki palota ifj. Rimanóczy Kálmán műépítész dicsőségét és finom ízlését hirdeti. A palota külső homlokzata neoromán stílusban készült és angol palával van fedve. Kőtornyaival, fáléival, íves boltozatú kőportáljaival városunk egyik legszebb műemléke. A főbejáratban van a palota tervező mesterének, ifj. Rimanóczy Kálmán emléktáblája: C. RIMANÓCZY jun.ARCHITECTUS” [idézi Péter I. Zoltán, 2013].

Egy újabb templom, ami ifj. Rimanóczy nevéhez fűződik az Olaszi római-katolikus plébaniatemplom, közismert nevén a Barátok-temploma. Ennek elődjét 1902 tavaszára bontották le, de a tornyot meghagyták. Az új templom tervét 1902 augusztusára Rimanóczy el is készítette, de a kivitelezés, Schlauch Lőrincz püspök halála miatt, 1903 májusára csúszott. A kivitelezést ifj. Rimanóczy vezette és a munkát 1905 nyarára fejezték be. Új templomhajó készült, a tornyot átfarmálták és építettek még két kisebbet, de a kripta megmaradt a korábbi barokk templom idejéből.

A Barátok temploma régen és napjainkban

A városépítő munka rendületlenül folyik tovább, ifj. Rimanóczy Kálmán kezei közül csak úgy nőnek ki egyre-másra az újabb épületek. A Fő utca és a Széchenyi tér sarkán található telken, amely a család

tulajdona egy földszintes ház állt. Ezt 1905 februárjában lebontották és helyette egy, a velencei gótikából ihletődött, kétemeletes palotát emeltek. Ennek tervezésekor ifj. Rimanóczy Kálmán a XV. században emelt Ca d'oro palotát vette mintául. Igen eredetien merített a velencei loggiás homlokzati formavilágból, amelynek talán a legjellegzetesebb példája a fent említett palota [Péter I., A két Rimanóczy, A nagyváradi városkép alakítói, 2013, 130. old.]. Érdekesség, hogy a műbútorgyár városi raktára ebben az épületben kapott helyet.

1905-ben tervezte és építette ifj. Rimanóczy Kálmán szívének egyik legkedvesebb alkotását az Adrián, a horvát tengerparton. Ide álmodta meg a Grand Hotel Miramare szállodát, melyről Nagy Márton azt írta, hogy egy csodapalota, óriási nyitott függőerkéllyel, a szálloda mellett étteremmel, kávéházzal, csodaszép tengeri kilátással.

Saját villanytelep, külön vízvezeték, légfűtés, személy- és teher szállító liftek, minden szoba mellett fürdőszoba és leírhatatlan kényelem jellemezték a komplexumot. Egy újságcikk szerint, volt egy eset, hogy egy este váratlan nagy vendégsereg lepte meg a szállodát. A vendéglőben nem volt elegendő személyzet, erre a milliomos-tulajdonos és építő, ifj. Rimanóczy Kálmán karjára vette az asztal-kendőt és maga hordta az

ételeket és a habzó sört a vendégeknek. [Jósa, 2008, 138 – 139. old.]

1904–1905-ben ifj. Rimanóczy Kálmán közreműködik két Fő utcai palota létrejöttében is. Ezek a Stern-palota, melyet Rendes Vil-

A Stern-palota. Földszintjén üzletek, emeletein lakások egykor és napjainkban

mossal közösen terveznek és építenek, valamint a Moskovits Miksa palota, az előbbinek a szomszédságában.

Ezt már egymaga tervezi és építi, mégpedig nem is akárhogyan: itt alkalmazott először Nagyváradon egy lakóháznál vasbeton szerkezetet. Külső stílusjegyeiben a német szecesszió müncheni irányzatával, a Lilienstillel³ mutat rokonságot, meghatározó eleme a hengeres saroktorony.

Moskovits Miksa palota

1906-ban megtervezi és felépíti a Bihar Megyei Gazdasági Egylet székhelyét, eklektikus stílusban. Ez a Bunyitai ligetben található épület sokaknak Tüdőszűrő-intézetként ismert.

A következő év jelentősebb munkája a Nagyvárad központi Takarékpénztár Bémer téri szecessziós épülete, ő tervezte és kivitelezte egyaránt. Napjainkban ugyancsak egy banknak ad otthont.

TOVÁBBVINNI A VÁLLALKOZÁSOKAT

Édesapja halála után [1908] az ifjabb Rimanóczy Kálmán vitte tovább a családi gyárat és építkezési feladatokat. Építészeti hírneve túllépett a város határain, így a belügyminiszter megbízta a Máramaros-szigeti Elmegyógyintézet tervezésével, majd felépíti a

³ *Lilien Stil* [az Art Nouveau Németország egyes részein használt megfelelője] - Egyetemesen kialakuló stílusról van szó, amely elsősorban az 1880-as évekhez köthető, e kontinens több országában jelen van és jelentése új művészet. Ihletője az Arts and Crafts mozgalom, lényege pedig az, hogy eltávolodik a historizmustól és egy teljesen új, modern irányvonalat képvisel. [Forrás: <http://artificium-artis.blogspot.ro/2011/10/art-nouveau-jugendstil-szecesszio.html>]

Debreceni Takarékpénztár első palotáját. Vidéki kastélyokat is épít: Gyantán, Szilaspusztán, Feketebátorban, Nagyszénáson és Dobán. [Jósa, 2008, 138. old.]

Egy eddig nem említett vállalkozás a Rimanóczy-féle vagongyár, mely Nagyvárad Velenice nevű negyedében működött, de érdekes módon nagyon kevés emlék maradt fenn róla. Ebben a gyárban mozdonyokat, vasúti kocsikat és lokomobil kazánokat is gyártottak. Míg működött, innen látták el lokomobil kazánokkal a nagyváradai téglagyárakat. A vezetőség részére a gyár biztosított üzemi bentlakásokat is a közelben. A vagongyár az 1930-as évek elején szünteti meg tevékenységét. [Makai, 2008, 121. old.]

Az elkövetkezőkben ifj. Rimanóczy Kálmán 1909-ben megtervezi az Ügyvédi Kamara székházát, saját tervei alapján kibővíti 1910-ben az édesapja által épített Múzeumot, 1912-ben asztalosmunkákat vállal a Csendőrskola számára – ma a Nagyváradai Egyetem komplexuma, illetve megtervezi a Bölöni-házat.

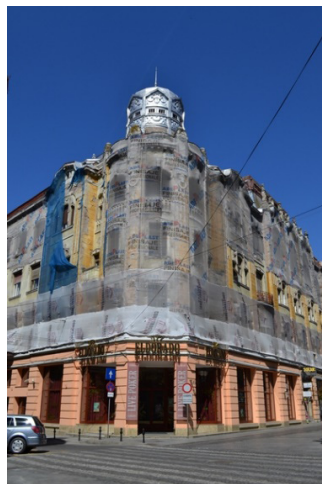
AZ UTOLSÓ MUNKA – AZ APOLLÓ-PALOTA [1912]

Egy másik projekt amelyen ifj. Rimanóczy Kálmán dolgozott ek-kortájt: az Apolló-palota. Ugyanis a Fő utca ezen részén három sarkon már szép emeletes épület állt és egyre sürgetőbbé vált, hogy rendezzék az utca negyedik sarkát is. Ezért ifj. Rimanóczy beadvány-nal fordult a városi tanács-hoz, melyben azt javasolta, hogy adjanak neki megbízást arra, hogy saját tervei szerint felépítsen itt egy kétemeletes bérpalotát. Mint írta, ajánlatának

Széchenyi-tér [Parcul Traian] – az Ügyvédi Kamara székháza. Ez az épület megtartotta eredeti rendeltetését

csak az a célja, hogy rámutasson a telek legjobb értékesítési módjára, kérve, hogy ez alapon a város más vállalkozóitól is kérjen árajánlatot. Végül 1911-ben a város az ő tervét és javaslatát fogadta el, így 1912 tavaszán, mint a legelőnyösebb ajánlat betervezője a felépítésre is ő kapott megbízást. Mivel időközben ifj. Rimanóczy Kálmán váratlanul elhunyt, özvegye arra kérte a városi tanácsosokat, hogy néhai férjére való kegyelettel az építkezést bízzák Krausze Tivadarra, ifj. Rimanóczy Kálmán legkiválóbb munkatársára. Az özvegy kérését méltányolta a város vezetése, a munkát Krausze Tivadar kapta meg, aki 1914-ben be is fejezte Rimanóczy utolsó palotáját.

A Szaniszló [Mihai Eminescu] és Fő [Republicii] utca sarka – az Apolló palota

Ifj. Rimanóczy Kálmán orvosai tanácsára a Bécs melletti Ráhkawinkel gyógyintézetben tartózkodott. Erre azért volt szükség, mert 1912 áprilisában nagyfokú ideggyengeséget állapítottak meg nála. Hosszabb pihenést javasoltak a beteg műépítésznek, aki hallani sem akart a pihenésről, hanem szakadatlanul dolgozott tovább. Itt hunyt el, tragikus hirtelenséggel 1912. július 12-én. Halálának híre mindenütt mély megdöbbenést és őszinte részvényt keltett. A Városházára, a Bihar megyei kaszinó épületére, a Központi Takarékpénztárra, az Osztrák-Magyar Bank épületére kitűzték a gyászlobogót.

A temetésről így írtak a helyi lapok: *„Ott volt az egész város, hogy elkísérje utolsó útjára a zseniális modern, magyar építész, akinek emléket Nagyvárad legszebb, legnagyobb épületei fogják hirdetni beláthatatlan időnkig és akinek váratlan tragikus távozása igazán pótolhatlan űrt hagy Nagyvárad fejlett építőiparában.”* [idézi Péter I. Zoltán, 2013]

Az ifjabb Rimanóczy Kálmán temetéséről tudósító egyik napilap azzal fejezte be a cikkét, hogy az Olaszi temető családi kriptájában *„Őrök nyugóhelyét találta az életben nyugodni nem tudó ifj. Rimanóczy Kálmán.”* [idézi Péter I. Zoltán, 2013]

De itt sem nyugodhatott békében. A sírkertet 1972-ben bezárták, ezt követően garázda elemek feldúlták, a kriptát kifosztották. Hogy megóvja a Rimanóczy család elhunyt tagjainak földi maradványait, Tempfli József apátplébános, később megyés püspök, a Barátok-templomának kriptájában helyezte el a Rimanóczy család tagjainak hamvait. A kripa falán a családtagok csontjait rejtő fülkét lezáró márványlapra rávésték az ott nyugvók neveit.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Hogy Nagyváradon ne merülhessen feledésbe a nevük, 2012-ben a Bihar megyei RMDSZ megalapította a Rimanóczy-díjat, amit olyan város- és műemlékvédő szakembereknek ítél oda az építészekből álló szakmai zsűri, akik munkásságukkal jelentősen hozzájárulnak a történelmi belváros képének megőrzéséhez és az építészeti értékek népszerűsítéséhez. Szintén ilyen céllal lett emléktábla elhelyezve 2013 júniusában id. Rimanóczy Kálmán palotájának Körös felőli oldalán, melyet a híres építész ükunokája, Rimanóczy Jenő leplezett le.

A két Rimanóczy Kálmán, apa és fia emléktáblája

Dolgozatommal azt szerettem volna igazolni, hogy a két Rimanóczy nemcsak építészként volt jelen városunkban, hanem üzletemberként is komoly tekintéllyel rendelkezett. Kutatásaim során bebizonyosodott, hogy a Rimanóczyak a közismert épületek tervezésén és kivitelezésén túlmenően komoly vállalkozói tevékenységet is kifejtettek. Jó üzleti érzéküknek köszönhetően sikeresen tudták ötvözni az építészeti és a vállalkozói tevékenységet. Köztisztelőben álló és befolyásos polgárai voltak a városnak, megbecsültségüket nemcsak munkáiknak, illetve vagyonuknak köszönhették, hanem szorgalmuknak, kitartásuknak, munkabírásuknak is.

Ifj. Rimanóczy Kálmán gazdag, polgári családba született, és ennek megfelelően alakult karrierje is. De sikereit mégsem apja árnyékából érte el, hanem önálló karriert épített. A megfeszített munka, a számos megbízatás egészsége rovására ment, hiszen mindössze 42 éves volt, mikor tragikus hirtelenséggel, súlyos betegség következtében elhunyt.

Emberi nagyságát támasztja alá, hogy Nagyváradot jelentős anyagi vagyonnal gazdagította. Gyáraiban számos embernek biztosított megélhetést, karitatív felajánlásokat tett, a város legjelentősebb adófizetői között volt számon tartva.

Ugyanez érvényes a ránk hagyott épített örökségére is. Épületei gyakorlatilag meghatározzák Nagyvárad városképét, ezen túlmenően a legtöbbjüket a mai napig eredeti rendeltetésüknek megfelelően használják, és használhatják. A korabeli képeket, képeslapokat összehasonlítva helyszíni megfigyeléseimmal – kevés kivétellel – szomorú és lassú pusztulást kellett megállapítanom. Egykori gyárai jelentős része teljesen elpusztult, senkinek nem volt fontos, hogy ipartörténeti műemlékeként gondot fordítson megóvásukra. Közhasznú épületeik esetében sem sokkal jobb a helyzet. Gondoljunk csak vissza, hogy honnan is indítottam a **dolgozatomat: a málladozó Pénzügyi palotától**, későbbi járóbeteg-ellátó, amelynek egykori szépsége még mindig kisejlik a hálóröngeteg alól, és melynek hiányzó ablakai, ablakkeretei mintegy kiáltanak a segítő kezek után.

Ehhez pedig talán újabb Rimanóczyakra lenne szükség...

Ez az írás is az emlékük előtt igyekszik tisztelni, azelőtt a két ember előtt, akik oly sokat tettek ezért a városért, s akiknek e város oly sokat köszönhet. Az arcát. [Péter I., A két Rimanóczy, A nagyváradi városkép alakítói, 2013, 162. old]

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM:

Jósa, P. [2008]. In P. Jósa, *Partiumi füzetek 51, Bihari sorsok a változó időben*. Nagyvárád: Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület és a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség

Makai, Z. [2008]. Téglagyárak [pp. 119 – 128]. In: Dukrét Géza [szerk.]. *Partiumi füzetek 50*.

Nagyvárád ipartörténete. Nagyvárád: Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület és a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség

Péter I., Z. [2008]. In Z. Péter I., *Partiumi füzetek 49, Nagyvárád műemlék épületei*. Nagyvárád: Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület és a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség

Péter I., Z. [2011]. In Z. Péter I., *Partiumi füzetek 67, Nagyvárád városháza*. Nagyvárád: Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság, Varadinum Script Kiadó

Péter I., Z. [2013]. In Z. Péter I., *A két Rimánóczy, A nagyváradi városkép alakítói*. Nagyvárád: Riport Kiadó – Várad folyóirat.

Korabeli képeslapok online forrásokból:

www.delcampe.net

www.vatera.hu

nagyhaboru.blog.hu

www.profla.hu

www.okazii.rowww.kepkonyvtar.hu

<http://postcards.hungaricana.hu/hu/>

A napjaink helyzetét ábrázoló fényképek saját fotók.

DIE ENTWICKLUNG DER INTERKULTURELLEN KOMMUNIKATIVEN KOMPETENZ DURCH DEN GRAMMATIKUNTERRICHT

■ GERGELY TAMÁS ■ gergelytamas26@yahoo.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi kar,
Többnyelvűség és multikulturalitás, magiszterképzés, II. év

■ Témavezető: DR. BOSZÁK GIZELLA – DR. BÁNFFI-BENEDEK ANDREA
Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad, Bölcsészettudományi Kar,
Német Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszék

EINLEITUNG

Diese Arbeit beschäftigt sich mit dem Thema *Didaktik und Methodik des interkulturellen Grammatikunterrichts*. Im Mittelpunkt des Interesses steht die Didaktik der interkulturellen Grammatik und in diesem Zusammenhang werden Konzeptionen entwickelt.

Die vorliegende Arbeit gliedert sich in drei Teile: Der erste Teil enthält eine allgemeine Einführung in das Thema und nimmt einige Definitionen der Interkulturalität, Multikulturalität bzw. Transkulturalität unter die Lupe. In diesem Teil werden Didaktik und Methoden des interkulturellen Grammatikunterrichts theoretisch untersucht und die Einflussfaktoren sowie die Aspekte des Unterrichts in Betracht gezogen. Im zweiten Teil der Arbeit wird die interkulturelle Kompetenz bzw. den interkulturellen Ansatz unter dem Aspekt der interkulturellen Fremdsprachendidaktik analysiert.

Der dritte Teil widmet sich der praktischen, der praxisorientierten Seite des interkulturellen Grammatikunterrichts. In diesem Teil werde ich die Theorie und die modernen Formen des interkulturellen Unterrichts der deutschen Grammatik durch konkrete Beispiele belegen.

Die Absicht der geplanten Arbeit ist weiterhin ein Versuch, verschiedene bekannte Unterrichtsmethoden, Unterrichtsformen und Lehrmaterialien im Zusammenhang mit dem Grammatikunterricht

näher in Betracht zu ziehen um den Grammatikunterricht interessant und interkulturell zu gestalten.

Als Hypothesen meiner Arbeit stelle ich folgende Fragen: Welche Wirkung hat die Grammatik auf den Fremdsprachenunterricht? Welche Zusammenhänge gibt es zwischen der Grammatik und dem Fremdsprachenunterricht hinsichtlich der interkulturellen Kommunikation? Welche Unterrichtsmethoden, Unterrichtsformen bzw. Lehrmaterialien werden im interkulturellen Grammatikunterricht verwendet? Wie kann man den Deutschunterricht interkulturell, interessant und erfolgreich gestalten und damit mehrere Deutschlerner gewinnen? Ich möchte mit meiner Arbeit auf die gestellten Fragen eine Antwort geben und damit sowohl die theoretische als auch die praktische „Grenze“ des interkulturellen Grammatikunterrichts ausbreiten.

In den letzten Jahren wird von den Fremdsprachenlernenden interkulturelle Kompetenz auch im Rahmen des Grammatikunterrichts gefordert. Die vorliegende Arbeit hat zum Ziel, die Wichtigkeit der Interkulturalität im Grammatikunterricht aus einer theoretischen und praktischen Perspektive zu behandeln. Die Interkulturalität bzw. die interkulturelle Sichtweise wird daher stark akzentuiert. Mein Beitrag wird die Rolle des interkulturellen Lernens aus verschiedenen Perspektiven im Fremdsprachenunterricht beschreiben.

Wie schon erwähnt, werde ich die Grammatik unter dem Aspekt der Interkulturalität analysieren. Grammatik bildet auch heute einen besonderen Problembereich des DaF-Unterrichts¹. Für die pädagogische Grammatik müssen diejenigen grammatischen Phänomene ausgewählt und behandelt werden, die strukturell für die Zielsprache typisch sind. In den 90er Jahren kam es zu einer kognitiven Welle im Grammatikunterricht, d.h. die Forderung nach Bewusstmachung grammatischer Prinzipien². Im Kontext des Fremdsprachenunterrichts muss man daher unbedingt den Begriff der interkulturellen Kompetenz erwähnen. Die Entwicklung der interkulturellen Kompe-

---

¹ Rocke, Jörg: *Wie tickt der Lerner? Zu den kognitions- und erwerbslinguistischen Schwerpunkten der künftigen Sprachlehr- und Sprachlernforschung*. In: Bredella, Lothar; Burwitz-Melzer, Eva; Wolfgang Hallet; Legutke K., Michael; Meißner, Franz-Joseph; Rösler, Dietmar (Hrsg.): *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 2011.

² Neuner, G.; Hunfeld, H.: *Methoden des fremdsprachlichen Unterrichts*. München: Langenscheidt. 1993.

tenz muss also ein Ziel des Fremdsprachenunterrichts sein, damit die Andersartigkeit des Fremden verstanden und angenommen werden kann und die typischen sprachlichen Verwendungsformen, Ausdrücken in die Praktik setzen können. Bis zum heutigen Tag wurden sehr viele Theorien und Modellen entwickelt, die zum Ziel haben, eine Definition für einen umfassenden Begriff der interkulturellen Kompetenz festzulegen und deren Lernziele herauszuarbeiten. Alexander Thomas hat die interkulturelle Kompetenz folgendermaßen definiert:

Interkulturelle Kompetenz zeigt sich in der Fähigkeit, kulturelle Bedingungen und Einflussfaktoren im Wahrnehmen, Urteilen, Empfinden und Handeln bei sich selbst und bei anderen Personen zu erfassen, zu respektieren, zu würdigen und produktiv zu nutzen. Dies geschieht im Sinne einer wechselseitigen Anpassung, von Toleranz gegenüber Inkompatibilitäten und einer Entwicklung hin zu synergieträchtigen Formen der Zusammenarbeit, des Zusammenlebens und handlungswirksamer Orientierungsmuster in Bezug auf Weltinterpretation und Weltgestaltung.³

Die interkulturelle Kompetenz ist also nicht von Beginn an vorhanden, sondern erscheint als das Resultat eines Lernprozesses. Die Entwicklung dieser Kompetenz erfolgt durch die Auseinandersetzung mit kulturellen Überschneidungssituationen, durch interkulturelle Erfahrungen sowie durch die gezielte Reflexion eigenkultureller und fremdkultureller Orientierungssysteme.

Im DaF-Unterricht spielt die Beschreibung der deutschen Gegenwartssprache eine sehr wichtige Rolle. Im Grammatikunterricht werden auch theoretische Ansätze aufgegriffen, aber er sollte immer praktisch orientiert sein. Der Lehrer sollte den Akzent auf die Praxis legen und die Theorie nur als Unterstützung verwenden. Die Theorie sollte nur als einen Ausgangspunkt behandelt werden, der dem Lerner eine Richtung zeigt aber sie gipfelt in der Praxis. Für ein besseres Verständnis und Vertiefung der fremdsprachlichen Grammatikkenntnisse besteht die Möglichkeit, den Grammatikunterricht zweisprachig aufzubauen. Das bedeutet, dass bei der Erklärung der grammatischen Phänomene die Muttersprache kontrastiv eingesetzt werden kann.

---

³ Alexander, Thomas; Helfrich, H.: *Wahrnehmung im Kulturvergleich*. In: Alexander, Thomas (Hrsg.): *Kulturvergleichende Psychologie*. Göttingen: Hogrefe. 2003

I. DEFINITIONEN: INTERKULTURALITÄT, MULTIKULTURALITÄT UND TRANSKULTURALITÄT

Diese drei Konzepte sind zentrale Themen unserer Zeit. Sie werden wegen ihrer Aktualität auch als *Modewörter* bezeichnet. Im Weiteren möchte ich diese drei Begriffe entfalten und die Zusammenhänge bzw. Unterschiede hervorheben.

I.1. Interkulturalität

Das Zusammenleben verschiedener Kulturen auf engem Raum ist das Kennzeichen moderner Gesellschaften. In diesem Fall können wir über Interkulturalität sprechen. Der Begriff der Interkulturalität bezeichnet den gesamten Komplex der Kommunikation und Interaktion zwischen verschiedenen Kulturen und ermöglicht dadurch wechselseitige Erkenntnisse der Andersartigkeit⁴

Unter dem Begriff *Interkulturalität*⁵ versteht man nicht nur das Zusammenleben, sondern auch das Aufeinandertreffen von zwei oder mehr Kulturen, bei denen es trotz des verschiedenen kulturellen Hintergrundes zur gegenseitigen Beeinflussung kommt.

---

⁴ <http://www.zis.uni-mainz.de/106.php>, Zugriff am 28.03.2015

⁵ Begriffsbestimmung der Interkulturalität aus einem Kulturglossar: Interkulturalität bezieht sich auf das, was passiert, wenn Menschen mit unterschiedlichem kulturellem Hintergrund unter bestimmten strukturellen Rahmenbedingungen einander begegnen und miteinander umgehen. Die Interferenz verschiedener kultureller Systeme eröffnet also neue Räume, die in der einschlägigen Literatur als ›Interkultur‹, ›Kontaktkultur‹ oder ›culture de contact‹ oder ›thirdculture‹; bezeichnet werden. Trotz der Begriffspluralität bezeichnen die Autoren hiermit lediglich das dynamische Interaktionsverhältnis zwischen Kulturen, das neue interkulturelle Räume generiert: „Die dadurch entstehende partielle Gemeinschaft ist weder als bloße Addition der kulturellen Identitäten zu verstehen noch als Selektion von Teilen aus ihnen, sondern stellt sich als eine neue Welt für sich dar, die zerfällt, sobald das gemeinsame Handeln endet“ (Wille 2003; Internetquelle). Siehe: <http://www.kulturglossar.de/html/i-begriffe.html>, Zugriff am 28.03.2015

1.2. Multikulturalität

Die *Multikulturalität*⁶ ist eine Art Weiterentwicklung bzw. Ausdehnung der Interkulturalität. Der Begriff *Multikulturalität* umfasst die sozialen Strukturen einer Organisation oder einer Gesellschaft. Wenn man über Multikulturalität spricht, geht man davon aus, dass es nicht zur Verschmelzung der verschiedenen Kulturen kommt, sondern, dass die unterschiedlichen Kulturen mit ihren kulturspezifischen Eigenschaften nebeneinander weiter bestehen⁷.

Die kulturellen Differenzen sind also im Falle von Multikulturalität spürbar. Die Möglichkeiten der Verständigung, Toleranz und Konfliktvermeidung sind nach Wolfgang Welsch die wichtigsten Ziele der Multikulturalität.

1.3. Transkulturalität

Neben der Interkulturalität und der Multikulturalität wurde von dem Philosophen Wolfgang Welsch Mitte der 1990er Jahre ein neuer Begriff, nämlich das Konzept der Transkulturalität, eingeführt. Welsch beschäftigt sich mit diesem Begriff als Gegenentwurf zu den Konzepten der Interkulturalität und Multikulturalität, *denen er ein traditionelles und unzeitgemäßes Kulturverständnis zuschreibt*.⁸

Während der Begriff Multikulturalität die Fragen des Zusammenlebens verschiedener Kulturen innerhalb einer Gesellschaft in

---

⁶ Begriffsbestimmung der Multikulturalität in einem Kulturglossar: Während sich Interkulturalität auf den Prozess und die Dynamik des Zusammenlebens bezieht, wird mit Multikulturalität in erster Linie eine soziale Organisationsstruktur bezeichnet. Nach dem Grad der Interaktivität lassen sich laut IKO [2004] drei Varianten von Multikulturalität unterscheiden: Multikulturalität I: "Unechte, nur bevölkerungsstatistisch existente Multikulturalität. Kulturelle Eigenheiten werden auf Grund strikter Assimilationsforderungen vielfach eingeebnet. Multikulturalität II: Kulturelle Gruppen können ihre Identität weitgehend bewahren, grenzen sich aber untereinander ab. Es kommt bestenfalls zu friedlicher Koexistenz. Multikulturalität III: Kulturelle Gruppen bewahren sich identitätsstiftende Freiräume, akzeptieren diese gegenseitig und praktizieren ein interkulturelles Miteinander". [Interkulturelle Kompetenz Online 2004; Internetquelle]. Siehe: <http://www.kulturglossar.de/html/i-begriffe.html>, Zugriff am 28.03.2015

⁷ <http://www.ikud.de/glossar/multikulturalitaet-interkulturalitaet-transkulturalitaet-und-plurikulturalitaet.html>, Zugriff am 28.03.2015

⁸ <http://www.stadtkulturmagazin.de/2011/03/transkulturalitat-versus-multi-und-interkulturalitat/>, Zugriff am 29.03.2015

Betracht zieht, bezieht sich die *Interkulturalität* auf angenommene Differenzbeziehungen zwischen dem kulturell Eigenem und dem kulturell Anderen. Nach Wolfgang Welsch [1995] ist zwischen den beiden Begriffen – also zwischen der Interkulturalität und der Multikulturalität – eine sogenannte Kluft.

Die zwei Begriffe – nach Wolfgang Welsch [1995] – sind voneinander völlig abgetrennt und sind insofern problematisch, *da sie zu kulturalistischen Grenzziehungen führen können*.

Er stellte ebenfalls fest, dass die Kulturen, infolge der Globalisierung zunehmend vermischt werden und sie nicht länger als homogene, voneinander abgrenzbare Einheiten erscheinen. Mit dem Begriff *Transkulturalität* beschreibt Welsch [2010] die gegenwärtige hybride Verfasstheit der Kulturen. Die Vorsilbe „trans“ verfügt laut ihm über zwei Bedeutungen:

[erstens], dass die heutige Verfassung der Kulturen jenseits der alten [der vermeintlich kugelhaften] Verfassung liegt und [zweitens] dass dies eben insofern der Fall ist, als die kulturellen Determinanten heute quer durch die Kulturen hindurchgehen, so dass diese nicht mehr durch klare Abgrenzung, sondern durch Verflechtungen und Gemeinsamkeiten gekennzeichnet sind.⁹

II. INTERKULTURELLE, KOMMUNIKATIVE KOMPETENZ UND INTERKULTURELLER ANSATZ

In den letzten Jahren wird im Fremdsprachenunterricht statt auf die kommunikative Kompetenz eher auf die interkulturelle Kompetenz großen Wert gelegt.

Ein klassisches Dilemma, das auch derzeit Aktualität genießt: *„Nur wer die Sprache des Nachbarn kennt, kann sich mit dem Nachbarn unterhalten, nur wer sich mit dem Nachbarn unterhält, erlernt des Nachbarn Sprache“*¹⁰. Wenn man diesen Spruch analysiert, wird

---

⁹ Wolfgang, Welsch: *Was ist eigentlich Transkulturalität?* In: Darowska, Lucyna; u.a. [Hrsg.]: *Hochschule als transkultureller Raum? Kultur, Bildung und Differenz in der Universität*. Bielefeld: 2010, S. 42

¹⁰ Larcher, Dietmar: *Henne oder Ei? Über Wechselwirkungen beim Erwerb einer linguistischen und einer sozialen Grammatik*. In: Lothar, Bredella; Delanoy, Werner [Hrsg.]: *Interkultureller Fremdsprachenunterricht. Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 1999. S:32.

es klar sein, dass die Kenntnis der interkulturellen Kommunikationskompetenzen im alltäglichen Leben eine sehr wichtige Rolle spielt. Wenn wir diese Redewendung unter die Lupe nehmen, können wir sie folgendermaßen interpretieren: Wenn man als Bewohner einer mehrsprachigen Region den Kontakt mit den Personen der anderen Sprachgruppe pflegen will, ist die wichtigste Voraussetzung, dass man ihre Sprache beherrscht.

Nach dieser Aussage erfordert jede interkulturelle Begegnung nicht nur Toleranz und Empathie, sondern auch sprachliche Kompetenz. Für das Gelingen der Kommunikation ist es sehr wichtig, dass mindestens einer der beiden Partner die Sprache des anderen gut beherrscht. Noch besser ist es, wenn beide Kommunikationspartner über annähernd gleiche Sprachkenntnis verfügen. Dazu braucht es aber interkulturelles Lernen¹¹. Denn es ist sehr wichtig, dass man nicht nur die grammatische Struktur und den Wortschatz einer Sprache beherrscht, sondern auch Kenntnis über die Kultur der gegebenen Fremdsprache besitzt. Interkulturelles Lernen sollte dafür sorgen, dass sich Menschen mit unterschiedlichen Sprachen und Kulturen im Alltag, am Arbeitsplatz, in der Schule usw. treffen, ihre Gedanken austauschen können, die sprachlichen Hindernisse, die während der Kommunikation auftauchen, versuchen zu überbrücken und miteinander mit der Verwendung eines gemeinsamen Codes kommunizieren können. Es ist auch eine Art Sprachdidaktik.

Der Erwerb einer Zweitsprache braucht methodische und systematische Anstrengung, welche kein wünschenswertes Nebenprodukt interkultureller Bemühungen¹² ist. Die Beherrschung der sprachlichen und der sozialen Grammatik einer anderen Kultur ist eine Voraussetzung des Lernenden.

Willis Edmondson und Julianne House [1998] haben eine andere Definition von interkulturellem Fremdsprachenunterricht. Sie sehen in ihrer Auffassung den Begriff *interkulturell* als überflüssig an. Nach ihren Argumenten ist jeder Fremdsprachenunterricht bereits interkulturell. Also die Bezeichnung *interkultureller Fremdsprachenunterricht*

---

¹¹ Bredella, Lothar: *Das Verstehen des Anderen. Kulturwissenschaftliche und literaturdidaktische Studien*. In: Bredella, Lothar; Burwitz-Melzer, Eva; Hallet, Wolfgang; Legutke K. Michael; Meißner, Franz Joseph; Rösler, Dietmar (Hrsg.): *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 1999.

¹² Larcher: [Anm. 10], S. 35.

scheint tautologisch. Wenn wir diesem Gedankengang folgen, dann wäre auch ein audio-lingualer oder ein kommunikativer Fremdsprachenunterricht tautologisch, weil das Lernen und Lehren einer Fremdsprache auch audio-linguale bzw. kommunikative Elemente umfasst¹³.

Nach Edmondson und House [1998] verdrängt ein interkultureller Unterricht die linguistische und die kommunikative Kompetenz nicht. Dieser Unterrichtstyp lenkt den Blick vielmehr darauf, dass beim Fremdsprachenlernen und -lehren die Lernenden die erwerbende fremde Sprache und Kultur aus ihrer eigenen Sicht zur Kenntnis nehmen und die Differenz dann bewusst wird.

Bei House¹⁴ [1996] steht jedoch der Begriff *interkulturell* nicht nur als eine überflüssige, sondern als schädliche Bezeichnung. Sie vertritt die Meinung, dass Erziehungsziele, wie „*Toleranz, Empathie, Verdrängung des eigenen Standpunkts und Erziehung zum Frieden*“ die sprachlichen Lernziele in eine andere Richtung lenken und sich nur schwer präzisieren lassen.

Es wäre eine Verarmung des fremdsprachlichen Lehr- und Lernprozesses, wenn „*die Identitäten der Lernenden, die allgemeinen Erziehungsziele, den Umgang mit Stereotypen und kulturellen Inhalten bzw. solche wichtige und nützliche Fragestellungen nicht vor Augen halten würden.*“

Im Weiteren möchte ich einen Überblick über die Aspekte der interkulturellen Fremdsprachendidaktik geben.

II.1. Prozesscharakter und Dialogizität des interkulturellen Lehrens und Lernens

Wir sind geprägt durch unsere Kultur¹⁵, deswegen können wir eine fremde Kultur nur auf dem Hintergrund unserer eigenen interpretieren bzw. verstehen. Die Menschen sind mit ihrem Denken, Fühlen und Handeln an eigene kulturelle Muster gebunden. Das kann ein Grund dafür sein, dass im interkulturellen Fremdsprachenunterricht die Vermittlung von Wissen eigentlich keine wichtige Rolle spielt,

---

¹³ Larcher: [Anm. 10], S. 14.

¹⁴ Larcher: [Anm. 10], S. 14.

¹⁵ Bredella, Lothar; Christ, Herbert; Legutke K., Michael (Hrsg.): *Thema Fremdverstehen. Arbeiten aus dem Graduiertenkolleg „Didaktik des Fremdverstehens“*. In: Bredella, Lothar; Christ, Herbert; Piepho, Hans-Eberhard; Wendt, Michael: *Geisener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 1997.

sondern den Lernenden eine Gelegenheit zum Aushandeln kultureller Bedeutungen gibt.

Ausgehend von dieser Aussage, kann man bemerken, dass unter dem Fremdsprachenunterricht ein lern orientierter Ansatz verstanden wird, der auf das Lernervorverständnis zu beziehen ist. Interkultureller Fremdsprachenunterricht ist aber auch als ein prozessorientierter Ansatz zu verstehen, der die Lerner durch Prozesse und Strategien der Wahrnehmung und der Interpretation von Informationen unterstützen möchte.

II.2. Das Verhältnis von Eigenem und Fremdem¹⁶

Das Verhältnis zwischen Eigenem und Fremdem ist für den interkulturellen Fremdsprachenunterricht konstitutiv. Doch gleichzeitig braucht es eine kritische Reflexion¹⁷. Sehr oft kommt es zu einer Entgegensetzung von Eigenem und Fremdem und zu einer kontrastiven Interpretation. In diesem Sinne besteht die Gefahr, den Anderen als ganz Anderen, mit dem man nichts gemein hat, auszugrenzen und zu stigmatisieren.

Erkennt man das rationale Verhältnis von Eigenem und Fremdem an, bedeutet dies für das interkulturelle Verstehen, dass das Nichtverstehen des Anderen nicht nur an der unzugänglichen Andersheit des Fremden, sondern auch an der mangelnden Bereitschaft, sich auf andere Sichtweisen einzustellen und den eigenen Standpunkt zu relativieren, liegen kann.¹⁸

II.3. Die kulturelle Identität und der Begriff der Kultur im interkulturellen Fremdsprachenunterricht¹⁹

Das wichtigste Ziel des interkulturellen Fremdsprachenunterricht ist, dass die Lernenden die fremde Sprache und Kultur mit Hilfe des Musters ihrer eigenen erwerben. Außerdem sollte der Unterricht den Lernenden Gelegenheit geben, ihre Erfahrung mit der fremden Sprache und Kultur auszudrücken.

---

¹⁶ Larcher: [Anm. 10], S. 14.

¹⁷ <http://truebswasser.com/pdf/eigene.pdf>, Zugriff am 23.03.2015.

¹⁸ Larcher: [Anm. 10], S. 14.

¹⁹ Larcher: [Anm. 10], S. 14.

Im Fremdsprachenunterricht muss unbedingt die sprachliche und kulturelle Vielfalt vor Augen gehalten werden. Interkultureller Fremdsprachenunterricht beschäftigt sich nicht nur mit den literarischen Texten, sondern auch mit historischen Texten, Werbetexten, Nachrichtenprogrammen, Verhandlungsdiskursen usw.

Der interkulturelle Fremdsprachenunterricht als erfahrungsorientierter Ansatz²⁰ bedeutet, dass die Lernenden aktiv am Entdecken der Bedeutungen mitwirken. Das heißt, dass die Lerner selbst an der Textselektion und am Entwickeln von Aufgabenstellungen beteiligt werden.

Das Ziel des interkulturellen Fremdsprachenunterrichts kann folgendermaßen definiert werden:

Das Ziel des interkulturellen Fremdsprachenunterrichts, den Anderen in seiner Andersheit zu verstehen und die Verständigung mit ihm zu suchen, ordnet das sprachliche Lernen nicht der interkulturellen Kommunikation unter, denn ohne Sprachkenntnisse könnte gar keine Kommunikation stattfinden, aber begreift das sprachliche Lernen als Teil eines Bildungsprozesses, in dem wir lernen, unsere Weltsicht zu relativieren um uns mit anderen zu verständigen. Damit ist eine Fähigkeit bezeichnet, der wir in multikulturellen Gesellschaften mehr denn je bedürfen.²¹

11.4. Fremdsprachenunterricht aus interkultureller Perspektive²²

Man betont, dass das zentrale Ziel des interkulturellen Fremdsprachenunterrichts der Erwerb einer Fremdsprache sei. Aus der Perspektive der Fremdsprachendidaktik spielen die Herstellung, Aufrechterhaltung und Weiterentwicklung interkultureller Kommunikationsprozesse eine sehr wichtige Rolle. Was in diesem Zusammenhang erwähnt werden muss, sind die sprachlichen Barrieren als Hindernisse der interkulturellen Kommunikation²³. Zu diesen Barrieren gehören die kulturspezifischen Bedeutungsunterschiede bzw. auch

---

²⁰ <https://books.google.hu/books?id=WeFGSDLKSKUC&pg=PA191&lpg=PA191&dq=interkultureller+Fremdsprachenunterricht+als+erfahrungsorientierter+ansatz>, Zugriff am 23.03.2015

²¹ Larcher: [Anm. 10], S. 25.-26.

²² Larcher: [Anm. 10], S. 26.

²³ <http://zif.spz.tu-darmstadt.de/jg-14-2/docs/HoelscherRocheSemic.pdf>, Zugriff am 23.03.2015

die kulturbezogenen Differenzen, dazu zählen aber auch die unterschiedlichen non-verbalen Verständigungssignale.

Die interkulturelle Kommunikation hat die Aufgabe, die Entwicklung neuer Verständigungsmöglichkeiten zu unterstützen und die Vertreter verschiedener Kulturen „*bei der Suche nach gemeinsamen Problemlösungen*“²⁴ zu bestärken bzw. zu befördern.

III. DIE INTERKULTURELLE KOMMUNIKATIVE KOMPETENZ ALS AUSWEITUNG DES KULTURHORIZONTS

Ein häufig genutzter Begriff, in Bezug auf die interkulturelle Kompetenz, ist das interkulturelle Lernen. Diese Benennung drückt am klarsten die Wichtigkeit dieser didaktischen Methode aus. Im Fremdsprachenunterricht²⁵ sollte man sich auf die Kommunikation konzentrieren, aber zugleich danach streben, dass die Lernenden nicht nur ihre Kommunikationsfähigkeiten in einer fremden Sprache verbessern, sondern die Kommunikation auch in einem interkulturellen Kontext eingebettet wird. Die Ausgestaltung und die Entwicklung der interkulturellen kommunikativen Kompetenz muss das Hauptziel des Fremdsprachenunterrichts sein.²⁶ Die verschiedenen Kulturen beeinflussen sich gegenseitig, wenn sie in Kontakt kommen. Der Lerner einer Fremdsprache wird diese Andersheit der zwei Kulturen erfahren und ihm wird bewusst werden, dass die fremde Sprache über einen speziellen Sprachcharakter verfügt. Deswegen soll der Lerner eine kommunikative Kompetenz in der fremden Sprache erwerben. Unter einer kommunikativen Kompetenz in einer Fremdsprache versteht man daher nicht nur sprachliche Kompetenz, sondern auch einen komplexen Kommunikationsprozess. Aus Mangel an interkultureller kommunikativer Kompetenz können sich Missverständnisse ergeben. Eine unvollständige sprachliche Kompetenz oder eine falsche, kulturbedingte Interpretation kann sogar zu Differenzen füh-

---

²⁴ Larcher: [Anm. 10], S. 28.

²⁵ Cs. Czachesz, Erzsébet: *A multikulturális neveléstől az interkulturális pedagógiáig*. Tanulmány.

²⁶ Bredella, Lothar: *Zielsetzungen interkulturellen Fremdsprachenunterrichts*. In: Lothar, Bredella; Delanoy, Werner (Hrsg): *Interkultureller Fremdsprachenunterricht. Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 1999.

ren. In der Fachliteratur lässt sich die interkulturelle Kompetenz folgendermaßen definieren:

Die Fähigkeit, effektiv mit Menschen, die über andere kulturelle Hintergründe verfügen, umzugehen und zusammenzuarbeiten, wobei die Effektivität auf beiden Seiten als solche empfunden werden sollte, wird mit interkultureller Kompetenz beschrieben. Wichtig sind dabei die emotionale Kompetenz und die interkulturelle Sensibilität, die es uns erlauben, die Konzepte der Wahrnehmung, des Denkens, Fühlens und Handelns der Fremdkultur bei unserem Handeln zu berücksichtigen. Die eigenen Erfahrungen der interkulturell kompetenten Person werden in diesem Moment zurückgestellt und es besteht die Bereitschaft Stereotype und Vorurteile zu revidieren und Neues zu erlernen.²⁷[Beispiel dafür: siehe in der Fußnote²⁸]

Unter dieser Art interkultureller Begegnung versteht man die Begegnung mit der anderen Kultur, genauer gesagt, dass wenn sich der Lernende mit einem Vertreter der fremden Kultur trifft und mit ihm eine Kommunikation herstellen soll. Diese Begegnung der Interkulturalität muss auch in den Fremdsprachenunterricht integriert werden.

Der Fremdsprachenunterricht sollte eine Basis für Begegnungen dieser Art schaffen und unter Umständen auch solche Begegnungen ermöglichen.²⁹

Das Hauptziel des Fremdsprachenunterrichts ist dabei, dem Lerner zu helfen über die Grenzen seiner eigenen Kultur und Sprache hinauszuwachsen.³⁰ Ein großes Problem der interkulturellen

---

²⁷ <http://www.ikud.de/glossar/interkulturelle-kompetenz-definition.html>, Zugriff am 15.03.2015

²⁸ Beispielsweise kann ein Muslim zurückweisend, wenn nicht sogar ängstlich oder mit einem Gefühl des Ekels auf den möglichen Körperkontakt mit Hunden reagieren. Um diese Situation richtig deuten zu können, benötigt man die Fähigkeit, die eigene kulturelle „Brille“ abzusetzen und zu respektieren, dass diese Reaktion darin gründen könnte, dass Hunde im Islam als „unreine“ Tiere gelten.

²⁹ <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/11483/sanmeri.pdf?sequence=1>, Zugriff am 24.03.2015

³⁰ Krumm, Hans-Jürgen: *Interkulturelles Lernen und interkulturelle Kommunikation*. In: Bausch; Christ; Krumm: *Handbuch Fremdsprachenunterricht*. 3. Bearbei-

Kommunikation besteht darin, dass jeder Teilnehmer der Kommunikationssituation sowohl handelt als auch das Verhalten anderer Personen zur Kenntnis nimmt und diese entsprechend seinem eigenen Kulturhintergrund interpretiert.

In der interkulturellen Kommunikation spielt neben dem Prozess des interkulturellen Lernens auch die eigene Kultur eine sehr wichtige Rolle. Das interkulturelle Lernen ist nichts anderes als eine Erweiterung, eine Entwicklung des Kulturbildes.

Zur Entwicklung interkultureller Kompetenzen als Voraussetzung für die erfolgreiche Teilnahme am interkulturellen Kommunikationsprozess gehört nicht nur die Fähigkeit kulturelle Unterschiede kontrastiv beschreiben und in ihrem fremdkulturellen Handlungskontext verstehen zu können, sondern auch eine allgemein interkulturelle Sensibilisierung, zu deren Hauptkomponenten die Reflexion über die Kulturabhängigkeit des eigenen Denkens und Handelns zählt.³¹ [Bolten 1992:4]

Aus dem obigen Zitat ergibt sich, dass sich Sprache und Kultur wechselseitig beeinflussen. Ohne Kultur kann man nicht über Sprache sprechen, aber ohne Sprache existiert keine Kultur.

Deswegen akzentuiert die Fremdsprachendidaktik heutzutage die Einheit von Sprache und Kultur. Wenn jemand die Kultur eines Landes kennt, wird er auch besser und leichter die Sprache des gegebenen Landes lernen.³²

Das Interesse an der Frage, inwieweit unsere Sprache sich auf unser Denken auswirkt, ist aktueller denn je. Sprache und Kultur bilden zusammen die Grundlage des Fremdsprachenlernens oder -lehrens. Sprache und Kultur fallen im Spracherwerbsprozess allerdings auseinander, weil der Lernende die fremde Sprache nur auf dem Hintergrund seiner eigenen Kultur wahrnehmen kann. Am Beispiel der Muttersprache kann dies deutlich gemacht werden. Auch unsere Muttersprache lernen wir nicht nur in einem sozialen, sondern auch

---

tete und erweiterte Auflage. Tübingen: A. Franke, S.157.

³¹ Tenberg, Reinhard: *Theorie und Praxis bei der Vermittlung von interkulturellen Kompetenzen*. In: Lothar, Bredella; Delanoy, Werner (Hrsg): *Interkultureller Fremdsprachenunterricht. Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 1999. S: 65.

³² Larcher: [Anm. 10], S. 50

in einem kulturellen Kontext. Linguistische und soziale bzw. kulturelle Kompetenz verweisen somit aufeinander³³.

Lothar Bredella [1999] versteht auf diesem Hintergrund unter kommunikativer Kompetenz, „*dass man in einer Kultur sozialisiert worden ist und dabei gelernt hat, wie man sich in bestimmten Situationen linguistisch und sozial richtig verhält.*“³⁴

Das Ziel des Fremdsprachenunterrichts ist nach ihm, dass der Lernende diese Einheit linguistischer und sozialer Kompetenz sich zu eigen machen kann.³⁵ Allerdings muss festgestellt werden, dass die kommunikative Kompetenz damit nicht interkulturell ausgerichtet ist. Wenn man die Sprache auf dem Hintergrund der eigenen Kultur wahrnimmt, muss man eine besondere Anstrengung des Umlernens aufbringen, um das Neue im eigenen Kontext zu registrieren.

In diesem Fall tauchen auch sprachliche Interferenzen auf. Im interkulturellen Fremdsprachenunterricht muss also „*ein sogenannter Prozess der Distanzierung vom Eigenen eingeleitet werden.*“³⁶

Der Lernende erfährt im Laufe des Lernprozesses, dass die Begriffe, die Sätze nicht eins zu eins übertragbar sind. Eine andere wichtige Aufgabe des interkulturellen Fremdsprachenunterrichts wäre, dass er die Unterschiede zwischen der fremden und eigenen Sprache und Kultur unter die Lupe nimmt und danach strebt, die Lerner für diese Unterschiede zu sensibilisieren.³⁷

Um diese Unterschiede zu berücksichtigen, sollte der Lernende - wie schon erwähnt - nicht nur über eine kommunikative Kompetenz, sondern auch über eine interkulturelle Kompetenz verfügen.³⁸

---

³³ Bredella: [Anm. 26], S: 50.

³⁴ Bredella: [Anm. 26], S. 75.

³⁵ Klippel, Friederike: *Ziele, Inhalte und Kompetenzen – Eckpunkte der Entwicklung des Fremdsprachenunterrichts*. In: Bredella, Lothar; Burwitz-Melzer, Eva; Wolfgang Hallet; Legutke K., Michael; Meißner, Franz-Joseph; Rösler, Dietmar [Hrsg.]: *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 2009. S. 91.

³⁶ Bredella: [Anm. 26], S. 79.

³⁷ Caspari, Daniela: *Lernziel „interkulturelles Lernen/Fremdverstehen: Was Fremdsprachenlehrer und -lehrerinnen darüber denken – drei Fallbeispiele*. In: Bredella, Lothar; Christ, Herbert; Piepho, Hans-Eberhard; Wendt, Michael: *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 1997. S. 55-70.

³⁸ Bredella: [Anm. 26], S. 81.

IV. ZUSAMMENFASSUNG

Zusammenfassend kann man feststellen, dass die Interkulturalität bzw. die Entwicklung der interkulturellen Kompetenz auch im Grammatikunterricht eine sehr wichtige Rolle spielt. Diese Arbeit belegt, dass die Einbeziehung der Interkulturalität unerlässlich im wirk-samen Fremdsprachenunterricht ist.

In der vorliegenden Arbeit habe ich dieses Thema aus der Pers-pektive der Didaktik behandelt. Um später die verschiedenen didak-tischen Methoden des interkulturellen Grammatikunterrichts näher zu betrachten, habe ich in dieser theoretischen Untersuchung die für den Unterricht relevanten Schwerpunkte hervorgehoben.

Der interkulturelle Grammatikunterricht untersucht nicht nur das Sprachsystem einer Fremdsprache, sondern die Einheit von Sprache und Kultur, also den kulturellen Hintergrund, einer Fremdsprache, welcher auch einbezogen werden sollte. Im Fremdsprachenunter-richt sollte unbedingt die sprachliche und kulturelle Vielfalt auch im Rahmen des Grammatikunterrichts vor Augen gehalten werden. Der interkulturelle Fremdsprachenunterricht bietet den Lernenden dabei die nötige Hilfestellung, um über die Grenzen ihrer eigenen Kultur und Sprache hinauszuwachsen.

Heutzutage kommt der Interkulturalität im Unterrichtswesen eine führende Rolle zu. Deswegen ist dieses Thema aktueller und re-levanter denn je.

Dieser Aufsatz ist als eine allgemeine Einführung in das Thema zu verstehen und im Weiteren werde ich die verschiedenen Unter-richtsmethoden, Unterrichtsformen und Lehrmaterialien des inter-kulturellen Grammatikunterrichts untersuchen, um Anregungen zu geben, wie der Grammatikunterricht interessant und interkulturell gestaltet werden könnte.

Im praktischen Teil dieser Arbeit möchte ich beispielhaft Auf-gaben und Übungen ausarbeiten, die neben den sprachlichen und kommunikativen Kompetenzen auch die interkulturelle Kompetenz erweitern.

BIBLIOGRAPHIE:

- Bausch, Karl-Richard; Christ, Herbert; Krumm, Hans-Jürgen (Hrsg.): *Handbuch Fremdsprachenunterricht*. Tübingen: Francke, 2003.
- Bausch, Karl-Richard; Burwitz-Melzer, Eva; Königs, Frank G.; Krumm, Hans-Jürgen (Hrsg.): *Fremdsprachen lehren und lernen: Rück- und Ausblick. Arbeitspapiere der 30. Frühjahrskonferenz zur Erforschung des Fremdsprachenunterrichts*. In: Bredella, Lothar; Burwitz-Melzer, Eva; Wolfgang Hallet; Legutke K., Michael; Meißner, Franz-Joseph; Rösler, Dietmar (Hrsg.): *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 2011.
- Bausch, Karl-Richard; Burwitz-Melzer, Eva; Königs, Frank G.; Krumm, Hans-Jürgen (Hrsg.): *Fremdsprachenunterricht im Spannungsfeld von Inhaltsorientierung und Kompetenzbestimmung. Arbeitspapiere der 29. Frühjahrskonferenz zur Erforschung des Fremdsprachenunterrichts*. In: Bredella, Lothar; Burwitz-Melzer, Eva; Wolfgang Hallet; Legutke K., Michael; Meißner, Franz-Joseph; Rösler, Dietmar (Hrsg.): *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 2009.
- Bolten, Jürgen (Hrsg.): *Interkulturelle Kommunikation: Texte und Übungen zum interkulturellen Handeln*. Sternenfels: Wiss. und Praxis, 2003.
- Bredella, Lothar: *Das Verstehen des Anderen. Kulturwissenschaftliche und literaturdidaktische Studien*. In: Bredella, Lothar; Burwitz-Melzer, Eva; Hallet, Wolfgang; Legutke k. Michael; Meißner, Franz Joseph; Rösler, Dietmar (Hrsg.): *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 1999.
- Bredella, Lothar: *Zielsetzungen interkulturellen Fremdsprachenunterrichts*. In: Lothar, Bredella; Delanoy, Werner (Hrsg.): *Interkultureller Fremdsprachenunterricht. Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 1999.
- Bredella, Lothar; Christ, Herbert; Legutke K., Michael (Hrsg.): *Thema Fremdverstehen. Arbeiten aus dem Graduiertenkolleg „Didaktik des Fremdverstehens“*. In: Bredella, Lothar; Christ, Herbert; Piepho, Hans-Eberhard; Wendt, Michael: *Geissener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 1997.
- Bredella, Lothar; Meißner, Franz-Joseph; Nünning, Ansgar; Rösler, Dietmar (Hrsg.): *Wie ist Fremdverstehen lehr- und lehrbar? Vor-*

- träge aus dem Graduiertenkolleg „Didaktik des Fremdverstehens“. In: Bredella, Lothar; Christ, Herbert; Legutke K. Michael; Meißner, Franz-Joseph; ; Rösler, Dietmar (Hrsg.): *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 2000.
- Burwitz-Melzer, Eva: *Inhalte und Kompetenzen im Fremdsprachenunterricht*. In: Bredella, Lothar; Burwitz-Melzer, Eva; Wolfgang Hallet; Legutke K., Michael; Meißner, Franz-Joseph; Rösler, Dietmar (Hrsg.): *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 2009.
- Caspari, Daniela: *Lernziel „interkulturelles Lernen/Fremdverstehen: Was Fremdsprachenlehrer und -lehrerinnen darüber denken – drei Fallbeispiele*. In: Bredella, Lothar; Christ, Herbert; Piepho, Hans-Eberhard; Wendt, Michael: *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 1997. S. 55-70.
- Christ, Herbert: *Sprachlich formale und sprachinhaltliche Kompetenzen*. In: Bredella, Lothar; Burwitz-Melzer, Eva; Wolfgang Hallet; Legutke K., Michael; Meißner, Franz-Joseph; Rösler, Dietmar (Hrsg.): *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 2009.
- Cs. Czachesz, Erzsébet: *A multikulturális neveléstől az interkulturális pedagógiáig*. Tanulmány.
- Dagmar, Kumbier: *Interkulturelle Kommunikation: Methoden, Modelle, Beispiele*. In: Bredella, Lothar; Burwitz-Melzer, Eva; Wolfgang Hallet; Legutke K., Michael; Meißner, Franz-Joseph; Rösler, Dietmar (Hrsg.): *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 2009.
- Delanoy, Werner: *Prozessorientierung und interkultureller Fremdsprachenunterricht*. In: Bredella, Lothar; Christ, Herbert; Legutke K., Michael; Meißner, Franz-Joseph; Rösler, Dietmar (Hrsg.): *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 2000.
- Georg, Auernheimer: *Einführung in die interkulturelle Pädagogik*. Darmstadt: WBG [Wissenschaftliche Buchgesellschaft], 2010.
- Gick, Annegret: *Negotiating Common Ground. Ein wesentliches Element interkultureller kommunikativer Kompetenz*. In: Bredella, Lothar; Christ, Herbert; Piepho, Hans-Eberhard; Wendt, Michael: *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 1997. S. 179-190.
- Heringer, Hans Jürgen: *Interkulturelle Kommunikation. Grundlagen und Konzepte*. 2. Auflage. Tübingen und Basel: A. Franke, 2007.

- Hu, Adelheid: *Warum „Fremdverstehen“? Anmerkungen zu einem leitenden Konzept innerhalb eines „interkulturell“ verstandenen Sprachunterrichts.* In: Bredella, Lothar; Christ, Herbert; Piepho, Hans-Eberhard; Wendt, Michael: *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik.* Tübingen: Narr, 1997. S. 34-54.
- Klippel, Friederike: *Ziele, Inhalte und Kompetenzen – Eckpunkte der Entwicklung des Fremdsprachenunterrichts.* In: Bredella, Lothar; Burwitz-Melzer, Eva; Wolfgang Hallet; Legutke K., Michael; Meißner, Franz-Joseph; Rösler, Dietmar [Hrsg.]: *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik.* Tübingen: Narr, 2009. S. 88-95.
- Königs, Frank G.: *Kompetenzgerangel. Überlegungen zum Verhältnis von Kompetenzorientierung und Inhalt im Fremdsprachenunterricht und in seiner Erforschung.* In: Bredella, Lothar; Burwitz-Melzer, Eva; Wolfgang Hallet; Legutke K., Michael; Meißner, Franz-Joseph; Rösler, Dietmar [Hrsg.]: *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik.* Tübingen: Narr, 2009. S. 96-103.
- Krumm, Hans-Jürgen: *Was lernt man, wenn man Sprachen lernt?* In: Bredella, Lothar; Burwitz-Melzer, Eva; Wolfgang Hallet; Legutke K., Michael; Meißner, Franz-Joseph; Rösler, Dietmar [Hrsg.]: *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik.* Tübingen: Narr, 2009. S. 104-114.
- Kurtz, Jürgen: *Kompetenz, Inhalt und Partizipation: Einige grundsätzliche Überlegungen aus fremdsprachendidaktischer Perspektive.* In: Bredella, Lothar; Burwitz-Melzer, Eva; Wolfgang Hallet; Legutke K., Michael; Meißner, Franz-Joseph; Rösler, Dietmar [Hrsg.]: *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik.* Tübingen: Narr, 2009.
- Küster, Lutz: *Gegen den Geist der Vereinheitlichung. Perspektiven einer Verbindung von Kompetenz- und Inhaltsorientierung schulischen Fremdsprachenunterrichts.* In: Bredella, Lothar; Burwitz-Melzer, Eva; Wolfgang Hallet; Legutke K., Michael; Meißner, Franz-Joseph; Rösler, Dietmar [Hrsg.]: *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik.* Tübingen: Narr, 2009. S. 113-121.
- Larcher, Dietmar: *Henne oder Ei? Über Wechselwirkungen beim Erwerb einer linguistischen und einer sozialen Grammatik.* In: Lothar, Bredella; Delanoy, Werner [Hrsg.]: *Interkultureller Fremdsprachenunterricht. Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik.* Tübingen: Narr, 1999.

- Meißner, Franz-Joseph: *Kompetenzen, Interkulturalität, Inhalte: Gegensätze oder neue Chancen?* In: Bredella, Lothar; Burwitz-Melzer, Eva; Wolfgang Hallet; Legutke K., Michael; Meißner, Franz-Joseph; Rösler, Dietmar [Hrsg.]: *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 2009. S. 146-154.
- Neuner, G.; Hunfeld, H.: *Methoden des fremdsprachlichen Unterrichts*. München: Langenscheidt, 1993. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 2010.
- Rocke, Jörg: *Wie tickt der Lerner? Zu den kognitions- und erwerbslinguistischen Schwerpunkten der künftigen Sprachlehr- und Sprachlernforschung*. In: Bredella, Lothar; Burwitz-Melzer, Eva; Wolfgang Hallet; Legutke K., Michael; Meißner, Franz-Joseph; Rösler, Dietmar [Hrsg.]: *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 2011.
- Tenberg, Reinhard: *Theorie und Praxis bei der Vermittlung von interkulturellen Kompetenzen*. In: Lothar, Bredella; Delanoy, Werner [Hrsg.]: *Interkultureller Fremdsprachenunterricht. Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 1999.
- Thomas, Alexander; Helfrich-Hölter, Hede: *Wahrnehmung im Kulturvergleich*. In: Thomas, Alexander [Hrsg.]: *Kulturvergleichende Psychologie*. Göttingen: Hogrefe, 2003.
- Volkman, Laurenz: *Interkulturelle Kompetenz als neues Paradigma in der Literaturdidaktik? Überlegungen mit Beispielen der postkolonialen Literatur und Minoritätenliteratur*. In: Bredella, Lothar; Christ, Herbert; Legutke K. Michael; Meißner, Franz-Joseph; ; Rösler, Dietmar [Hrsg.]: *Giessener Beiträge zur Fremdsprachendidaktik*. Tübingen: Narr, 2000.
- Wierlacher, Alois [Hrsg.]: *Das Fremde und das Eigene. Prolegomena zu einer interkulturellen Germanistik*. München: iudicium, 1995.

WEBOGRAPHIE:

- <http://truebswasser.com/pdf/eigene.pdf>, Zugriff am 23.03.2015.
- http://www.academia.edu/5609411/Trad%C3%ADci%C3%B3k_%C3%A9s_vagy_reformok_Probl%C3%A9m%C3%A1k_a_nyelvtanoktat%C3%A1sban, Zugriff am 14.03.2015

<http://www.ikud.de/glossar/interkulturelle-kompetenz-definition.html>, Zugriff am 15.03.2015

<http://zif.spz.tu-darmstadt.de/jg-14-2/docs/HoelscherRocheSimic.pdf>, Zugriff am 23.03.2015

<https://books.google.hu/books?id=WeFGSDLKSKUC&pg=PA191&lpg=PA191&dq=interkultureller+Fremdsprachenunterricht+als+erfahrungorientierter+ansatz>, Zugriff am 23.03.2015

https://books.google.ro/books?id=4q0G0woCKiUC&pg=PA379&lpg=PA379&dq=didaktik+des+interkulturellen+grammatikunterrichts&source=bl&ots=8LXUSf93bn&sig=WYHw_8pAXdjAlqo0xND9C-bpIC7s&hl=hu&sa=X&ei=WWsVKj9NMX1UtGjgNAE&ved=0CEcQ6AEwBg#v=onepage&q=didaktik%20des%20interkulturellen%20grammatikunterrichts&f=false, Zugriff am 20.03.2015

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/11483/sanmeri.pdf?sequence=1>, Zugriff am 24.03.2015

<http://www.ikud.de/glossar/multikulturalitaet-interkulturalitaet-transkulturalitaet-und-plurikulturalitaet.html>, Zugriff am 28.03.2015

<http://www.stadtkulturmagazin.de/2011/03/transkulturalitaet-versus-multi-und-interkulturalitaet/>, Zugriff am 29.03.2015

http://www.forum-interkultur.net/uploads/tx_textdb/28.pdf, Zugriff am 29.03.2015

GENDER STEREOTYPES IN ADVERTISEMENTS

■ BORSOS CSILLA ■ csillu92@yahoo.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi kar,
Angol-román nyelv és irodalom, III. év.

■ Témavezető: DR. BÖKÖS BORBÁLA

Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad, Bölcsészettudományi Kar,
Angol Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszék

INTRODUCTION

This paper focuses on the examination of different advertisements from the perspective of the viewer's gender. Firstly, whether a woman on the screen is seen as a strong, powerful entity or only a sexual object depends on who gives the meaning to the image, more precisely, it depends of what gender the audience is. Thus, the first part of this research will target the not-so-powerful traditional image of women in various smoking ads, examined both from male and female viewpoints.

Secondly, men's portrayal in several images will be debated as well, based on my hypothesis that they can also be objectified and impersonalized. John Berger's critical essay, "Ways of Seeing," elaborates on the differences between women and men's social presence, claiming that men look at women, while women watch themselves being looked at.

Therefore, this research interprets different images of women and men in the media, based on Berger's ideas, and it also examines these ads from a semiotic angle, namely how signs can be translated into words and how an image contains hidden messages that objectify both genders.

I. WOMEN IN SMOKING ADS

Advertisements have a major role in modern society, containing various meanings and values if we know the different types of messages they carry, and how to examine them. According to John Sinclair, advertising deals not only with ideas, but also with attitudes and values, giving them “cultural form through its signifying practices”¹, that is, giving meanings to words and images. Whether a woman on the screen is seen as a strong, powerful entity or only a sexual object depends on who gives the meaning to the image, more precisely, it depends on the viewers’ gender. There are several examples of masculinized and powerful women in the media, however, this chapter will focus on the not-so-powerful traditional image of women in various smoking ads, examined both from male and female viewpoints.

In April 1970, Alice Courtney and Sarah Lockeretz analyzed more than 700 ads from magazines such as *Life*, *Look*, *Time*, *Reader’s Digest* etc. in order to see whether stereotypes regarding gender roles can be identified in these papers as being directed toward both male and female readers. The results showed that only 12% of the women were portrayed as workers, and almost half of the workers were actually entertainers; moreover, not a single woman was shown as a professional. Another essential aspect of the general presentation of women was companionship: on the one hand, studies showed that, when women and men appeared in ads together, men were far less likely to be working than when being in other male company. On the other hand, in rare cases when women were shown in each other’s company, they were only “illustrations for clothing or beauty products”² or they were in a family setting. In the magazines surveyed, a few ads have been found with a condescending tone for women. Hereinafter, I will make a detailed examination of the results of this research, proving that by objectifying women in ads, the creators did not necessarily condescend them, on the contrary, they gave them power, since their

---

¹ Kang, Mee-Eun [1997]: The portrayal of women’s images in magazine advertisements: Goffman’s gender analysis revisited, p. 1: Web. 14 Mar. 2015 <http://www.geser.net/gof/kang.htm>

² Courtney, Alice and Lockeretz, Sarah Wernick [1971]: A Woman’s Place: An Analysis of the Roles Portrayed by Women in Magazine Advertisements, p. 94: Web. 10 Mar. 2015 http://www.jstor.org/stable/3149733?seq=1#page_scan_tab_contents

presence contributes to a bigger, more integral picture. Courtney and Lockeretz, therefore, established the followings:

- “A woman’s place is in the home.” Clearly, this conclusion is not relevant, since there were 29 million working American women back in the 1970s [Courtney and Lockeretz 94], and this fact is stated even by the authors themselves.

- “Women do not make important decisions or do important things.” Not only were women’s presences narrowed to the inside of the house, but they were also shown as independent decision-makers strictly in relatively inexpensive purchases, such as food or cosmetics. When they were to make important decisions, men always accompanied them. However, by seeing an image of a man and a woman making an important purchase does not necessarily refer to the inferiority of the woman; we cannot know for sure whether the woman needs the man’s supervision or the other way around. This is why, I believe, this viewpoint of the above-mentioned research is too subjective and it strongly depends on the gender of the audience. Men probably see it as them offering help to women, while women assume quite inversely. After all, we cannot say that women do not make important decisions based only on an advertisement, more precisely, on an advertisement observed by female audience.

- “Women are dependent and need men’s protection.” The typical family roles in which women are presented are the ones in which they depend on men, not being able to make an important decision on their own. Courtney and Lockeretz find it important to mention that there are certain areas where women still cannot perform on their own, giving the act of smoking as an example: “Although some cigarette brands are promoted primarily for women, in this study there was not one cigarette ad that showed a woman smoking unless a male was present”³. However,

³ Courtney, Alice and Lockeretz, Sarah Wernick [1971]: A Woman’s Place: An Analysis of the Roles Portrayed by Women in Magazine Advertisements, p. 95: http://www.jstor.org/stable/3149733?seq=1#page_scan_tab_contents

after looking at cigarette ads in the '70s, I found several magazine ads showing men and women both together and separately. It is essential to draw the attention to the fact that even if a woman was alone in the picture, the man's presence was somehow implied. In the case of this cigarette brand, the name Winston suggests a strong male presence. The caption, "If it wasn't for Winston, I wouldn't smoke" refers not only to the dependence on the brand, but by its strong masculine connotation, it also means dependence on men. Another ad with a woman said "Cards'n Kent," adopting another masculine name used as a cigarette brand, signifying another subtle male presence, not only by the name, but also by the card game, which is mostly played by men. Again, we can see this ad as the previously presented, objectifying image, but also as an advertisement that masculinizes women and makes them powerful, by endowing them with traits and accessories used mostly by men, and by doing this, the above-mentioned stereotypes, namely that women's place is in the home and they are dependent on men, are broken.

- "Men regard women primarily as sexual objects; they are not interested in women as people." Courtney and Lockeretz explain this harsh conclusion with the fact that women are mostly found in decorative positions, while men are portrayed as hard workers⁴. In my opinion this statement may be too severe, since I have found several smoking ads where women were not merely seen as sexual objects, such as the previous one. However, I have also come across a picture which makes me partially agree with the authors of the article.

This is another Winchester ad from the 1970s. In contrast with the previous one of the same kind, the male presence here is clear; Winchester is the name of the brand, nevertheless, after reading the caption ['No woman ever says no to Winchester'] and looking at the picture, we can observe that the caption says one thing, referring to the cigarettes, while the picture says another, bringing the male figure in the centre of attention.

This advertisement consists of two parts: the first part shows the caption and the picture of the man surrounded by women, while

---

⁴Courtney, Alice and Lockeretz, Sarah Wernick [1971]: A Woman's Place: An Analysis of the Roles Portrayed by Women in Magazine Advertisements, p. 95: http://www.jstor.org/stable/3149733?seq=1#page_scan_tab_contents

the second one contains a text, a short description, and a picture of the brand. Therefore, I would call the second part the signifier, since it is a linguistic message with a specific meaning, while the first part is the signified, the main idea that is denoted by this linguistic message or code. For this reason, I will start the analysis with the bottom of the ad, the linguistic message:

No woman ever says no to Winchester.

Take a puff. Blow in her ear. And she'll follow you anywhere. Because one whiff of Winchester's sexy aroma tells her everything she ever wanted to know about you. But was afraid to ask. It tells her you're a man, but a man of taste. A taste for mildness. Lightness. She takes a puff. Winchester's filtered smoothness tells her it's not a cigarette. Not just another little cigar. It's a whole 'nother smoke. And she knows that you know: where there's smoke, there's fire.

Winchester. It's a whole 'nother smoke.

© 1974 R. J. REYNOLDS TOBACCO CO.

Take a puff. Blow in her ear. And she'll follow you anywhere. Because one whiff of Winchester's

sexy aroma tells her everything she ever wanted to know about you. But was afraid to ask. It tells her you're a man, but a man of taste. A taste for mildness. Lightness. She takes a puff. Winchester's filtered smoothness tells her it's not a cigarette. Not just another little cigar. It's a whole 'nother smoke. And she knows that you know: where there's smoke, there's fire. Winchester. It's a whole 'nother smoke.

This text implies that smoking Winchester is a good way to seduce women. Not only the message is sensual, but also the language and the words that are used. The majority of the active verbs [blow in her ear, she will follow you anywhere, take a puff, and last but not least, the ending sequence that states "where there's smoke, there's fire"] are allusions to sexuality. The main idea here is that Winchester is not just 'another little cigar,' it is something more, something that will make women think highly of men, therefore, they will be attracted to them. Near the text there is a small picture of the brand, of that Winchester which causes all these sensual feelings, namely the cigarette.

The first part, however, shows something different: it shows that women are head over heels for that Winchester who is the embodiment of a charming man. The caption says that no woman ever says no to him, which is quite obvious, since he is surrounded by them. At

first sight, one may think that these women are his trophies and their only role is to make him proud and self-assured; they are his sexual objects, just as Courtney and Lockeretz stated in their research. Winchester is a sexual magnet: if we examine the women from the left to the right, we can see that they have less and less clothes on, they are ready to 'follow you anywhere,' just like the ad says. Besides, the phallic allusion from the Smirnoff ad reappears here, becoming visible by the position of the man's hand, as well as by the way the woman points her finger directly towards his phallus.

The designers of this picture played not only with the name of the brand, but also with the product. I believe that there are two key terms in this ad: the first one is the name Winchester, referring both to the cigarettes and the man, and the second one is the piece of cigarette put on the box as an appetizer. The man's clothing resembles the piece and the box of cigarette from the bottom of the image: he wears only brownish clothes and a brown hat, which, if seen as a whole, looks exactly as a piece of Winchester. The women around him generally wear white clothes, and this white part can also be seen on the box, combined with the dominant color brown.

Practically, the first part of the ad recreates the second part, both of them showing a box of cigarettes after all. In brief, by creating this 'cigarette man' character, the authors put in focus the real power of Winchester, which is seduction, desire, and dependence on men and the brand, since both the man and the cigarettes are one and the same: they are Winchester. The target audience of this ad can be both women and men, however, it suggests different values to both genders: men feel strong and irresistible when smoking Winchester, being able to seduce as many women as they want, while women believe that they are a well-desired prize, a trophy that men try to sweep off their feet. Thus, a woman's presence in this image can be seen as a contribution to a more complex feeling, a more powerful ad, since their role is that of boosting the man's prestige. Here we encounter subjectivity again, since it all depends on the viewer's gender.

After examining an ad with only a female presence and one with several women seduced by a man, I will finally explore an image in which the man dominates and the woman's presence is barely visible, and still, this is the one that impersonalizes women the most: although the ad shows only her hand, the woman here is much

more objectified than in those pictures where their whole bodies are shown, because here, the woman, or more precisely, her hand can easily be substituted by an object, for instance, a cup holder. Thus, we can conclude that showing female figures which surround other men does not always mean objectification; there is this ad which embodies a woman more than any of the previous ones, where they were fully visible, or even half-naked. Sammy Richard Danna in "Advertising and Popular Culture: Studies in Variety and Versatility" claims the following:

In the very early 1980s, a series of magazine advertisements for Barclay cigarettes began proposing a confident, distinctive and mysterious man as a role model for millions of American smokers. The ad showed a close up of this impeccably dressed man either lighting a cigarette or holding it.⁵

She additionally says that a woman's hand was also shown, holding either a drink, a cigarette or a lighter, thus the image of perfect pleasure is complete. In the ad chosen, the woman holds a drink, being ready to serve the man, to give it to him after he lights his cigarette. At first sight, this could be another example of Courtney and Lockeretz's conclusion regarding the role of women, namely that of being only sexual objects and having a decorative function.

The first important message of this photo is the man's confidence: the dark suit with the bowtie alone does not seem to be enough; he has to hold the lighter and light his cigarette in order for the picture to be whole. The Barclay cigarette is the last 'tool' of this perfect image. However, the presence of a woman holding a drink for him also brings about an essential aspect of this ad.

⁵ Danna, Sammy Richard: "Advertising and Popular Culture: Studies in Variety and Versatility." p.51, Popular Press, 1992. Web. 11 Mar. 2015

In my opinion, there can be two reasons for the female companionship: firstly, there had to be someone who holds the man's drink until he lights his cigarette. In this case, the question is why cannot he hold his own drink? Where is the man's other hand? Presumably he rests his hand on the woman, trying to possess her, to rule her. She is clearly just a tool, a simple object that satisfies the man's needs. Secondly, the drink can be the woman's, who becomes so enchanted by the male confidence and the way he lights his cigarette that she offers him her own drink, suggesting the man's superiority. In both cases, the female presence is just another way of boosting the man's ego. At the same time, we can also talk about the absence of the woman, since she is barely visible, her only role is to provide the man with pleasure and comfort. His presence depends strongly on his "promise of power which he embodies. If the promise is large and credible his presence is striking"⁶. Therefore, in order to have a confident appearance, the man has to obtain the woman's subordination and her seduction. In this case, I would say that the woman is not necessarily objectified; she only contributes, with her strong presence, to the overall effect of the image.

Last but not least, the man's expression, especially the way he looks at the woman is highly significant. Danna observes that "he is looking at her with an almost inscrutable expression. Perhaps we are to infer that he is pleased, but it is not clear whether he is pleased with his cigarette, with the woman, or with himself"⁷. In conclusion, the caption of this ad, "The pleasure is back" can refer to all of these aspects, which, as a whole, express the ideal pleasure.

Caroline Heldman has an interesting observation regarding "headless women"⁸, claiming that by not showing their heads, their faces, they lose individuality and, therefore, they are perceived as objects. In this ad it is clear that we are shown a woman without a face or any other body parts for that matter; the only part we see is her hand, and even that is used to "serve" a man. Heldman states that

---

⁶ Berger, John. *Ways of Seeing*. London: Penguin Books, 1972. Print. p.45

⁷ Danna, Sammy Richard: "Advertising and Popular Culture: Studies in Variety and Versatility." p.51, Popular Press, 1992. Web. 11 Mar. 2015

⁸ Heldman, Caroline. "Sexual Objectification, Part 1: What Is It?" Web. 14 Mar. 2015. p.4 <http://msmagazine.com/blog/2012/07/03/sexual-objectification-part-1-what-is-it/>

these women are seen as objects “by erasing the individuality communicated through faces, eyes and eye contact”⁹. After all, the woman’s role in this ad can be easily replaced by an object, since holding a glass is not something that needs special skills; the man could have just put the glass in a cup holder, or he could have lit his cigarette with his other hand, which he probably “rests” on the woman’s leg. So far it is undeniable that the woman here is objectified, however, all we know is that she is objectified for the man. On the other hand, when it comes to the spectators, this objectification seems irrelevant, since the audience cannot see her body, ergo she cannot be their object of desire. Again, this whole idea of objectification depends on the viewer.

In conclusion, the research about the different ads in the ‘70s provided us several theories about women’s role on the screen, more specifically that their place is at home, they cannot make difficult decisions, they are dependent on men, and that they are regarded as sexual objects. By analyzing these three smoking ads, I wanted to prove that Courtney and Lockeretz’s study and conclusions can be subjective at certain parts; therefore, the presence of women as objects is a strong and harsh assumption. These advertisements from the 1970s can be viewed both from male and female perspectives. Therefore, women’s role is not always that of being a trophy or a subordinate. On the contrary, when women see other women posing as they did in the previous ads, they can conclude that their presence is always essential in every aspect of life, they give confidence to men, and sometimes they can even act or pose as a strong, masculine character, such as Julie Newmar in the Smirnoff ad, or the woman smoking Winchester.

MEN ACT AND WOMEN APPEAR – A THEORY BY JOHN BERGER

John Berger in his book of critical essays, “Ways of Seeing” affirms that the social presence of a woman is different from that of a man. First of all, he determines a factor which influences men’s presence, namely “the promise of power which he embodies”¹⁰, seen in the above presented image: the larger and more credible the promise

---

⁹ Heldman. “Sexual Objectification” p.4.

¹⁰ Berger. Ways of Seeing. p.45

becomes, the more striking his presence is. He immediately elaborates on the specifics of this power, claiming that it can be moral, physical, social, economic, temperamental, and of course, sexual. However, the object of this capability is exterior to the man, since he is capable of presenting himself as someone or something that he is not; he only suggests what he is capable of doing; his presence can be therefore constructed, false. In the last smoking ad, for instance, we could see that the man needed a female presence that assured his seductive image, suggesting that if he is accompanied by a woman who even holds his drink, he is very successful and classy; in other words, he constructed his prestigious image.

Secondly, Berger presents women in contrast to men: everything about them – gestures, voices, opinions, clothes etc. – contribute to their presence. Berger states that a woman's presence expresses her own attitude to herself. He adds:

A woman must continually watch herself. She is almost continually accompanied by her own image of herself. Whilst she is walking across a room or whilst she is weeping at the death of her father, she can scarcely avoid envisaging herself walking or weeping. From earliest childhood she has been taught and persuaded to survey herself continually.¹¹

The result of this is that women consider themselves both the “surveyor” and the “surveyed” of their own identity¹². It is crucial that they should be appreciated not only by themselves, but also by others, especially by men, since their success relies mostly on how they are seen and thought of, how they are admired as themselves. Since men survey women before treating them, women have to be very careful when it comes to their appearances. Hence, the surveyor and the surveyed parts of them have to form a strong bond: the surveyor part of a woman treats the surveyed part in such way as she wants others to treat her. What Berger calls a woman's presence is “this exemplary treatment of herself by herself”¹³. He gives an example in order to illustrate his statement: if a woman throws a glass on the

---

¹¹ Berger. *Ways of Seeing*. p.46

¹² Berger. *Ways of Seeing*. p.46

¹³ Berger. *Ways of Seeing*. p.46

floor, it shows how she deals with her emotions of anger and how she wants it to be treated by others; on the other hand, if a man does so, it simply depicts his expression of his anger.

Summing up, men look at women, while women watch themselves being looked at. Thus, as Berger says, men act and women appear, and this determines most relations between them, just as it has been shown in this paper. A man is perceived simply as he is, as he presents himself, however, a woman has to be very careful because what she shows of herself has many hidden meanings, for instance, her behavior might suggest the way she wants to be treated, according to Berger. Moreover, as Laura Mulvey states, the presence of a woman in the narrative film “tends to work against the development of a story line, to freeze the flow of action”¹⁴ because it catches the male viewers’ attention and the main focus is again on their bodies, and not on the story line. Undoubtedly, the woman’s appearance catches not only the male viewers’ attention, but also the male characters’ who participate in the story, thus the plot is doubly frozen.

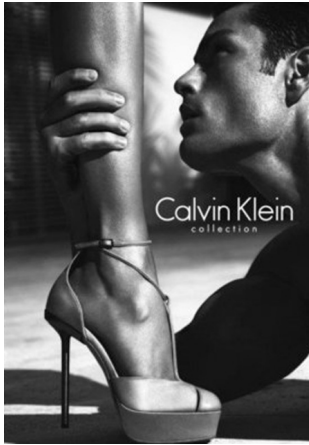
As a result, we can see that the female presence brings up several problems and interpretations in an advertisement as well as in a narrative film, while men, as Berger says, can easily construct their own presence.

2. MEN IN ADVERTISEMENTS

In the previous part of this paper the main focus was on women’s role in different ads, especially in different smoking ads where the female presence was completely or only partially implied. The common factor in all of these ads is that a man’s existence was always implicit: Julie Newmar posed as a strong and confident woman, in manly clothes and posture, even holding a bottle of vodka that recalled the phallus, while the other three smoking ads were dominated by men, even if occasionally just in the form of a caption. This chapter, on the contrary, will go against Courtney and Lockeretz’s research about objectified women and will elaborate on men’s role in different adver-

---

¹⁴ Mulvey, Laura. “Visual Pleasure and Narrative Cinema.” *Film Theory and Criticism: Introductory Readings*. Eds. Leo Braudy and Marshall Cohen. New York: Oxford UP, 1999. 833-44. p.837

tisements, examining whether they can also be objectified and impersonalized. The first subject of this examination is an image of a famous brand, since advertisements of Calvin Klein products are very widespread and well-known, having managed to get a great success with its sexually-orientated images.

John A. Howard introduces the term 'sexually-based stimuli,' which is a central part in these ads, especially because it draws consumers' attention. He claims that "arousal, usually defined as the degree of tension in the body, is a physiological state which gives rise to

attention and search in the consumer decision-making process."¹⁵ Therefore, using ads that contain these sexually-based stimuli is a powerful move to catch people's attention. This advertisement differs from the 'typical' CK ads that we may get used to, since it does not show half-naked, muscular and seductive men nor almost naked women, but a picture that overturns the traditional gender roles, namely that here the man is inferior to the woman and he is the one objectified.

Firstly, although the woman is not fully shown, her presence is implied in such a way that she absolutely dominates the picture. The feature of this ad resembles the Barclay image, where we could only see the woman's hand, suggesting that she is rather a tool than a female presence; she was objectified. However, here we are presented a female leg, also the only part shown of the woman, but this time this is all she needs to exercise her jurisdiction over the opposite sex.

Secondly, the man in front of her has a position that cannot be misinterpreted: he is on the ground, looking up to the strong and self-confident woman while touching her leg firmly, therefore, the woman is superior to him, an aspect that has not been visible in the other

---

¹⁵ Wilson, R. Dale, and Noreen K. Moore. "The Role of Sexually-Oriented Stimuli in Advertising: Theory and Literature Review." Web. 12 Apr. 2015. <http://www.acr-website.org/search/view-conference-proceedings.aspx?Id=9530> p.7

advertisements so far. He looks as if he is about to kiss her leg, and this can be defined as an act of surrender. The whole picture renders a scene where the woman is the substitute of a queen, embodying all of her traits: power, authority, and influence, while the man is simply a subject, obeying, humble, and seduced.

The item that makes the woman so confident is the high-heels, therefore, this Calvin Klein ad is directed towards women who need these shoes in order to feel attractive and desired. It is like a tool of possession and manipulation, suggesting that whoever wears it, will be just as prestigious and powerful as the woman in this photo. However, this powerful image is complete only with the presence of the man, since he is the one who treats her like a queen and makes her feel like one. Seeing an image advertising a nice pair of shoes is not nearly as powerful as one accompanied by a male admirer; women like to dress for men, they want to get their attention, therefore if someone buys CK shoes, they will not only get a nice item of clothing, but also the attention and admiration they desire from men; they will be treated like queens.

Black and white ads

This advertisement does not contain a vivid imagery when it comes to colors, on the contrary, when black and white hues are used they may raise doubt about the quality of the image. Rachel Lamb claims in her article that “there actually may be a strategy behind black-and-white ads”¹⁶, trying to take a more artistic direction. Although she specifies the types of ads she refers to, namely the luxury ads, in my opinion, these observations are also valid for the CK image, moreover, for every type of ad, since they are carefully built and the creators pay attention to every detail and element. Therefore, black and white ads are constructed so with a reason.

Selena McIntyre believes that colors in ads have a more important role than the words themselves, because the audience notices colors first, and the reading of the words comes only after. She adds that colors have specific meanings in each culture, therefore one

---

¹⁶ Lamb, Rachel. “Do Black-and-white Print Ads Take Away from Luxury Luster?” Web. 14 Mar. 2015. <http://www.luxurydaily.com/do-black-and-white-print-ads-take-away-from-luxury-luster>. p.1

has to choose the colors that suit the target audience in order to “compliment the message”¹⁷ one sends to their consumers. Since the predominant color in this CK ad is black and its shades, I will present the meaning of this, according to McIntyre: “Black symbolizes power, prestige, elegance, style, reliability, simplicity, and sophistication. The color black is more about attitude than anything else. It is a trendy color that keeps consumers up to date with technology. It is also a very informative color.”¹⁸ After analyzing this ad, we could see that the image truly suggests power, prestige, and style for the women who buy these shoes, and using the color black as the main nuance only emphasizes these values.

After all, the “object” which is indispensable for the whole image to make sense is the man, who is also the blackest element, therefore, this ad is built around him, around his role of an object that gives the woman self-confidence. It is undeniable that the creators made this image purposely such powerful and sophisticated, presenting the values that every woman wants, both in the images and colors used.

After analyzing the CK ad and realizing that men indeed can be objectified as well, I am going to present another image in which the male figure is condescended, however, some may think that this role reversal is not as serious as in the women’s case: “Many ad experts and social critics see the whole thing as a harmless turning of the tables following decades of bikini-clad babes in beer commercials.”¹⁹ They even use the word “manvertising,” since objectifying men does not really upset anybody, according to Steve O’Connel, mentioned in Gianatasio’s work. The following ad promotes the brand “bebe”:

¹⁷ McIntyre, Serena. “Color Appeal & Advertising: What Do Certain Colors Mean to Consumers?” Web. 12 Mar. 2015. <http://mcintyrecreations.com/color-appeal-and-advertising>. p.2

¹⁸ McIntyre. “Color Appeal”. p.25

¹⁹ Gianatasio, David. “Hunkvertising: The Objectification of Men in Advertising.” Web. 10 Apr. 2015. <http://www.adweek.com/news/advertising-branding/hunkvertising-objectification-men-advertising-152925>. p.4

bebe is the go-to destination for chic, contemporary fashion. The brand evokes a mindset - an attitude, not an age. It's a true original, always defining fashion's next stride forward. Designed for the confident, sexy, modern woman, bebe is a global label that embodies a sensual, sophisticated lifestyle.²⁰

After reading this "About us" section on their website, it is clear that the target audience is the female buyer. It is directed towards those women who want more than an item of clothing; they want attitude, originality, and they want to feel confident and sexy. Then what is the best way to grab their attention and prove the quality of the clothes bebe provides? As I have already mentioned, Berger believes that women are constantly watching themselves being looked at; their presence consists of their attitude, their appearance, and of course, the clothes they wear. Therefore, the following image targets both the way women feel about themselves - their appearance, and the way men look at them - their confidence.

We see a woman who appears to be rich, due to the clothes she is wearing and the fancy residence behind her. She wears a bebe dress that covers only the necessary parts of her body: she is exposed to the man next to her, on his knees. Again, his position is lower than hers, showing some sort of hierarchy, which can mean, for instance, that the one who wears bebe clothes is the superior one. While in the previous ad the man looked up toward the woman, here he looks down, also taking a humble position, thus becoming her subordinate. Another difference between the CK ad and this one is that, while in the CK image we could only see the man's face and arm, here his whole body is shown. He only wears underwear, and even that is not manly at all. Not only does this image condescend the male figure with the position he is put into, but it also takes away a part of his masculinity by making him wear a leopard print underwear, resembling those "bikini-clad babes in beer commercials," as Gianatasio claims.

Moreover, the man's physical appearance is absolutely in contrast with the overall effect of the image: although he has a strong, muscular feature, the audience cannot entirely perceive him as a confident man because he is wearing womanlike underwear and he looks like

---

²⁰ www.bebe.com

the woman's pet, or even her slave. If it were not for his manly body, he would have been entirely deprived of his masculinity, both physically and psychically. Or does this image suggest that even strong men like him succumb to women wearing bebe clothes? Is the power of this brand so strong that it "bewitches" even the manliest men? The message for the female audience may indeed sound like this.

What does this image mean to men, though? What is its effect on them? We have already seen that, for Gianatasio, objectified men are not as upsetting as objectified women. Then what kind of message does this ad convey to the male audience? It is apparent that, even if only for the purpose of impersonalization, the creators of the ad did not choose an average-looking man. His body type has become a main expectation for advertisement. Rarely do we see other types of men in images; men who are not as muscular as this one; men who pass us by on the streets. Even the CK ad, which showed only the man's arm, put the accent on his muscles. Mark Simpson quotes in his essay that "...lean muscle has become an industry recognised term that is now synonymous with a cover model look. To achieve a cover model body, the key consideration is to increase muscle whilst keeping body fat to an absolute minimum," to which he adds: "and liberal use of Photoshop."²¹ Thus, we can say that the images in the media do not only affect women and their preoccupation with themselves, but they also provide a general expectation for men, since the standards are high in the illustration of both genders. The creators even use Photoshop to make them more and more attractive.

In conclusion, after examining the Calvin Klein image, focusing on the subordination of the man, and analyzing the bebe ad, which depicted the male figure as a pet, or even a slave for the woman, it can be stated that male objectification and impersonalization are also visible in media. However, many critics in this field believe that "manvertising" is only a harmless turning of the tables that is not as upsetting as objectifying women.

---

²¹ Simpson, Mark: „Man-knockers on the London Underground.“ Web. 10 April 2015. <http://www.marksimpson.com/blog/2015/03/09/man-knockers-on-the-london-underground/>

CONCLUSION

After a detailed examination of women and men's role in the media, it has become clear that the most important factor in establishing the true value of an image is the viewer's gender. Based on Courtney and Lockeretz's study about women's place in different ads from 1970s, my main hypothesis was to prove that, even though they are presented as a stereotype for the traditional, stay-at-home, dependent-on-men women, there are cases when they are portrayed as strong and confident women playing roles for men, such as in the Winston ad. For female viewers, these images do not necessarily mean that they are subdued to and dependent on men, on the contrary, by being endowed with masculine traits, they regard themselves as out of the ordinary, strong, and confident.

Men, on the other hand, can be deprived of their personality as well, however, Courtney and Lockeretz did not deal with this issue. Therefore, I made my own analyses as far as objectified men are concerned. There are critics such as Gianatasio, who believe that their objectification is not disturbing, but I believe that, after a detailed examination of the CK and bebe advertisements, this is not just a harmless turning of tables. Firstly, because men can get a false image from these ads when it comes to the "perfect" body type which is often photoshopped, and secondly, the way they were portrayed in these ads regard them as slaves and subjects.

On the whole, gender stereotypes in advertisements do exist in case of both women and men, but their messages can be interpreted differently by the viewers, based on their gender.

WORKS CITED:

- Berger, John. *Ways of Seeing*. London: Penguin Books, 1972. Print.
- Courtney, Alice and Lockeretz, Sarah Wernick. "A Woman's Place: An Analysis of the Roles Portrayed by Women in Magazine Advertisements." *Journal of Marketing Research*, 1971. Web. 10 Mar. 2015
- Danna, Sammy Richard. "Advertising and Popular Culture: Studies in Variety and Versatility." Popular Press, 1992. Web. 11 Mar. 2015
- Gianatasio, David. „Hunkvertising: The Objectification of Men in Advertising." Web. 10 Apr. 2015. <<http://www.adweek.com/news/advertising-branding/hunkvertising-objectification-men-advertising-152925>>.

- Heldman, Caroline. "Sexual Objectification, Part 1: What Is It?" Web. 14 Mar. 2015. <<http://msmagazine.com/blog/2012/07/03/sexual-objectification-part-1-what-is-it/>>.
- Kang, Mee-Eun. "The Portrayal of Women's Images in Magazine Advertisements: Goffman's Gender Analysis Revisited." Web. 14 Mar. 2015. <<http://www.geser.net/gof/kang.htm>>.
- Lamb, Rachel. "Do Black-and-white Print Ads Take Away from Luxury Luster?" Web. 14 Mar. 2015. <<http://www.luxurydaily.com/do-black-and-white-print-ads-take-away-from-luxury-luster/>>.
- McIntyre, Serena. "Color Appeal & Advertising: What Do Certain Colors Mean to Consumers?" Web. 12 Mar. 2015. <<http://mcintyrecrations.com/color-appeal-and-advertising/>>.
- Mulvey, Laura. "Visual Pleasure and Narrative Cinema." *Film Theory and Criticism: Introductory Readings*. Eds. Leo Braudy and Marshall Cohen. New York: Oxford UP, 1999. 833-44.
- Wilson, R. Dale, and Noreen K. Moore. "The Role of Sexually-Oriented Stimuli in Advertising: Theory and Literature Review." Web. 12 Apr. 2015. <<http://www.acrwebsite.org/search/view-conference-proceedings.aspx?Id=9530>>.
- „Women's Fashion Clothing, Apparel & More | Bebe." Web. 13 Apr. 2015. <<http://www.bebe.com/>>.

CHARACTER TRANSFORMATION BY THE TRANSLATOR IN *THE CATCHER IN THE RYE* A COMPARISON OF HUNGARIAN TRANSLATIONS OF THE NOVEL

■ KISS ERZSÉBET JANKA ■ kisserzsebetjanka@gmail.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi kar,
Angol nyelv és irodalom, III. év

■ Témavezető: DR. BÖKÖS BORBÁLA

Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad, Bölcsészettudományi Kar,
Angol Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszék

1. INTRODUCTION

Literary translation is an essential science that developed together with the increasing number of books over the centuries that, in its turn, caused a constant change in literature. When the first printed books appeared, it was demanded to translate them into different nations' mother tongues, thus contributing to their dissemination at the same time. Moreover, it was not enough to merely translate the words of the source text, but also to create a coherent unit so that the new, translated text would fit into the culture of the target language. The process, that includes these steps until the completion of the recreation, has broadened during the centuries, and nowadays it is both science and art.

My thesis deals with a segment of translation studies, specifically with a translated piece of literature in order to discuss the specific cultural influences that contributed to its transformation. The theory of cultural translation emphasizes the causes and also the effects of cultural differences between the source text and the target language. The aim of my research is to look at the ways the translators modified Holden Caulfield's characteristics in the Hungarian versions of *The Catcher in the Rye* by Jerome David Salinger, and to look at the changes as perceived by Hungarian readers. To find answers to the question of what the translator's rights are and what kind of methods s/he

might use, I will analyze this modern American novel, and I am going to compare its Hungarian translations: *Zabhegyező* and *Rozsban a fogó*. In order to understand the context of the novel, I take a look at the social milieu in the given century and also at the political system during the time the novel was written and translated, because these were among the most determinative factors that influenced both the original text and the translations. I will compare the original text with its translated texts based on the aforementioned social backgrounds, on the style and mentality of the translators, and on their attitude toward the text. During my research I intend to find the most conspicuous differences while attempting to identify the reasons behind the changes in the protagonist's character. One of my methods would be to compare the similar words, expressions, and utterances in all the three versions, while looking at the etymology of them, as well as finding and examining their contexts. After this examination, I also attempt to survey how the translated text can affect a whole nation's or, at least, a whole generation's mentality by adding different elements to the original text as well as omitting others. To have a whole and clear picture about the possibility of mistranslation, it is also necessary to analyze contemporary works of Hungarian literature from the period *The Catcher in the Rye* was written and translated.

The idea that had inspired me during the time I was looking for my thesis came from the compulsory American literature reading for the subject American Literary History in the Twentieth Century. As we discussed the novel's theme, symbols, characters, and tone in the class, my interest started to focus on its translations, as well. The decisive moment in finding out my thesis' basics was the coming out of the new, second Hungarian translation of the novel, entitled *Rozsban a fogó* in April, 2015, translated by Imre Barna. Consequently, my first task was to read all three novels, the original one and the two Hungarian translations, and then compare them in different ways: based on the style of translators, the position of the novel in contemporary literature, and the impact upon readers. Therefore, contemporary Hungarian literary works also contribute to the result I hope I get from my research due to the fact that those works provided a comprehensive picture about the mentality of Hungarian writers at that period which was important to study in order to understand the Hungarian translations' circumstances and their effects on the writers and translators.

2. TRANSLATION STUDIES ON CULTURE AND TRANSLATION

To analyze a text and its translations like the ones I have chosen for my thesis (*The Catcher in the Rye*, *Zabhegyező*, and *Rozsban a fogó*), I take into consideration Peter Newmark's ideas from his *Approaches to Translation*. His study about translation as a discipline contains different possible solutions for the most frequent translation problems: the translator has to choose a proper way in order to create her/his new text in the target language, thus the translation creates new cultural environment for the target language with that specific text [146]. While comparing *The Catcher in the Rye* and its Hungarian translations, one can immediately notice the different cultural backgrounds and their connection between the American author in the capitalist United States and the Hungarian translators: firstly from the communist Hungary and then from the more liberal, modern Hungary. Apart from cultural coordination, as Newmark points out in his *A Textbook of Translation*, languages still have expressions that are universal [examples from the novel are "room," "school," "park," "suicide," "trouble" etc.] and expressions that are more cultural [like "Broadway," "pinball machine," "galoshes," "squaw" etc.], thus their translations need more work due to the resulting "cultural gap" [94].

In case of literary translation, translators have to take into consideration the reception of the novel, the author's attitude toward the text, the environment's influence on the writing process, and the original novel's audience, as well. As far as a novel has many aspects to look at, it also has several interpretations created by different kinds of readers. A reader who reads a novel only for her/his own pleasure has a very personal impression of the text during the very first reading; and that is why a person who reads the same novel for the sake of her/his studies has another, more objective and critical opinion about the same text. According to Ágnes Somló, we can distinguish between three most important reading levels in case of literary translations: "[1] first reading; [2] re-reading or critical reading; [3] translator's reading, that is, the re-reading by the cultural mediator" [95]. These steps represent the stage in a continuous process of understanding a literary text. The translator goes through these steps in order to perceive specific links, hidden meanings, and other analytical issues that are not necessarily visible for the very first reading in case of an average reader.

2.1 On Literary Translation

The aim of literary translation is very simple and natural, easy to understand. Its purpose is to share stories, histories, customs and traditions, feelings and opinions of an author to a very different nation, in another language. As Karl Bühler, a famous language psychologist portrayed in the Organon model (34-35), language has three different functions: the expressive [Ausdrucksfunktion], the representative [Darstellungsfunktion], and the vocative function [Appellfunktion, i.e. appealing function]. Translation theory, as it will be seen, takes this model for the basis of the distinction between translation types as well. Peter Newmark expounds these types based on the Organon model:

the translation theorist can assign such text-categories as serious literature [belles-lettres], authoritative statements [speeches or declarations] and personal or intimate writing to the expressive function; journalism, reporting, scientific and technical papers, general textbooks, most non-literary work where the facts are more important than the style, to the informative function; and advertising, propaganda, polemical works ['thesis literature'], popular literature [Trivilliteratur, best sellers]—all these, to persuade the reader—plus notices, instructions, rules and regulations—these to direct the reader—to the vocative function. [*Approaches* 21]

As we can see in the quotation above, translation types always depend on the text-categories based on the function of language. But why is it necessary to categorize the text? Because if we define the function and purpose of a text, we can translate it easier. Categorization helps us to understand the reason of its creation, aim, and function. It is clear that literature and poetry belong to the expressive function of language because they might express emotions, feelings through characters, setting, style, and so on.

As Jirí Levý points out in his *The Art of Translation*, two norms exist in translation based on the “fidelity principle.” The first is the “reproductive norm” that occurs in informative texts mostly when the translated text should have the same meaning as the original one has, and the translator should keep the main forms and style as well. The other norm, the “artistic” one occurs when the translator should keep in mind the beauty of the work s/he is translating mostly in ex-

pressive texts [60-61]. Nonetheless, the literary translator should be aware of the original text's message, and even if s/he does not agree with it, s/he must not overrule it, because the message is what makes the work individual and original, that is why the translator should respect the function of those hidden or even unambiguous elements during translation. As far as *The Catcher in the Rye* belongs to the expressive function of language, its translations should respect the "artistic norm," on the one hand, the translators have to keep the stylistic elements unchanged that make the text literal but, on the other hand, they have the freedom and ability to create a valuable work for the culture of the target language. Taking this into account, we can see that Judit Gyepes, the first translator of the novel used the opportunity to be creative. She placed Holden into a 1960s' Hungarian milieu apart from his original environment in New York in order to make his situation more understandable for Hungarian readers. Her method was to translate expressions into words that have a similar, but not the same meaning in the target language. For example, in Chapter 5, she translated the expression "we [...] played the pinball machine" into "rexeztünk." Pinball machine is easy to understand for American readers but not for Hungarians, moreover, the game itself was not spread in Hungary at that time; that is why Gyepes exchanged it for the game played in a sort of billiard table with similar rules that is well-known in Hungary. However, Imre Barna used this opportunity for no reason in some cases, when he tried to translate expressions into words that have a similar but not the same meaning in the target language in the same way as Gyepes, but his changes seem unnatural with a twenty-first century readership. For instance, he translated the word "chiffonier" into "sublót" that was translated into "fiókos szekrény" [its Hungarian equivalent] by Gyepes and was more understandable, while Barna's translation is old-fashioned and a bit archaic.

Literary translation, in addition, is a kind of way of sharing the message of a literary piece of work in the target language, thus the sharing of the style of the text's author. It means that the readers of the translation can meet new writing styles and, moreover, new cultures in some cases. However, after the appearance of Barthes's concept of "The Death of the Author" it became clear that the text exists as an individual work independently from the previous works and

background of its author [50]. That is why the analysis of a text based on the social background of its author could be too subjective, and that is why, according to Newmark, it is not the most important to insist on the original style at any rate, but to empathize with the author in order to create a great translation [*A Textbook of Translation* 36]. Thus, to create a literary translation, the translator should be familiar with the original text's context and social milieu and its stylistic elements, not necessarily with the personality of the writer. Moreover, to create a trustworthy literary translation, the translator also has to have good writing skills, imagination, and excellent knowledge of the source language as well. The translators whose works I analyze in my research are not only literary translators but also writers who wrote critical studies in connection with English language in general that shows a high level of knowledge and interest in English^{1,2}.

2.2 The Literary Translator's Rights and Responsibilities

As it was discussed before, a translator's aim is to give a trustworthy, readable text in her/his mother tongue. A literary translator is usually her/his own mother tongue's language purist also in order to make her/his translation natural and comprehensive for the readers. Once translators get the copyright to translate, they need to be aware of their responsibilities concerning the original text besides the freedom they got to be creative with the text in their own ways. Under the term translation we also have to speak about cultural divisions or differences as well. With a new translated work the translator's responsibility and aim is to renew the target language with new, additional elements from the source language. It is an important step in the evolution of language because, according to Andrew Chesterman, these small changes characterize their styles and their speakers as well, so that languages can be enriched and expanded [25].

---

¹ Gyepes, Judit. *Útitárs*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 1993; Gyepes, Judit. *Thompson's Dictionary for Hungarian Learners of English*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Kiadó. 1991

² Hoffmann, E. T. A. *Der goldene Topf*. trans. Barna Imre. Budapest: Európa Könyvkiadó. 1982.

Barna, Imre, Kenedi János, Sulyok Miklós. eds. *Napló 1977-1982*. Budapest: Minerva Kft. 1990.

There are a few rights translators should be aware of in order to not to make a rough translation full of mistakes and equivocal expressions. For example, in some cases the translator has the right to change an expression into another in order to retain its meaning. This type of process means that the translator has to find an appropriate equivalent or has to rewrite or to specify the given expression in such a way to make it understandable while attempting to not to omit an even important part of the text. The term that concludes this method is *realia*, usually used when the given expression exists in the source language but not in the target language. A famous Hungarian translator, Kinga Klaudy explains the term and phenomenon in her *Nyelv és fordítás: válogatott fordítástudományi tanulmányok* as a possible method for cultural translation. She determines *realia* as the subjects that characterize the culture of the source language: meals, beverages, institutions, currencies and so on [170]. *The Catcher in the Rye* contains several *realia* a few of which, among the most noticeable, are connected to meals from Chapter 5: the original text mentions foods such as “steak,” “Brown Betty,” and “hamburger.” An American reader goes through this part of the text without thinking about the meaning, appearance or taste of these meals because s/he meets them on a daily basis as far as these are from the American cuisine. However, in Hungary these foods became familiar for ordinary people with the collapse of Soviet Union that means the inflow of meals, beverages, clothes, literature, and media from the West as well. That is why Gyepes could not describe precisely the meals in Hungarian or she could not find an equivalent for them during her translation. Her method was to transplant the expressions to the Hungarian cuisine that resulted in the following translations: “sült hús” [roast meat] for “steak,” “linzer” [sort of friable pastry filled with jam; originated from the Austrian Linz city] for “Brown Betty,” and “húsos szendvics” or “szendvics” [sandwich] for “hamburger.” Barna, despite Gyepes’s situation, could imply the original words in his translation, because the audience of his text is in connection with American customs, with American cuisine as well due to the later publishing of his retranslation. His translations for the aforementioned meals are the following: “bifsztek” [beefsteak] for “steak,” “morzsasüti” [crumby cookie] for “Brown Betty,” and “hamburger” [hamburger] for “hamburger.”

Furthermore, the most visible part of a translation work comes from the translator's responsibilities and duties as well. There are no written rulebooks for the translator's work, such as reference works for classical scholars, which would be rigorously respected during this long-time workflow. However, as László Kardos pointed out, there are previous literary translations and several tools available for the translator and which are almost necessary to take into account in order to create a colorful, rich text. As far as the possibilities are unlimited, the translator's work becomes an art, although the translator's infinitive choice is not that infinitive than the choice of the original text's author. Yet, those endless possibilities characterize the art the translator creates with the original text [257]. Otherwise, the translator's responsibility is to be aware of the methods in the production of a well-structured text. His responsibility is to give a good appearance of the translated text [to make it readable and receptive for the reader of the target language], to explain some certain words and even make footnotes so, in one word, to release a comprehensive text. Naturally, the translator can chose from different methods in order to reach the aforementioned results. For example, the translator can decide that s/he is going to omit some parts that are not compatible with the culture of the target language and, the solution for this issue is to give some additional information to the original text in her/his translation in order to explain that part or expression[s].

3. ANALYSIS OF THE TRANSLATIONS OF *THE CATCHER IN THE RYE*

The Catcher in the Rye is one of the most determinative pieces of American literature due to its honest, straight, judgmental tone. The novel itself contains pioneer, epoch elements that contributed to its popularity not only in America but also all over the world. It is among those most popular novels that have been translated into several languages, and sold millions of copies worldwide: it has been translated into thirty languages, and sold more than 65m copies [Krupnick 2]. Next to the Spanish, German, Portuguese, and Dutch translations, the novel was also published in Hungarian, firstly in 1964 translated by Gyepes. The characters of the novel are children, a brother and his younger sister, but the text does not fit into the genre of children's literature. The storyline and the development of the charac-

ters create a more serious and even cynical picture which can also serve as a mirror for the whole humanity, reflecting the rigid reality of the events they face. In the period of wartime in America, when the novel was written, the economy of the United States was prosperous, thus its citizens could enjoy a bigger freedom offered by the government. Even so several American citizens expressed their rebellion in resistance movements that contributed to that critical, embarrassed atmosphere in which a sort of compulsion for conformity was being created that appears in the style of Holden Caulfield, a representative of the American youth. Due to these facts, inter alia, the youth felt they have more rights and less serious responsibilities, that is why the language of the novel is raw and cynic. A great example from the novel is the part when Holden speaks about the bar after entering the hotel in Chapter 13. He uses the expressions "dumpy-looking bar," "drunk as hell," "damn bar," "lousy," and "depressed" in order to describe his feelings toward the situation in which he is. The usage of these words assumes a kind of elder age, more mature mentality as well as a loaded, burnt-out life.

Nevertheless, the first Hungarian translation was published when Hungary was under Soviet occupation that demanded order, discipline, and security on the surface, while the system caused uncertainty, fear, and dread among its people because of the cruel devices of the regime. People had to be careful what they say because of the censorship that dominated their daily life. In the eyes of the communist system there were two kinds of people: one who surrendered and the other who rebelled. Clearly, the first type was a friend of the system, while the second was its enemy. Gyepes emphasized and tried to introduce this aspect of the system when she hinted at Holden's rebellious behavior not only with the "mistranslation" of the title, but also with words and expressions that suggest a sort of anti-regime attitude in Hungarian language. The previous example from the original text is meaningful here as well: the Hungarian translation of those words by Gyepes is the following: "ócska lebuji," "hul-lasiker," "tetű rosszul," "teljesen lehervadtam." This kind of phrasing also shows something similar to the original; except that the translator does not use such obscene words as Salinger did [that delicacy might be due to the censorship]. Apart from the political impact on the novel, that was harder emphasized by Gyepes than by Salinger,

she also tried to use expressions and slang that lived and were used among Hungarian youth in the 1960s. She claimed during an interview given to János Zelki that she was a high school teacher at that time when she was translating the novel, and she always collected expressions used by her pupils in the school [5].

Lastly, the second Hungarian translation was published last year, in the century when liberalism gains ground also in Hungary. Barna's translation gives the reader a sort of introduction to the use of language of today's youth. His translation shows that he did not want to just retranslate the novel, because the first was obsolete or out-of-date. His translation does show that we should not accept a translation that became a kind of tradition; that it fitted into the culture of the target language and we should not overrule it. *Rozsban a fogó* is not an anti-translation against *Zabhegyező*, it just refreshes the language and the novel's readers. This retranslation took into account the historical events in America that were implied in the original text in order to keep the original context. Barna also tried to insert Holden into today's language and culture in a way that does not offend or override the meaning and message of the original text. The example that was mentioned in the previous sections also works here in order to express the difference between translations since Barna used the following expressions: "lepukkant krimó," "tök részeg," "rohadt krimó," "szarul," and "nyamvadtul" that are more powerful and less sophisticated phrases, and fit better into Holden's character.

3.1 What's up with the Title?

The first Hungarian translation of the novel was entitled *Zabhegyező*, as it was mentioned before, communicating a very different message from the idea in the original's title, *The Catcher in the Rye*. First, according to Barna, the translator of the second translation, the title of the original text means a lot for American readers due to the rich symbolism Salinger used in his work. He said to Orsi Kiss in an interview given to KönyvesBlog that the word "catcher" is used for a player in baseball who catches the ball, and also it is a very important position in the baseball team [4]. Second, it can be associated with a quote from Robert Burns's poem *Comin' Thro' the Rye*:

Gin a body meet a body
Comin thro' the rye,
Gin a body kiss a body —
Need a body cry. [9-12]

As we can see, this verse contains similar words that Holden misunderstands, and the essence of the novel's title can be originated from this misunderstanding. He remembers this verse as "If a body catch a body comin' through the rye," and it is Phoebe, his sister, who corrects him: "It's 'If a body meet a body coming through the rye!'" old Phoebe said. It's a poem. By Robert *Burns*" [155]. Holden remembers the word "catch" instead of "meet" because of his way of thinking about his attitude toward children whom he wants to help and take care of on one hand, but, on the other hand, he just does not want to refer to the sexual connotation of the poem because he intends to protect himself and children, also Phoebe, from sexuality. However, Phoebe corrects him because she is the one who seems to be smarter and more objective but she does not think about the second meaning of the poem. The novel's title refers to this misunderstanding of Holden's suggesting his responsible, mature mentality; a person who is able to look out for others. Yet, the first Hungarian translation's title suggests something very different: an attitude that is far from the original one. The reason behind this enormous difference is that Gyepes wanted to focus on the consequences of Holden's – seemingly – irresponsible behavior (truancy, back chat, etc.) with the word given in the title "zabhegyező" ("oat sharpener" in English but with a metaphorical meaning). In the Hungarian way of thinking a person called "zabhegyező" is somebody who is too lazy to do anything important or, according to the *Magyar értelmező kéziszótár* [Hungarian Explanatory Dictionary], "zabhegyezés fn ritk. tréf. Teljesen értelmetlen, haszontalan tevékenység" that is, to perform a completely pointless, useless activity. And, to examine the second Hungarian translation, we can see that its title now refers back to *The Catcher in the Rye*: *Rozsban a fogó* is the mirror translation of the original title. Barna clearly wanted to preserve the original meaning of the novel's title, the mentality Salinger introduced through Holden Caulfield. This title suggests the same as "The Catcher in the Rye:" the word "catcher" and its translation "fogó" refers to the baseball

player who catches the ball. This motif, on one hand, is evolving into an important symbol in Holden's life: Allie's baseball mitt; but, on the other hand, it also refers to Holden's position in life which was chosen by him: to be a savior for children, saving them from growing up.

3.2 The Style and Ideology of Jerome David Salinger's Holden Caulfield

In 1951, when the novel was published the United States of America was under the oppression of wars which brought about a tense atmosphere all over the continent. This affected the institution of American families as well as larger social groups. That is why the novel has a typical negative, almost depressive mood mostly expressed by the language itself and those specific words Holden uses all the time to emphasize his hostile attitude toward the world.

The protagonist of the novel, Holden Caulfield, a sixteen-year-old teenager from New York, was knocked out from four high schools because of his behavior and manner. He also has a typical language style used by most of the American teenagers which characterizes the language of the novel itself, as it has first-person narration. It follows that his language style is originated from the author's mindset that was an important fact for the translators as well, so, in a way, Holden's mentality reflects on the author's point of view, as he sees the world itself; however, it is hidden in the protagonist's style and way of speaking. Holden's first sentences in the beginning of the novel foreshadow his rebellious attitude and also they give a kind of reference to the reader about his style. According to Juliana Stevenson, these opening lines intend to present the author's rebellion of the position of America at that time: "Salinger is using Holden as a vehicle to express his discontent with American's new-found obsession with status and outward appearance in Cold War, 1950s America" [8]. Another critic, Jonathan Yardley also pictures several similarities between Salinger's and his protagonist's lives, and finally he concludes his comparison: "[w]hatever its shortcomings, 'The Catcher in the Rye' is from the heart -- not Holden Caulfield's heart, but Jerome David Salinger's" [16]. However, Holden from *Zabhegyező* shows another type of behaviour as Gyepes translated: she did not know the author and his social background personally just as she said in an

interview: “I read and translated the novel of an author who was unfamiliar to me” [Zelki 3]. Apart from these facts she had to be aware of the author’s style and the contemporary American literature as well but the reason behind the transformation of Holden’s character is that the translator wanted to place the protagonist in a situation that is familiar to the 1960s’ Hungarian readers since they had very little knowledge about American culture.

The ideology that Holden represents is expressed in a specific kind of slang or argot that is used among the youth from big cities [such as New York City] to express their rebellion against the system of 1950s’ America, and also to express their belongings to specific groups of people. Holden’s rebellion is expressed also by his attitudes toward events that influence him, and toward people with whom he is connected in different ways mostly with his specific saying: “That kills me” or “She kills me”, for example when he was dancing with the girls at the bar or when he goes back home and speaks about his sister, Phoebe. The expression “kill” and its versions refer to something impressive in the 1950’s American slang according to the blog Fiftiesweb. In *Zabhegyező* these locutions are translated as “Ettől falra mászok” that has a less aggressive, almost cautious meaning; while Barna translated this into “Beszarás” or “ettől behalok” in *Rozsban a fogó* that mean almost the same as the original expression. These events and people affect the protagonist’s personality and contribute to the way how he uses the language he speaks. Not only his personality and the surroundings change together with his language, but he also creates a cultural renewal which determines or, at least, contributes to the formation and reformation of the language itself.

3.3 Who is the Catcher in the Rye?

As it was mentioned before, the novel was translated by two different translators in two different styles and different milieus: Judit Gyepes [*Zabhegyező*, published in 1964] and Imre Barna [*Rozsban a fogó*, published in 2015]. Both translations contain the specific and average words of everyday speech from the period they were translated in, that is why both of them has a typical atmosphere that characterized Hungary and the youth of Hungary in the middle of the twentieth century and in the beginning of the twenty-first century.

During the translation of *The Catcher in the Rye* both Hungarian translators faced the difficulty of dealing with unfamiliar expressions, where the unfamiliarity comes from the different mentality of the American nation, especially of the author, Jerome David Salinger's way of thinking: as well as the huge difference in time periods in which the two translations were published. Considering the novel, the main and most important expression whereof difficulties come from is the title itself. To have a similar, meaningful, and telling equivalent for the title, we should take into consideration the social background of the time the novel was written, and for its study we should be familiar with a period of American culture. The meaning of the original, English title says to the reader that the novel is about a catcher who catches people or something in the rye field. Holden Caulfield, the main character talks about this game from his point of view:

I keep picturing all these little kids playing some game in this big field of rye and all. Thousands of little kids, and nobody's around - nobody big, I mean - except me. And I'm standing on the edge of some crazy cliff. What I have to do, I have to catch everybody if they start to go over the cliff - I mean if they're running and they don't look where they're going I have to come out from somewhere and catch them. That's all I'd do all day. I'd just be the catcher in the rye and all. [156]

If we do not have the appropriate knowledge to decode the meaning behind the game, it can seem empty and insignificant. The target audience [Anglo-Saxons], however, has this special cultural knowledge about the game that had inspired Salinger during the creation of his protagonist. Holden, as we see, describes his role in a situation, and a kind of reference to the novel's title might also be observed. The game Holden speaks about can refer to baseball, a typical American ballgame where one of the main posts is the catcher, whose task is to catch the ball behind the opponent team in the case when the batter cannot hit the ball, thus the catcher's team wins the point. The first Hungarian translation entitled *Zabhegyező* gives special, additional information to the reader which is not necessary in order to understand the message Salinger wanted to sharpen. It is because this translator did not emphasize the connection between the game and Holden's role combined in the title, or she did not want

to use a specific translation method which – in this case – could be the word-for-word translation. With her translation the catcher’s role in baseball and the role Holden represents disappear or, at least, lose their significance. With this translation, a whole Hungarian generation grew up with the mentality the title suggests: a child who is lazy and irresponsible is blameworthy. As Barna said to Orsi Kiss in an interview given to KönyvesBlog, official promptings said in the 1960s’ Hungary that the one who is truant is the bad boy: a way of thinking that appears in the title of *Zabhegyező* as well [6]. However, the second Hungarian translation has the title *Rozsban a fogó*, which points to the same connotation as the original one has, and it is a word-for-word translation meaning exactly “the catcher in the rye.”

3.4 Slang Used by Salinger’s Holden and by the Hungarians’ Holden

The first and main aspect I take into consideration is the way how the main character, Holden Caulfield uses the teenager American slang of the age but I examine Hungarian slang as well both in the 1960s and in the twenty-first century. As it was mentioned before, the novel takes place in America during the Cold War when the slang was very typical but has different meanings for nowadays Americans. According to Krisztina Ágnes Balogh, American slang has four main specific features: first, the American language is used in an enormous area where lots of dialects were formed, thus slang could appear easily; second, the language is originated from several nations’ lingos, thus slang is extensive; third, the language is changing quickly and easily such as slang; and four, the language has a deeper and immediate connection with argot due to the human diversity [11]. These features characterize the slang used by Salinger in the novel. The fact that Holden is from New York but studies in Agerstown, Pennsylvania (in Pencey Prep) allows the reader a sort of insight into the world of American slang used in the East Coast. Moreover, as far as he is a metropolitan boy, he knows different kinds of slang used in high school, used in bars, in the street, and so on. The Hungarian translators gave a very different style to the same character – one from the communist period in Hungary and one from the twenty-first-century Hungary. Both translations changed the personal fea-

tures of Holden. It is almost impossible [and not necessary as well] to keep the same use of language with the same or similar type of expressions and attitudes unchanged during translation because of the changing audience, the changing generations: different impacts influence the author and the translators who, in addition, belong to different linguistic cultures with different styles.

Not only the title but also the style and impact of the novel are difficult to translate because of the very new attitude of the main character. This style is so unique that the translators faced difficulties during the translation of different expressions and because of the individual writing style that is necessary to keep, in order to picture the mentality of the character. The expressions that characterize the whole work are “phony” and “lousy” that Holden uses several times to express his opinion about things he does not like too much. Both of them have some kind of negative meaning, even without any context. “Phony” means something fake according to The Penguin English Dictionary: “**phoney** or **phony** /'fohni/ *adj* [phonier, phoniest] *informal* **1** not genuine or real, e.g.: **a** intended to deceive, mislead, or defraud; counterfeit. **b** sham: *The phoney tinsel of Hollywood* – Oscar Levant. **c** false: *He was using a phoney name.* **2** said of a person: pretentious.” “Lousy” means something in a very bad condition according to the same dictionary: “**lousy** /'lowzi/ *adj* [lousier, lousiest] **1** *informal* very bad, unpleasant, useless, etc: *'House Beautiful' is a play lousy* – Dorothy Parker. **2** *informal* very mean; despicable: *a lousy trick to play.* **3** *informal* [+ with] containing or covered with large numbers of; teeming with: *The place was lousy with police.* **4** infested with lice.” These expressions, that reflect Holden’s mentality, give essence to the novel itself; that is why it is necessary and important to keep the style of the main character during translation. To illustrate how slang words can behave in different situations, I gathered the expressions from the original text that contain these words. Furthermore, to analyze the translated forms of these expressions, to take a look at their odd occurrences in Hungarian language, and for the sake of comparison I collected the equivalents from *Zabhegyező* and *Rozsban a fagó* in Table 2 [with the word “lousy”] and in Table 3 [with the word “phony”]. Now we can see that in the original text both of the words behave and seem natural in a natural context from a teenager’s mouth in that specific milieu. However, their Hungarian

translations seem forced and unnatural because of their uncustomary usage in Hungarian language.

During my research, there were several expressions that I had to compare to have a clear, transparent picture of the creation and recreation [translation] of *The Catcher in the Rye*. In my table the first column includes the original expressions from the novel *The Catcher in the Rye*; the second contains the equivalent expressions from the first Hungarian translation, *Zabhegyező*, and I collected the expressions connected to them from the second Hungarian translation, *Rozsban a fogó* in the third column of the table. Now we can see the most conspicuous differences between the original expressions and their translations by Gyepes and Barna in Tables 2 and 3. Salinger used the words “phony” and “lousy” as expletives, a sort of additional words for Holden’s expressions to show and typify his style that is provocative, discontented. He speaks about things, people, and events as everything would be against him and as he is just fed up with the world and people in it: so he describes the phoniness in America. Although all three novels contain slang and its different versions, there are several deviations in the translations that I am going to examine.

The word “lousy” is almost always translated into “tetű” [meaning “louse” in English] in *Zabhegyező* that gives a moderate, discreet personality to the speaker, although the original Holden Caulfield in *The Catcher in the Rye* is a rebel, free-spoken teenager from the United States, a country in a historical period that is after the Second World War and in the Korean War. The same word was translated by Barna mostly into “szar” [that is “shit” in English] in *Rozsban a fogó*. For Hungarian readers who understand English it is obvious that this translation is more obscene than the original “lousy.” This kind of modification occurred because of the difference in historical periods the two novels were published in: the public opinion was less influenced by liberalism in the 1950s’ America than in Hungary in 2015. Other translations for the word “lousy” were “mocskos,” “rémes,” “idióta,” and “undorító” by Barna that are less obscene and much closer to the original one.

The other word, “phony” is almost translated into a whole expression with a verb and a reflexive pronoun: “megjátssza magát” in *Zabhegyező*, though the word “lousy” is an adjective. This expres-

sion refers to a different attitude, but has a similar meaning to the original. In other cases Gyepes used other synonyms with the same meaning such as “gennyes,” “undorító,” and “ócska,” “rohadt,” “tetű.” Except for the first word, all of them were acceptable and often used also when the novel was translated in Hungary. The varied vocabulary Holden has in *Zabhegyező* is presented in my collection in Table 2 and 3 where we can see that though Salinger used one word for several expressions, Gyepes intended to use synonyms and even other expressions [see in Table 3, row 6]. This change Gyepes did implies that Holden’s character had also been modified because that kind of vocabulary he has in *The Catcher in the Rye* is not that rich and ornate [even if we speak about slang] than he has in *Zabhegyező*. Barna translated this word into “kamu” [as an adjective like “phony”] in most cases [see in Table 3] that refers to Salinger’s style who also used one expression in several contexts like Barna did. This choice also allows using it in different forms as we can see in *Rozsban a fogó*: “kamugép” [as a noun] and “kamuzik” [as a verb], for example.

4. CONCLUSION

In my paper I examined the ways of transformation in the protagonist’s characteristics from *The Catcher in the Rye* in its Hungarian translations: *Zabhegyező* and *Rozsban a fogó* and, at the same time, I investigated the reasons behind the modifications. My method was to compare Holden Caulfield’s specific expressions in all three novels and analyze their style together with their contexts.

Several factors contributed not only to the writing and translating of the novel itself, but also to the transformation of the protagonist, Holden Caulfield. The main cause that generated the changes can be originated from the different social and national backgrounds the author and the novel’s translators came from which are: [1] the 1950s’ America during the Cold War when its citizens were frustrated due to the wartime and the unpredictable future, [2] the communist Hungarian People’s Republic when the youth had the feeling of compulsion for conformity because of the overbearing, hectoring operation of the system, [3] and the more liberal, modern Hungary when most of the readers experienced both of the aforementioned periods and, at the same time, have freedom of speech. Another reason behind the modi-

fications is that every literary translator is a sort of writer at the same time who creates an independent work of art from the original text during translation in the sense that though the basis of the text is given, the translator has the freedom to renew it according to her/his way of style or writing talent. Moreover, it is the translator who places the emphasis on another theme than the author because of their different overviews of the text which fact also led, in our case, a great change in the novel. The outcome of my research shows that both of translations of the title [*Zabhegyező* vs. *Rozsban a fogó*] suggests either the Hungarian mentality in the period the novel was translated that was projected onto Holden's personality, or the importance of Holden's role in life, among children as the original title suggests as well.

To sum up the ideas my research raised up, we can say that both people's constantly changing attitudes and mentality and the trend of language usages of the given historical periods as well give ground to and influence the retranslations of the same novel. Although these two aspects go together, we have to examine them as two different, independent factors in case of *The Catcher in the Rye* as a literary work. Though Holden Caulfield's personality did change and had a great effect on the novel's Hungarian readership, the author's messenger could reach his audience via his work that is, in the words of Holden, the personification of the world's phoniness.

5. APPENDIX

Table 1: Introduction of Table Samples

English original	first Hungarian translation	second Hungarian translation
<i>The Catcher in the Rye</i>	<i>Zabhegyező</i>	<i>Rozsban a fogó</i>

Table 2: Comparison of the Word "lousy" and its Translations

	<i>The Catcher in the Rye</i>	<i>Zabhegyező</i>	<i>Rozsban a fogó</i>
1	"lousy childhood" [1]	„tetű gyerekkor”	„jaj, milyen gyerekkor”
2	"lousy vocabulary" [2]	„tetű szókincs”	„rémes szókincs”
3	"[Mr. Spencer] felt pretty lousy" [2]	„piszokul fáj neki”	„szar érzés”
4	"lousy manners" [3]	„piszokság”	„undorító”
5	"lousy movie" [4]	„tetű film”	„szar film”
6	"lousy knees" [6]	„retkes térded”	„mocskos térded”
7	"lousy personality" [7]	„tetű alak”	„szar alak”
8	"lousy stories" [8]	„tetű sztorik”	„baromság”
9	"lousy table" [10]	„tetű asztalt”	„szar hátsó asztalt”
10	"it made me feel depressed and lousy again" [12]	„ez megint annyira lehervasztott”	„megint annyira nyomott és szar hangulatom lett”
11	"I was feeling sort of lousy" [13]	„tetű rosszul éreztem magam”	„valahogy szarul éreztem magam”
12	"It tasted lousy." [14]	„Tetű íze volt.”	„Szar íze volt.”
13	"in about two lousy weeks" [15]	„két tetű hét alatt”	„két hét alatt, basszus”
14	"It was lousy in the park." [16]	„Tiszta nyomor volt a park.”	„A parkban jó szar volt.”
15	"I'm in lousy shape." [17]	„Tetű formában [vagyok].”	„Nagyon szarul [vagyok].”
16	"strictly lousy" [19]	„állati pocskékul”	„jó szarul”
17	"My sex life is lousy" [19]	„Egy lepra a nemi életem”	„Annyira szar a szexuális életem”
18	"all my lousy cousins" [20]	„az összes tetű unokatestvérem”	„az összes idióta unokatesóm”
19	"Stabile's lousy friends" [22]	„piszok haverja”	„hülye spanja”
20	"lousy day" [25]	„tetű nap”	„ócska nap”

[Chapter numbers in brackets]

Table 3: Comparison of the Word “phony” and its Translations

	<i>The Catcher in the Rye</i>	<i>Zabhegyező</i>	<i>Rozsban a fagó</i>
1	“what a phony slob” [1]	„micsoda genny alak”	„mekkora bunkó”
2	“It’s a phony” [2]	„gennyes”	„kamu”
3	“phony smile” [2]	„undorító mosollyal”	„kamuból rájuk vigyorgott”
4	“big phony bastard” [3]	„gennyes állat”	„nagyarcú seggfejet”
5	“It was partly a phony kind” [3]	„kicsit talán megjátszotta”	„egy kis kamu”
6	“[I] gave him a big, phony handshake” [7]	„lejattoltam vele, mint politikus a politikussal”	„elkaptam a kezét, és kamuból jól megráztam”
7	“phony, lean-jawed guys” [8]	„vékony pofájú, link”	„pengeálló kamu csávók”
8	“long, phony letter” [9]	„tetű hosszú levelet”	„kamuzott is nekem egy jó hosszú levelet”
9	“a terrible phony” [9]	„egy irtó ócska lánnyal”	„bányarémmel”
10	“very phony, humble bow” [12]	„olyan megjátszott alázattal meghajolt”	„ilyen jaj, de alázatosan, mélységes mélyen meghajolt”
11	“Strictly a phony” [12]	„Hogy megjátszotta magát!”	„kamuzott [...] mint aki nagyon örül”
12	“very phony, innocent look” [13]	„ártatlan hangon”	„ilyen tök kamu, ártatlan képpel”
13	“They sound so phony when they talk.” [14]	„Megjátsszák magukat, mikor prédikálnak.”	„Tök kamu, ahogy szónokolnak.”
14	“She was quite a little phony” [15]	„Eléggé megjátszotta magát.”	„Amiben volt azért egy kis kamu”
15	“It’s so phony” [15]	„Hazug.”	„Mekkora kamu.”
16	“to do something phony” [16]	„megjátssza magát”	„kamuzhat”
17	“some phony party” [17]	„valami rohadt házibulin”	„valami flancos buliban”
18	“I once called him a fat-assed phony” [18]	„Egyszer ugyanis nagyfenekű gennygócnak neveztem”	„Egyszer azt mondtam rá, hogy nagy seggű kamugép.”
19	“phony book” [18]	„gennyes könyvet”	„kamu könyvet”
20	“a lot of phony advice” [22]	„egy csomó gennyes tanácsot”	„kamu jó tanácsokkal”

[Chapter numbers in brackets]

BIBLIOGRAPHY

Primary Sources:

- Salinger, Jerome David. *Rozsban a fogó*. Trans. Barna Imre. Budapest: Európa Könyvkiadó. 2015. Print.
- Salinger, Jerome David. *The Catcher in the Rye*. London: Penguin Books. 1994. Print.
- Salinger, Jerome David. *Zabhegyező*. Trans. Gyepes Judit. Budapest: Európa Könyvkiadó. 1964. Print.

Secondary Sources:

- Balogh, Krisztina Ágnes. *A szleng és műfordítás kapcsolata Salinger Zabhegyező című regényében*. Diss. Debreceni Egyetem, 2007. Print.
- Barthes, Roland. "A szerző halála." *A szöveg öröme*. Trans. Babarczy Eszter. Budapest: Osiris, 1996. Print.
- Biography Editors. "J.D. Salinger Biography." *The Biography.com website*. A&E Television Networks. n.d. Web. 15 Nov. 2015
- Bühler, Karl. *Theory of Language: The Representational Function of Language*. Trans. Donald Fraser Goodwin. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2011. Print.
- Burns, Robert. *An Anthology of Poems and Prose*. Ed. Rhymer Rab. London: Black Swan, 1993. Print.
- Chesterman, Andrew. *Memes of Translation: The spread of ideas in translation theory*. Revised edition. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2016. Print.
- Kardos, László. "A műfordítás kérdései." *Író, írás, irodalom*. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1973. Print.
- "Kill." *Fiftiesweb*. 1st ed. 2015. Web.
- Kiss, Orsi. "Hogyan lett a Zabhegyezőből Rozsban a fogó?" *Könyves blog*. DBP Hungary Kft. 19 March 2015. Web. 28 Sept. 2015
- Klaudy, Kinga. *Nyelv és fordítás: Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2007. Print.
- Krupnick, Mark. "JD Salinger obituary." *The Guardian*. Guardian News and Media Limited. 28 Jan. 2010. Web. 11 Nov. 2015
- Jirí Levý. *The Art of Translation*. Ed. Zuzana Jettmarová. Trans. Patrick

- Corness. Amsterdam:John Benjamins Publishing Company, 2011. Print.
- "Lousy." *The Penguin English Dictionary*. 1st ed. 2001. Print.
- Newmark, Peter. *Approaches to Translation*. New Jersey: Prentice Hall, 1988. Print.
- Newmark, Peter. *A Textbook of Translation*. Hertfordshire: Prentice Hall, 1988. Print.
- "Phony." *The Penguin English Dictionary*. 1st ed. 2001. Print.
- Somló, Ágnes. "Different Readings: The 'Special' Readings of the Literary Translator. Interpretation and Cultural Mediation." *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*. Vol. 4.1 (2012): 94-101. Print.
- Stevenson, Juliana. "J.D. Salinger: The influence of an author and his writings on 1950s America." *www.plosin.com*, 2004. Web. 30 March 2016
- Yardley, Jonathan. "J.D. Salinger's Holden Caulfield, Aging Gracelessly." *The Washington Post*. Graham Holdings Company. 19 Oct. 2004. Web. 28 March 2016
- "Zabhegyezés." *Magyar értelmező kéziszótár*. 1st ed. 1992. Print.
- Zelki, János. "Nem akartam műfordító lenni: Beszélgetés Gyepes Judit műfordítóval." *Litera, az irodalmi portál*. Litera.hu Kft. My translation. 30 Jan. 2010. Web. 5 Dec. 2015

BÁLYOK RÖVID TÖRTÉNETE ÉS HAGYOMÁNYAI

■ SZABÓ ANGÉLA-MÁRIA ■ szaboangela75@yahoo.com
Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi kar,
Szociális munka, I. év.

■ Témavezető: KOCSIS KATALIN
Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi Kar,
Modern Nyelvek Tanszék

BEVEZETŐ

„Az ember a szíve mélyén örökké oda való, ahol született.”

[Tamási Áron]

Szülőfalum, Bályok, dombok, erdők és szépen művelt szántóföldek karéjában fekszik.

Hat nagy, hosszú utcája van és egy tanyákból álló része, emellett volt régen a ménes. Központjában üzletek, iskola, óvoda, orvosi rendelő, polgármesteri hivatal, református templom, kultúrotthon, ortodox imaház, rendőrség, posta és vasútállomás is van. A központból nyílik a kastélykert, ahol az egykor híres Károlyi-kastély áll.

A település három irányból is megközelíthető: a főútról, Margitta felől, illetve Szilágysomlyó felől Szoldobágyon keresztül, és a Szilágyságból Kémer felől.

Mivel a falu egy katlanban fekszik, időjárása kellemes, nagy viharok csak ritkán érik el.

Bályok nyugodt, csendes Berettyó-melléki település volt. A közelmúltban egyre gyakrabban került az újságok címlapjára. Gazdag üzletemberek vadászhelyévé vált. Ez a „kétes hírnév” nem biztos,

hogy jót tesz a településnek. Ion Țiriac kibérelte az államtól a Bükki erdőséget és a hozzá tartozó vadászlakot és évente nagy vadászatot rendez itt, több, külföldi magasrangú személy részvételével.

Szeretek itt élni, sok a rokon és ismerős arc, az emberek kedvesek, segítőkészek.

Számomra ma is a világ közepét szülőfalum jelenti. Ebben a kicsiny faluban talán minden megvan „dióhéjban”, ami a régi és a mai magyar falvakat jellemezte, jellemzi.

Munkám során érdekes dolgokat tudtam meg szülőfalum múltjából.

Szívesen foglalkoztam ezzel a témával, mert lelkileg még közelebb jutottam ehhez a szívemnek oly kedves tájékhöz.

Ezúton is megköszönöm mindazok segítségét, akik hozzájárultak, hogy megírhassem dolgozatomat.

A KUTATÁS CÉLJA ÉS MÓDSZEREI

Célom, hogy Bályok község múltját és jelenét minél teljesebb formában bemutassam és képet adjak a helybeli szokásokról és hagyományokról. Komoly gondot okozott a kutatás során, hogy Bályokról nagyon kevés írott mű jelent meg, ezért a rendelkezésre álló megjelent anyagokat interjúkkal egészítettem ki.

Ismereteim bővítésének alapjául Bályok monográfiája szolgált, amely 2007-ben jelent meg. Az ott megjelent adatokat igyekeztem saját kutatással kiegészíteni. Ennek érdekében megkerestem a község helytörténetben jártas személyiségeit. Elbeszélgettem a helyi református lelképásztorral, Jónás Sándorral, aki a település múltjának lelkes kutatója; Daróczy Mihály alpolgármesterrel és Boros Ildikó titkárnővel, akik statisztikai adatokkal segítettek munkámat; valamint Seres Erzsébet egykori tanítónénimmal, aki alaposan ismeri Bályok múltját és jelenét.

A képanyag egy részét ismerősöktől kaptam, másokat Bályok monográfiából vettem kölcsön. Bályok jelenlegi helyzetének alaposabb megismerése céljából saját felvételeket is készítettem.

Beszélgetéseim során érdekes dolgokat tudtam meg a falu múltjából. A helyi mondák is bővítették ismereteimet a szülőfalumról. A régi fotók és a jelenlegi állapotok összehasonlítása során pedig meggyőződtem arról, hogy Bályoknak is vannak megőrzendő értékei.

FÖLDRAJZI ELHELYEZKEDÉS

Bihar megyében a vidéki lakosság mintegy 450 településen él. Ezek jelentős része síkvidéken, a Fekete-Körös, a Sebes-Körös és a Berettyó mentén helyezkedik el.

Ezek közé tartozik Bályok községe is, amelyik a Berettyó bal partján fekszik, Margitta körzetének északkeleti részén, Bihar megye szilágysági határa mellett. Határai: keleten Kémer és Sommály, nyugaton Szoldobágy, északon Nagymás [régii nevén Kozmalmás], Kisalmás, délen pedig Berettyószéplakkal szomszédos.

Margitta felől közelítve, Szoldobágyot elhagyva, megpillantjuk a fehér tornyú református templomot, aztán a dombok alatt elterülő Bályok is előtűnik. Látszólag zsákutcába jutunk, jobbra, balra, szemben dombok, „olyan ez a hely, mint a bekötött kabát ujja, mert ha ide beszorul az eső meg a szél, egykönnyen ki se talál belőle” – mondják a helybeliek.

A település számára mindig nagy fontossággal bírt a folyó, mivel a vízének felhasználásával működtették a Gyula-malmot, ami ma is áll, de 1994 óta nem működik.

Ma a folyó vizét csak fürdésre használják a nyári nagy melegben.

Régen gyakran kiöntött a Berettyó, veszélyeztetve házakat is, de az árterületen fekvő földek termékenyek voltak. Amióta megépült Berettyószéplakon a vízduzzasztó, ez veszély megszűnt, de sérült a madárvilág, kevesebb lett számukra az élelem.

Keleten a dombok délre nező oldalán szőlőültetvények, míg az északi oldalán a Bükk erdősége húzódik, ahol vadnevelő és vadászterület van. Itt van a híres Őriac bérelte vadászház is, ahol nagy vad-disznó-vadászatok idején mulatnak a külföldi meghívottak. Az állatvédők szerint ilyenkor mészárlás folyik, rengeteg vaddisznót kilőnek. Ion Őriac 2005-ben szervezett először vadászatot a birtokán, amikor rengeteg, körülbelül 180 vaddisznót lőttek ki.

A falu lakosainak egyik része elítéli az állatok ilyen nagy számbani kiirtását, mások, akik részt vesznek a hajtásban, a hús feldolgozásában, örülnek a pénzbeli juttatásnak.

Ennek ellenére Bályok egy nyugodt, csendes település, mely évszázadok óta viszonylag békésen éli mindennapjait.

A FALU TÖRTÉNETE

Néhai Godza András, helyi lakos emlékeiben így él a múlt: A mai Bályok nevű település a negyedik helyén maradt meg véglegesen. Pontosán nem lehet tudni mikor. A falu nevével azonos nevű földbirtokos hozta az embereket a Bükk-hegység erdejébe, ahol megtelepültek. Innen a Mógóba, a bályoki hegyoldal egyik részébe költöztek ki, ahonnan a tatárdúlás elől lehúzódtak a Feri-hegyre, mely területet állítólag az egykori gróf Feri nevű fiának adományozta, innen kapta a domb az elnevezését is. [Jónás, 2007]

Bályokot először a *Várad Regestrum* említi 1213-ban, Terra Baluk néven. Bunyitay ezt jegyzi fel róla: „Nem lehetetlen, hogy ugyanaz a község, mely 1298-ban, mint a Becse [Betsa-Gregor] nemzetség birtoka. A község pusztja, az egyház már állt Boldogságos Szűz Máriának szentelt kápolnája van. A Bécsi kódexben nem szerepel, de 1332–1333-ban egy Pál nevű papja van, aki 8-10 garas pápai tizedet fizetett.” [Bunyitai Vince: A váradi püspökség egyházai, 1883] 1170-ig a községnek és az egyháznak ugyanaz a története, előljárói is ugyanazok és földesurai állandó lakást tartottak fenn Bályokon.

Először a váradi püspök építtetett kastélyt Bályokon 1484-ben. 1490-ben már a Báthoryak birtokolják, majd 1551-től a Szénási család birtoka lett. Később a gróf Kun, Bárdi, Tisza, Bekk és Kabos családok, majd gróf Degenfeldék jöttek, végül a Károlyiak. Aztán a kastély a román államé lett, jelenlegi helyzetét titok fedi.

Mivel a településről írásos dokumentumok viszonylag kis számban maradtak fenn, ezért a falu történetének bemutatásakor a fontosabb történelmi eseményekhez kapcsolódó legendákat is felelevenítem. Ezeket a helyi mondákat a legtöbb bályoki még a mai napig is ismeri.

Az 1241–1242-es időszakban ezt a vidéket sem kímélte a tatár hordák kegyetlen pusztítása. A tatárjárás idején a falu lakossága a Berettyó nádasába menekült. IV. Béla király német telepeseket hoz Drezdából, ezek kézművesek, építészek, kőfaragók voltak, az ő leszármazottaik szerte Erdélyben, így Bályokon is máig élnek, például a Hermanok.

A *korabeli harangról* őrzött monda szerint a régi falu nem a mai helyen állt, hanem a Mógó területén. A tatárok támadásakor félreverték a harangot, s az emberek a közeli erdőbe menekültek. A tatárok a harangot kútba hajították, azt akarták, hogy többé ne tudjon jelt adni.

A monda szerint a kút ma is létezik, s a harang minden hetedik évben megkondul benne.

A törökök 1660-ban lemészárolták a lakosokat, azóta a Ferihegy neve *Sírmező*, mert a régi öregek szerint itt víz helyett is vér folyt. A mai Sírmező helyén régen füves rész terült el, s amikor a törökök betörték, csatamezővé vált, ahol sokat lemészároltak a falu lakosságából, de nagy számban veszítették életüket a törökök is. Amikor később építkeztek ezen a helyen emberi csontokat találtak, még török rangjelzéseket is. A Sírmező ezen sírok miatt kapta a nevét.

Ugyancsak a törökök betörése során a gyermekek felmenekültek a cserjésbe, amelyet azóta is *Árva Bankának* hívnak, mert az árvák búvóhelye volt.

Bályok a törökidülés után leköltözött a mostani helyére egy katlanba, melyet mocsaras erdőség borított. Azért jöttek ide, mert itt ivóvizet is találtak. A jelenlegi település tehát a mai utcakút és környékéről növekedett a XVII. század második felétől elkezdődően.

1703-ban II. Rákóczi Ferenc szabadságharca idején ütközet volt a „Nyálló” patak mellett.

A korabeli monda szerint ebben az időszakban maga II. Rákóczi Ferenc is megfordult Bályokon. 1705 verőfényes novemberi napjaiban a nagyságos fejedelem hadaival Somlyó felé tartott. Igyekezett Herbewile osztrák tábornagy elébe kerülni, hiszen ettől függött Erdély sorsa. Forgách gróf azt javasolta a fejedelemnek, hogy zárja el Zsibó közelében a Szamos és az Egregy patakokat. A fejedelem is oda sietett Somlyón keresztül. A dédai dombon elérte az est. Szorgos kezek felhúzták a piros bársony fejedelmi sátrat és fáklyák világították meg a tábort. A nagyságos fejedelem töprengve járt fel s alá sátrában. Szokása volt későn nyugovóra térni és mindig bibliaolvasással fejezte be a napot. Most is így történt, de az első nap-sugár már ébren találta. Miután kiosztotta a reggeli parancsokat, a küldöttségeket fogadta, mielőtt tovább sietett volna csapatával. Fel is sorakoztak a közeli falvak küldöttei, a margittaiak, ábrányiak, bályokiak. Volt olyan is, aki családostól jött. Néhányukat már ismerte is a fejedelem, hiszen ott van Szénási József bigadéros, aki a bályoki Szénási Miklós öccse. A Szénásiak voltak az akkori Bályok birtokosai, s a fejedelem szerette őket, mert nagyon megbízható emberek voltak. [Seres Erzsébet közlése alapján]

Sajnos II. Rákóczi távozása után híres emberek nem nagyon fordultak meg a településen, annál több viszontagság következett a bályokiakra.

1715-ben pestisjárvány tizedeli a lakosságot, se gazdagot se szegényt nem kímélve.

1766-ban óriási vihar pusztít, a liget erdő felől jön és összetöri az erdőt, a faluban a házakat, és leviszi a templomtorony felső részét.

1811-ben óriási tűzvész pusztít a faluban, egy villámcsapás következtében, ami Gödér János házába csapott bele, s innen a szél elvitte a tüzet a szomszéd házakra s végig gyújtotta a falu szalma- és nádfedeles házait, majdnem a templom is sorra kerül, amikor hirtelen megfordul a szél és kifele viszi a tüzet a faluból.

1816–1817 soha nem látott esőzések miatt semmi nem terem, az emberek rügyeket, gombát, medvehagymát ettek a Bükk és a Liget erdeiből.

1849-ben kolera pusztít. Ez jelentősen megtizedelte a falu lakosságát, s a feljegyzések szerint ekkor halt meg dr. Józsa Dániel, a falu közkedvelt orvosa is, aki az utolsó pillanatig kitartott a betegek mellett. Felújított sírja a bályoki temetőben látható. A kolera áldozatait közös sírba temették.

1914-ben kitör az első világháború, elviszik a nagy harangot és a település lakosai közül többen meghalnak a harcmezőn.

1936-ban újabb vihar pusztít, házakat rongál meg, kikezdi a templomtornyot is.

1939-ben Bályokon is végigsöpör a háború szele, betiltják az összejöveteleket. Ennek következtében az 1921-ben Kalmár István lekipásztor idejében megalakult nőszövetség is megszűnik.

1940-ben mindent elsőpró öröm járja át a falut, a II. Bécsi döntés eredményeképpen ez a rész is visszacsatolódik Magyarországhoz. Óriási lelkesedés fogadja a bevonuló magyar csapatokat, az ünnepek napokon át tartottak.

A II. Világháború során 14 bályoki honvéd soha nem tér vissza. Az ő emléküket síremlék őrzi a bályoki temetőben. Bár közvetlen harcok nem folytak ezúttal, mégis gyász és fájdalom költözött azon családtagok szívébe, akiknek szerettei nem tértek haza a frontról vagy az orosz fogságból.

1945-ben késő ősszel, az orosz hadtest Kémer felől érkezett és megszállta a községet. Az orosz katonák nem éppen barátságos

módon viselkedtek a lakossággal, történtek garázdaságok, erőszakosságok és tragédiák is. Mindjárt az első nap hajnalán a falu Kémer felőli utcájában pisztolylövés oltotta ki Herman Erzsébet 17 éves és öccse Herman Lajos 10 éves testvérpár életét apjuk szeme láttára. Az ok: a lány ellenszegült az orosz tiszt erőszakosságának, ezért megölték, utána az öccsét is.

A falun a háború során már több hadtest is átvonult, így a magyar, a német, a román, végül az orosz. Az első három udvarias, tiszteletudó tiszttekből és katonákból állt, semmi kárt nem tett semmiben és senkiben, nem úgy az utolsó csapat. A piszkos ruházatú, hiányos felszereltségű durva oroszok ellenségként kezelték a lakosságot és aljas módon kényszerítették a nőket, hogy rajtuk undorító vágyaikat kiélhessék. Az asszonyok közül aki tudott menekült padlásra, pincébe, kerteken felállított csutkakúpokba. Egy bályoki lakos mesélte el, hogy dédnagymamáját 52 évesen vénasszonynak álcázták, még púpot is kötöttek a ruhája alá, arcát bekormozták, görbebotot adtak kezébe s így sántikálva főzött a náluk befészkelődött oroszokra. Az istálló padlásán voltak elbújtatva a család nőtagjai és a szomszédból átmenekült asszony két lányával. Egyik este a házigazda fejni indult az istállóba, az egyik orosz ide is követte, szerencsére a gazda idejében meghallotta a padlásról leszűrődő kuncogást, s bökdösni kezdte a tehenet mondva: „Farta te, hallgassatok te, csend legyen te!”. A padláson csend lett, így menekültek meg az ott lévők.

1945 telén kezdődtek a „rekvirálások”. Az egyik család úgy próbálta megmenteni az évi terményt, hogy kihúzta a szánt az udvar közepére, megrakta terménnyel és letakarta istállótrágyával, mintha a földekre készülné trágyát szórni. A terv nem sikerült, mert egy besúgó feljelentette és a családfőt, még akkor éjjel megverték a rendőrségen, az álcázott javakat pedig elkobozták.

1945–1948 között több bályoki került orosz hadifogságba, és csak ritkán tudtak magukról hírt adni szeretteiknek.

1947-ben, július 9-én óriási vihar tör rá a falura, orkán erejű szél rémisztő mennydörgés és villámlás pusztít. Minden épületben kár keletkezik, elpusztul a gyümölcsös is. Sakkbábuként emeli le a szél a templomsüveget és a templomkertbe dobja. Beszakad a templomtest északi sarka is. Tíz éven át tart a helyreállítási munka.

1949-ben deportálták a „kulák” családokat, Bályokról, két családot vittek kényszerlakhelyre a dobрудzsai Basarabi falu mellé. Őket

azért vitték el, mert nem voltak hajlandóak önként átadni földjeiket és vagyonukat a kommunista hatalomnak. Egy szál ruhában, autón vitték őket a margittai „Siguranța-ra”, ahol – mivel nem írták alá, hogy vagyonukat önként odaadják – gumibottal meg is verték őket. Ezután több környékbeli sorstársukkal marhavagonokban két hétig utaztak embertelen körülmények között a dobrudzsai kényszerlakhelyre, ahol hét évig szörnyű körülmények között dolgoztatták őket.

1945 után megkezdődött a falvak orosz mintára való átszervezése. A kondásból pártvezér lett, teljhatalmat kapott és embereivel szabadon garázdálkodott az elhurcoltak vagyonában is.

BÁLYOK LAKOSSÁGA

A településen az élet valamikor az 1200-as években kezdődött. Sajnos nincs adat az akkori népességről, csupán azt sejtethetjük a történelmi adatok alapján, hogy az idők során a lakosság lélekszáma jelentős ingadozást mutatott.

Az 1-es táblázat a lakosság felekezeti hovatartozásának alakulását mutatja be, 1880-tól 2002-ig. A falu lakossága felekezeti szerkezetében nagyrészt református [828 fő], római katolikus [116], baptista [116], görög katolikus [19], ortodox [396]. Az adatok szerint jelentős lélekszámnövekedés mutatható ki az I. Világháború előtt; ugyanakkor a reformátusok jelenlegi lélekszáma a II. Világháború után fokozatos csökkenést mutat. Jelentősen megnövekszik viszont az ortodoxok létszáma 1945 után, ami a Bályokhoz csatolt román településeknek tulajdonítható, a görög katolikusok létszáma pedig ezzel együtt csökken. Az izraeliták teljesen eltűntek Bályokról. Az ortodoxokéhoz hasonló növekedést csak a baptisták száma mutat.

1. táblázat: A falu felekezeti megoszlása

Év	Református	Római kat.	Görög kat.	Ortodox	Baptista	Izraelita	Összesen
1880	615	33	17	13	-	9	707
1910	971	194	111	7	-	43	1347
1930	871	95	98	32	29	23	1148
1941	905	100	87	23	35	28	1178
1992	893	117	23	271	55	-	1359
2002	828	116	19	396	116	-	1475

A 2. és a 3. számú táblázatok a lakosság etnikai és felekezeti hovatartozását mutatják be a 2011-es népszámlálás adatai alapján. Ezeket az adatokat a Polgármesteri Hivatal bocsátotta a rendelkezésemre. Ennek megfelelően Bályok község népessége 3234 fő, ebből Bályok összlakossága 1333 fő, amelyből 678 magyar ajkú lakos, román ajkú 390, roma nemzetiségű 257, de van 3 orosz és 2 német is. A táblázatból ugyancsak jól kiolvasható a Bályok községhez csatolt települések etnikai megoszlása, amely egyértelműen a román lakosok többségét jelzi.

2. táblázat: A falu etnikai összetétele a 2011-es népszámlálás adatai szerint

TELEPÜLÉS	TELJES NÉPES-SÉG	ETNIKUM						
		ROMÁN	MAGYAR	CIGÁNY	SZLOVÁK	OROSZ	NÉMET	NEM BEJELENTETT
BÁLYOK KÖZSÉG ÖSSZESEN	3.234	1.994	691	539	2	3	2	3
BÁLYOK	1.333	390	678	257	-	3	2	3
NAGYALMÁS	801	781	3	17	-	-	-	-
KISALMÁS	379	372	-	6	1	-	-	-
SZOLDOBÁGY	575	359	7	208	1	-	-	-
DÉDA	146	92	3	51	-	-	-	-

A 3. táblázat szerint református vallású 746, római katolikus 72, baptista 102, görög katolikus 21, ortodox 357. Az előbbi táblázathoz hasonlóan ez a táblázat is mutatja a Bályokhoz csatolt falvak eltérő tendenciáit.

3. táblázat: A lakosság felekezeti megoszlása a 2011-es népszámlási adatok szerint

TELEPÜLÉSEK	ORT.	VALLÁS							NEM BEJELENTETT
		RÓM.KAT.	GÖR.KAT.	REF.	BAPT.	PŰNK.	EVANG.	VALLÁS NÉLKÜLI	
BÁLYOK KÖZSÉG ÖSSZESEN	1.959	80	31	756	172	223	2	4	7
BÁLYOK	357	72	21	746	102	22	2	4	7
NAGYALMÁS	629	4	4	2	1	161	-	-	-
KISALMÁS	375	-	1	-	-	3	-	-	-
SZOLDOBÁGY	506	4	5	5	18	37	-	-	-
DÉDA	92	-	-	3	51	-	-	-	-

A valaha színmagyar falu községközponttá nyilvánítása során román falvakat kapott, így az etnikai összetétel megváltozott, a magyarság kisebbségbe szorult. A Bályokhoz csatolt román falvak: Nagymás [Kozmaalmás], Kisalmás, Szoldobágy és Berettyódéda.

A lakosság foglalkozás szerinti összetétele is mára már megváltozott. Ennek egyrészt az előregedés, másrészt a szomszédos berettyószéplaki kőolajipari vállalat az oka. A valaha földművelésből és állattenyésztésből, valamint bortermelésből élő lakosok mára már kihaltak, leszármazottaik nagy része földjeit bérbe adta a helyi vállalkozónak.

Sokan a margittai és nagyfalusi gyárakban, valamint a széplaki kőolajipari vállalatnál [jelenleg OMV] dolgoznak. Egy autószerelő műhely működik a faluban, valamint három élelmiszerüzlet foglalkoztat még néhány embert, működik egy varroda is kis létszámmal, és van még két használt ruhát árusító bolt is. A fauban fodrászat és gyógyszerár is működik. Nemrég nyílt Bályokon egy építőanyagokat forgalmazó kisebb cég.

BÁLYOKI NEVEZETESSÉGEK

A Károlyi-kastély

1491-ben a Berettyó menti fás ligetbe épült fából az első kastély, ezt német kézműves telepések építették.

Előbb a Báthoryak somlyói ágának tulajdona, később 1552-ben a Szénási család birtoka. Több tulajdonváltás után XVIII. században Dégenffeld református gróf birtoka, majd házasság révén Károlyi Tibor tulajdonává válik.

A jelenlegi, modern kastélyt 1890-ben a Károlyiak építették német lovagvár stílusban. A kastély körüli parkot nagy, különleges fák, bokrok és virágok díszítették, sajnos mára már alig maradt pár belőlük. A parkban hajdan üvegház biztosította a friss, évszakokra jellemző virágpalánták nevelését. Ez is a múlté lett.

Az 1920-as évek elején gróf Károlyi Gyula a birtokot eladta Pincas József bukaresti bankárnak. Pincas felesége, Ghica György herceg testvére volt, így került a kastély az ő birtokukba.

„Ghica herceg tartalékos ezredes Bályokon tartózkodott, ahol az egész birtok igazgatásával foglalkozott néhány szakember segítség-

gével. Felesége Romanov Natalia hercegasszony az orosz Romanovok sarja volt.” [Jónás, 2007, 10 o.].

1924-ben váratlan tragédia során Ghica herceg felesége, Natalia Romanov balesetben elhunyt. Sajnos Ghica herceg felesége a fürdőszobába zárkózva takarította a szarvasbőr kesztyűjét petróleummal, ez pedig egy gyertyától, sajnálatos módon meggyulladt, hajába kapott és ő maga is meggyuladt. A segítségére igyekezők nem tudtak időben beavatkozni, mivel a tölgyfaajtót nagyon nehezen tudták betörni és mire beértek a fürdőszobába, sajnos nagy égési sérülései voltak a hercegnőnek. Kórházba szállították, de az életét nem tudták megmenteni, meghalt. Síremléke a kastélykertben állt, tönkrement, de 1989 után a rokonok felújították.

1940-ben a Károlyi család visszaperelte a birtokot, ahol 1941–1944 között a Horthyak is megfordultak. Bályokon vadásztak és szórakoztak.

Nagykárolyi gróf Károlyi Gyula Nyírbaktán 1871. május 7-én született, a korszak jelentős politikusa, 1931–32-ben Magyarország miniszterelnöke is volt. A rokoni kapcsolaton túlmenően [sógorok voltak] valószínűleg szoros baráti kapcsolat is létezett gróf Károlyi Gyula és Horthy Miklós között, ez Horthy bályoki látogatásaival igazolható.

A korabeli leírásokból a kastély egykori szépségére következtethetünk. Igazi lakókastélynak tervezték a Károlyiak, bár viszonylag kevés időt tölthettek itt.

A kastély két részből áll a nagy- és a kiskastély, az utóbbi volt a személynézetű épület. A kettőt földszinti és emeleti nyitott folyosó köti össze.

A kiskastély földszintjén kávékonyha, nagykonyha, élelmiszer-raktár, mosogató helyiség, valamint „pucoló helyiség” volt. A konyhát légkondicionálás céljából villanyventillátorokkal szerelték fel. Vezetékes víz már abban az időben is volt a kastélyban. A vizet a malom előtt álló nagyhozamú artézi kút medencéjéből biztosították, ma már nincs. A kiskastély előtti artézi kút vizét később kiveztették a parkból, s ezt a falu ma is használja.

A nagykastély beosztása: a pince a kastély alatt több részre osztott, itt volt a két fűtőkazán, amelyek a földszinti rész központi fűtését biztosították. Az emeletek szobáit cserépkályhával fűtötték. A pince másik rekeszében téli almát és körtét tároltak. A harmadikban pedig iratokat. A főbejárat a lépcsőcsarnokba nyílt, itt voltak a különböző

vadásztróféák és a nagyméretű könyomatok. A nagyobb szobákban olasz márvánnyal burkolt kandallók szolgáltattak kellemes meleget télen. A földszinten volt a nagyebédlő és a nagyszalon. A szalonhoz tartozott két terasz, valamint a vadászterem, ahol üvegajtós szekrényekben tartották a vadászfegyvereket és a lőszereket, ez volt egyben a dohányzószoba is. Másik helyiség a gróf dolgozószobája, egyben kisebb könyvtár is volt. A dolgozószoba mellett kapott helyet egy fürdőszoba és egy hálószoba.

A földszintről márvány burkolatú körlépcső vezetett a második emeletig és ennek kanyarulatában állt egy magas angolszékény óra, római számokkal, mely dallamosan ütötte az órákat. Az első emeleten voltak a családi hálószobák, a vendégszobák és a gyerekszobák. A második emeleten rendezték be a tanulószobákat, kézimunkaszobákat és a nevelőtanárok szobáit. A toronyszobában állt a kastélyt vízzel ellátó hatalmas tartály. A keleti toronyban toronyóra volt, melynek ütését még a határban is lehetett hallani. A kastélyra és lakóira éjjeliőr és bernáthegyi kutyák vigyáztak. A park végében álltak a lóistállók, végükben emeletes lovászlakásokkal.

1944-ben a grófok elmentek, s a kastély amolyan „senki földje lett”. 1958-ban restaurálják és 1960-tól öregotthonná lesz. 1970-ben idegszanasatóriummá alakították, ekkor valamennyire visszatér régi arca, a park is rendezett, ekkor készül képeslap is róla. A virágház is működött. 1978-ban megszűnik a szanasatórium, átkerül a margittai kórházhoz. 1982-ben a Berettyószéplaki Kőolajkitermelő Vállalat veszi át, ekkor termálkutat fúrnak, nagy beruházások történnek, mert rehabilitációs központot terveznek a kastély parkjában. Néhány évig élvezhettük az itteni strand gyógyító hatását, aztán látványos lepusztulás következett, ami ma is folytatódik.

Napjainkban úgy a park, mint a kastély, elhanyagolt, rossz állapotban van, üresen tátong a 90-es évek elején még létező fürdő elhagyott medencéje, ahová annak idején csakúgy özönlöttek a turisták és a gyógyulni vágyó betegek. A 40 fokos termálvíz gyógyhatását a bályokiak is élvezték. Senki nem tudja miért szüntették meg mindezt.

A Gyula-malom

A II. világháború előtt a környék legmodernebb hengermalma volt. Nevét gróf Károlyi Gyuláról kapta. Liszt-és olajmalom működött

benne. Működtetéséhez nagyteljesítményű dieselmotort, valamint vízajtású turbinát használtak. A környékbeli gazdák ide hozták búzájukat őrltetni. A frissensajtolt, illatos étolajat mindenki szerette. Itt termelték a villanyáramot már 1908-tól, a park és a kastély világítására. A vízellátást is ezek biztosították a kastélyban.

A faluban csak 1947-ben gyúlt ki először a villany és ezt az áramot is a malom szolgáltatta. A Gyula-malom, igaz elhanyagolt állapotban, most is áll a Berettyó partján, néhány éve új tetővel próbálták megmenteni a falait.

Az utcakút

„A monda szerint az első bályoki ház a Felszezen épült meg. Bályoki Szilveszternek megtetszett ez a hely. Elhatározta, hogy házat épít a forrás mellett, ám egy kígyó élt ott, s a környékről mindenkit elriasztott. Az ifjú nagy tükröt tartott maga elé, a kígyó a tükörben magát meglátva nekiugrott annak a „másik” kígyónak, az ifjú pedig karddal levágta a fejét. Róla nevezték el a falut Bályoknak.” [Kovács Katalin, Seres Erzsébet: www.napsugar.ro, 2008]. Itt kezdődik a település története, ez a kút több száz éve biztosítja a falunak az éltető, tiszta ivóvizet. Három éve új külsőt kapott, környékét lebetonozták. Az utcakút mellett áll betonoszlopon egy márványtábla, amelyen megemlékeznek a falu 800 éves fennállásáról.

A faluban van egy ártézi kút is, amelynek különleges ízű, tiszta forrásvizét sokan szeretik és használják.

Az utcakút mellett áll betonoszlopon egy márványtábla, amelyen megemlékeznek a falu alapításának 800 éves évfordulójáról.

Sok bályokival együtt én is részt vettem azon az ünnepségen, amelynek keretén belül felavatták az utcakútnál felállított emlékművet, 2013. október 27-én. Beszédet mondott a falu polgármestere románul, az alpolgármester magyarul és Jónás Sándor lelkipásztor megáldotta az emlékművet.

Erről a *Reggeli Újság* így számol be: „A délelőtti istentisztelet Jónás Sándor lelkipásztor igehirdetésével kezdődött, aki számot vett a település a település 800 éves történetéről. Az emlékművet a község két elöljárója, a polgármester és helyettese, Daróczi Mihály leplezték le illetve Jónás Sándor lelkipásztor áldotta meg azt, 2013. október 27-én”.

Bod Róza, az orgona adományozója

Áll még egy jeles síremlék a bályoki temetőben: ez az Albisi Bod család síremléke, amelynek felirata bizonyítja, hogy Bod Rozália annak a Bod Józsefnek az unokája, aki lelkipásztor volt Bályokon az 1830-as években.

Bod Róza 10 hektár erdőt és 12 hektár termőföldet adományozott a Bályoki Református Egyházközségnek.

Háborús hősök emlékműve

A bályoki temetőben 1990. szeptember 16-án emlékművet avattak, amelyen 14, a II. Világháborúban elesett vagy eltűnt katona neve áll. Az avatáson beszédet mondott Jónás Sándor helybeli református lelkipásztor, Herman Ferenc veterán, Albu Ioan kisalmási ortodox lelkipásztor. A felavatást koszorúzás követte, néhány fiatal szavallattal tette még ünnepélyesebbé ezt az alkalmat.

A kopjafa

Az 1848-as Szabadságharc 160-ik évfordulójára a falu lakossága kopjafát emeltetett a református templom kertjébe, beszédet mondott: Jónás Sándor lelkipásztor, akkoriban a Magyar Polgári Párt [jelenleg az Erdélyi Magyar Néppárt] elnöke, és a meghívottak vezetője. Énekek és szavallatok hangzottak el a forradalomról.

BÁLYOKI NÉPSZOKÁSOK

A bályoki szokások gyökere a régmúltba nyúlik vissza. Minden évszakban volt valamilyen sajátos szokás. A régiek rendszerint a nagy betakarítások után, ősszel vagy a téli hosszú estéken mulatták közösen az időt.

Régen, majdnem minden háznál foglalkoztak len és kender termesztésével. A kitilolt kendert lábbal taposták utána „téhével” meghúzták, így kapták a csepűt, amit bábukba kötöttek, majd megfonták. A fonóban egy-egy lányos háznál összegyűltek, a fiatalok, s amíg a lányok fontak, a legények daloltak, kártyáztak, meséltek.

Másik szokás a tollfosztás volt, amikor a lányok, asszonyok gyűltek össze és lefosztották a tollról a pihét, amiből később dunyha és

párna készült. Ekkor is nótáztak, társasjátékokat játszottak és táncoltak is.

Húsvétkor a legények általában kettesével indultak lányokat locsolni, verseket mondtak, a lánytól pedig piros tojást és virágot kaptak a kabáthajtókára.

Szüretkor ló- és tehénzsekerekkel mentek a bályoki hegyre. Putonyba szedték a szőlőt miközben szüreti nótáktól zengett a hegyoldal.

Szüret után nagy bált rendeztek, amelyre népviseletbe öltözött fiatalok hívogattak, ez ma is így van, manapság is rendeznek szüreti bálokat.

A szüret elmúltával kezdődött a tengerihántás, fiatalok és öregek ülték körül az udvar közepén vagy a csűrükben leborított „málét” és lefejtették a csövekről a csuhét [ezekből a gyerekek bábút készítettek]. A háziasszony kalákásainak sült tököt, főtt málét, szőlőt kínált.

Nagy sikere volt a farsangi szórakozásnak is, ilyenkor is rendeztek bált és jelmezbe öltöztek, ez mind a mai napig fennmaradt.

„Husajó” [húshagyó] kedd a farsang vége volt, ekkor minden háziasszony húskételeket főzött és rétest, kürtös-kalácsot sütött. Ezután kezdődött a bójt.

A házasságkötéshez kötődött több szokás is a faluban. Kézfogó volt, amikor a fiú eljegyezte a lányt s eljegyzési kendőt, ruhát és aranygyűrűt vett a menyasszonynak. Hagyomány volt, hogy régen csütörtökön esküdtek és lakodalmaztak, mert így már vasárnap az új pár kipihenten vett részt az istentiszteleten. Lakodalomkor mindkét háznál korán kelt mindenki, a legény rokonai a legényes háznál gyülekeztek és ebédeltek, míg a lányos háznál a menyasszony rokonai tettek így. Ebédre pörkölt volt krumplival, kalács, bor és pálinka. Ebéd után menetben indultak a lányos házhoz, kikérni a menyasszonyt. Indulás előtt a vőfély elbúcsúztatta a vőlegényt, ugyanígy a lányos háznál a menyasszonyt is elbúcsúztatták. Kikéréskor rendszerint egy öregasszonyt fehér lepedőbe öltöztettek és azt kínálták a vőlegénynek, a násznép nagy derűtségére, majd előkerült az igazi menyasszony. Búcsúztatás után a két sereg együtt indult a templomba. A menyasszonyt a kikérő vőfély kísérte, őket követte a vőlegény az első koszorúslánnyal, majd a násznép jött. A templomi esketés után az új pár a násznéppel a lakodalmas házhoz indult. Vacsoránál a vőfély szórakoztatta a násznépet találó rigmusokkal. Menyasszonytánc után, éjfélkor, a menyasszony átöltözött menyecske ruhába, haját

kontyba fonták. Ezt Bályokon is a helyiek ugyanígy tették, mondjuk az elmúlt időben nem nagyon láttam ilyet, hogy egy öregasszonyt fehér lepedőbe öltöztessék lakodalomkor, én úgy vettem észre, hogy ez már nálunk Bályokon nem szokás. Az elmúlt évek során számos lakodalomban vettem részt, de nem volt ilyen, úgy látszik, hogy mostmár ez a népszokás is kihalóban van.

Temetkezések alkalmából szokás legelőször a lelkészt értesíteni és a hírharangot meghúztatni. A közbenjáró végzi el a hivatalos teendőket, ő beszéli meg a temetés idejét és adja át a családi krónikát a lelkipásztornak. Kijelöli a temetőgondnokkal együtt a kiásandó sír helyét. Régen ő kereste fel a család által felkérendő sírásókat, akik rendszerint rokonok, barátok, szomszédok vagy iskolatársak voltak. Ma már fizetett sírásók vannak a Temetkezési Vállalattól. Bályoki sajátosság, hogy a lelkipásztornak és a kántornak egy-egy gyászszalagos törölközőt készítenek ki. Temetés után halotti torra hívják a messziről érkezetteket, a családtagokat a lelkipásztort, a sírásókat.

A temetést követő vasárnap a család megjelenik a templomban, ahol imádkoznak a gyászolókért és a hirdetések rendjén még egyszer felemlítik az elhunyt nevét. Ez Bályokon is így van, vasárnaponként a család tagjai elmegy templomba, imádkoznak. Furcsa szokás Bályokon, a roma lakosok, mindenszentekkor kimennek a temetőben és ott összegyűlve a sír körül énekelnek, isznak. Számomra egy kicsit furcsának tűnik ez a dolog, hogy temetőben énekelnek, isznak, de ez már nálunk egy bevett szokás. Nálunk bevett szokás, hogy a tiszteletes úrnak törölközőt adnak temetéskor.

Régen nagy disznótorokat rendeztek, ahol a család és a rokonok későig mulattak, manapság ez már csak szűk családi körben történik.

Sajnos a néphagyományok egyre kevésbé élnek. A Gyula-malomban falu múzeumot terveztek, de mivel a strand megszűnt, így nem számíthattak a turisták látogatására sem, ezért a beruházás elmaradt.

Talán egyedüli próbálkozás a hajdanvolt ősök emlékének megtartására, hogy a 2013 novemberében megalakult *Bod Róza* kórus tovább viszi az elődök hagyatékát munkásságával, mindez nemcsak az egyház erősítését szolgálja, hanem közösségerősítő tényező is.

KÖVETKEZTETÉSEK

Dolgozatom elkészítése során, kiderült számomra, hogy szülőhelyem, Bályok gazdag történelmi múlttal rendelkezik. A dolgozat megírása során sikerült többet megtudnom a falu hagyományairól, népszokásairól.

Legtanulságosabb volt számomra azt feltárni, hogy igazán mennyi mindent nem tud mai fiatalság a település múltjáról. Elég, ha a magam példájából indulok ki: mennyi mindent nem tudtam a saját falumról, amit persze illetl volna tudnom, de jelen kutatás rásegített arra, hogy minél több érdekes történetet ismerjek meg.

Amint a dolgozatban is rámutattam, a bályoki lakosság még mindig megpróbálja őrizni a hagyományokat és szokásokat, ezt bizonyítják a farsangi és szüreti bálók.

Mivel régen jártam a kastélykertben, ugyanis szigorúan őrzik, meglepett mennyire elhanyagolt az állapota és milyen elhagyott, lepusztult a parkja is. Amikor sikerült belopóznom a hátsó kapunál, döbbenet láttam, mit tudott művelni az emberi nemtörődomség mindenütt.

Sajnálattal tapasztaltam a parókián, hogy a lelkipásztor minden segítőkészsége ellenére sem tudott bővebb információkat nyújtani a régebbi adatokról, mivel 1947-ben az összes addigi lezárt anyakönyvet elszállították az Állami Levéltárba. A tiszteletes úr reményei szerint az egyházközség talán egyszer meg tudja majd szerezni az iratok digitális változatát. Sajnos ez nem kis összegbe fog kerülni, mert az eredetieket bizonyára nem fogják visszaadni. Ezeknek az adatoknak a birtokában valószínűleg Bályok település múltjáról is sokkal átfogóbb képet kapunk majd.

Dolgozatom megírása közben nagyon örültem annak, hogy megoszhattam, barátaimmal, rokonaimmal és ismerőseimmel azokat a dolgokat, amelyeket a dolgozat megszerkeztése közben én is megtudtam. Úgy érzem gazdagítottam ezekkel a fogalmakkal, történetekkel, szokásokkal, népi hagyományokkal a saját tudásomat, és a környezetemben élők ismereteit is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bunyitai, V. [1883]. A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig. In V. Bunyitai, *Egyházak a püspökség alapításától 1566. évig* [Vol. 3]. Nagyvárad: Bihari főesperesi kerület.
- Egyház, B. R. [1926-1995]. *Temetési anyakönyv*. VII.
- Egyházközség, B. R. [1940-1960]. *Keresztelési anyakönyv*. IX.
- Egyházközség, R. [1961-2015]. *Keresztelési anyakönyv*.
- Egyházközség, R. [1996-2015]. *Temetési anyakönyv*.
- I.O, B., & GR.P, P. [1972]. Județul Bihor. Bucuresti: Academiei Republicii Socialiste Romania.
- Jenő Gergely, L. I. [2000]. Egy jellegtelen jelenség: Károlyi Gyula átmeneti kormánya [1931-1932]. In L. I. Jenő Gergely, *A huszadik század története* [p. 72]. Budapest: Panonica.
- Jónás, S., Seres, E., & Jónás, H. T. [2007]. *Bályok monográfiája*. Nagyvárad Europrint nyomda: Bályoki Polgármesteri Hivatal.
- Katalin Kovács, E. S. [n.d.]. Itt születtem.
- Lexikona, R. N. [1914]. Az ismeretek enciklopédiája. In R. N. Lexikona, *Az ismeretek enciklopédiája* [Vol. XI., p. 457]. Budapest: Szépirodalmi és Babits Könyvkiadó, Hasonmás Kiadás.

ONLINE FORRÁSOK:

- <http://ermellek.blogspot.ro/2012/06/balyok-tegnap-es-ma.html>
- <http://www.reggeliujsg.ro/balyok-nyolcszaz-esztendos/>
- <http://mek.oszk.hu/04700/04735/html/201.html>

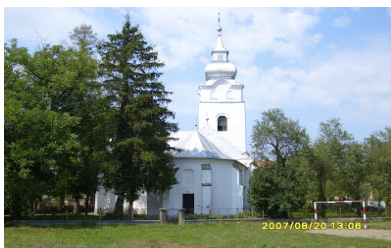
FÜGGELÉK:

A bályoki iskola ma

Natalia Romanov síremléke régen....

A bályoki református templom

..... és ma

gróf Károlyi Gyula [1871-1947]

A régi, barokk stílusú kastély

Az átépített kastély
képeslapon az 1970-es évekből

A bályoki kastély mai állapotába

A valaha működő nyitott és fedett
medence a kastélykertben

A Gyula malom

Az utcakút ma

Ahol az ártézi víz csordogál

Betonszlopon egy márványtábla

Az Albi Bod család síremléke

II. Világháborús hősök emlékművének avatása 1990-ben

Az emlékmű ma

Kopjafa a templom-udvaron

Szüret, az 1900-as évekből
[Jónás, 2007, 159 oldal]

Vőlegény és menyasszony
egy 1927-es felvételen

KÉMER ÉL ÉS ÉLNI AKAR

■ TÓTH ANDREA-EMESE ■ anditot95@yahoo.com

■ PANITI NOÉMI-BIANKA ■ paniti_szoszi@yahoo.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi kar,
Református Szociális Teológia/Diakónia szak, alapképzés, I. év.

■ Témavezető: KOCSIS KATALIN

Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi Kar,
Modern Nyelvek Tanszék

BEVEZETÉS

Parafrazálva nagy szilágysági költőnk – Ady Endre – üzenetét, aki maga is megfordult Kémeren, szeretnénk bemutatni ezt a szilágysági nagyközséget, amely évszázadok óta, a történelem zivataros időszakait is átélve és túlélve, megmaradt hittel, hűséggel magyaroknak, és meg is akar maradni annak és ott, aminek és ahová a Teremtő rendelte lakosait.

Dolgozatunk témája Kémer, szülőfalunk. Célunk e dolgozat bemutatásával az, hogy több ember megismerhesse falunk múltját és jelenét.

Hagyományaiban községünk a szilágysági néphagyományokra jellemző vonásokat viseli.

Zsáktelepülés volt ez a három megye határán elhelyezkedő község, nem volt átjárás a szomszédos települések irányába a rossz útviszonyok miatt, de az új útrendszer által ez az elzártság megszűnt. A faluban megvalósult fejlesztések azt is bizonyítják, hogy van fellendülés és tenni akarás.

A népességcsökkenési tendenciát mutató statisztikai adatok ellenére is van akarat a megmaradásra, bizonyítja ezt, hogy a fiatalok egyre kevésbé hagyják el szülőfalujukat, otthon próbálnak boldogulni.

Szeretnénk e dolgozat által bizonyítani, hogy a „hepehupás vén Szilágyságban” is felbecsülhetetlen értékek vannak, így Kémeren is; az itteni települések mély történelmi gyökerekkel rendelkeznek, a szilágysági ember is dolgoz, serény, értéket őriz és értéket teremt, és nem utolsó sorban az itteni földrajzi adottságok, a természeti táj is szemet gyönyörködtető, lélekfrissítő tulajdonságokkal van megáldva.

Dolgozatunk kiindulási alapját szülőhelyünk szeretetén túl egy egyetemi házi dolgozat képezte Magyar kultúra és civilizáció tantárgyból. Ekkor jöttünk rá, hogy nagyon keveset tudunk szülőfalunkról, és ez adta az ötletet, hogy tovább kutassuk Kémer múltját és jelenét. A rendelkezésre álló szakirodalom tanulmányozásán túl, igyekeztünk a helyiekkel is elbeszélgetni, illetve saját tapasztalatainkat és emlékeinket is felhasználni a dolgozat elkészítéséhez. Dolgozatunk leíró jellegű, a monografikus településleírás legfontosabb alfejezeteit próbáltuk követni és alkalmazni szülőfalunk bemutatásában.

I. KÉMER ELHELYEZKEDÉSE

I.1 Kémer földrajzi leírása

Kémer Szilágyság megye nyugati részén, a Szilágyságot Bihar megyétől elválasztó határ mentén fekszik. Kémerhez legközelebb fekvő [8 km] Bihar megyei nagyközség Bályok. Északon a falut Domoszló, keleten Kárásztelek, délen Szilágyszóvány, nyugaton Lecsmér és Somály határolja. A megyeszékhelytől, Zilahtól 57, Szilágysomlyótól 26, a legközelebbi, ippai vasútállomástól 13 km-re van.

Kémer területe 6842 kat. hold [93,1 négyzetkilométer] a Szilágyságnak egyik legkiterjedtebb határral rendelkező települése.

A falu belsősége a Káváskapu, Sajtostető, Előhágótető, Fileget, Somkeréktető, Pándihegyes nevű kiemelkedések által határolt katalanszerű medencében helyezkedik el. Domborzatilag Kémer környéke a Nyugati-dombvidékhez tartozik. Ennek a dombvonulatnak része a 300-350 m átlagmagasságú Szilágysági dombvidék. A dombvidéket széles patak völgygel, erdővel, gyümölcsösökkel és legelőkkel borított, legömbölyített dombhátak kisebb rögökre tagolják.

Ennek a dombságnak részei a falu körüli dombok is, melyek magassága 320-380 m közötti. A tenger visszahúzódása után, mely a szomszédos Alföld irányába történt, tovább a vízfolyások formálták

a puha kőzetekből felépült vidék arculatát, és alakították ki a mai táj képét, közte azt a kismedencét is, melyben Kémer fekszik.

I.2 Kémer településföldrajzi jellegzetességei

A falu a völgykatlanból sugarasan kiinduló és szerteágazó mellékvölgyekbe is felhúzódó halmaztelepülés¹, melynek csupán északnyugat felé, a Nagy-patak völgyén át van kijárata az Alföldre.

Kémer a Szilágyság egyik legelszigeteltebb nagyközsége volt a közelmúltig [XX. század második fele], mivel a rossz útviszonyok miatt sokszor lehetetlen volt megközelíteni, vagy a faluból kimenni. Zsáktelepülésnek² is minősült hosszú ideig. Napjainkra ez megváltozott, megnyíltak azok az utak, amelyek annak idején már a középkorban fontos közlekedési kapocsként szolgáltak az utazóknak. A középkor folyamán ugyanis érintette Kémert egy Erdélybe menő út. A Szalacs -Margitta felől érkező hadiút bonyolította le a postaforgalmat, de ezen az úton érkeztek híres vásárait a debreceni kereskedők is. Az út Kalózteleken [Kárászteleken] át Somlyó felé folytatódott, majd a Meszesi-hágón át kapcsolódott Erdélyhez.

Kezdetben a falu sem a jelenlegi helyén, a katlan alján, hanem a környező dombok oldalán és valahol a Sírmező határrészben terült el.

Kémer erdő helyén keletkezett irtásfalú.

Kémer lakosságának jelentős része a múltban és ma is a mezőgazdaságból élt. Érdekessége, hogy egyedüli olyan községe a Szilágyságnak, amely csupán egy településből áll.

I.3 A falu nevének keletkezése

A falu nevének eredetére vonatkozóan a szájhagyomány két változatot is őriz, tudjuk meg Petri Mór³: Szilágý vármegye mongraphiája

---

¹ Olyan település, amelynek belsősege szabálytalan alaprajzú, és e települési szabálytalanság minden lényeges alaprajzi vonásra kiterjed. Tehát házai rendszertelen összevisszaságban állnak, telkei és telektömbjei szabálytalan alakúak, utcái, ha vannak, rövidek és zezzugosak.

² Zsáktelepülésnek nevezzük azokat a településeket, amelyeket csak egy útirányból lehet megközelíteni, és a településtől tovább út vagy vasút nem vezet, tehát nincs sem átmenő, sem más irányba egyéb forgalma.

³ Petri Mór [1863 – 1945] költő, tanár. Egyetemi tanulmányait Budapesten vé-

című művéből. Az egyik szerint a tatárjárás idején Sírmezőnél a tatár hordák lemeszárolták az ellenálló magyarok jó részét. Akik el tudtak menekülni, azok a környező sűrű rengetegben találtak védelmet. Hogy az üldözőket elijessék, ezt kiabálták: „*Ki mer erre jönni?*”, melyet aztán a nyelvhasználat Kimerire, Kémerire változtatott.

A másik változat szerint Kémer nem a mostani helyén, hanem a Zovány felé eső vízválasztó egyik domboldalán terült el. Az állattenyésztéssel foglalkozó kémerieknek sok gondot okozott a források elapadása, különösen az aszályos időszakban. Nem volt más választásuk, mint a mostani falu helyén, a katlanban keresni vizet, *kimer-ő helyet*. A népi bölcsesség szerint ebből a szóból származott a Kémer elnevezés.

A történettudomány által elfogadott, bár ma is vitatott álláspont szerint a település neve nem a szájhagyományban fennmaradt „Kimeri” szóból származik, hanem valószínűleg személynévből keletkezett. Kémer német eredetű személynév, a Kajmir, Kammer, Gammer személynévből alakult.

II. KÉMER TÖRTÉNETE

II.1 Kémer első okleveles említése és korai története

Kémer első okleveles említése 1320-ból való és a *Kolozsmonostori Konvent* iratai között található. 1353-ban KEMUR, 1546-ban KEMYR néven szerepel az oklevelekben. A napjainkban használt neve – KÉMER – először Liszki-féle térképen fordul elő 1820-ban. Román elnevezése az első román betelepülők korából ismert [1737: Camăr].

Kémer a 15. század közepétől válik szűkebb környezetének vásáros központjává. Vásártartási jogát éppen a Kémeri család révén nyeri el Hunyadi Jánostól 1447-ben. Hunyadi János kormányzó Kémert azzal a kiváltsággal ruházza fel, hogy „minden húsvét 8-ad napján országos vásárt tarthasson”.⁴ Ezenkívül, figyelembe véve a Kémeri család, nevezetesen Miklós és a család többi leszármazottjainak ér-

---

gezte, majd tanári oklevelet szerzett. 1889-ben kezd tanítani Zilahon, Ady Endrének is ő volt a magyar tanára.

⁴ Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában

demeit, „minden csütörtökön heti vásárt engedélyez”. Így lesz Kémer Nagyfalu mellett az akkori Kraszna vármegye nevezetes mezővárosa. 1553-ban mint mezőváros, már népes település, 400 lakója volt.⁵

II.2 A legjelentősebb történelmi események

Kémer történetét nem jellemzik kimagasló történelmi események, de a világtörténelem viharai Kémert sem kerültkék el. Az évszázadok alatt a békés, viszonylag elszigetelt település életét is jelentősen befolyásolták a történelem zivatarai.

A 17. század végén Debrecen felől a tatárok törnek be az „Erdélyben lévő Szilágyságba”, legnagyobb részét feldúlták. Kémer is útjukba esett és jelentős pusztítást szenvedett. Az újabb és újabb pusztítások egymást követik. A Rákóczi-szabadságharc [1703-1711] alatt is tovább pusztul a vidék. A kuruc-labanc csapatok legalább olyan pusztítást végeznek, mint a kivonuló törökök. A súlyos adóterhek, az 1710-es pestisjárvány tovább súlyosbítják a helyzetet. Falvak maradnak lakatlanul, 1715-ben az összeírt 59 Kraszna vármegyei helység közül 16 volt lakatlan, köztük Kémer is. Az 1711-es szatmári békekötés után – Erdély a Partiummal együtt a Habsburg uralom alá kerül – megindul a falvak újratelepítése. Kémer lakossága 5 év alatt az ötszörösére emelkedett [423 fő], még 1715-ben szintiszta magyar település volt, de 1720-ban már a lakosság 11,3%-a idegen ajkú [román, tót]. 1820-ban Kémer egy nagy kiterjedésű határon gazdálkodó jobbágy-zsellér falu.

A 19. század első éveit a falu életében a nagy építkezések időszakaként jellemezhetjük. Ebben az időben kerül sor a jelenlegi templom és torony, valamint a parókia és az iskolaház építésére.

A világháborúk Kémert se kerültkék el. A község fiatal és középkorú férfait elvitték a keleti és a nyugati frontokra, ahol hősiességgel harcoltak, de sajnos sokan fogságba estek vagy hősi halált haltak. A kémeriek többsége orosz hadifogságba került, de voltak Németországban és Franciaországban is.

A II. Bécsi döntés [1940. aug. 30.] Észak-Erdélyt Magyarországnak juttatta vissza, így Kémer is a Magyar Impérium része lett. Ez 1944 októberéig tartott, amely egyben a II. világháború végét is je-

---

⁵ Major Miklós: Kémer, In: Szilágysági magyarok, Kriterion, 1999

lentette. Szeptember elejétől a Magyar Királyi Honvédség megkezdte a bevonulást Észak – Erdélybe, amely nem járt minden településen osztatlan sikerrel, főleg a románság részéről, és ez fegyveres konfliktusokhoz is vezetett, így a Szilágyságban is, ennek során Kémeren is 4 főt végeztek ki.

1944-ben magyar és a német katonák átvonulása Kémeren két napig tartott, akik nem tettek kárt a faluban, mert magyar falu volt. Az orosz katonák azonban rengeteg kárt okoztak, több találat érte a templom tornyát, sok helyre csapódtak be lövedékek, de emberéletben nem tettek kárt. A Zálnoki erdőn nagy harcok voltak. A magyar és német hadtest megállította az orosz katonák előrevonulását, ezek visszavonultak a községbe.

1945 tavaszán az emberek megújult erővel kezdtek neki a munkának, a háború már ekkorra befejeződött, az emberek kezdtek hazajönni a frontról vagy a fogságból.

Ebben az időben jelent meg néhány idegen ember a közeli Újlakról és kezdtek propagandát folytatni a kommunista párt érdekében, sikerült is nekik néhány párttagot szerezniük.

Az 1950-es évektől megkezdődött a beszolgáltatás. Minden egyes gazdának volt egy bizonyos „kótája”: a beszolgáltatás annál nagyobb volt, minél több földje volt az illetőnek.

Ez a nagy beszolgáltatás azért is történt, hogy a gazdákat betömörítsék a kollektívába [T.SZ.-be]. Hogy felgyorsuljon ez a folyamat, sok gazdát megaláztak, megverték. Egy pár kémeri nagygazdát deportáltak kényszermunkára. A vége az lett, hogy mindenki megírta vagy megíratta a saját kérvényét, hogy legyenek szívesek befogadni a kollektívába, lemondanak önként saját földjeikről.

A sok rossz dolog mellett a község egy kicsit épült is. Az 50-es években épült a kultúrotthon és később megkezdtek kiépíteni a község járdarendszerét, a kollektivizálás befejezése után istállókat, irodaépületet, 3 szintes terményraktárt, műhelyeket, autógarázsokat építettek.

III. KÉMER LAKOSSÁGA

III.1 Kémer népességének általános statisztikai adatai

Kémer a 18. század elejéig magyar község volt. Demográfiai viszonyaiban az 1830-as évektől kezdve áll be jelentősebb változás, amikor román ajkúak költöznek be a faluba. A románok mellett szlávok is éltek a faluban, akik valószínűleg Mária Terézia betelepítési politikája során kerültek ide.

Kémer lakossága az 1960-as évek végéig növekvő tendenciát mutatott. 1966-ban a faluban majdnem 3500 lélek élt, majd ettől kezdve rohamosan csökkenni kezdett. Az elmúlt 20-25 év alatt népességének száma a nagyfokú elvándorlás miatt közel kétharmadára csökkent.

Kémer lakossága 2009-es népszámlálási adatok alapján

Állandó lakhellyel rendelkező lakosság száma: 1797 fő		
ebből :	- férfi	856 fő
	- nő	941 fő
A nemzetiségi [etnikai] megoszlás a következő:		
Magyar: 1531 fő		
ebből:- férfi		728 fő
	- nő	803 fő
Román: 113 fő		
ebből: - férfi		58 fő
	- nő	55 fő
Roma: 153 fő		
ebből: - férfi		70 fő
	- nő	83 fő

Tehát Kémert zömében magyarok lakják, más nemzetiségűek viszonylag kis számban vannak jelen. Ez annak tulajdonítható, hogy ez az elzárt település semmiféle „vonzerővel” nem rendelkezett a betelepülők számára. Ezt látszik igazolni, hogy úgy a románság, mint a cigányság kis számban van jelen a településen. Az itt élő tótok teljesen eltűntek Kémerről.

Kémer lakosságának alakulása a XX. században

Év	Lakos [fő]
1941	3319
1966	3473
1977	2645
1992	1999
1996	1984
2009	1797
2011	1732

A népesség nem szerinti és nemzetiségi arányai hasonlóképpen alakultak az előző népszámlálási adatokhoz képest, de a csökkenő tendencia sajnos napjainkra is jellemző.

A népesedési statisztikát nagyban befolyásolja a születések, házasságkötések és elhalálozások száma:

A lakosság statisztikája a születések és elhalálozások tükrében

Időintervallum	Születések	Házasság kötések	Elhalálozások	Megjegyzés
1941-1950	88	35	54	10 év átlaga
1951-1960	71	37	44	10 év átlaga
1961-1970	49	25	28	10 év átlaga
1971-1980	36	18	34	10 év átlaga
1981-1990	22	13	32	10 év átlaga
1991-2000	26	13	34	10 év átlaga
2001-2008	18	10	32	8 év átlaga

Ha visszatekintünk az elmúlt 60 évre, a következőket észlelhetjük :

Az 1941-1960-ig terjedő két évtizedben a születések számáránya duplája volt az utána következő két évtizedének: 2,65% 1941-1960 között, és 1,36% 1961-1980 között és 1% az utolsó évtizedben. A házasságkötések száma is fokozatosan csökken.

A tanulmányozott időszak első három évtizedében az elhalálozások száma igen-igen 61%-ot tett ki a születések számából, az 1971-1980-as évtizedben kiegyenlítődnek a számok, 1980-tól viszont egyre csökken a születések száma és stagnál az elhalálozások száma.

A fenti tényezőkhöz még csatlakozott a lakosság elvándorlása a nagyobb városokba az ipar fejlődésének következtében: Nagyvárad, Temesvár, Vajdahunyad, Arad stb., ami a népesség felére csökkenéséhez vezetett 1966-tól napjainkig.

III.2 Vallási élet Kémeren

A lakosság vallásfelekezeti megoszlása a következő táblázatból olvasható ki:

Kémer felekezeti megoszlása 2009-ben

Református	1178
Római katolikus	20
Görög katolikus	111
Görög keleti (ortodox)	10
Baptista	260
Szabad keresztény	106
Adventista	83
Pünkösdistá	29

Kémer vallásilag megosztott, több felekezet is megtalálható, a legnagyobb lélekszámmal a Református Egyház rendelkezik. Római katolikusok nagyon kevesen vannak a faluban, ők beházasodás során kerültek ide. A helyi románok inkább görög katolikusok, annak ellenére, hogy 1948 után ez a felekezet is teljesen jogfosztottá vált, de a 89-es változások után visszatértek görög katolikus gyökereikhez, csupán néhányan maradtak az ortodox vallás gyakorlói. Viszonylag nagy számban vannak jelen a különböző neoprotestáns felekezetek is.

III.2.1 A kémeri református egyház

A falu vallása a reformációt megelőzően római katolikus volt.

Kálvin tanai korán eljutottak Kémerre. Terjesztésükben egyrészt Derecskei Demeternek és Ippi Bertalannak volt döntő szerepe, akiket hathatósan támogattak a Kémeriek és a Báthoryak, másrészt a ke-

reskedelmi útvonalon fekvő országos vásártartó helységben gyakran megforduló reformált hitű kereskedők hittérítői munkája nyomán. A református egyház korai szerveződésének tárgyi jele az 1596-ból származó, s nem sokkal később az egyháznak adományozott konfirmálási kehely, valamint az 1600-as és 1700-as évekből származó egyéb kegytárgyaink, az 1651-ből való úrvacsorai kehely, [mindkettő aranyozott ezüst], az 1701-ből való borosztó ónkanna, az 1778-ból való kenyérosztó ezüstantányér-, s egyéb évszázados kegytárgyaink, úrasztali terítőink. Említésre méltó a 113 éves millenniumi emlékünnepre készült, s azóta is folyamatosan használatos gyönyörű úrasztali terítő.

Anyakönyveink az 1740-es évektől vannak folyamatosan vezetve.

A gyülekezet lélekszáma az évtizedek alatt bár csökkent, mára kb. 1050 lélek. 2008-ban kezdtek új gyülekezeti ház építésébe, amely el is készült.

III.2.2 A kémeri baptista egyház

A baptizmus kémeri meghonosodása Kornya Mihály nagyszalontai prédikátor nevéhez fűződik, aki hittérítő tevékenységét az 1890-es évek végén kezdi meg Lecsméren és a szomszédos Kémeren. Az ő és a helybeli születésű Budányi András prédikátor missziós- szervező közreműködése folytán alakul meg Kémeren is a baptista egyházközség.

Kémeren alakult meg az első baptista gyülekezet a mai Szilágy megye területén, majd ebből a gyülekezetből indultak el az úttörők, hogy elvigyék az evangéliumot a Szilágyságba.

A 90-es években a közösség új lelkipásztorlakást épített.

A gyülekezet új gyülekezeti ház építésébe kezdett 2006. október elején, amelyet azóta már birtokba is vettek, az istentiszteletek már az új épületben zajlanak.

Az első szilágysági baptista énekkar Kémeren alakult meg 1905-ben.

A gyülekezetben nagy hangsúlyt fektetnek a zenei életre, külön van női kar, férfikórus, gyermekkórus, valamint fúvószenekar, amelybe a tinik is bekapcsolódtak.

III.2.3 Evangéliumi Keresztyén Testvérgyülekezet

Az Evangéliumi Keresztyén Testvérgyülekezet megalakulása az 1942-es évre vezethető vissza. Ebben az évben Szabó János és fe-

lesége, Seres Lídia, valamint Szoboszlai Ferenc úgy döntöttek, hogy más formában szeretnék gyakorolni az Istennel való közösségüket. Amikor már többen is csatlakoztak hozzájuk, béreltek egy üres lakást, ahol az összejövetelt gyakorolták. Ezekben az években, 1975-ig többször is cseréltek gyülekezeti helyiséget. 1994-ben úgy döntött a gyülekezet, hogy egy új gyülekezeti házat fognak építeni. Ekkor körülbelül 90 lélekszáma volt a gyülekezetnek, emiatt túl nagy kihívást jelentett egy új épület felépítése.

Isten kegyelméből 1995 augusztusában kész lett a gyülekezeti ház, ami mintegy 200 férőhelyes. Jelenleg 90 lelket számlál a gyülekezet, ebből kb. 30 személy van, akik 20 éven aluliak.

III.2.4 A kémeri román közösség

A kémeri román ajkú lakosság „a dombon”, a falu nyugati részén, a belterület legmagasabb pontján telepedett le, egy zárt közösséget alkotva az 1720-as évek körül. Pécsy Mihály földbirtokos nemes, földterületet adományozott a közösségnek, amelyre egy fatemplomot építettek az 1780-as évek körül.

A kémeri görög katolikus közösség a Somály-i görög katolikus egyház fiókszervezeteként működött. Mihály és Gábrriel arkangyalok a templom védőszentjei.

1847-ben a román közösség 117 személyből állt, az 1910-es népszámláláskor 182 volt. 1965-ben, amikor a község összlakossága 3475 volt, a románok száma 268 volt.

1948-ban törvényen kívül helyezték a görög katolikus vallást, erőszakosan bevezették a görög keleti [ortodox] vallást. Pușcaș Tiberiu somályi lelkész szolgálta továbbra is a kémeri közösséget is, aki a kommunista rendszer idején is a görög katolikus szertartást alkalmazta. Így 1990 júniusában könnyen vissza lehetett térni görög katolikus hitre és szertartásra.

1954-ben új templom alapkövét tették le, amelyet adománygyűjtés előzött meg. 1958-ban befejeződött az építkezés és felszentelték az új templomot.

A románok köréből is elvándoroltak a fiatalok és egész családok is 1965 körül.

Az 1989-es fordulat már egy kiöregedett közösséget talált, ahol nagyon alacsony a születések száma, az idősek pedig sorra „elmennek”. A román közösség próbál békességben, egyetértésben élni a

község többi felekezeteivel. Az egyház jelenlegi lélekszáma 52 család, 111 személy.

2000-ben elkészült a köves út a község központjától a „Román-ságig”.

IV. AZ OKTATÁS HELYZETE KÉMEREN

A kémeri oktatás múltbeli állapotára vonatkozólag alig találunk írásos emléket. A reformáció előtti időkből a források egy Kémeri Miklós mestert említenek. Iskolája korán, mindjárt a reformáció meggyökerezése után alakulhatott. A múlt század második felében működő felekezeti iskolája előbb községi [3 tanerős], majd állami iskolává szerveződött 1897-ben. Ekkor iskolája öt tantermű volt, melyet 1894-ben kezdtek el építeni és 1912-ben fejezték be, a ma is meglévő formában. A XIX. század utolsó éveiben a tanulók létszáma 80–100 között váltakozott.

Az 1908–1909-es tanévben már 455 a tanulók létszáma, melyből 298 a 6–12 éves, a többi [157 tanuló] ismétlő iskolába jár. 1919-től újraindul a felekezeti iskola, mely az egyház birtokát képező épületben helyezkedett el, de az állami iskola is megmaradt és képzésben részesítette a tankötelezett tanulók nagy részét. 1948 a felekezeti és állami iskolát összevonták, 7 osztályos általános iskolává alakult, ahol évente közel 400 tanulót neveltek a tanerők. A tanerők létszáma ezáltal folyamatosan növekedett, elérve a 25 főt is. Ebben az időszakban kötelezővé válik az általános és ingyenes oktatás. A román anyanyelvű gyerekek részére a mai Román-ság területén új iskola létesült, tanítói lakással. Ebben az iskolában 1 tanító tanította a 25–35 gyereket. 1950-ben önkéntes, ingyenes munkával a falu lakosai befejezték az óvoda építését, amely 100–120 gyerekeknek nyújtott helyet. 1957-ben szintén önkéntes munkával az Erdőoldalon tanítói lakással is rendelkező iskola épült, melybe a községtől távol, elszórtan élő gyerekek tanulhattak az I–IV. osztályos gyerekek.

Az 1964–1965-ös iskolai évtől kezdve az addigi iskolatípus 8 osztályossá alakult. A 17 osztályt 524 tanuló látogatta. Elkészült a szükségessé vált új iskola [Nagyiskola], mely országszerte standard, kétszintes épület, korszerű szaktantermekkel lett ellátva. Az 1969–1970-es tanévben az iskola 10 osztályos iskolává alakult át, így már

24 osztályt foglalt magába és tanulóinak létszáma megközelítette a 600-at.

Az 1980-as években a tanulólétszámban fokozatos csökkenés állt be, a születések drasztikus visszaesésének következtében. A tanulólétszámban még rohamosabb csökkenés állt be az 1989-es rendszerváltás után. Legkevesebb tanuló [141] 1993-ban látogatta az iskolát, majd ismét enyhe növekedés volt észlelhető. Román tagozaton két összevont osztályban zajlik az oktatás, 1-4 osztályban, valamint 5-8 osztályban.

2006 nyaratól kezdődően az iskola mindkét épülete fel lett újítva. 2008 őszén egy korszerű sporttermet vehettek igénybe iskoláink tanulói és a falu ifjúsága.

Jelenleg három épületben folyik az oktatás: az Óvoda épületében, a Kisiskolában, ahol az I-IV. osztályosok nagy többsége tanul és a Nagyiskolában, ahol az V-VIII. osztályosok tanulnak.

V. KÉMER NEVEZETESSÉGEI

V.1 Természeti adottságok

A természet részéről minden adva van egy jövedelmező faluturizmus kiépítésére, kifejlesztésére., csodálatos természeti táj és környezet teszi vonzóvá a látogató számára Kémert, amelyhez hozzájárul a kémeriek vendégszeretete. A faluturizmus kiépítése most még a jövő feladata, hiszen még nagyon sok a tennivaló. Reményt ébresztő, hogy tettek lépéseket ennek érdekében. Szálláshely és vendéglő építése van tervbe véve a közeljövőben.

Kémer mindig híres volt szőlőszetéről, borászatáról is, nagy kiterjedésű területeken termesztettek szőlőt. Ezt a hagyományt élesztette újra a falu szülötte, Szoboszlai Attila. Hamarosan elkészül a látványos borpince a hozzá tartozó vendéglátóipari egységgel, amely együttal hozzájárul a faluturizmus fejlődéséhez.

Szintén a vállalkozó alapötlete volt néhány éve a Nordman Product cég megalapítása, amely fenyőfák termesztését és kitermelését tűzte ki célul karácsonyfáknak, egyéb mezőgazdasági tevékenységek mellett.

V.2 Jeles épületek

V.2.1 A kémeri református templom

A jelenlegi 1800–1802 között épült templomunk elődjéről annyit tudunk, hogy a mai temető-dombon állott, s a közelében lévő haranglábon az 1642-es bevéset volt egykor megtalálható. Eredetileg a mai templom egyhajós volt és késő-román stílusban épült. A későbbi lélekszám növekedése szükségessé tette a bővítést a kistemplomi résszel 1868-ban.

A templom orgonája 1818-ban Johannes Kremmer Nagyvárad-i orgonaépítő készítette. A toronyóra 1880-ban. A nagy harangot, Andrásovski Dániel öntötte 1809-ben Kolozsváron, a kisharangot Aradon öntötte Hönig Frigyes 1924-ben.

V.2.2 A kémeri görög katolikus templom

A kémeri román ajkú lakosság fatemplomot épített az 1780-as évek körül. A torony 1945–1946 telén leborult, kisebb, alacsonyabb tornyot építettek a régi helyére.

Az 1935-ös év körül a kistemplom már túl kicsinek bizonyult, új, nagyobb, téglatemplom építésének gondolata foglalkoztatta a híveket, az 1940-es évek történései ezt nem tették lehetővé. 1954-ben letették az új templom alapkövét. 1958-ban befejeződött az építkezés és felszentelték az új templomot.

2014-ben felújították ezt az épületet, akárcsak 4 évvel ezelőtt a műemlék fatemplomot is.

V.2.3 Egyéb látnivalók

A hősök tiszteletére két emlékhely is ki van alakítva, amelyet kopjafa jelez. Az egyik emlékmű a református templom udvarán lett felállítva a 2000-es évek elején a két világháborúban elesett kémeri katonák emlékére, a másik a 2014-ben elkészített kopjafa, amelyet a II. Világháborúban elesett három magyar honvéd sírjának jelzéséül állítottak a falu határában. A református templomkert udvarán felállított kopjafát a kalotaszegi száramazású Szalai István faragta, az elesett honvédek emlékére felállított kopjafát Szalai István édesapja készítette.

V.3 Kémer híres szülöttei, kiemelkedő személyek a település életében

Kémernek sok értékes és jelentős dolgot véghezvivő szülötte van és sokan megfordultak településünkön. Nem Kémer a világhírességek szülőföldje, de minden lakosa értékteremtő ember volt, és reméljük lesz. Épp ezért, a teljesség igénye nélkül és a szűkös források miatt is, csak néhányat tudunk megemlíteni.

Itt született a Habsburg örökösödési háború legendás huszárkapitánya, Szekrényessy Péter [1717–1783], akinek nemesi birtoka a szomszédos Kárásztelken feküdt.

A település nagybirtokos családjai a Kémeri és a Bölöni család voltak. Kémer már a legkorábbi időkben a Kémeri család birtoka volt.

A Bölöni család kémeri jelenléte már 1733-tól nyomon követhető, a család tagjai jelentős szerepet tölthettek be nemcsak a település, hanem a vármegye életében is. A család tagjai közül kiemelnénk néhányat.

Bölöni Ágnes, kémeri gyökerekkel rendelkezett, ő volt a Himnusz költőjének, Kölcsey Ferencnek az édesanyja.

Bölöni László ügyvéd, író – született 1847. aug. 9-én Kémeren Szilágy [volt Kraszna] megyében, hol atyja Bölöni Ferencz birtokos volt; 1848-49-es szabadságharcban mint honvéd esett el. Bölöni László középiskoláit Zilahon és Debrecenben járta; utóbbi helyen 1871-ben a jogot végezte. Mint gyakorló ügyvéd Bánffi-Hunyadon telepedett le.

Bölöni György [1882 – 1959] író, publicista. Szoros barátság fűzte Ady Endréhez. Ennek a barátságnak köszönhetően a nagy költő is megfordult Kémeren a Bölöniek birtokán. Főműve: *Az igazi Ady*.

A szájhagyomány szerint a híres betyár, Rózsa Sándor is megfordult a település vidékén, az erdőben egy barlang ma is az ő nevééről híres, úgy tartják, hogy ott bujkált az üldözői elől.

VI. HAGYOMÁNYÓRZÉS KÉMEREN

Kémer magyarságának hagyományos népi kultúrája szervesen illeszkedik a belső-szilágyság kultúrájába. Népi hagyományaiból keveset őrzött meg a falu, a bőgatyás-, mellényes-, zsalikendős viselet már a múlté.

Az itt élő nép néprajzi képe nem valami színes, népszokásai kö-

zött azonban még ma is előfordulnak archaikus vonások [húshagyó-keddi tűzgyújtás, virrasztás].

Jellegzetes kémeri népszokás, amely napjainkig fennmaradt, *a húshagyókeddi tűzgyújtás*. E szokásnak, melynek gyökerei a múlt század közepéig vezethetők vissza, gonoszűző jellege van, a tél eltemetését, kiűzését jelképezi.

Hagyományos volt Kémeren a közös éneklés, dalárdák. Felnőtt fiatalokból álló táncsoport működött a faluban a 60-as, 70-es, 80-as években. Napjainkban az utánpótlás kinevelése a cél, az elemi iskolások kis táncsoportja igyekszik a néptánc szeretetét ápolni.

Egy másik nevezetes hagyomány volt, hogy minden nagy ünnepen szerepes bált rendeztek, sok tehetséges fiatal, sok értékes népművet adott elő, a 80-as évek végéig állandó jelleggel működött színjátszó csoport.

Egy másik nevezetes hagyomány a farsang megünneplése volt. Ilyenkor a maszkurások, amelyeknek csak fiúk, férfiak öltöztek, elindultak a faluban olyan házakhoz, ahol fonót tartottak, amely október végén, november elején kezdődött házaknál.

Farsang idején [vízkeresztől húshagyó keddig] jöttek a maszkurások, különböző jeleneteket adtak elő, legtöbbször női ruhába öltözött férfiak, vagy férfi ruhába öltözött nők, nagy kopogással jöttek, előadták a jelenetüket, a fonó társaság végignézte, aztán következett a tánc, általában az asszonyok énekeltek, a lányok táncoltak a maszkurásokkal. Többféle jelenetet adtak elő.

Sajnos ezek a hagyományok már nem élnek, de az iskola pedagógusai és a tanulók összegyűjtöttek minden olyan régi eszközt, amely a falu múltjára és hagyományaira emlékeztetnek. Ezeket a tárgyakat egy régi iskolai épületben állították ki tájház – jelleggel. Jelenleg ez nem működik, de elkészült egy információs turisztikai komplexum, amely helyet ad ezen értékek kiállításának is. A *Kémerért* Alapítvány fontos célkitűzése a néphagyományok, népszokások, a népzene és néptánc feltárása, megőrzése, megszerettetése, színvonalas rendezvényeket szervez: falunapok, néptánc találkozók, nótá-estek, neves évfordulókhoz kötött szavalóversenyek.

Az események jó része a Kultúrház körül zajlik, de Teleház is működik községünkben. A TeleHáz 2001-ben alakult, elsősorban a fiatalok rendelkezésére áll, telefonhálózattal, internet elérhetőséggel, korszerű informatikai eszközökkel felszerelve. Az időnként [nem

rendszeresen] megjelenő TeleHáz újság a falu mindennapjairól tudósít. Jól felszerelt könyvtár várja az érdeklődőket.

Az információkhoz való könnyebb hozzáférést segíti elő, főleg a fiatalok számára, hogy a közösségi park wifi-lefedettséggel rendelkezik.

Hagyománnyá vált a falunapok, szüreti multságok, különböző kulturális rendezvények szervezése és a hősökre is tisztelettel emlékezünk a március 15-i koszorúzással a kopjafánál.

KÖVETKEZTETÉSEK

Dolgozatunk eredeti célja településünk alaposabb megismerése, megismertetése volt. Amint a dolgozathoz kiderül: Kémer él és élni akar.

A történelem viharait átvészelte szülőfalunk. A falu régi arculata átalakult, 100 éve nem így nézett ki, vallásilag se volt ennyire megosztott. A népesedésre vonatkozó statisztikák is megváltoztak. Próbáljuk megmenteni és ápolni hagyományainkat, nem vagyunk tradicionális falu, de amit lehet, őrzünk, s tovább adunk a fiatalabb generációknak, utódainknak.

A hagyománnyá vált rendezvények megszervezése ma is fontos szülőfalunk életében, ugyanakkor a hagyományápolás mellett élni kell a 21. század vívmányaival, és fel kell zárkózni egy modernebb falu arculatához, életéhez.

Amint kutatásaink alapján is megtapasztaltuk, Kémer lakosai nem hátrálnak meg, Kémernek híre van hagyományossá vált eseményeiről, a faluban létrejött fejlődésről.

Az elmúlt száz év alatt Kémer szülőttei között is akadtak lelkészek, orvosok, tanárok, tanítók, rektor, népművelők, színészek, mérnökök, szakmunkások, igaz édesanyák és édesapák...

Ebben a nagyközségben is van élet és élni akarás, ezért küzdeni is kell, hogy legyen majd mit megtanítani, örökségül átadni az utóknak.

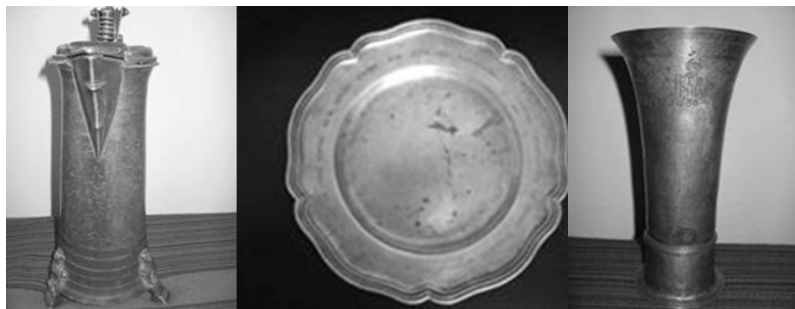
IRODALOMJEGYZÉK

- Az Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képben - Arcanum Adatbázis dvd, Arcanum Adatbázis Kft
- Csánki Dezső. [1897]. Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. Budapest: kiadja a Magyar Tudományos Akadémia.
- Csorba Sándor: A Kölcsey nemzetségrend leírásának forrásai, változatai, pdf. in. www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/251-270.pdf
- Dr. Kós Károly & Szentimrei Judit & dr.Nagy Jenő [1974]. Szilágysági magyar népművészet. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó
<http://krefegyhazzene.rovarmegyemonographiaja> [www.mek.oszk.hu], letöltve 2013
hu.wikipedia.org/wiki/Kémer
- Major Miklós [1995]. Kémer, a helyét kereső szilágysági nagyközség. Nagyvárad: Offset Print
- Major Miklós [1999]. Kémer, in.: Szilágysági magyarok. Kriterion
- Petri Mór: Szilágy vármegye monographiája [<http://mek.niif.hu/04700/04750/html/index.html>]
- Szabó Levente - György, Szoboszlai Attila, Görög Margit [szerk.]. [2009]. Kémeri falukönyv 2009-ből. Zilah: Szalai István InfoGraph KFT
www.salaj.insse.ro/phfiles/comunicatRPL2011_salaj.pdf

MELLÉKLETEK

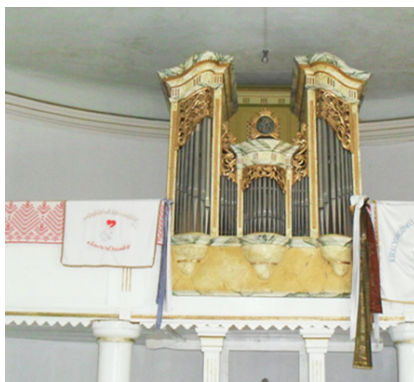
Kémeri Református Templom

A Kémeri Református Egyház kegytárgyai

A Kémeri Református Templom harangjai

Képek a felújítás előtti és a felújítás utáni orgonáról

Evangélikumi Keresztyén Testvérgyülekezet épülete

Kémeri Baptista Gyülekezet, régi épülete

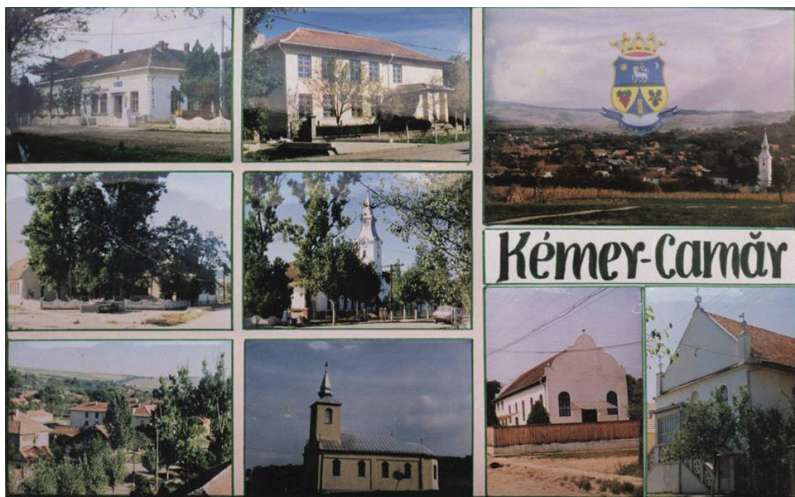
Új imaház

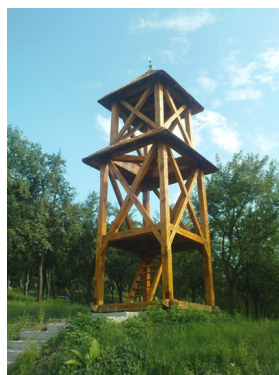
A Kémeri Román Fatemplom és a jelenleg
használatban lévő felújított Templom

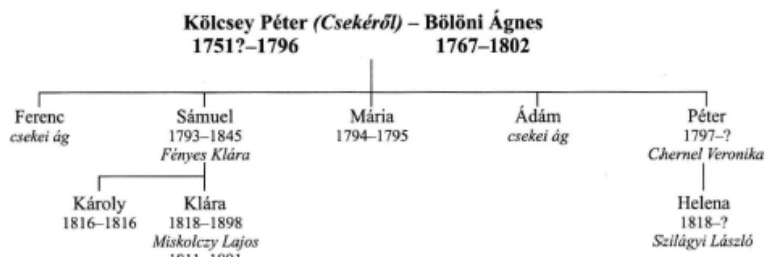

Kémer jelentősebb látnivalói képeslapon

Ravatalozó és a harangláb

Kölcsey Ferenc családfája

Névtelen magyar honvédek sírja

BIHARSZENTJÁNOS MÚLTJA ÉS JELENE

■ SZABÓ ANITA ■ anita_nittus@yahoo.com

PKE, Közgazdaságtudományi Kar, Bank és pénzügy szak, alapképzés, I. év.

■ Témavezető: KOCSIS KATALIN

PKE, Bölcsészettudományi Kar, Nevelés- és Kultúratudományi Tanszék

1. ELHELYEZKEDÉS

Biharszentjános elhelyezkedését tekintve jelenleg Romániában található, az ország nyugati részén helyezkedik el. Trianon előtt Magyarország részét képezte. Ahogy a település neve is elárulja Bihar megyében található, a település határvonalánál a Sebes-Körös folyik. Nagyvárdtól körülbelül 10 km-re helyezkedik el, a borsi határátkelőtől pedig 5 km-re.¹ Biharszentjánost az E79-es útvonalon lehet megközelíteni.² Közigazgatásilag Bors községhez tartozik Biharszentjános, akárcsak Kis-és Nagyszántó.

2. TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉS

Nem sokkal Várad alapítása után jött létre Szentjános, egy kicsi falucska Várad közelében. A Szentjános elnevezést az itt létesített monostorról – klostromról kapta, régészeti leletek arra utalnak, hogy a falu már korábban létezett, és majd csak utólag épült fel a klostrom.

Több korszakból is tártak fel érdekes leleteket a településen. Legelőször is fontos megemlíteni, hogy Szentjános határában egy mamut agyart találtak. A legrégebbi történelmi bizonyíték, hogy emberek éltek Szentjános vidékén a bronzkorból származik, mivel egy hamvasztásos urnás temetőt találtak itt. Később 1955-ben

---

¹ Nagyvárad – Biharszentjános – Borsi határátkelő közötti útvonal [Függelék]

² Biharszentjánosi térkép [Függelék]

alapos kutatást végeztek a korai középkori monostor helyén, a mai Klastrom-domb területén. Több érdekes bronzkori lelet is napvilágra került: kerámia-töredékek, bronzból, csontból és kőből készült eszközök. Több korszakból is kerültek elő történelmi leletek. Példának okáért a vasból készült szablya a kelták korából, vagy akár 15. századi középkori sírban Szent László korabeli ezüstpénzt találtak.

Természetesen a 11-15. század közötti időszakból is található régészeti bizonyítékot az itt folytatott életre. Az előbb említett leletek arra engednek következtetni, hogy az ókorban is éltek itt emberek, de állandó településről csak Árpád-korának első századaitól beszélhetünk. Letelepedésük oka egyszerű, hiszen a termékeny hordalékos talajnak köszönhetően rendkívül változékony állat- és növényvilág alakult itt ki, így a környék jó életkörülményeket biztosíthatott az itt megtelepedőknek. Fontos megjegyezni a sűrű erdőt, mocsarakat, lápokot, melyek tökéletesek voltak védekezés szempontjából is.

Szent István idején épült ki a várispáni szervezet. A király várai leginkább földvárak voltak, mint például Biharon is, és ispánok vezették. Szentjános területén élő emberek szabad, illetve félszabad szegények voltak. Az itt élő embereknek költségük volt, hisz az akkor még Biharon álló vármegyét támogatniuk kellett: bizonyos termékeket szolgáltatott be, védték az akkor még Szentjános területén levő vadászterületet, gondozták a területet, illetve feltételezhetően a vadászaton hajtókként vettek részt. Ebben a században az emberek még félnomád életmódot folytattak, hiszen az állattenyésztéshez megfelelő földrajzi adottságok voltak, de foglalkoztak méhészettel, illetve viaszkészítéssel is. A vadászat, halászat és rákászat is fontos szerepet játszott az életmódjukban. A földművelés kapcsán fontos azt megjegyeznünk, hogy az itt élő emberek csak annyit termeltek, amennyi számukra szükséges volt. Az egyházi tized bevezetése elősegítette a letelepedést, illetve a földművelés kifejlődését. A keresztény vallás elterjedésével az embereknek kötelességük volt befizetni az általuk megtermelt javak egy bizonyos részét [a tizedét, valamint a kilencedét], így tisztában voltak azzal, hogy szükségletüknél többet kell termelniük.

A váradi vár és püspökség áthelyezése közvetlen szerepet játszott Szentjános benépesedésében a 11-12. század környékén. Könyves Kálmán uralkodása alatt [1095-1116] kötelezővé vált a templom körüli építkezés: plébániák épülnek, illetve a templom kert-

jébe kellett temetni a halottakat. Ebben az időszakban tűntek el a honfoglalás idejéből fennmaradt pogány temetkezési szokások. Az itt kialakított templom védőszentjéről neveztek el egyes falvakat, mint Szentjánost is. Keresztelő Szent János a falu védőszentje volt.

A faluról az első leírások is ebből az időszakból származnak. A 12. században Ottó püspök, mikor Magyarországon járt azt vetette papírra, hogy a táj szépsége páratlan, a föld gazdagsága lenyűgöző, illetve a hal- és vadvilág sokszínű, de az emberekről kicsit negatívabban fogalmazott. Elsősorban megjegyezte az ősi magyarok kis termetét, illetve azt, hogy rút az ábrázatuk. Lenéző megjegyzést tett még a nádból, ritkán fából és kőből készült házainkra. Megtudhatjuk, hogy nagy részük a házaknak kör alakú és földbe ásott volt. Ottó püspök jóvoltából betekintést nyerhetünk a régi szentjánosi lakosok kinézetére és életkörülményeire, így biztosan tudhatjuk, hogy a jómód, a gazdagság nem volt jellemző az itteniekre.³

Szentjános történetének kezdete elválaszthatatlan az itt alapított monostor és apátság történetétől.⁴ *„Várad alatt, Szent-János községétől délnyugatra, a Sebes-Körös jobb partján kerek halom emelkedik, mely felülete eléggé tágas arra, hogy terjedelmesebb épületet is befogadhasson.”*⁵ Ennek a halomnak a tetejére építették a váradi püspökség monostorát. Fontos megjegyezni, hogy Szentjánost pontosan a 12. század közepén telepítette be a Hontpazmány nemzetség, a betelepítés mellett szólt, hogy itt épült fel a bihari-szabolcsi ágnek a közös monostora. A monostornak köszönhetően, illetve a Hontpazmányi nemzetség által hamar kultikus központtá vált Szentjános. Fontos megemlítenünk, hogy a falu határában volt a megyei bíraskodás helyszíne, illetve 1485-ben és 1520-ban megyegyűlést tartottak Szentjánoson. A település nevét, mint említettem, Keresztelő Szent Jánosról kapta. Miért is? Elsősorban fontos megjegyzem, hogy a 12. században kialakultak az itteni lovagrendek, melyeknek célja a hit és haza védelme volt, ha kellett a gyengéket karddal védték meg. Ezt a szerzetesrendet nevezték Szent-János vitézeinek. A rend 3 rétegből tevődött össze: lovagok, papok és betegápolók. Ez

³ 1147-es Otto freisingi püspök írása, idézi Kupán Árpád [2008]. Hűség és helytállás. Nagyvárad: Varadinum Script Kiadó

⁴ Kép a monostor, klastrom helyéről [Függelék]

⁵ Bunyitay Vince – A váradi püspökség káptalanjai és monostorai a püspökség alapításától 1566 évig, idézi Kupán Árpád [2008], 26.

utóbbiak saját kórházukban ápolták a betegeket. Okiratok is bizonyítják a szerzetesrend létezését. Bunyitay az Árpád-kori kötetében az 507. lap alján megemlíti⁶, hogy 1190-ben már állott a Körösmenti monostor. A Szentjános monostor megalapítása után több falu is Szentjános szomszédságban állt például: Vadász, Panas, Gyires, de a középkor után ezek a települések eltűntek.

A tatárjárás idején Magyarországot kifosztották, felgyújtották, a lakosságnak a nagy részét lemészárolták és erről írásos beszámolót Rogerius váradi kanonok írt a *Siralmas énekek* című művében. Szentjános lakossága a tatárjáráskor megmenekült, hiszen erdők, vizetek által védett félreeső terület volt, de lakosai minden valószínűség szerint elhagyták a falut. Ebben az időben, mikor az írás kezdett elterjedni, akkor tettek legelőször írásos említést Szentjánosról. Két írásos okirat maradt fent a Váradi Regestrumban az egyik 1215-ben, a másik pedig 1229-ben. A tatárjárás után közel egy évszázadig nem található írásos adat a faluról, feltételezhetően lakosai a környéken szétszóródva éltek. A 14. század közepén történő pápai tizedszedés idején ismét felbukkan a falu neve. 14 garast fizetett egyházi tizedként, ez alapján megállapíthatjuk, hogy Szentjános tehetősebbé és gazdagabbá vált.

1382-ben a monostor helyén apátság létezett, mely jelentős földbirtokkal rendelkezett. 1410-ben János apát állott a monostor élén, aki pereskedést folytatott Borsi Mihály földbirtokossal, hiszen eltulajdonította az apátság birtokának egy részét. Végül békésen megegyeztek és ezt a kiegyezést a váradi káptalannal írásba foglaltatták. Ebből az írásból kiderül, hogy Szentjános és Bors között egy német kis falu volt található Nempti, illetve az, hogy Szentjános az apátság birtokának részét képezte. Arról is tudomást szerezhettünk, hogy az apátságot felszentelték Szent János tiszteletére.

Sajnos az apátság működése nem bizonyult hosszú életűnek. Feltételezik, hogy körülbelül az 1514-es Dózsa György vezette parasztfelkelés következtében szűnt meg, hiszen a környéken is komoly vérengzések folytak. Más vélekedések szerint már a 14. század végén feloszlott, hiszen sem a király sem pedig a püspökök nem támogatták az apátságot. Sajnos nem maradt fent korabeli adat, de nagy a valószínűsége, hogy Szentjánoson a jobbágyok nem lázadtak fel, hiszen itt nem éltek nagybirtokos nemesek, főurak.

---

⁶ Bunyitay Vince: Ismeretlen apátságok, II kötet, idézi Kupán Árpád [2008], 26.

A 16. században Szentjánost sem kerülték el a történelem megpróbáltatásai. Az 1526-os mohácsi csatában elesettek között lehetnek szentjánosiak is, hiszen egyházi birtokok közé tartozott és több mint valószínű, hogy innen is toboroztak jobbágyokat. Ezt követően nem sokkal az apátságból klostrom, vagyis apácakolostor lett. Az alábbira írásos bizonyíték is van: az 1549-ben keletkezett oklevél leírja, hogy a Szent Margit szigetéről [Nyulak-szigetéről] Margit apácáit, vagyis a dominikákat a Keresztelő Szent János klostromban helyezték el, akik minden bizonnyal Buda elfoglalása miatt kényszerültek rá erre a költözésre.

Ezt követően az ország 3 részre szakadt. Az utolsó okirat, ami ebben az időben készült Szentjánosról, a szentjánosi apácák fejedelmasszonyának és a község kegyurainak tiltakozása az ellen, hogy Izabella királynő a klostromot saját híveinek ajándékozza. Az 1598-as évben, mikor Várad 5 hétig sikeresen védte magát az ostromtól, amikor a törökök visszavonultak, Várad környékét kifosztották, elpusztították. Szentjános is áldozatul eshetett, hiszen az 1600. évi úrbéri összeírásban nem szerepel.

Miután a törökök 1660-ban elfoglalták Nagyváradot és Bihart egyes falvak lakói nem csak a törököknek, hanem a földesuraknak is adóztak. A hódító törököknek nem volt elsődleges célja, hogy a magyarságot beolvasszák, hiszen meghagyták nyelvüket, szokásaikat. 1665-ben Bethlen Domokostól elkobozták a szentjánosi birtokát, így az ott élő emberek a törököknek adóztak, de megmaradt a református hitük. 1690-ben Erdély is felszabadul a török uralom alól. Elsődleges feladatnak tekintették a lakosság javainak összeírását, ebben az összeírásban nem szerepel Szentjános neve.

Rákóczi szabadságharc [1703-1711] idején a fegyverre fogható férfiak csatlakoztak a seregbe. Felütötte fejét a hatalmas pestisjárvány is, melyből adódóan megugrott az emberek elhalálozásának aránya. A szabadságharc után 6 évvel egy utolsó tatárdúlás sújtotta Várad környéki falvakat és ennek áldozatául esett Szentjános is. Ezt követően ismét elkezdődött az elhagyatott, elnéptelenedett falvak benépesedése, e vidékeken földműveléssel és állattenyésztéssel egyaránt foglalkoztak. Adóösszeírásban Szentjánosról megtudjuk, hogy kevés legelő területtel rendelkezett. Ennek oka, hogy a Sebes-Körös gyakran megáradt, elöntvén a hasznosítható területeket.

A 18. század közepétől a Habsburg Birodalom tartományaiban fellendült a gazdaság. Az 1774-es Mária Terézia-féle rendelet a paraszti termelést ösztönözte a kilenced fizetése alól. Ennek következtében a 18. század végén hatalmas gazdasági fejlődés ment végbe Szentjánoson, az addig nem megművelt területek lassan termőföldökké alakultak. A Körös szabályozása is nagyon fontos volt, hogy ne legyenek árvizek. Az 1800-as évek elején Szentjánoson a gabonatermelés évről évre növekedett. A napóleoni háborúk idején megnövekedett a kereskedelem is, vagyis az árak elkezdtek emelkedni. Természetesen ez leginkább a földesuraknak vált a hasznukra, de kis mértékben kihatott a parasztság, telkes jobbágyság életszínvonalára is. Ezt követően pedig 1816-ban Lányi József birtokába került Szentjános, aki 10 évig ura volt. *„Ezen folyó1816-dik esztendőben szeptember 3-án Sz-János helyiségében... Lányi József⁷eő nagysága fíjuí ágon örökösen átvette”*.⁸

A falu történeténél fontos megemlítenünk az 1848-1849-es forradalmat is. A forradalom előtt egy nappal 1848. március 14-én a szentjánosiak fellázkodtak érdekes módon nem a hatalom és földesúr ellen, hanem a lelkipásztorokkal volt a problémájuk. A lázadást egy levél bizonyítja, melyet a szentjánosiak az egyházmegyéhez küldtek, sajnos a levélből nem derül ki a probléma fő forrása, csak leírja, hogy számukra Nagy János lelkipásztor nem megfelelő. Ami még érdekes a levéllel kapcsolatban, hogy a szentjánosi lelkipásztor, Nagy János is láttamozta; a másik szembetűnő dolog, hogy Horváth Péter jegyző, a lelkipásztor húgának volt férje volt a feladó. A forradalom első nagy eseménye Szentjánoson 1848. június 12-én történt, ugyanis ekkor választhattak először szabad polgárként követet a népképviselői országgyűlésbe és esperest az egyházvidék élére. Összesen 72 ember élt a szavazati jogával. Mint mindenkinek, a szentjánosiak célja is az volt, hogy a hűbéri terheket eltöröljék és a jobbágyságot felszabadítsák. Szentjános lakossága is kitarzott a forradalom eszményei mellett, a lakosságnak nagy része harcolt a szabadságharcban. Ennek

---

⁷ Lányi József – Nagybirtokos földesúr, Szentjános területét birtokolta

⁸ Osvát Pál írta le a helység jegyzőkönyvének 80-ik lapjára, idézi Kupán Árpád [2008], 100.

hitelessége Osváth Pál⁹ könyvében található meg és a névsor, amit olvashatunk, 23 évvel a történések után került lejegyzésre. A szabadságharc leverése után az önkényuralom éveiben el akarták tüntetni még az emlékét is a forradalomnak. A szentjánosi egyházkönyvből kivágták a forradalomról szóló részeket. 1851 nyarán Szentjánost újabb árvíz pusztította el, megnehezítette a lakosság helyzetét, hogy rengeteg család maradt családfő nélkül a szabadságharc eseményei miatt.

1853. március 2-án I. Ferenc József felszabadította a jobbágságot, ezt követően beszélhetünk a földviszonyok újraelosztásáról, mely egy bonyolult művelet volt. Ennek következtében hatalmas vita keletkezett a község és gróf Lónyay Antal között. Az emberek először békésen próbáltak megegyezni a földesúrral a legelők, kaszálók, termőföldek felosztásáról, majd pereskedni kezdtek. Az itt említett földterületek, kaszálók elnevezése mai napig használatban van pl: Dülő, Nyomás. *„Tekintetes Méltányos úr... mi okon nem kaptunk mik sem az nyomásból, sem pedég az ajálot serpenyő dülöböl egy hajszálnyi Földet sem”*¹⁰, az alábbi levélben felszólítják, Lónyay Antalt, hogy pereskedni fognak a földekért. A per első szakaszában a szentjánosiaknak kedvezett, hiszen 1118 hold földet kaptak. Végül a 6 évig tartó pereskedés után lezárták a tárgyalásokat és a két fél megbékélt egymással.

Az 1860-as években Lónyay Tivadar¹¹ örökölte a birtokot. Bécsből hazaköltözött Szentjánosra és bekapcsolódott a község életébe. Családjával a szentjánosi kastélyban lakott. A Lónyay kastély 18 szobából és számos mellékhelyiségből állott. Lónyay fejlődő gazdaságot hozott létre, elsősorban új növényeket telepített be. Természetesen állattenyésztéssel is foglalkozott. Gondos gazda lehetett, aki a nagylelkűséget is gyakorolta, hiszen a birtokán dolgozó parasztoknak méltányosan fizetett. Az 1866-os összeírásban megtudhatjuk, hogy Szentjánoson számtalan sok csapszék volt található. Ünnepeken a 12 év felettiiek együtt mulattak, ez a jól működő gazdaságnak volt a jele. Ki szeretném még emelni azt a jó tulajdonságát, hogy támogatta

---

⁹ Bihar-Szent-Mártonban jegyző

¹⁰ Debreceni levéltári okirat, idézi: Kupán Árpád [2008], 114.

¹¹ Hatalmas birtokot bocsátott Szentjánosnak. Mintagazdaságot hozott létre Biharszentjánoson. Bécsben szerzett földművelési tapasztalatait szülőföldjén is hasznosította. A birtokán található a biharszentjánosi iskola, temető.

a református egyházat, illetve az iskolát. Írásos adat is fennmaradt debreceni megyei levéltárban arról a kezdeményezéséről, hogy olvasókört indítson a falu lakói számára.

Ekkoriban megkezdődött Nagyváradon az iparosítás, a polgári átalakulás és a lakosság száma egyre csak nőtt, de ez Szentjánosra nem sokat hatott, hiszen az itt élő emberek ragaszkodtak hagyományaikhoz. Ennek következtében Nagyvárad nem olvasztotta be Szentjánost. Ehhez az is hozzájárul, hogy a község területén egy jól működő mintagazdaság alakult ki, és azok az emberek, akik földnélküliek voltak, napszámosként dolgozhattak Lónyaynál. Az Osztrák-Magyar Monarchia idején alakult ki a piacozás, hiszen a Lónyay által bevezetett korszerű gazdálkodási módszerek révén a földdel rendelkező emberek többet tudtak termelni. Ez a kereskedelmi szokás a mai napig is fellelhető, hiszen árunkat a nagyváradon piacon értékesítjük. A nők kenyeret készítettek és részben ők látták el Váradot kenyérral. Osváth Pál helytörténeti művében olvasható: *„Szentjánoson jól díszlik a fa, és tormája minden művelés nélkül is olyant terem, mely a debrecenivel versenyezhet”*¹². Télen, mikor nem volt mezőgazdasági munka, az emberek a vasútépítkezéshez szükséges kavicskitermelésnél dolgoztak. Kevés volt a napszám és összetűzésbe keveredtek a munkáltatóval, ami végül vérengzésbe torkollott. Az erőszakoskodókat végül letartóztatták és bezárták.

Lónyay Tivadar tisztelete után kapta nevét a jelenlegi Lónyay Tivadar Általános Iskola, igaz ebben az is közrejátszik, hogy az iskola területe az ő birtoka volt, akárcsak a mai temető.

A 20. század elején Tóth István földbirtokos, hogy jobban és egyszerűbben tudja értékesíteni mezőgazdasági termékeket egy kis vasúti mellékvágányt építtetett Nagyvárad-Debrecen között. Ez a vasútvonal a későbbiekben megszűnt. Ebben az évben megnyílt az első Hitelszövetkezet Szentjánoson. 1912-ben az országgyűlés rendszerezte a falvak, városok nevét és ekkor nyerte el a falu a Biharszentjános elnevezést.

A sikeres gazdasági fellendülést és fejlődést beárnyékolta a világháború kezdete. Az első világháború idejében Szentjános nem volt fontos hadműveleti szempontból, csak a háború végén történt kisebb lövöldözés, ezért szerencsére nem beszélhetünk jelentős pusztításról

---

¹² Osváth Pál könyve, idézi: Kupán Árpád [2008], 130.

a falu területén. A hadköteles férfiakat elvitték a harcterekre. Nagyrészüket meghalt, megsebesült. Az első világháború következtében Szentjánoson nagyobb lett a nyomor. Ezt követően 1919. március 21-én a Tanácsköztársaságnak hívtott kommunista diktatúra átvette az ország vezetését, mely már Szentjános életére is kezdte kiterjeszteni hatalomgyakorlását. Ekkor talán a legszomorúbb történelmi szakasz következik Magyarország, evvel együtt Szentjános történetében. 1919. április 20-tól bekövetkezett Magyarország szétvágása. Erdély és a Partium román fennhatóság alá került. 1920. június 4-én aláírták a trianoni békeszerződést, Szentjános, Bors, Kis- és Nagyszántó határszéli település lett, de a határ román oldalára került. Az átcsatolás után a szentjánosiak hamar rájöttek, hogy magyarságuk fenntartása érdekében muszáj fenntartaniuk az iskolát és a református templomot. Az itt élő emberek adományaiból, illetve az egyház támogatása által sikerült megőrizniük az iskolát, templomot. Fontos megjegyezni, hogy a lakók, miután román fennhatóság alá kerültek, lojálisak voltak a román államhoz, hiszen betartották törvényeit, tisztelték a vezetőt.

A második világháború idején, 1940-ben a Romániához csatolt területek 40%-a ismét Magyarország részét képezte. A szentjánosi lakosság nagy örömmel fogadta a hírt és szinte rögtön magyar közjegyzőt, új tanácsstagokat választottak és az iskolába visszaállítják a magyar nyelvű oktatást. Nem sokkal később Szentjánost ismét Romániához csatolták. Érdemes megemlíteni, hogy a templom előtt található egy emlékmű, melyet a második világháború alatt emeltek az első világháború hőseinek emlékére.

1945-ben a földreform célja az volt, hogy a nagyméretű birtokokat felszámolja. A földbirtokos osztály felszámolása Szentjánoson már az 1920-as években megtörtént. Az újabb földreform végrehajtása alatt, azt kihasználva, hogy a falu 2 évig lekipásztor nélkül maradt, a lelkészi földeket bérezés ellenében nyújtották át a lakosságnak.

1948-ban a Román Népköztársaságban több államosítási folyamatot is végrehajtottak, ilyen például az ipari vállalatok, bányák, bankok államosítása. A Nagy Nemzetgyűlésen kimondták a tanügyi reformokat is, ennek következtében a szentjánosi református egyházat is megfosztották az iskolájától. A szerencsének mondható, hogy a rendeletben nem volt szó a román nyelvre való teljes áttérésről, így a magyar oktatási nyelv megmaradt. 1949. március

3-5-én létrehozták a kollektív gazdaságot és a parasztok lázadását a beszolgáltatás ellen akár fegyveres hatalomgyakorlással is visszaszorították. A református egyház mintegy 22 hektár és 7322 ár földet adott át az államnak. Érdekességképpen szeretném kiemelni, hogy a nagyszüleim is a kollektívában dolgoztak, és saját kicsi gazdaságot is tartottak. Annak elkerülése érdekében, hogy ne kelljen beszolgáltatniuk a levágott disznóból sokan, mint az én őseim is, a házban vágták le a disznót, hogy a még a szomszéd véletlenül se szerezzen erről tudomást. 1970-es évek végére már érezhető volt a nyomor, amit Ceaușescu rossz politikája miatt alakult ki. Legelőször is az országban az eladósodás volt megfigyelhető, az esetleges lázadást rendőri módszerekkel próbálták „kezelni”, például bebörtönzéssel.

A szentjánosi kollektív gazdaság nagyon jól működött, de sajnos az adatok meghamisítása miatt nincsenek valós dokumentumok, pontos adatok az akkori termelésről. A jól működő kollektíva onnan támasztható alá, hogy a 70-es években új iskola, kultúrotthon épült, de természetesen ez nem azt jelenti, hogy Szentjánost nem érintette a válság. A 80-as években a fiatalok nagy része a városban talált munkahelyet, de voltak, akik visszatértek a már hagyománynak számító váradi piacozáshoz. Sajnos már az 1980-as években itt is erőteljesen jelentkezett a szegénység és nyomor. 1989-es decemberi forradalom és rendszerváltás után, ami Szentjánoson békésen zajlott, megszűnt a kollektív gazdaság.

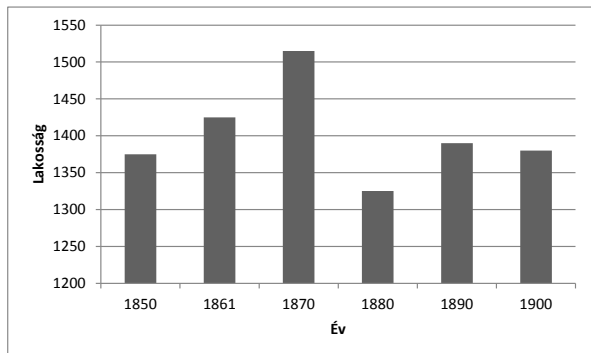
Napjainkat is szeretném megemlíteni, saját átélte, látott élményeim alapján. Biharszentjánoson a rendszerváltás után az emberek nagy része ismét mezőgazdasággal kezdett foglalkozni, illetve árukat a nagyváradi piacon értékesítette. 2007 környékén rengeteg földet felvásároltak a vállaltok és hatalmas fejlődés ment végbe: új építésű házak, földutak leaszfaltozása stb. jelezte a változást. A válság következtében az itt létesített vállalatok megszűntek, akárcsak a Balasztéria [homok- és kőtermeléssel foglalkozott]. Sajnos mára már egyre kevesebb ember őrizte meg a mezőgazdasági hagyományokat, inkább a 40-nél idősebb korosztály, de annak is csak kisebb része.

3. LAKOSSÁG ÖSSZETÉTELE

Sajnálatos módon az 1731-es évekből való összeírásból csak annyit tudhatunk meg, hogy Szentjánoson az adózók száma 55 volt és ez a szám megmaradt 9 év eltelte után is.

Az 1. táblázatban említett adatok Szentjános lakosságának számát, ennek alakulását mutatják az 1850 és 1900 közötti időszakban.

1. táblázat – A falu lakossága a XIX. század második felében ¹³

Amint a táblázatból leolvasható, Biharszentjánoson a XIX. század második felében a lakosság száma érdekes ingadozást mutat. Az 1870-es években hirtelen gyarapodás áll be a lakosság létszámában, amit tíz év múlva hirtelen apadás követ. Feltételezhetően ez a gyors növekedés a fokozott munkaerő igényeknek volt betudható, amely mindössze egy évtizedig tartott. Előtte és utána a lakosság létszáma viszonylag állandónak mondható.

Az első igazán részletes népszámlálás 1869-ben keletkezett, melyet az 1870-es években hoztak nyilvánosságra.

2. táblázat – Az 1869-es részletes népszámlálás adatai ¹⁴

Lakosság					Vallás				
ház	család	férfi	nő	r. kat.	g. kat.	g. kel.	evang.	ref.	izr.
317	357	764	751	19	16	5	-	1470	5

Amint a 2. Táblázatból kitűnik a falut majdnem kizárólag reformátusok lakták, a többi felekezet képviselőinek a létszáma elenyésző.

¹³ Forrás: Kupán Árpád [2008]. Hűség és helytállás. Nagyvárád: Varadinum Script Kiadó

¹⁴ Forrás: Kupán Árpád [2008]. Hűség és helytállás. Nagyvárád: Varadinum Script Kiadó

Evvel is magyarázható, hogy a faluban nem épültek templomok, imaházak más felekezetűeknek: csekély létszámuk ezt soha nem tette indokolttá. Az is látszik a táblázatból, hogy majdnem minden családnak volt saját háza, tehát feltételezhetően elég jó anyagi feltételekkel rendelkezettek az akkori családok.

Az 1880-as években a népszámlálás adata bővült még a nemzetiséggel. Érdekes megjegyezni, hogy az írás és olvasási arányt is fontosnak tartották feltüntetni népszámláláskor. A falu lakosságának több mint fele tudott írni-olvasni, ami az iskolarendszer korabeli helyzetére utal.

3. táblázat - Az 1880-es részletes népszámlálás adatai
vallás és nemzetiség szerint¹⁵

ház	Vallás				Nemzetiség			magyarul nem tud	ír és olvas
	ort.	r. kat.	g. kat.	ref.	RO	HU	DE		
299	14	13	8	1280	12	1305	3	14	775

Az 1900-as népszámláláskor már jóval több dolgot szem előtt tartottak. Például rendszerezték a házak típusát, de az életkor és a családi állapot is fontos szempont volt.

4. táblázat - Az 1900-es részletes népszámlálás adatai¹⁶

Mezőgazdasági terület	Nemzetiség					Vallás				
	ház	RO	HU	DE	ort.	g. kat.	r. kat.	ref.	izr.	
2762 hektár	272	29	1350	1	98	11	24	1289	18	

A nemzetiséget valószínűleg saját bevallás alapján állapították meg: a románok száma jóval kisebb az ortodoxokénál, elképzelhető, hogy sok román magyar nemzetiségűnek vallotta magát. Ugyanakkor a faluban a reformátusok főlénye megmaradt, a többi vallás képviselőinek elenyésző száma továbbra sem tette indokolttá újabb vallásos építmények létrehozását.

A népszámlálás adatai ennél még több információval szolgálnak. Részletes kimutatást készítettek a lakosok anyanyelvéről, csa-

¹⁵ Forrás: Kupán Árpád [2008]. Hűség és helytállás. Nagyvárad: Varadinum Script Kiadó

¹⁶ Forrás: Kupán Árpád [2008]. Hűség és helytállás. Nagyvárad: Varadinum Script Kiadó

ládi állapotáról, iskolázottságáról is. Mindezekből az adatokból egy kiegyensúlyozott, erős falu képe mutatkozik meg.

5. táblázat - Az 1900-es részletes népszámlálás adatai életkor és családi állapot szerint¹⁷

ír- olvas	tud magyarul	6-11 éves	12-19 éves	20-59 éves	60 +	férfi	nő	nőtlen	nős	özv.	elvált
933	1377	367	25	647	108	683	697	706	576	95	3

Az 5-ös számú táblázat adatait elemezve több érdekességet vehetünk észre. Ha elosztjuk a lakosok számát a feltüntetett házak számával, megállapíthatjuk, hogy egy házban átlagosan 5 személy élt.

Az 1900-as éveket tekintve nagyon jó volt Szentjánoson az írni-olvasni tudó emberek aránya, az előző népszámláláshoz képest az arány tovább javul.

Az is leolvasható az adatokból, hogy a lakosság legnagyobb részét a munkaképes, vagyis a 20-59 év közötti korosztály tette ki. Ha összeadjuk a fiatalok számát, megállapíthatjuk, hogy egy családban legalább 2-3 gyereknek kellett lennie. Viszonylag alacsony az idősek, vagyis a 60 év felettiek száma: ez valószínűleg azt mutatja, hogy az átlagéletkor nem volt túl magas a XX. század elején. Az is érdekes adat, hogy mindössze 3 elvált fő élt a faluban, úgy tűnik, a válás nem volt divatos akkoriban.

A 2002-es népszámlálás alapján Szentjános lakosainak száma: 1462.¹⁸

o Vallás szerinti osztályozás:

6. táblázat - Az 2002-es részletes népszámlálás adatai

ref.	r. kat.	bapt.	ort.	g. kat.	evang.	adv.	unit.	egyéb	nem nyilat.
1160	184	45	36	7	4	3	1	19	1

Az alábbi népszámlásból világosan látható, hogy mérvadóan többségben vannak a reformátusok akárcsak a korábbi évtizedekben. Természetesen a református vallás mellett más hitű emberek is élnek a faluban.

¹⁷ Forrás: Kupán Árpád [2008]. Hűség és helytállás. Nagyvárad: Varadinum Script Kiadó

¹⁸ Forrás: Biharszentjános - Parókia Portál

- o Nemzetiség szerinti osztályozás:

7. táblázat - Az 2002-es részletes népszámlálás adatai

Magyar	Román	Szlovák	Sváb
1408	51	2	1

A nemzetiségi szerinti osztályozásból jól látható, hogy a faluban túlnyomó részben magyar nemzetiségű emberek élnek és a falu megtartotta magyarságát és a románok száma elenyésző.

Az utóbbi táblázatokból jól leolvasható, hogy Szentjánoson a XXI. század elején is alig változott a lakosság létszáma a XIX. századhoz képest: nagyjából ugyanannyian lakják most is a falut, mint másfél évszázaddal korábban. A nemzetiségi, illetve a felekezeti arányok sem mutatnak jelentős változást. Talán csak annyi változott a faluban, hogy megjelentek a neoprotestáns felekezetek képviselői.

TELEPÜLÉS LÁTNIVALÓI

Szentjános legfőbb nevezetessége a református temploma. Ennek kapcsán érdemes említés tenni a reformáció elterjedéséről is. 1557-ben Izabella királynő elvette az apácáktól a szentjánosi földbirtokot és megajándékozta vele Bethlen Gergelyt, illetve Massay Lászlót. Az új földbirtokosok az új vallást követték, a reformációt. Ennél fogva a jobbágyság is követte a földesurak vallási nézeteit. 1580-ban a katolikus templomból református istenház lett. Elő hiteles adat a református egyházzól 1664. július 13-14-ből származik. Az irat lényege az volt, hogy református prédikátort helyeztek ki Szentjánosra Andreas Szobolszai személyében. 1768-ból írásos adat is fentmaradt a templomról: ebből kiderül, hogy a 40 éve épült templom faszerkezetű és engedélyt kértek a templom javíttatására, hiszen a korhadás fenyegette. 1772-től anyakönyvet vezettek a születésről, házasságról, temetésekről. Mint érdekesség az egyház öntette 1780-ban a templom harangját.

Szentjános talán legnagyobb büszkesége a református egyházközség orgonája. Fontos megemlíteni, hogy az orgonát 2007-ben restaurálták. A mesterember, akit megbíztak e feladat elvégzésével

Molnár József¹⁹ volt. Szerencsére nem elégedett meg csak azzal, hogy a rábízott feladatot elvégezze, hanem utána járt az orgona történetének is. Ezt követően kiderítette, hogy a református orgonát 1884-ben építették. Az orgona építésével a nagyvárad-i híres Jónás Istvánt bízta meg. Az orgona homlokzata klasszicizáló stílusú, illetve a közepén lévő faragott dísz késő barokk stílusjegyeket hordoz magában. Az orgonán lévő felirat a következő: bal oldalon „A nagy Isten” jobb oldalon „Dícsőítésére” és végül középen „A hívek adakozásából”.²⁰

Érdekes még megnézni a klostrom emlékművét. Sajnos már nem láthatók a középkori klostrom romjai majdnem ezer év elteltével, de 2014-ben a község Polgármesteri Hivatala által állíttatott emlékmű jelzi a klostrom helyét.²¹

KÖVETKEZTETÉSEK

A dolgozat elkészítése során rádöbbentem, hogy egy évezrednél idősebb település lakója vagyok. Szentjános története szorosan összefüggött a magyar történelemmel, bár apró, kicsit félreeső falu volt, a fontos események szinte kivétel nélkül kihatottak az itt élő emberek életére, mindennapjaira. A falu lakosai gyakran kényszerültek menekülésre, gyakran voltak kénytelenek akarataikon kívül engedelmeskedni, valahogy mindig túléltek a legnehezebb időszakokat is. Ebben segítségükre voltak a falu kedvező természeti adottságai, a gazdag termőföld, melynek megművelése mindig biztosította az itteniek megélhetését, még a legnehezebb időkben is.

A másik fontos tényező, amely mindig befolyásolta Szentjános életét, Nagyvárad közelsége: a nagyváros árnyékában a falu lakosai viszonylag mindig jól éltek, nem véletlenül tartották a szentjánosiakat „Várad zöldségeseinek”. Arról sajnos nincs adat, hogy Várad mekkora elszívó hatással rendelkezett, hányan költöztek az idők során a könnyebb munkalehetőségek reményében a közeli nagyvárosba, de ez a folyamat visszafelé is működik: mostanság elég sokan térnek vissza a szülőfalujukba, hogy továbbvigyék a gazdálkodó életmódot. Várad közelsége nem csak a település gazdagságát erősítette, de gyakran

---

¹⁹ Nagyvárad-i orgonaépítő és restaurátor.

²⁰ Kép az orgonáról [Függelék]

²¹ A klostrom emlékműve [Függelék]

okozta a falu pusztulását is, Várad ostromlói valahogy Szentjánost sem kerülték el.

Az is a dolgozat elkészítése során tudatosult bennem, hogy szokásaink, életformánk milyen régiek, több száz évre nyúlnak vissza. Számomra a legmegindítóbb rész az volt, amikor tanulmányom során tudomást szereztem arról, hogy régebbi írásokban felmerül a szentjánosi torma minősége. Visszaemlékeztem gyerekkoromra mikor nagymamám, hagyományokat őrizve a tormát kiásta a kertből és értékesítette a nagyváradi piacon. Kicsit lehet bohókásnak tűnik, de nekem ez nagyon felemelő érzés volt és szívhez szóló.

Érdekes volt tudomást szerezni arról is, hogy ahol felnőttem a 19. században volt egy kastély és erről a dolgozat megírásáig nem volt tudomásom. A Klostrom dombon lévő emlékművet láttam és tisztában voltam a létezésével, de nem volt róla fogalmam mikor épült és milyen funkciót töltött be. Pontosan nem tudtam, hogy mért Keresztelő Szent Jánosról nevezték el a szülőhelyem, melyre fény derült a dolgozat írása során. Nagyon érdekes volt arról tudomást szerezni, hogy a használatban lévő szántóföldek elnevezése körülbelül 15-16. században kapta a nevét.

Tanulmányozni, követni tudtam a fontosabb történelmi korszakokat a kicsiny falucska szemszögéből. Fantasztikus érzés volt felhasználni a több év alatt megszerzett történelemmel kapcsolatos információkat és ezt a tudást tovább bővíteni a szülőföldemen történt eseményekkel. Megható volt olvasni a nagy Árpád-házi uralkodók nevét, például azt, hogy Könyves Kálmán idején tűntek el Szentjános területén is a pogány temetkezések, vagy akár az itt talált Szent László idejéből származó pénzérmére gondolok. Szent Margit utódai, a Nyulak-szigeti apácák is éltek Szentjánoson, mindezek a tényezők pedig sokkal közelebb hozták hozzám a történelemlapok lapjairól ismert jeles személyiségeket.

E dolgozat megírása által jobban magaménak érzem a magyar mivoltomat és mélyebben tudatosult bennem az IGAZI haza iránti szeretetemet. Nyíltabb képet kaptam arról, hogy szülőföldem magyar történelemmel rendelkezik, mely megérintette lelkemet.

BIBLIOGRÁFIA

Kupán Árpád – Hűség és helyállás Biharszentjános krónika, Varadinum script kiadó, Nagyvárad, 2008

ONLINE FORRÁSOK

Biharszentjános - Parókia Portál

<http://www.parokia.hu/lap/biharszentjanosi-reformatus-egyhazkozseg/cikk/mutat/alkalmaink/>

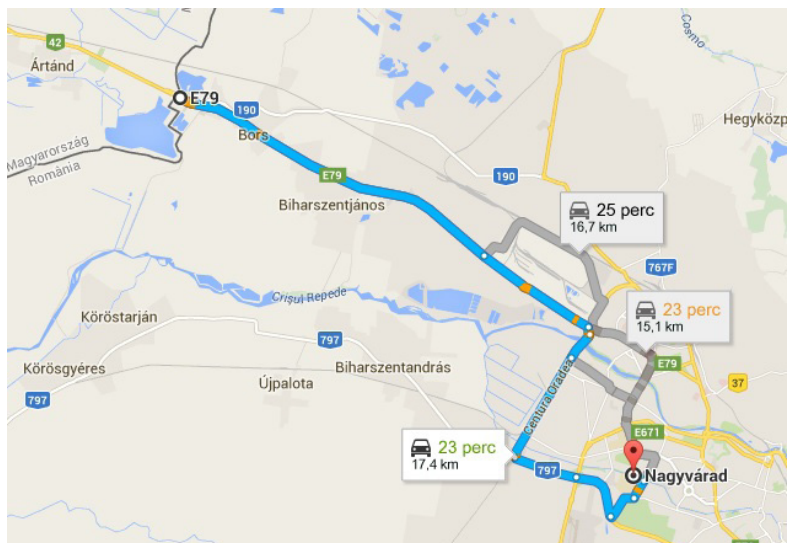
Google térkép

<https://www.google.ro/maps?source=tldsi&hl=hu>

Szigligeti színház hivatalos oldala

http://szigligeti.szigligeti.ro/index.php?s=3&lang=hu&id_sz=16&a=2

FÜGGELÉK

Nagyvárad – Biharszentjános – Borsi határátkelő közötti útvonal

Biharszentjános térképe

A monostor/ klastrom helye ma

A református templom orgonája

A klastrom emlékműve

Református templom

FÜRDŐTURIZMUS BIHAR MEGYÉBEN

■ PREZNYÁK SZABOLCS ■ preznyakszabolcs@yahoo.com
Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi Kar,
Logisztikai menedzsment szak
■ Témavezető: DR. SZILÁGYI FERENC
Partiumi Keresztény Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar,
Gazdálkodási és Menedzsment Tanszék

BEVEZETŐ

„A Kárpát-medence nagyon gazdag a különböző összetételű ásvány- és termálfvízforrásokban. Az Erdély területén lévő ásvány- és termálfvízforrások számát ezekben számolhatjuk, de ennek csak töredéke hasznosított szervezett formában.”¹ Ennek köszönhetően az évek során Bihar megye jelentős célállomássá nőtte ki magát mind a hazai, mind a külföldi fürdő-, wellness- és spa-turizmust kedvelők körében.² Mivel a 21. századra jelentősen felerősödtek az egészség megőrzésére irányuló mozgalmak, mondhatni „reneszánszát éli”, jelentős kérdéseket vet fel a fürdőturizmus jövőjével kapcsolatban.³

Kutatásom célja, hogy felmérjem és bemutassa a Bihar megyei fürdők és termálfürdők jelenlegi helyzetét, színvonalát és versenyképességét. Továbbá célom, hogy elemezzem, meghatározzam, majd kiértékeljem a Bihar megyei fürdő-, wellness- és spa-turizmusra irányuló, a megye lakosainak fogyasztói magatartását, mely meghatározó befolyásoló tényezője a fürdők sikerességének és az ágazat

---

¹ Mócsy Ildikó - Néda Tamás - Szacsvai Kinga [2009], Ásvány- és termálfvizek terápiás alkalmazása és az abból adódó dózisek, A Miskolci Egyetem Közleménye, A sorozat, Bányászat, 77. Kötet

² *** Gyógy, wellness, aktív turizmus, Duran's Press SRL, Oradea, 2010;

³ Pálmai Erika: „Gyógyturizmus: Új irányok”. In: HVG: Uniós munkavállalás, Kelet-Európából jöttem. [2016] 9. szám, 49-54. p.

jövőjének, ahogyan a régió arculatának is. A természeti erőforrások adottak a fürdőturizmus számára, ahhoz, hogy több, nem csupán helyi jelentőségű létesítményt [kivételem a Félix fürdő], hanem akár határokon átvelő vonzáskörzettel rendelkező, komplex turisztikai szolgáltatást építhessen ki. Ettől jelenleg borzasztóan messze áll. E kutatás révén válaszokat kapunk az ágazat helyi hiányosságainak lakosok által érzékelt mértéjére, melyeket szem előtt tartva hasznosan fejleszthetünk és fejlődhetünk.

Mivel a gyógyvizekre nem az orvosi szolgáltatások, hanem az éttermek, lángossütők és fagyaltárusok épültek, így módon felmerül a kérdés, hogy talán ezek is lettek a fürdők legjelentősebb húzóerői a versenyszférában? Amennyiben igen, milyen mértékben kerekedett fölül a fürdő gyógyhatásából fakadó vonzóerején?³

A FÜRŐTURIZMUS ELMÉLETI ÁTTEKINTÉSE

Bihar megye fürdő-, wellness- és spa-turizmusának elemzéséhez elengedhetetlen első lépésként az, hogy tisztában legyünk a fogalmak jelentésével: mit is jelent a fürdő-, wellness- és spa-turizmus, kik veszik igénybe és miért?

A turizmus, s a turizmuson belül, a fürdő-, wellness- és spa-turizmus keresletbefolyásoló tényezői a motiváció, a diszkrecionális jövedelem és a szabadidő, míg gátló tényezői közül a legfontosabbak: az állandó orvosi felügyelet, családi helyzet, adminisztratív és politikai akadályok. Viszont hazánk fürdőturizmusa nagymértékben a szezonitásnak van kitéve, mely a szünidőt élvező diákoknak kedvez. A turizmus másik nagy mozgatórugója a munkától, a megszokott környezettől, vagy akár a közösségtől való elidegenedés. Ez a befolyásoló tényező egyre inkább növekvőben van, melynek köszönhetően bővül a fürdőturisztikai szektor egésze.⁴

A fürdőturizmus a vízi és vizek menti turizmushoz sorolható, ugyanis a víziturizmusnak négy általános fajtáját ismerjük: a fürdőturizmust, a vízi sportturizmust, a vízitúrázást és a vízi kalandturizmust, melyek közül hazánk a fürdőturizmusban ért el jelentős sikereket.⁵

---

⁴ Smith, M.&Puczkó, L. [2010], *Egészségturizmus: gyógyászat, wellness, holisztika*, AkadémiaKiadó, Budapest

⁵ Bánhidi, Miklós [2004], *A vízi és vizek menti turizmus alapjai*; KVIFK

Két típusú fürdőturizmusról beszélhetünk, melyek közül az első a vízparti üdülés, avagy szabadidő a vízparton, míg a második a wellness, mely persze az egészségturizmus része is. A vízparti üdülés célja a vízhez közeli szabadidő kellemes eltöltése, pihenés, lazítás, kikapcsolódás és szórakozás. Tehát vízparti üdülést kedvelő turista azért látogatja meg a vízparti üdülőhelyeket, hogy élvezze a víz kellemes, hűsítő hatását a meleg nyári napokon. Ezzel szemben a wellness a turizmus azon ága, mely a fürdőturizmushoz köthető, azzal a céllal jött létre, hogy kielégítse azon turisták igényeit, akik közérzetük valamint egészségügyi állapotuk megőrzése, illetve javítása érdekében látogatnak el gyógyfürdőkre. Ezen gyógyfürdők meleg vizüknek köszönhetően - mely meghaladja a 30°C-ot - képesek kiszolgálni az oda látogató vendégek igényeit egész évben. Ezáltal a víziturizmus szezonaritásnak kitett problémáit valamilyen szinten orvosolni tudja.⁵

A wellnessturizmus azon ágát, mely a fürdőturizmushoz köthető, spa-turizmusnak nevezzük, mely a wellnessturizmus legnépszerűbb és egyben legismertebb formája.⁶ A spa-turizmus „a turizmusnak az a formája, amely a testi pihenésre vagy gyógyítására összpontosít, és elsősorban vízi kezelésein alapul, például gyógy- vagy termálvizes medencékben, gőzkamarákban és szaunákban. A hangsúly jellemzően a test gyógyításán, a felépülésen és a pihenésen van.”⁷

A FÜRDŐTURIZMUS BIHAR MEGYEI TERMÉSZETI ÉS TÁRSADALMI ADOTTSÁGAI

BIHAR MEGYE ÁLTALÁNOS FÖLDRAJZI BEMUTATÁSA

Bihar megye, Románia egyik legjelentősebb nyugati kapuja. Területe 7544 km²-t tesz ki, mellyel Románia hatodik legnagyobb megyéje, és az Északnyugati régióban az első helyen áll, a leghosszabb magyar határszakasszal.⁸

⁶ Smith, M.&Puczkó, L. [2010], *Egészségturizmus: gyógyászat, wellness, holisztika*, AkadémiaKiadó, Budapest

⁷ Smith, M.&Puczkó, L. [2010], *Egészségturizmus: gyógyászat, wellness, holisztika*, AkadémiaKiadó, Budapest

⁸ <http://www.padis.hu/iranytu/bihar-megye.html> 2013.03.26

Bihar megye domborzata lépcsőzetes: kelet - délkelet irányából fokozatosan ereszkedik a terület magassága. Tehát, domborzatát tekintve igen változatos.⁹

A megye éghajlata mérsékelt kontinentális, négy évszakkal, melyek közül a nyári évszakok viszonylag melegek, míg a telek nem kegyetlenül hidegek, mely esetünkben a szezonális katalizátora.¹⁰

Bihar megye vízrajza igen változatos. A megye egész területét behálózzák folyói, valamint számos mesterséges és természetes tónak ad otthont. A megye tavainak túlnyomó többsége mesterséges, melyek kiváló lehetőséget biztosítanak a horgászni vágyók számára.¹¹

Bihar megye nem szűkölködik nemzeti parkokban, védett területekben, valamint természeti ritkaságokban sem. A Nyugati-dombság lábánál kialakult egy Európában egyedi ökoszisztéma, melynek előnyeit a Május 1 fürdő kitűnően használja, kiemelve a hévízi tündérróza ritkaságából fakadó szépségét.¹²

Bihar megye lakosainak száma az elmúlt húsz év során szemmel láthatóan fokozatosan csökkent, némely népességcsökkenésnek a Bihar megyei fürdőturizmusra nézve negatív hatásai vannak, és lesznek, míg megjegyzendő, hogy a megyére jellemző jelentős munkanélküliség és alacsony jövedelem mellett kevesen tehetik meg, hogy ne a közeli fürdők adta kikapcsolódást válasszák.¹³

A témához kapcsolódó idegenforgalom is fontos ágazatként jelenik meg Bihar megye gazdaságában, bár Bihar megyei szálláshelyek kihasználási foka küszködve éri el a 40%-ot, s a turizmussal járó lehetőségek közel sincsenek kihasználva.¹³

BIHAR MEGYE GEOTERMIKUS ADOTTSÁGAI

Amint láthatjuk, olyan heterogén természetföldrajzi struktúra alakult ki Bihar megyében, mely jelentős és figyelemreméltó turishti-

⁹ <http://www.cjbihor.ro/pdf/PJGD.pdf> 2013.03.27

¹⁰ Bh. Blaj - ŞT. Szanto - I. Chira [1979], *Bihor monografie*, Editura Sprt-Turism, Bucureşti

¹¹ Hajdú-Moharos J.[1997], *Partium: A kapcsolt részek: A Királyhágómellék földrajzi leírása*, Nagyvárad, Királyhágómelléki Református Egyházkerület

¹² Könyves E. [2011], *Közös turisztikai programcsomagok innovatív megvalósítása Hajdú-Bihar és Bihar megyékben a turizmus fejlesztés érdekében*, Debrecen - Nagyvárad

¹³ Szilágyi Gy. et. al. [Flóra G, Ari Gy] [2007], *Bihar megye gazdasági-társadalmi fejlődése eredmények és távlatok*, Scientia Kiadó, Kolozsvár

kai valamint gazdasági potenciállal rendelkezik. Ezenfőül a térség al-talaj kincsekben gazdag, ilyen kincs például a bauxit, kőolaj, földgáz, és témánk kulcsfontosságú eleme, a termálvíz.¹²

Bihar megye több, kisebb-nagyobb településén jellemző a ter-málvizek előfordulása, melyek kiaknázásának a kisebb települések is bizakodva láttak neki, bár félő, hogy nem megfelelő körültekintéssel sok kárt okozhatnak a környezetnek. Hazánk legnagyobb geotermi-kus mezője Románia nyugati részén helyezkednek el, melyekre csupán 1962-től helyeztek nagyobb hangsúlyt, s röpke tíz év alatt csak Bihar megye területén megközelítőleg 23 kutat sikerült üzembe helyezni-ük. „A két legnagyobb és legismertebb hévízforrás, Nagyvárad köze-li szomszédságában található a Félix- illetve Püspökfürdő[Május 1] területén. ...”¹⁴ A geotermális energiát nem csupán települések fűtése-sében, az ipari és az elektromos energia területén használják fel, ha-nem a turizmus területén is, melynek köszönhetően jelenleg Bihar megyé-ben tizennégy, termálvizeik jellemzői-ben kisebb-nagyobb eltérésű fürdőlé-tesítményt tartunk számon.¹⁵

FÜRDŐTURISZTIKAI INFRASTRUKTÚRA

Bihar megye tizennégy fürdőléte-sítménnyel rendelkezik, melyek zöme a megye közép- és észak-nyugati felé-ben találhatóak, a magyar-román ha-tár közelében, ahogyan az 1. Ábrán is kirajzolódik. A tizennégy fürdőből négy Nagyváradon, vagy a város közvetlen közelében kapott otthont.

Az egyedi környezettel büszkél-kedhető **Félix-fürdő** Nagyváradtól mindössze 8 kilométerre helyezkedik

1. ábra:
Fürdők Bihar megyében
Forrás: Saját szerkesztés
Ovi D. Pop, Duran's Oradea,
2004-2007 alapján

¹⁴ Könyves E. [2011], *Közös turisztikai programcsomagok innovatív megvalósí-tása Hajdú-Bihar és Bihar megyékben a turizmus fejlesztés érdekében*, Debrecen – Nagyvárad

¹⁵ Setel A. – Gordan M. – Vancea C. – Bittenbinder M. [2012], *A geotermális víz felhasználása Románia észak-nyugati térségében*, Nagyvárad: Egyetem

el, Bihar megye legismertebb állandó jelleggel üzemelő fürdőhelye mind a hazai, mind a külföldi turisták körében. Kínálatát és felszereltségét tekintve élenjár az említett tizennégy fürdő között.¹⁶

A **Május 1 fürdő**, vagy volt nevén Püspököfürdő Nagyváradtól szintén 8 kilométerre található a Félix-fürdő szomszédságában. Itt található az ország legrégebb fürdője, a Hullámfürdő, melynek fő attrakciója, a hullámokat generáló medence, melyet 100 évvel ezelőtt építettek, és itt található a fürdő legnagyobb termálstrandja is, a Vénusz strand, mely 14 medence mellett egy olimpiai medencének is otthont ad.¹⁷

A Nagyváradon található **Őssi strand** és a **Nagyvárad** **Városi strand** egyenként négyhektáros területükkel eddig sem voltak elhanyagolható szereplői a város turizmusának, viszont utóbbit, a 2015-ös évben beindított átalakítások, fejlesztések és bővítések nagy vonzóerővel ruházhatják majd fel.¹⁸

Ezen előbbieken említett városi fürdőkön túl még tíz vidéki és kisvárosi fürdőt tartanak nyilván Bihar megyében, melyek mindegyike egyedi jellemvonásokkal bír, viszont bemutatásukat e tanulmányban rövidre fogom. Északról haladva a legelső a **Székelyhidi termálstrand**, a **Margittai termálfürdő**, a **Hegyközszentmiklósi gyógyfürdő**, mely csekély jelentőségéhez képest dicséretesen fejleszt, fejlődik és színesíti kínálatát, a **Vámoslázi termálstrand**, a **Szarkófürdő**, az **Élesd-városi strand**, a **Madarasi termálstrand**, **Tekefürdő**, mely kakkutojásnak számít a Bihar megyei fürdőlétesítmények soraiban, mivel ezen a fürdőn a medencéket felváltják a kádak, melyeket orvosi beutalóval lehet igénybe venni, végezetül pedig a legdélebbi fürdő, a **Belényesi Laguna strand**.^{19 20}

¹⁶ <http://www.bailefelix.net/stranduri.html> 2013.04.02.

¹⁷ *** Gyógy, wellness, aktív turizmus, Duran's Press SRL, Oradea, 2010

¹⁸ *** Gyógy, wellness, aktív turizmus, Duran's Press SRL, Oradea, 2010

¹⁹ Fábíán J. [2003], *Tenkeimagyarok*, Literatorkft., Nagyvárad

²⁰ <http://termalstrand.ro/elerhetoseg> 2013.03.30

KÉRDŐÍVES KUTATÁS

KUTATÁSI MÓDSZER ÉS ÁLTALÁNOS EREDMÉNYEK

A Bihar megyei fürdők vonzáskörzetének, illetve a Bihar megyei lakosok fürdőzési szokásainak feltárása érdekében online kérdőíves kutatást végeztem a Bihar megyei lakosok körében. Az online kérdőívezést, mely 34 kérdésből állt össze, 2013 február 24.-én kezdtem és 2013 április 4.-én zártam le. Ez idő alatt 462 kérdőívet sikerült kitöltetnem, főként az internet adta lehetőségeket kihasználva, melyek száma hiányosságokra való szűrés után lecsökkent 400-ra.

A legtöbb kitöltés a román-magyar határmenti községekből érkezett, 34 településről, ezek zöme Nagyváradról, Székelyhídról, Érihályfalváról, Szalonta községből, Biharközségből, Diószeg községből, valamint a Margitta városból érkezett.

A kérdőív kitöltői között 152 diák, 164 alkalmazott, 43 vezetőbeosztásban lévő személy, 21 munkanélküli, 14 nyugdíjas, 4 betegnyugdíjas, valamint 2 tartózkodó volt. A kérdőív 400 kitöltője közül 103-an egyedülállóak, 144 személy kapcsolatban él, 126 házas, 14 elvált és 9 személy özvegy. 4 személy nem osztotta meg velünk ezt, a kérdőív 33. kérdésére várt információt. A 400 kitöltő közül a keresetre vonatkozó kérdésre 396-an válaszoltak. Ennek alapján a következő adatok birtokába kerültem: a kitöltők 36,6%-ának nincs keresete, ők zömében a diákközösség tagjai, 24%-ának 1000 RON alatti, 33,1%-ának 1000 és 2000RON közötti, míg 6,3%-ának 2000RON fölötti értéket ér el a havi fizetése. A kitöltők túlnyomó többsége [64,7%] nő volt. A kitöltők kor szerinti megoszlása viszonylag kiegyenlítettnek mondható, még annak ellenére is, hogy a 20 – 30 év közötti kitöltők száma kis híján eléri a 200-at. Az előzőekben bemutatott információkra a későbbiekben látenszen fogok hivatkozni, mivel mind a felhasználható jövedelem, mind a családi állapot, mind pedig a kor és a foglalkozás és ez által a rendelkezésre álló szabadidő e turisztikai ágazat jelentős mozgató rugója, vagy éppenséggel gátló tényezője lehet.

A kiértékelés során gyűjtőfogalomként használom majd a „határon túli fürdők” megnevezést, mely magában foglalja a Debrecenben, Hajdúszoboszlón, Kerekestelepen, Berettyóújfalun, Püspökladányban, és Füzesgyarmaton lévő fürdőket.

KÉRDŐÍV KIÉRTÉKELÉSE

BIHAR MEGYEI LAKOSOK ALAPVETŐ FÜRDŐZÉSI SZOKÁSAI

Az aktuális igények és fürdőzési szokások feltérképezése elengedhetetlen ahhoz, hogy első lépésként a helyi lakosok számára jelentős és megkérdőjelezhetetlen vonzaskörzetet építsenek ki a Bihar megyei fürdőlétesítmények.

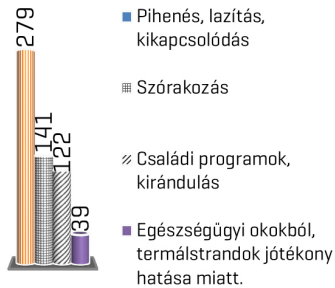
Mindenek előtt, a fürdőlátogatás rendszerességét mértem fel, melynek köszönhetően a következő adatokhoz jutottam: a kitöltők többsége- nem meglepő módon - a nyári szezon ideje alatt keresi fel a fürdőzésre alkalmas létesítményeket, viszont a kitöltők másik tábora [33%-a] a téli időszakban is szívesen keresi föl a melegvízű fürdőket. Ez viszont jelentős hányad annak függvényében, hogy Bihar megye fürdői közül csupán három fogad látogatókat az év minden évszakában.

A Bihar megyei fürdők közül csupán a Felix-fürdőnek van nemzetközi és országos jellege, mely utóbbival a Május 1 fürdő is rendelkezik, viszont a többi csupán helyi jellegű, tehát egyedül a Bihar megyei turisták biztosítják számukra a bevételt. A kérdőív kitöltőinek átlag havi keresete megközelítőleg 1000RON körül mozog. Az átlag belépőjegyár ezen összeg durván 1%-a, azaz átlag 10RON. A felmérés résztvevőinek 50%-a maximum 50RON alatti összeget költ el egy nap a fürdőn, 36%-a 50RON és 100RON között, csupán 6%-uk 100RON-nál többet, és a fennmaradt 8% csupán a belépőjegyet fizeti ki, a fürdő területén nem fogyaszt és nem vesz igénybe szolgáltatást.

A kérdőív egyes pontjait összevonva eredményes kiértékelni, a 2. ábra ezen adatokat mutatja be több diagramon, úgyszintén összevontan, az átláthatóság érdekében. [A számadatok a kitöltők számát mutatják az adott kérdésben adott válaszra] A megkérdezett lakosok fele 8 óránál kevesebbet tölt el az általuk meglátogatott fürdőn, míg közel 35%-a a kitöltőknek 8 - 12 órát, e két csoport tagjai átlagban nem költenek többet 50RON-nál egy nap.

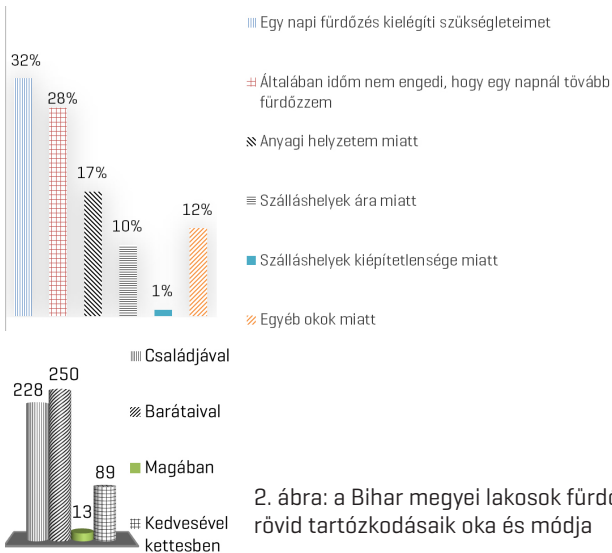
Mielőtt impulzív következtetést vonnánk le a 2. ábra adataiból, nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy a kitöltők átlag életkora 30-35 esztendő. Ennek alapján fiatal vásárlói célcsoportról beszélhetünk, és zömében e csoport adatait rajzolja ki a 2. ábra.

Számos releváns tényt tárhatunk fel. Elsősorban leszögezhetjük, hogy a fürdők gyógyhatása nem sokat nyom latba e létesítmények vonzóerejét illetően. Ez jelenti azt, hogy a fürdők, strandok a büfékre,

A kitöltők a következő kérdésre adott válaszaikból készült hármast-gram balról jobbra haladva: „Milyen céllal látogat el fürdőkre? [Maximum két választ jelölhet meg]”, “Abban az esetben, ha nem szokott egy napnál többet tartózkodni a fürdőkön: kérem, indokolja, kiválasztva nem több, mint három válaszlehetőséget!”, “Általában kivel/kikkel szokott fürdőkre járni?” [ugyancsak több válaszlehetőséggel élhetnek a kitöltők]

[Forrás: Saját adatgyűjtés és szerkesztés]

2. ábra: a Bihar megyei lakosok fürdőlátogatásai és rövid tartózkodásai oka és módja

fagylaltozókra és éttermekre épültek, nem pedig a víz gyógyhatására, mellyel főként az idősebb korosztályt szolgálhatják ki, s ez által talán családokat is bevonzanak.

A rövid tartózkodás egyik jelentős oka a fürdők felszereltségének elmaradottsága, a családi és fiataloknak szóló programok és szórakozási, pihenési lehetőségek hiánya; ide tartoznak a wellness szolgáltatások [masszázs, szauna, stb.], táborozási, túrázási, sportolás vagy akár egyéb turisztikai szolgáltatásokkal összekapcsolt lehetőségek. Másik nagy gátja a tartósabb fürdőzésnek a szabadidő és a rendelkezésre álló jövedelem, melyet már egyéb úton oldhat meg az

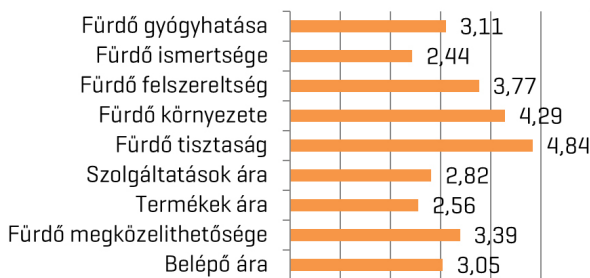
ágazat, melynek lehetséges megoldásait a későbbiekben fejtem ki. Azon kitöltők, akiket a jövedelem tart vissza a hosszabb tartózkodás megvalósításától, a szálláshelyek árát is gátló tényezőként jelölték meg. Itt meg kell említeni a felmérés szálláshelyekre vonatkozó adatait, miszerint a megkérdezettek közül csupán 51 személy szokott megszállni a fürdők által felkínált szálláshelyeken, és 6%-a teszi ezt évi rendszerességgel változó számban. Éppen ezért a fürdőkön üzemelő szálláshelyek minőségi megfelelésére vonatkozó információk esetünkben nem lehetnek reprezentatívak.

A fürdőkön való rövid tartózkodás egyéb oka nagy valószínűséggel a fürdők és a látogató otthona közötti távolság, mely kezelhető a látens igények felismerésével és annak kielégítésével, melyekről a konklúzióban lesz szó.

BIHARMEGYEI LAKOSOK FÜRDŐZÉSI SZOKÁSAIT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

A fürdők hatékonyságát, felszereltségének szükségességét, árképzési tevékenységének megfelelőségét, s nem utolsósorban a környezet kiépítésének és tisztán tartásának fontosságát a legcél-szerűbb a turisták visszajelzésein alapuló információk segítségével értékelni.

3. táblázat: Befolyásoló tényezők befolyásolási mértékei

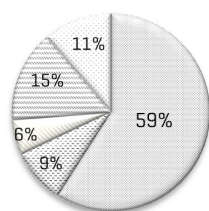

[Forrás: Saját adatgyűjtés és szerkesztés]

A 3. ábra azt mutatja meg, hogy egyes befolyásoló tényezők mennyire fejtik ki hatásukat a helybeliek körében. E felmérés kapcsán alkalmazott kérdésre a kitöltők egy 1-től 5-ig terjedő skálán értékelték a felsorolt fürdőtulajdonságokat, annak megfelelően,

hogy fürdőválasztás és fürdőzés tervezése esetén mely tulajdonságok befolyásolják leginkább. Értelmszerűen az 1-es megjelölésével értékelt tulajdonság a legcsekélyebb befolyással bír, míg az 5-ös abszolút döntő jellemző és befolyásoló tényező. Ennek megfelelően a 3. ábra a válaszok súlyozott átlagát mutatja. Kitűnik, hogy a fürdő tisztasága és környezete befolyásolja legnagyobb mértékben a látogatók, turisták számát, melyet a fürdő környezete és felszereltsége követ, míg a termékek és szolgáltatások ára és a fürdő ismertsége a Bihar megyei lakosok számára nem releváns tényező fürdőválasztáskor. Ennek egyik kézenfekvő oka lehet a fentiekben említett lakossági szűkmarkúság. A fürdőzők zöme minimális pénzüsszeget hagy a fürdőterületen üzemelő éttermekben, büfékben; főként a puttonyos, otthon csomagolt étel, ital beziztosítása az elterjedt. Másik oka lehet a szolgáltatások hiányos palettája, melyek nem nyújtanak jelentős értéket a fürdőző számára, aki emiatt nem is hajlandó fizetni érte, és e-képp nem is érzékeli jelentős befolyásoló tényezőként. Oda kell figyelnünk viszont a fürdők megközelíthetőségére, mely a 3. ábra alapján nem elhanyagolandó befolyásoló tényező; a későbbiekben infrastruktúráként tárgyalom majd.

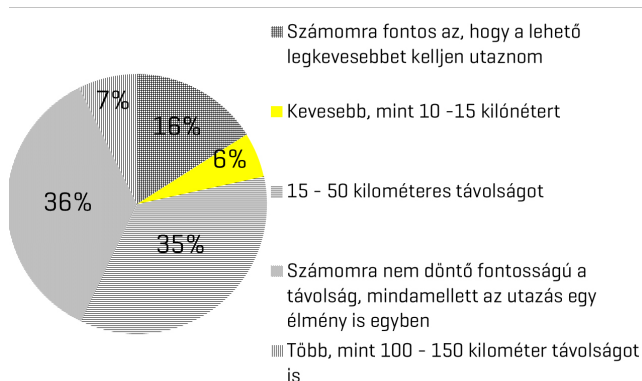

4. táblázat: „Milyen szolgáltatásokat vesz igénybe viszonylag sűrűn a fürdőzők?” kérdésre adott válaszok eredménye [Forrás: Saját adatgyűjtés és szerkesztés]

Ennek ellenére a fürdőzők elköltött diszkrecionális jövedelem jelentős részét az éttermek szedik be, ahogyan azt a 4. ábra is alátámasztja. Nem valószínű, hogy a szauna, masszázis, és egyéb wellness szolgáltatás viszonylag alacsony igénybevétele a lakosok rendelkezésre álló alacsony jövedelmének vagy szabadidejének tudható be. A felmérés alapján egyértelmű az ok, miszerint a Bihar megyei fürdők közül csupán a Félix-fürdő rendelkezik kiépített wellness részleggel. Feltételezhető, hogy a megkérdezettek azon 21%-a, akik előszeretettel veszik igénybe a wellness szolgáltatásokat, nagy arányban a határon túli fürdőket látogatják e célból.

Habár a megkérdezettek 46,5%-a, azaz 186 személy egyáltalán nem szorul rá az internet adta lehetőségekre a pihenés helyszínének kiválasztása alkalmával, amennyiben fürdőkről van szó, mégis a kitöltők másik fele, azaz 214 lakos nem eképp vélekedik. Ezen utóbbi csoport 30%-a szerint nagyon zavaró a fürdők internetes felületének hiánya, mivel ezen információs weboldalak hiánya olykor az egyes lakosok számára új és ismeretlen fürdők felkeresésének akadályává válhat. E 214 főt számláló csoport másik tábora, azaz 150 személy véleménye szerint azon fürdők weboldala is hiányos, amelyek rendelkeznek online felülettel, habár ettől függetlenül nem sok hasznát vennék a hiánytalan weboldaloknak sem. Amint az előbbieken érintettem, ez csupán annyit tesz, hogy a fürdők szűk vonzáskörzetéből adódóan nem érzik szükségességét ezen vonzáskörzeten túlnyúló marketing tevékenységeknek.

5. táblázat: "Mekkora utat hajlandó megtenni azért, hogy olyan termálfürdőt látogasson meg, amely kielégíti igényeit?" kérdésre adott válaszok eredménye

[Forrás: Saját adatgyűjtés és szerkesztés]

Az infrastruktúra szintén jelentős befolyásoló tényező. A kitöltők 56,7%-a leggyakrabban saját személygépjárművével látogatja meg a kiszemelt fürdőt, 28,8%-a ismerősei autójával, vagy motorbiciklivel jár el fürdőkre, strandokra. Egyszóval a fürdőlétesítmények által fenntartott parkolókra nagy szükség van, viszont ezek általában nincsenek rendben tartva, némely helyen kiépítve sem, s így az oda

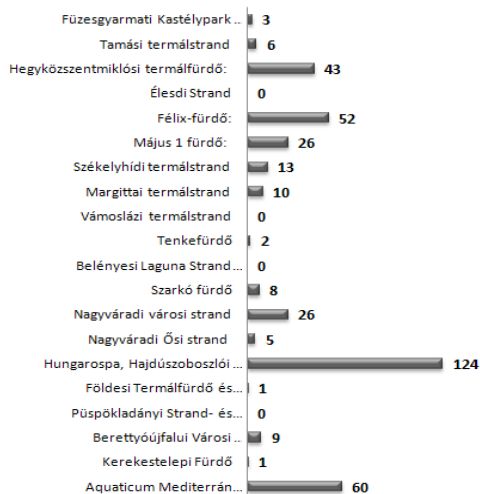
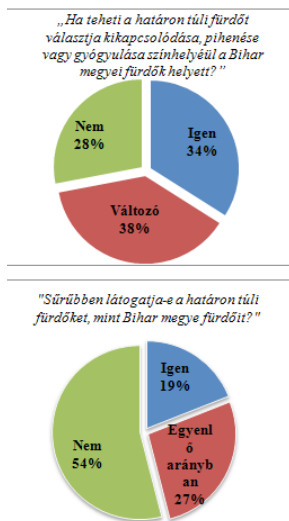
látogatók a fürdő környékén lévő tisztáson, füves területen, vagy a fürdőhöz vezető út szélén kell, hogy leparkolják személygépjárműveiket. Amegkérdezett lakosok 57%-a a lakhelyéhez közel eső fürdőket látogatja sűrűn [ahogyan azt az 5. ábra is mutatja], mely azt jelenti, hogy azon lakosok akik a megye déli felében laknak nem látogatják a megye északi részén lévő fürdőket, és fordítva. Habár Nagyvárad fürdői a megye szívében kapnak helyet, s ezzel ugyan kiváltságos helyzetben vannak, mivel akár északról, akár délről szeretnénk megközelíteni nem áll fenn a több órás utazás veszélye, mégis, főként a partiumi, zömében magyar lakosság számára [ezt az elgondolást követve] épp olyan kézenfekvő a nagyváradai fürdők meglátogatása, mint a határon túli fürdőké, gondolok itt a Hajdúszoboszlói strandra, vagy a Debreceni Aquaticumra. Azon 336 kitöltő 29%-a szerint, akik személygépkocsival látogatnak el egy-egy fürdőzés alkalmával a kiszemelt strandra, némely fürdő megközelítése nehézkes, és a huzamosabb parkolási lehetőségek nem kielégítőek. Emellett viszont van 64 kitöltő, akik nem jellemzően személygépjárművel közelítik meg a fürdőlétesítményeket. Felmerül tehát a kérdés, hogy a kis vonzáskörzetű fürdőket mennyire is egyszerű busszal, vagy vonattal megközelíteni. Kiváló példaként szolgál a Partium egyik kis vonzáskörzetű, de annál innovatívabb szemléletű fürdője, a Hegyközszentmiklósi Termálstrand, mely nem rendelkezik vonatállomással, és szervezett buszjárat sincs a munkás- és diákbuszokat leszámítva.

A HATÁRMENTISÉG, MINT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐ

A határ már nem akadály; éppoly egyszerűen és szabadon léphetjük át az államhatárt, mintha csak a szomszéd faluba mennénk, mely Bihar megye fürdőturizmusát tekintve egy részről hátrányos helyzetet teremt, mivel a felmérés szerint a lakosok a határon túli fürdőket szívesebben választják a hazai fürdők helyett. Ebben a fejezetben „ringbe állítom” Bihar és Hajdú-Bihar megye fürdőturizmusát.

Ismét egy összevont hármast diagramot fogok alkalmazni az átláthatóság érdekében.

A 6. ábrában szereplő két sajtdiagram arra mutat rá, hogy mennyire is közkedveltek és látogatottak a határon túli fürdők a Bihar megyei lakosok körében. A felmérésből nyert minta alapján elmondhatjuk, hogy a lakosság több mint 34%-a szívesebben választja a határontúli fürdőket, viszont csupán fele teheti meg. Szintén a

6. ábra: határon túli fürdők és a Bihar megyei fürdők kedveltsége

felmérés adataira támaszkodva kijelenthető, hogy ennek okai a megkérdezettek által észlelt, a két megye fürdői közti tisztaságbeli, rendezettségbeli, a fürdők személyzetének felkészültségbeli és kínálatbeli különbségek.

A 6. ábra jobb oldali sávdigramja a fürdők Bihar megyei népszerűségét és kedveltségét méri, és egyúttal vonzerejét is. A megkérdezettek zöme a Hajdúszoboszlói (óriási többséggel) és ezt követően a Debreceni fürdőt emelték ki kedvencükként, míg a Félix-fürdő csupán harmadik helyre került. Nyilván a partiumi lakosok túlnyomó többségének véleményét vázolja az ábra, ennek ellenére tökéletesen tükrözi a jelenlegi fürdőturizmus helyzetét az ő szemszögükből. Érdemes lenne ezt a jelenséget megfigyelni a Hajdú-Bihar megyei lakosok körében. Érzésem és tapasztalatom szerint nem ekkora a „határon átívelő fürdőlátogatottság” aránya a Hajdú-Bihar megyei lakosok körében.

A programok és szolgáltatások hiányos palettája, a fürdőzők diszkrécionális jövedelme és egyre rövidülő szabadideje, a marketing hiánya és a vonzáskörzetek nem jelentős mérete, az infrastruktúra és a szezonalitáson is túl a határmentiség negatív hozományára is megoldást kell, hogy találjon a Bihar megyei fürdőturizmus, a jelenlegi tizenegyet és a majdani új fürdők.

ZÁRÓ GONDOLATOK ÉS JAVASLATOK

Bihar megye fürdőturizmusa a megye lakosainak igényeire épül, s a megye lakosai tartják fent, mivel Bihar megye termálfürdői, a Félix-fürdő kivételével helyi jellegűek, vonzáskörzetük kicsi, célcsoportjuk szűk. Ennek számos, az előzőekben felsorolt okai lehetnek, melyek jelentőségét ebben a fejezetben ismertetem és megpróbálok kezelési javaslatot tenni mindre. A kérdés ugyanis az, hogy hogyan lehet bővíteni, változtatni, mire érdemes odafigyelni és mik a korlátok, melyeken túl már veszteséges lehet egy fürdőlétesítményt népszerűsítő beruházás.

E témában bemutatott, az infrastruktúrából fakadó hátrányok és turizmust hátráltató tényezők kiküszöbölése nem tipikusan a fürdők által megoldható probléma, épp ahogyan a turisták diszkrecionális jövedelme és szabadideje sem. Ennek ellenére mégis némi erőfeszítéseket téve operálhat. Mindhárom, a fürdők látogatottságát befolyásoló tényező kedvezőbbé tétele érdekébe a legkézenfekvőbb megoldás lehet a lobbizás. Fürdőturizmus lobbizás eredménye lehet ezen a téren az utak modernizálása, a jövedelmeken túli pihenőkártyák elterjedése [pl.: OTP pihenőkártya], ezáltal a szabadidő jelentős része valószínűleg a fürdőzéskor eltöltött időhöz adódik majd hozzá. Az infrastruktúra kedvezőbbé tétele érdekében eredményes lehet nagyobb hangsúlyt fektetni a fürdők parkolóinak fejlesztésére és javítására.

A marketing egy olyan eszköz lehet a Bihar megyei fürdők kezében, mely bővítheti vonzáskörzetüket, és minimális beruházást igényel, ha arra gondolunk, hogy a célcsoport jelentős részét lehet már elérni az internet segítségével.

A fürdők által kínált szolgáltatások és programok palettája szegényes, viszont nem feltétlen kell nyugatias stílussal óriáscsúsdákat, hullámvasutat építeni és koncerteket rendezni, mely bár jól mutat a marketingkampányban; nem biztos, hogy a már meglévő, alacsony költségességgel rendelgető fürdőző képes azt és hajlandó profitáló módon megfizetni. Számos egyéb módja van a szolgáltatások és programok bővítésének és színesítésének; a fürdők egyéb létesítményekkel [kilátók, pincevölgyek, oktató szervezetek, iskolák, nagyobb cégek és gyárak, múzeumok, stb.] kooperálva bővíthetnék kínálatukat. Érdemes lenne kalkulációkat készíteni arra vonatkozólag, hogy mennyivel növelhetné meg egy fürdő a látogatások számát abban az esetben, ha helyet biztosítana masszórtaanfolyamok szá-

mára, melyeket a fürdőző igénybe vehet és részt vehet a tanulási folyamatban, vagy abban az esetben, ha amatőr zenészeknek nyitná meg kapuit, vagy kis területű sportpályát építené ki a fürdő területén, vagy ha összekötné szolgáltatását a borturizmussal, s általa vendégei a borturizmusba is belekóstolhatnának. Ez csupán néhány megvalósítható lépés, mely nem igényel képességen felüli beruházást.

A határmentiséggel járó „fenyegetettség” egy olyan kihívás a Bihar megyei fürdők számára, melyet jelen körülmények között bővítéssel és modernizálással nehezen tudnának megoldani. A határon túli fürdőkre partnerként kell tekinteni, viszont ehhez számos feltételnek adottnak kell lennie. Megjegyzendő, hogy a két megye közös fürdőegyesületének kifogástalan munkája révén sem képesek a helybélieket az egyes fürdők számára kedvező módon befolyásolni. Az együttműködés célja egyértelműen a sokkal távolabbról érkező turisták megszerzése és megtartása. Itt viszont ismét csak a marketing szükségessége kerül előtérbe.

A helybéli fürdőző rövid tartózkodási ideje bővíthető a táborozásra alkalmas környezet megteremtésével, a fürdőnek otthont adó településen megrendezett falusi bálók, mint például szüreti bál, népszerűsítésével és erre épülő sátorozás, panziós éjszakázás lehetőségének megteremtésével.

Az egyes fürdők térnyerése viszont nem szabad, hogy veszélyeztesse a közeli, szomszéd fürdők életben maradását.

A HATÁR MENTI ROMÁNIAI LAKOSSÁG KELET-MAGYARORSZÁGI ÉS NYUGAT-ROMÁNIAI FÜRDŐLÁTOGATÁSI SZOKÁSAI

■ SZATMÁRI BENCE ■ benceszatmari@yahoo.com

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Földrajz Kar,
Magyar Földrajzi Intézet

■ Témavezető: COZMA LUJZA TÜNDE

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Földrajz Kar, Magyar Földrajzi
Intézet

BEVEZETÉS

Dolgozatom témájaként azért választottam a nyugat-romániai lakosság fürdőlátogatási szokásainak vizsgálatát, mivel én is az adott régióból származom, és kíváncsi voltam arra, hogy mások hogyan vélekednek a partiumi és a kelet-magyarországi fürdőhelyekről. Emellett fényt szerettem volna deríteni arra, hogy inkább a hazai létesítményeket látogatják a fürdőhelyekre vágyók, vagy az országhatár másik oldalán lévő magyarországi komplexumokat részesítik előnyben. Továbbá érdekesnek találtam azt is, hogy miként viselkedik a fogyasztó egy-egy fürdőlátogatás során: mennyi időt tölt az illető az adott egységben, milyen egyéb programokon vesz részt, mennyi pénzt hajlandó elkölteni különböző tevékenységekre, stb.

Véleményem szerint azért fontos ezen információk ismerete, mivel irányadó lehet mindkét ország számára a vendégek véleménye és tapasztalata; a sikeres létesítményekre és programokra a továbbiakban is lehet alapozni, a kevésbé használtakat pedig fokozatosan le lehet építeni, esetleg át lehet alakítani azért, hogy a jövőben vonzóvá tegyék őket. Úgy Románia nyugati részén, mint Magyarország keleti felében jelentős szerepet tölt be a fürdőturizmus, éppen ezért fontos ezen adatok tudatában cselekedni, hiszen csak így lehet megőrizni a fürdőhelyek vonzerejét.

A fürdőlátogatás, ha nem is az emberi létszükséglet alappillérei közé tartozik, így is fontos rekreációs igényeket elégít ki, ami a mai dinamikus fejlődő, rendszertelen világban az egyén jólétén rengeteget javít. A fürdőhelyekre való látogatás során a turistáknak esélyük van olyan szolgáltatások igénybe vételére, amelyekre a mindennapokban nem lenne lehetőségük, így szívesen utaznak ilyen létesítményekbe – természetesen ki-ki a saját igényeihez mérten.

Disszertációm címe jól tükrözi azt, hogy mire is keressük a választ a következő oldalakon: a Románia nyugati felében élő fürdőlátogatók viszonyulását úgy a hazai, mint egyes magyarországi fürdőhelyekhez. Fontosnak érzem ugyanakkor pontosítani azt, hogy mit is értek egészen pontosan Nyugat-Románia és Kelet-Magyarország alatt. Nyugat-Romániának a négy, Magyarországgal határos romániai megyét [Temes, Arad, Bihar és Szatmár] tekintem, míg Kelet-Magyarországot a következőképpen jellemezném: az ország Dunától keletre lévő területei Budapest és vonzáskörzetének kivételével.

A FÜRDŐHELY FOGALMA

A magyar értelmező kéziszótár szerint a fürdő fogalma megegyezik azzal a létesítménnyel, ahol fürdeni lehet; ugyanitt, egy későbbi megfogalmazás szerint a fürdőhely az az épületekkel ellátott egység, ahol fürdésre alkalmas víz van. [Magyar Értelmező Kéziszótár, 447.] Mára a fürdőhely megnevezés gyakorlatilag egy gyűjtőfogalmat képez: minden olyan hely ide tartozik, ahol fürdeni lehet és különböző szolgáltatásokat vonultatnak fel. Így – a teljesség igénye nélkül – a következőket tekinjük fürdőknek: gyógyfürdők, élményfürdők, strandok, wellness fürdők, uszodák, barlangfürdők, várfürdők, kastélyfürdők.

Gyógyfürdőnek tekintjük „az olyan gyógyintézményeket, amelyek gyógyvíz, gyógyiszap vagy egyéb természetes gyógytényező felhasználásával balneoterápiás fürdőkezelést nyújtanak. Ezeket az esetek nagy részében természetes vagy mesterségesen fűrt hőforrások és ásványvizes források mellett létesítik.” [Bäderalmanach: Mitteilungen Bäder, Luftkurorte und Heilanstalten in Deutschland, Oesterreich, der Schweiz und den angrenzenden Gebiete - für Aerzte und Heilbedürftige, 534.]

Az élményfürdőknek nincs pontos meghatározásuk, nagy általánosságban azokat a létesítményeket soroljuk ide, amelyek kellemes

kikapcsolódást biztosítanak a vendégek számára, különböző, a fürdőhelyeken használt elemekkel és szolgáltatásokkal: ezek lehetnek napozóágyak, tágas pihenőterek, a gyermekek által oly nagyon kedvelt pancsolómedencék, élménycsúszda-rendszerek, egyedi fény- és színhatások alkalmazása, stb.

A strand kifejezés a magyar nyelvben eredetileg az épülő tengerpartok, a nagyobb vízfelületek partjain létrejövő felszíni forma, a szárazföld és a vízfelszín között elterülő átmeneti területet jelentette. [Magyar Értelmező Kéziszótár, 1225.] A fürdőhelyek elterjedésével azonban egy másik értelmet is nyert, ami nem más, mint a szabadtéri fürdő. Jelen esetben ez a megfogalmazás releváns számunkra.

Wellness alatt a személyre szabott egészségmegőrző programok összességét értjük, valamint bizonyos esetekben gyógymódok és gyógykezelések együttes alkalmazását. A wellness részei lehetnek: torna, egészséges táplálkozás, úszás, fitnesz, masszázs, stb., amelyek ugyan beépülhetnek a mindennapokba is, de az esetek nagy részében egy-egy szállodai kúra alkalmával veszik igénybe ezen szolgáltatásokat. [Zimmer, Ben – 2010]

Uszodának azon ember alkotta, vízzel telített medencéket értjük, amelyek úszásra alkalmas feltételeket biztosítanak. [Magyar Értelmező Kéziszótár, 1432.] Az uszodák lehetnek úgy kültérik, mint beltérik. A medencék lehetnek dekoratívok, egyedi formájúak és méretűek, vagy hagyományosak is; utóbbi kategórián belül a legnagyobb az olimpiai méretű úszómedence.

A barlangfürdőket, várfürdőket, kastélyfürdőket akár egy kalap alá is vehetjük, hiszen ezek különlegessége a helyszínben rejlik; mint nevük is jól mutatja, különböző természeti kincsek mellett, valamint ember által alkotott épületekben helyezkednek el az említett létesítmények.

MI A FÜRDŐTURIZMUS?

„A fürdőturizmus középpontjában az egészségesebb élet, valamint a megelőzés áll.” [Bennett, King, Milner – 2004; Puczkó, Bacharov – 2006; Smith, Puczkó – 2008] „A fürdőturizmus az aktív turizmus és a vízi turizmus kapcsolatrendszerébe tartozik. Itt a fürdést, vagy vízben tartózkodást emeljük ki, melynek fontos motivációja természetesen nyáron a hűsölés, illetve a rekreáció, emellett azon-

ban a parti szolgáltatások igénybevétele [sportolás, büfé, éttermek stb.] is ide sorolandó.”¹

A fürdőturizmus a víziturizmus egyik fő formája. A víziturizmusról fontos tudni, hogy olyan szabadidős tevékenység, amelyet vízben, vízben, vízparton végeznek. A gyógy- és wellness turizmus, gyógyvizekre épülő turisztikai szolgáltatások bővülésével egyre több élményfürdő, vízparti létesítmény várja a kikapcsolódni vágyókat. A korábban is népszerű fürdő kultúra, mint a szabadidő-eltöltés egyik lehetséges módja a wellness térhódításával egyre többeket a vízhez kapcsolódó aktív és passzív pihenésre csábít. A víziturizmus erős szezonitását a fürdő kultúra-wellness jól kiegyenlítheti. A gyógyvízre épült szolgáltatások egész évben igénybevehetők. [Bánhidi – 2003]

A fürdőturizmusnak két fajtáját tudjuk megkülönböztetni: az egyik a vízparti üdülés, a másik a wellness. [Bánhidi – 2003] Jelen esetben számunkra csak a wellness releváns, mivel ezen szolgáltatásokkal csak valamilyen infrastruktúra mellett találkozhatunk, a vízparti üdülések viszont nem feltétlenül kell szolgáltatásokkal társuljanak [pl. folyóvizekben, tavakban való fürdőzés, partokon való napozás]. A wellness ugyanakkor arra hivatott, hogy a gyógyulást és az egészség megőrzését teremtesse meg a gyógyvizek felhasználásával. Az egészség, a jó közérzet fenntartása a wellness népszerűségét hívta életre. A fürdőzés a víz jótékony hatásáért van, amelyhez a passzív vízben tartózkodás mellett sok aktív foglalkozás társulhat. A termálvizekre épült élményfürdők a családi kikapcsolódások népszerű módját kínálják. [Bánhidi – 2003]

Bywater szerint „az egészség és a fitness iránti növekvő érdeklődés ellenére az Európai Közösségen belül a spák és termálfürdők eltérő mértékben képesek boldogulni. Megoszlanak a vélemények arról, hogy ez a szektor az egészségügyhöz vagy a turizmushoz tartozik, illetőleg hogy a kettő összekapcsolható-e, és ha igen, milyen mértékben...” [Bywater – 1990]. Bywater 25 évvel ezelőtti megfigyelése véleményem szerint mára nagy mértékben letisztult, hiszen jól láthatjuk, hogy ezen két szektor igenis összevonható: az emberek hajlandóak azért utazni, hogy egészségüket megőrizzék, esetleg valamilyen betegségből meggyógyuljanak. Ugyanakkor az a mai na-

---

¹ http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/0051_Turizmus_es_kozlekedes/ch07s02.html

pig vita tárgyát képezi, hogy a különböző fürdőhelyek látogatása a turizmus vagy az egészségmegőrzés részét képezi.

Ennek köszönhetően jött létre az egészségturizmus kifejezés, amely „az idegenforgalomnak azt a speciális formáját írja le, amely során orvosi kezelés illetve műtét elvégzése céljából egy másik országba utazik a vendég, ugyanakkor a célországban annyi időt tölt, mintha vakációzna.” [Devon M. Herrick – 2007] Egy másik, lazább meghatározás szerint „az egészségturizmusban való részvétel tipikusan a minőségi élet, a jólét velejárója. Akár azért utazunk, hogy egészségünket megőrizzük, akár azért, hogy egy betegségből felgyógyuljunk, objektív és szubjektív megközelítésben egyaránt növeljük az életminőségünket.” [Michalkó, Rátz – 2011]

KUTATÁSMÓDSZERTAN

Ahhoz, hogy megismerjük a fogyasztók igényeit és utazási szokásait a fürdőhelyekre, meg kellett ismerni véleményüket úgy a hazai, mint a magyarországi fürdőhelyekről. A legjobb módszer ennek kutatására a kérdőíves felmérés volt, amely segítséget nyújt nekünk abban, hogy információkat gyűjtsünk a megkérdezettek életkörülményeiről és szokásairól. A kérdőív a társadalom- és természettudományok, a technika elért eredményeit, a művészet értékeit, vagy bármely más, közérdeklődésre számot tartó kérdés megválaszolására szolgáló lap [Kacsó-Csorba-Vizi, 1995].

Dolgozatom témájából adódóan szükség volt az önálló adatgyűjtésre, amely több okból is hasznos volt: először is sikerült közelebbről megismerkedtem a témával, saját kérdéseimmel pedig csak a számomra releváns válaszokkal kellett foglalkoznom; másodsorban nem volt nehéz a határ menti lakosság számára eljuttatnom a kitöltendő kérdőíveket, hiszen állandó lakhelyem is hasonló helyen található, sok más ismerősömével egyetemben. Természetesen igyekeztem nemcsak saját megyémben, hanem a további három területen is terjeszteni a kérdéssort, ahonnan szintén releváns válaszokat kaptam.

Államvizsgám fő célja az volt, hogy megismerjem a határ menti romániai lakosság fürdőlátogatási szokásait. Emellett azért is íródott ez a dolgozat, mert kíváncsi voltam az emberek véleményére úgy a hazai, mint a magyarországi fürdőhelyekről, illetve arra, hogy melyi-

ket látogatják meg szívesebben, milyen eszközzel teszik és mennyit hajlandóak költeni egy-egy ilyen kikapcsolódás során.

Kérdőívemben főként zárt kérdésekkel találkozhattak a kitöltők, mivel ezeket egyszerűbb elemezni és ezáltal releváns következtetéseket lehet levonni. Ugyanakkor nyitott kérdéseket is tartalmazott a már említett űrlap, ahová a válaszadó leírhatta véleményét az adott fürdőhelyekről, ismertethette úgy pozitív, mint negatív tapasztalatait.

Miután összegyűjtöttük a kellő mennyiségű adatot, a kutatás egy új fázisába lépünk, amely nem más, mint az elemzés. Az elemzés a kutatás, a megismerés módszere, amelynek segítségével társadalmi-gazdasági folyamatok és jelenségek közötti kapcsolatokat, folyamatok kialakulását, fejlődést befolyásoló tényezők összefüggéseit és törvényszerűségeit lehet feltárni. [HÉRA-LIGETI, 2006] Az elemzésnek az a célja, hogy az összegyűjtött adathalmazból egy olyan megállapításokat vonjunk le, amelyek bemutatnak és megmagyaráznak egy folyamatot, amely irányadó lehet a jövőre tekintve. Jelen helyzetben az a cél, hogy megvizsgáljuk a nyugat-romániaiak hozzáállását a környékükön lévő fürdőhelyekhez.

A már említett kérdőív 27 kérdést tartalmazott, amelyet két nyelven [magyar és román] terjesztettem. Azért tartottam fontosnak ezen a két nyelven népszerűsíteni az űrlapot, mert zónánkban a román illetve a magyar nyelv a legelterjedtebb, így akihez eljutott, az könnyű szerrel ki tudta tölteni azt, függetlenül anyanyelvétől. A kérdőíveket a világhálón terjesztettem főként belföldi fórumokon, ezen belül is igyekeztem olyan társaságokat keresni, amelyekben nagyrészt határ mentén élők a csoporttagok.

Mint már az előbb említettem, egy online önkitöltős kérdőívet készítettem. Ennek nagyon sok előnye van, hiszen bárkihez eljuttatható, nem igényel nagy személyzeti apparátust a terjesztése, nincs szükség kérdezőre, illetve hamar vissza is érkeznek a válaszok. Emellett pillanatok alatt beérkeznek a válaszok, a Microsoft Excel és az SPSS programok segítségével néhány kattintással fel is lehet dolgozni az adatokat, így pedig elemezhetővé válnak akár órákon belül is a hozánk eljuttatott válaszok. Az előnye mellett természetesen vannak hátrányai is ennek a típusú kérdőívterjesztésnek. Az egyik negatívuma az, hogy nem találkozunk közvetlen módon a megkérdezettekkel, így nem látjuk reakcióikat, a többféleképpen értelmezhető kérdéseknél pedig nem tudjuk elmagyarázni nekik azt, hogy konkrétan mire is

gondolunk. Egy másik hátulütője az elemzésnél jelentkezhethet, hiszen a számítógépes programok az uniformizált válaszokat jelenítik meg egyenesen. Nálam jónéhány nyitott kérdéssel találkozhatott a kitöltő [ilyen például az állandó lakhelye kérdés], és egy-egy elgépelés vagy ékezet hiánya máris bonyodalmakat okozhat az elemzőnek.

A kérdéssornak a következő volt a struktúrája: az űrlap első felében a szociál-demográfiai adatokat mértem fel; utána rátértem először a magyarországi, majd a hazai fürdőhelyekre, ahol arra voltam kíváncsi, hogy az utazók milyen gyakran, kikkel és milyen szállítási eszközzel utaznak az adott desztinációba. Emellett az is érdekelt, hogy az adott helyen mennyi időt maradnak, milyen egyéb tevékenységet folytatnak, illetve hogy a különböző tevékenységekre mennyi pénzt hajlandóak költeni. A kérdéssor utolsó részében jelentek meg a nyílt kérdések, amelyekben főként a miértetek érdekeltek: miért választják a turisták inkább az egyik ország fürdőhelyeit, mint a másikat; miért érezte jól illetve rosszul magát egyes fürdőkben az adott turista.

Három hipotézist is felállítottam még a dolgozat megírása előtt. Az első az volt, hogy a nyugat-romániai fürdőlátogatók szívesebben utaznak inkább Magyarországra kikapcsolódni, mint hazai fürdőhelyekre. A második az ilyen nemű látogatások időtartamában állt: eddigi tapasztalataim szerint az esetek nagy részében a fürdőlátogatások egy napos cselekvések, az emberek a délelőtti órákban befizetnek a különböző komplexumokba, majd este hazafelé veszik az irányt. Az utolsó feltevésem az volt, hogy a fürdőlátogatások társasági események, az emberek ilyenkor szívesen utaznak többedmagukkal, mint egyedül.

EREDMÉNYEK

Munkám következő részében rátérek a kérdőív kiértékelésére. Az űrlapot nagyjából három hónapig terjesztettem a világhálón ismerőseim körében, valamint olyan csoportokban, amelyben az összekötő kapocs a lakhely volt. Ezalatt az idő alatt kicsivel több, mint 200 válasz érkezett be, amelyből sajnos csak 179-et sikerült érvényesnek nyilvánítani. Ennek oka az volt, hogy kitöltötték olyanok is, akiknek a stabil lakhelyük nem Nyugat-Romániában található.

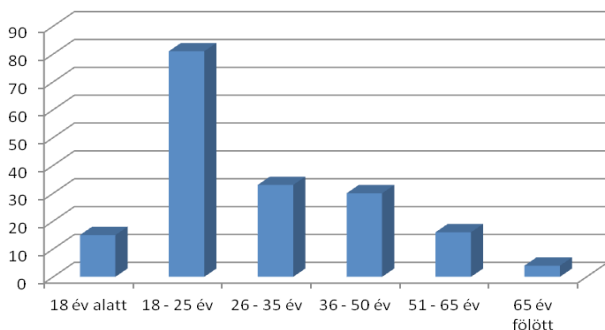
A huszonhét kérdés során igyekeztem csak olyan információkat gyűjteni, amelyek számomra értékesek lehetnek a kérdőív kiértékelé-

sekor. Mivel hasonló munkát végeztem az előzőekben is, ezért sokkal jobban sikerült összeválogatnom a kérdéseket, kijavítottam az akkori hibákat, így véleményem szerint a mostani kérdéssor értékelhetőbb lett az előzőnél – ami természetesen még nagyon messze áll a tökéletestől.

Kérdőívemet egyszerű, rövid, könnyen megválaszolható kérdésekkel nyitottam. Itt főként szociál-demográfiai adatokra voltam kíváncsi, ezen belül is a kitöltő nemére, korára, végzettségére, hivatására illetve állandó lakhelyére. Ezen felül egy elég kényes kérdésre is választ kerestem, azonban ez elengedhetetlennek tűnt egy releváns felmérés elkészítéséhez; ez nem más, mint a kérdezettek havi kereslete.

Az első kérdésben a válaszadók a nemüket kellett meghatározni. A 179 kitöltőből 105 nő töltötte ki a kérdőívet, ami 58,7%-nak felel meg. Ez nem egy kirívóan nagy eltérés a nemek aránya között, így bátran állíthatjuk, hogy a felmérés releváns és bátran le lehet vonni belőle megfelelő következtetéseket.

A második kérdésben a kitöltők életkorára voltam kíváncsi. Korcsoport szerinti beosztást végeztem, így a kitöltő személyek besorolhatták magukat a 18 év alatti, 18-25, 26-35, 36-50, 51-65 és 65 év fölött közötti kategóriákba. A felmérésben részt vevők életkora a következőképpen nézett ki:

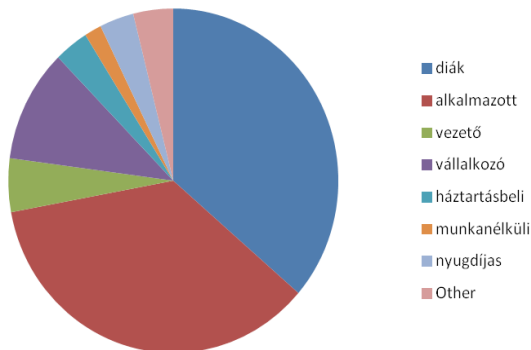

1. ábra: A kitöltők életkora

A fenti oszlopdiagramból jól látszik, hogy a kitöltők közel fele a 18 és 25 év közötti korcsoportból áll. Ennek fő oka az, hogy hozzájuk tudtam legkönnyebben eljuttatni a kérdőívet, mivel ismerőseim zöme

az adott korosztályból tevődik össze. Egy másik ok az lehet, hogy ők azok, akik a legtöbbet járnak különböző fürdőhelyekre, hiszen a fiatalság körében ez a pihenési forma nagyon kedvelt. Ezután következnek a 26 és 35 év közöttiek csoportja, majd rögtön utána a 36-50 közöttiek [18,6, illetve 16,8%-kal]. Az 51. és 65. életévük között lévők meglepő módon egy kicsivel többen töltötték ki az űrlapot, mint a 18 év alattiak, ami abból is eredeztethető, hogy könnyebben megengedhetik maguknak a fürdőhelyek látogatását, mint a még jövedelem nélküli, vagy minimális pénzüsszeggel rendelkező tanulók. 65 éven felüliek mindössze négyen töltötték ki a kérdéssort, ami a világháló idegenségének tudható be.

A következő részben a kitöltők foglalkozására tértem rá. A válasszadók több, mint 70%-a diák vagy alkalmazott volt, ezután következtek a vállalkozók kicsivel több, mint 10%-ban, majd jöttek a vezetők, háztartásbeliek, nyugdíjasok és munkanélküliek. Emellett heten az egyéb kategóriát jelölték meg.

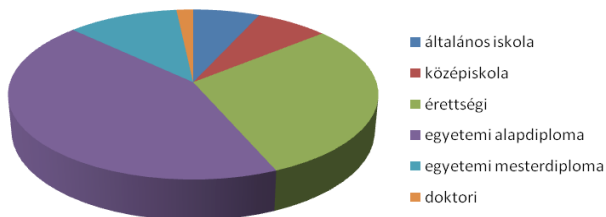

2. ábra: A kitöltők foglalkozása

A harmas ábrán jól látható, hogy a fürdőhelyek céközönsége főként a fiatalok, illetve az alkalmazottak. Ez vélhetően annak köszönhető, hogy a fiatalok számára ez a fajta szórakozás nyújt megfelelő kikapcsolódást, ők azok, akik a vízpartokra járnak úgy fürödni, mint napozni. Ezen felül az anyagi vonzata is meghatározó tényező lehet, hiszen az útiköltségeken és a belépőjegyeken túl mindenki csak anynyi pénzt kell költsön, amennyit a pénztárcája megenged. Hasonló helyzetben vannak az alkalmazottak is, ők messzemenően nem ke-

resnek annyit, mint egy vállalatvezető vagy egy jól menő vállalkozó, viszont kielégülést jelent számukra az, hogy fürdőhelyeket látogassanak meg.

Az iskolai végzettség szoros összefüggésben áll a foglalkozással. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint a következő kördiagram:

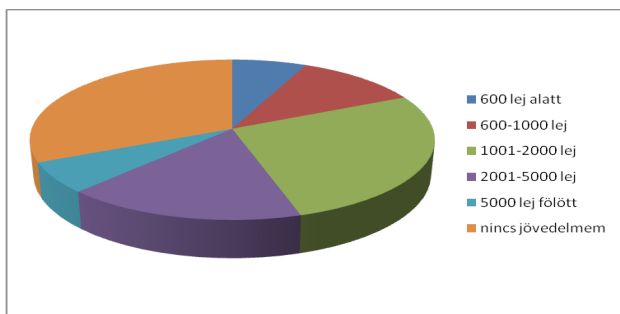
3. ábra: A válaszadók iskolai végzettsége

A fenti ábrán jól látható, hogy a kitöltők nagy hányada egyetemi végzettséggel rendelkezik, őket követik az érettségizettek és az általános iskolások [ők javarészt még nem töltötték be a 18. életévüket, ezért ez a legmagasabb végzettségük]. A képzési szintből is jól kitűnik, hogy kik a fürdőkomplexumok fő célcsoportjai, illetve kik azok, akik szívesen ellátogatnak fürdőhelyekre: azon emberek, akik legalább középfokú végzettséggel rendelkeznek és van munkahelyük.

Ezután következett az állandó lakhely lekérése, amely után sajnos jónéhány kérdőívet nem tudtam számításba venni. Ugyan két helyen is jeleztem, hogy csakis a Nyugat-Romániában élőktől várok visszajelzéseket, mégis több visszajelzést kaptam úgy Székelyföldről, mint Magyarországról, de Londonból is kitöltötték az űrlapot. Miután kiszűrtem az irreleváns íveket, arra a következtetésre jutottam, hogy a legtöbben Bihar és Szatmár megye városából [elsősorban a megyeszékhelyekről] töltötték ki a kérdéssort, de más kisvárosokból [pl. Tasnád, Margitta, Élesd] is kaptam értékelhető visszajelzéseket. Arad és Temes megyéből kicsit kevesebben töltötték ki az kérdőíveket, de az adott helyekről is érkezett néhány válasz. A visszajelzések több, mint kétharmada városról érkezett, amelyből az következik, hogy az urbánus környezetben élők azok, akik nagyobb barátságban vannak az internettel, illetve fürdőhelyekre utaznak.

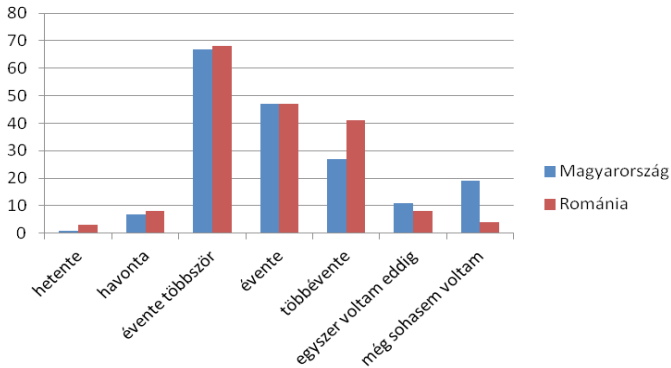
A hatodik kérdés egy kicsit kényes volt, ugyanis a kitöltők jövedelmére voltam kíváncsi, így nem is tettem kötelezővé ezen mező kitöltését. Ennek ellenére két kivétellel mindenki beírta havi jövedelmét a megfelelő helyre. A kitöltők több, mint 30%-ának még nem volt jövedelme, ők valószínűleg szülői támogatásból élnek. Utána következik az 1001 és 2000 lej között keresők tábora, majd a 2001 és 5000 lejes havi bérrel rendelkezők. A következő diagram még szemléletesebbé teszi a fennálló helyzetet:

4. ábra: A válaszadók havi jövedelme

Az adott ábrából kitűnik, hogy a kitöltők javarészt minimálbér fölötti jövedelemmel rendelkeznek [kivétel ezalól a narancssárgával jelölt rész, ott ugyanakkor a családi behatás vélhetően nagy szerepet játszik]. Elmondhatjuk tehát, hogy azok számára jelent valamit a fürdőturizmus, akik nem egyik napról a másikra kell megélniük jövedelmükből, hanem képesek költeni kikapcsolódásukra és pihenésükre is.

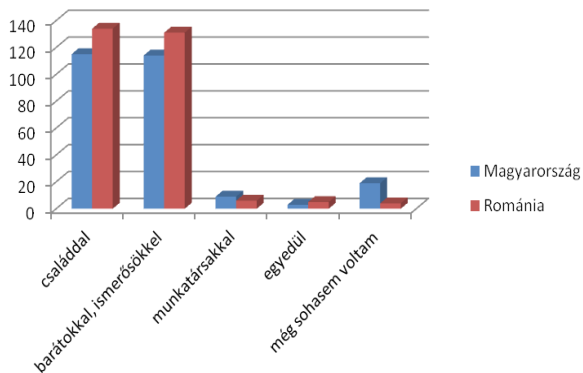
A szociál-demográfiai adatok felmérése után rátértem a kérdőív konkrét tárgyára, azaz arra, hogy miként viszonyulnak az emberek úgy a honi, mint a magyarországi fürdőhelyekhez. Először is azt kívántam megvizsgálni, hogy Romániában és Magyarországon milyen gyakran látogatják az emberek a fürdőhelyeket. Ezt a lenti ábrával kívánom magyarázni.

5. ábra: Fürdőlátogatások gyakorisága

Az oszlopdiagram megmutatja számunkra, hogy a kitöltők milyen gyakorisággal látogatnak fürdőhelyeket úgy az országhatáron belül, mint nyugati szomszédunknál. Szembetűnő az a tény, hogy a válaszadók nagy hányada évente többször is meglátogat fürdőhelyeket úgy Románia nyugati részén, mint Kelet-Magyarországon. Ez pozitívként kell kezelni, hiszen jót tesz a fürdőturizmusnak az a tény, hogy jónéhányan akár évente többször is hajlandóak ellátogatni különböző fürdőkomplexumokba. Ugyanakkor sokan vannak olyanok is, akik évente vagy többévente járnak fürdőkbe; ők szintén magas látogatottságot generálnak. Azok, akik havonta mennek fürdőzni már elég kevesen vannak, illetve elenyésző számban megjelennek olyanok is, akik heti rendszerességgel látogatnak meg fürdőhelyeket vidékünkön. Érdekes ugyanakkor az az adat is, hogy a kitöltők csak alig több, mint 10%-a nem volt még sohasem kelet-magyarországi fürdőhelyeken, pedig néhány évvel ezelőtt még útlevél kellett a határátlépéshez.

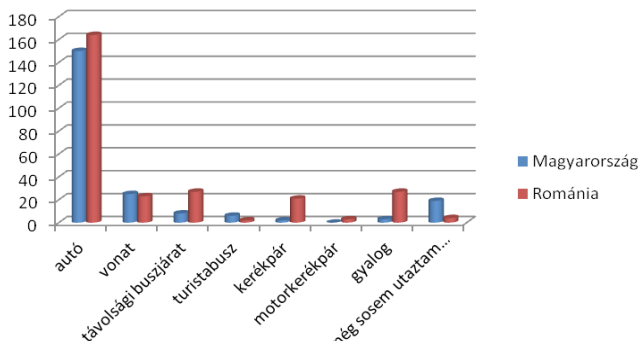
Természetesen az is érdekelt, hogy a megkérdezettek kikkel utaznak a fürdőhelyekre úgy hazánkban, mint Magyarországon. A választ a következő oszlopdiagramokban találjuk:

6. ábra: Kivel utazunk fürdőhelyekre

Egyszerre több választási lehetőség is adott volt a fenti kérdésre, éppen ezért láthatunk az oszlopdiagramban sokkal magasabb számokat, mint az előzőekben. Az ábrán egyértelműen kirajzolódik az, hogy a fürdőlátogatás egy társasági esemény: az emberek az esetek nagyon nagy százalékában családjukkal és/vagy barátaikkal, ismerőseikkel látogatnak el fürdőhelyekre. Emellett nyilvánvaló tény az is, hogy a válaszadók zöme szeretettel utazik ilyen helyekre, úgy a munkatársakat, mint az egyedülletet háttérba szorítják ilyenkor. Ugyan megjelenik néhány válaszban utóbbi két feltevés is, ezek száma azonban elenyésző.

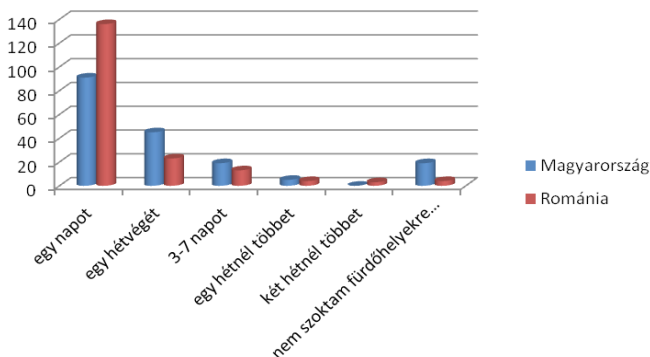
Miután fény derült arra, hogy milyen gyakran és kikkel utaznak legszívesebben a kitöltők különböző fürdőhelyekre, arra is választ kerestem, hogy milyen szállítási eszközzel teszik mindezt.

7. ábra: Szállítási eszközök használata fürdőhelyekre

Ennél a kérdésnél is több válaszlehetőséget lehetett megjelölni, hiszen a turisták zöme nem mindig ugyanazzal a szállítási eszközzel utazik A-ból B-be. A 7. ábrán jól látszik az a megállapítás, hogy úgy Magyarországon, mint Romániában az esetek több, mint 80%-ában az emberek autóval közelítik meg a fürdőhelyeket. Ez betudható úgy annak a ténynek, hogy ez a legkényelmesebb és legnagyobb szabadságot nyújtó szállítóeszköz, mint annak is, hogy a fejletlen infrastruktúra [rendszeretlenül, pontatlanul járó autóbuszok és vonatok] miatt választják ezt. Ugyanakkor az is egy jól kirajzolódó észrevétel, hogy idehaza az emberek változatosabban közelítik meg a fürdőkomplexumokat, mint Magyarországon: néhányan az autózás mellett időnként felülnek vonatra és távolsági buszjáratokra, sőt, kerékpárra is pattannak és úgy érik el célpontjukat. Emellett a kitöltők több, mint 10%-a azt vallotta, hogy időnként gyalogosan jut el a fürdőkhöz. A nyugat-romániai emberek körében Magyarországon ez vélhetően a nagyobb távolságoknak és az idegen környezetnek tudható be.

Felmérésemben arra is választ kerestem, hogy mennyi időt hajlandóak az emberek fürdőhelyeken tölteni. A válaszadási lehetőségek között szerepelt az egy nap, az egy hétvége, a 3-7 nap, az egy hétnél többet, a két hétnél többet valamint természetesen az is, hogy az illető még soha nem járt fürdőhelyeken. Az eredmények a következő táblázatban találhatóak:

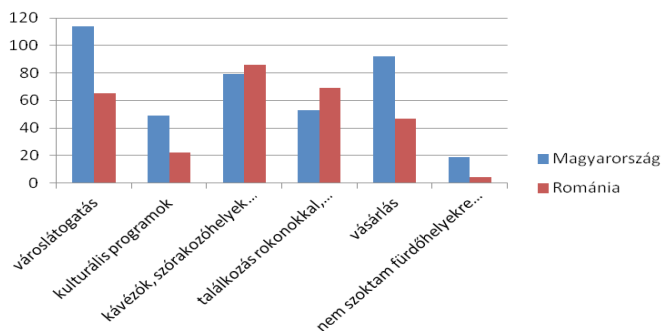

8. ábra: Mennyi időt töltenek az emberek fürdőhelyeken

Az oszlopdiaagramból jól látszik az, hogy úgy Kelet-Magyarországon, mint Nyugat-Romániában a partiumi lakosság számára a fürdő-

látogatás az esetek nagy részében egynapos kirándulásnak felel meg. Ugyanakkor míg idehaza az esetek több, mint kétharmadára igaz ez az állítás, addig akik Magyarországra utaznak fürdőlátogatás céljából, azokra csak minden második esetben felel meg ez a kijelentés: a nyugat-romániai emberek egynegyede akár egy egész hétvégét hajlandó magyarországi fürdőhelyeken tölteni. Ez vélhetően a változatosabb és jobb minőségű kínálatnak köszönhető, valamint annak, hogy egy hosszabb utazás után a turista szívesebben felfedezi az új környezetet, valamint meg is pihen az adott helyen. Fontos ténymegállapítás ezek mellett az is, hogy a fürdőlátogatások az esetek nagyon nagy százalékában nem a fő szabadságot jelentik: úgy Magyarországon, mint Romániában csak 5-5 ember jelezte azt, hogy egy hetet vagy annál többet marad az adott desztinációban. Ebből a kérdésből tehát arra lehet következtetni, hogy rövid távú kikapcsolódásra használják úgy a hazai, mint a magyarországi egységeket a válaszadók.

Utolsó összehasonlító diagramomban arra kerestem a feleletet, hogy milyen egyéb tevékenységeket folytatnak a turisták a fürdőhelyek látogatása mellett. A választási lehetőségek között a következők szerepeltek: városlátogatás; kulturális programok; kávézók, szórakozóhelyek felkeresése; találkozás rokonokkal, barátokkal, ismerősökkel; vásárlás; nem szoktam fürdőhelyekre járn. Mivel itt is több válaszlehetőséget lehetett megjelölni, ezért igen színes lett a paletta. Íme:

9. ábra: Egyéb tevékenységek folytatása fürdőlátogatások mellett

Magyarországon jóval több programot szerveznek maguknak a nyugat-romániai turisták, mint saját országukban. Túlnyomórészt

városlátogatásokon vesznek részt, de a vásárlást és a különböző szórakozóhelyek felkeresését sem helyezik háttérbe. Emellett gyakran kihasználják arra a lehetőséget, hogy egy-egy ilyen látogatás során találkozzanak rég nem látott rokonaikkal illetve barátaikkal. Legkevesebben kulturális programokon vesznek részt, amely sajnos igaz hazánkban is. Romániában az emberek a fürdőlátogatás mellett legtöbbet szórakozóhelyeken és kávézókban vannak, ezután következnek a régen várt találkozások rokonokkal és barátokkal, majd csak ezt követik a városlátogatások és a vásárlás. Ez annak lehet a következménye, hogy más utak során már meglátogatták az illető települést, illetve gyakorlatilag ugyanazt a terméket kapják meg az adott fürdőhely környezetében, mint saját lakhelyükön. Jól kirajzolódik tehát a kilences ábrán az a tény, hogy változatosabb programokat találhat a nyugat-romániai turisták maguknak Kelet-Magyarország területén, mint hazájukban.

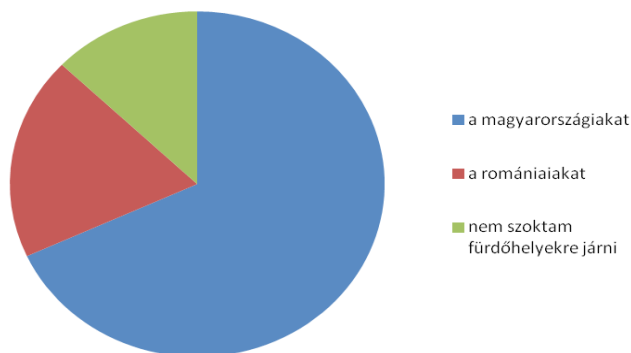
Újabb kényes téma következtetett a kérdőívben, a 17-es, 18-as, 19-es és 20-as kérdésekben arra voltam kíváncsi, hogy egyénileg mennyi pénzt költenek el az emberek egy nap alatt úgy Magyarországon, mint Romániában. Mivel nagyon nagy eltérések voltak a keresetben [ugye volt, akinek még nem rendelkezett önálló jövedelemmel, ezzel szemben nem egy válaszdónak volt 5000 lej fölötti fizetése], ezért átlagot vontam a beérkezett adatokból. Mivel itt sem volt kötelező a válaszdón, ezért természetesen voltak olyanok, akik nem töltötték ki a különböző rubrikákat, de a középérték kiszámítása közben értelemszerűen odafigyeltem ezen tényezőkre is.

Ez alapján kiderült, hogy egy magyarországi kirándulás során egy nyugat-romániai turista átlagosan 162 lejt és 7 banit költ naponta szállásra, utazásra, és étkezésre. Ebbe beletartozik az a vendég is, aki összesen egy napra utazik az adott desztinációba, de az is, aki a helyszínen tölti az éjszakát. Ezzel szemben Nyugat-Romániában kereken 110 lejt költenek átlagosan a vendégek a fent említett tevékenységekre. Jól látható tehát, hogy Magyarországon többet fizetnek a fürdővendégek, mint hazájukban. Ennek több magyarázata is lehet: az egyik az, hogy külföldön magasabbak az árak, mint Romániában; egy másik fontos ok az lehet, hogy hosszabb távolságot utaznak, mint saját országukban, ezáltal több üzemanyagot fogyasztanak, esetleg még szálláshelyre is költenek; egy harmadik indok az lehet, hogy kipróbálják Magyarországon azokat a jellegzetességeket

[pl. csúszdarendszerek, ételkülönlegességek], amelyek Romániában nincsenek jelen.

Miután megbizonyosodtunk arról, hogy átlagosan mennyit költenek szállásra, utazásra és étkezésre a partiumi turisták egyénileg, arra is választ kerestünk, hogy belépőkre, vásárlásra és egyéb programokra mennyit hajlandók áldozni. A felmérésből kiderült, hogy míg Magyarországon 121 lej 72 banit költenek efféle tevékenységekre, addig saját országukban a turisták mindössze 81,14 lejt áldoznak belépőkre, vásárlásra, illetve egyéb programokra. Ennek magyarázata ugyanabból eredeztethető, mint az előző felvetésnél: a magyarországi árak valamennyivel magasabbak az itthoninál, illetve a megismerés és az új lehetőségek kipróbálása vonzza az embereket.

A következő kérdésben a válaszadóknak nyíltan vállalniuk kellett véleményüket: a hazai, vagy a Kelet-magyarországi fürdőhelyeket részesítik előnyben.

11. ábra: Melyik ország fürdőhelyeit részesíti előnyben

A válasz tehát egyértelmű, a 179 megkérdezettből 122-en magyarországi fürdőhelyeket látogatnak szívesebben, míg mindössze 34-en tették le a nyugat-romániaiak mellett voksukat. Emellett 23-an továbbra is azt vallották, hogy nem járnak fürdőhelyekre. Ez a közel 70%-os arány jól mutatja tehát, hogy a nyugat-romániai lakosság szívesebben kel át a határon abban az esetben, ha fürdőzni vágyik. És hogy miért teszik ezt? A 22-es kérdésben erre is választ kaptunk.

Akik a kelet-magyarországi fürdőkomplexumokat látogatják szívesebben, azok az esetek nagy többségében a tisztaság, a jobb

felszereltség és a barátságosabb személyzet miatt teszik mindezt. Ugyanakkor jónéhány visszajelzésben azt a választ kaptam, hogy az árak sokkal elfogadhatóbbak nyugati szomszédunknál, és egy kis plusz útiköltséggel számolva még mindig kedvezőbb meglátogatni az ottani fürdőket, mint a hazaiakat. Egy másik fontos érv a nyelv- ismeretben mutatkozik meg: míg hazánkban főleg csak románul [illetve néhány helyen angolul] beszélnek az alkalmazottak, addig Magyarországon 3-4 nyelven [sok helyen a román is] tudnak válaszolni a vendégek kérdéseire. Na de mi szól a hazai fürdőhelyek mellett? A válaszadók többsége a közelségben, esetenként az olcsóságban látja a romániai fürdőhelyek vonzerejét. Emellett sokan azért írták azt, hogy az itteni fürdőhelyeket kedvelik, mivel Magyarországon még nem jártak hasonló helyeken. Elmondhatjuk tehát, hogy a nagy többség számára a kultúráltabb környezet és a minőségibb szolgáltatások miatt vonzóbbak a magyarországi fürdőhelyek.

A következő négy kérdés szintén nyitott kérdés volt. Itt azt kértem a kitöltőktől, hogy soroljanak fel három-három kelet-magyarországi illetve nyugat-romániai fürdőhelyet, emellett írják le, hogy ezek közül melyekben jártak már előzőleg is.

A kelet-magyarországi fürdők között a felsorolásokban egyértelműen dominált Hajdúszoboszló, Debrecen és Gyula: szinte minden válasz között megtalálható volt a fenti három fürdőhely közül legalább kettő. Ami még népszerű volt a kitöltők körében, az a Bihar Termáliglet volt Berettyóújfaluban, valamint az Aquarius Élményfürdő Nyíregyházán. Számomra meglepő tény volt, hogy Miskolctapolca és Szeged nevével alig-alig találkoztam a feldolgozás során, hiszen mindkét településen nagyon fejlett és egyedi fürdőkomplexumokat találhatunk. Ugyan a felsorolásokból kiderült, hogy nagyon sok fürdőhelyet ismernek a kitöltők Kelet-Magyarország területén, az esetek zömében mégsem jutottak el mindenhová. A leggyakrabban látogatott egység a válaszadók körében a hajdúszoboszlói Hungarospa volt, ezt szorosán követte a Gyulai Várfürdő, majd kicsit lemaradva a debreceni Aquaticum. Ezután egyetlen olyan helységet sem jelöltek meg, amely kiemelkedett volna a többi közül: néhányan jártak még Berettyóújfaluban, Nyíregyházán és Miskolctapolcán, illetve elvétve láthattuk még Egerszalók és Fehérgyarmat nevét. Na de mi a helyzet Nyugat-Romániával?

Itt közel sem olyan változatos a paletta, mint az előzőekben bemutatott résznél: Partium területén a leggyakrabban megneve-

zett fürdőtelep Félix-Fürdő volt, ezt Püspökfürdő [Május 1] követte. Ezután egy nagy szakadék következett: volt, aki csak eme két fürdőt említette meg, mások a lakhelyükhöz közeli központokat írták még be a listába. Elvértve előfordultak jelentősebb fürdőhelyek [pl. a szatmárnémeti Aquastar vagy a Nagykárolyi Strand], de ezek is főleg azon kitöltőknél, akiknek lakhelyük közvetlen környezetében találhatóak az adott egységek. A látogatási szokások nagyban megegyeztek azzal, amit a 24-es válasznál leírtak a megkérdezettek: Félix-Fürdőn szinte mindenki járt, aki megemlítette az előző felsorolásban, Püspökfürdő ugyancsak hasonló cipőben jár. Más, kirívóan magas látogatottsági arányt egyik fürdő sem tud felmutatni, a továbbiakban jellemzően a kisvárosi vagy falusi strandok dominálnak [pl: Paptamási, Tasnád, Hegyközszentmiklós]. Olykor-olykor megjelennek még nagyobb egységek [pl: Aquastar, Neptun], de ezeket is főként a helyiek látogatják.

Elmondhatjuk tehát, hogy míg Kelet-Magyarországon igen sokszínű a kínálat, illetve az emberek kíváncsiak is a különböző fürdőhelyekre, addig Nyugat-Romániában Félix-Fürdőre és közvetlen környezetére, valamint a kitöltők lakhelyének vonzáskörzetére redukálódik a látogatottság.

Az utolsó két – még mindig nyitott – kérdésben arra kerestem a választ, hogy a meglátogatott egységek közül ki hol érezte magát a legjobban és a legrosszabbul, illetve ennek mi volt az oka. Nagy általánosságban elmondható, hogy a turisták zöme a különböző magyarországi fürdőket kedvelte a legjobban, míg a hazaiakban érezték magukat a legkellemetlenebbül.

A legkedveltebb fürdőhely a kitöltők körében egyértelműen Gyula és Hajdúszoboszló volt. Míg Gyulában a legtöbben azt kedvelték, hogy családias, rendezett és nagyon jól felszerelt, addig Hajdúszoboszló a medence- és csúszdarendszere miatt tűnik ki a többi közül. A debreceni Aquaticum szintén sokak tetszését elnyerte, főleg megközelíthetősége és környezete miatt. Természetesen voltak olyan kitöltők is, akik Félix-Fürdőt jelölték be kedvenc fürdőhelyüknek, ők főként a közelség, valamint kellemes gyermekkori emlékeik okán döntöttek így. Elvértve egy-egy kisebb fürdőhelyet [pl: Berettyóújfalú, nyírbátori Sárkányfürdő] is beírtak a válaszdók, főként csendességük és nyugalomuk miatt.

A legkevésbé kedvelt fürdőhely címét magasan Félix-Fürdő „nyerte” el: a kitöltők panaszkodtak az igénytelen környezetre, a

piszkos vízre, valamint a magas árakra is. Jóval kevesebbek jelölték Püspökfürdőt legkellemetlenebb fürdőhelyként, akik viszont őket írták, azok hasonló okokból tették, mint Félix-Fürdőnél. Ha elvéte is, de voltak olyanok is, akik magyarországi fürdőkben érezték magukat a legrosszabbul: Hajdúszoboszlót néhányan a túlzásfolttsága miatt nem kedvelik, Gyulát az erős termásvízszag miatt, míg a miskolctapolcai Barlangfürdőt azért, mert zajos és a szolgáltatások minőségéhez mérten drága volt.

Jól kirajzolódik az utolsó két kérdésből, hogy a nagy többség a magyarországi fürdőhelyekben bízik meg igazán, úgy a szolgáltatások, mint a körülmények sokkal inkább megfelelnek igényeiknek, mint idehaza. Emellett sokak elmondása szerint ugyanannyi pénzért sokkal jobb szolgáltatásokban van részük Magyarországon, mint Románia nyugati részén, így egyértelmű számukra, hogy inkább oda utaznak abban az esetben, ha fürdőzni vágnak.

KÖVETKEZTETÉSEK

A fenti kérdőív elemzéséből tehát kiderül, hogy a fürdőlátogatás főként a fiatal generációk számára jelent kikapcsolódást. Az esetek több, mint felében tanulók illetve alkalmazottak járnak ilyen helyekre, akik érettségivel, illetve egyetemi diplomával rendelkeznek. A fürdőkomplexumok látogatóinak fizetése nagyon sokszor nem haladja meg a 2000 lejt [ebbe természetesen beletartoznak azok is, akik nem rendelkeznek önálló jövedelemmel], így elmondhatjuk, hogy sokak számára elérhető pihenési forma. Úgy Kelet-Magyarországon, mint Nyugat-Romániában a kitöltők nagy hányada évente többször is el látogat különböző fürdőegységekbe, amely biztos jövőt kínál a szolgáltatók számára. Családdal és ismerősökkel utaznak fürdőhelyekre az emberek, így bátran kijelenthetjük, hogy társasági eseménynek számít. A legkedveltebb szállítási eszközként az autót jelölték meg a kérdezettek, így nem csoda, hogy legtöbbször kocsikkal érkeznek fürdőhelyekre. Emellett az is jól kirajzolódik a kutatásból, hogy az átlag mindössze egy napot tölt fürdőhelyeken, hosszú tartózkodási időre nem szabad számítani az ilyen látogatásoknál. Nemcsak pancsolással, hanem városlátogatással, vásárlással és szórakozóhelyek felkeresésével is elütik az időt a turisták akkor, amikor fürdőhelyekre utaznak. Emellett sokan ilyenkor ejtik meg a rokonokkal és rég nem

látott barátokkal való találkozásokat is. A felmérésből az is kiderül, hogy a kitöltők kétharmada inkább a magyarországi fürdőket preferálja: ennek főbb okai között a jobb felszereltség, a barátságosabb fogadtatás és a kedvezőbb árak szerepeltek. Ugyanakkor a hazai fürdők mellett főként a közelségük miatt tették le a kitöltők voksukat. Nagy általánosságban elmondható, hogy Gyula, Hajdúszoboszló és Debrecen fürdői ugranak be először Magyarországról az embereknek akkor, ha arra kéri őket soroljanak fel néhányat, míg a román egyiségeknél kimagaslóan sokan asszociálnak Félix-Fürdőre és Püspökfürdőre. Elmondható az is, hogy sok esetben az egyének már jártak is abban a fürdőben, amelyet megemlítettek. Arra is fény derült, hogy Gyula és Hajdúszoboszló élményfürdői vonzzák a legtöbb kitöltőt, az okok között megtalálhatjuk úgy a rendezettséget és a családi hangulatot, mint a különleges csúszdarendszereket. Ezzel szemben Félix-Fürdő a legkevésbé kedvelt célpont, az igénytelenség, a koszos víz és a magas árak mind-mind negatív fényben tüntetik fel az egységet.

A kutatómódszertanban felvetett hipotéziseim beigazolódnak látszanak. A kérdőívvezés befejeztével elmondható, hogy a nyugat-romániai turisták szívesebben látogatják a kelet-magyarországi fürdőhelyeket, mint azokat, amelyek saját országukban találhatóak. Ennek számtalan oka lehet, ugyanakkor a kitöltők túlnyomó többsége a hazai fejletlenségben, illetve a magyarországi szolgáltatások jó minőségében látta a magyarázatot. A látogatási időről írt gondolataim is valósnak bizonyultak: az esetek több, mint felében a fürdőbe utazók mindössze egy napot töltenek az adott desztinációban, míg az egy hétvégénél többet maradók száma elenyésző. Az utolsó felvetésem szintén igaznak látszik, hiszen a fürdőlátogatók társasággal [főként családdal és barátokkal vagy ismerősökkel] szeretnek utazni, az egyedülállót ilyen alkalmakkor egyáltalán nem kedvelik.

BEFEJEZÉS

Végzőként annyit szeretnék, hogy reményeim szerint hasznos és irányadó volt úgy a hazai, mint a magyarországi fürdőturizmus számára a fenti felmérés. Sajnos beigazolódtak azon félelmeim, amelyekre számítottam már a kutatás elvégzése előtt: a hazai turisták szívesebben utaznak külföldre fürdőzni, mivel az itteni viszonyok nem ütnek meg azt a színvonalat, amelyet néhány kilométerrel

nyugatabbra már bárki megtalálhat elérhető áron. Fontos építkezésekre, felújításokra és minőségi szakképzésre lenne szükség ahhoz, hogy belátható időn belül felzárkózzunk szomszédunkhoz. Emellett elengedhetetlen a megfelelő reklám, mivel a turisták nagy része már megszokta és megszerette a magyarországi egységeket, sokan pedig nehezen mondanak le a jól bevált célterületeikről. Újításokkal szintén vonzóvá lehet tenni a nyugat-romániai fürdőpiacot, de nem szabad csak a hazai turistákra összpontosítani, a magyarországi séma alapján külföldi vendégeket is ide kell csábítani. Reményeim szerint, ha néhány év múlva ismét hasonló témakörrel foglalkozom majd, akkor sokkal jobb képet fog mutatni a hazai fürdőturizmus helyzete.

IRODALOMJEGYZÉK

- Magyar Értelmező Kéziszótár [1972]: Akadémiai kiadó, Budapest.
- Báderalmanach: Mitteilungen Bäder, Luftkurorte und Heilanstalten in Deutschland, Oesterreich, der Schweiz und den angrenzenden Gebiete [1907]: Berlin, 534 S.
- Ben Zimmer [2010. 04. 16]: Wellness, The New York Times.
- Bennett – King – Milner [2004]: The Health Resort Sector in Australia: A Positioning Study: Journal of Vacation Marketing, 10(2), 122–137.
- Puczkó László – Marin Bacharov [2006]: Spa, Bath, Thermae, What's Behind the Labels, Tourism Recreation Research, 31(1), 83–91.
- Melanie Smith – Puczkó László [2008]: Health and Wellness Tourism, Oxford, Butterworth-Heinemann.
- Bánhidi Miklós [2003]: A vízi és vizekmenti turizmus alapjai. Budapest, Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskolai Kar
- Michael Bywater [1990]: Spas and health resorts in the EC, EIU Travel and Tourism Analyst 6, pp. 52–67.
- Devon M. Herrick [2007]: Medical Tourism – Global Competition is Health Care, NCA Report 304.
- Michalkó Gábor – Rác Tamara [2011]: Egészségturizmus és életminőség Magyarországon: Fejezetek az egészség, az utazás és a jól[é]t magyarországi összefüggéseiről, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.

- Héra Gábor – Ligeti György [2005]: Módszertan – A társadalmi jelenségek kutatása. OSIRIS KIADÓ KFT., Budapest.
- Dr. Hollóné dr. Kacsó Erzsébet – Udvariné Csorba Erika – Vizi József [1994]: Marketing alapismeretek I.: Ifjúsági Szakképzés Világban-ki Programja. Budapest.
- Emanuela Henț [2013]: A few considerations regarding development potential of the transborder tourism. Case study: Bihor – Hajdú Bihar County

BIHAR MEGYE TURIZMUSÁNAK FEJLESZTÉSI STRATÉGIÁI

■ KÁLLAI KRISZTINA ■ kallai.krisztina@yahoo.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar,
Idegenforgalmi gazdálkodás szak, magiszteri képzés, I. év.

■ Témavezető: DR. SZILÁGYI FERENC

Partiumi Keresztény Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar,
Gazdálkodási és Menedzsment Tanszék

BEVEZETÉS

A témaválasztás azon alapszik, hogy a megye általános idegenforgalmi potenciálja igen összetett, az adottságok kihasználása és értékesítése viszont még a kezdeti szakaszokban jár. Jelen van a hegyvidéki-, a kulturális-, a balneo- és termálturizmus mellet a fenntartható-, a vidéki-, az agrár-, a halász- és a vadászturizmus is. A problémát főleg az okozza, hogy az általános és a turisztikai infrastruktúra is hiányos. A másik problémát a marketingtevékenységek és a szakemberek hiánya jelenti. A változtatás érdekében már sok projekt létrejött, de az új fejlesztési stratégiákban is kiemelt jelentőséggel bírnak.

A turizmus szektora, mint globálisan a leggyorsabban fejlődő gazdasági ágazat, nagyban elősegíti a nemzetgazdasági fejlődést, és ugyanez a megállapítás igaz az alacsonyabb rangú területi szintekre is. A régiók szerepe felértékelődött az Európai Unió kohéziós politikájának köszönhetően, mely az államok mezoszintjére irányuló támogatási forrásalapot biztosít. A 2007-2013-as programozási időszak projektjeinek kivitelezési határideje 2015 december 31-én járt le. A dolgozat egyik fő célkitűzése a nemzeti, a regionális, illetve megyei fejlesztési stratégiák kompatibilitásának kielemezése. A tanulmány további célja a hazai terület- és régiófejlesztési rendszer irányainak

kiértékelése, a pályázati lehetőségek kihasználtsági fokának vizsgálata, valamint a projektek elemzése és összegezése Bihar megye turizmusára nézve.

Végeredményként létrejöttek a projektek, illetve a hozzájuk kapcsolódó beruházások és partnerségek kartográfikus elemzése, illetve összefüggéseik magyarázata. Fel vannak tüntetve a Bihar megyei fejlesztések térbeli vetületei, amit a projektkiértékelés egészít ki.

1. A TÉRBELI DIMENZIÓ A TÁRSADALOM- ÉS GAZDASÁGFEJLESZTÉSBN

A regionális tudományként elnevezett interdiszciplináris szakterület atyja Walter Isard [1975] amerikai közgazdász. Megfogalmazása szerint a regionális tudomány társadalmi problémáit vizsgáló vetülete a régió, vagy afféle térbeli dimenziókkal rendelkező elemzési egység, melyre a minősítő eljárások, módszerek csoportjait lehet alkalmazni [Lengyel Imre – Rechnitzer János, 2004]¹.

A regionális tudományban és regionális politikában egy ország határain belül értelmezett régió felfogása az elterjedt. [Lengyel Imre, 2010]². Az Európai Tanács Helyi és Regionális Önkormányzati Állandó Konferenciája meghatározta, hogy: „a régió olyan közigazgatási egység, amely közvetlenül a központi szint alatt helyezkedik el, önálló politikai felelősséggel felruházott, mely politikai önállóságot választott testület által vagy ennek hiányában a régió szintjén a közvetlenül alatta levő önkormányzati szint által delegált tagokból álló testület vagy szervezet gyakorolja” [idézve: Balázs István, 1993]³.

E dolgozathoz legközelebb álló definíciót a politikai-jogi környezet szemszögéből kell vizsgálni, mely intézményi térszerveződést feltételez az irányító és szabályozó intézmények által, ezek egy országon belüli, jól elhatárolt szubnacionális régiók és nincs köztük átfedés. A felülről irányított, a közigazgatási- és intézményi elemzések alapegysége a programozási régió. Politikai- vagy közigazgatási-, valamint tervezési – statisztikai régióként is emlegetik. [Lengyel Imre

¹ Lengyel Imre – Rechnitzer János: *Regionális gazdaságtan*, Dialog Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004, 19–21.

² Lengyel Imre: *Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010

³ Balázs István, 1993 idézve itt: Nemes Nagy József: *Terek, helyek, régiók. A regionális tudomány alapjai*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009, 191–192.

– Rechnitzer János, 2004]⁴ A regionalizáció⁵ folyamata által alakulnak ki, mely politikai-közigazgatási folyamat Romániában is lezajlott. Jellemzően vertikális integrációt jelöl, mely a hierarchikus szintek kijelölésére orientálódott a fejlesztési területek megszervezéséért az Európai Unió elvárásainak is megfelelően. [Lengyel Imre – Rechnitzer János, 2004]⁶ E körzetesítés fontossága Romániában a térségek saját, a nemzeti tervhez is igazodó, fejlesztési stratégiáinak megalkotásában, a nemzeti támogatási rendszerek kidolgoása miatt és az Európai Unió által biztosított fejlesztési alapokhoz való hozzáférés érdekében rejlik. Ezen tervezési, avagy programozási régiók alkotják az Európai Unió által létrehozott NUTS-rendszerben a NUTS2 szintet.

Az Európai Unió által létrehozott Statisztikai célú Területi Egységek Nomenklatúrája [NUTS] 1988-tól a közösségi és regionális politika meghatározó elemévé vált. Tervezési-statisztikai területi beosztást jelent, melyek a tagállamok közigazgatási hatósággal rendelkező földrajzi egységei. [Lengyel Imre, 2010; Rechnitzer János – Smahó Melinda, 2011]⁷ A szintekre osztottság jelentősége abban rejlik, hogy ha egy ország vagy annak valamelyik régiója a közösség GDP/fő átlag 75%-a alá esik, akkor az elmaradottnak minősül, így jogosult lesz a fejlesztési támogatásokra. Ezért az államok érdekében áll minnél jobban tagolni a területüket, hogy a kevésbé fejlettek beleférjenek ebbe a keretbe. [Nemes Nagy József, 2009]⁸. Romániában a NUTS2-es szinten található nyolc régió a következő: Észak-Kelet, Dél-Kelet, Déli régió és Bukarest főváros, Dél-Nyugat, Nyugat, Észak-Nyugat és Közép régiók. Az Észak-Nyugati régióhoz a következő hat megye tar-

---

⁴ Lengyel Imre – Rechnitzer János: *Regionális gazdaságtan*, Dialog Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004, 29–30.

⁵ A regionalizáció a régiók határait kívülről, az állami szintről, vagy belülről, a települések szerveződése által, valamilyen meghatározó tulajdonság szerint, a térség elhatárolt egységekre bontását jelöli.

⁶ Lengyel Imre – Rechnitzer János: *Regionális gazdaságtan*, Dialog Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004, 26–29.

⁷ Lengyel Imre: *Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, 38 – 39. oldal; Rechnitzer János – Smahó Melinda: *Területi politika*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2011, 74.

⁸ Nemes Nagy József: *Terek, helyek, régiók. A regionális tudomány alapjai*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009, 150.

tozik: Kolozs megye, Beszterce-Naszód megye, Szilágy megye, Bihar megye, Szatmár megye és Máramaros megye.

A területi politika és eszközei

A területrendszer olyan összetett és egyedi lehatárolt struktúra, mely egy meghatározott térség és annak adott társadalmi, gazdasági és természeti alrendszerei, valamint kapcsolatai összességéből jön létre. A régió területi tőkéje meghatározó jellegű és csak az adott térségre jellemző, mely annak sajátos tulajdonságaiból áll. A területrendszer képezi a területi politika alapját az országok és régiók problémáinak megoldására, mely azok területi tőkéjének egyenlőtlen eloszlása miatt alakult ki. Ezen területi tőke felértékelődött a piaci mechanizmusok hatásainak következtében s így létrejöttek a koncentráltabb, valamint alacsonyabb sűrűségű elemekkel és alrendszerekkel rendelkező övezetek. Az állami területi politika által meghatározzák azokat a térbeli szerkezetre vonatkozó, hosszú távú elveket, célokat és irányokat, ami felé szeretnék vezérelni a jövőbeli cselekvéseket és az ország egész területére vonatkoztatják. A fejlesztés a politika megvalósításának eszköze, mely tudatos beavatkozási tevékenységek alternatíváit, azok eszközrendszerét, valamint az intézményi és szabályozási keretek meghatározását takarja, a részpolitikák együttes érvényesítését célozza meg. [Rechnitzer János – Smahó Melinda, 2011]⁹

A területfejlesztés olyan ideológiai és cselekvési rendszert takar, ami a társadalom térbeli voltán keresztül hat a társadalmi újratermelés produktivitásának javítására, ehhez kapcsolódnak a területi politika megvalósítási eszközei, szabályai, intézményei, menedzsmentje és maga a kivitelezési folyamatok is. A területi politika a területfejlesztés alá van rendelve, és meghatározza azt prioritásai által. A politikák megvalósításában a lokális közösségeknek kerül fontos szerep, mivel a területi politikával ellentétben a területfejlesztés dimenziója a mezo- vagy a mikroszint, mely a régiókat és a településeket jelöli. Illés Iván [2008] a területfejlesztés értelmében a „település- és területrendezést; az állam és a vállalatok gazdaságfejlesztő tevékenység-

---

⁹ Rechnitzer János – Smahó Melinda: *Területi politika*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2011, 22. – 38.

gének területi orientálását, terelését, szabályozását, más néven regionális politikát; a közigazgatási területszervezés és az önkormányzatok fejlesztési finanszírozását” [Illés Iván, 2008, 14]¹⁰ definiálja. A régiópolitika egy adott, autonóm területi egység fejlesztési távlatait határozza meg és a területi tökélet részesíti előnyben azok összefüggéseivel együtt. [Rechnitzer János – Smahó Melinda, 2011]¹¹

A tér dimenziójának specifikumain felül a külső és belső meghatározottság tényét is figyelembe kell venni a regionális politika kialakításában. Külső tényezőként jelenik meg az Európai Unió kohéziós politikája [ez által meghatározódnak a beavatkozási területek és a fejlesztések egy része is kötötté válik], valamint a makrorégiók is rendelkezhetnek sajátos célokkal, mint a határmenti együttműködések megvalósítása. A belső meghatározottság az adott ország összetett specifikumait foglalja magába.

A területi politika eszközei tartalmazzák a tervezést, a forrásrendszert és finanszírozást, a kivitelezés intézményrendszereit és ezek irányításának és összehangolásának technikáit, a vezetési elveket. A területi tervezés egyik fajtája a stratégiai tervezés, melyet érint a dolgozat a továbbiakban. A stratégiai tervezés a jövőbe tekintő, alkalmazkodó, aktív, változásorientált, ötletdús, akciókra épít és a tartós megoldásokat keresi, mérlegelve az alternatívákat. Két féle program létezik: az elméleti- és az operatív program. Elméleti programnak nevezhetők a stratégiák. Az operatív programok a stratégiában megfogalmazott egy-egy prioritás és cél megvalósítási folyamatát, cselekvéssorozatát tartalmazzák szabályozási keretek között egy operatív cselekvési rendszert alkotva. A program konkrét beavatkozássokból áll, amelyeket a projektek tartalmazzák. „A projekt egy konkrét, egyedi fejlesztési tevékenység, ami meghatározott objektum[ok]ra, tevékenység[ek]re, intézkedéssorozatra, szervezetre, intézményre, illetve speciális működési formákra, valamint ezek vezénylési technikáira irányulhat.” [idézte: Péti Márton, 2009]¹² A projektötletek között a program tervezői és vezetői a megvalósíthatóság, a kijelölt

---

¹⁰ Illés Iván, 2008, 14 idézve itt: Rechnitzer János – Smahó Melinda: *Területi politika*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2011, 31.

¹¹ Rechnitzer János – Smahó Melinda: *Területi politika*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2011, 29–33., 80–81.

¹² Péti Márton, 2009, idézve itt: Rechnitzer János – Smahó Melinda: *Területi politika*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2011, 147.

területi hatások és a finanszírozási alapnak megfelelően választanak. A pénzügyi források jellege által három féle projektet különböztetünk meg: önfinanszírozó, mikor a kedvezményezett saját pénzeszközeiből/belső forrásból valósítja meg; külső forrásból támogatott projekt; vegyes finanszírozásúak, melyeket külső és a belső forrásból valósítanak meg.

A területi politika támogatási rendszere három szinten jön létre. Az első az európai közösségi szint¹³, a második a nemzeti szint és a harmadik a területi szint¹⁴. Az intézményrendszerek szempontjából jelentős a centralizáció vagy a decentralizáció mértéke. [Rechnitzer János – Smahó Melinda, 2011]¹⁵

A turizmusnak pozitív és negatív hatásai is megnyilvánulnak az adott térben mivel a fogyasztás és a termelés egyidejűleg jelentkezik a desztináció területén. Mutatkoznak gazdasági, társadalmi-kulturális, illetve a természeti- és épített környezetre gyakorolt hatások. A fenntartható turizmus az erőforrások hasznosítását egybeköti annak védelmével és megóvásával az jövő nemzedék számára, melyet tudatos fejlesztésekkel lehet elérni. Ennél fogva a negatív hatások nemcsak rövid, de hosszú távon is elkerülhetőek. [Süli-Zakar István, 2003]¹⁶ A turizmus tervezése alapkövetelmény a fenntarthatóság tekintetében, ezért Lengyel Márton [2004] kiemeli a turizmus kettős integrációjának elvét, mely lényege: „1. a turizmust integrálni kell természeti, társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális környezetébe ... 2. a tervezésnek magába kell foglalnia a turizmus minden részterületét és a rendszer valamennyi összetevőjét.” [Lengyel Márton, 2004]¹⁷

A turizmuspolitika elveiben és felépítésében hasonlít a területi-, azonbelül a régiópolitika alapelveihez, az eltérést az alapcél mutatja. Ezen esetben a turizmus fejlesztésére irányuló stratégiák kidolgozására és programok, illetve projektek megvalósítására helyezik

---

¹³ Ide tartoznak a regionális operatív programok is.

¹⁴ Ezek regionális vagy lokális önkormányzatok.

¹⁵ Rechnitzer János – Smahó Melinda: *Területi politika*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2011, 53–60., 121–122., 129–147., 227–234.

¹⁶ Szerk. Süli-Zakar István: *A terület- és településfejlesztés alapjai: 4. fejezet A terület- és településfejlesztés mindennapjai Magyarországon és külföldön*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2003, 433–435.

¹⁷ Lengyel Márton: *A turizmus általános elmélete*, Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft. Nyomdaüzem, Budapest, 2004, 316.

a hangsúlyt. Tulajdonképpen a területi politika egyik szerves alkotó eleme, mely a területrendszer sajátosságaira épül.

2. BIHAR MEGYÉT ÉRINTŐ NEMZETI, REGIONÁLIS ÉS A MEGYEI ÖNKORMÁNYZATI SZINTŰ STRATÉGIÁK

Románia területfejlesztési stratégiája a 2007-2013-as Operatív Program technikai segítségnyújtási célkitűzés keretei által jött létre és a 2035-ös távlatra kivetítve, melyet a kiegészített és újraközlött 350/2001-es törvény foglal össze. A területfejlesztési terv alapja az ország stratégiai elhelyezkedése és a kontinentális, illetve a globális fejlesztési tengelyek. A területi kohézió megvalósulása érdekében több területi dimenzióra [hegyvidék, városi övezet, adott földrajzi területeket stb.] kiterjedő területfejlesztési politikát javasolnak. [Románia Területfejlesztési Stratégiája]¹⁸

A nemzeti turisztikai területfejlesztési terv nyolcadik fejezetéhez tartozik a turisztikai területfejlesztési 190/2009-es törvény, mely a 142/2008-as sürgősségi kormányrendelet jóváhagyását és az 1. és 9. cikkéjének változtatásait tartalmazza. Elfogadja a nemzeti területfejlesztési terv VIII. fejezetét, mely a hozzárendelt mellékleteknek megfelelő, olyan turisztikai területek fejlesztésére irányul, amiben legalább egy vagy több turisztikai erőforrással rendelkező közigazgatási-területi egység található. A törvény alapján két részre osztja a megyéket a kis-, illetve a nagy koncentrációjú területi közigazgatási egységeknek megfelelően. Bihar megyében 30 kis koncentrációjú területi közigazgatási egységet határoz meg amit 2 municípium, 5 város és 23 község alkot, melyek összesen 25 természeti és 7 antrópikus nemzeti fontosságú erőforrást/erőforrás csoportot számlálnak. Ezek 62,5%-ánál tapasztalt a turisztikai- és 43,75%-nál a műszaki infrastrukturális problémák. A nagy koncentrációjú területi közigazgatási egységek csoportjába 6 települést soroltal [köztük Nagyvárad és Belényes municípiumokat is], melyeknél 2 kiemelkedő természeti és 3 kiemelt antrópikus nemzeti fontosságú erőforrást/erőforrás csoportot határoztak meg. A turisztikai infrastrukturális problémák 60%-ban vannak jelen és nem azonosítottak műszaki

---

¹⁸ ***Románia Területfejlesztési Stratégiája. Forrás: <http://www.sdtr.ro/44/Strategie>. Megtekintve: 2015.08.30.

infrastrukturális problémát. A 142/2008-as sürgősségi kormányrendelet meghatározza, hogy a megyei szinteken kiemelt turisztikai fontosságú területeken a turizmus elsődleges gazdasági tevékenységként jelenik meg és a fejlesztési befektetések nagy része a turisztikai tevékenységeket kell támogassa. A rendelet meghatározza azt is, hogy a nemzeti, regionális és megyei fejlesztési programok elsődlegesen a speciális turisztikai-, műszaki- és környezetvédelmi infrastruktúra korszerűsítésére irányuló projekteket támogassa. [190/2009-es törvény; 142/2008-as sürgősségi kormányrendelet]¹⁹

Az Észak-Nyugati Regionális Fejlesztési stratégia [2007-2013] prioritásainak meghatározásánál figyelembe vették a különböző helyzetelemzések mellett a 2004-2006-os stratégia célrendszerét és abban az időszakban elért eredményeket. A stratégia érvényességét és a megvalósítási folyamatok lezárását 2007 január 1. és 2015 december 31. közzé ütemezték. A stratégia egy általános célt fogalmaz meg, mely egy többpólusú fejlesztés és funkcionális szakosodás általi regionális gazdasági fejlődést tűzött ki, a régió belüli és régióközi különbségek csökkentésére úgy gazdasági, mint szociális, környezeti és az életszínvonal javításának szintjein. Az általános cél alatt megjelenítettek öt speciális célkitűzést, melyek tovább tagolódnak konkrét távlatokra. Az első speciális célkitűzés a régió vonzerőjének javítása, a gazdasági versenyképesség növelése és az innovációs tevékenységek által létrehozott magas hozzáadott értékkel rendelkező termékek előállítására révén. A második a régió elérhetőségének javítása, a gazdasági és szociális tevékenységek elősegítésére az infrastruktúra fejlesztése által. A harmadik a humán erőforrás foglalkoztatottsági szintjének növelése az oktatás korszerűsítése, a vállalkozói képességek fejlesztése és a felnőttoktatás, illetve a továbbtanulás elősegítése révén. A negyedik a fenntartható fejlesztések támogatása és a vidéki övezetek foglalkozási formáinak bővítése. Az

---

¹⁹ *** Legea nr. 190/2009 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 142/2008 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național Secțiunea a VIII-a – zone cu resurse turistice. Forrás: http://www.mdrl.ro/_documente/dezvoltare_teritoriala/amenajarea_teritoriului/patn_elaborate/lege190.pdf, Megtekintve: 2015.08.26.; Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 142 din 28 octombrie 2008 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național Secțiunea a VIII-a – zone cu resurse turistice. Forrás: <http://www.lexex.ro/0UG-142-2008-91021.aspx>, Megtekintve: 2015.08.31.

ötödik a különböző technikai segítségnyújtások támogatását testesíti meg. [Regionális Fejlesztési Program 2007-2013]²⁰

A jelenleg érvényben levő Észak-Nyugati Regionális Fejlesztési Stratégia [2014-2020] fő irányai az uniós fejlesztési célokra alapozva jöttek létre. A stratégia szerkezete az általános célból indul ki, mely négy prioritásra bomlik. Minden prioritáshoz vannak rendelve beruházási prioritások. Az utóbbiakhoz kapcsolódnak speciális célkitűzések és végül mindegyikhez társulnak irányadó fellépések, akciók. Az általános cél a regionális gazdaság fejlesztésére irányul a többoldalú és beépített korszerűsítések által, a régióközi és azon belüli egyenlőtlenségek csökkentése és az életszínvonal növelése érdekében. Az első prioritást a regionális gazdasági versenyképesség növelése és az innováció, illetve kutatási tevékenység ösztönzése testesíti meg. Ennek negyedik alpontjában jelenik meg a turisztikai potenciál fejlesztése és hasznosítása. A második prioritás a régió megközelíthetőségének javítására, a lakosok, az áruk és az információ mobilitásának elősegítésére irányul. A harmadik prioritás a régió belüli életszínvonal javításának terve. A negyedik prioritás a természeti- és antrópikus környezet védelmét, az erőforrások hatékony használatát és a károsanyag-kibocsátás csökkentését célozza. [Észak-Nyugati Regionális Fejlesztési Stratégia 2014-2020]²¹

Bihar Megye Fejlesztési Stratégiájának dokumentumában meghatározták a megye vízióját 2027-re: a megye földrajzi helyzetére alapozva, a természeti, anyagi és emberi erőforrások és a helyi hagyományok fenntartható felhasználása által, valamint a sajátos adottságok hasznosítása révén magas életszínvonalat biztosít a lakosságnak, harmóniában élve a körülvevő környezettel, egy versenyképes, dinamikus gazdaságra alapozva és tökéletesen illeszkedve az egységes európai piachoz. Ezen fejlesztési stratégia keretein belül

---

²⁰ *** Az Észak-Nyugati Régió, Észak-Erdély 2007-2013-as Regionális Fejlesztési Stratégiájának Keretei. Forrás: <http://www.nord-vest.ro/SERVICIIPentru-Dezvoltare-Regionala/PLANIFICARE-REGIONALA/Planul-de-Dezvoltare-Regionala-2007-2013.html>. Megtekintve: 2015.08.26.

²¹ *** Észak-Nyugati Regionális Fejlesztési Stratégia 2014-2020 időszakra. Forrás: <http://www.nord-vest.ro/SERVICIIPentru-Dezvoltare-Regionala/PLANIFICARE-REGIONALA/Planul-de-dezvoltare-regionala-2014-2020/PDR-2014-2020-aprobat-de-CDR-Nord-Vest--elD1724.html>. Megtekintve: 2015.08.28.

az általános célkitűzést a megye gazdasági, szociális és környezeti egyenlőtlenségének a minnél hamarabb történő kiegyenlítéseként és az életszínvonal javítását a kiemelt fontosságú ágazatokban való beavatkozások által határozták meg. Ezek megvalósulásának érdekében három speciális célkitűzést fogalmaztak meg: a versenyképesség fejlesztésének biztosítását, a teljes foglalkoztatottság elérését a humánerőforrás fejlesztése által és a fenntartható környezeti fejlődést. A következő kiemelt fontosságú ágazatokat határozták meg: turizmus, vidékfejlesztés, versenyképesség, környezet, humánerőforrás, közlekedés/szállítás és a városrehabilitáció. [Megyei fejlesztési terv 2007-2013]²²

A 2014-2020 periódusban érvényes Bihar megyei fejlesztési stratégiájának megfogalmazásánál a nemzeti, a regionális és az uniós célkitűzéseket tartották szemelőtt. Kiemelték azon kezdeményeket, melyeket az Európai Unió fejlesztési tervből átvettek. Összesen négy célkitűzést fogalmaztak meg, melyben a turizmusfejlesztés is kiemelt szerepet kapott. Az első a közcélú infrastruktúrafejlesztésre irányul, mely a turizmus fejlesztését is elősegíti közvetett módon. A második az ipari- és mezőgazdasági versenyképesség növelése. A harmadik a megye idegenforgalmi potenciáljainak hasznosítása. A negyedik a közszolgáltatások és a közigazgatási egységek kapacitásának fejlesztését támogatja.

A fejlesztési stratégiák hierarchikus kompatibilitása

A fejlesztési stratégiák és a nemzeti fejlesztési törvények átfogóan meghatározzák az állami-, regionális-, megyei-, illetve települési szintű beruházások irányát. Az országos szinten jelölik ki azokat az intézményeket, melyek később jogosultak lesznek a különböző elemzések elvégzésére, majd a stratégiák kialakítására, melyet ismét nemzeti szinten is el kell fogadjanak és ellenőrizzenek.

A nemzeti turisztikai területfejlesztésekre irányuló törvény kiemeli, hogy az idegenforgalmi potenciállal rendelkező területek gazdaságfejlesztésében a turizmus szektora legyen a fő fejlesztési ágazat. Ennek megfelelően a 2007-2013-as regionális fejlesztési stra-

---

²² *** Bihar Megye Fejlesztési Stratégiája a 2007-2013-as periódusra. Forrás: <http://www.cjbihor.ro/pdf/PDJ.pdf>. Megtekintve: 2015.08.28.

tégiában a turizmus fejlesztés prioritását az első, azaz a gazdasági fejlesztés, innováció és a régió attraktivitásának növelési célkitűzéséhez kapcsolják. Ezzel szemben az azonos időszakra érvényes megyei fejlesztési tervben az első fejlesztési szektorként van kiemelve és a többi fejlesztési ágazat szempontjainak megfelelően felbontott intézkedéseket foglal magába.

A megyei stratégia dokumentuma átláthatóbban van felépítve a különböző fejlesztési szektorként, mert minden ágazattal kapcsolatban intézkedésekre vannak bontva. Mindazonáltal a terv egészének struktúrája nem egységes és ezért bonyolítja az eligazodást. A regionális fejlesztési terv dokumentumában nem térnek ki ennyire a turizmus fejlesztésének szempontjára, hanem inkább a prioritási tengelyeknek megfelelően helyezték el a speciális célkitűzéseket.

A 2007-2013 és a 2014-2020-as periódusra vonatkozó stratégiák általános előrevetített célja teljesen azonos. Az első két speciális cél is nagymértékben hasonlít, viszont a 2014-2020-as tervben a vállalkozások és a kutatás-fejlesztés-innovációs tevékenységek támogatása nagyobb szerepet kap a turizmushoz viszonyítva. A turizmus csak az első speciális cél utolsó pontjában, a negyedik beruházási prioritásnál jelenik meg és lényegében megegyezik a korábbi stratégiában említett irányokkal.

A megyei 2014-2020-as tervezet szerkezeti felépítése közeledett a regionális stratégia dokumentumához, így a kettő egymásutáni áttekintése és összehasonlítása egyszerűbb lett. Jobban következik egyik a másikból. A négy célkitűzés közül a harmadik, még mindig kiemelt helyet, a turisztikai potenciálok hasznosítása foglalja el és első helyen a közcélú infrastruktúra fejlesztése áll. Ez szintén az idegenforgalmat generáló tényezők egyike. Mindemellett a 2007-2013-as tervbe foglalt turisztikai célokkal nagymértékben azonos, bár csökkentett számú beavatkozásokat csatoltak, viszont a 2014-2020-as regionális tervben megjelentekhez képest nagyobb figyelmet fordítottak az idegenforgalomra.

A két megyei stratégia közötti nagy változás abban is nyilvánul, hogy a 2014-2020-asban stratégiai kezdeményezésként kiemelték az Erdélyi-Sziget-hegység idegenforgalmának fenntartható fejlesztését. E tény egy fontos lépést jelent a hegyvidéki turizmusfejlesztésre nézve, mely az előzőekben nem jelent meg külön hangsúlyozva a természeti-, kulturális- és balneoturizmus mellett.

3. A BIHAR MEGYÉT ÉRINTŐ FINANSZÍROZÁSI PROGRAMOK ÉS TURISZTIKAI PROJEKTEK

Az 1. mellékletben felsorolt projektek nem csak kimondottan a turizmus fejlesztését jelölik, hiszen összetett tényezők rendszere járul hozzá egy térség fellendítéséhez. Ilyen kritériumok lehetnek a kommunikációs-, közlekedési- és közművesítési infrastruktúra, az oktatás, a természeti örökségek védelme, melyek a lakosság életminőségét javítják, emellett az idegenforgalom számára is kedvezőbb területi - környezeti feltételeket nyújtanak. A kommunikációs infrastruktúra keretei között e dolgozat kutatási fókuszába azok a pályázatok/projektek kerültek, melyek a turisták számára is ingyenesen hozzáférhető telekommunikációs hálózat tervezetét és/vagy kivitelezését jelölik.

A HU-RO program

A Magyarország-Románia Határon átnyúló Együttműködési program (HU-RO) a két ország egymást érintő négy-négy szomszédos megyében, a 2007-2013-as programozási időszakban került megvalósításra, a Phare CBC és az INTERREG I, II és III programok folytatásaként. A programban résztvevő megyék a következők: Magyarországon Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar, Békés és Csongrád; Romániában pedig Szatmár [Satu Mare], Bihar [Bihor], Arad és Temes [Timiș]. Az egyik fő forrási alapja volt az ERFA [Európai Regionális Fejlesztési Alap], mely 85%-os hozzájárulást nyújtott, a nemzeti társfinanszírozás mindössze 10-13%-os volt, míg az önrész 2-5% között mozgott. Az Európai Bizottság 2007 december 21-én hagyta jóvá a program létrejöttét, amely keretén belül közel 248 millió euró állt rendelkezésre. [huro-cbc]²³ Az együttműködési program fő stratégiai célja: „Közlelebb hozni egymáshoz a határmenti térségben élő embereket, közösségeket és gazdasági szereplőket az együttműködésbe bevont térség közös fejlesztésének elősegítése érdekében, a határmenti térség alapvető erősségeire építve” [huro-cbc]²⁴.

²³ Magyarország-Románia Határon átnyúló Együttműködési program 2007-2013. Forrás: http://www.huro-cbc.eu/hu/a_programrol. Megtekintve: 2015.05.25.

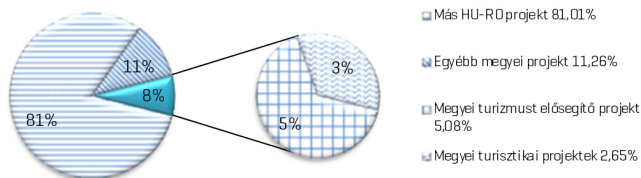
²⁴ Magyarország-Románia Határon átnyúló Együttműködési program 2007-2013. Forrás: http://www.huro-cbc.eu/hu/celok_es_prioritasok. Megtekintve: 2015.05.25.

Minden pályázat kiírásakor a vezető partner elvet kellett alkalmazni, aki a projekt teljes kivitelezéséért felel és a pénzügyi lebonyolításban is vezető szerepet képvisel. Kizárólag határon átnyúló fontosságú projektek kerülhettek számításba a program keretén belül, melyek maximum kivitelezési időtartama 24 hónap volt. A legkevesebb igényelhető támogatás értéke 10.000 euró és a legmagasabb 6.000.000 euró volt.

A következő grafikonon a Bihar megyében megvalósított projektek és abból a turizmus fejlesztését elősegítő projektek aránya látható.

Összesen 453 sikeres pályázatból Bihar megyében 86 projekt nyert finanszírozást, mely majdnem 18,98%-a a teljes projektszámnak. 35 projekt emelendő ki ezek közül, melyből 12 direkt és 23 indirekt módon volt hatással a megyei turizmus fejlesztésére, ez a Bihar megyei projektek 40,7%-át képviseli. Az összköltségvetésük 30.699.435 euró értékű volt, melyből az ERFA 64,75%-ot finanszírozott. [huro-cbc]²⁵

A HU-RO program folytatásaként tervezett pályázati lehetőséget kínáló új együttműködési program, az Interreg V – A Románia-Magyarország 2014-2020 Program (RO-HU), dokumentumát 2015. április 21-22 között a közös, előkészítésért felelős munkacsoport hagyta jóvá. A romániai Regionális Fejlesztési és Közigazgatási Minisztérium (MDRAP) az Irányító Hatóság és a magyarországi Miniszterelnökség (ME) a Nemzeti Hatóság. Az a választott tematikus célkitűzés, hogy a fejlesztési irányok a regionális, illetve a nemzeti prioritásokat kell tükrözzék a stratégiai szükségleteknek megfelelően, elemezve a közös problémákat és ezek megoldási lehetőségeit [huro-cbc]²⁶.

Saját szerkesztés, Forrás: huro-cbc.hu

²⁵ Magyarország-Románia Határon átnyúló Együttműködési program 2007-2013. Forrás: http://huro-cbc.eu/en/financed_projects/?call=8&keyword=8&areas%5B%5D=0&area%5B%5D=0&county%5B25%5D=25. Megtekintve: 2015.05.25.

²⁶ Magyarország-Románia Határon átnyúló Együttműködési program 2007-2013. Forrás: http://huro-cbc.eu/hu/hirek/a_kozos_munkacsoport_jovahagyta_az_interreg_romaniamagyarorszag_20142020_programot/416. Megtekintés ideje: 2015.05.25.

Az Észak-nyugati Regionális Fejlesztési Ügynökség (Agenția de Dezvoltare Regională Nord-Vest) által támogatott projektek²⁷

Az Észak-nyugati régió a 315/2004-es törvény által módosított 151/1998-as törvény alapján jött létre a helyi önkormányzatok önkéntes társulása során, de nem területi közigazgatási egység jelleggel és jogi személyiség nélkül. A régió területe az ország 14,32%-át és a lakosság számának megfelelően a 13,76%-át²⁸ képi. A legfontosabb városok Kolozsvár [Cluj-Napoca], Nagybánya [Baia-Mare], Nagyvárad [Oradea], Zilaj [Zalău], Szatmárnémeti [Satu-Mare] és Beszterce [Bistrița], melyek közül Nagyváradot és Kolozsvárt regionális fejlesztési pólust képező metropolisz övezetté való fejlesztése volt a javaslat.

Policentrikus stratégiai fejlesztési modellt választottak, kihangsúlyozva a gazdasági fejlődést és a területi funkcionális szakosodást. A Regionális Fejlesztési Tanács döntéshozó testület felelt a teljes regionális fejlődési folyamatért az Észak-nyugati régióon belül, tagjaik a hat megyei tanácselnök és egy-egy helyi önkormányzati tanács képviselte a 2007-2013-as időszakban. A tanács elnökét és alelnökét évente cserélték.

Az Észak-nyugati Regionális Fejlesztési Ügynökség a 151/1998-as törvény 4/16.12.1998-as határozata alapján jött létre a Regionális Fejlesztési Tanács [Consiliul pentru Dezvoltare Regionala] által, mint közhasznú, jogi személyiséggel rendelkező, végrehajtó testület. A 315/2004-es törvény alapján a fejlesztési ügynökség felelősségi körébe a régiók közötti egyenlőtlenségek csökkentése, az állami ágazati politikák regionális szintű egyeztetése és a régióközi, belföldi, külföldi és határon átnyúló együttműködés kialakítása volt.

Összesen 6 prioritási tengelyt állapítottak meg, melyek a következők: 1. a városi növekedési pólusok fenntartható fejlődésének támogatása; 2. a regionális és helyi közlekedési infrastruktúra fejlesztése

²⁷ Az Észak-nyugati Regionális Fejlesztési Ügynökség hivatalos oldala alapján készült a beszámoló, mely megtalálható a <http://www.nord-vest.ro/> honlapon. Megtekintés ideje: 2015.06.07.

²⁸ Az Insee adatbázisa és az ADR Nord-Vest leírása alapján, melyek a következő források szerint megtalálhatók: <http://statistici.insee.ro/shop/> és <http://www.nord-vest.ro/DESPRE-NOIAgentia-de-Dezvoltare-Regionala-Nord-Vest/REGIUNEA-TRANSILVANIA-DE-NORD/Prezentare-Regiune.html>.

Hozzáférés ideje: 2015.06.06

tése; 3. a társadalmi infrastruktúra javítása; 4. a regionális- és helyi üzleti környezet megerősítése; 5. a turizmus fenntartható fejlesztése és népszerűsítése; 6. technikai segítségnyújtás. A teljes finanszírozási alapról az 1-es prioritás 30%-ban, a 2-es 20,35%-ban, a 3-as 20%-ban, a 4-es 17%-ban, az 5-ös 15%-ban és a 6-os prioritási tengely 2,5%-ban részesült.

Bihar megye önkormányzati projektjei

A Bihar Megyei Önkormányzat összesen 4 alkalommal szerepelt kedvezményezett félként az észak-nyugati regionális fejlesztési, idegenforgalomra hatást gyakorló projektek szerint, valamint 1-1 esetben vezető partnerként és stratégiai partnerként az előbbieken számbavett határon átnyúló együttműködési program [HU-RO] turisztikai érdekeltségű projektjeinek keretei között. A megye hivatalos honlapján megjelenő projekt adatok részben eltérnek az Észak-nyugati Regionális Fejlesztési Ügynökség weboldalán szereplőktől.

Bihar Megye Önkormányzatának 2015. évi helyi költségvetésében leírtak alapján a III. rész Kultura, üdülés és vallás alkategóriaként megnevezett, a turizmus fejlesztésére hatással levő szolgáltatások fenntartására 10.945.471,06 eurót ítélte, mely a 22,05%-a a III. fejezet összköltségvetésének. Ide sorolandók a kulturális- (könyvtárak, múzeumok, előadó és koncert közintézmények, művészeti és népművészeti iskolák, a hagyományos kultúra őrző és népszerűsítő központok), pihenő- és sport-, vallási-, valamint egyéb, a kategóriába illeszkedő szolgáltatások összessége. Az V. kategóri a gazdasági tevékenységek költségvetését jelöli 3.832.151,02 euró összeggel, melyből a közlekedési infrastruktúra 92,01%-ban, a turizmus pedig 0,94%-ban részesül.

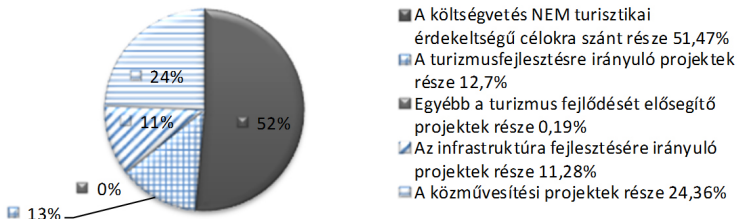
Nagyvárad önkormányzatának stratégiai prioritásai és a turizmus fejlődését elősegítő projektek

A városfejlesztési pólus szintjén kidolgozott projektek kapcsolódnak annak egységes fejlesztési nézőpontjához, mely három pilléren alapszik: a társadalmi kohézió, a gazdasági versenyképességen és az életszínvonal növelésén. Ezen projektek három finanszírozási forrás felhasználása által jöttek létre: a nemzeti- és helyi költségve-

tési alapból, az Operatív Programok által nyújtott ágazati alapokból, valamint az állami és magán szektor társfinanszírozás által. Az állami és magánszféra partnerkapcsolatai, valamint az üzleti környezet támogatása által állami beruházási projektek jöttek létre a parkolási-infrastruktúra fejlesztésére.

Nagyvárad önkormányzata 7 fejlesztési célkitűzést és azokon belül lebontott tengelyeket határozott meg, melyek a felkutatott fejlesztési szükségletek kielégítését szolgálják: 1. a Nagyvárad városi intézményi kapacitás fejlesztése; 2. a társadalmi kohézió növelése; 3. a városkörzeti életszínvonal javítása; 4. a helyi gazdaság alapját képező szolgáltatások fejlesztése; 5. a fenntartható ipari fejlődést segítő tevékenységek elősegítése, a helyi gazdaságfejlesztés; 6. a tudásalapú gazdaság korszerűsítése; 7. a városi közszolgáltatások javítása az urban térségben. A fentebb említett három féle finanszírozási alap által nyújtott, a célok megvalósítását képező projektekre szánt, vissza nem térítendő támogatási összköltségvetés 531.600.000 euró volt.

A 2. ábra összegzi a teljes költségvetés megoszlásának arányát a turizmusra direkt- vagy indirekt módon ható és egyébbb jellegű projektek esetében.

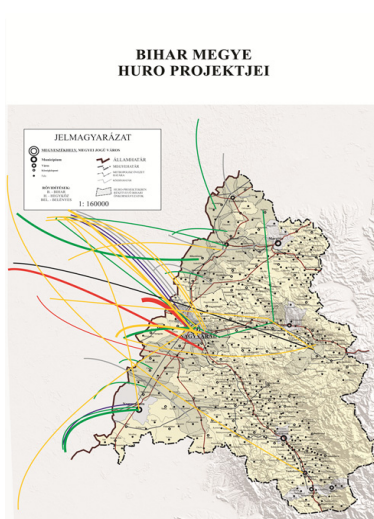
Saját szerkesztés, Forrás: http://www.oradea.ro/fisiere/module_fisiere/20681/PIDU%20FINAL%20FINAL%20cu%20completare.pdf

A tényleges turisztikai projektek 12,7%-ot a képviselnek az összköltségvetésből. Az egyéb, a turizmus fejlesztéséhez hozzájáruló célkitűzések 0,19%-os résszel szerepelnek. A közlekedési infrastruktúra fejlesztésére 11,28%-ot szántak. A közművesítési projektek 24,36%-kal a legnagyobb részt reprezentálják. A nem turisztikai érdekeltségű projektekre jutó büdzsé aránya 51,47%. Összegezve a turizmusra hatást gyakorló városfejlesztési programok beruházásai 48,53%-a a teljes költségvetés értékének, melyből a tényleges tu-

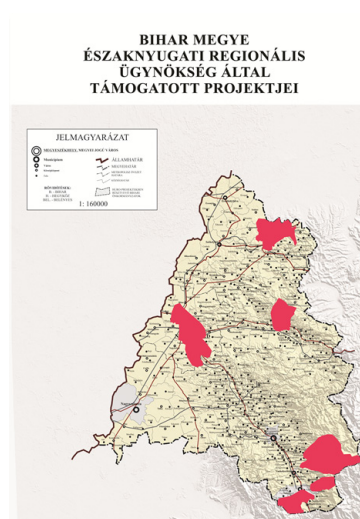
risztikai projektek része 26,17% és a közvetett hatással levők pedig 73,83%. Összesen 73 projekt valósult meg, melynek 32,88%-a turizmust érintő tervezet.

3. PROJEKT-TÉRKÉPEK ÉS KIÉRTÉKELÉSEI

A 3. ábra a 2007-2013-as programozási időszakra vonatkozó, a HU-RO program keretében létrejött turisztikai érdekeltségű projektek lokalizálását jelöli a megye térképére kivetítve.

3. ábra: Bihar megye HU-RO projektjeinek lokalizálása

4. ábra: Az Észak-Nyugati Regionális Operatív Program keretén belül megvalósított, turizmus fejlődését generáló, Bihar megyét érintő projektek térképe

A színeknek és a vonalak vastagságának megfelelően változik a prioritási tengelyhez kapcsolódó és kisebb-nagyobb költségvetésű projektek sora. Minnél vastagabb a vonal, annál nagyobb volt a beruházás mértéke. A piros színű vonalak az úthálózat fejlesztésére irányuló projekteket jelölik, melyek közül a Nagyvárad-Biharkeresztes összekötő közút kivitelezése megközelítőleg 13,1 millió euró értékű volt. A megyében megvalósított projektek között kiemelkedően a leg-

költségesebb és a program által megpályázható maximális pénzesz-szeg, azaz a közel 6 millió eurós vissza nem térítendő támogatásban részesült. Az úthálózati infrastruktúra tervezeteinek elkészítésére vonatkozó projektek szürke színnel jelennek meg és az információ-cserét megkönnyítő hálózatok kiépítését és tervezetét jelölőek lila színűek a térképen. A természetvédelmi beruházásokat a zöld szín mutatja. A fekete a Hajdúszoboszló és Rév turisztikai vállalkozása-inak együttműködési projektje. A világos sárga a turizmusfejlesztési tervekhez tartozik, míg a sötétebb sárga a közösségek közötti együttműködések képviseli. Az átlós vonallal besatírozott területek a HU-RO programban résztvevő Bihar megyei önkormányzatokat szemléltetik.

Láthatóan főleg a nagy települések, mint Szalonta vagy Nagyvárád és vonzáskörzete emelkedik ki a nagyobb számú kivitelezett projektekkel. E két város állandó partnerséget tart fenn Debrecen és Sarkad városával és legtöbb projektjük velük társulva valósult meg. A megye középső és keleti részein fekvő önkormányzatok egyáltalán vagy csak alacsony részvétellel pályáztak a programban. Ez a jelenség azzal is indokolható, hogy a határmenti övezetben korábban kialakult kulturális vagy testvértelepülési állandó partnerkapcsolatokat kihasználva fogalmaztak meg közös érdekeltségű projekteket és a határtól távolabb eső övezetek nem rendelkeztek efféle összeköttetésekkel. A másik magyarázat pedig az lehet, amint a térkép alapján látható is, hogy a bentebb eső községek nagy része román ajkú, így nem tudott létrejönni a megfelelő kommunikáció.

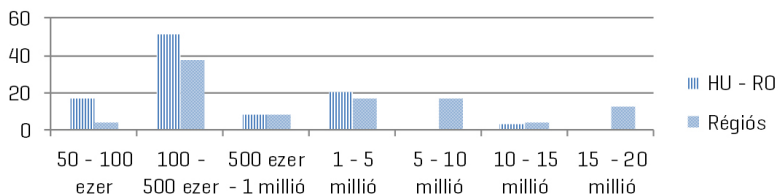
A 4. ábra az Észak-Nyugati Regionális Fejlesztési Ügynökség által létrehozott Regionális Operatív Program keretén belül finanszírozott, Bihar megye turizmusát elősegítő projektek földrajzi allokációja. A piros színnel jelölt községek és városkörzet jelöli az elfogadott és kivitelezett projekteket. A HU-RO program mintegy kompenzációjaként mutatkozik a térképen a regionális program által megvalósított projektek elhelyezkedése, hiszem amely területek a határon átnyúló programból kimaradtak, ebben dominálnak. A nagyobb városok részvétele itt is meghatározó. Nagyvárád városa a feltüntetett projektek 66,67%-ánál volt a fejlesztések célterülete, ezt követte Margit-ta 12,50%-kal. Szalonta a számításba vett projektek egyikénél sem szerepelt. A fejlesztések 75%-a kimondottan turisztikai projektek voltak és a többi 20% az úthálózat fejlesztésére irányult.

A Regionális Operatív Programon belüli prioritási tengelyekre való pályázati lehetőséget a programozási időszak lejárta előtt leállították, mivel a megjelölt támogatási összeg mértékét 100-200%-kal is túllépték. A turisztikai fejlesztésekre irányuló pályázati lehetőséget felfüggesztették 2009-ben, mivel már addigra 209%-kal túllépték a prioritási tengelynek megfelelően megadott összeg keretét.

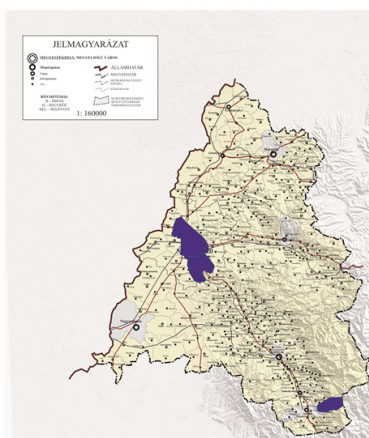
Az 5. grafikonon Bihar megye területére meghatározó szerepű programok projektjeinek csoportosítása látható, a költségvetési kategóriáknak megfelelően.

5. ábra: A HU-RO és a Regionális Operatív Program turisztikai érdekeltségű projektjeinek költségvetési kategóriákba való sorolása

Saaját szerkesztés. Forrás: http://huro-cbc.eu/en/financed_projects/?call=&keyword=%26areas%5B%5D=0&area%5B%5D=0&county%5B%5D=25; <http://www.adrvest.ro/index.php?page=articol&aid=223>

**BIHAR MEGYE
MEGYEI TANÁCS ÁLTAL
TÁMOGATOTT TURISZTIKAI
PROJEKTEK**

6. ábra: A Bihar megye Megyei Tanács által finanszírozott, valamint elbírálásra váró projektek területi meghatározása

A korábbiakban bemutatott programokban részt vevő egyedi projektek összköltségvetésének arányát tekintve a HU-RO projektek 51,43%-a 100 - 500 ezer euró közötti értékű volt, mely értékek közé a Régiós projektek 37,5%-a esett. Mindkettőnél meghatározó többségben voltak jelen. Az 500 ezer és 1 millió között a HU-RO-nál 8,57%-a és a Régiósnál a 8,33%-a

csoportosult. Az 1 – 5 millió eurós költségvetésű projektek a HU-RO-nál 20%-ban voltak és a Régiósnál 16,67%-ban. A regionális programnál az 5 – 10 millió közötti projektek szintén 16,67%-ban jelentek meg, de a HU-RO-nál nem volt ilyen összegű beruházás, és csak egy projekt költségvetése érte el a 10 millió fölötti szintet. A regionálisnál 16,67%-a 10 és 20 millió euró közötti projekt volt.

Az 6. ábra a Bihar megyei tanács által finanszírozott turisztikai jelentőségű projekteket tartalmazza. Főleg Nagyvárad és vonzáskörzete részesült a fejlesztési alapból a turizmus területén, melyet egyedül a megyei finanszírozási alapból támogatott. Olyan fejlesztési tervek is megjelennek a térképen feltüntetve, melyek még elbírálásra várnak. Kiemelkedő projekt Nagyvárad repülőterének bővítése, mely 2015-ben be kellett fejeződjön, és költségvetése 29,16 millió euró volt. A legnagyobb értékű beruházás a fentebb említett két fejlesztési program tekintében is.

KONKLÚZIÓ

A nemzeti területfejlesztési terv VIII. fejezete a koncentrált turisztikai potenciállal rendelkező települések elsődleges gazdaságfejlesztését a turizmusra alapozza, ami nem látszott eddig a lokális turizmusfejlesztési tevékenységeken. A turizmusfejlesztés mindkét megyei stratégiában [2007-2013, 2014-2020] kiemelt helyen található és az új perspektívaként a hegyvidéki turizmus modernizálásának kiemelt szerepe van. Nemzetközi fontosságú desztinációk fellelhetők Bihar megye területén a kulturális-, hegyvidéki- és balneoturizmust egyaránt számba véve. Mivel a Biharral közvetlenül szomszédos Magyarország turizmusának fő fejlesztési irányát a nemzetközileg elismert fürdő- és termáلتurizmus képezi, Biharban érdemes a hegyvidéki turizmus fejlesztésére koncentrálni, mely nemcsak lokális, hanem nemzetközi idegenforgalmat is generálna.

A határon átívelő és a Regionális Operatív Program keretén belül a nyertes projektek a programok prioritási rendszereinek megfelelően vannak felsorakoztatva. Az észak-nyugati regionális fejlesztési program turizmus fejlesztését érintő prioritásai nagyrésztben megegyeznek a regionális stratégiai célkitűzésekkel. A 2007-2013-as periódusra vonatkozó idegenforgalmi fejlesztés a 2014-2020-asnál sokkal átfogóbb stratégiát fogalmazott meg.

A legtöbb projekt Nagyvárad metropolitán övezetében jött létre, mely által a városfejlesztés szempontjából meghatározó projekteket valósítottak meg az idegenforgalom szempontjából. Ugyanakkor ez a tény arra a következtetésre utal, hogy a kisebb településeknek vagy nem volt lehetőségük a finanszírozási önrész hiánya vagy egyszerűen ötlet hiány miatt, vagy az elégtelen szakmai tudás, illetve szakértők mennyiségének hibájából. A Regionális Operatív Program keretén belüli technikai segítségnyújtás megnevezésű prioritás sem nyújtott megfelelő eszköz és ismeret alapot ennek a problémának a kiküszöbölésére.

A HU-RO program sikere nagy mértékben függött a már megalapozott határon átívelő partnerségi kapcsolatoktól, melynek inkább, közvetlenül a határmenti települések voltak a hasznélvezői. Szinte a Regionális Operatív Program ellentettjeként jött létre [kivételt képez ez alól Nagyvárad városa, mely mindkettőnek fő hasznélvezője volt]. A HU-RO folytatásaként a fentebb említett RO-HU lép a helyébe, mely keretén belül ismét támogatásokra lehet szert tenni. Azonban a partnerségi kapcsolatok kiépítésének gátját sürgősen le kell bontani. Ennek megfelelő szakmai és kapcsolattartási/kötési segítség megszervezése javasolt a program előnyeinek nagyobb mértékű kihasználása érdekében.

MELLÉKLETEK

1. melléklet A Bihar megyét érintő turisztikai jelentőségű, a Magyarország-Románia Határon átnyúló Együttműködési program [HU-RO]keretén belül létrehozott projektek listája

Sorszám	Projekt megnevezése	Prioritási tegely és beavatkozási terület	Pályázó partnerek		Település		Megye HU
			RO	HU	RO	HU	
1	Nagyürögd-Nagyrábé úthálózat javítás	1.1.1	Nagyüröd önkormányzata	Nagyrábé önkormányzata	Nagyürögd	Nagyrábé	Hajdú-Bihar
2	Nagyvárad-Bihar-kereszttest összekötő köztút javítása	1.1.1	Nagyvárad önkormányzata	Bihar-kereszttest önkormányzata	Nagyvárad	Bihar-kereszttest	Hajdú-Bihar

3	Szentmárton és Püspökladány közúthálózatának fejlesztése	1.1.1	Váradszentmárton önkormányzata	Püspökladány önkormányzata	Váradszentmárton	Püspökladány	Hajdú-Bihar
4	Nagyvárad-Debrecen közlekedési infrastruktúra terve	1.1.3	Nagyvárad önkormányzata	Debrecen Polgármesteri Hivatala	Nagyvárad	Debrecen	Hajdú-Bihar
5	Szalárd-Paptamási-Kismarja közút terve	1.1.3	Paptamási önkormányzata; Szalárd önkormányzata	Kismarja önkormányzata	Paptamási; Szalárd	Kismarja	Hajdú-Bihar
6	Nagyvárad és Debrecen városi körzet közlekedési rendszerének terve	1.1.3	Nagyvárad Metropolisz Övezet - Önkormányzati társulás	Debrecen önkormányzata	Nagyvárad	Debrecen	Hajdú-Bihar
7	Székelyhídon keresztül vezető Ábrány-monostoros - Kokad úthálózat terve	1.1.3	Székelyhíd önkormányzata; Vedresábrány önkormányzata	Kokad önkormányzat	Székelyhíd; Vedresábrány	Kokad	Hajdú-Bihar
8	Penészlek - Érkörtvélyes - Érmihályfalva összekötő út terve	1.1.3	Érmihályfalva önkormányzata; Érkörtvélyes önkormányzata	Penészleki önkormányzat	Érmihályfalva; Érkörtvélyes	Penészlek	Szabolcs-Szatmár-Bereg
9	Tenke és Zsadány Község közötti út terve	1.1.3	Tenke önkormányzata	Zsadány Község önkormányzata	Tenke	Zsadány	Békés
10	A vezeték nélküli internet hozzáférés elősegítése Nagyvárad és Debrecen urbán övezetében	1.2.2	Nagyvárad Metropolisz Övezet - Önkormányzati társulás	Debrecen önkormányzata	Nagyvárad	Debrecen	Hajdú-Bihar
11	Nagyvárad és Debrecen területén ingyenes Wi-Fi és vezeték nélküli internet-hozzáférési pontok létrehozása	1.2.2	Nagyvárad önkormányzata	INFO Informatikai Fejlesztő és Innovációs Nonprofit Közhasznú Kft.	Nagyvárad	Debrecen	Hajdú-Bihar

12	E-cities: Szalonta-Sarkad optikai kábel infrastruktúra kialakítási terve	1.2.4	Szalonta önkormányzata	Sarkad önkormányzata	Szalonta	Sarkad	Békés
13	Bihar és Hajdú-Bihar megye területén fekvő védett övezetek infrastrukturális fejlesztése	1.3.1	Bihar Megyei Tanács; Szalacs önkormányzata; Fugyivásárhely önkormányzata; Érsemjén önkormányzata; Alsólugas önkormányzata	Hajdú-Bihar megyei önkormányzata	Nagyvárad; Szalacs; Fugyivásárhely; Érsemjén; Alsólugas	Debrecen	Hajdú-Bihar
14	Védd közösséged természeti kincseit	1.3.1	Cséffa önkormányzata	Geszt önkormányzata	Cséffa	Geszt	Békés
15	A nagyváradi Gomba [Kálvária] dombon és Körösszegapáti természetes élőhelyeinek védelme	1.3.1	Nagyvárad önkormányzata	Körösszegapáti Román Helyi Kisebbségi Önkormányzat	Nagyvárad	Körösszegapáti	Hajdú-Bihar
16	Érmellék természeti értékeinek bemutatása és megvédése	1.3.1	Bihardiószeg önkormányzata; Milvus Csoport nyugat-erdélyi főkegyesülete	Kokad önkormányzata; Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság	Bihardiószeg; Nagyvárad	Kokad; Debrecen	Hajdú-Bihar
17	Székelyhid község csapadékvíz-elvezető létrehozása	1.3.2	Székelyhid önkormányzata; Bihar megye önkormányzata	Hajdú-Bihar Megye önkormányzata	Székelyhid; Nagyvárad	Debrecen	Hajdú-Bihar
18	Sarkad és Szalonta város határon átnyúló hatékony csapadékvíz-gyűjtő és vízelvezető rendszer beruházási projekt	1.3.2	Szalonta önkormányzata	Sarkad önkormányzata	Szalonta	Sarkad	Békés
19	Biharfélegyháza-Pocsaj lápos területek helyreállítási terve	1.3.4	Biharfélegyháza önkormányzata	Pocsaj önkormányzata	Biharfélegyháza	Pocsaj	Hajdú-Bihar
20	Bihar-Békés megyék hatékony víz-menedzsment terve	1.3.4	Szalonta önkormányzata	Sarkad önkormányzata	Szalonta	Sarkad	Békés

21	Érsemjén és Csengerújfalú környezetvédelmi infrastruktúra tanulmánya	1.3.4	Érsemjén önkormányzata	Csengerújfalú önkormányzata	Érsemjén	Csengerújfalú	Szabolcs-Szatmár-Bereg
22	Kiskereki – Kokad település lápos övezetének helyreállítási terve	1.3.4	Kiskereki önkormányzata	Kokad önkormányzata	Kiskereki	Kokad	Hajdú-Bihar
23	Madarász és Méhkerék fenntartható geotermikus erőforrásainak felhasználásáról szóló tervek	1.3.4	Madarász önkormányzata	Méhkerék önkormányzata	Madarász	Méhkerék	Békés
24	Az üzleti inkubátor projekt	2.1.1	Rév önkormányzata	Hajdúszoboszló önkormányzata	Rév	Hajdúszoboszló	Hajdú-Bihar
25	Bihar - Hajdú-Bihar megyék falusi turizmusának közös fejlesztése	2.1.3	Nagyvárad Állami Egyetem	Debreceni Egyetem	Nagyvárad	Debrecen	Hajdú-Bihar
26	A kulturális tőke értékének növelése a határ mentén	2.1.3	Szalonta önkormányzata	Debrecen önkormányzata	Szalonta	Debrecen	Hajdú-Bihar
27	A nagyváradai és debreceni zsidó közösség vallási turizmusának népszerűsítése	2.1.3	Nagyvárad önkormányzata	Debreceni Zsidó Hitközség	Nagyvárad	Debrecen	Hajdú-Bihar
28	Vallási-Hidak elnevezésű projekt	2.1.3	Nagyvárad önkormányzata	Kőrösszeg-apáti Román Ortodox Parókia; Hajdúböszörményi Kálvin téri Református Egyházközség; Jézus Szíve Plébánia	Nagyvárad	Kőrösszeg-apáti; Hajdúböszörmény; Orosháza	Hajdú-Bihar; Békés
29	Falusi turisztikai vendéglátó képzés	2.3.1	Partiumi Keresztény Egyetem	Katedra Alapítvány Szakképző Iskola	Nagyvárad	Szeged	Csongrád
30	Hagyományaink megtartása és megtanulása a határmentén	2.5.1	Partiumi Háló Egyesület	Lelkierő Fiatalon a Fialalokért Egyesület	Nagyvárad	Debrecen	Hajdú-Bihar

31	A Körös-völgyi együttműködés kialakításának projektje	2.5.1	Rév önkormányzata	Kőrösszeg-apáti önkormányzat	Rév	Kőrösszeg-apáti	Hajdú-Bihar
32	Európai értékek, határok nélküli együttműködés	2.5.1	Alsólugas önkormányzata; Pro Rév Egyesület	Tetétlen önkormányzata	Alsólugas; Örvénd	Tetétlen	Hajdú-Bihar
33	A hajdú-hagyomány népszerűsítése	2.5.1	Érmelléki Református Egyház-megye	Kárpátia 2000 Szociális és Kulturális Egyesület	Diószeg	Sáránd	Hajdú-Bihar
34	Vaskohsziklás és Hajdúdorog kulturális kohézió projekt	2.5.1	Vaskohsziklás önkormányzata	Hajdúdorog önkormányzata	Vaskohsziklás	Hajdúdorog	Hajdú-Bihar
35	A regionális kulturális közösségek közös vonásainak kiemelése	2.5.1	Partiumi Háló Egyesület	Lelkierő Fiatalon a Fialokért Egyesület	Nagyvárad	Debrecen	Hajdú-Bihar

2. melléklet: Az Észak-Nyugati Regionális Fejlesztési Ügynökség [Agenția de Dezvoltare Regională Nord-Vest] által támogatott turisztikai jelentőséggel bíró, Bihar megyében létrejött, projektek listája

Sorszám	Projekt megnevezése	Prioritási tengely és beavatkozási terület	Kedvezményezett partner	Település/Megye/Térség	
				A kedvezményezett székhelye	A projekt célterülete
1	Margitta város északi részén található utcák úthálózatának felújítási	1.város-központ	Margitta önkormányzata	Margitta város	Margitta város
2	Margita város zöld övezeteinek kiterjesztése és felújítása	1.város-központ	Margitta önkormányzata	Margitta város	Margitta város
3	Nagyvárad városának környürije és a Déva felé vezető DN76 nemzeti út keresztezódé-sében felüljáró kiépítésének	1. városfejlesztési központok	Nagyvárad önkormányzata	Nagyvárad	Nagyvárad
4	Az Arad felé vezető DN 79 nemzeti út és Nagyvárad város környürijének keresztezódé-sénél tervezett felüljáró létrehozása	1. városfejlesztési központok	Nagyvárad önkormányzata	Nagyvárad	Nagyvárad
5	A nagyváradai Szent László tér [Piața Unirii] korszerűsítése	1. városfejlesztési központok	Nagyvárad önkormányzata	Nagyvárad	Nagyvárad

6	A Sas-palota átjárójának [Pasajul Vulturul Negru] felújítása	1. városfejlesztési központok	Nagyvárad önkormányzata	Nagyvárad	Nagyvárad
7	A Nagyváradi Vár B,C,D és E épületeinek felújítási és működésbe helyezése	1. városfejlesztési központok	Nagyvárad önkormányzata	Nagyvárad	Nagyvárad
8	Margitta és Tasnád (Tășnad) közötti DJ 191 megyei út felújítása	2.1.	Bihar megye önkormányzat; Szatmár Megyei Önkormányzat	Nagyvárad; Szatmárnémeti	Margitta és Tasnád közötti útszakasz
9	Nagyvárad 19 utcáinak felújítása	2.1.	Nagyvárad önkormányzata	Nagyvárad	Nagyvárad
10	A DJ 763-as megyei út felújítása Kisszedres (Sudrigiu) – Vasaskőfalva (Pietroasa) – Pádis (Cabana Padiș) között	2.1.	Bihar Megye önkormányzat	Nagyvárad	Kisszedres; Vasaskő-falva; Pádis
11	Caro - Boutique & Hotel szálloda felszerelése	4,3	S.C. Cristesim S.R.L.	Nagyvárad	Nagyvárad
12	Skimania Utazási iroda épületének létesítése	4,3	S.C. Gabzso S.R.L.	Nagyvárad	Nagyvárad
13	LivingIn 3 csillagos apartman szálloda felépítése	4,3	S.C. Spațiul Horeca S.R.L.	Biharszentjános (Sântion)	Nagyvárad
14	Diófás (Nucet) városi turisztikai panzió létrehozása	4,3	S.C. Skipass S.R.L.	Nagyvárad	Diófás

15	A nagyváradi vár újjáépítési projektje	5.1	Nagyvárad önkormányzata	Nagyvárad	Nagyvárad
16	A 4 csillagos President szálloda kibővítése	5.2	S.C. Pod Serv S.R.L.	Nagyvárad	Nagyvárad
21	Termál Nymphaea Wellness Központ megépítése	5.2	Nagyvárad önkormányzata	Nagyvárad	Nagyvárad
22	Nevis szálloda kibővítése	5.2	S.C. Nevis Trade S.R.L.	Nagyvárad	Nagyvárad
23	A Bihari Utazó népszerűsítő projekt	5.3	Bihar megye önkormányzata	Nagyvárad	Nagyvárad
24	A kerpenyedi (Cărpinet) Román falusi hagyományok népszerűsítésének projektje	5.3	Kerpenyed önkormányzata	Kerpenyed	Kerpenyed
25	A Bihar megyei Nemzeti Turisztikai Információs és Promóciós Központ létesítése	5.3	Bihar megye önkormányzata	Nagyvárad	Nagyvárad
26	A Nagyváradi Kulturális Központ létesítése	5.3	Nagyvárad önkormányzata	Nagyvárad	Nagyvárad
27	Sólyomkő várára épülő turisztikai csomagjának népszerűsítése	5.3	Élesd önkormányzata	Élesd [Aleşd] városa	Élesd [Aleşd] városa
28	Rusztikus és ízletes megnevezésű népszerűsítő projekt	5.3	Bihari Falusi-, Őko- és Kulturális-Turizmus Nemzeti Szövetsége [ANTREC Bihor]	Nagyvárad	Bihar Megye

3. melléklet: Bihar Megyei Önkormányzat által végrehajtott, turisztikai fontosságú és az előző listákon nem szereplő projektek

Sorszám	A projekt megnevezése	A Bihar Megyei Tanács projekt partnerei	Település/Megye/Térség	
			A projekt partner székhelye	A projekt célterülete
1	Natura 2000 Területek fenntartható kezelése	-	-	Nagyvárad
2	Nagyvárad repülőtérének bővítése	-	-	Nagyvárad

A VÁLSÁGOK HATÁSA EGYIPTOM ÉS TÖRÖKORSZÁG TURIZMUSÁRA

■ BORSOS KINGA KLAUDIA ■ kingaborsos93@gmail.com
Széchenyi István Egyetem, Apáczai Csere János Kar, Turizmus – vendéglátás, II. év

■ Témavezető: IVANCSÓNÉ DR. HORVÁTH ZSUZSANNA
Széchenyi István Egyetem, Apáczai Csere János Kar

1. BEVEZETŐ

Kutatásom során a 2008-2009-es pénzügyi-gazdasági világválság, 2011-es és 2013-as politikai válság hatásait vizsgáltam Egyiptom turizmusában, ezután a 2013-as válság hatásait elemeztem Törökország turizmusában.

A tanulmány során az alábbi két hipotézisre kerestem a választ:

1. A pénzügyi-gazdasági világválság mélyebben érintette az embereket, mint a politikai válságok.

2. Egyiptomban még nem járt emberek véleménye különbözik az ott már jártakétól.

Először szekunder adatokkal dolgoztam, melyek segítségével megtudtam, hogy a 2008-2009-es pénzügyi-gazdasági válság, 2011-es és 2013-as politikai válság mennyire érintette súlyosan a desztináció turizmusát.

Miután elvégeztem a válságok kialakulásának okainak feltárását és ismertettem az ország turizmusára gyakorolt hatásukat, összehasonlítottam Törökország turizmusának változásával, majd esetleges kapcsolatok keresésével folytattam kutatásomat.

Kérdőív készítésével gyűjtöttem primer adatokat, hogy az emberekben milyen kép alakult ki az országról általánosságban. Másrészt milyen reakciót váltana ki belőlük, ha az általuk kiválasztott desztinációban, ahova már nyaralásukat is befizették egy ilyen helyzet alakulna ki.

A kutatásomat a kapott eredmények összegzésével zárom.

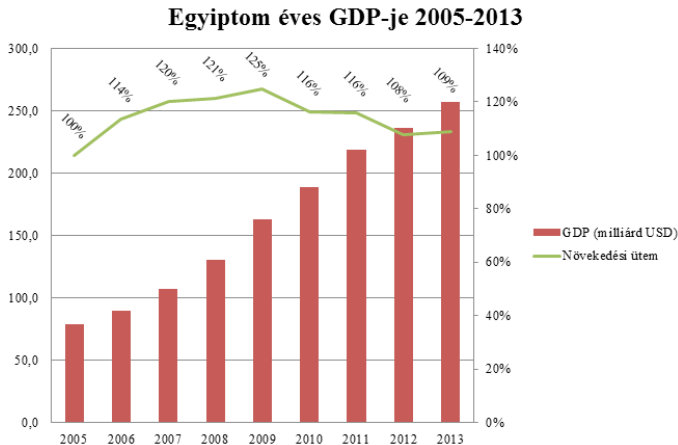
2. VÁLSÁGOK

2.1. 2008-2009-es pénzügyi-gazdasági válság

A 2008-2009-es pénzügyi-gazdasági világválság minden országot valamilyen mértékben érintett. Megvizsgáltam, hogyan hatott ez a válság Egyiptom gazdaságára és esetleges turisztikai hatásaira.

A 1. diagram szemlélteti, hogyan alakult az ország GDP-je 2004-től 2013-ig. Jól látható, hogy 2008 év elején 130, 472 milliárd USA dollár volt, majd szépen lassan elkezdett növekedni. A következő évben már több mint 32 milliárd USA dollárral növekedett meg. 2005-től 2009-ig az ország GDP-je gyorsuló ütemű növekedést mutat, azonban a válság hatására ez a gyorsulás csökken.

1. diagram

Forrás: <http://hu.tradingeconomics.com/egypt/gdp> [2014.]

A gazdasági válság miatt csökkent az Egyiptomba érkező turisták száma csökkent, hiszen a rendelkezésre álló jövedelmek is csökkentek ebben az időszakban. Ez miatt keletkezett csökkenés megmutatkozott a GDP-ben is. Az 4. diagram jól szemlélteti az akkori beutazó turizmust az országba.

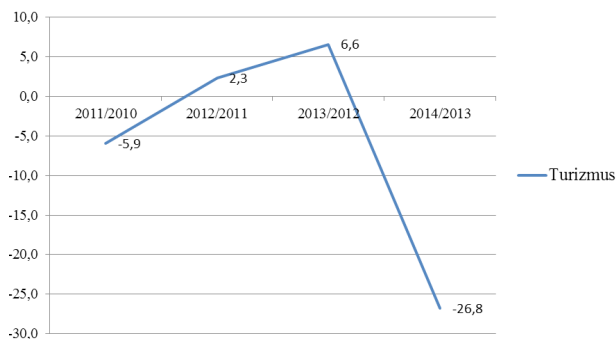
Látható, hogy 2009-ben minden kontinensről kevesebben érkeztek a desztinációba, ez természetesen hatással volt a gazdaságra is.

A 2. diagram azt mutatja meg, hogy az egyes években hány szá-

zalékban járult hozzá a turizmus Egyiptom GDP-jének növekedéséhez. Jól látható, hogy 2010-ról 2011-re a turizmus hozzájárulása 5,9 %-kal csökkent az előző évhez képest, majd ez az érték évről évre nőtt. 2013-ról 2014-re, azonban nagy mértékű visszaesést mutat, 26,8%-ost.

2. diagram

GDP megoszlása turizmus szektor aktivitása szerint

Forrás: Saját készítés, Egypt in Figures 2014, Egypt in Figures 2015 alapján [2015]

A turizmus nem zárt rendszer. Több ponton kapcsolódik a gazdaság más pontjaihoz, így a GDP-hez is. Fontos szerepe van a munkahelyteremtésben is, mivel a turistaérkezések számának növekedésével bővül a turizmussal kapcsolatba hozható munkahelyek száma.

Az ország turizmusa a 2008-2009-es pénzügyi-gazdasági világválságon gyorsan átlendült.

2.2 Arab tavasz

2011-ben a média hangos volt az észak-afrikai forradalmi hullámról, amely végigsöpört Tunézián, Algérián, Jordánián, Egyiptomon, Jemenen, Líbián és Szírián. Az akkori helyzet kialakulásáért egy részről a 2008-2009-es pénzügyi-gazdasági válság volt a hibás, más részről az országban kialakult kormányzati rendszer.

A történések tisztán látása miatt vissza kell térni a 2008-2009-es válsághoz. A válság hatására egyrészt megnövekedett a munkanélküliek száma, másrészt az akkori kormány az ártámogatások csökkentése mellett döntött. A megszorítás kihatott a benzin, a villa-

mos energia és a kenyér ára is. Ez egy fajta társadalmi frusztrációt okozott az országokban. [Tálas P. - Gazdik Gy. 2011.]

A forradalmi esemény hullám Tunéziában kezdődött egy fiatal emberrel, aki a korrupció és a kilátástalan helyzet miatt felgyújtotta magát. Ezen események hatására többen is felláztak, majd kitört a „jázmin forradalom”.

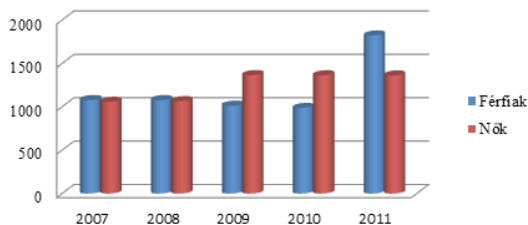
Ez lesz a kiinduló forradalom, innen fog tovább terjedni az észak-afrikai országokra, majd Egyiptomba is.

A 3. diagram alapján látható, hogy 2009-ben megnövekedett a női munkanélküliek száma, ami a későbbi években is ugyanezen a szinten maradt. Az indok, amiért először a nők körében növekedett meg a munkanélküliség a vallásukban keresendő. Az iszlámban a nőknek nem kötelező dolgoznia, illetve a bérük is alacsonyabb. Főként szállodákban, szolgáltatói szektorban vállalnak munkát. A turizmus csökkenése miatt a szállodák bevétel kiesésük kompenzálása miatt először a nőktől váltak meg.

A férfiak esetében 2009-ről 2010-re történt egy kisebb mértékű csökkenés, ami 2011-re majdnem megkétszereződött. A megkétszereződés okai között több lehetséges választ is találtam. Az első, hogy a környező országokban történő zavargások miatt ott is munkahelyek szűntek meg és a külföldön dolgozó férfiak haza kényszerültek térni az országba. Körülbelül 1 millióan tértek vissza a líbiai körülmények miatt. A másik ok lehet, hogy a forrongások miatt csökkenő turisták kiszolgálásához kevesebb emberre volt szükség a szállodákban. [Neszmélyi, 2013]

3. diagram

Munkanélküliek száma ezer főben

Forrás:Saját készítésű, Egypt in Figures 2013 alapján [2014]

Ahogy már említettem a jázmin forradalom Tunéziában robbant ki, majd elérte Egyiptomot is. Az országban szintén a magas munkanélküliség és a korrupció miatt kialakult kilátástalan helyzet következtében fellázadtak Hoszni Mubarak 30 éve tartó uralma ellen.

2011. január 25-én több ezres tömeg gyűlt össze Kairó utcáin, majd kialakították a központi gyűlés helyüket, amely az Egyiptomi Régiségek Múzeuma előtti Tahrir tér volt. Tüntetésük célja a 30 éves rezsim megdöntése volt, emellett a rendőrség korrupciója, az emelkedő költségek és a kormányzat gazdaságpolitikája miatt tiltakoztak.

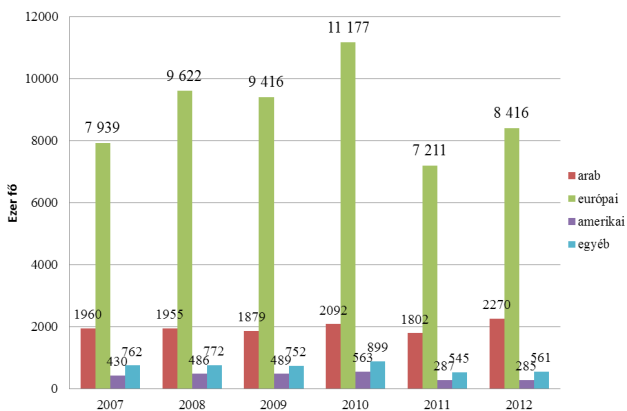
Az arab tavasz kialakulása után, január 30-án a magyar Külügyminisztérium több várost a nem javasolt úti célok közé sorolta át. Sajnos, ami a desztináció előnye, ebben a szituációban az a hátránya lett. Más afrikai, kanári-szigeteki vagy ázsiai üdülőhelyek árfevése magasabb, mint Egyiptomé. [Turizmus Panoráma 2011. február]

Az 4. diagram az országba beutazott turisták megoszlását mutatja. Látható, hogy a pénzügyi-gazdasági válság az ország turizmusát kisebb mértékben érintette, mint a 2011-es politikai válság, ahol 2010-ről 2011-re a beutazó turisták száma közel 5 millió fővel csökkent.

2011-ben 2010-hez képest a turizmusból származó bevétel az ország GDP-jében 5,9%-kal csökkent, következő évben már 2,3 %-kal növekedett.

4. diagram

Beutazó turisták megoszlása (2007-2012)

Forrás: Saját készítésű, Egypt in Figures 2013 alapján [2014]

Az arab tavasz igazi nyertese Törökország volt. A zavargások miatt a turisták Egyiptom és Tunézia helyett Törökország felé fordították figyelmüket. Ezen megállapításomat későbbiekben ábrákkal és statisztikai adatokkal fogom bizonyítani.

2.3 2013-as politikai válság

Egyiptom politikai helyzete azonban továbbra sem volt stabil. Ezt igazolja, hogy Egyiptom alig lábalt ki az egyik válságból, követte a következő. 2012-ben újabb zavargások kezdődtek. 2012. július 24-én megtartották az első szabad választásokat Egyiptomban, amelyet a Muzulmán Testvériség által támogatott Muhammed Morsi nyert meg. A Testvériség Hoszni Mubarak távozása után alapított pártot, Szabadság és Igazságosság Párt néven. A mozgalom jelszava: „A Korán a mi alkotmányunk.”

Az új kormány nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, a munkanélküliség maradt ugyanolyan magas, a kilátástalan helyzet sem javult és Morsi több iszlamista kormányzót is kijelölt. Ezzel iszlamista szövetségeseiket juttatva kulcsfontosságú pozíciókhoz. Emiatt az ellenzék is felháborodott.¹ 2013. június 19-én összecsapásokra került sor Egyiptom több nagy városában.

A hadsereg eközben figyelmeztette a politikusokat, ha nem képesek kézben tartani az eseményeket, akkor átveszik az ország irányítását, vagyis katonai puccsot hajtanak végre.²

2013. június 28-án a magyar Külügyminisztérium óvatosságra intette a turistákat, illetve kérte a turistákat, hogy kerüljék el a megmozdulások helyszíneit. A folyamatos összecsapások célja Morsi lemondatása volt.³

A hadsereg, többszöri felszólítása után sem javult az országban élők helyzete, az elnök sem tett semmilyen intézkedést a lázadások csillapítására ezért 2013. július 3-án katonai puccsot követtek el Muhammed Morsi ellen és elmozdították helyéről az elnököt.⁴⁵

¹ http://hvg.hu/vilag/20130619_Turistak_tamogatjak_az_egyiptomi_tuntetok

² http://hvg.hu/vilag/20130701_Egyiptomi_valsag_kiakadt_a_kormany_a_hads

³ http://hvg.hu/utazas/20130628_Figyelmeztettek_az_egyiptomba_utazo_magya

⁴ http://hvg.hu/vilag/20130701_Valsag_Egyiptomban_ultimatutumot_adott_az_e

⁵ http://hvg.hu/vilag/20130703_Egyiptom_lejart_az_elnoknek_ultimatutum_egy

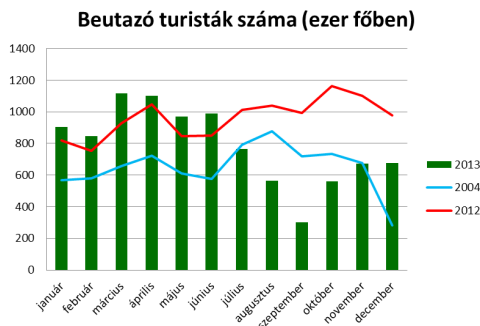

A következőkben megvizsgáltam, hogy hatottak a megmozdulások az ország turizmusára. Összehasonlításként összegyűjtöttem két korábbi év adatait, ahol látható, hogy ha az országban nyugalmi állapot áll fent, hogyan alakul a beutazó turisták száma.[5. diagram]

Látható a vonaldiagramokból, hogy a turizmus 2-3 helyen csúcsosodik ki, egyszer a tavaszi időszakban, majd a nyár vége fele és a 2012-es évben még ősszel magasabb szintű volt a beutazás Egyiptomba.

A 5. ábrában szereplő oszlopdiagram szemlélteti a 2013-as évben a beutazók számát havi bontásban. A könnyebb összehasonlíthatóság érdekében kiválasztottam két megelőző évet, 2004-et és 2012-őt, amelyet vonal diagramokkal jelöltem. Ezekben az időszakokban, az országban nyugalmi állapot volt. A 3 diagramot összehasonlítva megállapítottam, hogy a júliustól novemberig tartó időszakban az utószekción kisebb mértékben valósult meg, mint az előző vizsgált két évben.

5. diagram

Forrás: <http://hu.tradingeconomics.com/egypt/tourist-arrivals> [2014]

2013-as válság turizmusra való kihatásáról is megkérdezték Fűri Mihálynét, a Kartago Tours cégvezetőjét, aki nyilatkozatában elmondta, hogy nem lát olyan indokot, ami miatt az egyiptomi desztinációnak a közeljövőben ki kellene esnie. Sőt, szerinte van esély rá, hogy hamarosan rendeződnek a problémák. Ha mégis bealkonyulna rövid időre ennek az úti célnak, az szerinte az itthoni összkereslet csökkenését is eredményezné. Ugyanis Egyiptom a magyar utazási piacon a legjobb ár-érték arányt kínálja. A Kartago október végéig el-

vileg még rendelkezik lekötött járáttal Egyiptomba.⁶

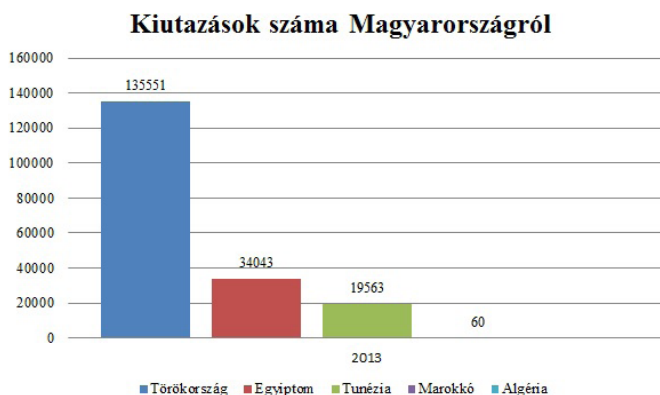
A Turizmus Panoráma 2013. októberi számában már beszámolt a Kartago Tours, hogy a tervezett 3 gép helyett csak 1-et tudtak elindítani.⁷

A következő pontban bemutatom, hogyan hatott Törökország turizmusára a 2011 és 2013-as politikai válság.

3. VÁLSÁGOK HATÁSA TÖRÖKORSZÁG TURIZMUSÁRA

Először megvizsgáltam, hogy Magyarországról mely országokba növekedett meg a kiutazások száma 2013-ban, majd megállapítottam, hogy az egyiptomi válság nyertese Törökország volt. (6. diagram) Ezen megállapítás után összehasonlítottam a két ország turizmusát havi bontásban a vizsgált két évben 2011-ben és 2013-ban.

6. diagram

Forrás: Saját készítés, Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér adatai alapján

A 7. diagramon látható, hogy januárban közel azonos a turizmus érkezések száma mindkét országban. Egyiptomban február hónapban visszaesett a beutazó turizmus, ami a januári zavargások kirob-

⁶ Turizmus Panoráma 2013. szeptember

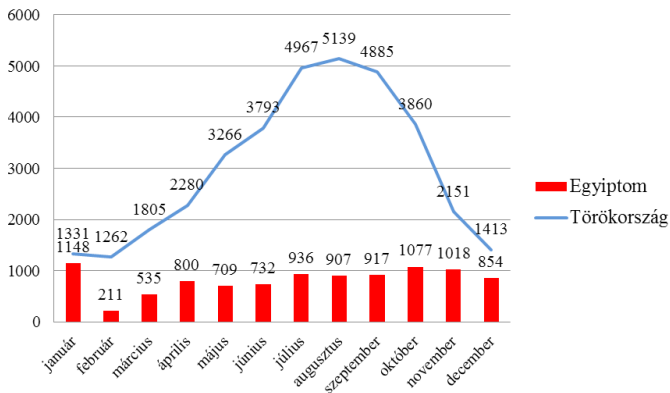
⁷ Turizmus Panoráma 2013. október

banása miatt történhetett. Ezzel párhuzamosan egy kisebb csökkenés történt Törökországban is. A következő hónapokban Egyiptom turizmusa szinte stagnálást mutat, míg Törökország turizmusa nagymértékű növekedésnek indul.

A zavargásokkal teli országban nem mutatható ki az elő-, fő-, és utó szezon, míg a másik, nyugodt országban augusztusban éri el a turizmus a csúcspontját, 5 139 000 fővel.

7. diagram

Egyiptom és Törökország turizmusának alakulása 2011-ben (ezer főben)

Forrás: Saját készítés <http://hu.tradingeconomics.com/egypt/tourist-arrivals/forecast> és http://www.turkstat.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=146&KITAP_ID=69 Tourism Statistics 2013 [letöltve 2015. 03. 12.]

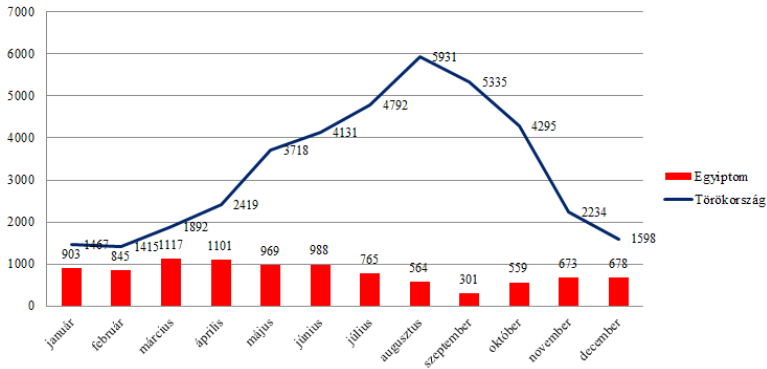
Ezen ábra összehasonlítása során megállapítható, hogy a 2011-es arab tavasz nyertese valóban Törökország volt, mivel feltételezhetően a turisták legtöbbször ide foglalt át.

Elmondható, hogy az desztináció turizmusa még ebben az évben is magasabb volt, mint Egyiptomé, de nem haladt meg az 5 millió főt.

A 2013-as politikai válság vizsgálatához ismét egy összehasonlító diagramot készítettem.

8. diagram

Egyiptom és Törökország turizmusa 2013-ban (ezer főben)

Forrás: <http://hu.tradingeconomics.com/egypt/tourist-arrivals> és http://www.turkstat.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=14&KITAP_ID=69 Tourism Statistics 2013 [letöltve 2015. 03. 12.]

Ahogy az arab tavasznál már megfigyeltem, közel azonos folyamat játszódik le, azon különbséggel, hogy itt megfigyelhető az utószezon kisebb mértékű megalósulása.

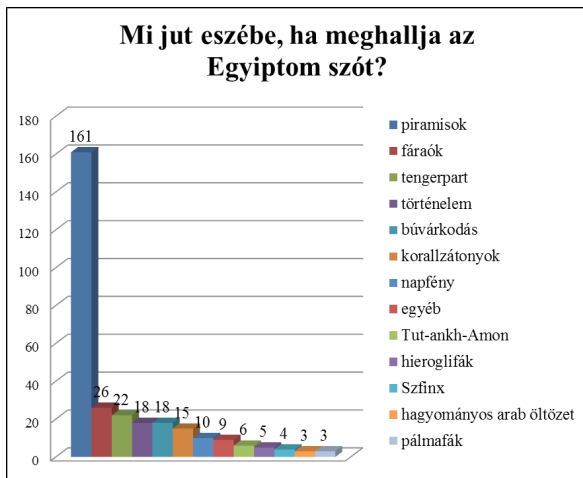
4. KÉRDŐÍV KIÉRTÉKELÉSE

Kérdőívem legfőbb célja az imázs kutatás volt, szerettem volna megtudni, hogy vélekednek a kitöltők Egyiptomról. Ezen túlmenően pedig második hipotézisemre kerestem a választ, mely szerint Egyiptomban még nem járt emberek véleménye különbözik az ott már jártakétól. Kérdőívem kitöltői között egyaránt megtalálhatóak azok is, akik már jártak, és akik még nem jártak Egyiptomban. Internet segítségével felvettem a kapcsolatot Egyiptomhoz kapcsolódó csoportokkal, ahonnan több mint 100 kitöltőm volt, akik már jártak a desztinációban. Készítettem papíralapon is kérdőíves megkérdezéseket, ezt a formát azonban a legtöbben olyanok töltötték ki, akik még nem jártak az országban. Kérdőívemben szerepeltek zárt, félig zárt kérdések és a végén egy nyitott kérdés. A kutatás 2013 októbertől 2015 márciusig tartott, összesen 290 kitöltés érkezett, ame-

lyekből 285 kérdőív válaszaival tudtam dolgozni.

Első kérdésemben választani kellett egy szót, amely Egyiptom szó hallatán eszükbe jut. 161-en a piramisokat választották, utána következett 26 válasszal a fáraók, 22-vel pedig a tengerpart. Egyéb válaszok között olyanok voltak találhatóak, mint homok, sivatag, de volt, akinek a válság is eszébe jutott.

9. diagram Mi jut eszébe először, ha meghallja az Egyiptom szót?

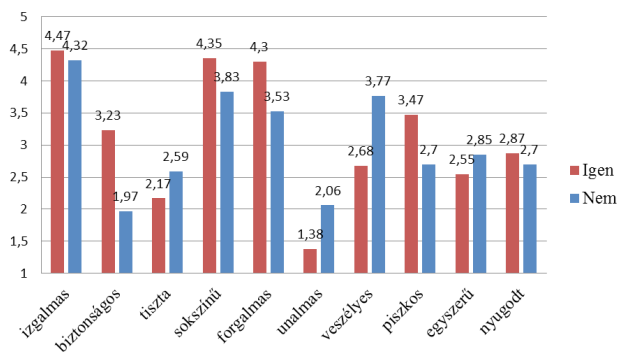
Forrás: Saját készítés, kérdőívek alapján

A következő ábra egy fajta Egyiptomról kialakult képet mutat be, ahogy a kitöltők látják az országot jelenleg.

Az állításokhoz egy 5 fokú Likert-skálát használtam, az eredményeket ketté bontottam, hogy jártak-e már Egyiptomban vagy sem. A kapott válaszokat ezután átlagoltam és az eredményeket a 10. diagramon szemléltetem. Kiemelném azokat az eredményeket, amelyeket arra kaptam, hogy az ország mennyire tiszta, piszkos, veszélyes és biztonságos. Vizsgálatom során kiderült, hogy azok, akik már jártak az országban biztonságosabbnak és piszkosabbnak látják az országot, mint akik még nem jártak a desztinációban.

10. diagram Egyiptomról kialakított kép

Milyennek látják az országot?

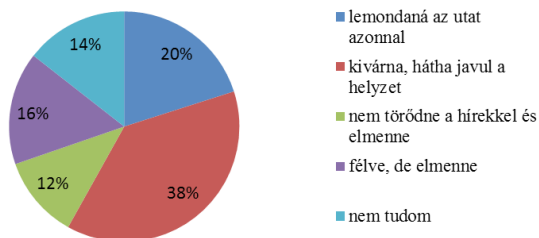

Forrás: Kérdőívek alapján saját készítés

Primer kutatásomban megkérdeztem, hogy az emberek mit tennének, ha az általuk kiválasztott desztinációban válság alakulna ki. Válaszadóim 38%-a válaszolta, hogy kívárna hátha javul a helyzet, 12%-a nem törődne a hírekkel és elmenne, 16%-a már félve igaz, de elutazna és mindösszesen 20%-a a válaszadóimnak mondaná le az utat azonnal. 14%-a a kitöltőknek nem tudja, hogy mit tenne.

11. diagram

Mit tenne, ha az Ön által választott desztinációban válság helyzet állna fent?

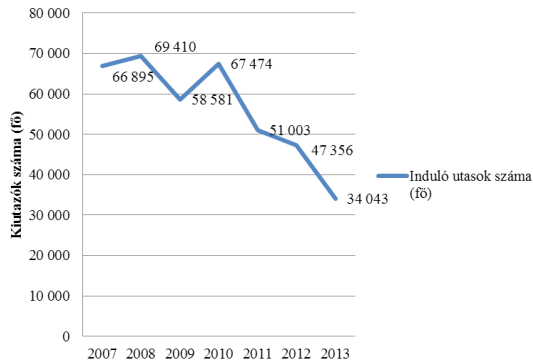

Forrás: Saját készítés, kérdőív alapján

Összehasonlítottam primer adataimat a Liszt Ferenc Repülőtér adataival, amelyből megállapítottam, hogy a zavargások idején Magyarországról is csökkent a kiutazások száma a desztinációba.

12. diagram

Egyiptomba utazók Magyarországról

Forrás: Saját készítés, Központi Statisztikai Hivatal Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér adatai alapján

Kiemeltem három állítást és az 1. táblázatban összegyűjtöttem kitöltőim válaszait. Megállapítottam, hogy másként gondolkodnak az egyiptomiak öltözködéséről és vallásáról, azok, akik voltak már és azok, akik még nem. Az eredményekből látható, hogy akik már jártak az országban realisabb képet kaptak az ott élő emberekről. Akik még nem jártak a desztinációban információik nagy részét kaland filmekből szerzik, ez lehet az oka, hogy válaszaik eltérnek.

1. táblázat Az emberekről kialakított kép

Akik voltak	Hagyományörző nép	Vallásos nép	Öltözködésükre a hagyományos arab ruházat jellemző
Nem jellemző	1	0	1
Kevésbé jellemző	1	1	13
Jellemző is meg nem is	19	5	70
Jellemző	86	57	48
Nagyon jellemző	44	88	19
Végösszeg	151	151	151

Akik még nem voltak	Hagyományörző nép	Vallásos nép	Öltözködésükre a hagyományos arab ruházat jellemző
Nem jellemző	0	0	0
Kevésbé jellemző	4	0	6
Jellemző is meg nem is	13	12	42
Jellemző	66	74	49
Nagyon jellemző	52	49	37
Végösszeg	135	135	134

Forrás: Saját készítés kérdőív adatai alapján

A kérdőívem végére egy kifejtős kérdést tettem, nevezetesen, hogy figyelemmel kíséri-e a történéseket Egyiptomba a médián keresztül? Mi a véleménye?

Többségében nemleges választ kaptam. Akik pedig figyelemmel kísérik aggódnak az ország és értékei miatt. Többen válaszolták, hogy nem szabad a médiában hallottakra hagyatkozni, mert torzító ereje jelentősen megmutatkozik a híradások folyamán.

A vélemények alapján arra a következtetésre jutottam, hogy az emberek nagy része nem foglalkozik a kinti helyzettel, mivel nem érinti őket közvetlenül. Abban az esetben kezdenének el érdeklődni a téma iránt, ha nyaralást terveznének a desztinációba.

5. ÖSSZEGRZÉS

Dolgozatom témája a válságok turizmusra gyakorolt hatásának ismertetése volt. Majd a 2011-es és 2013-as politikai válság hatását vizsgáltam meg Törökország turizmusával összehasonlítva. A vizsgálataim során először szekunder kutatásból származó adatokkal dolgoztam, másrészt az általam készített kérdőív segítségével. 3 válság elemzésével mutattam be a változásokat.

A válságok vizsgálatánál megállapítottam, hogy a 2008-2009-es pénzügyi gazdasági világválság kevésbé érintette az ország turizmusát, azonban a 2011-es és 2013-as politikai válság sokkal mélyebben fejtette ki negatív hatását. Kijelenthető továbbá az is, hogy az első válság hatására kialakult helyzet felelős a második kettő ki-robbanásához.

Ezen eredmények alapján első feltevésem, mely szerint a gazdasági válság mélyebben érintette Egyiptomot, mi a politikai, hamisnak bizonyult.

A két politikai válság által okozott turizmus változást összehasonlítottam Törökország turizmusával az adott években. Kimutatható, hogy Törökországba látogatók száma magasabb volt, mint Egyiptomba látogatók száma, de a válság hatására 1 hónap alatt több mint 5 millióan látogatták meg Törökországot. Megfigyelhető, hogy ezt a turista számot, az előző években nem érte el az ország turizmusa.

Az országban kirobbant forradalmakat természetesen a média közvetítette, ezért a világ minden pontjára eljutott a hírük. Ez oda vezetett, hogy Egyiptom iránt egy általános félelem alakult ki az emberekben. Sokan féltek kiutazni az országba és inkább visszamondták nyaralásaikat. A kiesés számokban is megmutatkozott: 2011-ben 5,9%-kal csökkent a turizmus hozzájárulás az ország GDP-jéhez.

A kutatásomhoz összeállított kérdőív célja az volt, hogy megtudjam milyen kép alakult ki az emberekben a desztinációról általánosságban és mi a véleményük az aktuális helyzetről.

A kérdőívek feldolgozása után egy viszonylag pozitív képet kaptam vissza az országról, de az emberek tartanak az ott kialakult helyzettől. Emberekről kialakított kép esetében, pedig nagy hatása van a kalandfilmeknek, azoknál, akik még nem jártak az országban.

A válaszadók többsége, abban az esetben, ha ilyen helyzet alakulna ki az általuk kiválasztott desztinációban, ahova már befizették nyaralásukat, inkább kivárna, hátha javul a helyzet vagy félve igaz, de elmenne, magas arányban jelölték a nem tudja választ is. A válaszokból arra a következtetésre jutottam, hogy az itthoni turisták egyfajta kivárásos állásba figyelnek az eseményeket és bizakodnának a javulásban. Megvizsgáltam a Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér kiutazásának számait, amelyből megállapítottam, hogy a kiutazások a zavargások évében csökkentek. Ez az eredmény szemben áll az általam kapott primer adatokkal.

Zárásként véleményem szerint kutatásom sikeres volt, választ kaptam a bevezető részben említett problémákra. Nevezetesen milyen mértékben befolyásolta az ország turizmusát a válság, milyen kép alakult ki az emberekben az országról általánosságban és a válság hatására, illetve milyen reakciót váltana ki a turistákból, ha ilyen szituációval találkozának a befizetett nyaralás desztinációjában.

IRODALOMJEGYZÉK

Nyomtatott:

- Egypt in Figures [pdf] [letöltve: 2014. 02. 04]
Nemzet és Biztonság, 2011. március: Tálás Péter - Gazdik Gyula- Az
észak-afrikai események közös és eltérő vonásairól
Turizmus Panoráma 2011. február
Turizmus Panoráma 2013. szeptember
Turizmus Panoráma 2013. október

Internetes:

- http://www.sis.gov.eg/En/Templates/Articles/tmpArticles.aspx?ArtID=67693#.UxSsK85_Rzc [2014. 02. 04., 17:36]
<http://www.sis.gov.eg/En/Templates/Articles/tmpArticles.aspx?ArtID=66456#.UyDH9M57pi8> [2014. 02. 05., 12:44]
<http://hu.tradingeconomics.com/egypt/tourist-arrivals> [2014. 02.14., 20:03]
http://hvg.hu/vilag/20110222_arab_forradalmak_bouazizi [2014. 03. 09., 17:52]
<http://www.vg.hu/kozelet/politika/tunezia-utan-kairo-is-felbolydult-339199> [2014. 03. 09., 20:59]
http://hvg.hu/vilag/20130619_Turistak_tamogatjak_az_egyiptomi_tuntetok [2014. 03.13., 21:27]
<http://hu.tradingeconomics.com/egypt/tourist-arrivals> [2014. 03.13., 21:40]
<http://www.vg.hu/kozelet/politika/tavozott-az-egyiptomi-miniszterelnok-342579> [2014. 03.13., 21:46]
http://hvg.hu/vilag/20130626_egyiptom_osszecsapas_murszi [2014. . 03.13., 21:50]
http://hvg.hu/vilag/20130701_Egyiptomi_valsag_kiakadt_a_kormany_a_hads [2014. 03. 14., 16:43]
http://capmas.gov.eg/pepo/462_e.pdf%20%20 [2014. 03.14., 16:54]
http://hvg.hu/utazas/20130628_Figyelmeztettek_az_egyiptomba_utazo_magya[2014. 03.14., 17:00]
<http://hu.tradingeconomics.com/egypt/gdp%20> [2014. 03.14, 17:03]
http://hvg.hu/vilag/20130701_Egyiptomi_tuntetesek_sokan_meghaltak_lemo [2014. 03.14., 17:15]
http://hvg.hu/vilag/20130706_Ujabb_osszecsapasok_Alexandriaban_12_halo [2014. 03. 14., 17:20]

http://hvg.hu/vilag/20130701_Valsag_Egyiptomban_ultimatumot_adott_az_e [2014. 03.14., 17:22]

http://hvg.hu/vilag/20130703_Egyiptom_lejart_az_elnoknek_ultimatum_egy [2014. 03. 23., 10:30]

http://www.turkstat.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=14&KITAP_ID=69 Tourism Statistics 2013 [letöltve 2015. 03 12.]

MAGYAR SZIGET AZ AVAS HEGYSÉG LÁBÁNÁL: AVASÚJVÁROS

■ LAJOS ÉDUA ■ eda.lajos96@yahoo.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Közgazdaságtudomány Kar, Bank és pénzügy szak, alapképzés, I. év.

■ Témavezető: KOCSIS KATALIN

Partiumi Keresztény Egyetem, Nevelés- és Kultúratudományi Tanszék

A dolgozatomban szülőfalum, Avasújváros múltjáról és hagyományairól szeretnék értekezni. Célom, hogy minél több emberrel megismertessem ezen kicsi magyar falu történetét, élő és már eltűnt hagyományait, azt a falut, amely román környezetben megőrizte magyar jellegzetességeit, hagyományait. Elsősorban nem a falu történelmét szeretném bemutatni, bár a téma kutatása során meggyőződtem róla, hogy Avasújváros is zaklatott történelmi háttérrel rendelkezik. Sokkal jobban foglalkoztatott az ott élő emberek élete, mindennapjai, ezért ennek gyökereit, eredetét kezdtem vizsgálni.

Feltételeztem, hogy a településem lakóinak életmódja sokat változott az idők során a jelenlegi állapotokig, ezért arra kerestem a választ, hogy vajon hogyan nézett ki a település arculata, az emberek élete évtizedekkel, évszázadokkal ezelőtt. Mivel a falum mind a mai napig erősen őrzi hagyományait, valószínűnek tartottam, hogy éppen ez a szigorú hagyományokhoz való kötődés tette lehetővé, hogy Avasújváros egy szinte teljesen román környezetben is megtartsa magyar jellegét, valóságos „magyar szigetként” éljen tovább az Avas-hegység aljában.

A dolgozatom elkészítéséhez a faluról szóló szakirodalom tanulmányozását és az interjú módszerét választottam. Kutatásom elkészítésében segítséget kaptam nagyszüleimtől, Gellén Sándor helyi lelkész úrtól és a falubeliektől.

1. FEJEZET: AVASÚJVÁROS – AVASSÁG ANYAVÁROSA

A 2014-es évre kiadott *Református Kalendárium* cikkében a következőképpen határozza meg Avasújváros elhelyezkedését: „*Ott, ahol az Északkeleti Kárpátok hegyvidéke élete érintkezik a Tiszaháti síkság életformájával, a magyarság a ruténséggel és oláhsággal, vallásilag a reformátusság Magyarság legkisebb, tájképileg legvonzóbb és gazdaságilag legváltozatosabb vidékén fekszik a színmagyar község: Avasújváros.*”¹ [1.ábra]

Avasújváros a legelső dokumentumban 1270-ben Nova Civitas néven szerepel, ezt az évet tekintik a település alapítási évének is. 1370-ben Wyuarus, majd ezt követte 1490-ben Avas elnevezés. 1810-ben kapja Avas – Újváros nevet, 1851-ben Avas Újváros néven jelenik meg, utolsó és egyben végleges nevét 1913-ban kapja Avasújváros.

Avasújváros nevének keletkezése a következőképpen alakult: az Avas szót csak megkülönböztetésként használták, mivel abban az időszakban, 1490 környékén, több várost építettek és ezért több Újváros nevet adtak. Azért vette fel a település az Avas szót előtagként, hogy megkülönböztesse magát a többi Újvárostól. Az Avas szó [ó-avas] öreg erdőt jelentett. Azért ezt az előnevet vette fel, mivel földbirtokosai több fát és bokrot kivágtak, de azokat nem szedték össze, hanem otthagyták és nem azt mondták, hogy elrothadt a fa, hanem elavasodott. Állítólag emiatt lett a helység előneve Avas.

A település azért kapta az *Avasság anyavárosa* megnevezést, mert Avasújváros volt az egyetlen legnagyobb és legjelentősebb település az Avas-medencében. Az Avasság központja már a középkortól. Avasújváros egyben a környék legnagyobb kereskedelmi központ. 1633-ban Bethlen István megkapja adományul, ez azt jelenti, hogy járulékot fizet a falu a földesúrnak. Újvárosnak ekkor mezővárosi rangja van, tehát tarthat vásárokat. A földbirtokosaitól kapta ezt a rangot, mivel akkoriban több mezővárost hoztak létre. A mezőváros átmenet a polgári város és a jobbágyfalu között. Ezek a települések vásártartási joggal rendelkeztek. A 19. században felszámolták a hűbérrendszert, a földesúrtól elveszik a birtokokat, így a mezővárosi rangot is megszüntetik. A mezővárosok nagyközséggé alakultak, ritkábban városokká, vagy kisközségekké. Újváros pedig maradt község.

---

¹ Bereczki András [szerk], *Református kalendárium a 2014-es évre*, Királyhágómelléki Református Egyházkerület, Nagyvárád, 52.

2. FEJEZET: ÉLETMÓDBELI VÁLTOZÁSOK TÜKRÖZŐDÉSE A NÉPI KULTÚRÁBAN

2.1 A település szerkezete és annak változásai

A munka jellegének és a munkavégzés módjának változásához hasonlóan a község településszerkezete, a telkek elrendezése és az építkezés is feltűnő átalakuláson ment át az utóbbi évszázadok folyamán.

Avasújváros megtelepülését, a település fejlődését is, az első világháborúig a természeti környezettel való szoros kapcsolat jellemezte. Az áradásokkal elöntött rétes síksáig és az erdős hegyvidék találkozása meghatározta a település helyét, a lakosság foglalkozását, egész életmódját. A Tálna alsó teraszán létesült és hegyek karéjától védett település helye és szerkezete megfelel a településföldrajz alapszabályának, még ha a községen átfolyó patakok medréhez, illetve a szintvonalakhoz alkalmazkodó régi utcák kanyargása első pillanatra véletlenszerűnek is látszik. A század elején korszerűsített országút, s különösen a töltésen húzódó vasút a sík árterület szélén haladva alig érintette a község alsó peremét. A Tálna századvégi szabályozása nyomán az Alsóhatár vizei, rétjei kaszálókká és szántóföldekké, a Felsőhatár déli fekvésű hegyodala pedig, miután eredetileg legelőnyerés céljaiból erdőtlenítették, századok folyamán szőlőkké és gyümölcsösökké alakultak.

A Szatmárt Avasfelsőfaluval összekötő országút mentén telepedtek meg a magyar nemes emberek, később jövevény községi, járási és postai tisztviselő családok és vasutasok is ide költöztek, egyrészt mivel itt könnyebben jutottak üres telkekhez, másrészt az országút forgalma és a piac, baromvásártér és vasútállomás közelsége foglalkozásuk szempontjából előnyös volt. Ugyanígy a régi községtől távolabb, a szőlőkben keletkezett új település (Újváros-hegy) első állandó lakói is idegenből kerültek ide, mint egyes jövevény, nagyobb szőlőbirtokosok vincellérei. A település fejlődésnek kezdeti irányai mellett 1945 óta újabb jelenségekkel találkozunk, különösen a termelőszövetkezet létesülését követően. Így az új Állomás utca még üres telkeire ráksai családok s máshonnan jött vasutasok telepedtek, s a különféle középületekkel [új iskola, postaépület, állatorvosi rendelő stb.] kezdődő Szatmári utca is egyre nyúlik az ide szorult községi alkalmazottak s főleg az új házasok telkeivel. Utóbbiak számára még

előnyös is a forgalmas aszfaltozott országút mentén való lakás, tekintettel az állandó utazgatással járó gyári alkalmaztatásukra.

A többség Avasfelsőfaluba, Nagybányára jártak dolgozni. Ugyancsak az 50-es évek óta nőtt meg Újváros-hegy állandó lakóinak száma is, mindenekelőtt a községbeli „zajos”, „kavargó” élet elől ide elvonuló idős házastársakból. Jelenleg mintegy 200 lakos él itt, jórészt a régi pincékből átalakított házakban.

A földműves és állattartó kis- és törpegazdák által lakott „régii községet” az akkori életmódjuknak megfelelő szűk, görbe és csupán helyenként kövezett utcák, gyenge fahidak és pallók, valamint az útelágazásoknál elhelyezett hosszú itatóvályús kutak jellemzik; az új széles, aszfaltozott, betonhidas és járdás utcák lakóinak nemcsak közös, de saját itatóvályú kútjaik sincsenek: az egyetlen háztáji fejőstehennek vagy lónak elegendő egy itatóveder is.

2.2 Házépítés átalakulása

Nagy különbséget figyelhetünk meg a régi és az új utcák telek-elrendezésében is [2. ábra]. A régies elrendezés szerint általában az egyik oldalon az utcára merőlegesen, de ettől elég távol áll a hátrafelé elnyúló lakóház, alatta pincével, az udvar végén a szekér tartására és cséplésére szolgáló *csűr* egyik oldalon, a nagyállatok *pajtájával*, másik oldalon pedig a *szénatartó fiókkal*, amely önálló épület a kert felé. Ennek egyik érdekessége, hogy „fiókokra” tagolták, amelyben külön tartották a takarmányokat, fajtáik és régiségük szerint. A ház közelében [mögötte vagy vele szemben] van a *disznóól* a hozzáépített *faragószénnel* [szín], a málégóré, s esetleg még a gabonás, valamint a kenyérsütő-kemence színjéből fejlődött *nyári konyha* is. A gémeskút a vályúval rendszerint a telek ház előtti alacsonyabb fekvésű részén van. Valamikor általános volt itt is a sorompószerű nyitható *tőkéskapu*. [3. ábra]

A régi állapotoknak teljesen megfelelő régies, több szerepet betöltő udvarral szemben a mai nemzedék udvara sokkal egyszerűbb: a ház kívüli, gazdasági célú épületek a tehén és borjú tartására való kis *istállóból*, a hízó vagy fias koca tartására alkalmas ólból, *majorság-ketrecből* és a kert felé eső [ennek öntözésére is használt] *kerekes kútból* áll. Épp elegendő „gazdaság” ez annak az asszonynak, akinek – férje munkába eljáván – jórészt magának kell rendben tartania a házat és környékét.

Télen a férfiak többnyire az erdőn dolgoztak, trágyát hordtak, tűzelőfát vágtak vagy szerszámot, eszközt faragtak, s bent a házban is rendszerint valami szemetes munkát [kukoricafejtés, faragás] végeztek. E régi életmód keretében a házat tehát alig lakták, s ha benne tartózkodtak, akkor is valamilyen „paraszti” munkahely volt, amely részben a műhely szerepét is betöltötte. A kollektivizálás idején épült lakóház alaptípusa rendszerint a kis virágoskertre néző lakóhelyiségből, a tulajdonképpeni *házból* [*nagyvége*], a mögötte következő előszobából és konyhául használt *pítvarból* és a kert felé eső *kamarából* [*kisvége*] álló épület volt. E ház kamarája századunkban gyakran már a második nemzedék folyamán – megfelelő módosításokkal [bővítéssel, nagyobb ablakokkal] – *kisházzá* alakul át. Az otthon maradt legkisebbik fiú házassága esetén ide húzódnak a szülők, vagy esetleg a ráutalt nagyobb fiú, ha a telket keskenysége miatt a testvérek már nem oszthatták fel egymás közt. [4. ábra]. A lányokat férhez adták, ők nem örökölték a házból vagy a telkelből, hanem férjhez menetelkor hozományt kaptak. Ha a fiú mégis a lányos házhoz költözött, azt mondták rá, hogy „férjhez ment”, nem pedig megnősült.

2.3 Gazdálkodás, földművelés

Az ismertetett beosztású régi tölgyfa *berenaházakat* a községi erdőben kitermelt fából ott helyben kalákában *szabták* ki, s a gerendákat [darabokat] onnan hordták a faluba, és állították fel az udvaron a már elkészült borpince fölé, kőalapra.

A *mestergerendás* ház „kontyos” [négyoldalas] szalmafedelének utca felőli vége csonkás megoldású, alsó [függőleges] felén kis ajtóval a málé [kukorica] *bizsuba* [padlásra] való felhordására. Mivel a szarufák alsó végeit a koszorúgerendánál lennebb eresztették, a házfalak közül úgynevezett csüngő *eresz* képződött, melyek védelmében a fal tövében keskeny *tőtés* húzódott.

Ma már e régi építéstechnikával a szőlőbeli pincéknél és a hagyományörzőbb közeli Ráksán is ritkán találkozunk, mivel az erdők fogyatkozásával, illetve a tagosítás óta bevezetett észszerűbb erdőgazdálkodás miatt általános lett a *zsúpfedeles ház*. Nyilvánvaló, hogy az ilyen rakott falú zsúpfedeles házakat már csak fizetett mesteremberek építhették.

Kós Károly leírása szerint: „A zsúpfedeles ház szarufák végeikkel többnyire a padlásgerendákba állzták, s hogy a ház előtti bejá-

rati rész védettebb legyen, a padlásgerendákat ezen az oldalon jól kieresztették, végeiket oszlopokkal feltámasztva. Ez tette lehetővé a korábbi keskenyebb töltés helyett a ház előtti szélesebb *tornác* kialakítását.”² [5. ábra]. A két szobából, konyhából kamarából, fürdőszobából és üvegezett folyosóból álló ház a megtört alaprajz után *vinkliháznak* is nevezik. Ettől megkülönböztetik a legújabban terjedő négyzet alaprajzú *blokkházat*. Ennek lényege a vinkliházzal szemben, hogy az üveges folyosót szobányi, üveges veranda helyettesíti. Az új házak már nem sima fedelűek, hanem [manzárd] tetősek, melyeket tetőzetük szerkezete után *székes* tetőnek neveznek [6.a.ábra, 6.b.ábra, 6.c.ábra, 6.d.ábra]

2.4 Hétköznapi élet

Az új életmóddal kapcsolatos lakásigények szembeszökően mutatkoznak a lakás tűzhelyének és berendezésének átalakulásában is. A század elejéig a vett tál alakú [korongok] mázas csempéből rakott füstfogós szabad tűzhely, a *kandalló* volt használatos. A kandalló füstjét vízszintes kürtő vezette a pitvarba, a fordított tölcser alakúra fából épített s belülről tapasztott *szabad kémény* alá.

E kémény alatt állott a sütőkemence, amelynek füstje szintén a kéményen át távozott; azonban a kemence és a kandalló füstjéből került a *bizsuba* is, ahol télen át szalonna, sonka és kolbász füstölődött. A régi szabad tűzhelyes és füstforgós kandallót a XX. század első két évtizedében váltotta fel az öntöttvas vagy bádogplattenes fűtő [takaréktűzhely]. Ugyanezekben az években már általános volt a pertóleumlámpa használata is, amelyek révén a végleg füsttelenített, melegebb és világosabb lakóházban megteremtődtek a civilizáltabb élet és a rendszeres olvasás, művelődés alapfeltételei.

A XX. század első felére [a tagosítás és kollektivizálás közti időszakra] jellemző, hogy eme részarányosan rendezett lakásbelső a vinkli- és blokkházak építése nyomán eltűnik. A téglakémény, csempékályha és plattenes-leres úgynevezett asztalkemence bevezetése maga után vonja az egész berendezés felcserélését. A régi házak bútorzata a *karosláda*, *karospad*, *fiókos kaszten*, *karosszék* [hege-

---

² Kós Károly. [1980]. Változások az avasúvjárosi gazdálkodásban. In: Életmódbeli változások tükröződése a népi kultúrában. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 432.

dűforma háttal] [7. ábra], *vetettágy* [három rend párnával], *hálóágy, ruhaszárító rúd* [a kandalló felől], *hosszú fogasok* [tányérokkal és kancsókkal] a két világháború közti években a nagyházba bevonuló városias *duplaágy, sifon* és *kredenc* elől rendre a másod- és harmadrangú helyiségekbe, vagy épp a nyári konyhába szorul. Az 50-es évek óta az új téglaháznak minden egyes szobájának, konyhájának és verendájának külön-külön modern bútorral való szimmetrikus, sőt centrális berendezése már semmiben sem emlékezett az elődök lakására. A számos helyiség tényleges használatát lehetővé teszi a község villamosítása 1960-ban. Ennek tulajdontható, hogy majd minden házban ott találni a korszerű tömegtájékoztatás eszközeit [rádió, televízió, lemezlejátszó], valamint a különféle villamos háztartási gépeket [varrógépet, porszívót, hűtőszekrényt stb.] A legtöbb sokszobás, modern bútoros lakásban egyetlen könyvespolcot sem találunk, még a rekamiék polcos vitrinjét is rendszerint bolti nipppek foglalják el. De még a konyhát is a ház mögé építették vagy hozzátákkolt nyári konyhával „kímélik” arra, hogy az egész család valójában a konyhában éljen [a tévé is itt van felszerelve].

A külső házat általában vendégfogadásra, vagy ünnepnapokkor használták, éppen azért, hogy kíméljék a berendezést. A sokféle háztartási gép beszerzése csak a városi, a tanult emberek külsőségekben való utánzására és az anyagi lehetőségek egymás előtti fitogtatására való törekvést tükrözik; az új lakás és berendezése csak lassan illeszkedik be az emberek életmódjába, válik ténylegesen otthonná.

Kós Károly véleménye szerint a táplálkozásban beállt változás egyik helybeli öreg tömör jellemzése szerint így alakult: „Míg az emberek maguk művelték földjeiket és ott volt minden, spórolták, eladták, hogy még több földet, marhát vegyenek, s ők maguk ették a maradékot jó, ha még kenyeret ettek s nem málét; most a boltból mindenki megvásárolhat készen mindent.”³ Valóban, egy emberöltővel ezelőtt még a helybeliek táplálkozása a családi gazdaságból kikerült rozs-, búza- és máléliszten, a télibabon és zöldpaszulyon, a füstölt szalonnán, húson és disznósíron, a kerti veteményeken és zöldségeken, gyümölcsökön és szőlőn, valamint a tehéntejen alapult. A mai táplálkozást viszont elsősorban a bolti kenyér, olaj, rizs és cu-

³ Kós Károly. [1980]. *Változások az avasúvárosi gazdálkodásban*. In: *Életmódbeli változások tükröződése a népi kultúrában*, Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 437.

kor nagymértékű használata, valamint a különféle lisztes készítmények, hús és halkonzervek, a mézárszéki hús, friss hentesáru, piaci korai zöldségek jellemzik, melyeket a városról naponta vagy hetente hazajövő munkások hoznak, vagy a helyi boltból vásárolnak.

Ennyiből is látható, hogy a táplálkozás változatosabb, ugyanakkor a félkészítmények és a tökéletesebb főzőkemencék révén elkészítésük könnyebb lett, bár a városi vendéglőket és cukrászdákat megismerő emberek igényesebbek is, mint a régiek.

Közben azonban nemcsak az élelmiszerek és a főzés változott, hanem az evés rendje is. A családi gazdálkodás idején tavasztól őszig a férfiak egész nap a mezőn dolgoztak, s az otthoni reggeli *früstök* [valamilyen tartalmazas levesétel], utána délben rendszerint csak sült szalonnát ettek keserűgombával, túróval, hagymával, majd otthon vacsorára tejes vagy túros puliszkát, paprikást. A kőbányába, amely a Bodó-hegy lábánál feküdt, de most már nem működik, járó férfiak ebédre ott *tarisznyából* ettek valami hideg ételt, és csak délután hazaérkezve készült valami tartalmas és ízletes étel. A település és lakásbelső bemutatásánál megállapított korszakok érvényesek a helyi öltözet módosulására is. A férfiak ruházata: rövid derekú, mellény lerakott és lobogós ujjú ing, bő gatyá, „huszáros” csizma, fehér guba, széles karimájú kalap. A nők régen rövid derekú, blúz szabású inget, bő vászonpendelyt, magas szárú cipőt, mellen keresztbe kötött vállkendőt, fekete főkötőt viseltek.

A tagosítás⁴ után a XX. század elején a fiataloknál már felcserélődött a városi iparosoknál bolti anyagból készült viselettel. Az újkövárosi viselet sokban hasonlított a avasfelsőfalubeli viseletre, de sokkal egyszerűbb, visszafogottabb annál.

Az alföldi jellegű hagyományos helyi öltözetben utoljára a 40-es években lehetett még látni néhány akkori idősebb embert, öltözetük összetétele és az egyes darabok szabása is lényegében megegyezett az avasi románok, különösen a ráksaiak most is hordott viseletével, csak hogy az avasújkövárosiaknál a színes hímzés hiányzott [8. és 9. ábra]. A mezőgazdasági termelőszövetkezet megalakulásával egyre inkább a városi ipari vállalatok felé törekvő fiatalemberek és családtagjaik öltözete aztán teljesen a jelenlegi városi után alakult,

---

⁴ A földesurak arra törekedtek, hogy földjeiket egy tagban összevonják és ebbe több tag tartozott pl: Percz tag, Bumi tag, Bátor tag.

amiben nem csupán az igények módosulása, hanem a városi készruha olcsósága is döntő tényező volt. Ugyanakkor viszont a férfiak otthon is viselt munkaruhája az üzemi munkás gyakorlatias szürke dökk kezeslábasa lett.

2.5 Daloltak a lányok

A diszkóba járó úJVárosi fiatalok ma csak szüleik, de még inkább nagyszüleik elbeszélése nyomán ismerhetik a régi népi étellel járó szórakozásokat. A *fonót* [fonal tekerés], a *dörzsölőt* [a lent és a kenderet mikor megtörték, majd kint a tornácon lábbal dörzsölték], a *má-létokozást* [kukoricahámozás], a *forgópotyolást* [napraforgómagvak eltávolítása a növényről], a *lekvárfőzést* [lekvár készítése] és megannyi más közös tevékenységet rendszerint zenélés, nótázás, s nem egy esetben tánc kísérette és/vagy követte. A szórakozni vágyó lányok hamar rákezdtek a nótára, hadd jöjjenek a legények minél előbb. Jöttek is, amint felcsendültek az olyan dalok, mint „Az úJVárosi sudár torony, jaj de messzi ellátszik” vagy „Kedves édesanyám, engedjen el a bálba, ott táncol a babám tiszta fehér ruhában”, „Megérett, megérett a feketé szőlő” stb.

2.6 Ünnepnapi szokások

Ma nincs dörzsölő vagy fonó, de több szép hagyományt ma is őriznek és ápolnak az Avasság anyavárosában. Néprajzi munkák szerint elsősorban azok a szokások maradtak meg leginkább, amelyek tovább élő gazdasági tevékenységekhez [például a szőlőtermesztéshez] vagy valamilyen közösségmegtartó értékhez kapcsolódnak.

Ezzel magyarázható a betlehemezés [10. ábra] a karácsonyi-, sőt húsvéti kántálások megmaradása. Ez az utóbbi néprajzi érdekesség, amely az egész régióban csak itt és még egy-két településen ismert.

Az itteni szokás annyiban eredeti is, hogy amíg a kőszegremetei legények minden családot megkántálnak a piros tojásért, az úJVárosiak csak a lányos házak ablakai alatt éneklik: „Ma van húsvét napja / Másod éjszakája, jól tudjátok, jól tudjátok./...

2.7 A prédikáció ünnepe

A szőlőhöz, pontosabban az új borhoz kapcsolódik a prédikáció ünnepe. Egyféle szüret utáni hálaadó ünnepségről és az ezt követő eszem-iszomról, mulatozásról van szó, amelyre az újvárosiak meghívják elszármazott családtagjaikat, rokonaikat, rég nem látott barátait. Az ünnepség a református egyház filagóriás préházánál [11. ábra] istentisztelettel kezdődik, ahol nem egyszer neves egyházi személyiségek hirdetnek igét, majd a gazdák préházainál mulatozással folytatódik. Sajátos színe a prédikáció a tovább élő szokásoknak. Talán semmi más alkalommal nem fejeződik ki annyira erőteljesen, mint ilyenkor, mennyire ragaszkodnak az újvárosiak ősi vallásukhoz és egyúttal magyarságukhoz. A hálaadó istentisztelet után sokáig visszahangzik a hegy a nótázástól és a muzsikaszótól, majd a „Kultúrban” tartott esti szüreti bál nyújt további lehetőséget a szórakozásra

2.8 A házasságkötés

A népszokások legjelentősebbike a rituális-teátrális mozzanatok egész rendszerét magába foglaló házasságkötés és a lakodalom. A lakodalomtartás szokásos időpontja Avasújvárosban egészen sajátosan alakult.

Ezzel kapcsolatban az egyszerű kérdésre Avasújvárosban is elsőre bárki azt feleli, hogy a lakodalmat *bármikor* tarthatják, mert [ez közbeszéd is] „*dolog örökké van, de lakodalom nincs*”. A további érdeklődésre azonban kiderül, hogy lakodalomkezdésre a hét második fele az „alkalmasabb”, mert így a meghívottak a hét első felében nyugodtan dolgozhatnak. Azonban pénteken mégsem „csináltak” lakodalmat, mivel a meghívottak közt lehetnek katolikusok, akik ekkor bőjtöltek. Maradt a csütörtök és a szombat, mint gyakorlatilag alkalmasabb lakodalomtartási nap. E két nap közül a csütörtököt a „*legidősebb szerencsés-nek*” is mondták [lakodalmaszóra], míg a szombatról csak azt állították, hogy azért alkalmas, mert utána vasárnap következik, és nem dolognap. Jópár évtizede azonban, mióta egyre többen járnak máshova dolgozni, csak szombaton tartottak lakodalmat.

Ugyancsak változnak a lakodalmas szokások. Bár a vendéghívás a nyomtatott, borítékos meghívók divatja okán kikerült a szokásrendből, a bokréta kalappal, a rozmaringos kendővel és szalagos pálcával feldíszített vőfély [12. ábra] változatlanul az egyik főszereplője a lakodalomnak. Az első világháború előtt még a lakodalmak csaknem

felét Avasújvároson is a húsvét és pünkösd közti *zöldfarsangban* tartották. Mivel a magyaroknál ezek az ünnepek rendszerint pár héttel korábbra estek, a zöldfarsang fő ideje a május s az ezt megelőző és követő hetek voltak. Hogy ez volt a hagyományos és „szerencsés” lakodalmos évszak, bizonyítják a hozzátapadt hiedelmek is: „*Ha sír a menyasszony, jó tavaszi eső lesz*”; „*A lakodalomnap eső bő termést jelent*”.

A tagosítást követően, az első világháború után kezdődik el az átalakulási folyamat, amely a mostani helyzethez vezet: a júniusi esküvők száma lecsökken, de előtérbe kerül a téli farsang és főleg a két őszi hónap, mint lakodalomtartó évszakok. A mostani emberek Ráksán már csak mint afféle „régidolgot” veszik, hogy két nemzedékkal előbb a lakodalmak legkedveltebb hónapja a június volt, hiszen a tagosítás óta kiterjesztett kukoricaföldek kapálásának, valamint az 50-es évek óta az ifjúság szokásos vándor legelőirtó munkájának egyaránt a június a legfőbb ideje.

Ugyanakkor indokoltnak vélik, hogy lakodalmát, aki csak teheti, az esetek kb. 70%-ban a munkátlanabb őszi és téli évszakban, októbertől februárig [december kivételével, amely itt bőjtidej] tartsa; ekkor van élelem is és pálinka is bőven.

A lakodalmaknak megvolt a hagyományos koreográfiája, amely gyakran színpadias elemeket is magába foglalt. Az alábbiakban néhány ide kapcsolódó verset idézek fel, melyeket ma is elmondanak:

A hívogató vers, mely így hangzott: „*Boldogság derül két fiatal szívre./ Kik kelni akarnak a házaseséltre./ De boldogságukban azt sem feledték./ Hogy megbízottjukat ide elküldjék...*”

Kendőkikérő: „*Ifjú szép menyasszony halgass meg most engem, míg hozzád intézem e rövid beszédem./ Hogy e napját életed életednek, kérem az Istentől hozza fel napodat./ Ne borítsa homokba a te hajlékodat./ Ahogy a virág nyílik a világmezején,/ ahogy a csillag ragyog oda fent az égen,/ annyi áldát lássál egész életedben./ Ifjú szép menyasszony add ide felvegyem/ virággal kendővel tisztelj meg engem velem./ Vőlegény ígérte, hogy a menyasszont adja jelvényül e szép ünnepi napra. Éljen.*”

S most a lakodalmos vacsora végéről a káposzta-köszöntő: „*Mostan jó uraim, a káposztát hoztam,/ amelyért a konyhán sokat várakoztam./ Egy darabka húsért addig hadakoztam,/ míg a szakácsnéval összebarátkoztam...* Ez ám, vendégeink, az étkek vezére,/

nemes magyar hazánk dicső híressége./ Még a királynak is gondja van ám erre,/ azért oly szép kerek a káposzta levele./ Tessék vendégeim, vegyenek belőle,/ egy heti táncra is erőt kapnak tőle!»

Mennyasszony köszöntő: „Még nem is olyan régen. / Most 18 éve gólya madár szállott e ház tetejére...

Mindezek a kötelező lakodalmas elemek, versek a közösség hagyományok iránti tiszteletét mutatják. Sajnos nincs arra vonatkozó adat, hogy mikortól erednek ezek a versek, de az majdnem biztos, hogy a mostani menyasszonyok nagymamáinak esküvőin is elhangzottak.

2.9 Új divatok

Az új divatok – élményt nyújtó barangolás, sízés, fürdés, napozás – egyáltalán nem a falusi ember sajátjai, ezekben is a városi ember életmódja, annak utánzása köszön vissza.

Aki szereti a gombát, csaknem egész nyáron szedhet valamilyen általa kedvelt fajtát. Például ízletes vargányát [tinórút], galambgombát [kékhatút], csirkegombát, keserűgombát, őzlábgombát, lila pereszkét. Nem csak Újvárosban és környékén, de a szatmáriak körében is népszerű a Muzsdalyi tó, [mivel itt sok városra költözött embereknek itt van kempingháza, ahol a nyarat töltik] részben könnyű megközelíthetősége, de még inkább selymes vize és páratlanul szép környezete miatt. Érdekességként nevezik meg a tóban lévő kutat is, ahol régen, míg nem volt a tóban víz, itatták a legelésző teheneket. Nem véletlen, hogy a parti lombsátor alatt meghúzódó nyaralóházak jó része is szatmáriaké. Egy-egy hétvégén nem is százak, de néha ezrek szórakoztak, napoznak, csónakáznak, pecáznak, labdázhatnak, pihennek, szórakoznak itt. Télen nagy vonzerőt jelent a tó közelében lévő impozáns Katonadomb, mely ilyenkor a sízők és szánkózók paradicsoma. Az ásványvizeket, vagy ahogy errefelé mondják a *borkutat*, a mai napig használjuk. Betongyűrű jelzi, hova kell mennünk, hogy megmentsük korsónkat, flaskánkat. Akik már ittak belőle, tudják, hogy frissen különösen kellemes és üdítő, de a borhoz is kiváló. A nádasi Erdei gyógyfürdő immár ötven éve működik, igaz, még ma is csak öt fürdőkádas szoba áll az egyre több érdeklődő rendelkezésére. Vizét elsősorban ízületi [reumatikus] bántalmak kezelésére használják, jó hatásfokkal. S még nem szóltunk a fűzek alatt tovasiető Tálna folyóról, mely évszázadok óta az újvárosiak egyik éltető eleme.

A Tálnához való kötődést bizonyítja, hogy róla nevezték el az újabban megyei bajnokságban játszó újvárosi futballcsapatot.

Sok érdekes látnivaló található a környéken. Szinérváralján, egyik első bibliafordítónk, Erdősi Sylvester János szülőhelyén, Aranyosmeggyesen az egykori várkastély impozáns romja, Kőszegremetén az 1861-ben emelt Széchenyi-emlékoszlop, Vámfaluban a híres népi fazekasság. S érdemes kirándulni fel a Tálna völgyén, a Luna-forráshoz, ahonnan jelzett turistaösvény vezet az Avas legmagasabb hegycsúcsára, az 1200 métert meghaladó Kövesre, ahol rövidesen korszerű felvonóval ellátott sípálya épül.

3. Fejezet: KÖVETKEZTETÉSEK – Megtartó közösség

A közösségőrző anyanyelv és kultúra mellett ez annak is köszönhető, hogy az itteni emberek a parancsuralom után talán másoknál hamarabb felismerték: saját kezükbe kell vegyék sorsukat, s annak gazdasági hátterét is maguk kell megteremtsék.

Avasújvárosban élő magyar emberek a mai napig visszaemlékeznek, ha nem is önmaguk által, hanem nagymamáink, vagy szüleink segítségével, hogy milyenek voltak azok az idők, amikor sokkal nehezebb volt az emberek megélhetése. Nagymamáink hangjából a szomorúság hangja szól, nehéz időket éltek át, de örülnek, hogy megőrizték ezt a szép kis magyar falut az unokáiknak és azok utódainak. Mai napig hálával taroznak a Jóistennek, hogy megszabadította őket a sok-sok nyomorúságától.

Nem csak a lakosság élete változott meg az idők folyamán, hanem a falu kinézete is. A mai világban, a XXI. században már nem a nádfedelű épületeket építik, vagy a vályog épületeket, hanem minél nagyobb és minél magasabb házak építésére törekszenek. Avasújváros utcáit nézve és összehasonlítva a régi utcaképpel, megállapíthatjuk, hogy a falu szerkezete összességében nem ment át nagyobb változáson, csupán a házak változtak meg. Avasújváros utcái a XXI. században egy tiszta, jómódú, gondozott település képét mutatják. [13.ábra, 14.a.ábra, 14.b.ábra].

Avasújváros a legszebb kilátást a Pusztá-hegy tetejéről kapja, ahonnan be lehet látni Újvárost [15. ábra]. Avasújváros nagyon szép vidék, főleg azok számára akiknek az a kis magyar falu a szülőházuk. Történjen bármi, ez a kis magyar sziget örökké a miénk lesz, örökké magyar szívet hordoz majd az itteni ember.

BIBLIOGRÁFIA

- Bárbul Jenő. [1900]. Az avasvidéki nyelvjárás. Budapest: Hornyávszky Vöctor Cs és Kir. Udvari Könyvnyomdája.
- Debreczeni Éva. [évszám nélkül]. Avasság Anyavárosa. In: Írott és élő emlékezet. Kiadó Avasúvárosi Önkormányzat RMDSZ- Frakciója
- Kós Károly. [1980]. Változások az avasúvárosi gazdálkodásban. In: Életmódbeli változások tükröződése a népi kultúrában[427 o. - 441 o.]. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó.
- Nagybányai Refolmált Egyházmegye. [1923]. Szatmárnémetiben tartott Közgyűléseikének és Birósági ülésének Jegyzőkönyve. Az [1919-1922] Egyházmegye Hivatalos Kiadása.

Fő adatforrások és adatközlők:

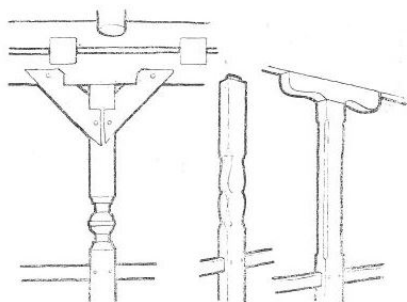
- Gellén Sándor – Avasújváros református lelkésze
- Nagymamám – Kovács Klára [cipészetben dolgozott, most pedig nyugdíjas és mezőgazdálkodással foglalkozik]
- Avasújváros lakosai : Lajos Emma, Kovács Gyula, Lajos Árpád

Ábrák és képek jegyzéke:

A képeket Székely [Pajzos] Irén és Kánya Kálmán gyűjteményéből kölcsönöztem.

1. ábra: Avasújváros térképe
2. ábra: Telekrendszerek Avasújvárosban
3. ábra: Régi sopronos kapu
4. ábra: Az avasújvárosi ház alaprajza
5. ábra: A régi zsúpfedelű házak előtti tornácok
- 6.a.ábra: Régi típusú ház Avasújvárosban
- 6.b.ábra: A mai kor épületei Avasújvárosban
- 6.c.ábra: Avasújváros legrégebbi háza régen
- 6.d.ábra: Avasújváros legrégebbi háza most
7. ábra: Régi házilag faragott bútrók
8. ábra: Máramarosi viselet
9. ábra: Avasújvárosi viselet
10. ábra: Újvárosi betlehemesek
11. ábra: A régi és az új prédikációs ház
12. ábra: Kis és nagy vőfélyek
13. ábra: Avasújváros Főutcája
14. a.ábra: Avasújváros központja most
- 14.b.ábra: Avasújváros központja régen
15. ábra: Avasújváros a Pusztá-hegy tetejéről

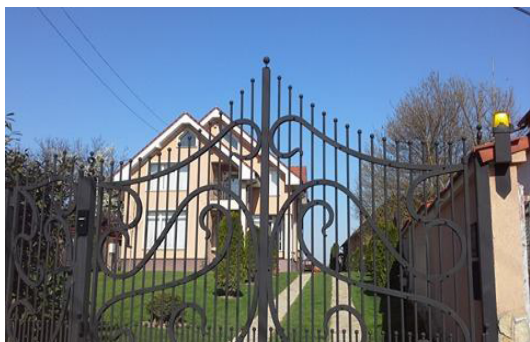

5. ábra

6.a. ábra

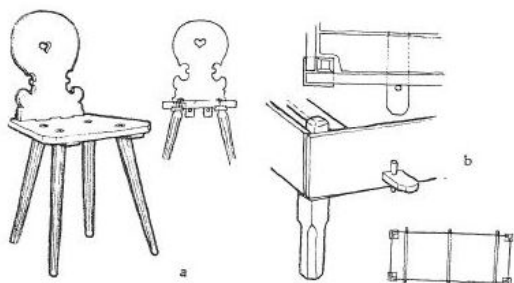
6.b. ábra

6.c. ábra

6.d. ábra

7. ábra

8. ábra

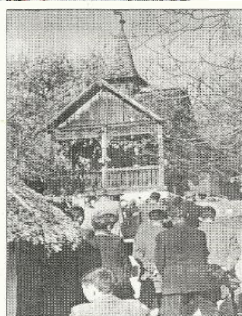

9. ábra

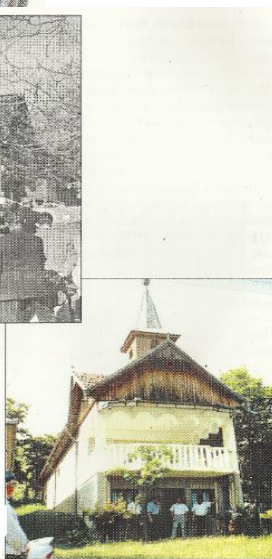

Újvárosi betlehem

10. ábra

11. ábra

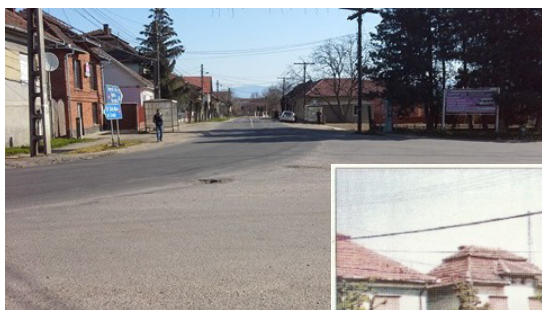

12. ábra

13. ábra

14.b. ábra

Ujvárosi utcakép

15. ábra

NEMZETI A NEMZETKÖZIBEN, INTERKULTURÁLIS JELLEMZŐK A HUNGARORINGEN

■ NAGY RENÁTA MÓNIKA ■ reni.nagy.818@gmail.com
Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi Kar,
Többnyelvűség és multikulturalitás, mesteri képzés, I. év.
■ Témavezető: DR. VARGA PÉTER
Eötvös Lóránd Tudományegyetem

1. BEVEZETŐ

Dolgozatom alapjául a Forma-1 szolgál. Ezen belül azt vizsgálom hogyan jön létre az interkulturalitás ezen a sporton belül, hogyan egészítik ki egymást, valamint milyen hatással vannak egymásra a nemzeti illetve a nemzetközi jegyek, valamint mennyire sikerül megtartania nemzeti sport kulturális jellegét az interkulturális nemzetközi gazdasági viszonytal szemben. Ahhoz, hogy ezt minél jobban szemléltessem alapul veszek egy konkrét versenyhelyszínt: a magyar Forma-1-es versenypályát, a Hungaroringet.

Maga a dolgozat két részre tagolódik: az első egy elméleti általános bemutatás a sport interkulturális jellegéről, illetve a Forma-1, mint sport interkulturalitásáról. A második rész a konkrét elemzés, kutatási rész, amelyben rámutatok, hogy egy meghatározott helyszínen az adott sporton belül hogyan illetve milyen jegyekben valósul meg az első részben bemutatott interkulturalitás. Fontosnak tartom kiemelni a nemzeti illetve nemzetközi jegyek ellentétét illetve egymásra hatását, mivel úgy gondolom ezek mind befolyásolják az interkulturalitás fokát a sportban. Dolgozatom egy összefoglaló elemzéssel zárom.

Feltételezem, hogy: a sporttudományt, ezen belül specifikusan a Forma-1-et erős interkulturalitás jellemzi. A Magyar Nagydíj elemzésén belül számos interkulturális jellemzőre tudok rámutatni. Végső

hipotézisem pedig, hogy a nemzeti illetve nemzetközi jegyek befolyásolják az interkulturalitás jellegét, illetve eltéréseket hoznak létre a kulturális alapoktól. Kutatásom közben olyan kérdésekre keresem a választ, mint: hogyan valósul meg az interkulturalitás specifikusan a Forma-1-en belül, illetve mit jelent egyáltalán az, hogy interkulturális egy sport közegben. Továbbá, amennyiben interkulturális, miként valósul ez meg egy bizonyos helyszínen, melyek azok a faktorok amelyek meghatározzák illetve befolyásolják, valamint milyen hatással van a nemzeti illetve nemzetközi jegyeknek egymásra, az interkulturális fejlődés szempontjából. Dolgozatom végére feltételezem, hogy bizonyítani fogom tudni a sport, ezen belül a Forma-1 interkulturális jellegét. Úgy gondolom, hogy egy konkrét helyszín bemutatása által alá fogom tudni támasztani az elméleti rész feltevéseit, illetve pontosan rá fogok tudni mutatni melyek azok a nemzeti illetve nemzetközi jegyek a Hungaroring és a Forma-1 együttműködéséből származóan amelyek befolyásolják vagy hatással vannak az interkulturalitás jellegére.

Dolgozatom alapvetően kvalitatív, elméletorientált adatelemzésre épül. Az általam használt szakirodalom nagy része leíró jellegű, illetve esettanulmány. Ezeknek a kielemezése építi dolgozatom alapját. Leginkább angol, illetve magyar nyelvű szakirodalom kerül felhasználásra. Az információ egy részét internetes közegben, online formátumban találtam meg vagy hivatalos oldalakon, a másik részét, pedig könyvtári anyagként leltem fel. Másodlagos információforrása-
im szintén könyvtári kutatás alapján szerzett leginkább kultúrtörténeti, sporttörténeti [Forma-1] lexikonok.

2. INTERKULTURALITÁS, A SPORT INTERKULTURÁLIS JELLEGE

a. Az interkultúra meghatározása

Az interkulturális szó jelentése „kultúrák közötti”. Maga a fogalom a különböző kultúrák együttműködését, közeledését, cseréjét promoválja. Tudatosan, de akár tudatonkon kívül is folyamatosan kultúrák közti kontextusba kerülünk. Egy nemzetközi munkahelyen ahol a munkatársak különböző kultúrák tagjai, de akár egy sporteseményen is. Úgy nézőként, mint versenyzőként is egy interkulturális közegbe

csöppenünk. A szurkolótábor aki körülvesz minket akár több száz nemzet képviselőjéből is állhat, mind a saját szokásaival, értékeivel, normáival. Szintúgy a versenyzők főleg egy nemzetközi, de akár hazai sporteseményen is, többféle kultúrát, stílust képviselnek.

b. A sport interkulturális jellege

Elmondható tehát, hogy a sport egy társadalmilag befolyásolt kulturális közeg. Több kultúra találkozásával pedig interkulturálissá válik. Az évszázadok során a sport egy hatalmas globalizációs folyamaton ment keresztül. Az ami egykor csak egyszerű sportgyakorlat volt egy sportpályán, egy országon belül, az évek, évtizedek sőt évszázadok során, olyan szintre nőtte ki magát, hogy eljutott más országokba, egyesületek jöttek létre, az egyesületek bajnokságokat alkottak, a bajnokságokon pedig először egy város, ország képviselői majd pedig egy kontinens, és a világ képviselői is csatlakoztak. Láthatjuk tehát, hogy az ami egy helyileg kötött közösségben kialakult egy bizonyos kultúra művelői által az évszázadok során eljutott a világ túlsó végére, keveredett más nemzetekkel, átvitte saját szokásait, összevegyült más kultúrákkal. Ezáltal mondhatjuk azt, hogy a sport interkulturálissá vált. Erre nagyon jó példa a *futsal* nevezetű sport, amelyik brazil eredetű. Kezdetben kis csapatok csak a hobbi kedvéért játszották. Később ezt a játékot, egy európai [angol] utazásai során felfedezte és meghonosította Európában is. Az évek során változtatásokat, újításokat vezettek be a sportba, el"európaisodott", gyökereiben, koncepciójában viszont még mindig magában hordozza a brazil szellemet.¹

3. A FORMA-1 INTERKULTURÁLIS MIVOLTA

a. Történelmi bevezető

A Forma-1, hivatalos nevén Formula-1, az autóversenyzés királykategóriájának számító autósport. Több mint száz éves történelemre nyúlik vissza. A legelső verseny 1894-ben volt megrendezve

---

¹ Grant Jarvie: *Sport, Culture and Society: An Introduction*. London: Routledge Kiadó. 2006, 34-39.

Franciaországban. Az első nagydíjat szintén Franciaországban tartották 1906-ban, ezt egy magyar származású úriember, Szisz Ferenc nyerte meg a Renault csapat színeiben. Az ezt követő időszakban folyamatos fejlődések, fejlesztések vártak a sportra: új nagydíjak kerültek megrendezésre [olasz-1921, belga-1925, monacói-1929], megalakult 1946-ban a mai napig fennálló Nemzetközi Autómobil Szövetség [FIA- Federation International l'Autobomile] a Forma-1 döntéshozó testülete, az autók is folyamatos átalakuláson estek át. A kezdetekben a Forma-1 nem bajnokságszerűen zajlott. Nagydíjak voltak, összetartó testület kialakult, de a Forma-1 mint bajnoki versenysport csupán 1950-ben vette kezdetét. Ezt az évet tekintjük tehát hivatalosan a Forma-1 kezdeti évének. Ebben az évben összesen hat verseny volt megrendezve. Az első, legendás Forma-1-es futam helyszínéül pedig a Silverstone-i pálya szolgált Nagy Britanniában. Ez után a kezdeti futam és kezdeti 1950-es szezon után a Forma- 1-es versenyzés és bajnokság szárnyakat kapott és az autóversenyzés királykategóriájának nőtte ki magát az évtizedek során. ²

b. Interkulturalitás a Forma-1-en belül

A fentiekben láthattuk, mit is takar az interkultúra fogalom, valamint a sport miért nevezhető egy interkulturális közegnek. A következőkben gondoljuk végig mit is takar ez a fogalom: interkulturalitás a sportban. Tegyük mindezt úgy, hogy a Forma-1-re fókuszáljuk vizsgálódásunk. A kezdetekkor 6 európai pályán [Silverstone, Bremsgarten, Monaco, Monza, Reims-Geux, Spa-Francorchamps] rendeztek nagydíjat, ez a szám folyamatosan nőtt. 2010-ig a versenypályák amelyeken legalább egy versenyt futottak 68-ra nőtt. Ezt azért tartottam fontosnak kiemelni, mert bár van több olyan versenypálya, amely egy ország területén található [pl. Hockenheimring, Nürburgring Németországban] a többségük különböző országokban, illetve kontinenseken helyezkednek el. A pontosság kedvéért: Ausztráliában [2], Nagy-Britanniában[4], Németországban [3], Portugáliában [3], Franciaországban [7], Spanyolországban [5], Amerikában [8], Japánban [2], Kanadában [3], Brazíliában [2], Olaszországban [2], Ausztriában [3], Belgiumban [3], Dél-Afrikában [3] a számok szerinti, több pálya

---

² Bancsi Péter [2010]: A Forma-1 világa, Kobir Kft., Budapest, 14-21.

helyezkedik el az országokon belül. Ez összesen 50 versenypálya 14 országból. A fennmaradó 18 pálya, mind külön nemzetet képvisel. Ha az összes versenypályát összevetjük, arra jövünk rá, hogy öt kontinensen szerveztek valaha versenyeket.³

Miért fontos ez az interkulturalitás szempontjából? Nos, minnél nemzetközibb egy sportesemény annál nagyobb az esély a kulturális cserére, a kulturális találkozásra. Nagyon sok sport bár nemzetközi, például a futball Európa-bajnokságok, maga a bajnokságot egy bizonyos ország területén bonyolítják le. Ezzel szemben a Forma-1 folytonos mozgásban van. Az egyik versenyhétfője után, következik az újabb egy teljesen más helyszínen. Minden helyszín, minden ország, a saját kultúrájával várja úgy a résztvevőket, mint a nézőket. Erre nagyon jó példa a pódiumi pezsgőzés amit az arab kultúrák, vallási okokból rózsavízzel váltanak fel [Bahrain, Szingapúr, Abu Dhabi]. Máris láttunk egy példát arra, hogyan ütköznek különböző kultúrák, normák. Az európai vagy akár ausztrál, esetleg dél-amerikai versenyzőnek, akinek a vallása teljes mértékben engedi az alkohol fogyasztását furcsa lehet ez a megszorítás. Ha tetszik, ha nem, ez az arab kultúra, vallás része és ezt más kultúrából érkezőnek tiszteletben kell tartania. A Forma-1 beli interkulturalitást nem csak a sportnak otthont adó különböző országok és ezáltal kultúrák közti közeledések szempontjából lehet vizsgálni, hanem maga a versenyzők szempontjából is. A kezdeti 1950-es futamtól a 2016-os szezon bahraini futamáig 34 nemzetből érkező pilóta vett részt. Ebből 106 az amerikai kontinensről, 15 Ausztráliából és Új-Zélandról, 386 Európából, 10 Afrikából és 20 Ázsiából. Ez összesen 537 versenyző, 34 nemzetből, 5 kontinensről. Ennek is fontos jelentősége van a sport interkulturális mivoltában.⁴ Minden versenyző, bár egy bizonyos csapat tagja, a saját kultúráját, értékeit, szokásait hozza magával. Ez gyakran ütközhet maga a csapat elvárásaival, akik szintén egy bizonyos kulturális háttérrel rendelkeznek. Erre egy jó példa lehet a McLaren Mercedes egykori helyzete [2005] amikor is pilótapárosuk a finn Kimi Räikkönen, illetve a kolumbiai Juan Pablo Montoya voltak. A csapat angol, maga az angol szellemiség a komoly, precíz értékeit promoválta. A finn

---

³ Bethlen Tamás, Hegedűs István [2008]: A Forma-1 krónikája, Magyar Könyvklub Kiadó, Budapest, 486-494.

⁴ Uo. 484-485.

mentalitás a zárkozottság, míg a kolumbiai talán pont az ellentéte, a hevedesség volt. A Hofstede⁵-i kulturális dimenziók viszonylatában azt tudjuk a három kultúráról elmondani, hogy a brit kis hatalmi távolságú, de maskulin, a finn ezzel szemben feminin, de szintén kis hatalmi távolságú, a kolumbiai pedig maskulin és nagy hatalmi távolságú kultúra.⁶ Láthatunk egy hatalmas kulturális eltérést a csapat és a két csapattárs között. Nagyon fontos ismerni, hogy egy bizonyos kultúra milyen jegyekkel rendelkezik, mert azáltal jobban meg lehet érteni magát a viselkedést, illetve sokkal könnyebben véghez lehet vinni a sikeres együttműködést valamint az esetleges félreértéseket is ki lehet küszöbölni. Itt egy olyan közeg alakult ki, ahol három teljesen más értékvilág, kultúra találkozott és ezt kellett egyensúlyba hozni. A maskulin társadalmak központjában a teljesítmény áll, míg a feminin a hangsúlyt inkább a szolidaritásra és emberi kapcsolatokra helyezi. A hatalmi távolság tekintetében a kis hatalmi távolságú kultúrákra az egyenlőség, pluralizmus, nyitottság a jellemző, míg a nagy hatalmi távolság esetében alárendeltségről, autokrata irányításról lehet beszélni. Mit jelent mindez a fent említett esetre vonatkoztatva? A csapat brit [kis hatalmi távolság, maskulin] tehát a kis hatalmi távolság függvényében szabad szellemiséget, teret biztosít a versenyzőknek, nem autokrata, viszont erősen cél és teljesítményfókuszált. A két pilóta is ellentétes kulturális meghatározottsággal rendelkezik, míg a finn inkább az emberi értékekre, kapcsolatokra épít, a kolumbiai mentalitás elvárja egy felsőbb szint általi alárendelést, a teljesítmény elérését helyezi a központba az emberi kapcsolatokkal szemben. Itt tehát azt látjuk, hogy a csapat maga a nyitott szellemiséget promoválja, az egyik versenyzőjük ennek az elvnek az ellentéte, a másik ezzel megegyezik. Ezáltal maga az, hogy milyen módon történik a megértés, feladatok feltárása és megmagyarázása is kulturálisan eltér, épp amiatt, mert mind három nemzet [a csapat és a két pilóta] eltérő kulturális háttérrel rendelkezik. Ennek a három különböző nemzetnek a „találkozása” és együttműködése a Forma-1-en belüli interkulturális kommunikáció nagyon jó példája.

---

⁵ Geert Hofstede holland szociálpszichológus, öt kulturális dimenzió párt határozott meg a nemzeti hovatartozás függvényében: kis-nagy hatalmi távolság, individualista-kollektivisták, maskulin-feminin, erős-gyenge bizonytalanságkerülés, hosszú-rövid távú orientáció

⁶ <https://geert-hofstede.com/national-culture.html>

Ez nem csak egy csapaton belül, de magán a versenypályán a versenyzők között vagy akár az adott csapaton belül is jelentkezhet. Az, hogy egy pilóta milyen stílussal, hévvel vezet vagy „támad”, erősen van befolyásolva azáltal, hogy milyen kultúrából érkezik. Ugyanez érvényes a „védekező” pilótára is, a kulturális meghatározottsága alapján lehet agresszívebb vagy nyugodtabb, kimértebb. [pl. finn-kolumbiai]. Ugyanez a kulturális különbség és ezáltal kultúrákötöség figyelhető meg a nézőtéren. A sportot látni kívánó nézők, nem csak egy országból, hanem számos helyről érkeznek, Mindnek más a favoritja és másképp nyilvánul meg úgy az öröm, mint a csalódottság, az izgalom, vagy a düh kifejezése. Ezek a „találkozó” nemzetek összetarthatnak, „egymásra találhatnak” a sokféleségben vagy pedig teljesen elkülönülhetnek egymástól. Egy biztos: a kultúrákötös találkozás létrejön: a nézőtéren, a verseny közben a pilóták között, a csapaton belül.

c. Nemzeti vs. nemzetkötös

Eddigi vizsgálódásunkban rámutattunk a sport interkulturális jellegére, valamint ezen belül specifikusan a Forma-1 interkulturális jellegére. Kiemeltük azt, hogy az interkulturalitás a kultúrák közötti találkozást, cserét jelöli. Egy kultúra nagyon sok mindent jelölhet, így például maga egy ország lakosaira is lehet érteni egy bizonyos kulturális csoportot. Ebben az esetben egy nemzeti kultúráról van szó. Amikor viszont több ország érintkezéséről van szó egy kulturális kontextusban, nemzetkötös kultúráról lehet beszélni.

Miért fontos mindez a Forma-1 szempontjából? Minden versenyt szervező ország a saját kulturális standardjaival rendelkezik, viszont nem szabad elfelejtenünk, hogy a Forma-1 egy nemzetkötös sport. A következőkben azt szeretném vizsgálni, hogy Magyarországon milyen mértékben valósul meg illetve jut kifejezésre a nemzeti-nemzetkötös párhuzam. Melyek azok a jegyek amelyek úgymond autentikus magyar nemzeti kultúrával gazdagítják, vagy gazdagíthatnák a nemzetkötös sportot, illetve ezzel párhuzamosan mit jelent a nemzetkötös, interkulturális behatás a hazai, nemzeti kultúrára, sportra, akár gazdaságra is. Olyan kérdésekre keresem a választ a továbbiakban, mint: mennyire illetve mivel sikerül egy országnak megőriznie nemzeti kulturális identitását egy ilyen hatalmas nemzetkötös, interkultu-

rális közegben? Illetve melyek azok a nemzetközi behatások amelyek átalakítják ezt a nemzeti kulturális alapot?

Az évezredek során a sport folyamatos fejlődésen ment át. Manapság sport alatt gyakran a versengésszerű megmérettetéseket értjük. A bajnokságok és egyesületek kialakulása által a sportágak is új szintre léptek. Fokozatosan nőtt a népszerűség, amit a média, illetve különböző médiumok [kezdetben újságok, később televízió, majd internet] segítettek. Ahhoz, hogy a sport magasabb szintre nőjje ki magát pénzre volt szükség. A vállalatok, cégek pedig értéket láttak befektetni egy olyan népszerű közegbe, ahol a nevük, mint szponzor, a média által, nemcsak egy város, egy ország, de talán egy egész világ által is látható lesz. A sport kinőtte magát egy globális közeggé, egy versengéssé országok, nemzetek, kultúrák között, viszont ennek a fennmaradásához pénzre volt és lesz szükség. A nemzetközi versenysport nem csupán sport, nem csak az a tevékenység, amit a sport szeretetért végeznek. És itt újra kihangsúlyozom: a nemzetközi versenysportról van szó. A sportra önmagára ráépül a pénz, ráépül a politika. Egyik kiegészíti a másikat. Megkérdőjelezhető tehát mennyire sikerül megtartani az értékeket egy olyan közegben, amit a pénz irányít, mennyire lehet megmaradni és ragaszkodni a nemzeti értékekhez egy folyamatosan globalizálódó világban és közegben, mint a sport. Érdekes azt vizsgálni, milyen hatással van a nemzetközi a nemzetire, illetve fordítva.

4. HUNGARORING, A MAGYAR PÁLYA

a. Történelmi bevezető

A Forma-1 a világ talán egyik vezető sportja. Napjainkban is számos ország küzd a lehetőségért, hogy futamot rendezhessen. A Formula-1 Magyar Nagydíj helyszíne a Hungaroring. A pálya Budapest és Gödöllő között helyezkedik el. Az eddig megszervezett versenyek sorában a Magyar Nagydíj a harmadik helyszín ahol az első verseny óta szünet nélkül futamot szerveztek. [Monte Carlo és Monza után] Az eredeti terv szerint, Bernie Ecclestone, az FIA teljhatalmú ura, a Szovjetunióban szeretett volna versenyt szervezni, barátai Frank Tamás, illetve Rohonyi Tamás győzték meg, hogy bizalmat fektessen a magyar pálya felépítésében. Ezáltal tehát a Magyar Nagydíj vált

az első olyan versennyé, amelyet a vasfüggöny mögött szerveztek. A pálya építése az akkor még rekordnak számító nyolc hónap alatt történt. Az első futamot 1986-ban rendezték. 2016-ban immár zsinórban a 31. Nagydíjára készül a Hungaroring. 2021-ig pedig biztos szerződéssel rendelkezik.⁷

b. Nemzeti a nemzetköziben

A korábbiakban láthattuk mindazokat az okokat amiért a Forma-1-et, mint sportot egy interkulturális közegnek tudjuk nevezni. Ezen az interkulturalitáson belül fontos kérdést kap az, hogy maga a nemzeti illetve nemzetközi viszonyok hogyan helyezkednek el, illetve egészítik ki egymást. Maga az, hogy a nemzeti kultúra mennyire kerül megőrzésre, maga az, hogy mennyit tart meg nemzeti értékeiből a sporton belül a nemzetközi közegben, befolyásolják az interkulturalitás jellegét.

c. A „nemzeti megtartása”.

Mit jelölhet az hogy *nemzeti* a Forma-1-en belül? A verseny-naptárban a 2016-os évben 21 helyszín szerepel, a Hungaroring a 11. Mindegyik helyszín, mindegyik ország a saját kultúrájával, standardjaival, szokásaival, ritusaival rendelkezik. Ilyen például a nemzeti konyhai specialitások előtérbe hozása, az adott kultúrában jelképnek vagy jellegzetességnek szolgáló szimbólumok, pl. Amerikában a Cowboy kalap viselete a pódiumon a jellegzetes, megszokott baseball sapkától eltérően, ugyanez a szokás az Orosz Nagydíj hétvégéjén is a tradicionális orosz sapkák viseleténél, a japán „divatról” pedig még szó sem esett. A már korábban említett rózsavízzel történő locsolkodás pezsgő helyett az arab országokban pl. Bahrain, vagy a braziliai karnevál hangulatát felidéző konfetti zápor ami a pódiumos ünnepelést zárja. Ezek mind olyan jegyek, amelyek ebben a hatalmas nemzetközi sportban egy kis nemzeti kostólóval gazdagítják a Forma-1-et. Azzal, hogy minden ország hozzáad egy kicsit a saját nemzeti tradícióiból, értékeiből, kultúrájából még interkulturálisabbá teszi ezt a már amúgy is interkulturális közeget.

---

⁷ <http://hungaroring.hu/hu/hasznosinfo/a-palya-tortenete>

Mi a helyzet a Hungaroringgel? Mi az amit a Hungaroring, mint magyar érték hozzáad ehhez a színes nemzetközi Forma-1-es palletához? A pilóták nem kapnak speciális kalapokat a pódiumon, a pezsgőzés is bevett szokás, a konfettizápor is elmarad. Nem lehet ilyesfajta tradicionális vagy kulturális magyar jegyekről beszélni a Hungaroringen. Mégis van amiről lehet vagy lehetne. Számos olyan magyarról tudunk beszámolni, akikre büszkék lehetünk, akik nem csak magyar, de a nemzetközi autósportban is történelmit vittek végbe. Ők azok a hősök akik nemzeti kultúránkat erősítik. Az ő figuráik a magyar sportkultúra szerves részei, azzal ha megemlékezünk róluk, nem csak a saját honfitársaink előtt tisztelgünk, de úgymond a nemzetközi sportkultúrát is gazdagítjuk az ő emlékekkel.

Ha már csak az első 1986-os futamot tekintjük máris rábukunkunk egy példára ugyanis ezt a futamot Drapál János⁸ tiszteletére rendezték illetve dedikálták. Ez maga tiszteletadás, illetve egy nemzeti jelentős motorsport versenyző előtérbe helyezése. Nem lett volna szükséges az ő tiszteletére szervezni, viszont a nemzeti értékek előtérbe kerültek. Ehhez hasonlóan találunk tiszteletnyilvántásként szobrot a pálya előtt Szisz Ferencről is, aki a valaha szervezett első Grand Prix esemény győzteseként íródott az autósport történelmébe. Itt két olyan példát láthattunk arra, ahogy a nemzeti a nemzetközivel szemben előtérbe kerül, illetve mi az amit a nemzeti a nemzetközinek ad. Azzal, hogy azt a bizonyos futamot Drapál Jánosnak dedikálták, lehet a mai nézők már nem, de az akkoriak megjegyezték legalább abban az évben, hogy igen, volt egy híres magyar motorversenyzőnk, aki 1985-ben a sport áldozata lett. A Szisz szobor pedig mai napig egy szimbólum, amit lehet más vonatkoztatásban nem, de ezáltal igenis hangot adunk annak, hogy az első Grand Prix-t, ami egy nemzetközi versenysorozat része volt, egy magyar nyert meg. Rajtuk kívül még számos más magyar autósport személyiségről lehetne úgy szobrot építeni, mint valami más módon beépíteni őket a nemzetközi sporttudatba, mint magyar nemzeti értékeket.

Külön megemlést érdemel a kanyarok elnevezése, illetve nem nevezése. A kanyarokat gyakran szponzorok veszik meg, gyakran viszont tiszteletadásként nevezik el őket. A Hungaroringen ér-

---

⁸ Budapesti motorversenyző, 1969-1981 között körülbelül 20 versenyen vett részt, amiből négyser győzött.

dekes helyzet alakult ki. A Formula-1-es versenynaptárban tíz olyan pálya van, ahol nevek helyett számok jelölik a kanyarokat: Ausztrália, Malajzia, Bahrein, Amerikai Egyesült Államok, Kína, Szingapúr, India, Korea, Abu Dhabi és Magyarországon a Hungaroring. Talán nem véletlen, hogy ezek egyetlen kivétellel a világ bajnoki sorozat legújabb helyszínei, a magyarországi pálya azonban, a legidősebb Albert Parknál is 10 évvel idősebb, épp ezért a Magyar Nagydíjra érkező külföldi újságírók joggal kérdezik, miért kell még mindig számokkal hivatkozniuk a különböző pontokra. A pályán azért nincsenek a kanyaroknak nevei, mert a menedzsment 30 éve bízik abban, hogy sikerül eladnia a kanyarokat.

A világtörténelem első autós nagydíját egy magyar versenyző nyerte meg, nevét mégis kérdőjel övezi ha rákérdeznék. Ugyanez a helyzet Hartman Lászlóval és Drapál Jánossal is, de ha kanyarokat neveznénk el róluk talán felelevenítenénk emléküket. A pálya vezetősége szerint ezért komoly összeget kellene fizetni, amit a vezetőség nem enged meg magának. Az igazság viszont az, hogy a pályának nem kellene pénzt fizetnie a névhasználatért, mivel az elhunytak nem rendelkeznek személyiségi joggal és tiszteletadásnak szánt névadás nem számít kegyeletsértésnek. A pályavezetőség továbbá azzal érvelt, hogy: "a pályának nincsenek égre kiáltó kanyarjai", ez a kijelentés azonban szubjektív jellegű. Példának okáért a Monza-ban lévő Ascari vagy Alesi kanyar semmivel sem kézen fekvőbb. Erre több indítvány született, de a mai napig nem adtak ki határozatot a kanyarok számokról, nevekké való átírására. A Hungaroring a magyar pályaversenyzés szíve és ez felelősséggel jár.

Természetesen nem szabad lebecsülni a szoborparkot és a pálya előtt lévő Szisz szobrot sem, de ezek összesen nem elegek ahhoz, hogy a Hungaroring évről évre szerepeljen a nemzetközi sajtóban, márpedig egy olyan pályának amely ilyen fontos szerepet játszik a hazai autósport életében, kötelessége ápolni az elfeledett hagyományokat.⁹

---

⁹<http://index.hu/sport/forma1/2006/02/09/hkanyr0208/>

d. A nemzetközi beékelődése.
Amikor a kultúra keveredik más közegekkel.

A sport soha nem lesz csak simán sport, mindig keveredik más közegekkel és médiumokkal. A pénz és a politika mindig behatással lesz a sportesemények alakulására. Sajnos, gyakran ezek a közegek olyannyira ráépülnek a sportra, hogy már irányítják azt, a szponzorok megvesznek egy kanyart, mert az nekik marketinghúzás, holott a sporthoz magához nem lenne sok köze. Mégis azáltal, hogy külföldi cégek veszik meg a kanyarokat, elveszik a lehetőséget attól, hogy valóban nemzeti maradjon a hazai nagydíj, hogy a pénz helyett a nemzeti, hazai értékek kihangsúlyozása legyen a cél. A kérdés csak az marad, mennyire lehetséges nemzetinek maradni egy ekkora globális sportban és egy ennél még inkább globalizálódó világban?

Ha Hofstede kulturális dimenziója alapján szeretnénk a magyar kulturális vonásokat szemügyre venni, elmondhatnánk, hogy a magyarok: kollektivista, nagy hatalmi távolságú, maszkulin és erős bizonytalanságkerülő kultúra. Ezek függvényében következtetéseket tudunk levonni a szervezést, munkamorált illetően is. Kutatások szerint a magyarok vendégszeretőek, üzleti kapcsolataikban is szereteik a barátságos légkört fenntartani. Nyíltak és közvetlenek az idegenekkel, a szórakoztatóiparban kiválóan megállják a helyüket. Egy 2002-ben végzett tanulmányból kiderül, hogy a németek hogyan látják a magyarokat. Szerintük: a magyar munkastílus kreatív és folyamatosan újító a német túlszabályozottsággal szemben amely nem hagy helyet a kreatív gondolkodásnak. Továbbá, a németek úgy gondolták, hogy a magyarok túl hierarchikusak, túlságosan jellemző rájuk a paternizáló felépítés, ahol a hatalom egy személy kezében koncentrálódik, a németek ennél nyiltabbak, direkttebbek. Újra megkérdezhetjük: miért fontos nekünk ezt tudni a magyar Forma-1-es interkulturalitás szempontjából? Nos, először láthattuk azokat a kulturális jegyeket, amik minket magyarokat [Hofstede szerint] befolyásolnak, jellemeznek. Ha ezeknek hitelt adunk és alapul használjuk őket máris megválaszoltuk azt a kérdést milyen a magyar nemzeti, mi az ami minket magyarokat, kulturálisan magyarként meghatároz. Mivel egy folyamatosan globalizálódó világban élünk ahol elkerülhetetlen az, hogy más nemzetekkel érintkezzünk, arra is rá kell mutatnunk milyen az együttműködés, milyennek látnak minket mások. Maga ez

a nemzetek közötti érintkezés adja az interkulturalitás jellegét is egyben. Kulturális hovatartozásunk nagyon sok mindent elárul úgy például arról, hogyan szervezzük meg a bizonyos sporteseményt, hogy mennyire tartjuk fontosnak a nemzeti jegyeink fenntartását vagy épp átadását és fúzióját a nemzetközivel. A sport egy társadalmi közeg. A Forma-1 egy társadalmi közeg. Nem lehet Forma-1-ről mint csupán sporteseményről beszélni, mert ennek hátterében sokkal több, egy sokkal komplexebb világ áll. Az hogy a magyar kulturális jegyek, standardok hogyan hatnak, hogyan állnak kölcsönhatásban más nemzetekkel, nemcsak hogy az interkulturális színvonalat határozza meg, de a sportkulturalitást is befolyásolja.¹⁰

A Forma-1 nem magyar sport, csak egy évben egyszer odalátogat, nem a Forma-1 veszi át a nemzeti értékeket, hanem a nemzeti alakul át nemzetközivé a hétvége során. Túl nagy a Forma-1 sodrása ahhoz, hogy a nemzeti alap a nemzetközivel szemben megálljon. Lehet, hogy kevés van fektetve a nemzeti jegyek fenntartásában, de ugyanakkor az is lehet, sőt tényként akár kijelenthető, hogy a Forma-1 nemzetközi volta és nemzetközi eluralkodása a nemzetin nem feltétlenül jelent negatívumot. A nemzetközi kéz a kézben jár az interkulturálissal. Lehet, hogy a Hungaroring talán nem arra épít, hogy a nemzeti jegyeket megtartsa, hanem arra, hogy a nemzetközi piacon is ismertté tegye magát, tehát beáldozza a nemzetit a nemzetköziséért.

Lássunk erre példákat. A Magyar Nagydíj csak egy hétvégét tart, viszont okos reklámmal egész évre be lehet vonzani a túristákat, esetleg befektetőket. Budapest a tizedik legnépesebb európai főváros, egyben hatalmas egyetemi város is, valamint rengeteg külföldinek biztosít munkahelyet. Budapestet ezáltal mint egy tökéletes interkulturális tégelynek lehet nevezni. A pálya Budapest szomszédságában helyezkedik el ráadásul nyár kellős közepén van a verseny, így remek lehetőséget nyújt a nyaraló vágyóknak: mindazoknak akik Budapesten élnek, de azoknak is, akik a Forma-1 mellett az egyik legszebb európai fővárost is meg szeretnék látogatni. Helyileg tehát a pálya tökéletes helyen helyezkedik el ahhoz, hogy minnél több túristát vonzzon és ezáltal növelje a sport interkulturális jellegét. A Hungaroring, illetve a Forma-1- es Magyar Nagydíj a harmadik leg-

---

¹⁰ Manuel Castells [2005]: *Az identitás hatalma : gazdaság, társadalom és kultúra : Az információ kora*, Gondolat Infonia Kiadó, Budapest, 372-386.

nagyobb túristaközpont Magyarországon a Duna kanyarulat és a Balaton mögött, maga után hagyva a fővárost, Budapestet is. A sok turista nem csak hatalmas bevételt jelent az országnak, de a versenyhétvégén erős menedzsment által a pályán kívül, a média által, a környék, a főváros, illetve Magyarország nevezetességei is bemutatásra kerülnek, az okos reklám pedig még több turistát vonz. A több országból érkező turisták növelik az ország interkulturális színvonalát. A nézettségi rekordot 2013 tartja, ekkor 247 ezer ember látogatott ki a versenyhétvégére. A tavalyi évben pedig 169 ezren voltak. Felmérések szerint az idelátogató turisták körülbelül 4-5 napot maradnak és 200-250 Eurót költenek napjában, ami körülbelül 170 ezer nézőnél közel 3 milliárd Forintot jelent.¹¹

Persze az is kérdéses miért éri meg a Forma-1-nek Magyarországon lennie vagy egyáltalán miért akarja a Hungaroring a Forma-1-et? A bevétel hatalmas, de a kiadások is. Minden évben egy bizonyos jogdíjat kell fizetnie a versenyt szervező bizottságnak. Ez a jogdíj évente 5 százalékkal nő. Egy 2002-es megállapodás szerint 10,3 millió dollárról évenkénti 10 százalékos növekedéssel kellett volna a jogdíjat fizetni. Ez megváltozott az évenkénti 5 százalékos jogdíj emelésre. Ezzel együtt kb. 33 millió dollár az a pénzösszeg amit a Hungaroringnek a Forma-1-es vezetőség számára a szervezés jogáért fizetnie kell. Ez Forintban mérve körülbelül 8 milliárd. Felmérések szerint a Magyar Nagydíj 17,4 milliárd forinttal növeli az éves GDP-t Magyarországon. Azáltal, hogy világszerte körülbelül 69 millióan nézik a közvetítést, a figyelem nem csak az odalátogatók és turisták számára, de a televízió képernyő előtt ülők számára is reklám jelleggel bír. A jegyeladások illetve a közvetítési és reklámbevételek körülbelül 3,8 milliárd Forintot jelentenek. A 2015-ös futam kapcsán 10854 cikk jelent meg az írott médiában. Ezek által mind Magyarország, Budapest, de akár Gödöllő turizmusát [és nem csak] hivatottak növelni. Mit láttunk tehát? ¹²A Hungaroring hatalmas bevételt jelent Magyarországnak. A Magyar Adó és Könyvvizsgáló Társaság szerint azért éri meg a Hungaroringbe befektetni, mert éves szinten négyszer akkora bevételt hoz, mint ráfordítást. Igen, ez Magyarországnak

---

¹¹ <http://24.hu/sport/forma-1/2015/12/03/f1-kiderult-elkepeszto-osszeget-fizetunk-a-rendezesi-jogert/>

¹² <http://hungaroring.hu/hu/hasznosinfo/tarsadalmi-szerepvallalas/orszagimazs-turizmus>

jó, viszont a Hungaroringnek az-e? Addig amíg nem volt osztrák verseny és a német is ingatag lábakon állt a Forma-1-nek szüksége volt egy helyszínre az európai dél-keleti régióban is, hogy fenntartsa az egyensúlyt. Jelenleg van úgy osztrák, mint német verseny is a naptárban. A konkurrencia megnőtt, sőt a látogatók száma Ausztriában az utóbbi évben meghaladta a Magyar Nagydíjra látogatóékat. Nincs semmi égre kiállító jellegzetessége a pályának, a grandiózus természeti adottságok, mint Belgiumban vagy a fényűzés és luxus kihangsúlyozása, mint Monacóban mind elmaradnak. A Forma-1 azért van jelenleg Magyarországon, mert fizet. Ez, mint ahogy az előbb rámutattam az országnak jó, viszont maga a pályának vagy a sportnak nem. Silverstoneban az utóbbi 20 évben hétszer alakították át a pályát, hasonlóan Belgiumban és a sor folytatódhatna. A Hungaroringen az átalakítások igen csekély mértékben mutatkoztak, holott az utóbbi szerződés hosszabbítás egyik alapfeltétele a pálya átépítése volt. A sport célú költségvetési támogatások kerete 12 milliárd Forint amiből 8 a jogdíj kifizetése. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy 2017-ben már 7-10 százalékos növelésű jogdíjat kell majd utalni. Magyarországnak egy évben négyszer akkora bevételt hoz mint a ráfordítás, gazdaságilag mindenképp hasznos. Mit látunk pontosan? Azt látjuk, hogy van egy magyar sportpálya ami a nemzeti gazdaságot fejleszti viszont önmagát nem. Csupán eszközként szolgál a gazdasági növekedésre, ez viszont már messze eltér a kulturális alapoktól amit maga a sport promovál. Arra is nagyon jó példát mutat hogy a nemzetközi és a nemzeti hogyan mosódik össze, úgy kulturális [nézők, turizmus, közvetítés, sajtó] szempontjából, mint gazdasági szempontból.¹³

5. ÖSSZEGRÉS

Van egy nemzetközi sport, amely több országon ível át bajnoksága során. Minden ország, minden megálló, a saját kultúrájával, nemzeti sajátosságaival várja ezt a sportot. Azt érdemes viszont vizsgálni, hogy mekkora mértékben szippantja magába a nemzetközi, globális sport a nemzetit. Persze, mi büszkéek vagyunk a magyar pályánkra. Büszkéek vagyunk úgy a magyar autóversenyzőinkre, mint mindazokra akik valamilyen módon hozzájárultak az autósport kialakulásához,

---

¹³ http://hvg.hu/gazdasag/20150724_hungaroring_30_futam_hatalom_mogyorod

fejlődéséhez, minden versenyhétvégén várjuk a túristákat a tradicionális magyar ételekkel, szobrot építünk a tisztelgés jeleként, igen, ott van a nemzeti, ott van a tradícióőrzés és ott van a nemzeti jegyek kimutatása. Mégis azt kell figyelembe vennünk, hogy ezek eltörpülnek a nemzetköziben: a kanyarokat elnevezhetnének Drapálnak vagy Szisznek, lehetne akár külön szoborpark a magyar kiválóságokkal, mindez elmarad. A Hungaroring egy jól hangzó név, amely sport címszó alatt marketing fogássá vált a pénz vonzásában. Amikor a kultúra keveredik más közegekkel. Persze megkérdezhetjük, lehet-e egyáltalán sportról beszélni pénz nélkül? A választ talán mindenki tudja: nem. A baj, nem azzal van, hogy a pénz a sport alapvető része, hanem azzal, hogy átalakítja a sport alap kulturális értékét. Lehet, hogy az a verseny verseny marad, a túristák a sport szeretetért látogatnak ide... és mégis, ha igazából belegondolunk, azt fogjuk látni, hogy a háttérben egy hatalmas marketing húzás van ahol a sportesemény a csali. Jó reklám Budapestnek, jó reklám Gödöllőnek, jó reklám egész Magyarországnak. Nyilván, azt nem lehet mondani, hogy ez egy negatív dolog lenne, egyszerűen csak azt, hogy a nemzetin és a szimpla sporteseményen túl ez sokkal többről szól. A cégek akik megvesznek egy kanyart nem feltétlenül a sport iránti szeretet miatt veszik meg, hanem azért, mert tudják több millióan fogják látni a cég nevét a verseny közben és ez remélhetőleg több vevőt vonz majd. Ez az ahogy működik a sport, a pénz, a nemzetközi hatására és befolyásával. A sport, a kulturális, eszmei, akár nemzeti értékek csak ezután következnek. A versenyzés iránti szenvedély, a küzdelem, az öröm és csatlódás a lelátókon, mind az amit mi látunk, viszont az amit mi látunk, nem az ami igazából irányítja a játékot.

BIBLIOGRÁFIA

- Bancsi Péter [2010]: *A Forma-1 világa*, Kobir Kft., Budapest, 14-21.
Bethlen Tamás, Hegedűs István [2008]: *A Forma-1 krónikája*, Magyar Könyvklub Kiadó, Budapest, 486-494.
Cristian Leyton Alvarado, Philipp Erchinger [2010]: *Identität und Unterschied: zur Theorie von Kultur, Differenz und Transdifferenz*, Transcript Kiadó, Bielefeld, 175-183.

- David Rowe [2004]: *Critical readings: sport, culture and the media*. Open University Kiadó, Buckingham, 67-114.
- Elképesztő összeget fizetünk a rendezési jogért. n.d. 2016. 04.16. <http://24.hu/sport/forma-1/2015/12/03/f1-kiderult-elkepeszto-osszeget-fizetunk-a-rendezesi-jogert/>
- Grant Jarvie [2006]: *Sport, Culture and Society: An Introduction*, Routledge Kiadó, London, 34-39.
- Hungaroring: miért jönnek még mindig ide? n.d. 2016. 03.27. http://hvg.hu/gazdasag/20150724_hungaroring_30_futam_hatalom_mogyorod
- Lackó Tamás, Rétsági Erzsébet [2015]: *A sport társadalmi aspektusai*, Pécs, 74-96, 145-155, 194-196.
- Manuel Castells [2005]: *Az identitás hatalma : gazdaság, társadalom és kultúra : Az információ kora*, Gondolat Infonia Kiadó, Budapest, 372-386.
- Miért nincsenek a kanyaroknak neveik? n.d. 2016. 04.12. <http://index.hu/sport/forma1/2006/02/09/hkanyr0208/>
- National Culture n.d. 2016. 04. 17. <https://geert-hofstede.com/national-culture.html>
- Sterbenz Tamás [2003]: *Verseny-pályán*, Reálszisztéma Dabasi Nyomda Zrt., Budapest, 39-46.
- Társadalmi szerepvállalás: országimázs-turizmus n.d., 2016. 03. 29. <http://hungaroring.hu/hu/hasznosinfo/tarsadalmi-szerepvallalas/orszagimazs-turizmus>
- Wolfgang Behringer [2012]: *A sport kultúrtörténete: az ókori Olimpiáktól napjainkig*, Corvina Kiadó, Budapest, 317-333.

SÁRKÖZÚJLAK – AZ AVAS KAPUJA

■ FEISZÉS IULIA – GABRIELA ■ feiszesjulia@yahoo.com
Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad, Közgazdaságtudományi
Kar, Bank és pénzügy szak, alapképzés, I. év
■ Témavezető: KOCSIS KATALIN
Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad, Nevelés- és
Kultúratudományi Tanszék

A dolgozatom Sárközújlakról szól, szülővárosomról. Ez az a település, ahol a gyermekkoromat töltöttem, ahová iskolába jártam. Kedvelem szülőhelyemet, ismerem az itteni emberek életét, mindennapjait, ez indított el a dolgozat megírására.

A dolgozatom címe *Sárközújlak – Az Avas kapuja*. Célom annak bemutatása, hogy hogyan alakult az emberek élete a kezdetektől napjainkig, hogy hogyan találtak fel különféle dolgokat a jobb megélhetés reményében. Nagyon érdekelt az, hogy milyen események zajlottak itt a múltban, hogyan vészelték át az őseim a háborús időket, milyen szokásaik és hagyományaik alakultak ki az idők során. Mindez arra ösztönzött, hogy ezt a dolgozatot elkészítsem. Dolgozatom megírásához a városról megjelent monográfiákat, valamint saját megfigyeléseimet, ismereteimet használtam fel.

Kedvelem szülőhelyemet, ismerem az itteni emberek életét, mindennapjait, büszke vagyok arra, hogy egy ilyen gazdag, életrevaló közösségnek lehetek a tagja. Az itteni emberek iránt szeretnék tisztelni dolgozatom elkészítésével.

A TELEPÜLÉS ELHELYEZKEDÉSE ÉS MEGALKULÁSA

Sárközújlak Románia északkeleti részén terül el, Szatmár vármegye legdinamikusabban fejlődő településeinek egyike. [1. ábra] A Szamosközi síkság szélén fekvő település két falu, Sárköz és Újlak összenövéséből jött létre. Sárközújlak 1932-ig két önálló önkormányzat volt, a Rakta vize volt a választóvonal a két község között: az északkeleti részén terült el Sárköz, és az északnyugati részén pedig Újlak.

Sárközújlak Erdély északkeleti részén található, nem messze az ukrán határtól, Szatmárnémetitől 21 km-re, a Szamos és a Túr közötti területen. Fontos közlekedési csomópont: itt ágaznak el a Nagybánya, Máramarossziget és Szatmárnémeti felé vezető nemzetközi utak. Területét tekintve Türterebe, Batiz, Aranyosmeggyes, Avasújváros és Kányaháza határolja. Román neve Livada, ennek az elnevezésnek semmi köze nincs a település múltjához és hagyományaihoz, egyszerűen túl bonyolult lett volna a község nevét románra fordítani. Talán a név kitalálói ezzel a megnevezéssel akartak utalni a település mezőgazdasághoz való szoros kapcsolatára.

Kedvező fekvésének köszönhetően központi szerepet játszott a térség életében, elsősorban a gazdálkodás, a föld megművelése miatt lett a környék legmódosabb községe. Virágzó mezőgazdaságát, melyet az itt lakó emberek szorgalmának köszönhet, a Rakta- patak vize öntözte. Lakói évszázadokon keresztül átvészelték az idegen támadásokat, a tatárjárást és a törökdúlást, az 1703-1711-es Rákóczi felkelést, az 1848-49-es Polgári Forradalmat és Szabadságharcot, és nem utolsó sorban az I. és II. Világháborúk okozta károkat. Szerencsésen átvészelték a kommunizmus éveit is, bár ebben az időszakban a település hagyományos birtokviszonyai és gazdálkodási formája teljesen átalakultak.

Az 1270-ben, V. István¹ idején kiadott adománylevelével szerint első birtok feletti joggal a Móroc [Móricz] család rendelkezik, majd később 1447-től a sárközi részen Sárközi János, aki maga nagykövet volt a Budai Országgyűlésben, Hunyadi János idejében. Újlak 1463-ban Wylak néven szerepel, ősi nemzetsége az Ujlaky család. A két helység

¹ V. István [uralkodott 1270-1272 között]. IV. Béla és Laszkarisz Mária fia. Uralkodását bel- és külháborúk sokasága jellemezte. Ő emelte városi rangra Szatmárt és Gyórt. Részletesen Vécsey, 2010, 181-184. o.

örökös nevét a fent említett családoktól örökölte, melyet napjainkig is megőrzött.

Sárközújlnak olyan természeti adottságai vannak ma is, s voltak a múltban is, ami összekötötte a két települést. Nevüket talán a föld-birtok feletti jog választotta el évszázadokon keresztül, a két település gyakorlatilag szerves egységet képezett. Hivatalos egyesítésükre 1932-ben került sor, 2005-ben pedig városi rangra emelkedett Sárközújlnak.

SÁRKÖZÚJLNAK RÖVID TÖRTÉNELME

Az 1270-es alapítást követően a település történetéről viszonylag kevés írásos adat maradt ránk. A dokumentumok száma majd csak a XV-XVI. századtól kezdődően növekszik meg, főleg a település birtokviszonyainak alakulásáról szerezhetünk tudósítást ezekből.

Sárközt 1447-ben a Sárközi család birtokolta. Eredeti örököse Sárközi Mihály, 1539-ben török fogságban hal meg, majd leánya Katalin öröklí. A legkiemelkedőbb tulajdonosok között Sárközi János állt, aki maga nagykövet volt a Budai Országgyűlésben, annak idején, amikor Buda várának ura Hunyadi János volt.

Újlnak, 1463-ban Wylak néven szerepel, ősi nemzetisége az Ujlaky család. 1490-ben a birtok az Ujlaky Domokosé, 1552-ben Ujlaky Sebestyéné, majd 1610-ben Ujlaky Judité.

Sárközújlnak, mint önálló település a különböző időkben igen változó képet mutatott. Ezt bizonyítja a Suciú Coriolan által összegyűjtött névjegyzék is², mely a következőket tartalmazza: Sárkuz [1270], Saarkewz [1490], Wylak [1331], Sacerdos de Wylak [1632], Wylak [1339], Wylak [1789], Sarwzwyak [1828] és Sárközújlnak [1829]. Fentiek szerint bizonyos időszakokban Sárköz és Újlnak külön-külön önálló település volt, de voltak periódusok, amikor közös települést alkottak. Tehát a helység örökös nevét a Sárközi János és Újlnaki Domonkos családjainak leszármazottaitól örökölte, melyet hosszú évszázadokon át megtartott.

A Rakta-patak két oldalán fekvő településeknek a birtokjogi megoszlása érdekességet takar: a Sárközi részt 1507-től a Vécsey

---

² Dicționar istoric al localităților din Transilvania – Bukarest, 1960. Forrás: Sárköz Polgármesteri Hivatalának hivatalos oldala. <http://www.primaria-livada.ro/livada-istoricul-localitatii-109.html>

család birtokolta, majd 1924-ben a gróf Sztárai Mihály örökölte anyai ágon. A Vécsey család alapító tagja Vécsey Sándor volt, neje Csápai Mária. Ekkor a családnak 82 helységben volt birtoka, átnyúlva a mai határon keresztül a mostani Magyarország területére is.

A hatalmas birtokkal rendelkező család nagyban hozzájárult a helyi intézmények kialakításához, mint a barokk stílusú Vécsey kastély [2. ábra], amelyet Vécsey István tábornok emeltetett 1760-1764 között. A kastély eredetileg két emeletből állt [a felső emeletet faragások díszítették], de 1823-ban a felső emelet leégett, és nem építettek újjá. A főbejárat fölött a Vécsey család címere található. [3. ábra]. Érdekes még a homlokzati részen a csatornát díszítő sárgarézből készült sárkányfej, melyet kígyók tartanak, a hiedelem szerint ezek távolt tartják a gonosz szellemeket a kastélytól. A kastély sétára kiválóan alkalmas angolpark övezte, évszázados fákkal. A park területén az utóbbi évtizedekben számos intézmény működött és lakóházak épültek, s így a régi hangulatát jórészt elveszítette. Parkja eredetileg 81 hektáron terült el, de csodálatos fái közül mára kevés maradt: a beépítés során sokat kivágtak közülük. A kastélyparkban épült a posta, melyet 1890-ben építettek, valamint az orvosi lak, amelyet 1900-ban emeltek fel stb.

A XVI. század második felétől írásos dokumentumok jegyzik, hogy a Sárközi részen körjegyzőség³ működött, épülete ma is áll, helyén óvoda működik.

Sárközújlaknak az Újlaki részén, 16 nemesi kúria [nemesi udvarház] igazolja, hogy a nemesi birtokok megoszlottak olyan nemesi családok között, mint: Pécsújfalusi, Péterfi, Gabányi, Császi, Weis, Klein stb. A kúriáknak, csaknem fele még ma is áll, a legtöbben, akik benne laktak, nem is tudják, hogy a múltban kik voltak annak a tulajdonosai. A fentebb felsorolt birtokok területe 100-200 hold⁴ [1 hold=0,57 ha] között mozog, csak a Péterfy és a Weis család birtokai haladták meg a 700 holdat.

A település fontos utak kereszteződésében állott, ezért gyakran esett a hódító hadak útvonalába. A legnagyobb pusztítást talán az 1717-es tatárjárás okozhatta, amikor az Erdélyre támadó krími

---

³ A körjegyzőség lényegében olyan közigazgatási szervet jelent, amely együttesen látja el több egymáshoz közeli, jogilag külön álló település igazgatási feladatait.

⁴ 1 hold=0,57 ha

tatórok a közeli Aranyosmeggyest és Szinérváralját teljesen elpusztították. Ekkor az elpusztult lakosság pótlására rutén és szlovák telepeket hoztak, innen származhatnak Sárközújlak római- és görög katolikus hívei.

Az 1848-49-es Forradalom és Szabadságharc után a helyi lakosság életében változások jöttek létre, egyik mozgatóereje a jobbagyság megszűnéséhez vezetett. Kossuth Lajos zászlaja alatt a forradalomban részt vett 191 nemzetőr [86 fő Sárközről, 73 fő Újlakról és 32 fő Adorjánból], valamint Hajnáskeői Vécsey Miklós, Szatmár megye főispánja, aki úgyszintén támogatta a forradalmat.

Az 1900-as években megkezdődött a környék hatalmas erdőinek kiirtása és a területek termőfölddé alakítása, ami kedvezett a felszabadult jobbagyságnak, akik lépésről lépésre kialakították gazdaságukat. A folyamat szüntelenül haladt előre, így a kiirtott erdők földjei és a nemesi birtokok egy része a parasztság tulajdonába került. A Vécsey család birtokát nem gyengítette, hanem még jobban kiszélesítette, majd az 1921-es agrárreform alkalmával 240 hektár került államosításra. A Vécsey család megmaradt birtoka így is elérte a 2400 kat. hold erdőt, 36100 kat. hold szántót, melyet az 1945-ös agrárreform kisajátított.

A két háború közötti időben a parasztság megerősödött, ellenében velük egyes nemesi birtokok eladósodtak. A földvásárlásnál megjelentek az uzsorások, nem lévén bankok, hitelszövetkezetek vagy más olyan intézmények, akik kölcsönöket folyósítottak volna a parasztoknak a földvásárlásnál. Az uzsorások azonnal jelentkeztek, kölcsönt ajánlottak a szegényeknek, s ha azt idejében nem egyenlítették ki, többszörösen kellett visszaadniuk, vagy a házukra jelzálogot tölthettek ki. A parasztnak nagy szüksége volt a földre, mert a családok igen népesek voltak és a föld biztosította a megélhetést. Emellett a férjhezmenő leánynak földet is kellett adni az új élet megkezdéséhez. Az egybekelésnél nem az érzelmek játszották a fő szerepet, hanem a vagyoni háttér, amit a szülők ígértek a házasságkötés előtt.

Az I. világháború előtt és után nagymértékben tarolták le az erdőket, hogy a két község területén kialakultak nagy terjedelmű legelők, ahol népes csordák, gulyák, ménesek és kondák tucatjai legeltek. Volt ennek pozitív oldala, s megteltek a gazdák istállóí állatokkal, a világpiacon a hizlalt ökröket jó áron lehetett értékesíteni. A gazdáknak jövedelmet biztosított, lehetőséget adott újabb földterületek vá-

sárlására, így a törpegazdaságok mellett megjelentek a középgazdák és a nagygazdák.

A két világháború között a mezőgazdaság fellendülésben volt, de a nemesi birtokosok egy része munka nélkül maradt, akik a hanyatlásnak indult földjük egy részét áruba bocsájtották, amelyeket a parasztgazdaságok felvásároltak. A fellendült állattenyésztés és mezőgazdaságnak köszönhetően Sárkőzújlatot elnevezték „*az Avas Bőröganjának*” vagyis éléstárának.

1932-től egyesített körjegyzőséghez tartozott: Sárkőz, Újlat, Adorján és Kis-sárkőz. Ennek első megválasztott bírója id. Krupa József volt. A bíró nem fizetett alkalmazott volt, tiszteletbeli címmel rendelkezett, és a helyi lakosok választották meg. A tanács tagjait szintén kézfelnújítással választották meg.

A Körjegyzőség régi épülete az egyesített községben nem felelt meg és 1938-ban Dr. Róka Péter jegyző javaslatára a helyi tanács megteremtette a feltételeket egy új székház építésére. Vele párhuzamosan vásároltak egy üres telket iskolaépítésre, ahol két tanterem mellett egy tanítói lakást is felépítettek. 1938-39-es iskolai évektől bevezették az újlaki részen az állami oktatást. A felépített épület ma is az oktatás szolgálatában áll, négy tanteremmel és két óvodai helyiséggel.

A bírák közül legnehezebb dolga Princ Jenőnek volt, aki hősiezen helytállt, amikor az orosz hadsereg elfoglalta a községet. A csendőrség elhagyta a falut, így neki kellett biztosítani a rendet, a fegyelmet és nem utolsó sorban az átvonuló katonák élelmét is. Ő jelesre vizsgázott, tevékenységében sok áldozatot hozott a községnek, fiatalon hunyt el.

Az 1940-44-es események megzavarták a helyi lakosság nyugalalmát. Kitört a II. világháború, fiatalok tucatjait hívták be katonának. Sokan kerültek ki az orosz frontra. A posta 1942 őszén hozta az első szomorú hírt az áldozatokról, akik közül az első fiatal házas Lozán Mihály volt. A következő években őt sajnos mások is követték, nevüket megtaláljuk a község központjában elhelyezett emlékmű márványtalapzatán [4. ábra], melyet 1999-ben hoztak létre.

A legborzalmasabb az 1944-es év nyara volt, amikor egy rendelet alapján megkezdődött a zsidó származású családok deportálása. Június havának közepén egy éjjel összegyűjtötték őket a helyi iskola Rózsabokor épületében, ahonnan csendőri kísérettel bevagonírozták

és a Szatmári Gettóba szállították őket, összesen több mint 80 felnőttet és gyereket deportáltak. Egy része a családoknak munkaszolgálaton volt, így elkerülte a lengyelországi Birkenau-i haláltábor. A visszatértek közül az egyik elmesélte, hogy a tábor főbejárata rászolgált egy horrorisztikus jelszóra: „*Halál kapuja*”, – ez így volt felírva. Akár Dante Poklának is nevezhették volna „*Aki itt belép, az hagyjon fel minden reménnyel*”.

A falu népe alig vészelte át ezt a borzalmat, mert 1944 nyarán bevezették az általános mozgósítást, és az 50 éven aluli férfiakat besorozták katonának, ezt betetőzte a 16 évet betöltött ifjak mozgósítása és az ország belsejébe való szállítása. Ha a szükség úgy hozza, akkor őket rövid kiképzés után be is vetik a frontra. Erre nem került sor, mert közeledett a háború vége, az összeteretelt ifjak nagy része megszökött, egy kisebb része orosz fogságban sínylődött évekig. Ezt a mocskos embertelen feladatot is a helyi önkormányzatnak kellett megoldania. A felelősség Dr. Róka Péter jegyzőre és Princ Jenő bíróra hárult, akik sokakat megmentettek a haláltól.

1944. október 23-tól kezdődően a község területén átvonult az orosz hadsereg. A nagybirtokok tulajdonosainak egy része elhagyta a községet és Nyugatra vonult, a többit munkaszolgálatra vitték. Káosz uralkodott az év utolsó napjáig, s így volt ez 1945-ben is.

A helyi önkormányzatnak kellett kezelnie a káoszt, önállóan döntenie a fejetlenség, a garázdálkodás felszámolásáról. Zsellérek száza maradtak munka nélkül, özvegyek tucatjai várták haza férjüket.

1944 októberének utolsó napjaiban a Vécsey kastélyban megvetette lábát az orosz parancsnokság. Élére egy jóhiszemű kapitány került, ő és Princ Jenő bíró, ismervén a tót nyelvet, megértettek egymást. Első dolguk az volt, hogy megalakítsák a helyi emberekből a csoportokat, akik „policáj” néven felügyeltek a rendre a helyi önkormányzat irányításával. Nem rendelkeztek egyenruhával vagy fegyverrel, hanem egy piros karszalagon egy P betű jelezte beosztásukat. A kapitány megbízott a bíróban és a jegyzőben, akik jól ellátták feladataikat, és bármikor a kapitány rendelkezésére álltak. Nem volt könnyű dolguk, mert sokszor hátvéd [orosz] csapatokat el kellett látniuk a szükséges élelemmel, amit a lakosoktól gyűjtöttek össze.

A volt uradalmi zsellérek, napszámosok és földnélküliek, akik adig kenyerüket a grófi szérűn keresték meg, kilátástalan helyzetbe kerültek. Az ország élén a kormányok jöttek-mentek, amíg meg nem

alakult a Groza Péter vezette kormány. Ennek a kormánynak az első feladata az volt, hogy megszavazza a Földreformot [1945. március 6.], amely kimondta, hogy az 50 hektár feletti földbirtokok kiosztásra kerültek.

A korai tavasz sürgette a törvény alkalmazását, a nincstelenek földhöz juttatását és a házhelyek biztosítását minden olyan családnak, akik nem rendelkeztek házzal. Az önkormányzat első lépésként megalakította a földosztó bizottságot: Diósi Miklós, Pásztor József, Ban Vasile stb. A munkát egy kinevezett szakember vezette Rózsa József mérnök személyében.

Az önkormányzat és a bizottság tagjai határozata alapján, minden olyan fiatal számára, akik orosz fogságban sínylődtek és nem rendelkeztek földdel, fenntartottak 1 kat. hold földet, amit hazatérük után kaptak meg. Rózsa József mérnök tiszta munkát hagyott maga után a birtoklevelek terén, melyeket ma is felhasználnak a föld visszaadásánál.

Az agrárreform alkalmazása több évig tartott, első években az önkormányzatnak fejtörést okozott a házhelyek és az új utcák kijelölése. A 4 faluban 15 utca keletkezett, amelyből 4 Sárközön, 5 Újlakon, 3 Adorjánban, 3 Felső-Ligeten. Hangyaszorgalommal indult az élet a szántóföldeken és házépítésekben egyre-másra tucatjával emelkedtek ki az új építmények. Megkezdődtek a több generációs családok szétválasztása és a tanyavilág felszámolása. Mindenki igyekezett a háztáji gazdaságot kialakítani. Akik nem hagyták el a tanyákat, azokról az állam gondoskodott.

1946-ban megalakult egy 350 hektáron gazdálkodó Gazdasági iskola [5. ábra], amely 50 ha gyümölcsösrel is rendelkezett, ahol sokan munkalehetőséget kaptak.

1948 tavaszán a volt Gazdasági iskola beszüntette tevékenységét és helyette létrejött az Állami Gazdasági Vállalat. Székhelye megszűnéséig a Vécsey kastély volt, tevékenységét a megszűnt Gazdasági Iskola földjein és a gróf Sztárai Mihály két tanyáján [Józsefmajor és Görbeszegen] folytatta. Első igazgatója Doda Emil munkás származású egyén lett, főmérnöke pedig Fonó Béla agronómus. A helyi önkormányzat területén letette névjegyét az első állami vállalat, amelyet követtek a többiek.

A települést gazdag tanyavilág vette körül. A nagybirtokok fejlődésével és az ott dolgozó zsellérek kiszolgálására épültek a tanyák,

körgyűrűt fontak a helység körül, benépesítvén a határrészeket, mint: Alsó-Liget, Csergődomb, Barkólcza stb. A tanyákon épült lakások vonzották azon zsellérek, akiknek nem sikerült házat építeni, vagy itt találtak munkát a megélhetéshez.

Az agrárforradalom alkalmazásával létrejött egy új település Kis-Sárköz; Felső-Ligeten, a Keszler-féle birtokon új utcák nyíltak.

1945 után a település átszervezésével, de a hivatalos politika szándékainak következtében is a település nemzetiségi viszonyai változást mutatnak. Az új településre betelepített lakosság megváltoztatta a vallási és etnikai összetételét a helységnek: az addigi etnikai sokszínűség halványodik, a román nemzetiségű lakosság számaránya pedig jelentős növekedést mutat. Míg 1880-ban a község 4347 lakosából 3689 magyar, 20 német, 147 szerb, 40 szlovák, 23 román volt, az 1992-es népszámlálás szerint a 4561 magyar mellett volt 2190 román, 161 roma, 18 német, és 82 más nemzetiségű is. Vallási megoszlás szerint volt 1661 görög katolikus, 1249 római katolikus, 719 református, 216 izraelita és más vallásúak. Az idők során megnövekedett a románok és a romák száma. A romák 5,74 %-ban, a románok 32,71 %-ban alkotják a település lakosságát. Ezek az arányok napjainkra is megmaradtak. A 2002-es népszámlálás adatai szerint a település lakossága 7003, melyből 5057 él Sárközújlakon, a többiek a községhez csatolt falvak között oszlanak el.⁵

2005-ben kerül sor Sárközújlak várossá avatására. A várossá válással Sárközújlak Szatmár megye legfiatalabb városává vált, a várossá minősítést a település központ elhelyezkedése, valamint a lakosságának létszáma tette indokolttá. Ennek ellenére a település még mindig inkább nagyközség jellegét őrzi, bár a várossá válásnak egyre több szemmel látható jele is kezd megmutatkozni.

MINDENNAPOK AZ AVAS KAPUJÁBAN

Amint az előzőekben már utaltunk rá Sárközújlak központi fekvésének köszönhetően „az Avas kapuja” megnevezést. A Szatmárt Máramarosszigettel, valamint a Halmit Nagybányával összekötő főút itt halad keresztül, így az Avas települései is innen voltak megköze-

---

⁵ Forrás: Sárköz Polgármesteri Hivatalának hivatalos oldala. <http://www.primaria-livada.ro/livada-date-demografice-108.html>

líthetőek. Már a XVIII. században postahivatala volt, a Debrecen és Máramarossziget közötti útvonalon itt biztosították a váltólovakat a küldemények szállításakor.

Az anyagi és szellemi kultúra meghatározói mindig is az emberi közösségek voltak.

Az anyagi javak gyarapodása pedig az emberi civilizáció fejlődéséhez vezetett. Ebben nagy szerepet játszottak az építkezések. Az első írásos dokumentum 1270-től maradt ránk. Szövege híven bizonyítja, hogy községünk lakott hely volt már az Árpád-kor végén is, és mivel fontos utak kereszteződésében feküdt, mindig jelentős szerepet játszott a történelemben a legrégebb időktől napjainkig. Régészeti feltárások során találtak itt bronzkori kerámiákat, fegyvereket, de középkori kardot is.

Az első építkezési formák ezen a vidéken a kunyhóalakások voltak. Központjukban a tűzhely állt, őseink a legtöbb időt e körül töltötték. Egy mélyszántás alkalmával, 1970-ben 22 ilyen kunyhóalakás maradványai kerültek a felszínre a volt Péchy-tagban, még a prefeudális időkből. A tűzhely mellett csontokat és cserépedény - maradványokat találtak. [6. ábra]

Az építkezésnél az emberek leginkább a fát és az agyagot részesítették előnyben. Kővet kevésbé használtak. Hatalmas tartógerendákra oszlopokat állítottak, közéjük könnyen hajló vesszőből fontak falat, s azt bekenték sárral. Az ilyen falat népiesen paticsnak nevezték. [7. ábra] A ház tetejét fűvel, majd később zsúppal fedték be, az egész épületet egy úgynevezett „mestergerenda” fogta össze, amelyre a fontosabb dolgokat, eseményeket fel is rótták. Ezek a feljegyzések, bár ritkán, de ma is láthatóak, ahol még léteznek a mestergerendák.

Később a házak tetejére már zsendely [jó vízzáró képességgel rendelkező tetőfedő anyag] került, de csak a tehetősebbek lakásai esetében. A zsendelyborítás elkészítése igen munkaigényes volt.

A parasztház általában egy-két szobából állt, egyik volt közülük a „tisztá szoba”. [8. ábra] Közöttük helyezkedett el a konyha. A konyhában kapott helyet a kemence, fenti sarkában a tűzhely állott.

A konyha [pitvar] kéménye nyitott volt, itt füstölték a szalonnát. A paraszt a legtöbb idejét a konyhában töltötte, a család egy része, főleg a gyerekek a kemence tetején aludtak, különösen kenyérsütés után, mert jó meleget árasztott. A konyha falait edények díszítették,

amelyeket használtak is a főzésnél. A ház mellett, a gazdasági udvarban állt a kamra [raktár], annak belsejében a hombár [deszkából készült hatalmas láda], benne búzát, rozst vagy más terményt tároltak.

A szalmával fedett épületek igen tűzveszélyesek voltak. Több nagy tűzvészről megemlékeznek a dokumentumok. 1717-ben leégett az adorjáni templom és környéke, 1823-ban Vécsey báró kastélyának felső emelete. Az 1950-es és 60-as években Sárkőz főutcáján kétszer is pusztított tűzvész, számos ház és csűr vált akkor a tűz martalékává.

Az építkezéshez általában olyan helyet választottak ki, ahol a víz nem veszélyeztette ezek létét. A községen átfolyó Holt-Szamos [Rakta] két partján ezt meg is találták. A Rakta két partján alakult ki Sárkőz és Újlak.

A településen élők életmódja valószínűleg a Szatmári települések átlagos életmódját folytatta. Borovszky Samu monumentális munkájában külön tárgyalja Sárkőzt és Sárkőzújlakot, de megjegyzi, hogy a két település majdnem teljesen össze van építve. A lakosság viszonylagos jómódjára utal az alábbi bejegyzés, amely a XIX. és XX. század fordulóján meglévő állapotokat rögzíti.

„A lakosság értékesítő és fogyasztási egyesületet tart fenn. Van itt uradalmi tégl- és cserépgyár, gőzmalom és kőbánya. A határban vannak a *Barkócza-hegy, Pallagi-hegy, Sárkőzi-hegy* szőlőhegyek; a *Csergődomb, Kakák, Kukukmalom, Majdlesz, Mákparasznya, Muzsdai, Szakadáti* kerülőház; *Felsőmajor, Miklós, Újmajor* majorok; *Felsőmalom, Görbedszeg, Gyertyános, Téglaszin* és *Újmajor* tanyák. A községnek van vasúti állomása; postája és távirója Sárkőzújlakon van.”⁶

A településen a lakosok tehát döntően mezőgazdasági munkából tartották el magukat és az uradalmat, gabonatermesztéssel, állattartással, szőlészettel foglalkoztak. A saját gőzmalom a termés bőségére, a tégl- és cserépgyár, valamint a kőbánya az építkezések sokaságára utal. Valószínű, hogy senki nem maradt munka nélkül és minden bizonnyal jól működhetett a gazdaság, ha saját értékesítő és fogyasztási egyesületet is fenntartottak, ahol a termelésből való fölösleget értékesítették. Saját posta, vasútállomás is volt már ekkor a településen, ezek is azt mutatják, hogy egy aktív, pezsgő életű közösség képezte Sárkőzújlak lakosságát.

---

⁶ Borovszky Samu, Magyarország vármegyéi és városai, Szatmár vármegye, 1908, *Sárkőz és Sárkőzújlak* bejegyzések.

Ugyancsak Borovszky Samu munkájában találhatunk érdekes adatokat az akkori emberek életmódjára. Érdekessége az erről szóló fejezetnek, hogy Móricz Zsigmond⁷ írta, aki igencsak jól ismerhette az itteni emberek életmódját, mivel a jelenlegi Szatmár megyéhez közeli Tiszacsécséről származott. A korabeli Szatmár megyei emberek életmódjáról ezt írja: „Életmódjuk is egyszerű. Ételeik nem nagyon változatosak, de táplálók és bőségesek. Természetes, hogy a legszegényebb néposztály ételét módja szabja meg, s a cseléd, napszámos és a kisgazdák nagy része sok keménymagos és másféle rántott levest, tésztát, korpacziberét, paszulyt, borsót, lencsét eszik, kivált télen át... Ha meg napszámra megy, bőven van kaszáslé, nagy darab disznóhúsokkal, lekváros derelye, túrós galuska [„túrós laska derelye, ez a magyar ereje»] mocskos laska [szilvalekváros], almásétel, tyúk hússal tele; pompás zöld paszuly és más zöld ételek. A gazda velük eszik, ő különben mindig jól él... Szegény embernek is mindig telik egy malaczra. Tyúkot, csirkét sokat tartanak, vízparton libát, kacsát is és mindezt maguk fogyasztják el, mert nincs piac, ahol eladják. Általában az egész vármegyében, – persze csak a magyar részen, – nagyon jól és egészségesen élnek, s a nép erős is, egészséges, munkabíró. Fogalma sincs arról a hallatlan igénytelenségről, amellyel a keleti oláhok élnek; s ha nem pazarló, de nem is fősvény. Itálában is mérsékletes. Vannak községek, ahol 50 liter bor s 100 liter pálinka sem fogy el egy év alatt. A Tiszától a Szamosig józan nép lakik; a városok közelében, s az oláhos vidéken lehet inkább iszákosságot találni.”

Községünk falvai együttvéve járultak hozzá a település gazdasági, társadalmi, kulturális és vallási fejlődéséhez. Sárközújlak fontos szerepet játszott a térség fejlődésében, a történelmi dokumentumok az *Avas kapujának* is nevezték, s kárpátaljai falvak alkotórészének tekintették. A régmúltból fennmaradt épületeink is bizonyítják, hogy az itt lakó emberek szorgalma virágzó, gazdaságilag és társadalmilag fejlett közösséget eredményezett.

---

⁷ Borovszky Samu, Magyarország vármegyéi és városai, Szatmár vármegye, 1908, *Szatmár vármegye népe* c. fejezet.

HELYI NÉPVISELET

A helyi népviselet sajátosságai a Szamos-menti viselethez hasonlítottak. A leányok ruházata: hosszú, bokáig érő szoknya, színe változó, bő ujjú ing, mellény, mely a szoknya színével megegyezett. A fiatalasszonyok viselete megegyezett a leányokéval, csak a fejükön kendőt hordtak. [9. ábra] .A középkorú és idős asszonyok hosszú, fekete szoknyát viseltek, hosszú ujjú inget, kabátkát és fejkendőt. [10. ábra] Hűvösebb napokon keszkenőt [gyapjúból készült, kötött kendőt], télen egészcipőt, az asszonyok csizmát viseltek. A nagykabátot vagy kosztűmöt nem ismerték.

A legények ruhája állt kabátból, fehér ingből, csizmanadrágból [priccses] nyáron mellénnyel és kalappal kiegészítve. [11. ábra] A csizma volt a legény ékessége, mindig ragyogni kellett. Úgy mondták, ha egy légy rászáll, akkor kitöri a lábát úgy elcsúszik rajta. Ez volt az akkori kedvenc tréfálkozás. A legények a csizmát csak vasárnaponként húzták a lábukra, s így a lábbeli több évig is szolgálta őket. A férfiak öltözete hosszú szárú, bő, fehér gatya, fekete mellény és fehér ing, kalap és csizma.

A középkorú és az idős emberek legfőbb ékessége a bajusz volt. Hogy jól fessen, még bajuszkötőt is hordtak éjszakára. A parasztember ruházatának legnagyobb részét maga állította elő, a többi vásárolkalmával vette vagy rendelte a legjobb mesterektől. A falusi ember nemigen vállalkozott rá, hogy a városba menjen. Se ideje se kedve nem volt a gyaloglásra, mert ha nagyon fontos volt, sokszor gyalogosan tették meg az utat Szatmárig, vagy pedig sürgős intéznivaló akadt, szekérral utaztak. A századfordulón már volt vasútállomás, ami megkönnyítette, hogy ügyes-bajos dolgaikat a városban intézhessék.

Sajnos a hagyományos falusi élet megszűntével a népviselet is eltűnt, manapság már csak régi képeken lehet megcsodálni az egykori, általánosan elterjedt viseletet. Örömteli az a tény, hogy az egyre sokasodó kulturális rendezvényeken újra előkerül a régi viselet, vagy annak pontos másolata.

SÁRKÖZÚJLAK ELVÁROSÍASODÁSA

Az 1989-es utáni években Sárközüjlak nagy fejlődésen ment keresztül. Az 1990-es évek elején létrejöttek a kis- és középgazdaságok, új utcák épültek, sok-sok új házzal. Ezt követően kialakult a magánszektor: a kereskedelemben, iparban és a szolgáltatásban.

A várossá váláshoz hozzá tartozik a megfelelő infrastruktúra kialakítása. Folyamatos felújítás alatt állnak a városka útjai, a település csatornahálózata. A megoldatlan vízvezetés és a belvizek folyamatosan gondot okoznak a településen, így sor került a Rakta-patak medrének tisztítására is. Megoldódott a szemét elszállítása, és saját tűzoltó autó is érkezett Ausztriából, melyet az önkéntes tűzoltók rendelkezésére bocsátottak.

A Polgármesteri Hivatal nagy gondot fordít az iskolák felújítására, és a Lakodalmas házat is modernizálták. Ez utóbbit az tette szükségessé, hogy a sárkőzújlakiak továbbra is kedvük és igényük szerint szervezhessék a lakodalmakat. Az itteniek jobban kedvelik, ha ők maguk készíthetik el lakodalmi ételeiket, így a régi Lakodalmas házat korszerű konyhával, hűtőkamrával látták el. Sajnos egy saját Kulturális központ építése még továbbra is várat magára.

Kialakultak olyan kulturális megnyilvánulások, ünnepek, melyeket a múltban csak különleges engedélyekkel lehetett részben megvalósítani. Ilyen kulturális megnyilvánulások közül a következőket említhetjük meg:

- 1999-ben a község lakói először ünnepelték szabadon a *Sárközi napot*, ekkor fogadták el azt a testvértelepülési szerződést, melyet Fehérgyarmat (Magyarország) és Sárkőzújlak között jött létre.
- 2003–2005 között a tanács az egyházak támogatásával, a község két temetőjében felépített külön-külön egy-egy ravatalozót [kápolnát]. Bekerítették a temetőket, megadva az ott nyugvóknak a megérdemelt tiszteletet, mert egy nép temetkezési kultúrájának a tükré a temetőinek a képe.
- Sárkőzújlak 2005-ben alakult várossá, 2006-ban ünnepeltük először *Sárkőzújlak* város napját.

Mindezekből is látszik, hogy Sárkőzújlak városa szép lassan megindul azon az úton, amely nagyközségből ténylegesen várossá avatja, bár az igazi várossá váláshoz egy évtized aligha elegendő.

ZÁRSZÓ

A kultúra mindig éltetője volt a lelki szépségnek, az emberek szeretettel, áldozatkészséggel vettek részt ezekben a tevékenységekben, ha a tehetségük is megvolt hozzá. Remélem majd születik

és felnőtt ismét egy olyan generáció, mely elvállalja és továbbviszi ezt a nemes hivatást, életet ad újra a vidéki kultúrának, szebbé, érdekesebbé, vidámabbá teszi az emberek hétköznapiját.

Ez a helytörténet az itt élő emberek gazdasági, társadalmi, kulturális életet tükrözi. Egyszerű szavakkal próbáltam leírni mindazt, amit írásos dokumentumokban találtam, vagy a helyiek elmeséltek nekem, hogy mindenki megismerhesse ezeket, és az egykor élt őseink iránti szeretet és tisztelet tovább élhessen mindannyiunk szívében. Sárközújlak gazdag, módos település volt és maradt, még ha a történelem viharai néha komoly pusztításokat is hajtottak végre errefelé. Az emberek mindig szorgalmasan éltek hétköznapijait, ez segítette őket, hogy a történelmi megpróbáltatásokat vagy a természeti csapásokat túléljék. „Kapu” volt ez a település, mivel fontos kereskedelmi útvonalak mentén feküdt, ezt kihasználva pedig mindig vezető szerepe volt a térség életében. Azon túlmenően, hogy közlekedési és postai csomópont volt, a környék éléstárának a megtisztelő címét is kivívta magának.

Sárközújlak fejlődésében új kihívásokat jelent a várossá válás. Remélhetőleg ez a folyamat a közeljövőben még inkább megmutatkozik majd, és Szatmár megye legfiatalabb városa, az egykori virágzó nagyközség a városok között is előkelő helyet vív majd ki magának.

Szeretettel nyújtom át minden olvasónak ezt a helytörténeti írást: tudják meg, hogyan is éltek az emberek ezen a tájon, mennyit küszködtek a különböző korszakokban. Vonják le a tanulságot, ismerjék el őseink érdemeit. Lehet, hogy ez a dolgozat nem tudott minden téren eléggé aprólékos adatokkal szolgálni, maradtak még sötét folatok, de talán lesz még lehetőségem folytatni a kutatómunkámat, s továbbírhatom Sárközújlak múltját és jövőjét.

BIBLIOGRÁFIA

- Anzik Albert és Csáki Ferenc. [2006]. Községből lett Sárközújlak. Szatmárnémeti: Euro Print Kft. Szatmárnémeti
- Anzik Albert. [1999]. Sárközújlak története. Sárközújlak: Anzik Albert Alapítvány
- Szirmai Antal. [1810]. Szatmár vármegye. In: Sárközújlak fekvése és története. Budán: A magyar királyi universitás betűivel
- Vécsey Aurél. [2010]. Az Árpád-házi királyok. Kaposvár: Vagabund kiadó.

On-line források:

Borovszky Samu. [1908]. Magyarország vármegyéi és városai, Szatmár vármegye: Arcanum adatbázis.

<http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/index.html>. Letöltve 2016. április 12.

Sárköz Polgármesteri Hivatalának hivatalos oldala

<http://www.primaria-livada.ro/>. Letöltve 2016. március 26.

Sárköz Wikipedia oldala

[https://hu.wikipedia.org/wiki/S%C3%A1rk%C3%B6z_\[telep%C3%BCI%C3%A9s\]](https://hu.wikipedia.org/wiki/S%C3%A1rk%C3%B6z_[telep%C3%BCI%C3%A9s]). Letöltve 2016. március 26.

Sárközújlak, a fejlődésre váró város. Szatmári Friss Újság, 2013. 04. 17. Letöltve 2016. március 26.

<http://www.frissujsag.ro/sarkozujlak-a-fejlodesre-varo-varos/>

Jankó szép lldikó: Sárközújlak. Szatmár.ro, 2005. 12. 26. Letöltve 2016. március 26. <http://www.szatmar.ro/Sarkozujlak/hirek/2724>

MELLÉKLETEK

Sárközújlak elhelyezkedése

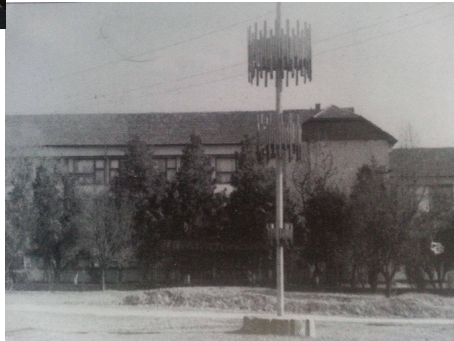
1. Vécsey kastély

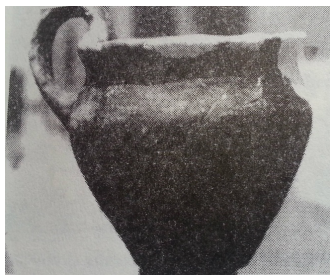
3.A bejárati ajtó fölött álló Vécsey család címere

4. Emlékmű a háborúban elesettekről

5. Gazdasági iskola

6. Cserépedény a feltártak közül

7. Az utolsó paticsos ház

8. Egy szoba a parasztházból

9. A leányok és a fiatalasszonyok viselete

10. A középkorú és idős asszonyok viselete

11. A legények viselet

A BÁZEL III. TŐKE- ÉS LIKVIDITÁSI KÖVETELMÉNYEK BEVEZETÉSE A KÖZÉP-KELET-EURÓPAI RÉGIÓBAN

■ ARDELEAN TÍMEA KRISZTINA ■ timea.ardelean@gmail.com
Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad, Közgazdaságtudományi
Kar, Bank és pénzügy szak, alapképzés, I. év.

■ Témavezető: DR. FOGARASI JÓZSEF
Partiumi Keresztény Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar,
Bank és pénzügy szak

Dolgozatom témájának a Bázel III. szabályozás hatásvizsgálatát választottam a közép- és kelet-európai országokra vonatkozóan. Arra a kérdésre keresem a választ, hogy megfelelnek-e a romániai, illetve a ún. EU-10 országok hitelintézetei a Bázel III. tőke- és likviditási követelményeknek.

A Bázel III. egyezmény elődjéhez képest sokkal szigorúbb elvárásokat fogalmaz meg a banki tőkére vonatkozóan, mind a tőke minőségének [összetevőinek és az összetételére vonatkozó belső arányoknak] és mennyiségi követelményének megváltoztatásával. A bankoknak alkalmazkodniuk kell az új szabályokhoz a megadott időintervallum – 2013-2019 – között. Dolgozatom célja, hogy bemutassam, hogy milyen szinten felelnek meg a közép- és kelet-európai országok hitelintézetei az új követelményeknek és milyen nehézségekbe ütköznek az új szabályozások révén. A történelem igazolta, hogy a bankok szabályozása és felügyelete nagy gazdasági és pénzügyi válságok után nagyobb hangsúlyt kapnak. A Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság [BCBS] a 2008-as válságot követően szigorú szabályozási terveket dolgozott ki, azzal a szándékkal, hogy a bankok a jövőben hasonló helyzetekben hatékonyabban tudjanak fellépni.

A témaválasztás azért volt kézenfekvő számomra, mert már hosszú ideje az érdeklődési területem között szerepel a bankok nemzetközi szabályozásának kérdésköre, különös tekintettel a közép- és kelet-európai országokra vonatkozóan, ahol a bankrendszerek nem rendelke-

nek olyan stabil háttérrel, mint a nyugat-európai hitelintézetek, de ennek ellenére próbálnak megfelelni az új tőke- és likviditási szabályoknak. Ezeket a szabályokat sok kritika érte, számtalan elemzés készült a várható hatásairól. Dolgozatom egyik célja ezeknek a kritikáknak és elemzéseknek a bemutatása Romániára, illetve Közép- és Kelet-Európára vonatkozólag. Ez utóbbiról meglepően kevés hatástanulmány készült és az Európai Bankfelügyeleti Hatóság [EBA] is kisebb mértékben foglalkozik az EU-10 országok bankrendszeri sajátosságaival.

A dolgozat két fő részből áll, a téma elméleti hátterét bemutató részből, valamint egy összehasonlító elemzésből. Az első rész a Bázeli III.-al foglalkozik, a szabályozás jelenlegi, illetve várható követelményeit mutatja be. A második részben előbb elemzem a Bázeli III. várható hatását Romániában, majd Közép- és Kelet-Európában, pontosabban az ún. EU-10 országokban. Hipotézisem szerint az említett országok meg fogják felelni 2019-ig az új szabályozás tőke- és likviditási követelményeinek, annak ellenére, hogy a szóban forgó országok bankrendszere különbözik a nyugat-európai bankokétól.

I. BÁZELI III. SZABÁLYOZÁS¹

A Bázeli II. szabályozást ért kritikákat figyelembe véve a Bázeli Bizottság 2009 decemberében megjelentette a szabályozás eddigi legátfogóbb reformját jelentő változtatásokat tartalmazó konzultációs anyagait.² A Bizottság javaslata szerint a hat témában megnevezett változtatásokat az alkalmazó országok 2012 végéig kellett bevezessék saját jogrendszereikbe:

I.1. A szavatoló tőke minőségének, egységességének és átláthatóságának javítása

A bevett gyakorlatban kiderült több esetben, hogy a tőkeszabályozás középpontjában álló szavatoló tőke sok esetben tartalmaz olyan elemeket, amelyek nem használhatók fel a veszteségek rendezésére, mert például vissza kell fizetni őket. „Mivel a bizalmi válság

---

¹ Radnai Márton-Vonnák Dzsamila [2010]: *Banki tőkemegfelelési kézikönyv*. Alinea Kiadó-Ramasoft, Budapest, 220-227.

² Basel Committee on Banking Supervision [2009d] and [2009e]

során bármilyen banki kötelezettség vissza nem fizetése lehetetlené vált, ezért a jövőben nem kíván a szabályozás elfogadni tőkeként olyan elemeket, amelyek visszafizetendők”.³

A szabályozás háromféle tőkeelemet különböztet meg:

- *Alapvető tőkeelemek [Tier I]* – a jegyzett tőke, különböző tartalékok, az adott évi eredmény
- *Járulékos tőkeelemek [Tier II]* – nemzetközileg egységesítésre kerülnek, a lejáratuk előtti öt évtől kezdve pedig csak korlátozottan lesznek figyelembe vehetők
- *Kiegészítő tőkeelemek [Tier III]* – jelenleg csak a piaci kockázatok fedezésére szolgálhatnak, a továbbiakban nem lesznek felhasználhatók

1.2. Partnerkockázati tőkekövetelmény növelés

A Bázeli II-es szabályozás elsősorban a keletkező kitétségek nagyságával foglalkozik, nem a hitelkockázatokkal. Az új javaslat szerint az eddigi tőkekövetelményhez hozzá kell adni egy új tényezőt, amit CVA-nak [credit valuation adjustment – hitelértékelési korrekciós tényező] neveztek el. A CVA azokat a veszteségeket fogja fedezni, amelyek abból adódnak, hogy a partner, bár még nem ment csődbe, hitelkockázata megnőtt, így a vele kötött ügyletekből adódó kitétség értéke megváltozott.

Nagy és illikvid ügyletek esetén meg fog nőni az az időszak, amely alatt bekövetkező jövőbeli árelmozdulására tőkével fel kell készülni.

A Bázeli III-as szabályozás be akarja vezetni – tőzsdei határidős és opciós ügyleteknél már használt – OTC derivatív ügyletek napi elszámolását a központi klíringházakon keresztül. A központi klíringházakkal szembeni partnerkockázati kitétségek kockázati súlya 0%-os lesz.

A válság során kiderült, hogy a nagybankok, nem a kisebbek, nagyobb kockázatú partnerek, mint a vállalatok, ezért a banki kockázati súlyok emelkedni fognak a vállalati súlyokhoz képest, mégpedig a kockázatisúly-függvény egyik paramétere, a korreláció 25%-al megemelkedik.

---

³ Radnai Márton-Vonnák Dzsamila [2010]: *Banki tőkemegfelelési kézikönyv*. Alinea Kiadó-Ramasoft, Budapest, 220. oldal.

A sokat kritizált külső minősítő ügynökségek szerepét is csökkenteni szeretné a bizottság, például az értékpapírosított követelések hitelkockázatának mértékét belső elemzésekkel is alá kell támasztani, nem csak a minősítő ügynökségek által adott minősítést veszik figyelembe.

1.3. A tőkeáttételi mutató bevezetése

A szabályozás egy tőkeáttételi mutató bevezetését tervezi, amelyet a szavatalótőke és a hitelállomány arányaként kell kiszámolni.

A bevezetésnek két oka van: egyrészt a túlzott tőkeáttétel hozzájárult a válság elmélyüléséhez, másrészt megrendült a bizalom a tőkeszámításra alkalmazott belső modellekkel kapcsolatban.

A szabályozói arbitrázs elkerülése érdekében fontosnak tartották, hogy az egész világon egységes legyen, a számviteli rendszerek eltéréseit minél jobban figyelembe vegye.

A tőkeáttételi mutató *számlálójába* az alapvető (Tier I) tőkeelemek értékének összege, a *nevezőjében* pedig az alábbiak tartoznak:

- főszabályként a számviteli mérlegben szereplő kitettségek összege szerepel, az esetleges értékvesztések és biztosítékok csökkentő hatásának figyelembevétele nélkül,

- a kitettségek nettósítása nem megengedett,

- derivatív ügyletek esetében az ügyletek névértékét kell kitettséggént figyelembe venni,

- a hitelderivatívok garanciaként 100%-os hitel-egyenértékesítési tényezővel (CCF) kezelendők,

- egyéb mérleg alatti tételek – pl. garanciák, hitelkeretek – szintén 100%-os hitel-egyenértékesítési tényezővel (CCF) kezelendők.

A mutató konkrét mértékét még nem határozták meg, egy 3%-os értéket javasolnak, de csak egy nagyon hosszú átmeneti időszak után.

1.4. A rendszerkockázatok csökkentése

A válság alatt szintén kiderült, hogy vannak olyan nagybankok, amelyeket az államoknak mindenképpen meg kell menteniük, ha bajba kerülnek, mert ezeknek a csődje az egész rendszer összeomlását fenyegetheti. Ennek elkerülése végett a bizottság javaslata az, hogy többlet-tőkekövetelményt szabjon meg ezeknek a bankoknak.

Ez két dolog miatt is fontos lenne, egyrészt a mentésnél kevesebbet kellene az adófizetők pénzéből kifizetni, másrészt nem bátorítaná a bankokat, hogy olyan mértékben növekedjenek, hogy rendszerszintű kockázatot jelentsenek.

I.5. A prociklikusság csökkentése

„Az elmúlt időszakban felszínre került az a tény, hogy egy pénzügyi válság során számos intézményi tényező mélyíti a válságot, idegen szóval prociklikus. Ilyen tényező például a kitétségeknek piaci értéken történő szerepeltetése a mérlegben [amikor az értékpapírosított követeléseken veszteség keletkezett, az csökkentette a tőkét, így éppen akkor kellett volna tőkét emelni a bankoknak, amikor senki nem akart részvényt jegyezni]. Ugyanígy a derivatív ügyletek kockázatkezelési gyakorlata [napi elszámolás, fedezethiány esetén kényszerlikvidálás] is hasonló mechanizmust hoz létre”.⁴

A javaslat négy ponton kívánja csökkenteni a szabályozás prociklikusságát: *tőkekövetelmény, értékvesztés, tőkemegtartás és a túlzott hitelexpanzió megakadályozása.*

- Tőkekövetelmény

A VAR alapú, belső modellel számolt piaci kockázati tőkekövetelmény prociklikusságára a válasz a stresszelt VAR tőkekövetelménybe építése volt. A 2009. júliusi ajánlás ezt már magába foglalta.

A belső modellekre épülő hitelkockázati tőkekövetelmény is prociklikus, de kisebb mértékben, mivel az IRB⁵ modellek paraméterei [PD⁶ és LGD⁷] alacsonyabbak konjunktúrában, mint recesszióban. Ennek köszönhetően „a belső modelleken alapuló tőkekövetelmény nyugodt időszakban olyan alacsony tőkeszintet határoz meg, amely várhatóan nem lesz elegendő a válságidőszakban a veszteség elnyelésére”.⁸

Ezt a problémát figyelembe véve a szabályozás két javaslatot fogalmaz meg:

---

⁴ Radnai Márton-Vonnák Dzsamila [2010]: *Banki tőkemegfelelési kézikönyv.* Alinea Kiadó-Ramasoft, Budapest, 222.

⁵ Internal Rating Based model

⁶ Probability of Default

⁷ Loss Given Default

⁸ Radnai Márton-Vonnák Dzsamila [2010]: *Banki tőkemegfelelési kézikönyv.* Alinea Kiadó-Ramasoft, Budapest, 222.

- a tőkekövetelmények kiszámításához nem az aktuális, hanem a legmagasabb múltbeli PD értéket kell venni
- vagy a múltbeli átlagos PD-értéket kell alkalmazni.
- Értékvesztés

Az értékvesztés képzésének jelenlegi gyakorlata az, hogy a már megtörtént vagy a konkrét partnerrel szemben valószínűsíthető veszteséget számolja el a statisztikailag várható veszteség helyett. A tőkekövetelmény számításakor a két érték eltérését már jelenleg is figyelembe veszik, de az eredményt ez a tétel még nem befolyásolja. A javaslat erre az, hogy a számviteli értékvesztésképzés vegye át a Bázeli II. módszertanban már létező statisztikai alapú, előre tekintő értékvesztés-számítás gyakorlatát. A nemzetközi számviteli szabályozás [IFRS]⁹ is ebbe az irányba halad.

- Tőkemegtartás

A válság idején sok hitelintézet folytatta az osztalékfizetési és részvény-visszavásárlási gyakorlatát mivel félték, hogy a kifizetések megszüntetése negatív hírként kerülne a köztudatba és a bankközi piacon is nehézségeket okozott volna. Ennek az lett a következménye, hogy ezeknek a hitelintézeteknek romlott a tőkemegfelelésük. Erre az a javaslat született, hogy a szabályozó hatóságok előírhatják az osztalékfizetés és a részvény-visszavásárlás általános felfüggesztését.

- A túlzott hitelexpanzió megakadályozása

A válság egyik fő oka a túlzott hitelexpanzió volt. A javaslat egyik része erre is szeretne megoldást találni, bár ez eddig a legkidolgozatlanabb része. Olyan mechanizmusokat szeretnének találni, amelyek túlzott hitelexpanzió esetén lehetőséget adnak a szabályozó hatóságoknak magasabb tőkekövetelmények előírására. A tervek szerint a túlzott hitelexpanzió valamilyen makroökonomiai változóval lenne mérve, például a hitelállomány/GDP aránynak a hosszú távú átlagától való eltérése.

1.6. A likviditási követelmény bevezetése

A válság után a likviditási követelmény szükségszerű lett, a kérdés az volt, hogy milyen szintű legyen a követelmény. „A bankok a pénzbőség időszakában nem foglalkoztak likviditásuk menedzselésével, mivel a bankközi piacról likviditásigényüket mindig ki tudták

---

⁹ International Financial Reporting Standards

elégíteni. Amikor azonban ez a lehetőség megszűnt számukra, hirtelen azzal szembesültek, hogy néhány nap alatt akkor is csődbe tudnak menni, ha történetesen nem rohanják meg őket. A kialakult helyzet miatt volt szükség a nemzeti bankok sürgős és nagymértékű beavatkozására, amellyel a bankközi piac szerepét lényegében átvették”.¹⁰

Két javaslat született a likviditási szint szabályozására: egy rövid távú likviditási követelmény (liquidity coverage requirement – LCR) és egy hosszú távú követelmény, a stabil nettó finanszírozási követelmény (net stable funding requirement – NSFR).

1.6.1. Likviditási fedezettségi mutató – LCR

Ennek a javaslatnak megfelelően a banknak legalább 30 napi kötelezettsége kifizetésére elég likvid eszközzel kell rendelkeznie. Ezt a mutatót a szakirodalom LCR-nek (liquidity coverage ratio) nevezi:

$$\frac{\text{Likvid eszközök}}{\text{Nettó kumulált pénzkiramlás a következő 30 nap során}} \geq 100\%$$

A **számláló** esetében meghatározza azon elveket, amelyek alapján egy eszközt „jó minőségű likvid eszköznek” nevezhetünk – pl. egyszerűség, árazhatóság, nagy sokszereplős piaca legyen, alacsony hitelkockázattal rendelkezzen. Kétféle likvid eszközöket különböztet meg:

1. **Első szintű likvid eszközök [Level 1 eszközök]:** ebbe a kategóriába tartoznak a már említett jó minőségű likvid eszközök közül azok, amelyeket korlátozás nélkül figyelembe lehet venni, mint pl. a készpénz, jegybanki tartalékok, a legmagasabb besorolású intézmények által garantált kereskedett követelések.

2. **Második szintű likvid eszközök [Level 2 eszközök]:** ebbe a kategóriába is jó minőségű likvid eszközök szerepelnek, de a Level 1-nél valamivel gyengébb [kevésbé likvid] eszközök.

A **nevező** elemeinek meghatározásához a keretegyezmény kiköti, hogy a pénzbeáramlásoknál csak az előre lefektetett szerződésen alapuló tételek vehetők figyelembe, ahol joggal feltételezhető, hogy az adós nem jelent csődöt a következő 30 napban.

¹⁰ Radnai Márton-Vonnák Dzsamila [2010]: *Banki tőke megfelelési kézikönyv*. Alinea Kiadó-Ramasoft, Budapest, 224.

1.6.2. Nettó stabil forrás mutató – NSFR

Az NSFR az LCR-rel szemben a hosszabb távú likviditásra fókuszál. A mutató bevezetésének az a célja, hogy a hosszú távú követelések, hosszú távú, minimum 1 évre szóló forrásokból legyenek finanszírozva. Megalkotásakor a legfontosabb szempont az volt a szabályozó hatóságok részéről, hogy minimalizálják a bankközi forrásokra való támaszkodást, ami részben felelős volt a válság kialakulásáért.

$$\frac{\text{Rendelkezésre álló stabil források}}{\text{Finanszírozott eszközök és függő kötelezettségek}} \geq 100\%$$

A **számlálóban** lévő 100%-os stabil forrásnak csak olyan tőkeelemek tekinthetők, amelyek még egy stresszhelyzetben is legalább egy évig védelmet jelentenek. Így a mérleg forrás oldalán szereplő elemek figyelembe vehetők, de csak olyan formában, ahol a súlyok a források tartóssága szerint 0, 50, 70, 85, vagy 100% lehetnek.

A **nevezőben** az egyes eszközcsoportoknak szintén súlyozott összege szerepel, de itt az egyes súlyok azt mutatják meg, hogy az adott eszközt hány százalékban kellene hosszú lejáratú forrásokkal finanszírozni. Itt természetesen a számláló logikájával ellentétesen a likviditás növekedésével csökken az eszközcsoportok súlyozásának mértéke.

3.táblázat – Az elérhető és szükséges stabil források kiszámításához használt súlyok

Stabil források felhasználása		Stabil források keletkezése	
Eszköz	Szorzó	Forrás	Szorzó
Pénz, éven belüli lejáratú értékpapírok és bankközi hitelek	0%	Szavatoló tőke	100%
Éven túli lejáratú állampapírok	5%	Lakossági és kisvállalkozói stabil betétek	85%
Éven túli lejáratú, minőségi [legalább AA] vállalati kötvények	20%	Lakossági és kisvállalkozói kevésbé stabil [nem biztosított, internetes, privát banki, deviza] betétek	70%
Arany, részvények, éven túli lejáratú, kevésbé minőségi [legalább A-] vállalati kötvények	50%	Nagyvállalati betétek	50%

Lakossági hitelek éven belüli lejáráttal	85%		
Egyéb eszközök	100%	Egyéb források	0%

Forrás: Basel Committee on Banking Supervision [2009e]

A kitűzött célok a javaslatok alapján úgy tűntek, hogy egyrészt időben nem minden fél által betarthatók, másrészt újabb módosítások merültek fel, így a Bázeli Bizottság bizonyos kompromisszumokat jelentett be 2010 szeptemberében.¹¹ Az új javaslat szerint a tőkekövetelmény mértéke jelentősen megnő, illetve két új tőkekövetelmény-típust vezetnének be. Ezeket figyelembe véve a bevezetés dátuma jelentősen kitolódik, 2019-ig.

A két új tőkekövetelmény [az eddigi minimális tőkekövetelményen kívül] az ún. *tartaléktőke* és az ún. *anticiklikus tőke*. A jövőben ezekkel a tőkekövetelményekkel is számolniuk kell.

A minimális tőke összetevői is megváltoznak: a részvénytőkének meghatározni egy minimális szintet, és az alapvető tőkeelemek nagyobb részben kell előforduljanak, mint eddig.

4.táblázat – A szavatoló tőke összetevői és mértékük – összefoglaló

Jelenleg	Jegyzett tőke [%]	Alapvető tőke [%]	Teljes tőke [%]
Minimumtőke	2	4	8
Bázel III	Jegyzett tőke [%]	Alapvető tőke [%]	Teljes tőke [%]
Minimumtőke	4,5	6	8
Tartaléktőke	2,5	2,5	2,5
Anticiklikus tőke	0-2,5	0-2,5	0-2,5
Összesen	7-9,5	8,5-10	10,5-13

Forrás: Basel Committee on Banking Supervision [2010]

A minimumtőke 8%-os szintje nem változik, minőségileg azonban javul: 2-ről 4,5%-ra emelkedik a jegyzett tőke részaránya, és 4-ről 6%-ra emelkedik az alapvető tőke aránya. Az új ún. tartaléktőkét teljes egészében a jegyzett tőkéből kell képezni, ugyanúgy mint az anticiklikus tőkét, amely 0 és 2,5% között mozoghat a gazdasági ciklus folyamán. Tulajdonképpen a teljes tőkekövetelmény 8%-ról 13%-

¹¹ <http://www.bis.org/press/p100912.pdf>

ra emelkedhet. Ezek a változtatások újabb időeltolódást jelentenek, a hitelintézetek az eredeti 2013-as kezdéshez képest haladékokat kapnak 2018 végéig. Az ütemezés a következő táblázatban követhető figyelemmel:

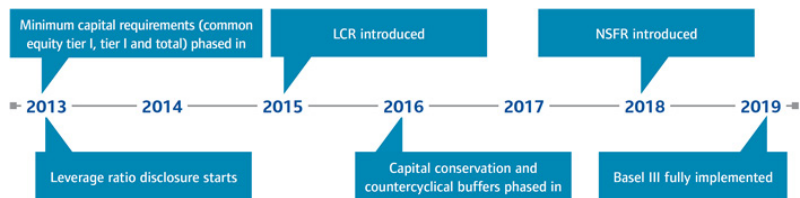
5.táblázat – Az egyes intézkedések időbeli ütemezése [%-ban]

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Minimum jegyzett tőke	3,50	4,00	4,50	4,50	4,50	4,50	4,50
Minimum alapvető tőke	4,50	5,50	6,00	6,00	6,00	6,00	6,00
Minimum teljes tőke	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00
Tartalék tőke	0,00	0,00	0,00	0,63	1,25	1,88	2,50
Összes tőke	8,00	8,00	8,00	8,63	9,25	9,88	10,50
Tőkeáttételi mutató	Megfigyelés (min.3%)		Nyilvános-ságra hozatal		Bevezetés		
Rövid távú likviditási ráta	Megfigyelés		Bevezetés				
Nettó stabil forrás ráta	Megfigyelés				Bevezetés		

Forrás: Basel Committee on Banking Supervision [2010]

A táblázatból kitűnik, hogy a bankok egy hosszú folyamat előtt állnak, mondhatni időt nyertek. Bár a nekik nem tetsző két mutató [a tőkeáttételi és a nettó stabil forrás mutató] bevezetését nem tudták elkerülni, de legalább 2018-ig halasztatták. Ha azt vesszük figyelembe, hogy a Bázél II. ajánlás bevezetése 2007-ben történt meg és 2010-ben már a reformját tárgyalták, valószínűsíthető, hogy a Bázél III. ajánlások is változni fognak.

3.ábra – A Bázél III. ütemezése

Forrás: <http://annualreport2012.standardbank.com>

II.1. A BÁZEL III. BEVEZETÉSE ROMÁNIÁBAN

Az elhúzódó gazdasági és pénzügyi válság világszerte nagy kihívást jelentett a hitelintézeteknek, bár Romániát nem súlytotta olyan nagy mértékben, mivel a „mérgezett papírok” nem jutottak be a hazai piacra, valamint a Román Nemzeti Bank körültekintő intézkedéseket is foganatosított.

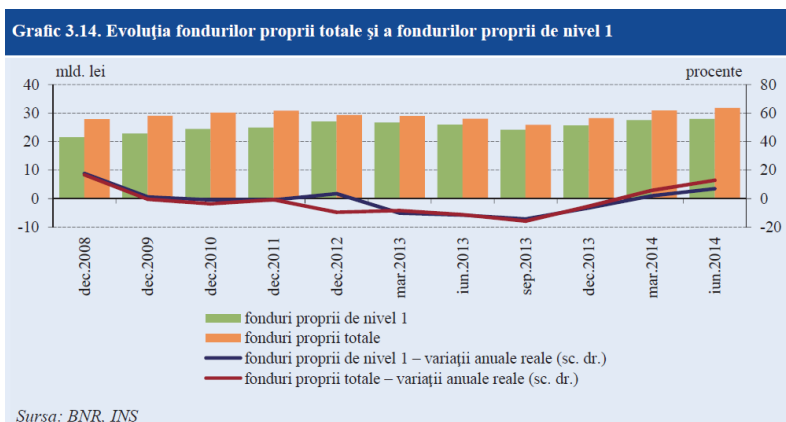
A román bankrendszer, a többi európai uniós bankrendszerhez hasonlóan, szembe kellett nézzen a 2008-as válság következményeivel: az életszínvonal csökkenésével, a vásárlóerő gyengülésével [főleg ami a retail részleget illeti], valamint a vállalatok fizetési késéseivel. Ezek a tényezők hozzájárultak a banki termékek minőségének romlásához, a nem teljesítő hitelek számának növekedéséhez, ami nagyobb kockázatokhoz vezetett. Az európai pénzügyi piacok fokozatos összeomlása után felmerültek kérdések: mennyire biztonságosak a hitelintézetek, garanciát tudnak-e vállalni, biztonságosabb egy hazai tulajdonú bank egy multinacionális banknál? Sebezhetővé válik Románia azáltal, hogy a bankok túlnyomó többsége külföldi tőkével rendelkezik és fontos szereplői a román bankrendszernek?¹²

Ha megvizsgáljuk a Román Nemzeti Bank 2014-es évi pénzügyi helyzetéről szóló jelentését, azt figyelhetjük meg, hogy Románia jó úton halad, hogy betartsa a Bázeli III. szabályozás javaslatait. A jelentés szerint a teljes tőke 13%-al nőtt a tavalyi évhez képest és a tervek szerint betartják az éves 20%-os növekedést a következő évvel kezdődően, így 2018 január 1-ig elérik a Bázeli III-ban javasolt szintet. A teljes tőke aránya 16% felett volt 2014 első két negyedében, ami megnyugtató lehet, mivel a javaslat szerint a minimum 8% kellene legyen. Külön ki van emelve az a tény, hogy a tőke minősége is javult, nagy része alapvető tőkeelemekből áll.

---

¹² Mariana Bunea Nedelcu (2014): Impactul Basel III în performanța sistemului bancar românesc, *Managementul Intercultural*, Volumul XVI, Nr. 1 (30), 159.

4. ábra – A teljes tőke és az alapvető tőke alakulása

Forrás: Román Nemzeti Bank, Pénzügyi beszámoló, 2014

A járulékos tőkeelemek a javaslat szerint nemzetközileg egységsítésre kerülnek, a lejáratuk előtti öt évtől kezdve pedig csak korlátozottan lesznek figyelembe vehetők. Az 5. ábrán is megfigyelhető, hogy csak nagyon kis mértékét teszi ki a teljes tőkének, csak 12,3%-át.

5. ábra – A saját tőke és a tőkemegefelelési mutatók alakulása

Tabel 3.4. Evoluția fondurilor proprii și a indicatorilor de adecvare a capitalului

	<i>procente</i>								
	dec. 2008	dec. 2009	dec. 2010	dec. 2011	dec. 2012	iun. 2013	dec. 2013	mar. 2014	iun. 2014
Procent din fonduri proprii totale:									
Fonduri proprii de nivel 1	77,3	78,6	80,8	80,7	92,3	92,5	91,1	88,9	87,7
Fonduri proprii de nivel 2	22,7	21,4	19,2	19,3	7,7	7,5	8,9	11,1	12,3
Rata fondurilor proprii totale (> 8 la sută)	13,8	14,7	15,0	14,9	14,9	14,7	15,5	16,3	17,0
Rata fondurilor proprii de nivel 1 (> 6 la sută)	-	-	12,1	12,0	13,8	13,6	14,1	14,5	14,9

Sursa: BNR

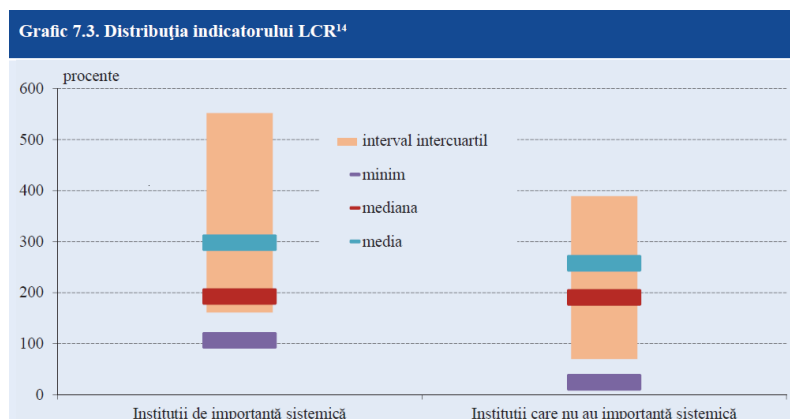
Forrás: Román Nemzeti Bank, Pénzügyi beszámoló, 2014

2014-től a tőkekövetelményeket az Európai TőkeMegfelelési Direktívák¹³ alapján kell teljesíteni minden európai uniós tagországban. Ennek értelmében minden hitelintézet bármelyik pillanatban eleget kell tennie a következő tőkekövetelményeknek:

- Alapvető tőke aránya min. 6%
- Teljes tőke aránya min. 8%

A likviditási fedezettségi mutató [LCR] hivatalos bevezetéséig [egy meghatározott standard minimum érték], az európai hitelintézetek rendszeresen beszámolnak likvid eszközök áramlásáról. Az első jelentések alapján készített beszámolókból kitűnik, hogy Romániában nem lesznek gondok az LCR mutató bevezetésével. A legtöbb hazai hitelintézet tartani tudja az uniós szabályozás által kijelölt határértéket [a 100%-ot]. Azok a hitelintézetek, amelyek a megadott szint alatt vannak kisebbek és ezáltal nem rendszerfontosságúak [6. ábra].

6. ábra – A likviditási fedezettségi mutató – LCR

Forrás: Román Nemzeti Bank, Pénzügyi beszámoló, 2014

¹³ Capital Requirement Directive – a hitelintézetek tevékenységéhez való hozzáférésről és a hitelintézetek és befektetési vállalkozások prudenciális felügyeletéről, a 2002/87/EK-irányelv módosításáról, a 2006/48/EK- és a 2006/49/EK-irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló 2013. június 26-i európai parlamenti és tanácsi irányelv

A romániai szakemberek úgy látják, hogy a tőke megfelelési és likviditási mutatók bevezetése nem jelent majd nagy problémát a román bankrendszernek, de többen kiemelték, hogy az új szabályozás következtében a kis- és középvállalkozások komoly hátrányba kerülnek majd a hitelnyújtáskor. Radu Ghețea, a Román Bankszövetség elnöke aggasztónak tartja, hogy az új szabályozás szerint a KKV-k hitelezésekor a bankok 100%-os kockázati súlyozással kell számoljanak, ami azt jelenti, hogy ha „egy lej hitelt szeretnél adni a KKV-nak, rendelkezned kell a tőkédben is azzal az egy lejjel”.¹⁴ A nagy bankok képesek lesznek így finanszírozni a vállalkozókat, a kisebb, helyi bankok nem. Petre Bunescu, a Bankszövetség alelnöke is felhívta a figyelmet erre a problémára és jelezte, hogy a Román Bankszövetség, több európai bankszövetséggel együtt módosítási javaslatot tesznek ez ügyben az Európai Parlamentben és az Európai Tanácsnál.¹⁵

II.2. A Bázeli III. bevezetése Közép- és Kelet-Európában

Az Európai Bankhatóság [EBH]¹⁶ 2010-ben kezdte el a Bázeli III. bevezetését tesztelő hatástanulmányok kivitelezését. Az első teszt eredménye rávilágított arra, hogy változtatásokat kell eszközölniük, ezért megalkották az ún. Európai Tőke megfelelési Direktíva IV-et [CRD IV], amit 2011-ben el is fogadtak.

Az EBH rendszeresen végez hatástanulmányokat és stressztesztet, de az első stressz-teszthez hasonlóan túlnyomó részben nyugat- és észak-európai országok bankjainál. A tesztek során kiderült, hogy egyáltalán nem lehet egy egységes bankrendszerrel beszélni és sok időbe telhet, amíg valamilyen szinten egységesítik a rendszereket.

Nagyon kevés hatástanulmány készült a Bázeli III. szabályrendszer bevezetéséről a közép- és kelet-európai bankoknál. Alexander

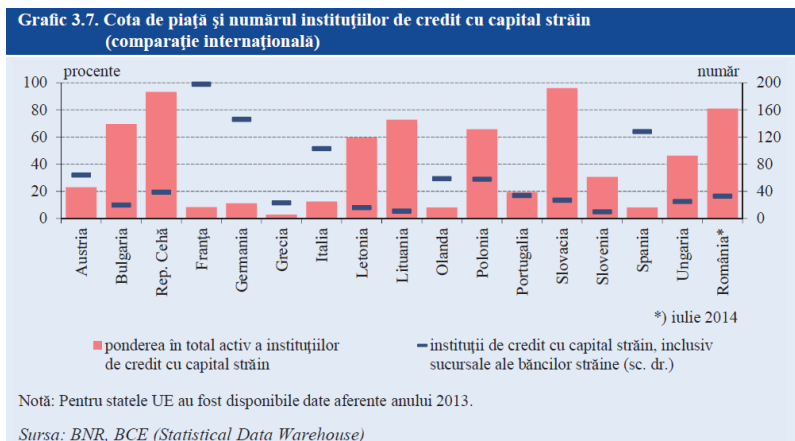
¹⁴ Radu Ghețea [2012]: Implementarea Basel III ar putea afecta apetitul bancilor de a credita IMM-urile, http://www.bancherul.ro/radu-ghetea,-asociatia-romana-a-bancilor-%28arb%29-implementarea-basel-iii-ar-putea-afecta-apetitul-bancilor-de-a-credita-imm_urile--10397 Letöltve 2015.06.03.

¹⁵ Petre Bunescu: Reglementările Basel III, prioritatea zero pentru sistemul bancar, *Piața Financiară*, szeptembrie 2012.

¹⁶ European Banking Authority

Lehmann és társai¹⁷ elemezték a Bázeli III. bevezetésének lehetséges hatásait az újonnan csatlakozott európai uniós országokban, az ún. EU-10-ben. A Bázeli III. szabályozás komoly veszélyt jelent az ezekben az országokban elterjedt anyavállalat-leányvállalat alapú finanszírozási rendszerre. Mint ahogy a 7. ábra is mutatja, a régió országaiban a hitelintézetek tőkéje főleg külföldi tőkéből tevődik össze, különösen Csehország, Románia, Szlovákia [80% felett], Lengyelország [60% felett], valamint Magyarország [40 % felett].

7. ábra - Piaci részesedés és a külföldi tőkével rendelkező hitelintézetek száma

Forrás: Román Nemzeti Bank, Pénzügyi beszámoló, 2014

Egyrészt ez azt jelenti, hogy a régió bankrendszerei szoros kapcsolatban állnak a többi európai bankrendszerekkel, másrészt komoly problémát jelenthet az anyavállalatoknak megfinanszírozni a leányvállalatokat, hogy elérjék a tőke megfelelési szabályozás követelményeit.

Lehmann és társai¹⁸ szerint két fő ok miatt szükséges az EU-10 országok alapos elemzése tőke megfelelési és likviditási követelmé-

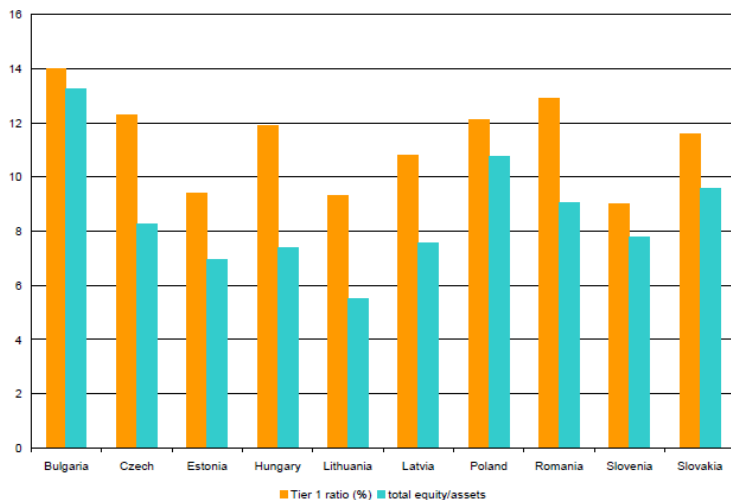
¹⁷ Lehmann et al.: Basel III and regional financial integration in emerging Europe, Working Paper No. 132, June 2011.

¹⁸ Lehmann et al.: Basel III and regional financial integration in emerging Europe, Working Paper No. 132, June 2011, 1.

nyek szempontjából: az egyik a már említett mély kapcsolat az európai bankokkal, az ún. belső tőkepiacokkal [internal capital markets], ami tulajdonképpen egy finanszírozási kapcsolat nemzeteken átívelő bankcsoportok között. A másik ok az, hogy a feltörekvő pénzügyi piacoknak sajátos jellemzői vannak: pl. rövidtávú pénzügyi szerződések, felszínes helyi pénzügyi piacok, valamint információs problémák, amik a hitelciklus ingadozásához vezethetnek. Ezáltal a régióban használt modell különösen sebezhető lehet a Bázeli III. szabályozás által előírt mikro- és makroprudenciális követelmények bevezetésekor. A Bázeli Bizottság nem vette figyelembe ezeket a körülményeket, így valószínűleg módosításokat fognak eszközölni, hogy megoldják a felmerülő problémákat, bár a jelenlegi adatok szerint a bankok többsége tartani tudja a Bázeli III. ütemezést.

A 8. ábrán megfigyelhetjük az alapvető tőkeelemek arányát és a saját tőke és eszközök arányát a vizsgált országok összes bankjára vonatkozólag. Megállapíthatjuk, hogy jóval a követelmény felett találhatók az arányok.

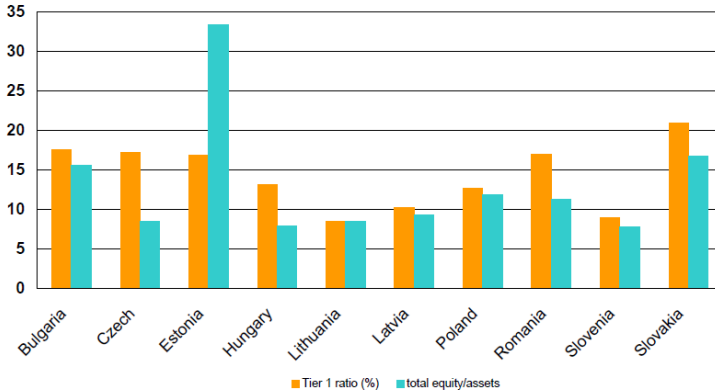
8. ábra - Alapvető tőkeelemek arányát és a saját tőke és eszközök aránya - összesített táblázat belföldi illetve többségben idegen tőkével rendelkező bankok

Forrás: Európai Központi Bank [2010]

Ha csak a belföldi bankokat [nagyreszt hazai tőkével rendelkező bankok] nézzük [9. ábra] megállapíthatjuk, hogy már 2010-ben megfeleltek a min. 8%-os tőkemegfelelési mutatónak.

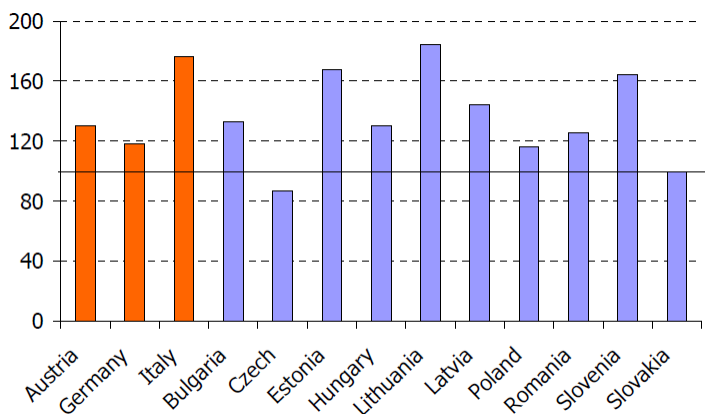
9. ábra - Alapvető tőkeelemek arányát és a saját tőke és eszközök aránya - belföldi bankok

Forrás: Európai Központi Bank [2010]

Habár a likviditási fedezettségi mutatót [LCR] és a nettó stabil forrás mutatót [NSFR] a Bazel III. fokozatosan vezeti be, már most körvonalazódnak a jövőben is előfordulható problémák az EU-10 országoknál. A közép- és kelet-európai országokban gyakran lépnek fel finanszírozási hiányok a már említett külföldi tőkéttől való függőség miatt. Továbbá nem ritka a 120%-ot is meghaladó hitel/betét arány [10. ábra]. A régió országai között találunk kivételeket is, pl. Csehország és Szlovákia esetében, ahol körültekintő szabályozást hoztak és ahol a betét-alapú finanszírozás bevett gyakorlat lett, és ahogy az ábrán is látszik, a hitel/betét arány nem haladja meg a 100%-ot. A jelenlegi javaslatok alapján a 100%-os szint lenne a maximum.

10. ábra – Hitel/betét arány

Forrás: Európai Központi Bank [2010]

Egy megbízhatóbb és átláthatóbb tőkefedezettség, amely összhangban van a globális standardokkal csökkenteni fogja a kockázatokat, amiknek az EU-10 országok ki vannak téve. Mindazonáltal jelentős viták folynak arról, hogy szükségük van-e ezeknek az országoknak a Bázeli III. szabályozásra, mivel itt kevésbé volt szükség kiegészítő tőkére, mint az EU-15 országokban.

Bár a cél az, hogy egységes legyen a bankrendszerek szabályozása, sokan bírálják a Bázeli III. javaslatokat. Nucu¹⁹ szerint a Bázeli III. bevezetése jelentős hatást gyakorolna az európai bankrendszerre, viszont az Egyesült Államokban elenyésző lenne, mert az eszközök mennyiségét nézve, egy kisebb bankszektorról beszélhetünk. Továbbá kiemeli, hogy Romániában szinte minimális hatása lenne. Nedelcu²⁰ is ezt a véleményt osztja, bár szükségesnek tartja a szabályozás bevezetését.

Véleményem szerint szükség van szabályozásra, de egy sokkal rugalmasabbra, ami figyelembe veszi a különböző régiók sajátosságait, valamint egyet értek Biedermann Zsuzsánnával, aki szerint:

¹⁹ Anca Elena Nucu: Provocările Basel III pentru sistemul bancar românesc, *Economie teoretică și aplicată*, Volumul XVIII [2011], No. 12[565], 57.

²⁰ Mariana Bunea Nedelcu: Impactul Basel III în performanța sistemului bancar românesc, *Managementul Intercultural*, Volumul XVI [2014], Nr. 1 [30], 161.

„A folyamatosan megújuló pénzpiacok és pénzügyi termékek fejlődésére nehéz lesz ilyen merev keretek között reagálni, főleg mivel a pénzügyi szereplők gyakran egy lépéssel a szabályozók előtt járnak. A másik súlyos probléma a szabályok nehézkes és nem egy időben zajló implementációja, amely a versenysemleges környezet kialakítását gyakorlatilag lehetetlenné teszi.”²¹

ÖSSZEGZÉS

Dolgozatomban bemutattam a Bázeli III. szabályozás jelenét és a várható jövőjét. A nemzetközi bankszabályozás egy nagyon hosszú utat tett meg a Bázeli III.-ig. A bemutatott ütemezés kivitelezhető és úgy tűnik, hogy azok az országok, amelyek vállalták, hogy bevezetik bankrendszerükbe az új tőke- és likviditási követelményeket, be tudják tartani a határidőket.

A szabályozás több reformon ment keresztül, mindegyik esetben azzal a céllal, hogy egy újabb válság esetén a bankrendszerek egyre kevésbé legyenek sebezhetőek. Egyes elemzők szerint szükség van egy megbízhatóbb és átláthatóbb tőkefedezettségre, különösen azokban az országokban, ahonnan indult pl. a 2008-as válság. Mások élesen vitatják az új tőkeszabályozást, mert az előírt tőkekövetelmény tartásának költségei magas veszteséget okoznak és összességében hátráltatják a bankokat a profitszerzésben.

Románia és a közép-kelet-európai országok bankrendszerei különböznek a nyugati országokétól, mivel tőkéjük nagyon nagy része külföldi tőkéből tevődik össze, az anyabankoktól. Így nehezebben lehet eleget tenni a bázeli tőkekövetelményeknek, bár az elemzés azt mutatja, hogy ezek az országok ezen a téren jól teljesítenek, mert megfelelnek a követelményeknek. A szigorított szabályok miatt viszont már kevésbé rugalmasak, mert jobban függnek az anyabankoktól. Felmerült a kérdés, hogy szükség van-e egyáltalán ebben a régióban a bázeli szabályozásnak, mert e specifikus jellegükből adódóan a régió bankjait közvetlenül nem súlytotta a válság, csak közvetetten az anyabankok révén.

---

²¹ Biedermann Zsuzsa [2012]: A bankszabályozás visszatérő problémái a Bázeli III. intézkedéscsomag tükrében, <http://vilaggazdasagi.blog.hu>. Letöltve 2015.05.19.

Egy másik kritikus pontja a Bázeli III. javaslatoknak a kis- és középvállalkozásokra [KKV] vonatkozik. Az új szabályozás szerint a KKV-k hitelezésekor a bankok 100%-os kockázati súlyozással kell számoljanak, ami azt jelenti, hogy a banknak rendelkeznie kell azzal az összeggel a saját tőkéjében is, amennyivel meghitelezi a vállalkozót. Eszerint csak a nagybankok lesznek képesek finanszírozni a vállalkozókat, a kisebb, helyi bankok nem. Ez azért aggályos, mert a régió országában a KKV-k hozzájárulhatnak a gazdaság erősítéséhez.

Több kérdés felmerülhet és akár további kutatásokhoz is vezethet: tényleg meg tudja védeni a bankokat a szabályozás egy újabb válságtól vagy akár akadályozni fogja-e a válság utáni gazdasági növekedést? Nem elhanyagolható az a tény is, hogy „a folyamatosan megújuló pénzüi piacok és pénzüi termékek fejlődésére nehéz lesz ilyen merev keretek között reagálni, főleg mivel a pénzüi szereplők egy lépéssel a szabályozók előtt járnak”.²²

---

²² Biedermann Zsuzsa [2012]: A bankszabályozás visszatérő problémái a Bázeli III. intézkedéscsomag tükrében, <http://vilaggazdasagi.blog.hu>. Letöltve 2015.05.19.

TERÜLETFEJLESZTÉSI POTENCIÁL A TURIZMUS- ÉS VIDÉKFEJLESZTÉS ESZKÖZEIVEL A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

■ MAGYAR MÁRK ■ magyarmark92@gmail.com
EDUTUS Főiskola, Budapest, Turizmus- Vendéglátás,
Turisztikai Termék Menedzser, BA – alapképzés
■ Témavezető: DR. GUBÁN PÁL
EDUTUS Főiskola, Budapest, Turizmus Tanszék

*„Akarom e csodát! Ápolni és óvni mindazt,
Mi alapozza létem bizonyát: Virágot és gazt,
Mí örökségem e tájon: Ajkam szavainak ékét,
S az éltető dombok, rónák, vizek képét.
Felelősen fenntartani Medencénket,
Gyarapítani eme büszkeséget,
Hogy lássa mindenki, és szeme is káprázzon,
Mily színes, gazdag, mesebeli a Kárpátok!*

*S a nép, s a tere! Isten, egyenesítsd fel!
Ne hagyd, hogy városi versengés tiporja el!
Bőszen kínáljuk termésünk, közös gyümölcsünk,
Jószágunk, s mind mi préselt, főtt, sült,
Mert érezni az ízét, a különmeműt;
Örökséget őrizve fejlődni: Mutatni a hűt!
Fenntartva a kincset, így gyarapodjunk végre,
Hogy jövőt teremtsünk, mert ez mindnyájunk kötelessége!’’
[Káprázat-medence; Saját szerzemény]*

KUTATÁS CÉLJA

Tisztelt Olvasó! A „Területfejlesztési potenciál a turizmus- és vidékfejlesztés eszközeivel a Kárpát-medencében” című dolgozatom készítése során a Kárpát-medence külhoni magyarságának területeit vizsgálom, mint feltételezett perifériák [azaz az anyaországtól és a saját közigazgatási országuktól alacsonyabb fejlettségi szinttel rendelkező területek] a regionális gazdaságtan térben és időben leképezett demográfiai, geográfiai és gazdasági mutatóira támaszkodva, hiteles statisztikai adatok által.

Fontosnak tartom megnevezni a problémát, miszerint a rendkívül színes és teljesen diverz [különnemű] erőforrás-halmazainkat tekintve, nagy általánosságban, kihasználatlanságról kell beszélnünk, holott potenciáljuk, valamint a rá építhető felelős és fenntartható menedzsment útján a fennálló regionális egyenlőtlenség kiküszöbölhető. [...] Egyedülálló turisztikai kínálatát olyan vonzerők adják, mint a határ-mentiség, a multikulturalitás, valamint az érintetlen természeti vonzerők. S hogy mi a felelős turizmus- és vidékfejlesztés hozadéka a helyi közösség számára? [...] Pár lehetséges pozitívum:

- Közösségi összetartás - Nem feltétlenül az adott közigazgatási országok közösségei közti törekvésre térnék ki, hanem a magyar identitástudat erősödése, és a kölcsönös kiegészítő szerepre¹ való mozgósítási érdek és potenciálra, kultúrszféra felértékelődése,² különnemű kínálat létrehozása turizmusban;

- Gazdasági növekedés - [egy főre jutó GDP- és jövedelem növekedése; a kereskedelem és különféle iparágak fellendülése; termelésősztönzés]

- A környezet, mint megőrzésre és bemutatásra érdemes erőforrás potenciáljára való építkezés;

- Az aktív és felelős turizmus korszerű működtetése fizetőképes vendégkör által; s egyben a természeti környezet óvása, értékeinek szem előtt tartása;

- Munkahelyteremtés;

- A migráció lassítása, megállítása;

- Előregedés mérséklése, az aktív lakosság jelenléte;

- Mindezen tényezők általi regionális egyenlőtlenségek kiküszöbölése, csökkentése és a vidéki jelleg felértékelődése. [...]

---

¹ A kölcsönös, kiegészítő szerep a társadalmi morál és közös fejlődés érdekében elengedhetetlen az olyan területeken, ahol esetleges kisebbség viszonyok fordulnak elő. A kisebbség fellelheti az összefogásban való esélyeket, szellemi partnerség útján is.

² A szocio-kulturális sokszínűség egyben további nyitott kapukat von maga után, ami ahatármenti övezeteket illeti: A kétoldalú, multikulturális hatásgyakorlás szélesíti a tevékenységi körök kulturális-, hagyományi-, értékmegőrző praktikáit.

HIPOTÉZISEK

A történelmi múlt³ változásokban gazdag folyamatainak,⁴ valamint felcseperedésem éveinek történéseit követve mind szemlélőként, mind résztvevőként [vagy talán elszenvedőként] is egyaránt tapasztalhattam, hogy milyen egy külhoni, határ-menti vidéki térség helyzete. A folyamatos urbanizációs kiépítések során a városok területein a felvirágzó gazdaság, és az újdonsült innovációs lehetőségek egyaránt adottak voltak. Ezzel szemben a vidéki térségek nem részesültek a közeli ipari központok felépüléséből, a munkahelyteremtésből, a befektetések érkezéséből, ágazati ösztönzésekéből, és egyéb fejlesztési prioritások megkezdéséből sem [akár a rendszerváltást, akár az Európai Unióba való csatlakozást, vagy a gazdasági válság időszakát követjük]. [...]

A helyzet aktualitása - szomorú módon - a mai napig fennáll. Az ipari lemaradás, a termelés hanyatlása, a feldolgozóipar hiánya, valamint a városokra [centrumokra] való rászorultság - akár munkaerő kereslet, akár egyéb szolgáltatások értelmében - mind azt a tényt erősítik, miszerint ezeken a területeken peremvidék-helyzet áll fenn. A regionális egyenlőtlenségek kiküszöbölésének hangsúlyossága máig egy olyan stabil lemaradást eredményez, ami a szükséges, újonnan megjelenő területfejlesztési trendek⁵ nélkül további felhalmozódást okozhat. Az első számú hipotézisem erre alapozva [később számszerűsített adatokkal bizonyítottan] a következő:

Hipotézis-1:

„A Kárpát-medence külhoni, határ-menti területei⁶ perifériáknak tekinthetők.”

---

³ A Kárpát-medence történelme, területi hovatartozása és annak alakulása az I. Világháborút követve

⁴ Rendszerváltás, Európai Unió csatlakozás, EU feltétel-rendszerek és területi lehatárolások teljesítése, Tervezési időszakok és fejlesztési stratégiák megvalósítása, szabad határátkelés megnyitása, stb.

⁵ Fenntarthatóság, Vidéki jelleg szerepe, Helyi termékek kereslete, Természeti-ökonómiai érték felbecsülése, Zöld területek védelme és megőrzésének hangsúlyossága, Niche piaci orientáció, Határon átnyúló kapcsolati összetartás, Kulturális különeműség potenciálja, etc.

⁶ A dolgozatomban ez a fajta behatárolás a Felvidék, Kárpátalja, Erdély, Vajdaság határ-menti területére értendő

Azaz, a demográfiai statisztikai adatok [népesség, népsűrűség, aktív népesség, öregedési mutató, migráció], gazdasági szerepvállalásukból fakadóan [ipari tevékenység jelentősége, telephelyek, vállalatok jelenléte, egy főre jutó GDP alakulása] regionális egyenlőtlenségi helyzetek állnak fenn a fejlettségi szintjükre és infrastrukturális kiépítettségükre való tekintettel. [...]

Hipotézis-2:

„A Kárpát-medence természeti, kulturális erőforrásai halmozottan kihasználatlanok.”

A határ-menti lakosság tekintetében vett helybéliek egy idő után a gazdasági élet felerősödésébe való hitük elvesztése okán már nem is szenteltek különösebb figyelmet a versenyképesség hanyatlására. [...]

Hipotézis-3:

„A kihasználatlan erőforrások a turizmus- és vidékfejlesztés útján hasznosíthatóak.” [...]

Hipotézis-4:

„A vidéki jelleg erősítése - hozadéka alapján - elengedhetetlen az helyi lakosság számára.” [...]

Hipotézis-5:

„Egyedülálló kínálatunkkal határon átnyúló keresletet vagyunk képesek kielégíteni.” [...]

Lehetséges-e az, hogy a saját termékeink egy erős kínálatként legyenek jelen a külföldi [magyarországi] piacon? Generál ez foglalkoztatottságot és jövedelmeket a termelői szférában? Növeli a társadalmi összetartást, avagy a magyar-magyar kapcsolat eredményességét? Ez együttesen javíthatja az életminőséget?

Hipotézis-6:

„Kulcsszerepben a határon átnyúló programok.”

Módszertan

[...] az első három hipotézis [H-1; H-2; H-3] tételeinek külön-külön eredményei az egyes adatbázisok összegzését, s az onnan részletes gyűjtés során összesített kimutatásokat követelik meg.

A helyzetelemzésre alapvető demográfiai- és ökonómiai statisztikai adatokat, és azok idősoros elemzéseit tárom fel a központi statisztikai hivatalok, és területi információs rendszerek felméréseinek, kimutatásainak segítségével számszerűsített adatként, szövegben, avagy táblázat és grafikon formájában. [...] A továbbiakban [H-4] a vidéki jelleg meghatározó szerepét mutatom be a turizmus- és vidékfejlesztés szempontjából. A turizmusban, az agráriumban [és a hozzá köthető termelőágazatokban] az értékek-, hagyományok tártereként a vidéki jelleg erejét kívánom bemutatni példaszerűen, konkrét mintán keresztül. [...] A határon átnyúló fejlesztési folyamatok és tervek prioritásait, a magyar-magyar viszonylatban történő piaci összefogásra és kiegészítésre alapozott törekvéseket/elveket a területfejlesztés különböző részterületein dolgozó gyakorlati szakemberek által készített mélyinterjúimra alapozom [H-5; H-6]. [...]

A mélyinterjúk alanyai, fő tematikái:

➤ Berghauer Sándor - II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola - Szakterület: Turizmusföldrajz. [...]

Interjú főbb témái: Kárpátaljai demográfiai áttekintés; Magyarország-Ukrajna-Európai Unió viszonylatok; Kihasználatlan erőforrások a Kárpátalja határ-menti területein; Pénzügyi forrás kérdései; Szakmai hálózatosodás; Turizmus és vidék Kárpátalján; Magyarország helyzet Ukrajnában, migráció; Jelenlegi háborús helyzet hatása.

➤ Nagy Péter - Ister Granium [EGTC] igazgatója

Interjú főbb témái: Magyarország helyzete a Felvidék határ-menti területein; Területfejlesztés a peremvidéken; Forráseloszlás Szlovákiában; Magyar-magyar profit a nemzetközi piacon; Ister Granium [EGTC] törekvések; A helyi termékek szerepe; Turizmus és vidék szerepe a határon túl; Fenntarthatóság és vidék; Határon át, "haza".

➤ Pohlmüllner József - Komáromi TDM menedzser [2015-ben]

Interjú főbb témái: Komárom és Komárno egysége; Magyar-szlovák együttműködési lehetőségek; Az összefogás projectjei; Turizmus trendek és a megvalósítási küszöb; Komáromi TDM: Feladat, cél és jövőkép multikulturálisan; Felelősségvállalás a turizmus általi fejlesztésben.

ÁGAZATI KAPCSOLATOK RENDSZERÜNKBEN

Tér és gazdaság

Az elmúlt évtizedekben a világgazdaság olyan jellegű átrendeződésen ment ár, ami a globalizálódás, a nemzetköziesedett érdekérvényesítés, a szabad piaci mechanizmusok és az egyes térségek lemaradásából adódóan egy szélesebb körű, összetettebb tudományi- és kutatási területet hozott létre. [...] Az így létrejött regionális ágazatok [Regional Development, Regional Economy, etc.] az egységként lehatárolt területek fejlettségi szintjét meghatározó tudományok lettek [...] és az ágazat elkötelezett művelői, a regionalisták.⁷[...] A földrajzi mozgástörvények erősen befolyásolják a piac kereslet-kínálat alakulását és nem mellesleg a tőkeberuházások eloszlását, központiságát és jelenlétét. A tér ezek mellett egyfajta összehozó és összekapcsoló kölcsönhatást generálhat, ami két- vagy több földrajzi pont [akár gazdasági egység vagy szervezet] összekötését gyarapíthatja kedvező feltételei/elhelyezkedése által. Így kapcsolódik, és így hasonul egymáshoz a gazdaság és a geográfia, ami nagyban meghatározza a természeti erőforrások alapján történő beruházási-, letelepedési döntéseket⁸ annak tudatában, hogy kedvezőbb gazdasági, természeti vagy társadalmi, esetleg infrastrukturális kiépítettség, vagy egyéb feltételek adta területet tudjunk választani igényeinknek és foglalkozási szféráinknak megfelelően. [...]

Terület- és vidékfejlesztés, mint fejlesztési ágazatok

A területfejlesztés és a vidékfejlesztés fogalma, több rétegű meghatározása és tisztázatlan hatásköre gyakorta okoz problémákat, egyet nem értéseket, és olyan ellentmondásokat, amelyeknek nincs helye és értelme egyes közegekben. [...]

⁷Az ágazat megalapítója Walter Isard, aki több mint 50 évvel ezelőtt említi meg a „regional science” tudományágát. [Lengyel & Rechnitzer, 2009]

⁸ Letelepedési döntések nem csupán természetes személy által történhet, hanem egy jogi/gazdasági személy által is komoly felmérést igényel egy-egy telephely megválasztása – kitérve az erőforrás-ellátottságra, a partnerségi, valamint költségvetési kulcsokra a gazdaságosság szem előtt tartása érdekében.

A területfejlesztés értelmezése

A területfejlesztés, mint folyamat ráilleszthető mindazon törekvésekre, ami során bizonyos térségek, vagy kortól függően egyéb meghatározott közigazgatási területek beépítettségét, terjeszkedését vagy hálózatosodását [akár a városállamok, vagy városok kialakítását, rendszereződését és a térbeli szerkezetek kialakítását] hozták meg. [...] A törvény további részleteinek megvizsgálásával⁹ azt állítom, hogy a területfejlesztési politika egy olyan fajtájú fejlesztési utat ad meg követési példának, ami a vidéki területek sajátosságait nem egy fenntartani kívánó-, és jellegéből adódóan nem egy külön hasznosítható fejlesztési [és egyben jellegét megőrző] térként kezel. [...]

Vidékfejlesztés elkülönülése

[...] Az Európai Unió napjainkban gyakorolt törekvései¹⁰ során az endogénfejlesztések a jellemzőek, ami saját megközelítésemhez is a leginkább kapcsolódik. Ez a fajta endogenizmus hordozza leginkább a lokalitás¹¹ eszméjét, amely az adott térségen élő közösség törekvéseire és annak javára szolgáló folyamatok végbemenetelét segíti elő. A további szemléletek véleményem szerint mellőzik azt a fajta felismerést, miszerint az ökológiai lét megőrzéség fenntartható módon csupán a vidék jellemzője érheti el. [...]

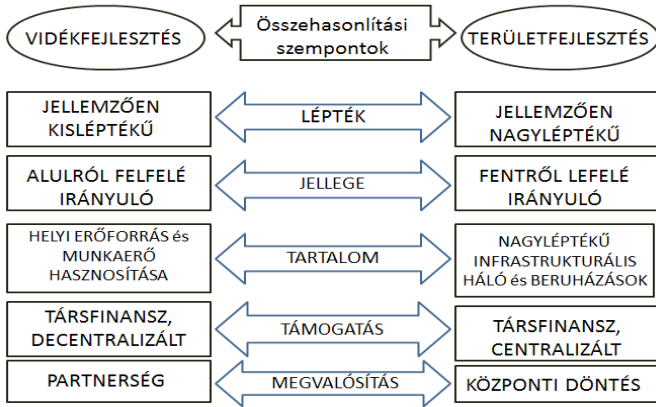
⁹ Elérhető link: Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye,

Elérhető honlap: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99600021.TV

¹⁰ Vidékfejlesztési politika; Agrártámogatások; Vidékfejlesztési Operatív Programok

¹¹ A helyi sajtóság és jellemző erőforrásokra való hangsúlyosság követése, kiépítése

1. ábra: Vidékfejlesztés és Területfejlesztés Prioritásai:

[Forrás: Jávor; 1999 – Saját szerkesztés]¹²

Gondolataim a Kárpát-medence sikeres határ-menti vidékfejlesztéséről:

A vidéki kistérségeken a fejlesztési iránynak megfelelő szemléletmódra kell törekednie, mégpedig úgy, hogy a fejlesztés ne a sajátos jelleg elvesztését jelentse. Ezért kimondhatatlanul fontosnak tartom a megfelelő vidékfejlesztési politika és stratégia nyomon követését annak érdekében, hogy ez a vidéki különmemű közeg fejlődjön, mégpedig a helyszínen fellelhető sajátos erőforrásainak és funkcióinak kiépítése által. Ez csupán helyes érdekképviselő útján jöhet létre, mégpedig úgy, hogy a helyi közösség érdekében megfelelően legyen képes fejleszteni a gazdasági és társadalmi jólétet a környezeti szférával összhangban. Ezt a fajta összhanghi képet azért tartom kiemelten fontosnak, mivel úgy gondolom, a nem megfelelő innováció és a nem megfelelő célrendszer felállítása során esedékes, hogy csupán egy időszakos mérséklését érzjük el a regionális egyenlőtlenségeknek. Ez egy újabb urbanizálódó térségi törekvést hozhat, ami általában egy nem megfordítható folyamat, s így az eddig egyedi erőforrások potenciálja is kiveszhet [legfőképpen a beépítések során].

¹² Jávor K.; 1999 – Falu-város régió

Vidék helyzet határon túl, periférián innen

[...] A Trianoni békeszerződés határvonal alakulásával létrejött külhoni magyar lakosság vidékein szinte törvényszerűen élnek a perifériumot meghatározó tulajdonságok: Területi elaprózódás; Hátrányos termelési szerkezetek és birtokeloszlások; Privatizáció útján létrejött önellátó gazdaságok magukra maradása; Tőke- és forráshiány; Értékesítés és piaci szerkezet gyengesége; Érdektelenség az egyes ágazatokban; Szaktanácsadás hiánya; Képzési problémák; Munkaerőhiány; Lakosság elöregedése; Erős migráció; stb.. [Kárpát-Haza Fejlesztési Konceptió 2030; 2014]. [...] A következő táblázat¹³ jól mutatja a Kárpát-medence magyarságának lakóhely-szerinti népességszámát, annak alakulását és megoszlását, valamint az idősoros elemzések útján becslést ad a jövőbeli népesség alakulásra is.

1. táblázat: Kárpát-medencei magyarság népesség-alakulása, eloszlása, idősorosan:

Orsz/ év	1991	1996	2001	2006	2011	2016	2021
A	33 459	37 151	40 583	44 504	48 592	52 745	56 852
HR	22 355	19 693	16 595	13 584	11 106	9 151	7 785
HU	10 139 571	10 082 135	9 959 362	9 883 394	9 817 683	9 740 210	9 650 505
RO	1 624 959	1 525 111	1 431 807	1 343 802	1 258 110	1 173 302	1 089 495
SRB	343 942	320 166	293 299	265 823	242 365	222 938	206 341
SK	567 296	544 768	520 528	499 640	480 655	462 022	443 287
UA	163 111	162 003	156 600	150 719	143 475	*134 827	*124 929
Össz.	12 903 196	12 698 468	12 425 017	12 206 681	12 006 415	*11 799 040	*11 584 657
Össz. HU nélkül	2 763 625	2 616 333	2 465 655	2 323 287	2 188 732	*2 058 830	*1 934 152

[Forrás: Népszámlálási adatok, KSH becslések, Saját szerkesztés]

A magyarság [nem csupán a külhoni] hova-tartása egyértelműen fogyó tendenciát mutat, s a fogyás mondhatni stagnáló mértékűt vett fel az idősoros népszámlálási adatokat tekintve. A természetes fogyástól, a halálozásokon és születéseken, a gyermekvállaláson és a családi modell átalakulásán túl a népmozgások hatása is komoly szerepet játszik a magyarság lakosságának kérdésében. [...] Ennek fő

¹³ A csillaggal [* - jelzéssel] ellátott számsorok a 2014-es ukrainai háborús helyzet figyelemfelkeltése. A jövőbeli becslések a helyzet szülte adatokkal nem számol.

oka a jólét keresése a kedvezőbb feltételekkel rendelkező országok¹⁴ területein, azaz a saját, kedvezőtlen életviteli helyzetet adó térségtől való elszakadás, egy jobb élet reményében, munka, jövedelem és tanulási lehetőség értelmében. [...]

2. táblázat: A népességváltozás okai és tendenciái a magyarlakta területeken a '90-es években:

	Népesség változás	Természetes fogyás	Kivándorlási egyenleg	Asszimilálódás
Románia	- 193 000	- 100 000	- 106 000	+ 8 000
Szlovákia	- 47 000	- 12 000	- 2 000	- 34 000
Ukrajna	- 4 000	- 5 000	- 4 000	+ 5 000

[Forrás: Népszámlálási adatok 2001; Saját szerkesztés]

3. táblázat: Népességváltozás okai és tendenciái a magyarlakta területeken a 2000-es évektől:

	Népesség változás	Természetes fogyás	Kivándorlási egyenleg	Asszimilálódás
Románia	- 194 000	- 67 000	- 111 000	- 16 000
Szlovákia	- 62 000	- 22 000	- 5 000	- 35 000

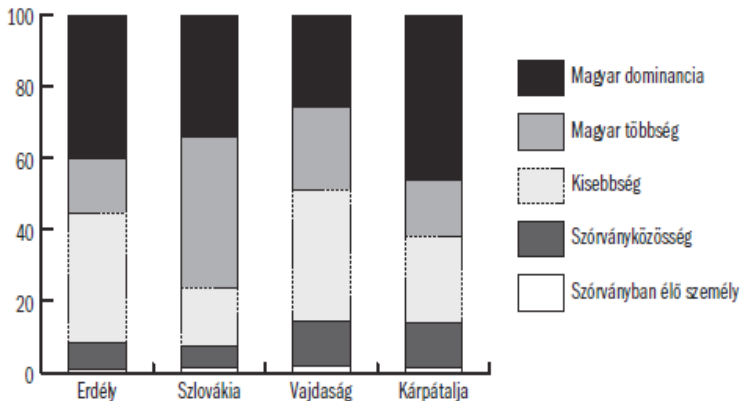
[Forrás: Népszámlálási adatok 2011; Saját szerkesztés]

Egy-egy országon belüli közösség érdekérvényesítésének pozíciója olyan mértékben mutatkozik meg, amilyen nagyságú az adott közösség népessége, és amilyen politikai erő áll mögötte. A külhoni magyarság kisebbségi helyfoglalását tekintve országonként 8,5-20,8%-os eloszlási rétegekbe sorolható. Szlovákia esetében a rendszerváltást követő népszámlálás adatai szerint a magyarság 10,8%-ot képviselt. Az ezredfordulót követő népszámlálás 9,7%-ot mutat, s napjainkban 8,5%-ot tesz ki. Erdélyben ezek a számok a következőképpen mutatkoznak meg: 20,8%, 19,6%, majd 18,9%. Kárpátalján a rendszerváltás után 12,4%-os, az ezredforduló után pedig 12,1%-os volt a magyarság aránya. Vajdaságban ugyanezen mutatók: 16,9% és

¹⁴ Nagymagyarország területét tekintve egyedül Burgerland területén lehet beszélni a magyarság számának növekedéséről. Ennek oka egyben Ausztria gazdasági helyfoglalása.

14,3%. Összességét tekintve a 4 ország magyar lakosságának részaránya a rendszerváltást követően 16,3%-ot tett ki, az ezredfordulón pedig 14,9%-ot.

2. ábra: Magyarlakta vidékek etnikai térszerkezete 2012-ben:

[Forrás: Kiss, 2012]

AGROBUSINESS A KÁRPÁT-MEDENCEI VIDÉKEN

A vidéken a mezőgazdaság szerepe nem megkérdőjelezhető. [...] Az elsődleges cél fenntartható módon elősegíteni a megélhetést, és ezáltal kialakítani a helyben érvényesülő közösség aktivitását, szerepvállalását olyan demográfiai mutatók pozitív eltolódásának tekintetében is, mint a munkavállalás, migráció, népesség elöregedés, megélhetés, stb. [...]

Erdély területe csaknem 103 600 km² [a Partium és a Bánát területeivel együttesen], vagyis 10 360 000 ha. Földrajzi fekvését tekintve túlnyomórészt dombvidék és hegyvidék alkotta térségekről beszélünk, ami által mezőgazdasági hasznosítása gyakorta problémás. A 20. századtól kezdve Románia búzatermelésének 33%-át, kukorica termelésének 30%-át, a zab termelésének 42%-át, rozstermelésének 24%-át tette ki, ami nem mondható túlzottan megnyugtató eredménynek, hisz egyes szükséges ágazati pozicionálásokat követően ez a hatóerő növelhető lenne. A terület agrártermelésének jelenlegi helyzetének kialakulásában természetesen szerepet játszik a késői EU csatlako-

zásból [2007] adódó nehezebb felzárkózás is. A Közös Agrárpolitika alkalmazására a korlát kezdetben a vidéki struktúrák alkalmatlansága volt. [Az egyes intézményrendszerek ellenőrzésére, a kifizetések- és finanszírozási döntések ellátására a szervezetek alkalmatlanok.] Ez a kedvezőtlen tárgyalási eredményekben mutatkozott meg, ami alapvetően az információhiányból és a közösségi érdekképviselet hiányából származik. Így a mezőgazdasági ágazat képviselői [és leginkább a kistermelők] hátrányos EU csatlakozási feltételeket élhettek át. A szervezetlenség egyik eredője az is lehetett, hogy Romániában nem alakult ki Falugazdász Hálózat, ami segíthette volna a megfelelő szerveződést a forráskihasználtság érdekében. [Kárpát Medence Vidékfejlesztési Stratégia 2012-2020; 2011] [...]

TURIZMUS A VIDÉKÉRT

Turizmus, mint összefogó ágazat

A Kárpát-medence sajátos [elsősorban természeti és kulturális] erőforrás-ellátottságát az agrárium működtetésén túl, a turizmus általi hasznosíthatóság útján is célszerű kiépíteni. Azonban ne felejtjük el, hogy a gondolatmenet teljes mértékben hanyagolja azt a hitet, miszerint a két ágazat különválna egymástól. A felelős turizmus¹⁵a megfelelő menedzsment- és koordináló folyamatai révén az értékek hasznosítására úgy koncentrál, hogy az a lehető legcélsezerűbb, minőségi termékszolgáltatást nyújtva segítse elő az adott térség/desztináció kiemelt adottságainak hasznosítását. Ebben a szerepben kimondottan nagy hangsúly helyeződik a társadalmi szerepvállalásra annak értelmében, hogy a helyi közösség miként tudja sajátos életformájával, hagyományaival vonzó fogadóegységévé tenni az adott területet. Itt válik nyilvánvalóvá a sajátos hagyomány-, sajátos foglalkozás-, kultúr- és természeti térelem fontossága, ami az adott terület erőforrásaként, vonzerejeként szolgálhat a turizmus fenntartható fejlődéséért.

---

¹⁵ A felelős turizmus megköveteli, hogy az ágazat érintettjei és élvezői [az üzemeletetők, a szállodások, a kormányok, a helyi lakosok és a turisták] felelős lépéseket tegyenek annak érdekében, hogy az idegenforgalom a lehető legfenntarthatóbb legyen. Forrás: Responsible Tourism Partnership; Internetes elérhetőség: <http://responsibletourismpartnership.org/what-is-responsible-tourism/>

Turisztikai terméké formálандó potenciál a Kárpát-medencei rurális térségeken:

- Rurális rendezvények fenntartható módon akár a biodiverzitásra, akár a kulturális potenciálra építve; Egyedi szállás-, programajánlás; Helyi közösségi tevékenységek és a flóra-faunavilág kiemelése;
- Egységes, ám mégis különmemű és vonzó turisztikai arculat kialakítása;
- Határon átnyúló együttműködés erősítése; külföldi turisták/látogatók állandó fogadása; Belföldi turizmus élénkítése;
- Magyarországi és EU-s tapasztalatok régiók tapasztalatának hasznosítása; Források nagyobb mértékű elérhetősége;
- Épített örökségek és történelmi múlt potenciálja;
- Vendégfogadó attitűd javítása; vidéki tudat kialakítása.

[Miryala; 2013]

A kiépítettséget illetően a vidéki térségeken gyakran felmerülnek esetleges gyengítő tulajdonságok, amit ha megfelelő módon kezelünk, egy idő után a felső pontokra ráillesztve egyes esetben előnykövácsló tényezőként is kezelhetünk. [...]

Felelős fenntartható¹⁶ trendek

A turizmus a világgazdasági szerepét tekintve az egyik legjelentősebb ágazat. Az évek során a tömegturizmus¹⁷ keresletének dinamikája csökkenő tendenciát mutat, illetve a szokásos kínálatán túli igények jelentek meg a látogatók és turisták körében [Jamieson; 1990].

[...] Az utazók körében egyre iskolázottabb és tapasztaltabb turistákat lelhetünk fel, akik körében a céldesztnáció kultúrájának megismerése fontos tényezőként van jelen. Növekedő kereslet mutatkozik meg az egészséges életmód és az ezt felkaroló kínálatok iránt, amit a tudás, a különmeműség és a szellemi-fizikai kihívás népszerűsége követ a tömegturizmus egyhangú kínálatával szemben. A

¹⁶ A felelős fenntartható turizmus alapvetőleg olyan turisztikai termékszolgáltatásokat vesz igénybe, amelyek megőrzik a természet értékét, és javítják a helyi közösség jólétét. [TIES; 1990]

¹⁷ A tömegturizmus nyilvánvalóan egy nagyon tág kategória, ami jellemzője a domináns, nagyszabású, nagy tömegű- és formájú látogatások, ahol a turisták tartózkodása relatíve egy kis területre összpontosul. [Pearce; 1992]

természet érintetlensége, egzotikuma, valamint a helyi közösséggel és annak életvitelével való érintkezés szintén jelentős mértékben felértékelődött, ami jellemzően vidéki területeken valósul meg. [Gubán; ŐKO X. évf., 3. szám alapján]

[...] Az említett egézségközpontúság tovább erősödik, így az adott területeken tudatos vásárlók jelennek meg, akik a helyi termékek és a biotermékek vásárlását preferálják. Itt jelenik meg az is, hogy a helyi lakosság bevonása elengedhetetlen a turizmus fejlesztésében, úgy, hogy a partnerség és a hálózatosodás, azaz az összefogás eszméjének nélkülözhetetlensége is. A természet megóvása ugyancsak egyre több turista szemléletében jelen van, a fenntarthatósági alaptézisek a turizmusfejlesztés politikájában kihagyhatatlanok [Gubán; ŐKO X. évf., 4. szám alapján].

Kapcsolatrendszer, határ nélkül

[...] A határon túli együttműködések viszont sokkal több hozadékot kínálnak lehetőségként, mint a forrás-kérdés. A közösségi erő és a magyarok vidékek helyi, lakossági szintű összetartásai a társadalmi kapcsolatok minőségében meghatározó szerepeket töltenek be, ami a felelős fejlesztések kidolgozását illeti. A helyi [lokális] közösség szerepvállalása a magyar-magyar "nemzetközi" összefogás sikeres végbemenete során vidéki és környezeti értékörzéssel egy olyan kapcsolatrendszer jön létre, amely két- vagy több oldali szerepvállalással segíti a partnerterületek potenciális fejlődési lehetőségeit. [...]

Lehetőségek a Partium térségben

A Partium¹⁸ természeti kincsei, beépítetlensége és a sok falvat számoló vidéki területe kiváló lehetőségekkel bír. A hegyvidék és síkság találkozása, az épített örökségekben gazdag tájvilág és a hagyományokra épülő szolgáltatások¹⁹ egy különmű kínálattal bírhatnak a hazai és nemzetközi²⁰ turizmusban. A hálózatosodás, a hegyi vállalkozók partnersége, a megfelelő szaktanácsadás, a jogi háttér biztosítása és a tradíciók útján kialakított imázs viszont elenged-

¹⁸ Románia Magyarországgal határos területe, pontosabban a Bihar, Szatmár, Szilágy, valamint Arad és Máramaros megyéinek egyes részeit magába foglaló régió

¹⁹ Agrárium és falusi vendéglátás alkalmatosságai

²⁰ Elsődlegesen szomszédos országban, a magyarországi piacon

hetetlen a fenntarthatóság érdekében. Mindezek mellett fontosnak tartom a felismerést, miszerint a vidék egyedisége, természetessége és változatossága maga lehet a versenyelőny. Sajátos kínálattal rendezkezik, amit a helyben történő felelős gazdaságokkal és szolgáltatások együttműködésével lehet kielégítően hasznosítani. Miért érdemel a partnerség nagy figyelmet? A helyi, vidéki kisvállalkozók és szolgáltatások egy személyesebb és egyben felelősebb kínálatot tudnak teremteni, ami kimondottan pozitív és vonzó tulajdonságuk. Ám egymaguk nem képesek kielégíteni a változatosság igényét. A partnerség viszont képes kialakítani egy rendkívül vonzó attrakciót, ahol a komplex szolgáltatáscsomag nem egy, de több, karaktereikben is egyedülálló szolgáltatásból tevődik össze. Egységes arculat és felelős menedzsment révén mindez lehetőséget teremt egy olyan termékfejlesztéshez, ahol a termék sikere megannyi szolgáltató, vállalkozó, és egyben a régió számára is pozitív ráhatással²¹ bír.

Az efféle törekvések nem csupán a helyi viszonylatban, de határon túl is eredményezhet összetartást, együttműködést. A megközelítőleg 300 000 magyar anyanyelvű lakossal rendelkező régióban a határon átnyúló projektek [lásd.: *Mellékletek - 3. ábra: 2007-2013 közt megvalósuló HU-RO projektek*] a 2007-2013-as időszakban, majdhogynem 5 millió € [euro] nagyságrendűek voltak, amik nagy része az örökségek, az ökoturizmus, gyógyfürdők és a vidéki szolgáltatások versenyképességének növelése [Király; 2014].²²

Az alulról való kezdeményezések és életszerű projektek társfinanszírozása szempontjából nagy szerepet játszanak az önkormányzatok és egyéb civil szervezetek mellett az Eurorégiók, akik közvetítő, kapcsolatszerző, szaktanácsadó és egyben forrásszerző erővel is bírnak. Az egyik legfontosabb határon átnyúló projekteket támogató program az INTERREG²³, ami határ menti-, transznacionális-, valamint interregionális együttműködések szorgalmaz. A LEADER program a közösségi kezdeményezések egyik legfontosabb forrásalapja. Megvizsgálva Románia és Magyarország LEADER forráskihasználását 2007-2013 közt, azt láthatjuk, hogy ezen forrákeret csekély százalé-

---

²¹ Munkahelyek teremtése, Aktív munkaerő megtartása, Jövedelemteremtés, Régió felértéklődése; Pályázati lehetőségek; stb..

²² Király Cs.: Partium vidéki örökségei és ezek turisztikai hasznosításának lehetőségei; 2014

²³ Lásd bővebben: <http://www.interregeurope.eu/>

kát hívták le. Ez az arány Magyarország esetében 17%-os, Románia²⁴ esetében pedig nem több, mint 2%-os. [Bakos, Tamus, Takácsné; 2014]²⁵

HELYZETEK ÉS TÖREKVÉSEK - ÖSSZESÍTÉS A MÉLYINTERJÚK ALAPJÁN

Felvidék-képek

[...] Kiemelt szlovák-magyar helyzetelemzői interjúalanyom Nagy Péter,²⁶ az Esztergom városában székelő Ister Granium EGTC elnöke. [...] A Felvidéken való turizmusfejlesztés megfelelő működéséről, valamint e terület periféria helyzetéről, s a szlovákiai szlovák-magyar régiók közti forráselosztásról őszintén elmondható, hogy érdekérvényesítés szempontjából gyakorta szinte ellehetetlenítésről beszélhetünk, ami a forráseloszlást illeti. Magyarország részéről a kiépítettség és hálózatosodás erejét felismerve, folyamatos kezdeményezések voltak az elmúlt évek során egy felvidéki TDM szervezet kialakításának ösztönzéséről, azonban a helyzet és a felvidéki érdekérvényesítés kevésnek bizonyult. [...] Az Ister Granium EGTC ugyancsak előtérbe állított programja a helyi termékek felfuttatása. [...] Ez a törekvés többszintű pozitív hatással van a helyi közösség életére és érvényesülésére. Átala a helyi termelők visszanyerik a kistermelésben elvesztett hitüket, s munkájukat jövedelmezhetővé tehetik. Fontos törekvés ez, hisz a közösség számára munkát és megélhetést teremt. [...] Helyi termékek a felvidéken elterjedt tájházak [skanzen] népszerűsítéséhez is hozzájárulnak, ugyancsak termékeik kínálatával, de programok, események, fesztiválok helyszíneként is tartalmas kínálatok hozhatóak létre. [...]

A Komáromi TDM szervezet menedzsere,²⁷ Pohlmüllner József²⁸ tisztán és lényegre törően megerősítette, miszerint a határon átnyúló összefogások kezdeményezése nem csupán egy felkínálódó lehetőség,

---

24 Románia 2 éves csúszással kezdte meg LEADER programban való részvételét, így ez a holtidő hozzátesz némileg az alacsony arányhoz.

25 Bakos I. M.; Tamus A.; Takácsné Gy. K. – Acta Carolus Robertus 4.; – Vidékfejlesztési Támogatások Területi Eltérései Romániában és Magyarországon; 2014

26 Hivatkozás: A mélyinterjúk alanyai, fő tematikái:

27 A mélyinterjúra 2015 februárjában került sor

28 Hivatkozás: A mélyinterjúk alanyai, fő tematikái:

hanem egy olyanfajta, alapvető és kihasználható eredő erő, ami lehetőségeit tekintve hatalmas versenyelőnyt adhat a kiemelt határ-menti térségeknek. Példa erre az általam is felkeresett Komárom városának hivatalos honlapja,²⁹ ahol a két, Duna által összekötött határváros egységként kezelt kínálatként jelenik meg. [...] Ám gyakorta előforduló probléma a felvidéki oldal forrásellátottsága, s így a nagy prioritású fejlesztések végbemenetelei is kérdésesek, sokszor kivitelezhetetlen. A turizmusról viszont elmondható, hogy az évek során a TDM munkásságának köszönhetően érezhetően fejlődött. Ennek révén munkahelyek teremtődtek mind a vendéglátói- mind a turizmus-menedzsment szférában is. [...] A programkínálat során a városlátogatás és a határon átnyúló alternatív utaztatás³⁰ kihagyhatatlan jelleget képvisel, ahogy a túloldalon [Felvidéken] is felhívják a figyelmet a híd másik oldalán fellelhető vonzerőkre. Ez a fajta partnerség sikeres utakat jár, ahogy a nemzetközileg kiépített kerékpárút-vonal,³¹ és a Dunamenti táj természeti vonzerői is.³² A rendezvények terén még ugyancsak nem várható attrakciófejlesztés a szlovákiai és magyarországi oldalról sem. [...] A határon átnyúló menedzsment kiteljesedésére egy nagyobb turisztikai értékképviselőt (vagy komolyabb turisztikai szervezeti egységet) és forrástámogatást kell szereznie a szlovákiai partnernek is.

Kárpátaljai viszonylatok

A kárpátaljai viszonylatok szakmai kérdéseit illetően Berghauer Sándorral,³³ főiskolai tanárral volt szerencsém beszélgetni. Kárpátalja a Kárpát-medence legbizonytalanabb gazdasági helyzetében levő területe. Egyes területek gyakran az alapvető infrastrukturális adottságokkal sem rendelkeznek, ami nagyban hátráltatja a turizmus- és vidékfejlesztés továbbgondolását is.

²⁹ A honlap elérhetősége: <http://www.komarom.hu/index2.html>

³⁰ Városjáró kisvonattal és különböző hajóutakkal köthető egybe a határon átnyúló városlátogatás.

³¹ A Duna menti kerékpárút, ami 4 országot köt össze [Magyarország, Németország, Románia, Szlovákia]. Kiindulópontja a németországi Donaueschingen városában kezdődik, és egészen a romániai Konstanca városáig húzódik.

³² Sajnos a hajóval érkezők kikötési pontja gyakran csak Visegrád, Szentendre, Budapest városaira korlátozódnak, így költési és tartózkodási jelentőségük nem értelemes.

³³ Hivatkozás: A mélyinterjúk alanyai, fő tematikái:

[...] Egyértelmű tény, hogy az említett nehézségek következtében a határon átnyúló összefogás, valamint a külső fejlesztési források elengedhetetlenek [legyen az Európai Unió fejlesztési támogatás, vagy más jellegű anyagi támogatás].

A vidéki életmód erős, a kárpátaljai lakosság mintegy 1/3-a él csupán városban, így a falusi turizmus kiemelt lehetőség. A rurális hatás és az erre való koncentrálás viszont még nem jelenti azt, hogy kiépített működtetésről beszélhetünk. A gyakorlatban egyáltalán nem mutatkozik meg a falusi turizmus komplex termékként való jelenléte és kínálata. A folyamatban kizárólag a falusi szálláshelyek vannak jelen. [...] A kialakulatlan menedzsment-folyamatok kevésbé tesznek hozzá a népszerűsítéshez, sőt a kárpátaljai TDM szervezeti kezdeményezések gyakran sajnos nem hívják fel a figyelmet az épített örökségekre sem Kárpátalja, sem Ukrajna további területére nézve. Ugyancsak életszerű példa, hogy Magyarországon sem mutatkozik meg kínálatként Kárpátalja több turisztikai kínálata.

FORRÁSOK

Könyvek, tanulmányok:

- A. K. Davidson. [2012]. Anglican Church - Anglicans in the 20th and 21st centuries', Te Ara - the Encyclopedia of New Zealand, updated 15-Nov-12
- Bacsi Zs., Forman B., Káposzta J., Nagyné Molnár M., Péter B. [2007]. Regionális Gazdaságtan. DE ATC AVK.
- Bakos I. M.; Tamus A.; Takácsné Gy. K. [2014]. Acta Carolus Robertus 4.; - Vidékfejlesztési Támogatások Területi Eltérései Romániában és Magyarországon
- Baross Gábor Terv. [2014].
- Beghauer S. [2011]. Határmentiség és a turizmus sajátos összefüggései Kárpátalja magyar lakta területein. Tér és Társadalom 25. évf. 4. szám, 2011
- Berghauer S. [2012]. A turizmus kitörési pontja Kárpátalján [?]. PTE, Pécs 2012
- D. L. Brown, L. Kulcsár - Rural Families and Rural Development in Central and Eastern Europe; EASTERN EUROPEAN COUNTRYSIDE 6:[6] pp. 5-23. [2000]

- Fekete M., Nyíri Zs. A Vág-Duna-Ipoly Eurorégió turizmusának fejlesztési lehetőségei. Turizmus Bulletin, IV. évf. 3.szám
- Gubán P.: Fenntartható turizmus- és erőforrás használat a vidékfejlesztésben. ÖKO X. évf., 3. és 4. szám
- Gyuricza L. [2013]. A szlovén-magyar határvidék turizmusföldrajzi vizsgálata. Pécs 2013
- Horváth A. [2010]. A területi turizmusfejlesztés lehetőségei a Székelyföldön
- Hurton Zs. [2010]. Terület- és településfejlesztés szakszigorlat. Szege-di Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Tanszék.
- J. Swarbrooke. [1999]. Sustainable Tourism Management. CABI, 1999 - 371 oldal
- Jávorka K. [1999]. Fenntarthatóság-területfejlesztés-vidékfejlesztés. A fenntartható mezőgazdaságtól a vidékfejlesztésig. IV. Falukonferencia, Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja, 175-178.
- Jávorka K. [2000]. Az Európai Unió vidékfejlesztési politikája. In: FVM, A SAPARD előcsatlakozási programra felkészítő képzés tananyaga kistérségek számára. Scola Kiadó, 2.
- Kárpát Medencei Gazdák Együttműködése. [2009]. Kárpát Medencei Vidékfejlesztési Stratégia 2012-2020.
- Király Cs. [2014]: Partium vidéki örökségei és ezek turisztikai hasznosításának lehetőségei
- Kiss T. [1995]. Romániai Magyar Közösség. Etnikai Társadalom. Támponok az erdélyi etnikai rétegződési rendszer vizsgálatához Közösségi Vidékfejlesztés. Tájékoztató Az Európai Unió LEADER Programjáról. [2006]. Új Magyarország Vidékfejlesztési Program Irányító Hatóság. Felelős kiadó: dr. Forgács Barnabás. - Kiadvány Köztársasági Elnöki Hivatal. Ablonczy B., Bakk M., Bárdi N., Bitskey B., Csernicskó I., Csete Ö., Gyurgyík L., Horváth Gy., Horváth I., Kiss T., Lelkes G., Misovicz T., Öllös L., Papp Z. A., Setényi J., Sólyom L., Szabómihály G. [2010]. Határon Túli Magyarság a 21. században
- Lengyel I. & Rechnitzer J. [2004]. Regionális gazdaságtan. Dialóg Campus, Budapest-Pécs
- Lengyel I. [1994]. A telephelyválasztás. In Rechnitzer J. [szerk.]: Fejezetek a regionális gazdaságtan tanulmányozásához. MTA RKK, Győr-Pécs, pp. 35-68.
- Lengyel I., Mozsár F. [2002]. A külső gazdasági hatások [externáliák] térbelisége. Tér és Társadalom 16. évf. 2002/02.

- Lengyel M. [2004]: A turizmus általános elmélete. Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája – Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző, Bp., 525.
- Magyar T. [2003]. A vidékfejlesztés helyzete és kilátásai az Agenda 2000 félidejekor
- Nemes Nagy J. [2009]. Terek, helyek, régiók. A regionális tudomány alapjai. Budapest: Akadémiai Kiadó, 350 p., [Modern Regionális Tudomány Szakkönyvtár]
- Nemzeti Vidékfejlesztési Stratégia 2011–2020. [2011]
- Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció. [2013]. Kárpát-Haza Fejlesztési Koncepció 2030
- Pearce, David. [1992]. „Green Economics.” Environmental Values 1.[1992]: 3–13.
- Petrea, Rodica [2004]. Turism rural în Munții Apuseni. Editura Universităţii Oradea, Oradea, 183.
- S. Miryala, A. Calimera, E. Macii, M. Poncino. [2013]. Proceedings of the 23rd ACM international conference
- Szlovákiai Magyar Közgazdász Társulat – Dél-Szlovákia/Felvidék regioális gazdasági fejlesztési terve; 2014.05. kiadvány
- Wallendums Á. [1998]. Az európai uniós csatlakozásból adódó agrár-feladatok humán és képzési vonatkozásai

Online források:

- Bumm hírlap [2013]: Dél-Szlovákia munkanélküliségi ráta:
http://www.bumm.sk/archivum/2013/01/23/77912_fokozottan-sujtja-a-munkanelkuliseg-a-magyar-jarasokat-a-felvideken
- ELARD [European Leader Association for Rural Development]:
 Bottom-up approach; Weblap elérhetőség: http://www.elard.eu/en_GB/the-bottom-up-approach
- ELTE, Földtan- és Földtudományi Intézet: Nemes Nagy József:
<http://geogr.elte.hu/>
- Európai Parlament. Európai Unió Fejlesztési Alap: <http://www.europarl.europa.eu/portal/en>
- Európai Területi Társulás: <http://egtc.kormany.hu/index>
- EUROSTAT: NUTS rendszer felépítése:
<http://ec.europa.eu/eurostat>
- INTERREG Europe:
<http://www.interregeurope.eu/>

Komárom város honlapja: <http://www.komarom.hu/index2.html>
KSH. Népszámlálási Adatok [2011], [2001]: www.ksh.hu
Latin-Magyar online szótár: Rurális jelentése:
<http://dictzone.com/latin-magyar-szotar/rurális>
Nemzeti Agrárprogram. Adalmi Vita; 1997:
http://fn.hir24.hu/gazdasag/1997/03/26/nemzeti_agr_rprogram_adalmi_vita/
Nemzeti Fejlesztési Minisztérium: Törvény a Területfejlesztés- és Településfejlesztésről: <http://www.kormany.hu/en>
Net Jogtár honlapja: Törvény a Területfejlesztés- és Településfejlesztésről: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99600021.TV
OECD. EU-15 tagállamok: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=6805>
OECD: New Rural Paradigm: <http://www.oecd.org/regional/regional-policy/thenewruralparadigmpoliciesandgovernance.htm>
Responsible Tourism Partnership; Internetes elérhetősége:
<http://responsibletourismpartnership.org/what-is-responsible-tourism/>
TEIR. Területi Információs Rendszer: <https://www.teir.hu/>
Wikipedia: Harci helyzetek Ukrajnában: http://en.wikipedia.org/wiki/War_in_Donbass

MELLÉKLETEK

4. táblázat: Foglalkoztatottak eloszlása Románia és Szlovákia területein a 2000-es évek elején:

Gazdasági Ágazat		Románia		Szlovákia	
		Összes	Magyar	Összes	Magyar
Primer Szektor	Mezőgazdaság, Halászat és Erdőgazdálkodás	27,1	17,6	7	13
Szekunder Szektor	Bányászat	1,9	1,9		
	Gyáripar	24,2	34,7		
	Energetikai Ipar	2,3	2,1		
	Építőipar	6,2	7		
	Összesen	34,7	45,6	42,4	39,4
Tercier Szektor	Kereskedelem	10,5	12,4		
	Vendéglátás	5	4,8		
	Szállítás és kommunikáció	1,9	1,3		
	Pénzügy szektor	3,6	2,6		
	Közigazgatás, belügy, honvédelem	5,7	3,2		
	Tanügy	4,8	5,4		
	Egészségügy	4,2	4,3		
	Más szolgáltatás	2,2	2,6		
	Magánháztartás	0,3	0,2		
	Összesen	38,2	36,8	50,6	47,6

[Forrás: Határon Túli Magyarság A 21. Században; Tanulmánykötet 2006-2008]³⁴

³⁴ Ablonczy et al., 2010 - Határon Túli Magyarság a 21. században; Tanulmánykötet; Köztársasági Elnöki Hivatal

3. ábra: 2007–2013 közt megvalósuló HU-RO projektek:

A projekt címe	A program típusa	A projekt teljes értéke (EUROban)	A projektzáró időpontja
Román- magyar folyosó biodiverzitás megőrzése érdekében	PHARE CBC	2.600.000	2007 november
Egység és diverzitás a Hajdú-Bihar – Bihar Eurorégió turizmusában	PHARE CBC	74.200	2007 december
A hagyományos kézműves foglalkozások, mint lehetőség a Bihar - Hajdú-Bihar Eurorégió fenntartható fejlődéséhez. Kulturális útvonalak Bihar és Hajdú-Bihar megyékben.	PHARE CBC	45.299	2009 augusztus
Közös tematikus turisztikai csomagok integrált kifejlesztése és népszerűsítése a Bihar–Hajdú-Bihar Eurorégióban	PHARE CBC	102.341	2009. 11. 15.
Az Észak-Kelet Alföld és az Erdélyi Szigethegység természetbarát turisztikai lehetőségeinek (falusi turizmus, ökoturizmus) fejlesztése	HU-RO	141.071	2010. 11. 15
"Kaland, pihenés, szórakozás" -A turizmus fejlesztése Hajdú-Bihar és Bihar megyékben	HU-RO	510.795	2011. 04. 30
Közös turisztikai programcsomagok innovatív megvalósítása Hajdú-Bihar és Bihar megyékben a turizmusfejlesztés érdekében	HU-RO	96.510	2011. 05. 31
A tematikus falusi turizmus közös fejlesztése és integrált népszerűsítése a Hajdú-Bihar – Bihar Eurorégióban	HU-RO	174.866	2012. 06. 30
Kulturális örökség érvényesítése a határon átnyúló turizmus és üzleti élet fellendítése érdekében	HU-RO	505.920	2012. 06. 06
Turisztikai inkubátorház létesítése a határon átnyúló turizmus fejlesztése érdekében	HU-RO	552.633	2013. 06. 30.
TOTAL		4.803.635	

[Forrás: Király; 2014]³⁵

³⁵ Király Cs. – Partium vidéki örökségei; 2014

PASSZÍV SPORTTURIZMUS ERDÉLYBEN

■ SZATMÁRI BENCE ■ benceszatmari@yahoo.com

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Földrajz Kar, Magyar Földrajzi Intézet

■ Témavezető: COZMA LUJZA TÜNDE

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Földrajz Kar, Magyar Földrajzi Intézet

BEVEZETŐ

Jelen dolgozatom témájaként azért választottam az erdélyi passzív sportturizmus feltérképezését, mivel már régóta foglalkoztat az a kérdés, hogy területünkön mennyire tölt be fontos szerepet a turizmusnak ezen ága. Egy másik ok, amely nagyban hozzájárult ahhoz, hogy ezt a témát válasszam az az, hogy ilyen jellegű felmérések még nem igazán készültek régióinkban, ezzel pedig valami újat, hasznosat mutathatunk fel, amely irányadó lehet a turizmus fejlesztésének szempontjából.

Dolgozatom címe jól tükrözi azt, hogy mire is keressük a választ az elkövetkezendő néhány oldalban: az Erdélybe érkező turisták sportlátogatással kapcsolatos szokásait kívánjuk felmérni. Publikációm címében megjelenik Erdély is, mint felméréendő terület. Erdély alatt jelen esetben egész Nyugat-Romániát értem, azaz a bányászati és a partiumi területeket is a történelmi Erdély mellett.

A SPORTTURIZMUS FOGALMA

A sportturizmus fogalma nem egyértelmű, sokan sokféleképpen értelmezik. Szűkebb értelemben azt tekintjük sportturistának, akinek elsődleges utazási motivációja a sport. Tágabb értelemben ide sorolhatjuk a sportolókat és a rendezvényeket megtekintő egyéneket is.

Az első meghatározása a sportturizmusnak Halltól származik még 1992-ből, aki szerint a sportturizmus egy „nem kereskedelmi célú utazás, melynek célja a sporttevékenység végzése vagy annak szem-

lélése, mindez az otthoni környezettől különböző helyszínen”. [HALL, 1992, in BRENT-DARYL, 1994:192] Egy másik szempont szerint, amelyet Hudson fogalmazott meg 2003-ban „... a sportturizmus azokat az állandó lakhelytől való elutazásokat tartalmazza, amelyek célja a versenysportban vagy a rekreációs sportban való részvétel vagy azok megtekintése, de lehet célja valamely sporttal kapcsolatos helyi vonzóerő megtekintése, mint pl. sportmúzeum, sportstadion, hírességek csarnoka, stb”. [HUDSON, 2003:2-4]

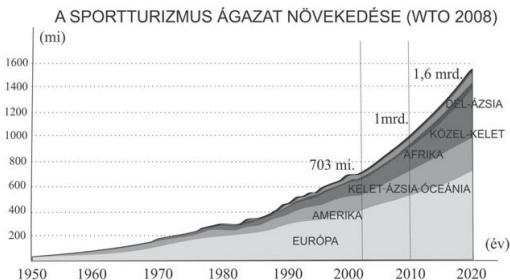
A sportturizmus általános definiálásában két fő formát különböztethetünk meg: passzív sportturizmust és aktív sportturizmust.

A **passzív sportturizmusban** a turista egy sporteseményre érkezik látogatási céllal, ahol maga nem végez sporttevékenységet. Emellett turisztikai szolgáltatásként étteremben étkezik, megnézi a rendező települést és ott is száll meg. Ezzel szemben az **aktív sportturizmusban** a turista sporttevékenység céljából utazik lakhelyéről egy másik településre és közben egyéb turisztikai szolgáltatást vesz igénybe. [BÁNHIDI-LEBER, 2011]

A SPORTTURIZMUS ÁLTALÁNOS HELYZETE

A sportturizmus az utóbbi évtized egyik legjobban fejlődő ága a turizmusnak. [WTO, 2008] A sport és a turizmus társadalmunk két „megaterülete”, amely milliárdokat mozgósít. E két terület találkozási eredményezte a sportturizmus kialakulását és fejlődését. [RÖTHING 1992, GIBSON 1998, DREYER 2002] Ez főként azzal magyarázható, hogy mindkét terület az ember fejlődését, boldog és egészséges életvitelét, szabadidejének hasznos eltöltését támogatja. [BÁNHIDI-LEBER, 2011]

1. ábra: A sportturizmus ágazat növekedése [WTO, 2008]

PASSZÍV SPORTTURIZMUST BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

A leglátogatottabb rendezvényeken kívül [ezek az Olimpia, a Futball Világbajnokság és a Forma 1-es nagydíjak] a következő befolyásoló tényezők határozzák meg azt, hogy egy sportesemény mennyire nyeri el a nagyközönség érdeklődését:

- sportrendezvény rangja, presztízse
- sportág típusa: vannak népszerűbb, látványosabb, élőben élvezetes sportágak [foci, kézilabda, hoki, atlétika], illetve vannak olyan sportágak, amelyet sokan néznek, de inkább televízión keresztül; ezek nyilván sajnos kevesebb látogatót vonzanak a helyszínre
- szurkolók aktivitása: mennyire hajlandóak az adott sportág szurkolói akár külföldre is elutazni, csakhogy élőben követhessék a sporteseményt
- verseny helyszíne: mennyire könnyen megközelíthető, a helyszínhez közelebbi országokból mindig többen jöhetnek
- résztvevő nemzetek összetétele: ha egy ország sikeres egy sportágban, a sportszeretők szívesebben utaznak a csapattal a versenyekre [Tematikus szakmai háttéranyag; Sportturizmus:6-7]

AZ ERDÉLYI SPORTTURIZMUS

A kommunizmus során nemhogy sportturisták, de átlagos turisták sem igen fordultak meg Erdély területén, ezért konkrét sportturizmusról nem beszélhetünk. A rendszerváltás után ugyan megnyíltak az országhatárok, de a passzív sportturizmus továbbra sem volt népszerű a külföldiek körében. Az aktív sportturizmus azonban feljövőben volt, ez főként Brassónak és a környező síparadicsomoknak volt köszönhető, ahová szívesen ellátogattak külföldi vendégek is téli sportokat űzni.

A passzív sportturizmus stagnálásának fő okai a rossz infrastruktúra, az erdélyi látványsportok sikertelensége illetve az Erdélyről kialakult sztereotípiáknak volt köszönhető. A 2000-es évek közepétől aztán valami megmozdult az erdélyi sportban: stadionokat, csarnokokat kezdtek építeni, a sportcsapatok fejlődni kezdtek, szép lassan bekerültek a bővebb európai elitbe.

Az első úttörő a Kolozsvári Vasutas labdarúgócsapata volt. A régebben szebb napokat is megélt csapatot egy erdélyi születésű üzletember megvásárolta még 2002-ben, majd három év alatt az első osztályig repítette a gárdát. A sikerek folytatódtak, a csapat pedig

2008-ban már a Bajnokok Ligája főtábláján találta magát, ezzel pedig olyan csapatokat hozott el Kolozsvárra mint a londoni Chelsea vagy az AS Roma. Ezen csapatok hatalmas szurkolói bázissal rendelkeznek, így nem csoda, hogy sokan döntöttek amellett, hogy szeretett csapatukat elkísérik idegenbe is. Egy-egy ilyen mérkőzésre azonban nemcsak a külföldi csapat szurkolói érkeztek tömegesen, az ország minden részéről kíváncsiak voltak ezekre a sztáralakulatokra a futball szerelmesei. Jól látható tehát, hogy az ilyen jellegű rendezvények óriási tömegeket képesek megmozgatni, amely a város turizmusát nagyban fellendítheti. A kolozsvári gárda 2010-2011-es szezonban ismét bejutott a Bajnokok Ligájába, majd a 2012-2013-as szezonban szintén megismételte ezt a bravúrt, amely érthető módon újból nagy turistaérkezést generált.

Kolozsvár városa kapott a lehetőségen, a 2011-es évre pedig felhívott egy 30 000 fős multifunkcionális futballarénát a belvárostól nem messze. Ebben a stadionban úgy atlétikai versenyeket mint nemzetközi fontosságú futballmérkőzéseket le lehetne bonyolítani, azonban ezidáig a stadion sport terén kihasználatlanul maradt. Az aréna közvetlen szomszédságában fedett sportcsarnok épült, amelyben főként kézilabda és kosárlabda-meccseket rendeznek, de újabban teniszmérkőzések helyszínéül is szolgál.

Erdély másik húzó csapatsportága a vízilabda lehet, amelynek fellegvára Nagyváradon található. 2007 áprilisában átadták az olimpiai medencét, azóta pedig számos, nemzetközileg is jegyzett rendezvénynek volt házigazdája a komplexum: 2008-ban férfi Ifjúsági Vízilabda Világbajnokságot szerveztek itt, 2010-ben a Világliga mezőnye látogatott el ide, majd 2012-ben a Bajnokok Ligája legjobb négy csapata küzdött meg Nagyváradon Európa legjobb klubcsapata címéért. Emellett a helyi klubcsapat itt vívja meg évről-évre a nemzetközi kupákban a mérkőzéseit, a román válogatottnak is itt van a székhelye, sőt, rendszeresen visszatérő vendég a kilencszeres olimpiai bajnok magyar vízilabda válogatottnak. Jól látható, hogy nagyon nagy potenciál van ebben a sportágban, a városvezetés pedig igyekszik minél többet tenni azért, hogy Nagyvárad az európai vízilabdázás meghatározó célpontja legyen. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint a 2012-es év végén átadott öt csillagos szálloda a sportlétesítmény közvetlen szomszédságában, amely maximális kényelmet biztosíthat úgy a csapatoknak, mint az őket elkísérő szimpatizánsoknak.

Erdély területén fokozatosan egyre népszerűbbé válik a kézilabda és a kosárlabda is [úgy a férfi mind a női szakág], Kolozsvár női kézilabdacsapata például a 2012-2013-as szezonban bejutott a Bajnokok Ligája főtáblájára is, Nagybánya városa az idén képviselteti magát ugyanott, azonban egyelőre ezt a két sportágat nem említhetjük egy lapon az előző kettővel: egyrészt azért, mert gyenge az infrastruktúra, másrészt pedig azért, mert a csapatok még nem tartoznak közvetlenül az európai elitbe. Főként Székelyföld területén nagyon népszerű a jégkorong, a liga átszervezése nyomán pedig elég sűrűn találkoznak magyarországi csapatokkal, amely szintén turistavonzást válthatna ki, azonban jelenleg ez még nagyon kezdetleges fázisban van, legfeljebb a válogatott mérkőzések mozgatják meg a szurkolókat.

Fontosnak tartok még megemlíteni néhány más sportágat is, amelyben az erdélyi sportolók sikeresnek számítanak. Elsősorban ki kell emelni a tornát, amelyben az itteni sportolók világ elitjébe tartoznak, azonban magas számú turistaérkezést képtelen generálni. A teniszben jelenleg nagy potenciál van, rangos versenyeknek ad otthont az új kolozsvári sportaréna, azonban vélhetően amint Bukarestben átadják az épülőben lévő csarnokot, a sporteseményeket a fővárosban fogják rendezni. Kolozsvárnál érdemes kiemelni a snookert is, hiszen a közelgő Európa Bajnokságnak a kincses város ad majd otthont, mivel Bukarestben nem készültek el időben a szükséges felújításokkal. A technikai sportok kedvelői bátran ellátogathatnak Erdélybe, hiszen gyakoriak az ilyen jellegű versenyek. Küzdősportokban sem áll rosszul területünk, elég gyakran rendeznek főként box, K1 és keleti harcművészetekből versenyeket, bár ezek főként helyi jellegűek. Az úszóversenyek szintén háttérbe szorulnak, pedig mint láttuk, Nagyváradnak akár lehetne ilyenekre is pályázni.

A fenti összeállításban jól látható, hogy nagyon sokrétű az erdélyi sportkínálat, bárki megtalálhatja a számára legmegfelelőbbet, azonban van két jelentős visszatartó erő: az egyik a bizonytalan infrastruktúra, a másik pedig annak a veszélye, hogy az adott rendezvény nem üti meg az elvárt színvonalat.

Ahhoz azonban, hogy felmérjük Erdély valós értékeit a passzív sportturizmus terén, jobban szemügyre kellett venni a potenciális látogatók igényeit, illetve természetesen azt, hogy hajlandóak-e egyáltalán ide látogatni. A legjobb módszer ennek kutatására a kérdőíves felmérés volt, amely segítséget nyújt nekünk abban, hogy információkat gyűjtsünk a megkérdezettek életkörülményeiről és szokásairól. „A kérdőív a társadalom- és természettudományok, a technika elért eredményeit, a művészet értékeit, vagy bármely más, közérdeklődésre számot tartó kérdés megválaszolására szolgáló lap” [Kacsó-Csorba-Vizi, 1995].

Dolgozatom témájából adódóan szükség volt az önálló adatgyűjtésre, amely több okból is hasznos volt: először is sikerült közelről megismerkednem a témával, saját kérdéseimmel pedig csak a számomra releváns válaszokkal kellett foglalkoznom; másodsorban nagyjából világos volt számomra már az elejétől kezdve, hogy kiknek fogom eljuttatni az on-line űrlapokat, hiszen több sporttal foglalkozó hírportált és fórumot is szinte napi rendszerességgel olvasok.

Kérdőívem 19 kérdést tartalmazott, amelyet három nyelven [magyar, román, angol] terjesztettem. Azért tartottam fontosnak ezen a három nyelven népszerűsíteni az űrlapot, mert zónánkban a román illetve a magyar nyelv a legelterjedtebb, az angolt pedig a világon szinte mindenhol megértik, így a kitöltésre bárki képes volt. A kérdőíveket a világhálón terjesztettem főként belföldi és magyarországi fórumokon, mivel úgy véltem, hogy Erdélybe ezekből a régiókból érkeznek a legtöbben. Ennek ellenére sikerült összegyűjtenem olyan országokból is releváns válaszokat, mint például Svájc vagy Svédország.

A kérdéssornak a következő volt a struktúrája: az űrlap első felében a szociál-demográfiai adatokat mértem fel; utána rátértem Erdélyre, mint felmérendő területre, ahol az érdekelt, hogy a megkérdezett járt-e már az említett területen; ezután kimondottan sportturizmussal kapcsolatos kérdésekkel találkozhatott a kitöltő, ám ha még sosem járt Erdélyben ezen okból, akkor meg volt a lehetősége arra, hogy az utolsó két kérdésre ugorjon, ahol arra kellett feleljenek, hogy a jövőben hajlandó lenne ide látogatni sportesemények meglátogatása céljából, és ha igen, akkor milyen rendezvényt tekintene meg.

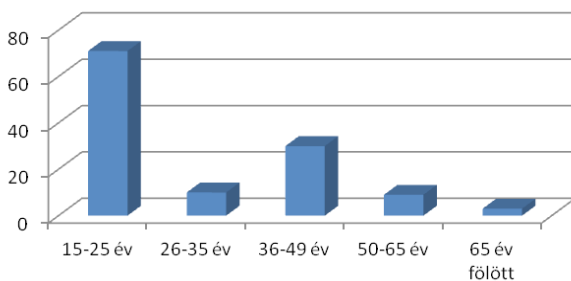
EREDMÉNYEK

Dolgozatom következő részében rátérek a kérdőív kiértékelésére. Az űrlapot nagyjából két hónapig terjesztettem a világhálón különböző sporttal foglalkozó oldalakon illetve ismerőseim körében. Ezalatt az idő alatt 123 érvényes válasz érkezett be, amelyet teljesen pozitívnak értékelek, hiszen még a száz kitöltőt is elérhetetlennek véltem a kérdőívterjesztés kezdetekor.

123 érvényes válaszoló közül 62 férfi és 61 nő töltötte ki a kérdőívet. Számomra ez azért volt meglepő, mert javarészt sportoldalakon terjesztettem az űrlapot, de mint a fenti példa mutatja sok hölgy is olvassa az ilyen tematikájú internetes oldalakat. Mindenféleképpen örömteli az, hogy a nők is kinyilvánították véleményüket a passzív sportturizmusról, a fele-fele arány pedig releváns következtetéseket eredményezhet.

A második kérdésben a válaszadók életkorára voltam kíváncsi. Korcsoport szerinti beosztást végeztem, így a kitöltő személyek választhattak a 15-25, 26-35, 36-49, 50-65 és 65 év fölött közötti értékekből. A felmérésben részt vevők életkora a következőképpen nézett ki:

2. ábra: A megkérdezettek életkora

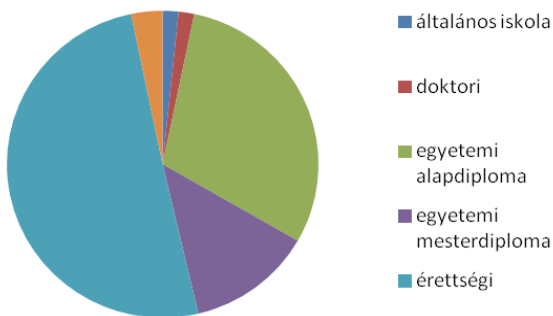

Jól látható a fenti oszlopdigramban, hogy a kitöltők több, mint fele fiatal. Ennek két oka is lehet: nekik van a legtöbb szabadidejük sporteseményekre utazni illetve ők használják legtöbbit az internetet. Saját tapasztalataim szerint mindkét megállapítás helytálló, hiszen körülnézve a lelátókon rengeteg fiatallal találkozhatunk, amely mindenféleképpen pozitív lehet a sportturizmus számára. Az internet pedig újszerűsége miatt általában a fiatalokat vonzza magához, sokkal jobban kezelik mint például a 65 év fölöttiek, számukra ez már a

mindennapi élet elengedhetetlen elemévé vált. A kitöltők közel egy-negyede 36-49 év közötti, amely azt bizonyítja, hogy ebben az időszakban az embereknek már van biztos jövedelmük és családjukkal, régi barátaikkal szívesen kiruccannak egy-egy sporteseményre. A 26-35 illetve az 50-65 év közöttiek összesen alig érik el a 15%-ot, ők az a korosztály akiket jelen helyzetükben alig vonzanak a sportesemények, míg 65 év fölöttiek összesen hárman töltötték ki az űrlapot, amely vélhetően az internet idegenségének köszönhető.

A következő kérdés a kitöltő végzettségére vonatkozott. A megjegyzésben szerepelt az a kitétel, hogy a válaszadó a már befejezett képzési szintet írja be. Mivel ennek a kérdésnek is kötelező volt a kitöltése, ezért itt is mindenki érvényes választ küldött vissza. A beküldött kérdőívekből a következő eredmény született:

3. ábra: A megkérdezettek iskolai végzettsége

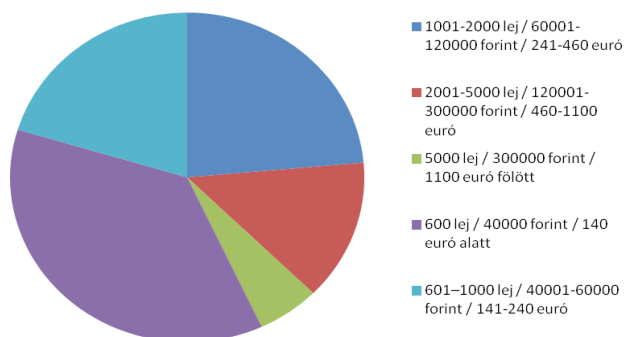
A második kérdés adataiból kiindulva elég egyértelmű itt is a helyzet: mivel a legtöbb kitöltő a fiatalok közül került ki, ezért a legtöbben érettségivel illetve egyetemi alapl diplomával rendelkeznek [összesen több, mint 80%]. Egyetemi mester diplomával a kitöltők 13%-a rendelkezett, doktorival összesen ketten, míg olyanok, akik középiskolát végeztek 4-en voltak. Szintén ketten rendelkeznek általános iskolai végzettséggel, de ők valószínűleg még csak alig töltötték be 15. életévüket, mindenesetre a jövőbeni sportturizmus szempontjából ők is fontos láncszemek.

A következő kérdés szorosan összefügg a harmadikkal, itt ugyanis a kitöltő foglalkozására voltam kíváncsi. A statisztikai ada-

tok alapján ismét jól kirajzolódik az, hogy főként a fiatal generáció szánta rá magát a kérdőív kitöltésére, hiszen kicsivel több, mint fele a kitöltőknek még diák volt. Ezt követte 30%-ban az alkalmazottak száma, ezután majdnem 9 százalékban vállalkozók töltötték ki az űrlapot. Ennél a kérdésnél megjelent egy olyan kitöltési lehetőség, ahol a megkérdezett saját maga írhatta be foglalkozását. Öten éltek is ezzel a lehetőséggel, ebből ketten egyszerre voltak diákok és alkalmazottak, míg egy-egy szabadúszó, református lelkipásztor és zenész is hozzájárult a kérdőív kitöltéséhez.

A következő kérdésben a kitöltők havi jövedelmére voltam kíváncsi. Mint majd a lenti diagramban látható lesz, ez az adathalmaz is szorosan kapcsolódik az iskolázottsághoz és a foglalkozáshoz, ugyanakkor kényes kérdésről lévén szó vélhetően nem mindenki adott pontos, a valóságot hűen tükröző választ.

4. ábra: A megkérdezettek havi keresete

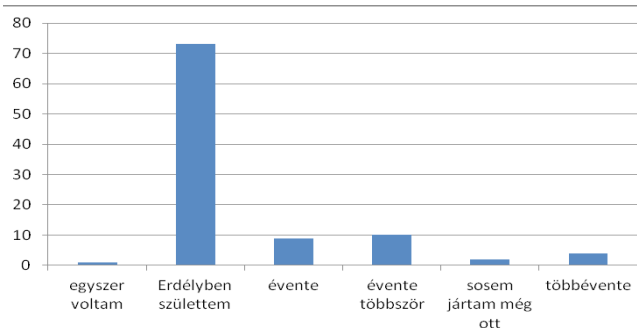
A fenti statisztikai adatok jól bizonyítják azt, hogy a passzív sportturizmus mindenkit érint és megmozgat valamilyen szinten nemtől, kortól, hivatástól és a keresettől függetlenül; vagy ha nem is érinti közvetlenül, legalább arra vette a fáradságot, hogy kitöltse a kérdőívet, amely szintén mérvadó lehet a későbbi felmérés során.

Kérdőívem hatodik kérdésében felmértem azt, hogy kinek hol található az állandó lakhelye. Nyílt kérdésről lévén szó az elemzés kissé nehézkes volt, ám a legfontosabb kérdésekre így is választ kaptam. A kitöltők közel 87%-a városban él jelenleg, amely hűen tükrözi azt, hogy inkább ez a réteg hajlamos egy-egy sportesemény megláto-

gatására. A kitöltők javarészt erdélyi magyarok voltak, a legtöbben Nagyváradról [a megkérdezettek 31%-a] és Kolozsvárról [17%] vállalkoztak arra, hogy visszaküldik a kérdőívet. Emellett sok székelyföldi visszacsatolás is érkezett [13%], de Magyarország különböző pontjairól is beérkezett jónéhány kitöltött űrlap [az összes megkérdezett 12%-a él nyugati szomszédságunkban].

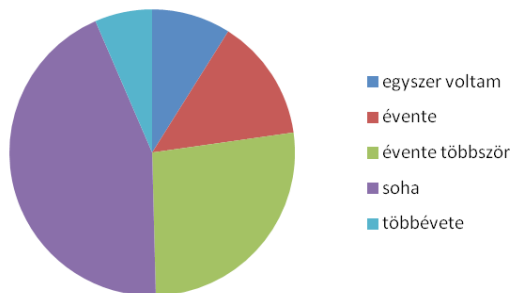
A szociál-demográfiai adatok felmérése után rátértem a kérdőív konkrét tárgyára, azaz igyekeztem választ kapni arra, hogy a kitöltők milyen gyakran járnak Erdélybe sportesemények megtekintése céljából. Arra azonban, hogy választ kapjak a kérdésre, először azt kellett felmérjem, hogy a kitöltők egyáltalán jártak-e már ebben a térségben.

5. ábra: A megkérdezettek válasza arról, hogy milyen gyakran járnak Erdélyben

A megkérdezettek közül mindössze ketten nem jártak még Erdély területén, közel hetven százalékuk pedig itt született. A felmérésben részt vevők tehát ismerik a felméréendő területet, a kérdés már csak az, hogy sporteseményekre járnak-e ebben a zónában. A milyen rendszeresen látogat Erdélybe sportesemények látogatása végett kérdésre a következő adatokat kaptuk:

6. ábra: A megkérdezettek válasza arról, hogy milyen gyakran járnak sporteseményekre Erdélybe

Jól látható, hogy a kitöltők közel fele még nem járt térségünkben azon okból vezérelve, hogy meglátogasson bizonyos sportrendezvényeket. A kitöltőknek több, mint az egynegyede azonban évente többször is utazik ebből a célból, vélhetően ők azok, akiket a leginkább érdekelnek a sporttal kapcsolatos történések illetve elhivatottak saját településük sportcsapatainak eredményei iránt. 15 százalék körüli az aránya azoknak, akik évente utaznak el egy-egy sportesemény megtekintése érdekében, illetve vannak olyanok is, akik többévente járnak Erdélyben sportrendezvényekre [8 kitöltő]. 11 személy életében egyszer járt régióinkban mérkőzések megtekintése végett, ők vélhetően egy számukra kiemelt fontosságú összecsapást tekintettek meg vagy pedig egyszerűen csak úgy hozta a sors, hogy véletlenül odakeveredtek.

Mint az előző ábrán láthattuk, a 123 megkérdezettből 54-en még sosem jártak Erdélyben azért, hogy meglátogassanak bizonyos sporteseményeket. Ennek ellenére 69 személy töltötte ki az utolsó előtti rubrikát, így ki kellett szűrni a kétes válaszokat. Miután ez megtörtént kiderült, hogy az értékelhető választ adók közül 29-en szívesen ellátogatnának Erdélybe valamilyen sportesemény meglátogatására, 25-en viszont egyáltalán nem érdeklődnek az itt zajló mérkőzések iránt.

Arra is kíváncsi voltam, hogy azok, akik ellátogatnának ide sportrendezvények követése végett milyen eseményeket tekintenék meg. Több válaszlehetőség is megjelölhető volt, hiszen nem feltétlenül csak egyfajta sporteseményt látogathat meg a szurkoló. Itt is találkoztam

azzal a problémával, hogy olyanok is kitöltötték ezt a kérdést, akik az előző lehetőségnél elutasították azt, hogy valaha is ide utaznának azért, hogy sporteseményeket tekintsenek meg, illetve volt olyan is, aki bár rendszeresen jár sporteseményekre mégis kitöltötte ezt a rubrikát. Így tehát egy újabb szűrést kellett végezni, amely után a következő eredmények születtek: a 29 válaszadóból 22-en szívesen utaznának egy labdarúgómérkőzés kedvéért Erdélybe, amellyel a megkérdezettek körében ez lett a legnépszerűbb sportrendezvény; ezt követi holtversenyben a kosárlabda és a jégkorong 21-21 jelöléssel. Ez a két sportág fejlődött az utóbbi években a legdinamikusabban Erdély területén, éppen ezért sokan lennének kíváncsiak egy-egy igazi erdélyi rangadóra. Ezt követi a kézilabda, amelyre 19-en látogatnának el szívesen; számomra ez azért meglepő, mert Erdélyben évek óta nincs kiemelkedő kézilabdacsapat sem a női, sem pedig a férfi szakágban. Vélhetően az egyre gyorsabb és izgalmasabbá váló sportágat sokan megkedvelték az utóbbi években, egy (vagy akár több) eredményes csapattal pedig magas turistavonzást lehetne kiváltani. Hármas holtversenyben, 8-8 potenciális látogatóval áll a vízilabda, a torna és az atlétika, ezt pedig a röplabda követi 7 szavazattal. A két látványsportág háttérbe szorulása könnyen magyarázható azzal, hogy míg a vízilabda főleg Nagyváradon örvend nagy népszerűségnek, a röplabda fellegvára pedig Zilahon van, a többi erdélyi városban pedig szinte nem is űzik ezeket a sportokat. Bár az atlétika és a torna is nagyon élvezetes sportágak, mégsem tartogatnak annyi izgalmat a nézők számára mint a csapatsportok; ennek köszönhető az alacsonyabb potenciális látogatószám is. A kérdésnél itt is volt egy olyan lehetőség, hogy a kitöltő személy beírhatta egy külön részbe az általa választott sportágat. Hárman éltek is a lehetőséggel, hiszen tájfutásra, biciklitúrára és hegyi kerékpárversenyre is előszeretettel érkezne Erdélybe 1-1 személy a megkérdezettek közül.

A többi kérdés mind olyan személyeket érintett, akik jártak már Erdélyben sporteseményeken. A kitöltők 56%-a járt már Erdélyben azon célból, hogy kilátogasson egy-egy sporteseményre. Egyes részeknél itt is szükség volt az adatok többszöri ellenőrzésére, hiszen olyanok is kitöltöttek bizonyos részeket, akik az előzőekben azt írták, hogy sohasem jártak még Erdélyben sportesemények megtekintése céljából.

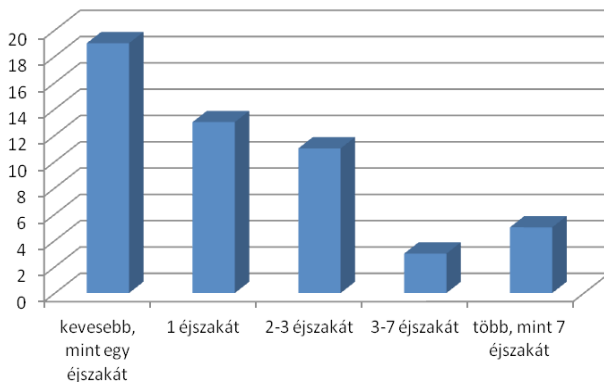
Ebben a részben először arra kerestem a választ, hogy mely sporteseményekre szoktak járni azok, akik Erdélybe érkeznek. Itt is több lehetőséget lehetett egyszerre bejelölni annak függvényében, hogy ki milyen rendezvényekre szokott ellátogatni, illetve természetesen nemcsak az általam felvetett sportágakat lehetett beírni. A 69 beérkezett válaszból 48-an már jártak labdarúgómérkőzésen, amely az összes megkérdezett közel 70%-a. Ezt egyáltalán nem tartom meglepőnek, hiszen ez a világ legnépszerűbb sportja, az emberek nagy része amikor sportra gondol, akkor egyből a futball jut eszébe. Nem mellékesen Erdélyben ez a sportág rohamosan fejlődik, a közelmúltban egy nagyon szép stadiont adtak át Kolozsváron, illetve a többi erdélyi városban is modernizálják a futballarénákat. A labdarúgás után egy elég nagy úr következik, majd nagyjából egy szinten áll látogatottság szempontjából az erdélyi kosárlabda, kézilabda és vízilabda [az összes kitöltő 20-25%-a szokott ilyen rendezvényekre kilátogatni]. A következő érdekes adat a jégkorongnál található, a beérkezett érvényes válaszadók közül mindössze 5-en [kevesebb, mint 10%] szokott hokimérkőzésekre kilátogatni. Ez meglepően kevés, főleg annak fényében, hogy a potenciális látogatók nagyon nagy százaléka lenne kíváncsi egy-egy jégkorong összecsapásra. A hokival egy szinten áll az atlétika, majd ezt követi sorban a röplabda [4 jelölés], a torna, a triatlon, a bicikliversenyek és a futóversenyek [2-2 szavazat], a sort pedig a rögbi zárja egyetlen potenciális látogatóval.

Összehasonlítva a lehetséges látogatottsággal az egyetlen igazán feltűnő adateltérés az előbb már említett jégkorongnál található, hiszen valójában a kitöltők közül kevesen látogatnak ki ilyen rendezvényre, a hajlandóság viszont egyértelműen megvan az emberekben. Talán érdemes lenne erre a sportágra több figyelmet szentelni...

Természetesen az is érdekelt, hogy mely erdélyi városokba látogatnak el a turisták akkor, amikor ide utaznak sporteseményeket megtekinteni. Egyértelműen kijelenthető, hogy Erdély sportfellegvára Kolozsvár, a megkérdezettek pontosan kétharmada járt már ebben a városban sportesemények megtekintése céljából. Ez nem meglepő, hiszen itt nagyon sokrétű a sportélet, szinte az összes látvány-sportban van első osztályú csapata a városnak, ugyanakkor válogatott mérkőzéseket is szoktak rendezni itt. Második helyen Nagyvárad áll, ide a megkérdezettek 28%-a látogatott már el sporteseményre; vélhetően a húzó sportág nem más, mint a vízilabda. A székely

városok sem maradtak ki a felsorolásból, Csíkszeredában a kitöltők közel hét százaléka járt már valamilyen sportrendezvényen, de Gyergyószentmiklósról, Sepsiszentgyörgyre és Székelyudvarhelyre is érkeztek már turisták csak azért, hogy kilátogassanak egy mérkőzésre. Marosvásárhelyen szintén fordultak már meg turisták csak azért, hogy részt vegyenek egy sporteseményen. A felsorolásban helyett kapott még Nagyenyed, Zilah, Kézdivásárhely, Székelykeresztúr, Kovászna, Tusnádfürdő, Temesvár, Nagyszeben és Arad is. Turizmus szempontjából nagyon fontos az, hogy a turista hány éjszakát tölt az adott régióban, amikor elérkezik az úticéljához. Kérdőívemben azt is igyekeztem felmérni, hogy a sportmérkőzések céljából történő utazás során a turista hány éjszakát tölt az adott településen. Íme az eredmények:

7. ábra: A turisták szállásbérletési szokásai

Jól látható, hogy az emberek többsége éppen csak a mérkőzés idejére érkezik a városba, legjobb esetben is legtöbb egy éjszakát tölt el a turista a találkozó helyszínén.

Kérdőívem következő részében arra kerestem a választ, hogy milyen eszközzel közelítik meg az ide érkező passzív sportturisták a mérkőzés helyszínét. A válaszadók több, mint háromnegyede autóval érkezik, amely nagyrészt annak köszönhető, hogy a vasúti és a légi infrastruktúra nem a legmegfelelőbb vidékünkön, illetve a magas árak miatt autóval nagyjából ugyanannyiba kerül az út, mint bármilyen más szállítóeszközzel. A beérkező turisták 18%-a használja a vonatot, mint szállítóeszközt, repülővel pedig csak elvétve érkezik egy-

egy utas. Érdekes, hogy autóbusszal senki nem utazik a kitöltők közül Erdélybe. Jól látható ebből az adathalmazból, hogy az infrastruktúra alapos fejlesztést igényel abban az esetben, ha minőségi sportturizmust szeretnénk Erdély területén.

Miután megtudtuk, hogy hova, mennyi időre és mivel érkezik a passzív sportturista, arra is fényt kell deríteni, hogy kivel utazik legszívesebben. A felmérés alapján az esetek több, mint kilencven százalékában az emberek barátaikkal, ismerőseikkel utaznak sporteseményekre; 8%-ban rokonokkal illetve családtagokkal és mindössze 2%-ban egyedül. Ez a statisztikai adat jól tükrözi azt a tényt, hogy az embereknek szükségük van társaságra olyankor, amikor elmennek kikapcsolódni.

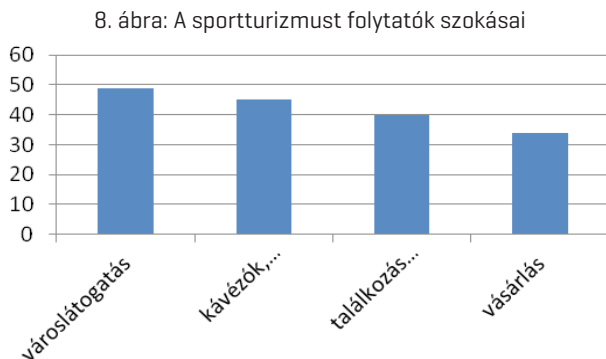
Kérdőívemben újabb három kényes kérdés következett, amelyekre nem válaszol mindenki szívesen: arra voltam kíváncsi, hogy egy nap alatt egy fő mennyi pénzt költ szállásra/utazásra/étkezésre, belépőjegyre illetve vásárlásra/egyéb programokra. Ezeknél a kérdéseknél fordult elő először az, hogy kevesebb érvényes választ kaptam, mint ahányan ki kellett volna töltsék az illető rubrikákat. Itt végül átlagot vontam a beérkezett számadatokból, így próbáltam meg relevánssá tenni azt, hogy egy fő egy nap alatt átlagosan mennyit költ különböző szolgáltatásokra és szükségletekre.

Először is azt számoltam ki, hogy belépőkre átlagosan mennyit költ egy Erdélybe érkező turista. A 83,5 lejes átlagérték nekem kicsit soknak tűnik, hiszen ennyi pénzből nagyon jó helyre lehetett már belépőjegyet is váltani egy-egy Bajnokok Ligája találkozóra; sokan vélhetően rosszul értelmezték a kérdést, ezért születhettek kiugróan magas értékek [több helyen találkoztam 300-400 lejes értékekkel is, ez azért egyelőre még nem reális térségünkben]. A belépők után a szállásra, utazásra és az étkezésre költött napi összeg kiszámításával foglalkoztam. Átlagosan 116 lejt költ egy-egy turista ezen szükségletekre, amely nagyjából tükrözi is a valóságot. Itt is találkozhatunk kiemelkedően magas összegekkel [volt olyan kitöltő is, aki 1000 lejt írt be, mint ilyen nemű költség], de voltak nagyon alacsony adatok is [5-10 lejes értékek]. Azért tűnik nekem reálisnak ez a része a kitöltésnek, mivel sokan csak éppen átutaznak a városon, élelmet visznek magukkal, így éppen csak az üzemanyagra vagy a szállítóeszközre váltott jegyet kell kifizessék. A harmadik költségekkel kapcsolatos kérdésben arra akartam fényt deríteni, hogy a passzív sportturista

mennyi pénzt szán vásárlásra illetve egyéb szórakoztató programokra. Számításaim szerint átlagosan alig több, mint ötven lejt költ egy-egy turista konkrétan a kikapcsolódásra, amely hűen tükrözi azt, hogy régióinkban egyelőre nincsenek olyan egységek, ahol nagyobb összegeket fizethetne az ide érkező turista.

Mint ahogy néhány oldallal ezelőtt is láthattuk nagyon heterogén volt a felmért csoport, a szegény egyetemistáktól egészen a felsőbb rétegekig mindenféle anyagi javakkal rendelkező egyén kitöltötte az űrlapot. A fenti adatok alapján egy nap alatt egy átlagos passzív sportturista kicsivel több, mint 250 lejt hagy az adott városban mindent összevetve, amely tekintve a romániai bérezéseket egyáltalán nem tekinthető rossznak. Ezen az értéken a jövőben pedig csak javítani lehet, hiszen a sportélet Erdély területén rohamosan javul, egyre korszerűbbekké válnak a létesítmények, már csak az úthálózatokat és a városi infrastruktúrát kéne modernizálni, ezzel pedig elérhetővé válhat az, hogy a turista akár ennek az összegnek a dupláját is Erdélyben hagyja...

Kérdőívem utolsó pontjában arra kerestem a választ, hogy a sportesemények látogatása mellett mivel töltik el idejüket az Erdélybe érkező turisták. Ennél a kérdésnél is lehetősége nyílt a kitöltőnek arra, hogy egyszerűen több válaszlehetőséget is bejelöljön.

A 69 érvényes válaszadó 71%-a tölti el a sportesemények megtekintése közötti idejét kávézók, éttermek és szórakozóhelyek felkeresésével, várost látogatni a turisták 65%-a megy el, a rokonlátogatással egybekötött utakat a passzív sportturisták 58%-a preferálja,

míg vásárolni alig több, mint egyharmada az utazóknak megy el. Ezek az adatok jól tükrözik azt a tényt, hogy igenis kell a turisták számára kiegészítő infrastruktúra, hiszen a sportesemények mellett szívesen megtekintik az illető várost, beülnek meginni egy kávé, esetleg egy sört vagy rokonaikkal elmennek megebédelni a sportesemény helyszínéhez közeli étterembe.

ÖSSZEGZÉS

A kérdőív nagyon sokat segített abban, hogy felmérjem az emberekben az utazási hajlandóságot Erdélybe sportesemények meglátogatása céljából. Mindenféleképpen elégedett lehetek azzal, hogy relatív sok visszaigazolást kaptam, amely által hasznos és vélhetően a valóságot tükröző információkat sikerült összegyűjtenem.

A kapott eredmények azt jelzik, hogy Erdély egy vonzó célterülete lehet hosszú távon az európai passzív sportturizmusnak, az emberek nagy részében ugyanis meg van a hajlandóság afelé, hogy régiókba érkezzenek sportesemények megtekintése végett. Ugyanakkor nagyon oda kell figyelni a megfelelő szállításra és a városi infrastruktúrára is, hiszen az elemzésből is nagyon jól kivehető, hogy sokan nemcsak a mérkőzések megtekintésének idejére érkeznek ide, hanem igyekeznek összekötni más, kulturális programokkal is itt-tartózkodásukat. Fejlődéssel ugyanis könnyen elérhetjük azt, hogy a beérkező turisták ne csak a várost illetve a sporteseményt nézzék meg néhány óra alatt, hanem arra sarkallnánk őket, hogy akár több napot is régiókban töltsenek. Ennek hatása nemcsak anyagi javakban hanem más, morális és presztízs kérdésekben is előrébb juttatná Erdélyt.

BEFEJEZÉS

Dolgozatom azt a célt szolgálta, hogy megvizsgáljuk, van-e jövője Erdély területén a passzív sportturizmusnak. A felmérés bebizonyította azt, amiben reménykedtem, azaz azt, hogy nem reménytelen ennek a típusú turizmusnak a helyzete régiókban. A kérdőív eredményében jól látható, hogy az emberek számára nem közömbös a sportturizmus, hajlandóak már most is több száz kilométereket utazni csak azért, hogy egy jó színvonalú, rangos eseményt élőben megtekintsenek. Elsősorban a fiatalokra kell koncentrálni, hiszen

mindamelllett, hogy őket lehet a leginkább megszerettetni a sporttal, a jövőben ők lesznek azok a fizetőképes személyek, akik hajlandók lesznek akár nagyobb összegeket is áldozni egy-egy sportrendezvény megtekintésére.

Az itteni árak a nyugati országokban élők számára is igen kedvezőek, így hogyha megfelelő lenne az infrastruktúra, akkor hosszú távon is egy jól működő ága lenne a sportturizmus a turizmus iparágának. Egy kis odafigyeléssel fel lehetne virágoztatni a passzív sportturizmust, külföldi turisták érkezésével pedig visszatérő, fizetőképes vendégeket lehetne szerezni. Az erdélyi sportélet stabilan felfelé ível, labdarúgásban, kosárlabdában és vízilabdában is túlszárnyalták már a fővárosi és annak vonzáskörzetében lévő sportegyesületek csapatait. Válogatott szinten még mindig Bukarest áll az élen, ők szervezik a legrangosabb sporteseményeket országos szinten, azonban Erdély nagyon jó úton halad afelé, hogy megdöntse a főváros monopóliumhelyzetét. Természetesen kacsintgatni kell európai és világszínvonalú események megrendezése felé is, hiszen ez lenne igazán kamatozó régióknak minden téren.

Végzőként annyit, hogy reményeim szerint hasznos volt a felmérés, amit végeztem; igyekszem én is saját képességeimmel és módszereimmel elősegíteni a passzív sportturizmus fellendülését területünkön, és remélem a jövőben tovább gazdagíthatom ezt a szakterületet írásaimmal, felméréseimmel, tapasztalataimmal.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bánhidi Miklós [2007]: A sportturizmus sporttudományi modellje. Magyar Sporttudományi Szemle. 30. sz. 2. 32-38
- Brent W. Ritchie – Daryl Adair [1994]: Aspects of Tourism: Sport tourism – Interrelationships, Impacts and Issues.
- Simon Hudson [2003]: Sport and Adventure Tourism. The Haworth Hospitality Press, An Imprint of The Haworth Press, Inc. New York London · Oxford.
- Joy Standeven – Paul de Knop [1999]: Sport and Tourism – Champaign, Ill. : Human Kinetics, c1999.
- Bánhidi Miklós – Leber Rudolf [2011]: Sport – Turizmus – Környezet magyar és osztrák kontextusban. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó. Palatia Nyomda és Kiadó Kft., Győr.

Michalkó Gábor [2004]: A turizmuselmélet alapjai. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola. Turizmus Akadémia.

Mundruczó Györgyné – Graham Stone [1996]: Turizmus: Elmélet és gyakorlat. Közgazd. és Jogi Kvk., Budapest.

Románia [<http://www.eyowf2013.ro/>], 2013 február 24.

Héra Gábor – Ligeti György [2005]: Módszertan – A társadalmi jelenségek kutatása. OSIRIS KIADÓ KFT., Budapest.

Dr. Hollóné dr. Kacsó Erzsébet – Udvariné Csorba Erika – Vizi József [1994]: Marketing alapismeretek I.: Ifjúsági Szakképzés Világban-ki Programja. Budapest.

A PSZICHOLÓGIAI JÓLLÉT VALAMINT AZ AZT BEFOLYÁSOLÓ NEGATÍV ÉRZELMI ÁLLAPOTOK ÖSSZEHOSONLÍTÓ VIZSGÁLATA EGYETEMI HALLGATÓK KÖRÉBEN

■ BARTH ANITA ■ barthanita@hotmail.com

Debreceni Egyetem, Nyíregyháza, Egészségügyi Kar, ápolás és betegellátás ápoló szakirány, alapképzés, IV. év.

■ Témavezető: DR. KISS JÁNOS

Debreceni Egyetem, Nyíregyháza, Egészségügyi Kar, Szociális és Társadalomtudományi Intézet Pszichológiai Tanszék

BEVEZETÉS

Jelen kutatás a felsőoktatásban tanuló fiatalok pszichés jóllétét valamint az azt befolyásoló negatív érzelmi állapotokat vizsgálja, illetve ezek összefüggését elemzi, két ország felsőoktatási intézményében.

A felsőoktatásban tanuló fiatalok életminőségének a tanulmányozása viszonylag új keletű. Az elmúlt évtizedekben egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a társadalmi és gazdasági változások gyakran káros hatással vannak az emberi személyiség fejlődésére. A technika és a tudomány fejlődése, az emberi látókör kitágulása, a történelmi változások egyre inkább előtérbe hozzák az ember lelki egyensúlyának, egészségének a fontosságát, hiszen a fizikai biztonság, az anyagi jólét és a megfelelő fejlődéshez szükséges helyzetek megteremtése még nem feltétlenül jelenti azt, hogy a fiatalok boldogok és elégedettek is az életükkel. Fokozatosan jelent meg az igény, hogy a fiatalok fejlődését szolgáló főbb szocializációs közegek, mint például az oktatási intézmények a boldog és elégedett életet is biztosítsák.

A jelenlegi oktatási intézmények legtöbbször inkább stresszforrás és a félelemteli, mintsem a boldog élet egyik színterei [HUNTER és CSIKSZENTMIHÁLYI (2003) Id. HAMVAI és PIKÓ (2009)].

Témaválasztásomban szerepet játszott, hogy a Debreceni Egyetem Egészségügyi Karának ápoló szakos hallgatójaként nap, mint nap szembesülök azzal, hogy a felsőoktatásban eltöltött évek, sőt már maga az oda kerülés folyamata is számos stresszforrást rejt magában. A felsőoktatásba bekerülő fiatalok számos kihívással néznek szembe. Először is be kell illeszkedniük egy új közegbe, meg kell tanulniuk a tanulmányi ügyintézés menetét, kollégiumban, albérletben kipróbálják az önálló élet nehézségeit. Nyugtalanítóan hathat a számonkérések megterhelő izgalma, a szoros határidők, a követelményeknek való elégtétel, a mindennapos konfliktusok. Nyomasztó érzés, ugyanakkor kihívás is megfelelni az esetleges szülői, oktatói elvárásoknak. Ezeket a stresszhelyzeteket pedig nem mindenki tudja megfelelő módon kezelni. Kezeletlenül pedig negatívan befolyásolja a jóllétet, az életminőséget, sőt akár testi és lelki betegségek kialakulásához is vezethet. Több tanulmány is alátámasztja [HAZAG és MAJOR 2008; MÓCZÁR 2012; LAZÁNYI 2011a], hogy napjainkban egyre nagyobb azoknak a felsőoktatásban tanuló fiataloknak az aránya akik, valamilyen lelki vagy pszichoszomatikus betegséggel küzdenek. Ennek ellenére a probléma megoldása máig elmaradt. Ugyan kisebb próbálkozások vannak különböző mentálhigiénés programok formájában, de azok, akik a leginkább érintettek nem jutnak el ezekre. Feltételezésem szerint ennek egyik oka az, hogy a hallgatók nincsenek megfelelő módon [olykor egyáltalán] tájékoztatva ezekről a programokról.

Vizsgálatom célja a hallgatók lelki egészségének pontosabb jellemzése és olyan tényezők azonosítása, amelyek segítségével a lelki egészséget javítani lehetne a felsőoktatás keretein belül. Vizsgálatom eredményeivel egyrészt szeretnék hozzájárulni a fiatalok mentális egészségével foglalkozó primer prevenció programok hatékonyságához és a velük foglalkozó szakemberek munkájához. Másrészt bővíteni szeretném a magyarországi validálás alatt álló Ryff-18 és DASS-21 kérdőívek adatbázisát. A DASS-21 kérdőív validálását Kósa Karolina és Tolvay Katalin [Debreceni Egyetem Népegészségügyi Kar, Magatartástudományi Intézet] végzik. A Ryff kérdőívet Kállay Éva és Dégi László Csaba [Kolozsvári Babeş Bolyai Tudományegyetem] for-

dították, a validálását pedig egy közös kutatócsoport elkezdte Magyarországon, melynek tagjai: Kállay Éva, Dégi László Csaba, Sass Judit, Bodnár Éva és Kiss János.

EMPIRIKUS KUTATÁS BEMUTATÁSA – KUTATÓI KÉRDÉSEK, MINTA ÉS MINTAVÉTEL, ALKALMAZOTT MÉRŐESZKÖZÖK ÉS STATISZTIKAI MÓDSZEREK

A kutatói kérdések

A kutatás során az alábbi kérdésekre kerestem a választ:

1. Van-e számottevő különbség a pszichológiai jóllét egyes összetevői között a két ország hallgatóinak körében?
2. Van-e szignifikáns különbség a negatív érzelmi állapotok között a két ország hallgatóinak körében?
3. Megfigyelhető-e számottevő különbség a nemek között?
4. Megfigyelhető-e együttjárás a pszichológiai jóllét egyes összetevői között?
5. Megfigyelhető-e együttjárás a különböző negatív érzelmi állapotok között?
6. Kimutatható-e korreláció a stressz valamint az autonómia és a környezet uralása között?

A mintavétel és a minta bemutatása

A kutatást a Debreceni Egyetem, a Partiumi Keresztény Egyetem és a Nagyváradi Állami Egyetem hallgatóinak körében végeztem.

A minta kiválasztására egyszerű random [véletlenszerű] módszer alkalmazásával került sor. Az adatfelvétel a 2013/2014-es tanév II. félévében történt, önkitöltős, interneten kitölthető kérdőívvel. Azért döntöttem az elektronikus adatfelvétel mellett, mert a populációt alkotó egyének mindennapjainak elengedhetetlen része az internet. A kérdőívet aktív jogvisztonnyal rendelkező hallgatók tölthették ki. A teljes minta 237 fős lett: 147 fő a Debreceni Egyetemről, míg 90 fő a két nagyváradi egyetemről.

Az alkalmazott mérőeszközök bemutatása

Kutatási módszerként a standard kérdőíves vizsgálatot választottam, mert ezzel jelentősebb elemszámú minta megkérdezése is elvégezhető. Úgy vélem, hogy az engem leginkább érdeklő pszichés

jólétet, valamint az azt befolyásoló tényezőket szubjektív, önkítöltős kérdőívekkel lehet leginkább feltérképezni. A 46 itemből álló kérdőív a kérdéscsoportok alapján három részre tagolható. Az első rész a szociodemográfia adatokra vonatkozó kérdéseket, a második a DASS kérdőívet, a harmadik Ryff Jólét Skáláját tartalmazta [1. számú melléklet]. Az alkalmazott standard kérdőívek közül kettő [Ryff-18, DASS-21] még kipróbálás alatt áll hazánkban. A kérdőívet elektronikus formában lehetett kitölteni, mely körülbelül 10-15 percet vett igénybe.

Szociodemográfiai adatok

A megkérdezettek az első hét kérdés megválaszolásával az alapvető szociodemográfiai adatokra vonatkozó kérdésekre adták meg a választ, melyek a nemre, életkorra, felsőoktatási intézményre, szakírányra, évfolyamra, munkarendre és képzési szintre vonatkoztak.

Depression Anxiety and Stress Scale [DASS]

A Magyarországon még validálás alatt álló kérdőívet ausztrál kutatók fejlesztették ki. A kérdőív három negatív érzelmi állapotot mér fel: a depressziót a szorongást és a stresszt. Minden skálához hét-hét kérdés tartozik. Az önjellemzős kérdőív négyfokú Likert - skálán pontozódik. A Likert - skálán bejelölhető kategóriák: 0-3ig, ahol a [0] Egyáltalán nem volt rám jellemző; a [3] Nagyon nagy mértékben/nagyon gyakran volt rám jellemző [HENRY és CRAWFORD 2005].

Ryff Jólét skála

A kérdőívem harmadik része a még validálás alatt álló, 18 itemes Ryff Jólét skála. Az önjellemzős kérdőívben az állítások hat faktorra - az autonómia, környezet uralása, személyes fejlődés, másokkal való jó kapcsolat, életcélok, önfelfogadás - vonatkoznak. Minden faktorhoz három kérdés tartozik. A válaszok egy hatfokú Likert - skálán adhatók meg, és azt mutatják, mennyire jellemzőek egy adott személyre az adott tulajdonságok saját megítélése szerint. A Likert - skálán bejelölhető kategóriák: 1-6-ig, ahol az [1] Egyáltalán nem értek egyet; a [6] Erősen egyetértek [RYFF 1989].

AZ ALKALMAZOTT STATISZTIKAI MÓDSZEREK BEMUTATÁSA

A feldolgozást és az elemzést matematikai-statisztikai módszerekkel, SPSS [Statistical Package for Social Science] szoftver segítségével végeztem. Az elemzés során az alábbi műveleteket hajtottam végre:

- átlagszámítás
- szórás
- gyakoriság
- kétmintás [függetlent mintás] t-próba
- korrelációs számítás

EREDMÉNYEK ÉS MEGBESZÉLÉS

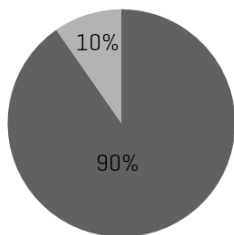
Mivel a két nagyváradi egyetemről a vártnál kevesebb kitöltött kérdőívem érkezett vissza, ezért az egyetemek közötti összehasonlításban nem kapnék valós eredményeket. Arra a döntésre jutottam, hogy a két nagyváradi egyetem hallgatóit egy csoportként kezeljem [N=90] és a vizsgálatban részt vevő két ország hallgatóit hasonlítom össze. Úgy gondolom az összevonás két okból is megtehető. Egyrészt a kérdőívek csak magyar nyelven voltak elérhetőek, ezért feltételezem, hogy a nagyváradi populáció azon tagjai töltötték ki, akik a nyelvet értik és beszélik, vagyis a magyar kisebbséghez tartoznak Romániában. Másrészt mindkét egyetem Nagyváradon található, így a hallgatók bár külön egyetemen tanulnak, mégis ugyanazon városi légkörben élik mindennapjaikat, ugyanolyan szórakozási lehetőségeik vannak, nagyon sokszor pedig ugyanabba a baráti társaságba tartoznak. Mint Nagyváradon élő rokonokkal és barátokkal rendelkező személy ezt kint tartózkodásom során tapasztaltam is.

A hallgatók szocio-demográfiai mutatói:

A vizsgálatban 237 kérdőív került kitöltésre. A teljes minta 62%-a [147 fő] a Debreceni Egyetem, míg 38%-a [90 fő] a Partiumi Keresztény Egyetem [53 fő] és a Nagyváradi Állami Egyetem [37 fő] hallgatója. A résztvevők 73%-a [174 fő] nő, 27%-a [63 fő] férfi. A válaszadók átlagéletkora 22 év. A legfiatalabb válaszadó 18, a legidősebb 46 éves volt. A felmérésben részt vettek munkarendjének és képzési szintjének megoszlása az 1. és 2. ábrákon látható.

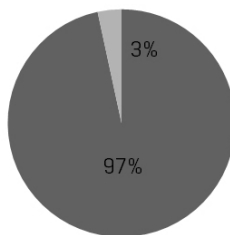
1. ábra
A munkarend százalékos megoszlása

■ alapképzés ■ mesterképzés

2. ábra
A képzési szint százalékos megoszlása

■ nappali ■ levelező

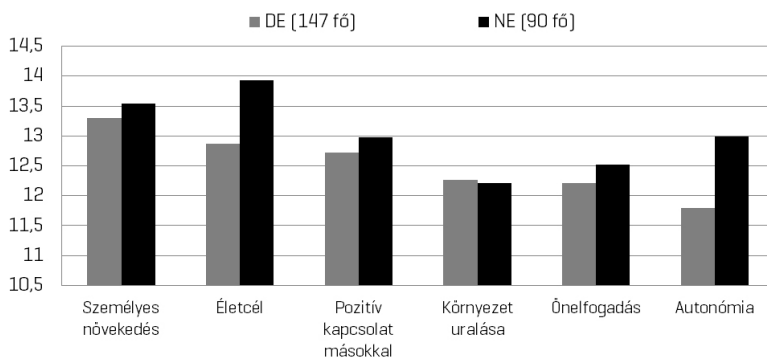
A résztvevők körében a tanult szakirányok szerint is megvizsgáltam a megoszlást. A segítő hivatást választó hallgatók a teljes minta körülbelül 65 %-át teszik ki. Ez azt jelenti, hogy többségük általános orvos, ápoló, mentőtiszt, szülésznő, védőnő, egészségügyi szervező, pszichológia és szociális munka szakos hallgató.

Pszichológiai jóllét a felsőoktatásban

A vizsgálatban részt vevő két ország hallgatóinak összehasonlítása

A felmérésben részt vevő egyetemek hallgatóinak pszichés jóllétére vonatkozó összetevőinek átlaga a 3. ábrán látható.

3. ábra
A pszichés jóllét egyes összetevőinek átlaga a vizsgált egyetemek hallgatóinak körében

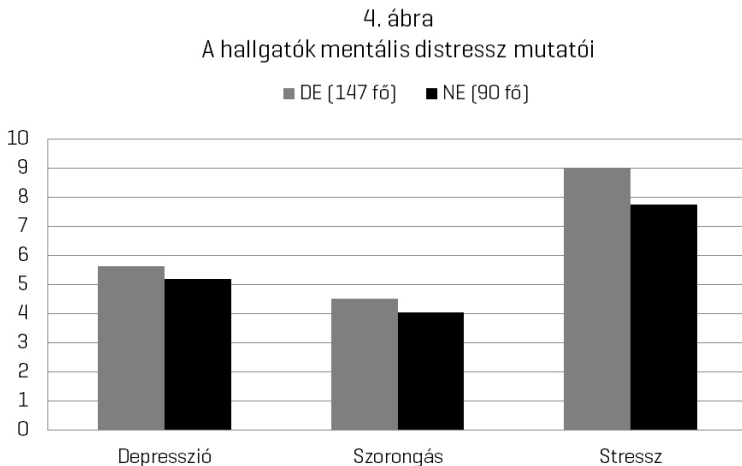

A hat faktor közül a személyes növekedés, a pozitív kapcsolat másokkal, a környezet uralása valamint az önfogadás skálákon közel azonos eredményt kaptam.

Igen nagyok azonban a különbségek az életcél valamint az autonómia területén. A DE-en tanuló fiatalok életcélátlaga 12,87, a NE hallgatóinak átlaga 13,93. A kétmintás [független mintás] t-próba elvégzése során azt az eredményt kaptam, hogy a két átlageredmény között szignifikáns különbség van [$p=0,018$]. Ebből azt a következtetést lehet levonni, hogy a Nagyváradon található egyetemek hallgatóinak határozottabb céljaik vannak, hisznek a jelen és múltbeli életük értelmében és abban, hogy a céljaik megvalósulnak a jövőben. A DE-en tanuló fiatalok autonómiaátlaga 11,8, a NE hallgatóinak átlaga 12,99. A kétmintás [független mintás] t-próba eredménye [0,005] alapján pedig elmondható, hogy a különbség erősen szignifikáns. Tehát a két nagyváradai egyetemen tanuló fiatalok saját standardjaik alapján értékelik önmagukat, társadalmi nyomás alatt is képesek önállóak maradni.

A hallgatók mentális distressz mutatói

A vizsgálatban részt vevő két ország hallgatóinak összehasonlítása
Az összehasonlítás a 4. ábrán látható.

Depresszió:

Ezen a skálán a DE hallgatói magasabb pontszámot értek el, de a két átlag közötti különbség nagyon csekély [átlag: 5,64 > 5,2].

Szorongás:

A szorongás skálán a DE hallgatói szintén magasabb pontszámot értek el, de a különbség itt is minimális [átlag: 4,52 > 4,04].

Stressz:

Összességében elmondható, hogy a DE hallgatói mindhárom skálán magasabb pontszámot értek el. Jelentős különbséget azonban csak a stressz skálán mértem. A DE-en tanuló fiatalok átlageredménye 9,03, míg a NE hallgatóinak eredménye 7,76. A paraméteres t-próba eredménye [$p=0.042$] alapján elmondható, hogy az átlagértékek különbsége szignifikáns.

KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Jelen tanulmány számos hazai és külföldi tanulmányhoz hasonlóan a hallgatók magas stressz-szintjéről számol be.

De mit tehetnek a felsőoktatási intézmények annak érdekében, hogy segítsék a hallgatókat a különböző stressz- és konfliktushelyzetek megoldásában?

Először is nagyon fontos tisztázni, hogy a stressz elkerülhetetlen. A stresszt csak kezelni lehet. Ebből kifolyólag úgy vélem nagyon fontos lenne, hogy a hallgatók megfelelő megküzdési stratégiákkal rendelkezzenek. Különböző stresszkezelő tréningeken, kurzusokon a hallgatók el tudnák sajátítani azokat a módszereket, stratégiákat, technikákat, amelyek segítenének nekik abban, hogy hatékonyabban kezeljék a stresszt. Ezeket a kurzusokat akár szabadon választható tárgyként is meglehetne hirdetni, hiszen a hallgatókat a kurzus elvégzése után kapott néhány kredit is motiválná.

A tréningek hatékonyságát pedig kérdőíves felméréssel lehetne eldönteni, mely akár egy újabb kutatás alapjául is szolgálhatna.

Ezen kívül szakemberek bevonásával változatos sportolási lehetőségeket is lehet kínálni a hallgatók számára. Köztudott, hogy a rendszeres testmozgás az egészségi állapot szubjektív megítélését pozitív irányba befolyásolja, vagyis a hallgatók önértékelés, önbizalma ezáltal javulhatna. A rendszeres fizikai aktivitás csökkenti a feszültséget és azt az érzést erősíti az egyénben, hogy uralja a testét, ezzel együtt az életét.

Továbbá a felsőoktatási intézményeknek érdemes lenne alkalmazni illetve támogatni a társas támogatás különböző formáit, mint például a szakkollégiumokat. A társas támogatás, mint a jóllét szükségszerű eleme, segít a stressz-szint csökkentésében valamint a megfelelő megküzdési módok kialakításában. Kutatások bizonyítják, hogy azok az emberek, akik széles támogatói körrel rendelkeznek, gyakrabban állnak pozitívan a felmerülő problémákhoz és könnyebben felelnek meg a negatív érzelmeikről [LAZÁNYI 2011b].

Mindemellett már a felsőoktatásban el lehetne kezdeni a kiégés prevenciót, a személyiség fejlesztésével, a szakmához kapcsolódó érzelmi követelmények megvilágításával.

IRODALOMJEGYZÉK

HAZAG A., M AJOR J. [2008]: A hallgatói kiégés jelensége, medikusok lelki egészségvédelme, Mentálhigiéné és Pszichoszomatika, 9(4), pp. 305-322

HAMVAI CS., PIKÓ B. [2009]: A serdülők szubjektív jóllétét meghatározó társas tényezők a családban és az iskolában

HENIRY J. D., CRAWFORD J. R. [2005]: The Short-Form Version of the Depression Anxiety Stress Scales [DASS-21]: Construct Validity and Normative Data in a Large Non-clinical Sample, British Journal of Clinical Psychology

HUNTER J. P., CSIKSZENTMIHÁLYI M. [2003]: The positive psychology of interested adolescents. Journal of Youth and Adolescence, 32. évf. 27-35.

LAZÁNYI K. [2011a]: Mit nyújthat egy szakkollégium a felsőoktatásban tanuló hallgatóknak?, Erdei Ferenc VI. Tudományos konferencia kiadványa, Kecskemét

LAZÁNYI K. [2011b]: A társas támogatás szerepe és jelentősége a felsőoktatásban a diákszervezeti tagság kapcsán, in Vállalkozásfejlesztés a XXI. században, Budapest, pp. 155-170

MÓCZÁR Á. [2012]: Gyógypedagógus hallgatók társas támogatásának vizsgálata, Szakdolgozat, ELTE-BGGYK, Budapest

RYFF C. [1989]. «Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being». Journal of Personality and Social Psychology, 57, 1069-1081.

ROMA LAKOSSÁG MEGÍTÉLÉSE ROMA/CIGÁNY NEMZETISÉGI NEVELÉS-OKTATÁSBAN VALÓ RÉSZVÉTELTŐL FÜGGŐEN

■ SZALAY ORSOLYA ■ szalay.orsolya@gmail.com

Eszterházy Károly Főiskola, Tanárképzési és Tudástechnológia Kar, neveléstudományi szak

■ Témavezető: DR. MOGYORÓSI ZSOLT

Eszterházy Károly Főiskola, Eger, Tanárképzési és Tudástechnológia Kar, Neveléstudományi Tanszék

BEVEZETÉS

Gyógypedagógusként kiemelt helyet foglal el a munkámban az integráció kérdése. Megannyi cikk olvasható a témával kapcsolatban, mely az integrált tanuló szemszögét, tapasztalatait mutatja be. Meglátásom szerint az együttnevelés mind az integrált, mind a befogadó részéről válhat eredményessé. Mégis elhanyagolt vizsgálati területnek tartom, hogy a többségi oktatásba bevont rétegek, csoportok milyen hatást gyakorolnak a normál tanmenetet követő tanulók szemléletmódjára.

Az integrációval lehetőség nyílik az ismeretlen megismerésére, később elfogadására. Tudvalevő, hogy a szegregációval kevesebb kontaktusra nyílik lehetőség a többségi oktatásból kiszorult gyermekekkel. A különbözőségről szerzett csekély tapasztalat további előítéleteket, sztereotípiákat, illetve konfliktusokat szül.¹ Ennek értelmében az integrációval jogosan várhatjuk a befogadó gyermekektől a fokozott toleranciát és elfogadást a tőlük valamilyen formában különböző társaikkal szemben. Amennyiben az integráció sikeres, a zavarral vagy hátránnyal küzdő gyermekek jobban teljesítenek és a többiek empátiája fejlettebb lesz.

A nevelési gyakorlatban szükséges az egyéni képességek kibontakoztatása, a rászorulóknak megsegítése. Három réteget különböztet-

---

¹ Allport, G. W. [1999]: Az előítélet, Osiris Kiadó, Budapest

hetünk meg. A hátrányos helyzetű gyermekek olyan iskolai kudarcokat élnek meg, melyek háttérben valamilyen társadalmi, pszichés vagy organikus ok áll. E rétegen kívül a beilleszkedési vagy viselkedési zavarral küzdő gyermekek igényelnek kiemelt figyelmet, illetve a lemorzsolódottak. Az iskolában lemaradt, majd végleg eltűnő fiatalok akkor tartoznak az utóbbi csoporthoz, ha a minimum végzettség megszerzése előtt kihulltak az oktatásrendszerből.²

A fenti rétegek számottevő részét lefedi a sajátos nevelési igény [SNI] és a beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézség [BTMN] jól ismert kategóriái. Mégis az integráció és a szegregáció szó hallatán nem csupán az SNI-s tanulók juthatnak eszünkbe. Kiemelt szerepet kell elfoglalniuk a kisebbségben élők befogadása is. Szociális kisebbségnek nevezzük azt a társadalmi helyzet szerinti eltérést a többségitől, amely a származás függvényében alakul ki. A roma³ lakosság esetében ez a leginkább helyénvaló definíció, mivel egyedülállóan jellemző rájuk, hogy sehol sem alkotnak többséget. A magyarországi kisebbségi oktatás 90%-a német és cigány.⁴ A szigorúan vett kisebbségi nemzetiségi tanítás elsődleges célja az etnikai identitás újratermelése, míg Magyarországon a cigány népesség társadalmi integrációjának elősegítése.⁵

IRODALMI ÁTTEKINTÉS ÉS HIPOTÉZISEK

Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény szerint közvetlen diszkriminációt szenved el az, aki csak a védett tulajdonsága miatt kedvezőtlen elbánásban részesül. A védett tulajdonság alatt érti a nemi hovatartozást, bőrszín, nemzetiséget, fogyatékossgot stb. Ezen felül definiálja közvetett diszkriminációt, a zaklatás, a jogellenes elkülönítés és a

---

² Györgyi Z. & Kópatakiné M. M. [2010]: Oktatási egyenlőségek és sajátos igények. In: Balázs Éva, Kocsis Mihály & Vágó Irén [szerk.]: Jelentés a magyar közoktatásról. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest; 360-395.

³ A dolgozatban a „roma” és a „cigány” szavakat szinonimaként használom.

⁴ Kállai E. [2011]: Jelentés a nemzeti és etnikai kisebbségi általános iskolai nevelés-oktatás helyzetéről. Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztos. Budapest; <http://www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/217986220.pdf>

⁵ Papp Z. A. [2012]: Kisebbségi magyarok oktatási részvételének értelmezési lehetőségei. *Educatio*, 2012. [21. évf.] 1. sz. 3-24.

megtorlás fogalmát. Közvetett diszkriminációnak minősül az az eljárás, amikor semleges intézkedés okoz hátrányt, azaz egyenlő bánásmód akkor valósulhatna meg, ha az érintett valamilyen előnyt, segítséget kaphat. A zaklatás egyenlő az emberi méltóság megsértésével, a megtorlás a diszkrimináció ellen fellépő fenyegetése. A jogellenes elkülönítés ékes példája a zsidó népesség gettóba lakoltatása, azaz indok nélküli, védett tulajdonság szerinti szeparálás.⁶

Az előítéletességet felmérő kutatások érdekes pontokra mutatnak rá. Az alacsony jövedelemmel gazdálkodók, legfeljebb általános iskolát végeztek körében kiugróan magas [43-52%] az idegenellenesség érzéssel való azonosulás. *Dencső & Sik*⁷ számos kutatást feldolgozó írásában további figyelemfelkeltő adatok láttak napvilágot. A romákról szóló pozitív és negatív állítások megítélésén keresztül történtek felmérések a magyar lakosságról. Kiderült, hogy az életkor emelkedésével az idegenellenesség érzése is fokozatosan erősödik. Az idősek a legelőítéltebbek, a fiatalok a leginkább idegenbarátok, így a középkorúak a két „véglet” közt helyezkednek el.⁸ Amennyiben a megkérdezettek iskolai végzettségét vesszük górcső alá, akkor kiderül, hogy valaki minél magasabban képzett, annál kevésbé előítéletes.⁹ A lakott település jellegét nézve összetettebb kapcsolatok átlátása szükséges. *Fábián & Sik*¹⁰ kutatási eredményei szerint a település nagyságával csökken az előítéletesség mértéke. Ezzel ellentétben egy másik írásban¹¹ az olvasható, hogy a falusiak érzik legkevésbé a feszültséget.

---

⁶ Az egyenlő bánásmód és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény

⁷ Dencső B. & Sik E. [2007]: Adalékok az előítéletesség mértékének és okainak megismeréséhez a mai Magyarországon. *Educatio*, 2007. [16. évf.] 1. sz. 50-66.

⁸ Fábián Z. [1999]: *Tekintélyelvűség és előítéletek*, Új Mandátum Kiadó, Budapest

⁹ Sik E. [2002]: *Idegenellenesség Magyarországon 1998-ban*. In: *Magyarország és a magyar kisebbségek*. MTA Műhelytanulmányok, 163-174.

¹⁰ Fábián Z. & Sik E. [1996]: *Előítéletesség és tekintélyelvűség*. In: Andorka Rudolf, Kolosi Tamás & Vukovich György [szerk.] *Társadalmi riport 1996*. TÁRKI, Budapest; 381-413.

¹¹ Bernát A. [2010]: *Integráció a fejekben: a romák társadalmi integrációjának érzékelése és megítélése a lakosság körében*. In: Kolosi Tamás & Tóth István György [szerk.]: *Társadalmi riport 2010*. TÁRKI, Budapest; 312-326.

A cigány népesség egy országban sem alkot többséget. A társadalmi helyzet szerinti eltérés a többségitől a származás függvényében jelenti a szociális kisebbséget. A roma közösség tekintetében kijelenthetjük, hogy szociális értelemben vett kisebbségként vannak jelen.¹² Magyarország népessége 2011-ben 9938000 volt, és csupán 3,17%-a tekint magára cigányként.¹³ Ellentmondásos adatok, valamint az önbesoroláson alapuló rendszer miatt feltételezhető, hogy többen vannak, mint a Népszámlálás eredménye szerint.¹⁴

A romák hazánkban a társadalom margóján, kirekesztettségben és szegénységben élnek.¹⁵¹⁶ Az iskolázottsággal kapcsolatban kiderült, hogy a grafikonon tovább nyílt az olló a többségi és a romák között. Nagyrészüket elvégzi már az elemi szintet, de nem piacképes végzettséggel a középiskolai szinten lemorzsolódnak. Az oktatásban sikertelenül teljesítés háttérében a szülők iskolai végzettsége, valamint a család rossz anyagi helyzete állhat.^{17 18} Érdekes összegzés készült a büntetés-végrehajtási intézetben szabadságvesztési idejüket töltő emberek összetételéről. Első pillantásra az tűnhet fel, hogy sokkal több roma van köztük, pedig közelebről megnézve más aspektust

---

¹² Örkény A. & Vári I. [2009]: Szempontok és kérdőjelek a magyarországi roma kisebbség tanulmányozásához. *Fundamentum*, 2009. [13. évf.] 2. sz. 5-16.

¹³ Waffenschmidt J. [fősztályvezető] [2013]: 2011. évi népszámlálás. 3. Országos adatok, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest; https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_orosz_2011.pdf

¹⁴ Györgyi Z. & Kőpatakiné M. M. [2010]: Oktatási egyenlőségek és sajátos igények. In: Balázs Éva, Kocsis Mihály & Vágó Irén [szerk.]: *Jelentés a magyar közoktatásról*. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest; 360-395.

¹⁵ Ladányi J. & Szelényi I. [2004]: *A kirekesztettség változó formái*, Napvilág Kiadó, Budapest

¹⁶ Bernát A. [2009]: *The Roma in Eastern Europe*. In: *GESIS Social Sciences Eastern Europe –Thematic Series, Issue 2*. 2009; http://www.gesis.org/fileadmin/upload/deinstleistung/fachinformationen/series_ssee_01/Roma_in_Central_and_Eastern_Europe.pdf

¹⁷ Kertesi G & Kézdi G. [2009]: *A roma fiatalok általános iskolai eredményessége, középiskolai továbbtanulása és középiskolai sikeressége*. Zárótanulmány. Az MTA-KTI „A közoktatás teljesítményének mérése-értékelése” programjának Roma 608 számú produktuma. <http://www.econ.core.hu/kutatas/edu/produktumok/roma.html>

¹⁸ Kertesi G. & Kézdi G. [2009]: *Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után*. *Közgazdasági Szemle*, 2009. [56. évf.] 11. sz. 959-1000.

kell kiemelni. Nem csupán a származásbeli elemeket lehet kiemelni, hanem a végzettségi szintet is. Elmondható, hogy nem cigánybűnözésről, hanem iskolázatlansági bűnözésről van szó Magyarországon.¹⁹ Természetesen a két halmaz fedheti egymást, de társadalmi megközelítésből az aluliskolázottság komoly veszélyforrás.

Ennek értelmében fokozott figyelmet kell fordítani az oktatásra, a roma tanulók oktatására, lemorzsolódásuk megakadályozására. A romák iskolázatlansági hátrányai közt szerepel, a szociális helyzetük, a családi szocializáció, a nyelvi hátrányok a munkanélküliség, a területi elhelyezkedés, a hátrányos megkülönböztetés, a szegregáció, a pedagógiai gyakorlat hiánya, az iskolaszervezés, illetve az óvodába járó roma gyerekek alacsony aránya.^{20 21} Ahhoz, hogy a roma lakosság maradéktalanul beépülhessen Magyarország társadalmába, az oktatáson keresztül vezet az út.²² Úgy gondolom, hogy ha már az integrációt nagymértékben elősegítő általános iskolába járt középiskolások barátságosabban állnak a roma népességhez, pozitív irányba halad az elfogadás eszménye. A végzős, illetve a jövő tanévben végzők évfolyamában tanulóktól olyan válaszokat várok, melyek saját tapasztalatainkban, és gondos szűrésen átfuttatott ismeretekben gyökereznek. Előzetesen feltételezem, hogy a 16-20 éves korosztály képes az önálló véleményalkotásra és azok őszinte papírra vetésére. Az *Útkeresés* 2004-ben lebonyolított felmérése alapján elmondható, hogy a fiatalok 44,3%-a nem örülne, ha cigány padtársa lenne. A *Tolerancia* [2005] is közel azonos eredményeket prezentált. A középiskolások 34,7%-a teljesen egyetértett azzal az állítással, hogy a romák szeretnek lopni, továbbá 32,1%-a egyáltalán nem osztotta azt a véleményt, miszerint a magyarországi cigányok teljes mértékben magyarok.²³

---

¹⁹ Örkény A. & Vári I. [2009]: Szempontok és kérdőjelek a magyarországi roma kisebbség tanulmányozásához. *Fundamentum*, 2009. [13. évf.] 2. sz. 5-16.

²⁰ Kertesi G. & Kézdi G. [2008]: A roma és nem roma fiatalok középiskolai továbbtanulása. In: Kolosi Tamás & Tóth István György (szerk.): *Társadalmi riport 2008*. TÁRKI, Budapest; 344-362.

²¹ Kertesi G. & Kézdi G. [2012]: A roma és nem roma tanulók teszteredményei közötti különbségekről és e különbségek okáról. *Közgazdasági Szemle*, 2012. [59. évf.] 7-8. sz. 798-853.

²² Prof. Dr. Vasas Joachim [2014]: Feljegyzés. A cigány tanulók egy részének tanulási, továbbtanulási és elhelyezkedési lehetőségeinek javítására. Kézirat

²³ Ligeti Gy. [2006]: Sztereotípiák és előítéletek. In: Kolosi Tamás, Tóth István

A szakirodalom tanulmányozása alapján a hipotéziseim a következők:

1. A megkérdezett középiskolások cigányokkal kapcsolatos meglátásai és a szülők legmagasabb végzettsége között fellelhetők pozitív összefüggések.

2. Integrációs munkát végző általános iskolák immár szakiskolás tanulói kisebbségben elutasítóak a roma közösséggel szemben, mint társaik.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A szakiskolák kiválasztása előzetes felmérést, utánajárást igényelt. A két város [Eger és Győr] nevelési tanácsadóját felkeresve és számos alapító okirat átböngészése vezetett egyes általános iskolákhoz. A nevelési tanácsadóknál integrálást szorgalmazó általános iskolákról érdeklődtem, az alapító okiratokban „integrációs felkészítés” és „[roma/cigány] nemzetiségi nevelés-oktatás” néven futó alapfeladatokat kerestem. Az integráció alatt e két tevékenységet értem a kutatásban. A kötelező roma/cigány népismeret oktatása legalább heti egy tanórára kell kiterjednie. Ezen felül további heti két tanítási órában roma/cigány kulturális tevékenység zajlik az intézményben. E feladatok teljesülhetnek népzenei, néptánc órák, kézműves foglalkozások, a témához illő színházi előadások, filmvetítések, kiállítások, találkozók roma alkotókkal, közéleti személyiségekkel, illetve roma kulturális programok és azok szervezése keretében.

Amely iskolák többször felmerültek a keresgélés során, azokkal felvettem a kapcsolatot. Az intézményvezetőktől érdeklődve vártam választ arra a kérdésre, hogy tanulóiik általában mely középiskolákban tanulnak tovább. A diákok által leggyakrabban választott középiskolákra, így szakiskolákra esett az én választásom is. Egy egri szakiskola végzős, valamint egy győri szakiskola 2014/2015-ös és a 2015/2016-os tanévben végző diákjai segítségét kérem. A kérdőívek kiosztására 2014. október közepén került sor, két hetet vett igénybe azok kitöltetése.

A kutatásban résztvevő fiatalok szűk szociokulturális hátterének és toleranciaszintjének felméréséhez a kérdőív módszerét választ-

---

György & Vukovich György [szerk.]: Társadalmi riport 2006, TÁRKI, Budapest; 373-389. o.

tottam. A gyors és könnyen értékelhető kérdéskör megválaszolásának érdekében döntöttem így. A kérdésfeltevéskor szerettem volna egyszerre érthető kérdéseket adni, de könnyen feldolgozható válaszokat kapni. Emiatt a nyílt kérdések lehetőségét igyekeztem kizárni, amellyel megelőztem az adatelemzéskor jelentkező problémákat. A legtöbb választ zárt kérdés keretén belül lehetett megadni. A társadalmi távolság mérése a témához illik, emiatt a Bogardus-féle társadalmi távolság skála²⁴ is helyet kapott. A pozitív, negatív, illetve semleges állítások esetében a Likert-típusú válasz-skálát²⁵ alkalmaztam.

Bevezetéskor egy rövid összegzés olvasható arról, hogy milyen célt szolgál a kérdőív kitöltése és ezúton kértem fel a középiskolásokat a közreműködésre. Bemelegítő kérdéseknek szántam a kérdező nemére, osztályfokára, általános iskolájára, lakhelyére, nemzetiségére és a szülők iskolai végzettségére vonatkozókat. Ezek az értékelés-kor különböző változókat fognak jelenteni.

A lényegi részt a diákok ismeretének felmérésével vezettem be. Mivel a romák népességének megállapításához csupán az önmagukra vonatkoztatott bevallás lehet mérvadó, így a kérdés megfogalmazása kiemelt fontosságú. Kíváncsi voltam, hogy meglátásuk szerint Magyarország népességének hány százaléka vallja magát roma származásúnak. A 2011-es népszámlálás adatai szerint 3,17% a megoldás.²⁶ *Tauber & Vég*²⁷ nyomán helyet hagytam nyitott kérdésként arra, hogy saját szavaikkal jellemezzék a cigány népességet. Adatrögzítés szempontjából nem előnyös módszer, de később ez pozitív, negatív és semleges töltet szerint osztva értékelhetővé válik.

---

²⁴ Diószegi B. & Fehér B. [2005]: A deliberációs csoportok társadalmi távolságéretetének változása és ennek okai. Magyar Agora 2005; http://www.magyaragora.org/dinamikus/kozponti_dokumentumtar/Dioszegi_Feher.pdf

²⁵ Enyedi Zs., Fábíán Z. & Sik E. [2004]: Nöttek-e az előítéletek Magyarországon? In: Kolosi Tamás, Tóth István György & Vukovich György (szerk.): Társadalmi riport 2004. TÁRKI, Budapest; 375-399.

²⁶ Waffenschmidt J. [fősztályvezető] [2013]: 2011. évi népszámlálás. 3. Országos adatok, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest; https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_orosz_2011.pdf

²⁷ Tauber I. & Vég K. [1982]: A cigányság bűnözésének néhány összefüggése. A „cigánybűnözés” fogalmával kapcsolatos problémák. Magyar Jog, 1982. [29. évf.] 8. sz. 692-701.

Végül több szakirodalomból^{28 29 30 31} összegyűjtött pozitív, semleges és negatív állításokkal kapcsolatban kell a fiataloknak nyilatkozniuk arról, hogy mennyiben értenek egyet velük. A Likert-skálának köszönhetően nem szükséges olyan válaszlehetőséget feltüntetni, mellyel tartózkodhat a válaszadástól a kérdezt. A három különböző emocionális töltetű sorolható állításokat lehetőség szerint típusonként egymást váltó sorrendben sorakoztattam fel.

Az adatfeldolgozáskor két számítógépes szoftver elemző programot alkalmaztam. A IBM Statistical Package for Social Science Statics 22 [SPSS] egy olyan program, amely statisztikai adatok osztályozására, feldolgozására és elemzésére megfelelő. Minden olyan lehetőséget magába foglal, mint a már korábban elterjedt szoftverek.³² Az analízis során már az adatok számítógépre történő feltöltésére az SPSS programot használtam. Egyszerű kezelhetőségének köszönhetően a program követte az előre beállított szabályszerűségek láncolatát. Később az adatok szemléletes bemutatására is alkalmasnak bizonyult. A változók kiválasztása után a statisztikai adatok kiértékelése, táblázat-, illetve diagramkészítés következett. Az összefüggések prezentálása végett gyakran használtam a keresztábrákban és a khi-négyzet próbában rejlő lehetőségeket. A keresztábrákból nyert diagramok segítik a szemléltetést.

---

²⁸ Bernát A. [2010]: Integráció a fejekben: a romák társadalmi integrációjának érzékelése és megítélése a lakosság körében. In: Kolosi Tamás & Tóth István György [szerk.]: Társadalmi riport 2010. TÁRKI, Budapest; 312-326.

²⁹ Dencsó B. & Sik E. [2007]: Adalékok az előítéletesség mértékének és okainak megismeréséhez a mai Magyarországon. *Educatio*, 2007. [16. évf.] 1. sz. 50-66.

³⁰ Enyedi Zs., Fábrián Z. & Sik E. [2004]: Nőtték-e az előítéletek Magyarországon? In: Kolosi Tamás, Tóth István György & Vukovich György [szerk.]: Társadalmi riport 2004. TÁRKI, Budapest; 375-399.

³¹ Ligeti Gy. [2006]: Sztereotípiák és előítéletek. In: Kolosi Tamás, Tóth István György & Vukovich György [szerk.]: Társadalmi riport 2006, TÁRKI, Budapest; 373-389.

³² Huzsvai L. [2004]: Biometriai módszerek az SPSS-ben. SPSS Alkalmazások, Debreceni Egyetem Mezőgazdaságtudományi Kar, Debrecen; <http://www.agr.unideb.hu/~huzsvai/pub/spsskonyvphd.pdf>

EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉS

A kutatás alanyainak száma a kérdőívek feldolgozhatósága szerint vált véglegessé. A két szakiskolához összesen közel 300 kérdőívet juttattam el. 208 ankét érkezett vissza, melyek közül 203 példány volt alkalmas az elemzésre. [n=203] A kiszekeltált kérdőívek közül három nem tartalmazta az általános iskolát. Ez megakadályozná a munkát a második hipotézissel kapcsolatban. Két középiskolás a válaszadást hamar, nem számottevő kérdés után felfüggesztette. Előfordul számos olyan eset, amikor egyes kérdések megválaszolás nélkül maradtak, de az elemzésnek mégsem szabhatnak gátat.

Az első hipotézis igazolása vagy elvetése céljából kiemelt figyelmet fordítottam a megkérdezettek szüleinek végzettségére. A válaszadók férfi szülei közül hárman nem végeztek el az általános iskolát, de ugyanannyian egyetemi diplomával büszkélkedhetnek. 20%-uk bizonyítvánnyal zárta le az elemi tanulmányait és nem tanultak tovább. Az édesapák 78,5%-a legfeljebb középfokú végzettséggel rendelkezik. Legtöbben [83 fő] szakmunkásképző iskolát fejeztek be. Közel azonos számú fő fejezte be tanulmányait szakközépiskolában [45 fő]. Az apák 4%-a gimnázium, 4,5%-uk felsőfokú szakképzés, 7%-uk főiskola és 1,5%-uk egyetem után hagyta el az oktatási rendszert. Felsőoktatásig tehát a megkérdezettek férfi szülőinek 7,5%-a jutott el. **[1. diagram]** Az anyák végzettsége kismértékben, de különbözik a férfiakétól. 85,09%-uk a felsőfokú képzés előtti szintek valamelyikén végzett. Hasonlóan az apákhoz, legnagyobb arányban [32,34%] a szakmunkásképző iskolát járták végig. Még kisebb eltérés mutatható ki az anyák esetében a nyolc általános és a szakközépiskola elvégzéséről. Előbbi fokozatnál 20,9%, utóbbinál 22,39%-uk léptek ki az oktatási rendszerből. Az elemi oktatást nyújtó intézmény bizonyítványosztása előtt két anya hagyta abba tanulmányait. A gimnáziumot a női szülők kétszer annyian választották, mint a férfiak. 8,46%-uk döntött az iskolatípus mellett. Az anyák 4,48%-a felsőfokú szakképzésen, 5,97%-uk főiskolán, 2,99%-uk egyetemen szerezte legmagasabb végzettségét. **[2. diagram]**

Az apák legmagasabb iskolai végzettségét tekintve vártam eredményeket a fiatalok romákat érintő meglátásaival kapcsolatban. Legtöbben szakmunkásképzőt, szakközépiskolát vagy az általános iskolát végeztek el. Elvértve található gimnáziumi érettségizett, vagy felsőfokú oktatásban részt vett. Az elemzés érdekében az alap-, a

közép- és a felsőfokú tanulmányokat végzettekre csoportosítom az adatokat.

A roma lakosság becslésekor a középfokú végzettséggel rendelkező apák gyerekei látták a helyzetet a legrealisabban. Csupán köztük lehetett három olyan diákot találni, akik kevesebb, mint 5%-ra tippeltek a választ. 7,03%-uk szerint Magyarország lakosságának 6-10%-a érzi magát roma származásúnak. 21,09%-uk 11-20%-nak, a csoport negyede 21-30%-nak, 18,75%-uk 31-40%-nak érzi a kérdezett százalékarányt. A fennmaradó 22,92%-ot kitevő diák a társadalmunk több mint felét gondolja roma nemzetiségűnek. A felsőfokú oklevelet szerző apák szakiskolás gyermekei a becslés 11%-nál kezdtek és haladtak felfelé. A 13 főből négy becsülte 21-30%-os részvételi arányra a roma lakosság nagyságát. A legalább harmados többségen felül nyolc főt tetten le a voksát. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők apák gyerekeinél az alapfokon tanulmányaikat befejező apák gyermekei alacsonyabb százalékokat írtak a kérdésnél. Közülük egy diák sem emelte magasabbra a roma lakosság arányát 70%-osnál. -Egyébként 9,09%-uk 11-20%-ra, 29,55%-uk 21-30%-ra, és 20,45-20,45%-uk 31-40%, illetve 41-50%-ra becsülte a cigányok arányát magyarországi népességben.

Az összes romát nem egynek tekintő véleményre nem minden diák gondolt. Leggyakrabban az alapfokot végző apák gyerekeinek jutott eszébe megjegyezni, hogy minden cigány ember más, mint ahogy ez egyéb etnikum esetében is igaz. 47,62%-uk fejezte ki ezzel megegyező érzését. Közoktatás végeztével tanulmányaikat befejező apák gyerekeinek 32,5%-a, felsőfokig eljutókénak 33,33%-a gondolt az egyéni differenciálás eshetőségére [Khi-négyzet=16,554; df=1; $p < 0,001$]. **[3. diagram]**

Deviáns magatartás valamely címkéjével az alapfokon és a középfokon végzett apák gyermekei azonos százalékarányban látták el a roma lakosságot. Mindkét csoport 66,67%-a írta valamely jelzőt, amely ebbe a kategóriába tartozik. Emellett a felsőfokon végzett apák középiskolás gyerekei nagyobb, 73,33%-ban használták a kifejezés valamelyikét. Különböző bűncselekmények elkövetésének fajtáival az általános iskolai végzettségű apák gyerekei éltek a legkevésbé: 26,19%-uk jellemezte bűnelkövetéssel a romákat. Ehhez képest a középfokú oktatásig eljutottak fiai és lányai 38,66%-ának, míg a felsőfokú végzettségű apák gyermekei 40%-ának jutott eszébe a vagyontárgy elkobzása, vagy emberölés, mint tulajdonság.

Az idegenellenesség, vagy éppen idegenelfogadás mértékét a különböző státuszban elképzelt roma személy kérdése részben meghatározhatja. A családba beházasulóként a legalacsonyabb végzettséggel rendelkező apák gyerekeinek 43,75%-a, a középfokon végzettké 21,32%-a és a felsőfokot elvégzőké 26,67%-a fogadná el. Közel hasonló rangsor született abban az esetben, ha a cigány személyt padtársként kell befogadni: 60,42%, 38,06% és 53,33% a képzési szintek növekedésével. A lakószomszédi viszony esetében is az alapfokot végzettek gyerekei a legelfogadóbbak [54,17%], majd a felsőfokú oklevéllel [40%] és végül a középfogú érettségivel és/vagy szakmával rendelkezők [35,29%]. Ahogy a beházasuló, a padtárs és a szomszéd, úgy érkeztek válaszok az ideiglenes látogató státuszára: a legmagasabban végzettek gyerekei elfogadóbbak, mint a középfokot kijárók, de nem előzik meg az alapfokon megrekedőket. Nagy százalékarányos különbség fedezhető fel a magyar állampolgárként történő elfogadásban. A végzettségi szint növekedésével csökken az elfogadók aránya az elutasítókhoz képest.

A pozitív állításokat megfigyelve az apa végzettségi szintjének függvényében azt az eredményt hozta, hogy a legalacsonyabb szinten végzett apák gyermekei egy állítás kivételével, minden esetben a legkevésbé idegenellenesnek bizonyultak. Az egy kivételkor is csupán 1,34%-kal múlták alul a középiskolát végzett apák gyerekeit. Ez az eset a hagyomány- és nyelvőrzés kérdésekor következett be. A két magasabb képzettségi szint közül az elfogadás ranglétráján második helyre a középfokon végzett szülők gyermekei állnak, hiszen ők összesen nyolc esetben nyilatkoztak barátságosabban, mint a felsőfokon végzett apáktól származó társaik. Például az idegenellenesség mértéke az apák végzettségi szintjének növekedésével csökken a munkaszerzés nehézségére utaló állításkor. Az alapfokig járó apák gyerekeinek 27,66%-a, a középfokig járókéknak 61,2%-a és a felsőfokig jutókéknak 62,67%-a utasította el a mondatot valamilyen mértékben [Khi-négyzet=9,827; df=3; p=0,020]. **[4. diagram]**

Az idegenbarát szemléletmód a negatív állítások esetében is az alacsony végzettségű apák fiaira és lányaira jellemzőbb. Hét állításból hatszor növekszik az idegenellenesen gondolkozók aránya az apák egyre magasabb végzettségi szintjével. A mondat, amely azt fogalmazza meg, hogy a romák számának növekedése veszélyezteti a társadalom biztonságát, az alapfokon végzett apák gyermekeinek

45,83%-ának nem elfogadható. A középiskolát kijáró apák gyerekei 24,62%-os, a felsőfokon végzettké 13,34%-os esetben nem helyeslik az állítás tartalmát, amely utóbbi csupán egy-egy főt jelent az elutasítók táborában [Khi-négyzet=34,243; df=3; p<0,001]. A romaellenes szórakozóhelyeket hasonlóan a korábbi esetekben, az alapfokon végzett férfiszülő gyermekei utasítják el a legtöbben, de a második legkevésbé idegenellenes csoport nem a középfokú, hanem a felsőfokú végzettségű apák gyermekei állnak. A két fokozat közti százalékos különbség: 7,7%.

A hármas tagolást nem csupán az édesapák, de az anyák esetében is szükségesnek tartom, amennyiben a végzettségük szerinti véleményalkotást szeretném elemezni a tanulóknál. A legtöbb középiskolás édesanyja középfokú végzettséggel [126 fő] rendelkezik. Ezen felül számbavételre kerülnek az alapfok [44 fő] és a felsőfok [31 fő] után oktatásrendszerből kilépők. Amikor a roma lakosság százalékarányos meghatározása volt a feladat, mind a három csoport középiskolásai legnagyobb százalékban 11-50%-ra becsülték az értéket. A cigányok számára a társadalom felénél nagyobb részvételi arányt az alapfokú végzettséggel rendelkező anyák gyermekeinek 32,07%-a, a középiskolát 16,11%, illetve a felsőfokú szintet kijárók 14,28%-a osztott.

157 olyan diák van, akik hiánytalanul töltötték ki édesanyjuk legmagasabb végzettségét, és még negatív tulajdonságok gyűjtésére is szántak időt. A romák szabadon történő jellemzésében a legalacsonyabb végzettségű anyák gyerekeinek 93,33%-a, tehát két fiatal kivételével legfeljebb négy negatív tulajdonságot sorakoztatott fel. A középiskolai éveket bizonyítvánnyal lezáró anyák szakiskolás gyerekei közül tizenketten [11,89%] legalább öt idegenellenes szóval írták körül a roma lakosságot. A felsőfokú végzettségű anyák gyermekeinek 84,62%-a nem sorolt fel négy negatív jellemzésnél többet a cigányokról. A fennmaradó százalék is öt szóval megelégedett. Azok a fiatalok, akik kitöltötték a tulajdonságokat gyűjtő kérdést 179-en vannak. Arra, hogy nem szabad egy emberként jellemezni a romákat, főleg az alap- és középfokot elvégzett anyák gyerekei gondoltak. Az előbbi csoport 41,67%-a, az utóbbi 37,72%-a. Bár köztük is mérhető a különbség, de a felsőfokú végzettséggel rendelkező anyák gyerekei messze lemaradnak a differenciálás lehetőségét tekintve az ő 17,24%-ukkal. Náluk 81,76%-os részvételi arány jellemzi azokat a tanulókat, akiknek esetleg nem jutott eszükbe a fenti lehetőség és

édesanyjuk elérte a felsőfokú intézmények követelményrendszerét.

A deviancia valamely alfajával a tanulók gyakran jellemezték a cigány lakosságot. Ennek előfordulása és az anyák legmagasabb végzettsége között fellelhető kapcsolat [Khi-négyzet=21,966; df=1; $p < 0,001$]. Ahogy az elvégzett iskolatípusok szintje növekszik, úgy válik egyre gyakoribb megjegyzéssé a csalás, rongálás, illetve a valóság eltorzítása. A felsőfokú végzettségű anyák gyerekeinek 75,86%-a, a középiskolát elvégzettekének 66,67%-a, valamint az általános iskola valamely szintjén megrekedtek 58,33%-a jegyzet fel hasonlót. A bűncselekmény elkövetésével a csupán elemi szinten járt anyák gyerekei írták körül a legkevesebb alkalommal. A csoportjuk 83,33%-a nem írt hasonlót. [5. diagram]

Megkérdeztem a diákokat, hogy egyes szerepek betöltésére elfogadnának egy cigány származású embert. A családba beházasulóként, padtársként, lakószomszédként, magyar állampolgárként elképzelt cigányokat minden esetben az alapfokot végzett szülők gyerekei fogadnák el a legnagyobb arányban, őket követik a középfokú, majd a felsőfokú tanulmánnyal rendelkezők. Egy aspektust tekintve más a sorrend. Az országot ideiglenesen látogatóként a középiskolával tanulmányaikat befejező anyák gyerekei látnák legszívesebben a romákat [71,2%]. Őket a felsőfokú tanulmányi eredményekkel rendelkező anyák gyerekeik követik 67,74%-kal. Utolsóként, de nem jelentősen lemaradva az alapfokot elvégzett anyák gyerekei állnak 65,91%-kal. Ennél mérhetően magasabb eltérés mutatkozik a családtag szerinti elfogadást tekintve. Az általános iskola után más utat, mint az oktatást választó szülők gyerekeinek több, mint a fele 52,27%-a fogadná el családtagja férje vagy feleségeként az érintett cigányt. Ezzel szemben a másik két csoportba tartozó fiatalok egy-egy ötöde nem tudna azonosulni a helyzettel. Távlabbi kapcsolat, magyar állampolgári státusz osztására vonatkozó véleményekkel is foglalkoztam. Ismét az alacsony végzettségű anyák gyerekei bizonyultak a legkevésbé idegenellenesnek a feltételezés 61,36%-os részvételi arányú elfogadásával. A fennmaradó két csoport újra azonos arányban válaszolt: 48-48%-uk látja a helyzetet megegyezően.

A tíz pozitív állítás értékelését véve mindig a legalacsonyabb végzettséget szerző anyák gyerekei nyilatkoztak a legbarátságosabban. Hat esetben a végzettség növekedésével emelkedett a nem egyetértést kifejező válaszok száma, három alkalommal cserélt helyet a

közép-, valamint a felsőfokú végzettséget szerző anyák gyerekei a rangsorban. Egyszer, a romák közti szoros összetartozást megfogalmazó állítások megegyező százalékban adott válaszokat az elfogadás-elutasítás szintjén a két említett [16,13-16,13%] csoport. A leggyakoribb esetre egy szemléltető példa már az első pozitív mondatnál lehetőség nyílik. A társadalmi ranglétrán történő feljebbjutás utáni vágyat a cigány családokban az általános iskolával tanulmányukat befejezők 45,24%-a fogadta el. A középiskola után tovább nem tanuló anyák gyerekeinek már csak 33,6%-a látja hasonlóan. A felsőfokú, képzett szülők fiai és lányai 25,8%-os kisebbségben helyezik a gondolatot [Khi-négyzet=12,447; df=3; p=0,006]. **[6. diagram]** Azok a szakiskolások, akik alacsonyabb végzettségű családokból érkeztek még a magyarországi cigányok magyar állampolgári létüket is nagyobb százalékarányban [45,45%] fogadják el, mint a képzettebb szülők gyerekei. Ezt tekintve a középiskolai bizonyítványosztás után tovább nem lépők gyermekei a leginkább elutasítóak. 76%-uk nem ért egyet az állítással. A felsőfokú képzést elvégzők 33,33%-a választ hasonlóan.

A kutatás és a kettes számú hipotézis tekintetében kiemelten fontos, hogy a tanulók életében milyen arányban foglaltak helyet integrálóbarát általános iskolák. Az alapító okiratok tartalma, azaz a roma nemzetiségi nevelés-oktatás, valamint az integrációs felkészítés megléte tekintetében 124 gyermek ilyen feladat ellátását nem végző általános iskolába járt. Csupán 79-en ismerhetik a két tevékenység jellegét. Ez azt jelenti, hogy 61,08%-uk olyan iskolából lépett szakiskolába, amely integrációt segítő alapeladatot nem lát el. Kevesebb, mint 39%-uk ismerhette meg a fenti programokat. **[7. diagram]**

Integrációt segítő tevékenységet folytató intézménybe a roma válaszadók 8,86%-a [7 fő] járt. A fennmaradó 4 fő olyan általános iskola tanulója volt, ahol nem volt integrációs program. Negatív megjegyzések számából szeretném nyerni a következő eredményt. Valamely integráló általános iskola volt tanulói legfeljebb öt negatív töltetű tulajdonsággal írták körül a cigányokat. 27-27%-uk kettő, illetve négy ilyen fogalmat írt. Azok a tanulók, akik külön programmal integrálást nem segítő intézményben végezték el az első nyolc osztályt, akár 11 negatív jellemzőt is felsorakoztattak. Legtöbbször, 31,25%-os arányban négy ítélezhető fogalomnál felfüggesztették az írást, de 15,62%-uk öt, hat, hét, kilenc, vagy tizenegy megjegyzésig meg sem állt.

Az önálló gondolatokkal gazdagított tulajdonságokkor számottevő alkalommal került előtérbe az egyénenkénti differenciálás. Nem sokkal, de 6,9%-kal több olyan tanuló vesz részt a kutatásban, akik kifejezték ezt a meglátást és integrációs programot folytató intézményből felvételiztek a szakiskolákba. Roma/cigány nemzetiségi nevelést nem nyújtó iskolák volt tanulói 66,96%-a nemzetiségre kiterjesztett véleményként kezelte a negatív megjegyzéseket [Khi-négyzet=16,554; df=1; $p < 0,001$]. Azok a diákok, akik integrálást támogató oktatási környezetből érkeztek a szakiskolákba, 71,01%-uk valamilyen deviáns magatartásformával jellemezte a roma lakosságot. Kevesebben, 64,29%-os előfordulással nyilatkoztak csalárról, hazugságról vagy rongálásról azok, akik más alapfeladatot ellátó általános iskolában tanultak. Nagyobb különbség, 13,13%-os mutatható ki a két iskolatípusból érkező diákok válaszaiban bűncselekmény elkövetését illetően, melyet roma jellemzőként használtak. Nemzetiségi oktatást kidolgozó intézmények immár középiskolás diákjainak 27,94%-a írta valamelyiket, míg a másik oldalt képviselőinek 41,07%-a.

Személyes roma ismerős tekintetében a romákat fokozottan integráló általános iskolák szakiskolás tanulói alulmaradnak társaikhoz képest. Az előbbi csoport 24,05%-a, utóbbi 22,76%-a nem ismer egyetlen cigány embert sem. Barátjaként tekint cigány ismerősére az integrálásban többet tapasztalók 27,85%-a, ezzel szemben társaik 21,95%-a.

Az elméleti játék, miszerint milyen státuszban fogadnának el egy cigány lakost a következő eredményeket hozta. Azok a tanulók, akik nem olyan általános iskolába jártak, amelyben integrációs alapfeladat lett volna, kevesebb százalékban nyilatkoztak úgy, hogy beházasulóként befogadnának egy romát. Az ő 20,16%-os arányukhoz képest, kiemelten magas az integrációs programban résztvevők 37,97%-os barátságos álláspontja. Kisebb különbséget mutat a cigány padtársról szóló kérdés, de az integrálóbarát iskolák középiskolás tanulói [48,05%] ebben az aspektusban is kevésbé idegenellenesek, mint a roma nemzetiségi nevelésből kimaradt társaik [42,74%]. A cigányok beilleszkedését segítő nevelési tevékenységet tapasztalók 50,63%-a szívesen látná lakószomszédjaként roma ismerősét, a programból kimaradó tanulók csupán 33,06%-a gondolkodik egyenértékűen.

A pozitív állítások megítélésével kapcsolatban az egyetértés és az elutasítás iskolatípus szerinti százalékarányos előfordulását fi-

gyeltem meg. Mindegy egyes sztereotípiában az integrálóbarát általános iskolákat végzetek választották többször a „teljesen egyetérték” vagy az „inkább egyetérték” válaszlehetőséget. Az a mondat, amely a romák számára több támogatás nyújtását szorgalmazza 14,11%-kal több integrálóbarát általános iskolában tanultat érintett meg. A teljes igazsághoz hozzá kell tenni, hogy még az ő csoportjuk 68,35%-a egyáltalán nem ért egyet az állítással [Khi-négyzet=453,296; df=3; p<0,001]. **[8. diagram]**

Amilyen értékes az egyetértés a pozitív mondatoknál, olyannyira örömteli az elutasítás a negatív állítások esetében. Ezek áttekintésekor vált láthatóvá, hogy a roma/cigány nemzetiségi nevelés tevékenységét folytató általános iskolák szakiskolásai két alkalommal reagáltak az állításokra idegenellenesebben, mint társaik. A fennmaradó öt negatívummal nem értettek egyet. Az állítás, amely azt mondja ki, hogy etnikumfüggő a bűncselekmények elkövetésének gyakorisága a romákra nézve sértő. Figyelemreméltó, hogy az integrálást segítő programban részt vettek 44,87%-a, a másik csoport 16,26%-a nem helyesli a mondat tartalmát [Khi-négyzet=44,962; df=3; p<0,001].

ÖSSZEGRZÉS

Az első hipotézis igazolásának érdekében a diákok meglátásait a szülők legmagasabb végzettségével hoztam kapcsolatba. A férfiszülők végzettségét figyelembe véve a legfeljebb általános iskolát kijárók gyermekei a legkevésbé idegenellenesek. Az összes elemzett érték esetében a csoportokhoz rendeltem egyes, kettes vagy hármas számot. Egyest az a kategória kapott, amit a legkevésbé idegenellenesek alkotnak. Huszonkilenc aspektust tekintve vártak elosztásra az adatok. Ennek értelmében a végén kiszámolt átlagérték alapján a legkisebb számmal végző csoport a legbarátságosabb a romákkal szemben. Az alapfokon végzett apák gyermekeinek csapata 1,17-tel, a középiskolát végzőké 2,31-gyel és a felsőfokú tanulmányokkal végzetek 2,65-tel zárták le az elemzést. **[1. táblázat]**

Az anyák legmagasabb iskolai végzettségét tekintve is közel azonos eredmények születtek arról, hogy a fiatalok milyen meglátásokat osztanak a romákkal kapcsolatban. A pontozott értékelést itt is alkalmaztam. Amelyik csoport a többihez képest a leginkább elfogadó 1, míg a leginkább elutasító 3 pontot kap. Így a legkevesebb pontot elérő

csoportot tarthatom a legkevésbé tagadónak. A 29 ponton keresztüli elemzés szerint az alapfokú oktatás végeztével a tanulást abbahagyó anyák gyerekei a legbarátságosabbak [1,2 pont]. Az érettségivel és/vagy szakmával rendelkező gyermekei 2,17 ponttal a második, a felsőoktatási intézményeket megjárók gyerekei 2,48 ponttal végeztek. A rangsor erősíti az apák legmagasabb végzettségével kapcsolatban kapott eredményeit. [2. táblázat]

Átlagolva a szülők különböző tanulmányi szintje szerinti értékeket, még inkább alátámasztja az eddigi eredményeket. Tehát, az elemi tanulmányokat félbehagyva, vagy éppen azokat elvégezve vállalt gyerekek szerezték a legkevesebb pontot: 1,18. Ez azt jelenti, hogy az alacsonyabb végzettségű családok gyerekei barátságosabban közelednek roma társaikhoz. A következő szinten 2,24 ponttal a középiskolában végzett szülők gyermekeik vannak, akik már kis mértékben idegenellenesebbek. Végezetül a felsőfokú tanulmányokat lefolytatót gondviselők gyerekei 2,56 ponttal a legkevésbé barátságosak, amennyiben a roma lakosság szemszögét nézzük.

Az elemzés alapján 28 kérdésben válaszoltak számottevően eltérően az integrálóbarát iskolában tanultak és a más intézményekben végeztek. A pozitív és a negatív állításokat egyesével tekintem értéknek. A korábbi pontozásos rendszer ebben az aspektusban is eredményesen használható. 1 pontot osztottam a romabaráti gondolkodásmódot megjelenítő adatokra, 2 pontot a túlnyomóan idegenellenes megítélésre. Azok a fiatalok, akik roma/cigány nemzetiségi nevelésben részesültek átlagosan 1,27, míg más típusú intézményben tanult társaik 1,72 pontot értek el. Összegzésképpen elmondható, hogy integrációs felkészítést, valamint roma/cigány nemzetiségi nevelés-oktatást végző általános iskolába járt tanulók 23 esetben gazdagították azok táborát, akik kevésbé idegenellenesen közelednek a roma származású népességhez. Ez ebben az esetben jelenti azt, hogy nem elutasítóak a cigányokkal szemben, de azt mindenképp, hogy kisebb mértékben ítélkezőek. A második hipotézis igazolása sikeresen fejeződött be. Az integrációs munkát végző általános iskolák végzett tanulóit kevésbé elutasítóak a roma közösséggel szemben, mint társaik. [3. táblázat]

Véleményem szerint a kutatás produktívan zárult, hiszen rámutatott a szakiskolások olyasfajta nézeteire, amelyek párhuzamba hozhatóak a szülők legmagasabb végzettségével, valamint az álta-

lános iskolás tapasztalatokkal. Az első hipotézisem bizonyításakor a negatív összefüggés nyert igazolást. Az alacsonyabb végzettségű anyák és apák gyermekei kevésbé idegenellenesek, mint a közép- és felsőfokon végzettek gyerekei. A másodikat igazoltnak tartom. A fiatalok véleményét pozitívan befolyásolja az, hogy integrációs felkészítést, valamint roma/cigány nemzetiségi nevelés-oktatás tevékenységében részt vett-e.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Az egyenlő bánásmód és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény
- Waffenschmidt J. [főosztályvezető] [2013]: 2011. évi népszámlálás. 3. Országos adatok, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest;
https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_orisz_2011.pdf [Letöltés ideje: 2014.07.14.]
- Allport, G. W. [1999]: Az előítélet, Osiris Kiadó, Budapest
- Bernát A. [2009]: The Roma in Eastern Europe. In: GESIS Social Sciences Eastern Europe –Thematic Series, Issue 2. 2009;
http://www.gesis.org/fileadmin/upload/deintstleistung/fachinformationen/series_ssee_01/Roma_in_Central_and_Eastern_Europe.pdf [Letöltés ideje: 2014.07.04.]
- Bernát A. [2010]: Integráció a fejekben: a romák társadalmi integrációjának érzékelése és megítélése a lakosság körében. In: Kolosi Tamás & Tóth István György [szerk.]: Társadalmi riport 2010. TÁRKI, Budapest; 312–326.
- Dencső B. & Sik E. [2007]: Adalékok az előítéletesség mértékének és okainak megismeréséhez a mai Magyarországon. *Educatio*, 2007. [16. évf.] 1. sz. 50–66.
- Diószegi B. & Fehér B. [2005]: A deliberációs csoportok társadalmi távolságérzetének változása és ennek okai. *Magyar Agora* 2005;
http://www.magyaragora.org/dinamikus/kozponti_dokumentumtar/Dioszegi_Feher.pdf [Letöltés ideje: 2014.07.04.]
- Enyedi Zs., Fábíán Z. & Sik E. [2004]: Nőtték-e az előítéletek Magyarországon? In: Kolosi Tamás, Tóth István György & Vukovich György [szerk.]: Társadalmi riport 2004. TÁRKI, Budapest; 375–399.
- Fábíán Z. [1999]: *Tekintélyelvűség és előítéletek*, Új Mandátum Kiadó, Budapest

- Fábíán Z. & Sik E. [1996]: Előítéletesség és tekintélyelvűség. In: Andorka Rudolf, Kolosi Tamás & Vukovich György (szerk.) Társadalmi riport 1996. TÁRKI, Budapest; 381-413.
- Györgyi Z. & Kőpatakiné M. M. [2010]: Oktatási egyenlőségek és sajátos igények. In: Balázs Éva, Kocsis Mihály & Vágó Irén (szerk.): Jelentés a magyar közoktatásról. Oktatóskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest; 360-395.
- Huzsvai L. [2004]: Biometriai módszerek az SPSS-ben. SPSS Alkalmazások, Debreceni Egyetem Mezőgazdaságtudományi Kar, Debrecen; <http://www.agr.unideb.hu/~huzsvai/pub/spsskonyvphd.pdf> [Letöltés ideje: 2014.08.30.]
- Kállai E. [2011]: Jelentés a nemzeti és etnikai kisebbségi általános iskolai nevelés-oktatás helyzetéről. Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosa. Budapest; <http://www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/217986220.pdf> [Letöltés ideje: 2014.07.11.]
- Kertesi G. & Kézdi G. [2008]: A roma és nem roma fiatalok középiskolai továbbtanulása. In: Kolosi Tamás & Tóth István György (szerk.): Társadalmi riport 2008. TÁRKI, Budapest; 344-362.
- Kertesi G. & Kézdi G. [2009]: A roma fiatalok általános iskolai eredményessége, középiskolai továbbtanulása és középiskolai sikeresége. Zárótanulmány. Az MTA-KTI „A közoktatás teljesítményének mérése-értékelése” programjának Roma 608 számú produktuma. <http://www.econ.core.hu/kutatas/edu/produktumok/roma.html> [Letöltés ideje: 2014.07.12.]
- Kertesi G. & Kézdi G. [2009]: Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után. Közgazdasági Szemle, 2009. [56. évf.] 11. sz. 959-1000.
- Kertesi G. & Kézdi G. [2012]: A roma és nem roma tanulók teszteredményei közti különbségekről és e különbségek okáról. Közgazdasági Szemle, 2012. [59. évf.] 7-8. sz. 798-853.
- Ladányi J. & Szelényi I. [2004]: A kirekesztettség változó formái, Napvilág Kiadó, Budapest
- Ligeti Gy. [2006]: Sztereotípiák és előítéletek. In: Kolosi Tamás, Tóth István György & Vukovich György (szerk.): Társadalmi riport 2006, TÁRKI, Budapest; 373-389.
- Örkény A. & Vári I. [2009]: Szempontok és kérdőjelek a magyarországi roma kisebbség tanulmányozásához. Fundamentum, 2009. [13.

évf.] 2. sz. 5-16.

Papp Z. A. [2012]: Kisebbségi magyarok oktatási részvételének értelmezési lehetőségei. *Educatio*, 2012. [21. évf.] 1. sz. 3-24.

Sik E. [2002]: Idegenellenesség Magyarországon 1998-ban. In: Magyarország és a magyar kisebbségek. MTA Műhelytanulmányok, 163-174.

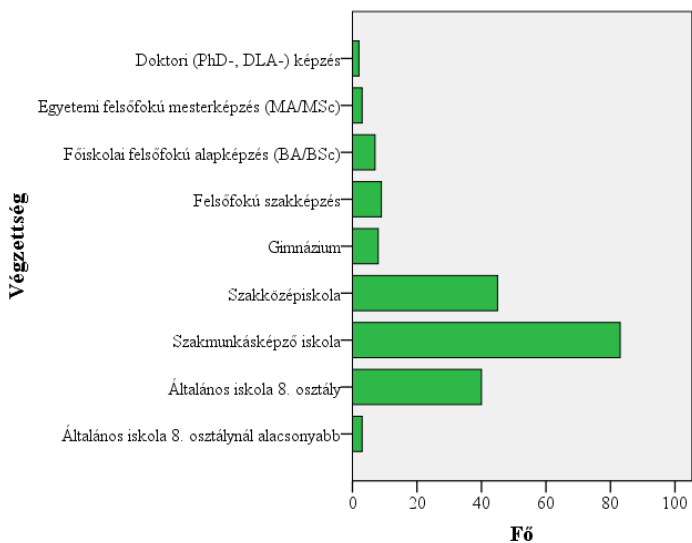
Tauber I. & Vég K. [1982]: A cigányság bűnözésének néhány összefüggése. A „cigánybűnözés” fogalmával kapcsolatos problémák. *Magyar Jog*, 1982. [29. évf.] 8. sz. 692-701.

Prof. Dr. Vasas Joachim [2014]: Feljegyzés. A cigány tanulók egy részének tanulási, továbbtanulási és elhelyezkedési lehetőségeinek javítására. Kézirat

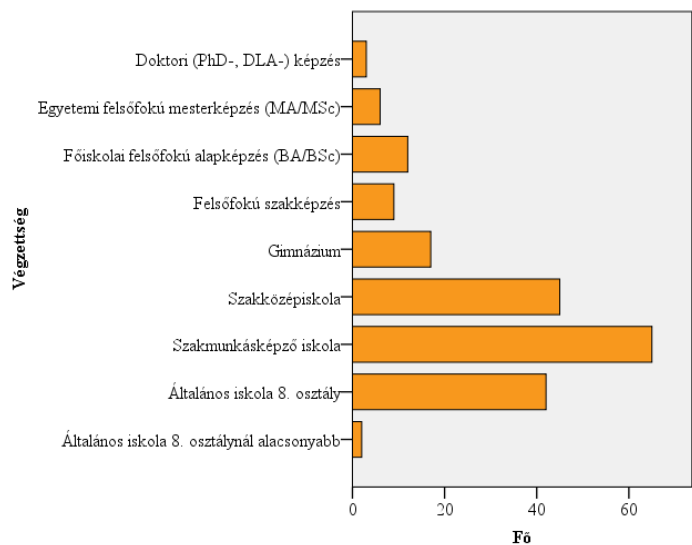

MELLÉKLETEK

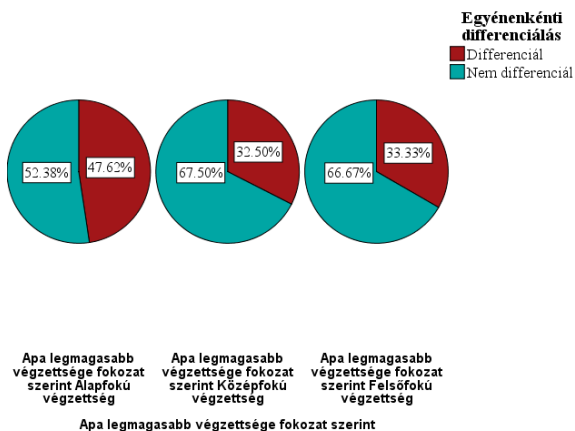
1. diagram: Apa legmagasabb végzettsége

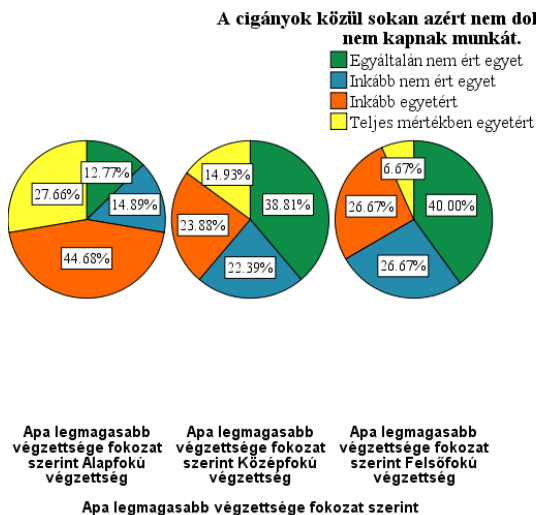
2. diagram: Anya legmagasabb végzettsége

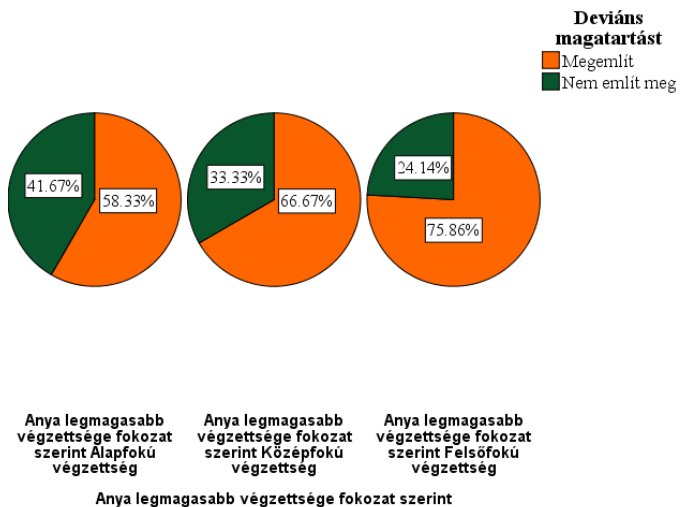
3. diagram: Egyénenkénti differenciálás az apa legmagasabb végzettsége szerint

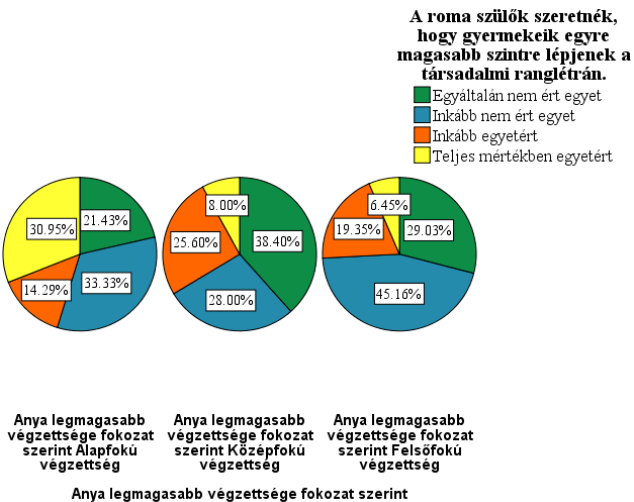
4. diagram: Egy pozitív sztereotípiá megítélése az apa legmagasabb végzettsége szerint

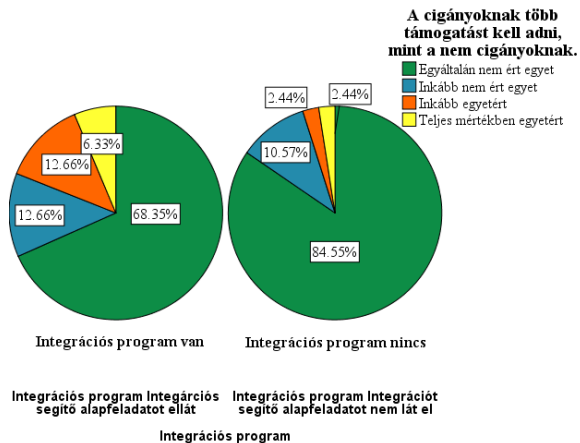
5. diagram: Deviáns magatartás megjegyzése az anya legmagasabb végzettsége szerint

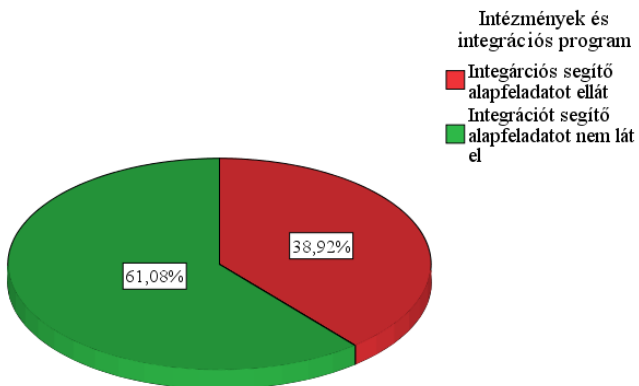
6. diagram: Egy pozitív sztereotípiát megítélése az anya legmagasabb végzettsége szerint

7. diagram: Általános iskola jellege integrálás tekintetében

8. diagram: A romák fokozott támogatásának szükségességéről szóló állítás véleményezése iskolatípus szerint

1. táblázat: Apa legmagasabb végzettsége és a középiskolások meglátásai a roma lakosságról

	Alapfokú végzettség		Középfokú végzettség		Felsőfokú végzettség					
	%	pont	%	pont	%	pont				
Becslés	2-5%	-	2	2,34	1	-	3			
	6-10%	2,27		7,03		-				
	11-20%	9,09		21,09		7,69				
	21-30%	29,55		25		30,77				
	31-40%	20,45		18,75		15,38				
	41-50%	20,45		9,38		-				
	51-60%	9,09		7,03		23,08				
	61-70%	9,09		5,47		7,69				
	71-80%	-		3		-				
	81-85%	-		0,78		15,38				
Negatív tulajdonságok előfordulása	1	11,76	3	20	2	16,67	1			
	2	23,53		20		16,67				
	3	29,41		19,09		16,67				
	4	29,41		30,91		16,67				
	5	-		5,45		33,33				
	6	-		2,73		-				
	7	-		0,91		-				
	9	-		0,91		-				
	11	2,91		-		-				
	Egyénekenkénti differenciálás	47,62		1		32,5		3	33,33	2
	Deviáns magatartás lejegyzése	66,67		1		66,67		1	73,33	2
Bűncselekmény elkövetésének lejegyzése	26,19	1	38,66	2	40	3				
Személyes roma ismerős nincs	18,75	1	23,7	2	33,33	3				
Személyes roma ismerős barátként	27,08	1	23,7	3	26,67	2				
Elfogadás beházasulóként	43,75	1	21,32	3	26,67	2				
Elfogadás padtársként	60,42	1	38,06	3	53,33	2				

Elfogadás lakószomszéd- ként	54,17	1	35,29	3	40	2
Elfogadás magyar állampol- gárként	64,58	1	47,79	2	35,71	3
Elfogadás turistaként	75	1	68,15	3	73,33	2
7 pozitív állítást elfogadó [átlag]	64,38	7 x 1	51,15	7 x 2	46,66	7 x 3
2 pozitív állítást elfogadó [átlag]	30,67	2 x 1	20,11	2 x 3	26,67	2 x 2
1 pozitív állítást elfogadó	68,75	2	67,41	1	40	3
6 negatív állítást elutasító [átlag]	37,09	6 x 1	27,02	6 x 2	15,56	6 x 3
1 negatív állítást elutasító	46,81	1	38,97	3	46,67	2
Átlagpont:	1,17		2,31		2,65	

2. táblázat: Anya legmagasabb végzettsége és a középiskolások meglátásai a roma lakosságról

		Alapfokú végzettség		Középfokú végzettség		Felsőfokú végzettség	
		%	pont	%	pont	%	pont
Becslés	2-5%	2,56	3	1,7	2	-	1
	6-10%	5,13		5,08		7,14	
	11-20%	17,95		16,95		17,86	
	21-30%	23,08		27,97		28,57	
	31-40%	15,38		22,03		14,29	
	41-50%	15,38		10,17		17,86	
	51-60%	5,13		7,63		3,57	
	61-70%	12,82		5,08		3,57	
	71-80%	2,56		2,55		-	
	81-85%	-		0,85		7,14	
Negatív tulajdonságok	1	16,67	1	20,79	2	7,69	1
	2	33,33		15,84		23,08	
	3	20		21,78		19,23	
	4	23,33		29,7		34,62	
	5	-		6,93		15,38	
	6	-		2,97		-	
	7	-		0,99		-	
	9	6,67		-		-	
	11	-		0,99		-	
	Egyénekenkénti differenciálás			41,67		1	
Deviáns magatartás lejegyzése		58,33	1	66,67	2	75,86	3
Bűncselekmény elkövetésének lejegyzése		16,67	1	41,59	3	41,38	1
Személyes roma ismerős nincs		15,91	1	20,8	2	45,16	3
Személyes roma ismerős barátként		27,27	1	25,6	2	16,13	3
Elfogadás beházasulóként		52,27	1	20,63	2	19,35	3
Elfogadás padtársként		59,09	1	40,8	2	38,71	3
Elfogadás lakószomszédként		50	1	36,51	2	35,48	3

Elfogadás magyar állampolgárként	61,36	1	48,8	2	48,39	3
Elfogadás turistaként	65,91	3	71,2	1	67,74	2
6 pozitív állítást elfogadó [átlag]	65,08	6 x 1	48,93	6 x 2	43,6	6 x 3
1 pozitív állítást elfogadó	95,35	1	83,87	2	83,87	2
3 pozitív állítást elfogadó [átlag]	43,69	3 x 1	21,6	3 x 3	28,82	3 x 2
4 negatív állítást elutasító [átlag]	51,99	4 x 1	32,38	4 x 2	27,41	4 x 3
1 negatív állítást elutasító	11,36	3	16	2	16,13	1
2 negatív állítást elutasító [átlag]	43,79	1	25,04	2 x 3	25,8	2 x 2
Átlagpont:		1,2	2,71		2,48	

3. táblázat: Roma lakosság megítélése az általános iskolák integrációs alapfeladata szerint

		Integrációs program van		Integrációs program nincs	
		%	pont	%	pont
Negatív tulajdonságok előfordulása	1	17,46	1	17,71	2
	2	26,98		16,67	
	3	23,81		18,75	
	4	26,98		31,25	
	5	4,76		8,33	
	6	-		3,13	
	7	-		1,04	
	9	-		2,08	
	11	-		1,04	
Egyénekenkénti differenciálás		39,13	1	33,04	2
Személyes roma ismerős nincs		24,05	2	22,76	1
Személyes roma ismerős barátként		27,85	1	21,95	2
Elfogadás beházasulóként		37,97	1	20,16	2
Elfogadás padtársként		48,05	1	42,74	2
Elfogadás lakószomszédként		50,63	1	33,06	2
Elfogadás turistaként		65,82	2	72,36	1
10 pozitív állítást elfogadó [átlag]		52,62	1	45,61	2
5 negatív állítást elutasító [átlag]		40,31	1	29,85	2
2 negatív állítást elutasító [átlag]		21,52	2	24,25	1
Átlagpont:		1,27		1,72	

4. Khi-négyzet próba táblázatok

	Apa legmagasabb végzettsége	Egyénekenkénti differenciálás		Apa legmagasabb végzettsége	A cigányok közül sokan azért nem dolgoznak, mert nem kapnak munkát.
Chi-Square	226,397	16,554	Chi-Square	226,397	9,827
df	2	1	df	2	3
Asymp. Sig.	,000	,000	Asymp. Sig.	,000	,020

	Apa legmagasabb végzettsége	A cigány lakosság számának növekedése veszélyezteti a társadalom biztonságát.		Anya legmagasabb végzettsége	Deviáns magatartás
Chi-Square	226,397	34,243	Chi-Square	126,206	21,966
df	2	3	df	2	1
Asymp. Sig.	,000	,000	Asymp. Sig.	,000	,000

	Anya legmagasabb végzettsége	A roma szülők szeretnék, hogy gyermekeik egyre magasabb szintre lépjenek a társadalmi ranglétrán.		Integrációs program	Egyénekenkénti differenciálás
Chi-Square	126,206	12,447	Chi-Square	11,611	16,554
df	2	3	df	1	1
Asymp. Sig.	,000	,006	Asymp. Sig.	,001	,000

	Integrációs program	A cigányoknak több támogatást kell adni, mint a nem cigányoknak.		Integrációs program	A bűnözési hajlam a romák vérében van.
Chi-Square	11,611	453,296	Chi-Square	11,611	44,962
df	1	3	df	1	3
Asymp. Sig.	,001	,000	Asymp. Sig.	,001	,000

HÁTRÁNYOS HELYZETŰ GYERMEKEK JÖVŐKÉPE ÉS MUNKAÉRDEKLŐDÉSE A KÖZÉPISKOLA-VÁLASZTÁS IDŐSZAKÁBAN

■ DRÓTÁR ERIKA ■ drotatarerika@freemail.hu

Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar,
Óvodapedagógus szak, alapképzés

■ Témavezető: DR. MOLNÁR BALÁZS

Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar,
Gyermeknevelési Tanszék

1. BEVEZETÉS

A dolgozatom fő célja a hátrányos helyzetű gyermekek jövőképeinek, pályaválasztási és továbbtanulási szándékainak vizsgálata, feltárása volt. A vizsgálatot Magyarország egyik hátrányos helyzetű megyéjében – Borsod-Abaúj-Zemplén megyében – végeztem el. A Központi Statisztikai Hivatal 2012-ben nyilvánosságra hozott adatai szerint a megye általános iskoláiban tanuló gyermekek több mint 60%-a családi hátterük miatt hátrányos, illetve halmozottan hátrányos helyzetűnek számítanak. Borsod-Abaúj-Zemplén megye a tartósan munkanélküliek arányát tekintve is igen kedvezőtlen helyzetben van, hiszen a munkanélküliek legalább egyharmada több mint egy éve nem tudott elhelyezkedni¹. A rossz statisztikai jellemzők miatt a megyében vagy a térségben végzett vizsgálatok nagy jelentőséggel bírhatnak, különösen a hátrányos helyzet okainak meghatározását, illetve a kitörési lehetőségek elemzését tekintve.

---

¹Hidas Zs. & Kezán A. & Némethné Csehi T. [2012]: Központi Statisztikai Hivatal. Magyarország társadalmi atlasza. Budapest: Xerox Magyarország Kft.

Az intézmények kiválasztásánál az MTA TK Gyermekesély Kutató csoport 2012-es adatai voltak a segítségemre². Olyan településeket választottam, ahol a romák száma 15% fölötti, magas a nagycsaládosok száma, a munkanélküliek aránya, valamint a közfoglalkoztatottak aránya is átlag feletti. Az érintett települések Halmaj, Felsődobsza és Forró volt. A vizsgálatom középpontjában a települések általános iskoláinak 7-8. osztályos tanulói voltak.

A vizsgálat során alkalmazott eszköz egy önkitöltős kérdőív volt, amely 28 kérdésből állt, amelyből 25 zárt és 3 nyílt kérdést tartalmazott. Fő részét a SUPER munkaérték kérdőív [25. kérdés], valamint a MÉK munkaérdeklődés kérdőív [28. kérdés] alkotják.

Az adatfelvételt az intézményvezetőkkel történő előzetes egyeztetés után 2014. május 21-26. között végeztem el. A három településről összesen 116 diák töltött ki kérdőívet.

A szocioökonómiai háttérre vonatkozó kérdések [13-17. kérdés] alapján fogalmaztam meg a vizsgálatom során alkalmazott hátrányos helyzet kritériumait, így hozva létre egy vizsgálati csoportot a hátrányos helyzetű tanulókból [80 fő] és egy kontroll csoportot [36 fő], amely a fenti kritériumok alapján nem hátrányos helyzetű tanulókból állt. A tanulók többsége nincs tisztában a hátrányos helyzet fogalmával, ezért nem kérdeztem meg direkt módon, hogy hátrányos helyzetű-e a gyermek, hanem a fenti kérdéseket [13-17. kérdés] használtam a két alminta kialakítására.

Az első ilyen szempont [1] a szülők iskolai végzettségével kapcsolatos. Ha a gyermek mindkét szülője alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik, úgy a hátrányos helyzetű csoportba került [24 gyermek]. A következő ilyen szempont [2] az iskolai juttatásokra irányult. Azok a diákok kerültek a hátrányos helyzetű csoportba, akik a megkérdezés időpontjában ingyenes tankönyvellátásban részesültek, valamint ingyenes étkezésre jogosultak [73 fő]. Végül, de nem utolsó sorban [3] a szubjektív szegénység is meghatározó szempont. Ez alapján azok a diákok, akik nehezen vagy nagyon nehezen tudnak megélni a hátrányos helyzetű csoportba kerültek. Ez 15 diákot jelent.

---

² Koós B. & Virág T. [2012]: Szikszói kistérség. Borsod-Abaúj-Zemplén megye Észak-Magyarországi Régió. Kistérségi helyzetelemzés. Budapest: MTA-WSA
Huszár I. [2013]: Encsi kistérség. A kistérségben élő gyermekek, fiatalok és családjaik helyzetének, igényeinek és szükségleteinek felmérése. Budapest: MTA TK

Természetesen vannak olyan tanulók, akik több szempont alapján is hátrányos helyzetűként voltak meghatározhatóak. Így az adatok alapján a vizsgálati csoportot, vagyis a hátrányos helyzetűek csoportját 80 fő alkotja. A fennmaradó 36 fő képezi a kontroll csoportot.

A vizsgálat hipotézisei, amelyet a szakirodalmak áttekintése után fogalmaztam meg, a következők voltak:

1. A hátrányos helyzetű tanulók továbbtanulása elsősorban a szakiskolai végzettség megszerzésére irányul.

2. A hátrányos helyzetű tanulóknak a pályaválasztással kapcsolatban kevesebb információszerzési lehetőségük van, mint a nem hátrányos helyzetű társaiknak.

3. A hátrányos helyzetű tanulók jövőképében és munkaértékében jelentősebb szerepet kap az anyagi biztonság megteremtése, mint a nem hátrányos helyzetű társaik esetében.

4. A hátrányos helyzetű tanulók körében a társas érdeklődés [lásd: munkaérdeklődés kérdőív – 28. kérdés – szociális kategória] erősebben fog megjelenni a munka érdeklődés körében, mint a nem hátrányos helyzetű társaiknál.

2. A HÁTRÁNYOS HELYZET ÉS A PÁLYAVÁLASZTÁS ÖSSZEFÜGGÉSEI

2.1 Hátrányos helyzet elméletei

A vizsgálati eredmények bemutatása előtt fontos tisztázni a hátrányos helyzet fogalmát, melyre számos definíciós próbálkozást találhatunk a vonatkozó szakirodalmakban.

Döbrössy János [2003] szerint nem csak az anyagiaktól megfosztottakat tekinti hátrányos helyzetűeknek. Ennek tükrében elkülönít négy csoportot, amelyek a következők: [1] a szülők sok esetben az igazi értékektől tartják távol gyermekeiket, vagy [2] anyagi nehézségekkel álltak szemben a szülők, amiből hirtelen jobb anyagi helyzetbe kerültek, ezáltal nagyobb hangsúlyt fektetnek arra, hogy a gyermekeik mindent megkapjanak. Ennek következtében itt is kimaradhatnak az igazi értékek közvetítése. Ezen kívül megemlíti [3] az egyszülős családokban felnövő gyerekek csoportját, [4] és azokat a szülőket, akik a munkájukba temetkeznek, a családjuk érdekében³.

---

³ Döbrössy J. [2003]. A hátrányos helyzet kezelését hatékonyan szolgáló ped-

A szociológiában Andorka Rudolf [2006] a hátrányos helyzetet a depriváció magyar fordításaként értelmezi, miszerint relatív lemaradásnak felel meg. Mindez vonatkozik a jövedelmi és egyéni hátrányokra is [például elmagányosodás]. Andorka használja a többszörösen hátrányos helyzet fogalmát is [más szerzőknél ez a halmozottan hátrányos helyzetnek felel meg], melyet úgy értelmez, hogy egyszerre több hátrány is jelentkezik, például az alacsony jövedelem és a rossz egészségi állapot⁴.

A két definícióban több hátrányos helyzetet előidéző tényező is megfogalmazódott. Andorka a családi körülményekre, az alacsony jövedelemre helyezi a hangsúlyt, addig Döbrössy az értékvesztést az érzelmi biztonság/bizonytalanság kategóriát is beleérti a hátrányos helyzet tényezői közé.

Magyarországon az 1997. évi XXXI. a gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásáról szóló törvény határozza meg jogi értelemben a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetet előidéző körülményeket, okokat. A következőkben azokat az elemeket emeltem ki, amelyek a törvény szerint negatív hatással vannak a gyermek fejlődésére. Egyrészt hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű az a gyermek vagy fiatal, aki rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesül. Továbbá azok, akiknek [1] a szülei alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek, vagy [2] a gyermek lakókörnyezete nem megfelelő és korlátozottak a gyermek egészséges fejlődéséhez szükséges feltételek.

A pedagógiai szakirodalom – amely kutatásom szempontjából leginkább releváns – megfogalmaz további olyan összetevőket is, amelyek hozzájárulnak a hátrányos helyzethez. Ezek egymásra épülő lépcsőfokokként is értelmezhetők. Az első ilyen lépcső azokra a hátrányos helyzetű fiatalokra vonatkozik, akiknek [1] inadekvát vagyis nem megfelelő a környezete. Ezt követi [2] az „inadaptív [nem alkalmazkodó] magatartású fiatalok hátrányos helyzetének színterei, majd [3] a disszociális körülmények között élők hátrányos helyzetének kérdései. Végül [4] az antiszociális magatartásból adódó hátrányos helyzet problémái”.⁵

---

agógiai lehetőségek – ének – zene. [pp. 75–91]. In: Ronkoviczné Faragó Eszter [szerk.]. Hátrányok és stratégiák. Budapest: Trezor kiadó

⁴ Andorka R. [2006]. Bevezetés a szociológiába. Budapest: Osiris kiadó

⁵ Várnagy E. & Várnagy P. [2000]. A hátrányos helyzet pedagógiája. Budapest: Corvinus kiadó 17.

A kulturális hátrányok kapcsán feltétlenül érintenünk kell a nyelvi hátrány jelenségét is. A nyelvi hátrány fogalmát Bernstein [2004] szerint úgy értelmezzük, hogy azok a tanulók, akiknek a szüleik iskolázatlanabbak „nem rendelkeznek azokkal a nyelvi készségekkel, melyeket az iskola közvetlenül minősít”⁶. Ezzel is magyarázható, hogy a társadalmi helyzet nagyban befolyásolja a gyermek továbbtanulási esélyeit. Bernstein két családszerkezetet különböztet meg a nyelvi hátránnyal kapcsolatban. [1] Az egyik a zárt családtípus, amely általában korlátozott nyelvi kódot alkalmaz. Ebben a családtípusban elsődlegesen a családon belüli pozíciók, státuszok határozzák meg a családtagok egymáshoz való viszonyát⁷. Az ilyen családban a kommunikáció nem egyénre szabott, az ellenőrzés és irányítás a „külső kontrollon, továbbá a pozícióhoz tartozó szereptartalmon alapul”. A normákat tekintély alapon veszik át. Ez gyakran az alacsony szocioökonómiai státuszú családokra jellemző. [2] A másik ennek az ellentétje, tehát a nyílt családtípus. Ebben a családban kevésbé meghatározott a státuszbeli elhelyezkedés, jobban érvényesülhetnek az egyéni sajátosságok, az egyéni vélemények. Az ilyen közegben a családok a kidolgozott nyelvi kódot használják, amely gazdagabb, árnyaltabb nyelvhasználatot jelent⁸.

2.1.1 A hátrányos helyzet és tényezőinek hatása a pályaválasztásra

Szükséges megemlíteni az integrációt és az esélyegyenlőséget, mint napjaink fontos törekvéseit, melyek nagy szerepet játszhatnak a hátrányos helyzetű gyermekek, fiatalok életében, sikeres életvezetésük megalapozásában.

Az integráció fogalmán együttnevelést, hátrányos helyzetű, vagy sajátos nevelési igényű gyermekek beillesztését értjük ép, hátránnyal nem küzdő társaik közé. Mindez tehát a hátrányos helyzetű

---

⁶ N. Kollár K. & Szabó É. [szerk.]. [2004]. *Pszichológia pedagógusoknak*. Budapest: Osiris kiadó

⁷ Réger Z. [1990]. *Utak a nyelvhez. Nyelvi szocializáció – nyelvi hátrány*. Budapest: Akadémia kiadó

⁸ Várnagy E. & Várnagy P. [2000]. *A hátrányos helyzet pedagógiája*. Budapest: Corvinus kiadó 20.

Réger Z. [1990]. *Utak a nyelvhez. Nyelvi szocializáció – nyelvi hátrány*. Budapest: Akadémia kiadó

és sajátos nevelési igényű - akadályozott, pszichés, és tanulási problémákkal küzdő - gyerekekre is egyaránt vonatkozik, vonatkozhat.

A M. Tamás Márta [2006] megfogalmazása szerint társadalmi integrációról beszélhetünk abban az esetben, ha az integrációt tágabban értjük, és minden olyan gyermeket figyelembe veszünk, akinek nehézségei vannak. Ide tartozik nem csak a hátrányos helyzet, vagy a sajátos nevelési igény, de például az eltérő kulturális háttér is⁹. Az integráció célja ez alapján az is, hogy „elosszuk” az olyan gyermekeket az iskolák és osztályok között, akiknek valamilyen szempontból kedvezőtlen a családi háttere¹⁰.

A gyermek családi helyzete hatással van az iskolai teljesítményére, iskolaválasztására. A szülő részvétele a gyermek tanulásában nagymértékben befolyásolja a teljesítményét. Ebben megmutatkozik a szülők iskolához való hozzáállása, amely különböző lehet. N. Kollár Katalin [2004] szerint az alapfokú végzettséggel rendelkező réteg tagjai nagy valószínűséggel iskolai kudarcot vallottak. Ennek következtében a rossz emlékeket a szülők tudattalanul is közvetíthetik a gyermekeiknek. Például az iskolában felállított tanulmányi követelményeket a legtöbb esetben már-már leküzdhetetlennek érezhetik a szülők, és ez által a gyermekeik is. Ennek ellenére mindez nem jelenti azt, hogy az alacsony iskolázottságú szülők nem tartják fontosnak a tanulást. Inkább az kerül előtérbe, hogy a kudarcok és tanulási nehézségek elkerülését nem tudják, hogyan, miként lehetne a gyermekeik számára könnyebbé tenni. Sok esetben maguk a szülők sem értik a tanulandó anyagot, valamint nincsenek hatékony tanulási módszereik, amelyeket gyermeküknek meg tudnának tanítani¹¹. Ebből következik, hogy a szülőknek nem ritkán elképzeléseik sincsenek a gyermekük pályájával kapcsolatban, ezért ezt a döntést is rájuk bízják¹².

---

⁹ M. Tamás M. [szerk.]. [2006]. Integráció és inklúzió. Budapest: Trefort kiadó

¹⁰ Fejes József B. [2013]. Miért van szükség deszegregációra? [pp. 15-35]. In: Fejes József Balázs & Szűcs Norbert [szerk.]. A szegedi és hódmezővásárhelyi deszegregációt támogató Hallgatói Mentorprogram. Öt év tapasztalatai. Szeged: Belvedere Meridionale

¹¹ Laczik A. [2002]. Gyerek, család, iskola. *Educatio*, [11] 3., 527-532.

N. Kollár K. & Szabó É. [szerk.]. [2004]. *Pszichológia pedagógusoknak*. Budapest: Osiris kiadó

¹² Jakab P. [2005]. Tanulási motivációk a hátrányos helyzetű gyerekek körében. *Educatio*, [14] 4., 885-891.

2.2 Jövőkép, jövőorientáció

A fiatalok jövővel kapcsolatos elképzelései szerteágazóak, különbözőek. Kialakulásukat számos tényező befolyásolja, vagy befolyásolhatja, melyet figyelembe kell vennünk a pályaválasztásuk orientálásában. A következőkben szükséges tisztázni a jövőképhez kapcsolódó legfontosabb fogalmakat és tényezőket.

Jari-Erik Nurmi [1998] szerint a jövőkép és jövőorientáció azonos jelentéssel bírnak. Definíciója szerint a jövőkép vagy jövőorientáció egy pszichológiai folyamat, amely három elemet tartalmaz: a motivációt, a tervezést, és az értékelést. E három elem az előzőekben bemutatott sorrendben követik egymást¹³.

Schultz [2003] a jövőkép fogalma alatt a jövő potenciális meghatározását érti. A jövőképek száma Schultz szerint akár végtelen is lehet. Mindez meghatározott célokból, vágyakból, érdekekből jöhet létre¹⁴. A jövőkép[ek] határait a képzelet határai jelölik ki¹⁵.

Tóth Attiláné [2000] szerint különbséget kell tennünk közeljövő és nagytávlatú jövő között. Közeljövőről abban az esetben beszélhetünk, ha a jelenségek feltételrendszere már kialakult és várhatóan meg fognak valósulni, létezni fognak a jövőelképzelések, például a diákok tovább tanulása, középiskolai választása. A kialakult feltételrendszer – pályaválasztás esetében – döntően befolyásolja a [1] diákok pályaválasztási érettsége, illetve [2] a különböző választható intézmények és azok szakjai. A megvalósulás szintjére akkor jutnak el a tanulók, amikor a pályaválasztásuk célba ér, tehát felvételt nyertek egy általuk kiválasztott intézménybe.

Ennek mintegy ellentéte érvényesül a nagytávlatú jövőben, itt a feltételrendszer még nincs, vagy kis mértékben van kialakulva, egy távolabbi időben fognak csak létrejönni a szükséges feltételek¹⁶.

---

¹³ Vass Z. & Molnár P. [2013]. Társadalmi megújulás: a jövő generációk reménye és a megvalósulás: testkultúra és sport Magyarországon Új pedagógia szemle [58] 6-7., 23-36.

¹⁴ Veigl H. [2006]. Jövőkutatási alapfogalmak új megközelítésben. [pp. 17-35]. In: Kristóf Tamás [szerk.]. A jövőkutatási fogalmaktól a „stratégián túl”-ig. Budapest: Corvinus Egyetem Jövőkutatás Tanszék

¹⁵ Nováky E. [2003]. A jövőkutatás módszertana stabilitás és instabilitás mellett. Jövőelméletek 10. Budapest: BKÁE Jövőkutatási központ

¹⁶ Tóth A. [2000]. A jövőkutatás oktatásáról. [pp. 215-227]. In: Besenyei Lajos, Nováky Erzsébet, Tóth Attiláné & Tóth László: A magyar jövőkutatás múltja, je-

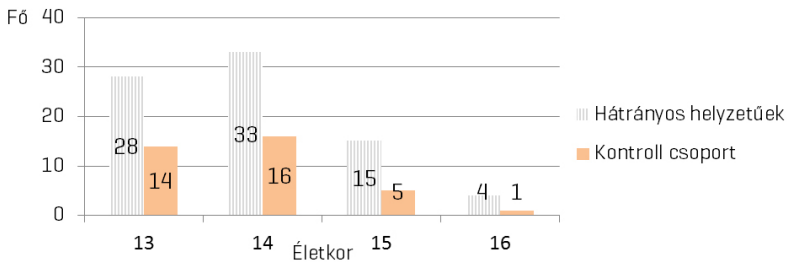
3. VIZSGÁLAT

3.1 Alapadatok

Kérdőívem bevezetéseként általános, elsősorban szociál-demográfiai kérdéseket fogalmaztam meg, melyben rákérdeztem a diákok életkorára, nemére, lakhelyére, félévben elért tanulmányi átlagára, valamint az évfolyamra.

A válaszok alapján hetedik évfolyamra összesen 61 diák járt. Ebből 42 a hátrányos helyzetű és 19 nem hátrányos helyzetű tanuló. A nyolcadik évfolyamra 55 diák járt, amelyből 38 a hátrányos helyzetűek és 17 a nem hátrányos helyzetűek száma.

Életkor szerinti megoszlásban [1. ábra], a megkérdezés időpontjában a diákok átlagéletkora 14 év volt a hátrányos helyzetűeknél, és 13,8 év volt a kontroll csoport esetében. A legfiatalabbak 13 évesek, míg a legidősebbek 16 évesek voltak. A maximális korkülönbség [terjedelem] mindkét mintában 3 év.

1. ábra: A válaszadók kor szerinti megoszlása

A megkérdezett diákok nem szerinti megoszlásánál a 116 főből összesen 59 fő a lány, és 55 fő a fiú tanuló. Ha a két csoportot nézzük [1. számú melléklet 1. ábra], akkor látható, hogy a kontroll csoportnál a fiúk aránya [61,11%], míg a hátrányos helyzetűek csoportjánál a lányok aránya [57,5%] magasabb.

A vizsgálatból kiderült, hogy a hátrányos helyzetű diákok 55%-nak van 3 vagy annál több testvére, míg a nem hátrányos helyzetű társaik esetében ez 17%. Tehát a hátrányos helyzetű családok esetében jóval

nagyobb arányban fordul elő, hogy négy, vagy annál több gyermeket is nevelnek egy háztartásban, mint a nem hátrányos helyzetűek körében.

A tanulmányi adatokat vizsgálva mindkét évfolyamnál a kontroll csoport valamivel jobban teljesít a hátrányos helyzetű tanulóknál. A hátrányos helyzetű hetedik évfolyamos tanulók átlaga 3,4, míg a kontroll csoport esetében 3,7. A nyolcadik évfolyamos hátrányos helyzetű tanulók átlaga 3,3, a kontroll csoporté pedig 3,5 volt.

3.2 Családi háttérrel kapcsolatos kérdéssor

Kérdőívemben olyan kérdéseket is feltettem, amely a diákok családi hátterére, otthoni tárgyi környezetére vonatkozik. A következőkben a szülők iskolai végzettségével, illetve a háztartásban lévő értékesebb műszaki eszközökkel kapcsolatos válaszokat ismertetem.

A szülők iskolai végzettsége nagymértékben befolyásolja a munka-, és pénzkeresési lehetőségeket. A két almintá kialakításában a szülők iskolai végzettsége elsődleges szempontként szerepelt, azonban részletes ismertetésére is szükség van.

Nézzük meg először az édesanyák iskolai végzettségét, melyet az 1. számú melléklet 1. táblázatán is láthatunk. A hátrányos helyzetű csoport anyáinak jelentős része szakmunkás [17,5%] vagy általános iskolai [51,3%] végzettséggel rendelkezik. A kontroll csoport esetében az érettségi a legjellemzőbb [38,9%], szemben a hátrányos helyzetű családokkal, ahol ez az arány csak 8,75%. A táblázat adatsoraiban megfigyelhető, hogy vannak olyan hátrányos helyzetű gyermekek is, akiknek az édesanyja főiskolai, egyetemi végzettséggel rendelkezik. A kontroll csoportra azonban mégis jellemzőbb a magas iskolai végzettség.

Az édesapák iskolai végzettségét tekintve láthatjuk, hogy a hátrányos helyzetű apák körében az általános iskolai, valamint a szakmunkás végzettség jelenik meg nagy százalékban, míg a kontroll csoport esetében csak a szakmunkás végzettség. A hátrányos helyzetű édesapák 3,75%-a rendelkezik érettséggel, főiskolai, egyetemi végzettséggel pedig mindössze 2,5%. A kontroll csoportnál ez az arány jóval magasabb. Érettséggel 19,4% rendelkezik, főiskolai, egyetemi végzettséggel pedig 8,3%.

A szülők iskolai végzettségével kapcsolatos kérdéssornál a diákok közel 20%-a nem tudom választ adott a kérdésre. Feltételezem, hogy nincsenek tisztában a szülők iskolai végzettségével.

A háztartásban levő műszaki eszközök számáról kaphatunk képet a két vizsgálati csoport 8 - 11 kérdésekre adott válaszai alapján [1. táblázat]. Saját mobiltelefonnal a hátrányos helyzetűek körében kevesebb, mint 80%, a kontroll csoportnál pedig valamivel több, mint 80% rendelkezik.

A hátrányos helyzetűek 75%-a rendelkezik három vagy annál több mobiltelefonnal a családban, ezzel szemben a kontroll csoport 91,7%-a rendelkezik. Mindkét csoportnál közel azonos nagyságrendben jelenik meg az asztali számítógépek száma. A hordozható technológiák esetében azonban már markánsabb eltéréseket tapasztalhatunk. A hátrányos helyzetűek 26,25%-a rendelkezik maximum két lappal, a kontroll csoportnál ez az arány jóval magasabb [63,9%]. Táblagépek esetében is elmondható ez az arány. Személygépkocsival a hátrányos helyzetűek 36,25%-a rendelkezik. A nem hátrányos helyzetű társaiknál [kontroll csoport] kicsivel több, mint a fele [66,7%] rendelkezik legalább egy személygépkocsival. Internetkapcsolattal a hátrányos helyzetűek közül 86% rendelkezik, a kontroll csoportnál 97% [1 fő nem rendelkezik]. Úgy tűnik, ez ma már elég általánosan elérhető technológia. A hátrányos helyzetűek több mint fele [63%] rendelkezik legalább 24 saját könyvvel, a kontroll csoport tanulóinál jóval magasabb, összesen 78%.

1. táblázat: A gyermekek családjában található eszközök

Darabszám:	Hátrányos helyzetűek		Kontroll csoport	
	1-2	3 vagy több	1-2	3 vagy több
Mobiltelefon	21,25%	75%	5,6%	91,7%
Asztali számítógép	82,5%	2,5%	80,6%	8,3%
Laptop, notebook	26,25%	1,25%	63,9%	8,3%
Táblagép	23,75%	0%	61,1%	11,1%
Személygépkocsi	36,25%	0%	66,7%	16,7%

3.3 A diákok továbbtanulási elképzelései, a terveket befolyásoló tényezők

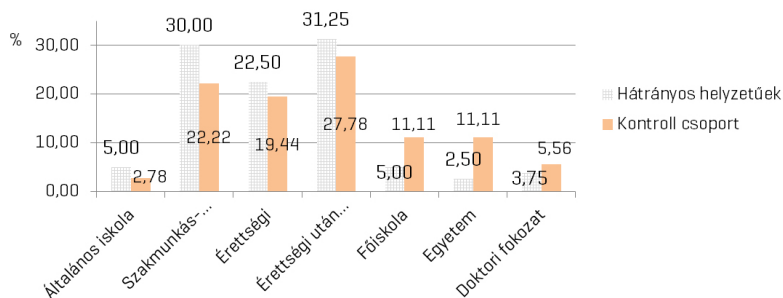
A következőkben a diákok továbbtanulási elképzeléseit, a szülői tanácsokat, és a továbbtanulásról szerzett ismereteiket vizsgáljuk meg.

A diákok továbbtanulási szándékait a 2. ábrán láthatjuk. Mindkét csoportnál kiemelkedően magas százalékban jelenik meg egy szakma megszerzése az érettségi után, valamint a „csak” szakmunkás végzettség megszerzése. Ezt követi az érettségit akaró diákok

aránya, amely a hátrányos helyzetűek esetében magasabb [22,5%], míg a kontroll csoportnál mindössze 19,44%. Kis létszámban ugyan, de megjelenik csak az általános iskolai végzettség megszerzése a hátrányos helyzetűek körében, mint cél [5%]. Fontos megemlíteni, hogy a kontroll csoportnál [2,78%] is megjelenik az a szándék, hogy csak az általános iskolát szeretnék elvégezni. Természetesen vannak olyan diákok, akik főiskolára, egyetemre is tovább szeretnék menni. A hátrányos helyzetűek körében ez kisebb százalékban [5%] jelenik meg, mint a nem hátrányos helyzetű [11,11%] társaiknál. Feltehetően, kisebb esélyük van a bejutásra, mint a kontroll csoport tagjainak, és – az országos statisztikai adatokból kiindulva – valószínűleg kevesen fognak eljutni a főiskoláig, egyetemig. A doktori fokozat megszerzése több diáknak is terve, mind a két csoportnál. A felsőoktatás tehát a hátrányos helyzetűek számára kisebb mértékben vonzó cél, mint a kontroll csoport gyermekeinél.

2. ábra: A diákok továbbtanulási elképzelései

A kérdőívem első nyílt kérdése a diákok szakmai jövőelképzelésére irányult. A diákoknak lehetőségük volt válaszolni arra a kérdésre, hogy mi szeretne lenni, ha nagy lesz. Különböző területek jelentek meg, ez is jelezte azt, hogy szerteágazó az érdeklődésük. A jövőelképzeléseket érdemes nemek szerint elemezni, hiszen a lányok és fiúk érdeklődése nagymértékben eltér egymástól.

A fiúk két csoportjánál 20% feletti azoknak az aránya, akik még nem döntöttek egy szakma mellett sem. Mindkét csoportban a legtöbben a hegesztő szakmát szeretnék választani. A hátrányos helyzetűek esetében 15,15%, a kontroll csoportnál 9,09% ez az arány. A hátrányos

helyzetűeknél azonos arányban jelenik meg a vállalkozó és szerelő szakma választása [9,09%]. Szintén egyenlő arányban jelennek meg az autószerelő, pék és rendőr szakma választása [6,06%]. Vannak olyan szakmák, melyet csak egy-egy tanuló választott. Ilyen a víz-gázszerelő, informatikai rendszergazda, katona, asztalos. A kontroll csoport esetében inkább egyéni elképzelések vannak [mezőgazdasági munkás vagy szakember, boltvezető, mentőápoló, kamionos, kosaras, villamosmérnök, fémmegmunkáló, ács, villanyszerelő, táncos, pincér, fizikai munkás], csak a szerelő és autószerelő jelenik meg több gyermeknél.

A lányok szakmaválasztása során kevesen voltak azok, akik nem tudták megfogalmazni, hogy mit szeretnének. A hátrányos helyzetűek 4,35%, a kontroll csoport 7,69% nem választott még. Úgy tűnik, hogy a lányok tudatosabbak ezen a téren, mint a fiúk, ami az eltérő érési ütemükből is fakadhat. A lányok körében mindkét csoportnál a legtöbben az eladói szakmát választották, a hátrányos helyzetűek 17,4%-a, a kontroll csoport 15,38%-a. A hátrányos helyzetűek körében többen választották még a kisgyermekgondozó, pék, szociális gondozó, óvónő, szakács, cukrász szakmákat. Azonos arányban jelenik meg a hátrányos helyzetűek között az ápolónő, fodrász, kozmetikus, rendőr szakmák. A kontroll csoportnál ugyanezen szakmák mindegyike azonos arányban jelenik meg [7,69%]. Ahogyan a fiúk körében úgy itt is megtalálhatóak azok a szakmák, melyet csak egy diák választott. A hátrányos helyzetűek körében az informatikus, grafikus, idegenvezető, gyógyszerügyi asszisztens, rajzművész, védőnő, modell, állatorvos, könyvelő, vendéglátós, rajzfilmkészítő. A kontroll csoport esetében pedig a sebész, belső építész, pszichológus, riporter, főszerkesztő, orvos, banki ügyintéző, könyvelő, üzletvezető szakmák jelentek meg egyéni szinten. A szakma megválasztása során számos diák nem csak egyet nevezett meg. Ez arra utalhat, hogy a diákoknak még nincsenek kiforrott terveik, és több pálya, terület érdekli őket.

A kérdőívem 27. kérdése a szülők tanácsaira irányult, amely megmutatja, hogy a két csoport szülei hogyan viszonyulnak a szakmaválasztás előtti időszakhoz.

Mindkét csoportnál fontos az, hogy a gyermekük szakmát szerezzen érettségivel, vagy a nélkül [1. számú melléklet 2. táblázat]. Nem utolsósorban irányadó az is, hogy a megszerzett szakmával majd a közelben találjon állást és jól tudjon vele keresni. A kontroll csoportnál megjelenik, hogy a gyermekre bízzák a választást [41,67%]. Ha a fel-

állított sorrendben tovább megyünk, láthatjuk, hogy a hátrányos helyzetű csoportnál meghatározó tényező a diploma [18,75%] szerzése is, de akár a gyermekre is rábízják [25%] a választást és a pályaválasztási rendezvényeken [13,75%] való részvétel is meghatározó. Kevésbé befolyásoló tényező a hátrányos helyzetűek körében a családi vállalkozásban való elhelyezkedés [7,5%], valamint a szülők munkájának a követése [7,5%]. A két csoportban vannak hasonlóságok, azonban a hátrányos helyzetű csoport 11,25%-a még nem beszélt a szüleinek a pályaválasztásukról, ez a kontroll csoport esetében csak 2,78%-ra igaz.

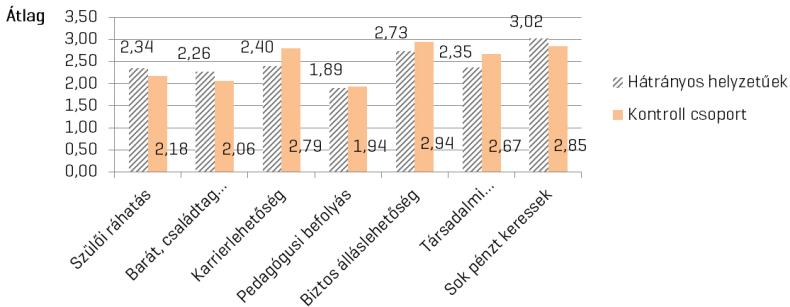
Ez után vizsgáljuk meg, hogy a továbbtanulással kapcsolatban honnan szerezték a diákok az információkat. A 2. táblázaton megfigyelhetők az egyes információszerzési lehetőségek igénybevételének aránya. Látható, hogy a diákok a szülőkhöz, és barátokhoz fordulnak a pályaválasztásukkal kapcsolatban tanácsokért. Hiszen közel azonos a szülőkel lezajló beszélgetés aránya [hátrányos helyzetű diákok 70%-a, kontroll csoport 66,67%-a]. Mindkét csoport esetében a pályaválasztási rendezvényekre kevesen jutnak el. A kontroll csoportnál magasabb az internetről, tv-ből, újságból történő információszerzés [36,11%], mint a hátrányos helyzetű társaik körében [21,25%]. Szintén magasabb arányban jelennek meg a barátok által szerzett pályaválasztási tanácsok is [hátrányos helyzetűek 72,50%, a kontroll csoport 86,11%]. Az osztályfőnöki órákon szerzett információk értéke viszonylag alacsony. A hátrányos helyzetűek 16,25%-a, a kontroll csoport 8,33%-a beszélt már pályaválasztásáról az osztályfőnöki órákon. Vélhetően a pedagógusok nem érintik megfelelő mértékben a pályaválasztás témáját.

2. táblázat: Információszerzési lehetőségek

Kategória	Hátrányos helyzet	Kontroll csoport
Szülőkkel	70% [56fő]	66,67% [24fő]
Osztályfőnöki órán	16,25% [13fő]	8,33% [3fő]
Barátok	72,50% [58fő]	86,11% [31 fő]
Tv, internet, újság	21,25% [17fő]	36,11% [13fő]
Pályaválasztási rendezvények	13,75% [11fő]	13,89% [5fő]
Egyéb	1,25% [1fő]	0% [0fő]

A pályaválasztást különböző tényezők befolyásolhatják. Kérdőívemben ezekre a tényezőkre kérdeztem rá. A diákoknak egytől négyig terjedő skálán kellett értékelniük, hogy az adott tényező [például szülői ráhatás, karrierlehetőség, biztos álláslehetőség] mennyire befolyásolja a pályaválasztásukat.

A 3. ábrán jól szemlélteti, hogy mindkét csoport pályaválasztásában nagymértékben befolyásoló tényezőként jelenik meg a pénzkereseti lehetőség, a biztos állás lehetősége, a karrierlehetőségek, valamint a társadalmi megbecsülés. Kevésbé befolyásoló tényező a hátrányos helyzetűek körében a szülői ráhatás. Ennél kevesebb a baráti, vagy családtag példájának a befolyása. A legkevésbé befolyásoló tényezőnek a pedagógusi hatás bizonyult.

3. ábra: A pályaválasztást befolyásoló tényezők átlaga

3.4 A munkaérdeklődés [MÉK] és Super munkaérték kérdőív eredményei

A kérdőívemben a MÉK munkaérdeklődés kérdőívet alkalmaztam. A kérdésekre [50 db] igennel és nemmel kellett válaszolni. Az igen válaszokat figyelembe véve a megadott szempontsor szerint a tanulók öt kategóriába kerülhetnek be [szociális, módszeres, tárgyias, újító, irányító]. Minden csoporthoz 10 állítás tartozik, ezeket megvizsgálva mutatkoznak meg az egyes tanulók viszonyai a munkához, a munkaértékekhez. A kategóriák nem különülnek el élesen egymástól, mivel a vizsgálat során 10 diák legalább 2 kategóriában is szerepelt.

A 3. táblázat adatsorában megfigyelhető, hogy a kontroll csoport tagjai minden kategóriában magasabb eredményt értek el, mint a hátrányos helyzetűek. Jól látható az is, hogy a nem hátrányos helyzetű csoportnál nincsenek élesen elhatárolódva a kategóriák, viszonylag közel állnak egymáshoz, amely kialakulatlanabb pályaeérdeklődésre utalhat.

A „szociális” kategória az, ami a hátrányos helyzetű csoport első helyén szerepel [5,98], míg a kontroll csoportnál ez a második. Mindkét csoportnál elmondható, hogy erőteljesen jelentkezik a tárgyak iránti érdeklődés és az emberközpontúság. Ezt követi a „módszeresség”, amely a kontroll csoport legjellemzőbb kategóriája [6,17]. A hátrányos helyzetűek körében ez a második helyen szerepel [5,17]. Tehát mindkét csoport szereti az egyértelmű szabályokat, a világos feladatokat. Az utolsó három kategória azonos sorrendben követik egymást mindkét csoportnál. A „Tárgyiasság” az „Újítás”, majd az „irányítás”. Tehát a megkérdezett diákok nagy érdeklődést mutatnak a tárgyak iránt és szívesen dolgoznak tárgyakkal, eszközökkel, szeretnek javítani és készíteni dolgokat. Kevésbé jellemző a tudományok iránti érdeklődés, valamint a váratlan helyzetek a kihívásokkal való szembenézés. Valószínűleg nem képesek könnyen alkalmazkodni, továbbá nem szívesen vállalnak vezetői vagy irányítói szerepeket, felelősséggel, ellenőrzéssel kapcsolatos feladatokat¹⁷.

3. táblázat: Munkaérdeklődés eredménye

Kategória/ átlag	Szociális	Módszeres	Tárgyiasság	Újítás	Irányítás
Hátrányos helyzetűek	5,98	5,74	5,14	4,81	4,79
Kontroll csoport	6,08	6,17	5,97	5,78	5,03
Különbség	-0,11	-0,43	-0,83	-0,97	-0,24

Tehát ha megfigyeljük a különbségeket, akkor jól láthatjuk, hogy a hátrányos helyzetű csoport előtérbe helyezi a szociális érdeklődését, mint a kontroll csoport, hiszen ők inkább módszeresek. A legnagyobb eltérés a „tárgyiasság” és „újítás” kategóriáknál van. A vizsgálatban

¹⁷ Szilágyi K. [2008]. Módszertani gyűjtemény. Munkavállalási, munka-, pályatanácsadók számára az egyéni tanácsadó munkához. Budapest: Kollégium Tanácsadó, Szolgáltató Kft.

a kontroll csoport nagyobb érdeklődést mutat a tárgyak iránt, valamint könnyebben oldanak meg problémahelyzeteket és használnak különböző módszereket, mint a hátrányos helyzetűek.

A Super-féle munkaérték kérdőívénél, „az olyan munkát szeretnék, ahol az ember...” mondatot kellett befejezniük a diákoknak. 20 állítás közül választhattak. Ennek megfelelően az alábbi négy kategóriába sorolhatók a válaszok: anyagiasság, altruizmus, kreativitás és irányítás.

Az eredmények itt is a kontroll csoport erőteljesebb preferenciáit mutatják, hiszen mind a négy területen magasabb átlagot értek el. Mindkét mintánál egyformán követik egymást a kategóriák. Ez alapján láthatjuk [4. táblázat], hogy az „anyagiak” kerültek előtérbe, vagyis mindkét csoport számára fontos, az hogy a kijelölt pálya majd jó fizetést nyújtson. Mindez megmutatkozott a pálya kiválasztásánál is, mint befolyásoló tényező.

Ezt követi az „altruizmus”, vagyis az önzetlenség, ami olyan munkában jelenik meg, amely során az egyéneknek lehetőségük van mások segítségére, az életük boldogulásának könnyítésére. Ezt alátámasztja a nyílt kérdésre adott válaszuk is [ápolónő, orvos, pszichológus, óvónő]. Az eredményeket figyelembe véve ez a második legjellemzőbb mindkét csoport esetében. A harmadik kategória a „kreativitás”, amely által az egyén képes új dolgok megalkotására. Mindez a művészi és tudományos érdeklődéssel is összekapcsolható. Az eredményeket figyelembe véve ez kevésbé jellemző a diákokra. Végül az „irányítás”, amely olyan munkával lehet kapcsolatos, ami lehetővé teszi egy tevékenység megtervezését, irányítását¹⁸. Az adatsorokat figyelve a hátrányos helyzetűek életében az irányítás, kisebb mértékben jelenik meg, mint a nem hátrányos helyzetű diákok esetében, és ez hatással van a szerepek vállalására is. Vagyis nem szívesen vállalnak olyan feladatokat, ahol vezetői, irányítói szerepeket kell végezniük.

---

¹⁸ Szilágyi K. [2008]. Módszertani gyűjtemény. Munkavállalási, munka-, pályatanácsadók számára az egyéni tanácsadó munkához. Budapest: Kollégium Tanácsadó, Szolgáltató Kft.

4. táblázat: Super munkaérték csoportjai

Kategória/ Átlag	Anyagjak	Altruizmus	Kreativitás	Irányítás
Hátrányos helyzetűek	1,59	1,03	0,74	0,4
Kontroll csoport	1,72	1,06	0,94	0,67
Különbség	-0,13	-0,03	-0,21	-0,27

4. ÖSSZEĞZÉS

A dolgozatban bemutatott vizsgálatom fő célja a hátrányos helyzetű gyermekek jövőképeinek, pályaválasztási és továbbtanulási szándékainak feltárása volt.

A kérdőívet összesen 116 diák töltötte ki, amelyből 80 a hátrányos helyzetű, 36 a nem hátrányos helyzetű [kontroll csoport] tanuló. A vizsgálatom középpontjában az általános iskola hetedik, nyolcadik évfolyamos tanulói álltak, ez alapján 61 hetedik osztályos, valamint 55 nyolcadik osztályos diák töltött ki kérdőívet.

A diákoknak készített kérdőív kérdései általános jellemzőikre [kor, nem, évfolyam, tanulmányi átlag, lakhely], érdeklődései körükre, továbbtanulási elképzeléseikre, a terveket befolyásoló tényezőkre, illetve a munkaérdeklődésre, a munkaértékekre vonatkoztak.

A továbbtanulási elképzeléssel, valamint a terveket befolyásoló tényezőkkel kapcsolatos kérdéskör rámutatott arra, hogy a diákok jövőelképzelései [19. kérdés] nagymértékben megegyeznek a szülők tanácsaival [27. kérdés]. Mindkét kérdéssor esetében az érettségi utáni szakmaválasztás került előtérbe. Elmondható, hogy a diákok a jövőelképzelések során erősen figyelembe veszik a szülői tanácsokat is. A vizsgálati eredmények azt mutatják, hogy a hátrányos helyzetűek 65%-a érettségit vagy annál magasabb [főiskolai, egyetemi diploma, doktori fokozat] végzettséget szeretne elérni, vagyis a magasabb végzettség elérésére törekcsenek. A hátrányos helyzetűek 31,26%-a szeretne érettségi után szakmát is szerezni.

A tanulók továbbtanulásával kapcsolatos hipotézisem [a hátrányos helyzetű tanulók továbbtanulása elsősorban a szakiskolai végzettség megszerzésére irányul] nem nyert visszaigazolást. A diákok továbbtanulási elképzelésében nem csak a szakiskolai végzettség elérése a cél, hanem magasabb végzettség megszerzésére is törek-

szenek. Erre az ambícióra, motivációra esetleg erősebben is építeni lehet az iskolai oktatásban.

A vizsgálat során az információszerzési lehetőségek közül a két csoportnál kiemelkedő a barátoktól [hátrányos helyzetűek 72,5%, kontroll csoport 86,11%], szülőktől [hátrányos helyzetűek 70%, kontroll csoport 66,67%] szerzett információk aránya. Ezt követően a kontroll csoport tagjai nagyobb arányban informálódnak internetről, újságból, televízióból [36,11%], mint a hátrányos helyzetű tanulók [21,25%].

A felállított hipotézisemet [a hátrányos helyzetű tanulóknak a pályaválasztással kapcsolatban kevesebb információszerzési lehetőségük van, mint a nem hátrányos helyzetű társaiknak] a fenti adatok is bizonyítják, hiszen az internetről szerzett ismeretek nagymértékben megnövelik a pályaválasztási döntésekhez szükséges információ mennyiségét. A hátrányos helyzetű tanulók informálására tehát határozottabban oda kell figyelni az iskolákban.

A munkaértékekre vonatkozó kérdéssor [25. kérdés] eredményei alapján a diákok fontosnak tartják az anyagi jólét biztosítását és megerősítését. Az eredmények szerint a hátrányos helyzetűek 91,25%-a, a nem hátrányos helyzetűek [kontroll csoport] 97,22%-a tartja fontosnak az anyagi jólét meglétét. Ezt megerősíti a kérdőív 26. kérdéssora, miszerint a diákok pályaválasztását „nagymértékben befolyásolja” a magas fizetés megléte. Az eredmények szerint a nem hátrányos helyzetű diákoknál még erőteljesebben jelenik meg az anyagi biztonság, mint a hátrányos helyzetűek körében, bár ez utóbbi csoport esetében is elmondható, hogy az anyagi jólét biztosítása alapvető szempont. Úgy tűnik, hogy napjaink 13–14 éves fiataljai – függetlenül az esetleges hátrányos helyzettől – erősen anyagián mérlegelik a lehetőségeket. A harmadik hipotézisem megfogalmazásakor az anyagi biztonság erőteljesebb megjelenését feltételeztem a hátrányos helyzetű csoportnál [A hátrányos helyzetű tanulók jövőképében és munkaértékeiben jelentősebb szerepet kap az anyagi biztonság]. Az eredmények, azonban a nem hátrányos helyzetű csoportnál mutatják erőteljesebbnek, így a hipotézisem nem igazolódott be.

A munkaérdeklődés [28. kérdés] kérdéssor eredményei azt mutatják, hogy a hátrányos helyzetű csoport elsődlegesen szociálisak, majd módszeresek. A nem hátrányos helyzetűek körében ez fordítva jelenik meg, vagyis módszeresek és szociálisak. Tehát a hátrányos

helyzetűek körében erőteljesebben jelentkezik a társas kapcsolatok igénye, mint a nem hátrányos helyzetű [kontroll] csoportnál. A negyedik hipotézisemet [A hátrányos helyzetű tanulók körében a társas érdeklődés erősebben fog megjelenni a munkaérdeklődés tekintetében, mint a nem hátrányos helyzetű társaiknál.] megerősítik ezek az eredmények, mivel egyértelművé vált, hogy a hátrányos helyzetű diákok előtérbe helyezik a szociális kategóriát a módszeres, tárgyias, újító és irányító kategóriáknál. Ez alapján kijelenthető, hogy az erősebb társas igényeket az osztályfőnököknek határozottabban figyelembe kell majd venniük a továbbtanulással kapcsolatos tanácsadás, segítségnyújtás során.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALMAK

- Andorka R. [2006]. Bevezetés a szociológiába. Budapest: Osiris kiadó
- Döbrössy J. [2003]. A hátrányos helyzet kezelését hatékonyan szolgáló pedagógiai lehetőségek – ének – zene. [pp. 75-91]. In: Ronkoviczné Faragó Eszter [szerk.]. Hátrányok és stratégiák. Budapest: Trezor kiadó
- Fejes József B. [2013]. Miért van szükség deszegregációra? [pp. 15-35]. In: Fejes József Balázs & Szűcs Norbert [szerk.]. A szegedi és hódmezővásárhelyi deszegregációt támogató Hallgatói Mentorprogram. Öt év tapasztalatai. Szeged: Belvedere Meridionale
- Hidas Zs. & Kezán A. & Némethné Csehi T. [2012]: Központi Statisztikai Hivatal. Magyarország társadalmi atlasza. Budapest: Xerox Magyarország Kft.
- Huszár I. [2013]: Encsi kistérség. A kistérségben élő gyermekek, fiatalok és családjaik helyzetének, igényeinek és szükségleteinek felmérése. Budapest: MTA TK
- Jakab P. [2005]. Tanulási motivációk a hátrányos helyzetű gyerekek körében. *Educatio*, [14] 4., 885-891.
- Koós B. & Virág T. [2012]: Szikszói kistérség. Borsod-Abaúj-Zemplén megye Észak-Magyarországi Régió. Kistérségi helyzetelemzés. Budapest: MTA-WSA

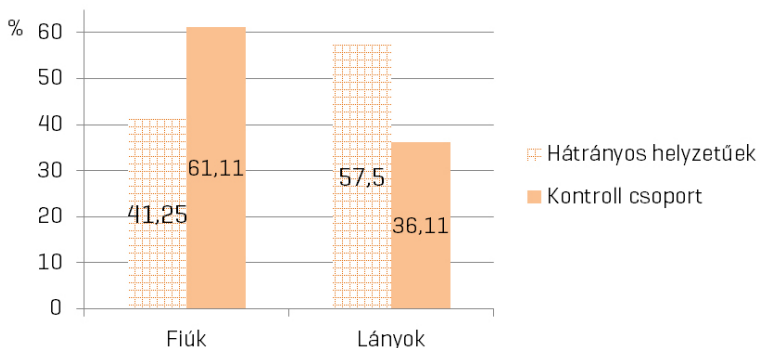
- Laczik A. [2002]. Gyerek, család, iskola. *Educatio*, [11] 3., 527-532.
- M. Tamás M. [szerk.]. [2006]. *Integráció és inklúzió*. Budapest: Trefort kiadó
- N. Kollár K. & Szabó É. [szerk.]. [2004]. *Pszichológia pedagógusoknak*. Budapest: Osiris kiadó
- Nováky E. [2003]. A jövőkutatás módszertana stabilitás és instabilitás mellett. *Jövőelméletek* 10. Budapest: BKÁE Jövőkutatási központ
- Réger Z. [1990]. *Utak a nyelvhez. Nyelvi szocializáció – nyelvi hátrány*. Budapest: Akadémia kiadó
- Szilágyi K. [2008]. *Módszertani gyűjtemény. Munkavállalási, munka-, pályatanácsadók számára az egyéni tanácsadó munkához*. Budapest: Kollégium Tanácsadó, Szolgáltató Kft.
- Tóth A. [2000]. A jövőkutatás oktatásáról. [pp. 215-227]. In: Besenyei Lajos, Nováky Erzsébet, Tóth Attiláné & Tóth László: *A magyar jövőkutatás múltja, jelene és jövője*. Miskolc: Magyar Tudományos Akadémia Jövőkutatási Bizottsága
- Várnagy E. & Várnagy P. [2000]. *A hátrányos helyzet pedagógiája*. Budapest: Corvinus kiadó
- Vass Z. & Molnár P. [2013]. Társadalmi megújulás: a jövő generációk reménye és a megvalósulás: testkultúra és sport Magyarországon. *Új pedagógia szemle* [58] 6-7., 23-36.
- Veigl H. [2006]. Jövőkutatási alapfogalmak új megközelítésben. [pp. 17-35]. In: Kristóf Tamás [szerk.]. *A jövőkutatási fogalmaktól a „stratégián túl”-ig*. Budapest: Corvinus Egyetem Jövőkutatás Tanszék

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet:

A kérdőíves vizsgálathoz kapcsolódó további ábrák, táblázatok

1. ábra: A válaszadók nem szerinti megoszlása százalékban

1. táblázat: A szülők iskolai végzettsége

Iskolai végzettség	Édesanyák		Édesapák	
	Hátrányos helyzetű csoport	Kontroll csoport	Hátrányos helyzetű csoport	Kontroll csoport
Általános iskola	51,3%	0%	37,5%	5,56%
Szaktudás végzettség	17,5%	22,2%	33,75%	47,5%
Érettségi	8,75%	38,9%	3,75%	14,4%
Főiskola/Egyetem	3,75%	16,7%	2,5%	8,3%
Nem tudom	17,5%	16,7%	22,5%	19,4%

2. táblázat: A szülők tanácsai a gyermekek továbbtanulásáról

Sorszám	Hátrányos helyzetű csoport	Kontroll csoport
1	Azt szeretnék, hogy szakmát tanuljon és érettségije is legyen [66,25%]	Azt szeretnék, hogy szakmát tanuljon és érettségije is legyen [61,11%].
2	Azt szeretnék, hogy szakmát tanuljon [55%]	Olyan szakmát szerezzen, amivel jól tud majd keresni [58,33%].
3	Olyan szakmát szerezzen, amivel jól tud majd keresni [47,5%]	Rá bízzák a választást [41,67%].
4	Olyan szakmát szerezzen, amivel a közelben el tud helyezkedni [47,5%]	Olyan szakmát szerezzen, amivel a közelben el tud helyezkedni [38,89%].
5	Rá bízzák a választást [25%].	Azt szeretnék, hogy szakmát tanuljon [36,11%].
6	Először szerezzen szakmát, majd később döntsön a diploma mellett [18,75%]	Vegyenek részt pályaválasztási rendezvényeken, hogy közösen könnyebben döntsenek [13,89%].
7	Azt szeretnék, hogy diplomás ember legyen [15%].	Azt szeretnék, hogy diplomás ember legyen [13,89%].
8	Vegyenek részt pályaválasztási rendezvényeken, hogy közösen könnyebben döntsenek [13,75%]	Először szerezzen szakmát, majd később döntsön a diploma mellett [11,11%].
9	Még nem beszélgettek a továbbtanulásról [11,25%]	Azt szeretnék, hogy a család vállalkozásában dolgozzon [11,11%].
10	Azt szeretnék, hogy a család vállalkozásában dolgozzon [7,5%].	Az édesapa azt szeretné, hogy azt a munkát csinálja, amit ő [5,56%].
11	Az édesapa azt szeretné, hogy azt a munkát csinálja, amit ő [7,5%].	Az édesanya azt szeretné, hogy azt a munkát csinálja, amit ő [5,56%].
12	Az édesanya azt szeretné, hogy azt a munkát csinálja, amit ő [6,25%]	Szerintük nem fontos a szakmaválasztás, majd ki fog alakulni [2,78%].
13	Szerintük nem fontos a szakmaválasztás, majd ki fog alakulni [3,75%].	Még nem beszélgettek a továbbtanulásról. [2,78%].

2. számú. melléklet: Felhasznált kérdőív

„Kérdőív”

Drótár Erika vagyok a Debreceni Egyetem Óvodapedagógus szakos hallgatója.

A következő kérdőívben célokkal, munkával kapcsolatos kérdéseket teszek fel.

Fontos, hogy a kérdőívre NE ÍRD RÁ A NEVED, így senki nem fogja tudni, hogy melyiket töltötted ki. A kérdőív kitöltése természetesen NEM KÖTELEZŐ, de amennyiben kitöltöd hozzájárulsz a dolgozatom sikerességéhez.

A dolgozatomat a Partiumi Tudományos Diákköri Konferenciára [PTDK] készítem, ahol számos diák mérheti össze tudását.

Köszönöm szépen a válaszaidat.

1. Hány éves vagy? .....
2. Nemed? [Válaszodat húzd alá!]
  - 2.1. Fiú
  - 2.2 Lány
3. Hol laksz? .....
4. Mennyi volt a tanulmányi átlagod félévkor?
5. Hányadik évfolyamra jársz? .....
6. Mennyire szereted a következő tantárgyakat?
[Válaszodat X-el jelöld!]

	Nagyon nem szeretem	Nem szeretem	Közömbösnekem	Szeretem	Nagyon szeretem	Idén nincs ilyen tárgyam
Magyar nyelv						
Irodalom						
Matematika						
Történelem						
Biológia						
Kémia						
Fizika						
Földrajz						
Ének-zene						
Rajz						
Testnevelés						
Etika						
Idegen nyelv						

7. Van saját szobád? [Válaszodat X-el jelöld!]

Van

Nincs

8. Van mobiltelefonod? [Válaszodat X-el jelöld!]

Van

Nincs

9. Hány darab van a családotokban a következőkből? [Válaszodat aláhúzással jelöld!]

Mobiltelefon	0	1	2	3 vagy több
Asztali számítógép	0	1	2	3 vagy több
Laptop, notebook	0	1	2	3 vagy több
Táblagép	0	1	2	3 vagy több
Személygépkocsi	0	1	2	3 vagy több

10. Van-e otthoni internetkapcsolatod? [Válaszodat X-el jelöld!]

Van

Nincs

11. Vannak saját könyveid? [Válaszodat X-el jelöld!]

Igen

Nem

11.1 Amennyiben a válaszod igen volt, körülbelül hány darab?
[Válaszodat X-el jelöld!]

0-25

25-50

50-100

100 fölött

12. Hány testvéred van? [Magadat ne számold bele!]

13. Kikkel élsz egy háztartásban?

[Több választ is megjelölhetsz, X-el!]

- Édesanya
- Édesapa
- Testvér [ek]
- Nagyszülő
- Nevelőszülő [anya]
- Nevelőszülő [apa]
- Más, éspedig .....

14. Mi édesanyád legmagasabb iskolai végzettsége? Ha nevelőanyáddal élsz együtt, akkor az ő iskolai végzettségét add meg! [Válaszodat X-el jelöld!]

- 8 általános vagy kevesebb
- Szakmunkásképző
- Érettségi
- Főiskola/Egyetem
- Nem tudom

15. Mi édesapád legmagasabb iskolai végzettsége? Ha nevelőapáddal élsz együtt, akkor az ő iskolai végzettségét add meg! [Válaszodat X-el jelöld!]

- 8 általános vagy kevesebb
- Szakmunkásképző
- Érettségi
- Főiskola/Egyetem
- Nem tudom

16. Részesülsz-e az iskolában az alábbi juttatásokban? [Válaszodat aláhúzással jelöld!]

Kedvezményes étkezés	Igen	Nem
Ingyenes étkezés	Igen	Nem
Ingyenes tankönyv	Igen	Nem

17. Más családokkal összehasonlítva mennyire él [anyagilag] jól a családotod? [Válaszodat X-el jelöld!]

- Nagyon nehezen boldogulunk, nagyon sok mindenről le kell mondanunk
- Nehezen tudunk megélni
- Átlagos színvonalon élünk
- Az átlagnál jobban élünk
- Nagyon jól élünk, majdnem mindent megengedhetünk magunknak

18. Milyen témák érdekelnek? [Több választ is megjelölhetsz, X-el!]

- 1. autókkal, motorokkal kapcsolatos cikkek, hírek
- 2. ételreceptek
- 3. sporthírek
- 4. egészséges életmóddal kapcsolatos hírek
- 5. szépségápolással kapcsolatos hírek
- 6. lakóhelyem építésével, szépítésével foglalkozó cikkek
- 7. hirdetések
- 8. sztárok, celebek életéről szóló hírek
- 9. zenehallgatás
- 10. filmek
- 11. természettudományos cikkek
- 12. gazdasági hírek
- 13. divat, öltözködés
- 14. művészetek
- 15. egyéb .....

19. Mi az a legmagasabb iskolai végzettség, amelyet el szeretnél érni? [Egyet válassz, amelyet X-el jelölj!]

☐	Elvégezni a nyolc általánost
☐	Szakmunkás-végzettséget szerezni
☐	Érettségizni
☐	Érettségi utáni szakképzettséget szerezni
☐	Diplomát szerezni felsőfokú alapképzésen [korábban főiskola]
☐	Diplomát szerezni felsőfokú mesterképzésen [korábban egyetem]
☐	Doktori fokozatot szerezni

20. Mi szeretnél lenni, ha nagy leszel?

.....

21. Mennyire szeretsz iskolába járni? [Karikázd be a számot!]

Egyáltalán nem				Nagyon szeretek	Nem tudom
1	2	3	4	5	9

22. Mi az, amit leginkább szeretsz az iskolában?

23. Mi az, amit nem szeretsz az iskolában?

24. Szóba került-e már az általános iskola 8. osztálya utáni pályaválasztás/továbbtanulás? [Válaszodat X-el jelöld!]

☐	Igen
☐	Nem

24.1. Ha igen, akkor az alábbi állításokból is válassz. [Több választ is megjelölhetsz, X-el!]

- osztályfőnöki órán beszélgettünk
- iskolai pályaválasztási rendezvényen beszélgettünk
- szüleimmel beszélünk róla

- idősebb barátaim adtak tanácsot
- TV-ben hallottam, újságban, interneten olvastam
- egyéb .....

25. Olyan munkát szeretnék, ahol az ember... [Több választ is megjelölhetsz, X-el!]

1. másokon segíteni.
2. sok pénzt keresni.
3. másokat irányíthatok.
4. új elképzeléseket alakíthatok ki.
5. valami újat alkothatok.
6. gondtalan életet biztosíthatok magamnak.
7. új gondolatokkal találkozhatok.
8. vezetői képességeimre szükség lehet.
9. személyes életstílusom érvényesülhet.
10. munkatársaim egyben barátaim is.
11. biztos lehetek afelől, hogy munkámért a többiek megbecsülnek.
12. jót tehetek mások érdekében.
13. más emberek javát szolgálhatom.
14. jól kijövök a munkatársaimmal.
15. mások munkáját is irányíthatom.
16. szellemileg izgalmas munkát végezhetek.
17. magas nyugdíjra számíthatok.
18. szépet hozhatok létre.
19. olykor játszhatok is.
20. új ötletekre van mindig szükség.

26. Hogyan befolyásolják az alábbi tényezők pályaválasztásodat? [Karikázd be a megfelelő számot!]

	Egyáltalán nem befolyásolja	Kevésbé befolyásolja	Befolyásolja	Nagyon befolyásolja
Szülői ráhatás	1	2	3	4
Barát, családtag példája	1	2	3	4
Karrierlehetőség a pályán	1	2	3	4
Pedagógusi befolyás	1	2	3	4
Biztos álláslehetőség	1	2	3	4
Társadalmi megbecsülés	1	2	3	4
Sok pénzt kereshetek	1	2	3	4

27. Szüleim, gondviselőim tanácsai a továbbtanulásról. [Több választ is megjelölhetsz, X-el!]

- azt szeretnék, hogy szakmát tanuljak
- azt szeretnék, hogy szakmát tanuljak és érettségim is legyen
- azt tanácsolják, hogy diplomás ember legyek
- rám bízzák a választást
- még nem beszélgettünk továbbtanulásról
- anyukám azt szeretné, ha az ő foglalkozását követném
- apukám szerint azt a munkát kellene csinálnom, amit ő
- szüleim azt szeretnék, hogy családom vállalkozásában dolgozzam
- vegyünk részt pályaválasztási rendezvényeken, hogy együtt, könnyebben döntsünk
- elsőként szerezzek szakmát, majd később döntsék a diploma megszerzéséről
- olyan szakmát szerezzek, amivel jól tudok majd keresni
- olyan szakmát szerezzek, amivel a közelben el tudok helyezkedni
- nem fontos a szakmaválasztás, majd kialakul
- egyéb: .....

28. A következő pontban kérdéseket fogsz találni, amelyre igennel vagy nemmel kell válaszolnod. [Válaszodat aláhúzással jelöld!]

Szeretnél olyan állást, ahol te irányíthatod, ellenőrizheted és tervezheted meg más dolgozók tevékenységét?	Igen	Nem
Részt veszel önkéntesen olyan szervezet munkájában, amely embereknek nyújt segítséget?	Igen	Nem
Szeretsz egy munkát addig végezni, amíg be nem fejezed?	Igen	Nem
Szereted, ha sok dologról kell gondolkodnod?	Igen	Nem
Szeretsz megépíteni, javítani, és szerelni dolgokat?	Igen	Nem
Szeretsz felelősséget vállalni dolgokért el is látva a feladatát?	Igen	Nem
Szeretsz segíteni barátainak problémáik megoldásában?	Igen	Nem
Szeretnél olyan állást, ahol mindig tudod, mit várnak el tőled?	Igen	Nem
Szereted az olyan könyveket, TV-műsorokat, melyek tudományos dolgokról szólnak, olyanokról, mint a csillagászat vagy a biológia?	Igen	Nem
Képes vagy kitalálni, megtervezni és megalkotni új dolgokat?	Igen	Nem
Szereted irányítani tevékenység közben az embereket?	Igen	Nem
Képes vagy olyan embereknek segíteni, akik idegesek, feldúltak?	Igen	Nem
Amikor valamin dolgozol, azt precízen, lépérről lépésre haladva végzed?	Igen	Nem
Szeretsz a dolgok mélyére ásni, hogy megoldj egy problémát?	Igen	Nem
Szabadidődben szívesen csinálsz olyan tevékenységeket, melyeket egyedül végzel?	Igen	Nem
Szeretnél olyan állást, ahol a döntéseidért vállalhatod a felelősséget?	Igen	Nem
Szeretnél olyan állást, ahol embereket kellene megkérdezned, hogy megtudd véleményüket eseményekről, dolgokról?	Igen	Nem
Szeretnél rögzített szabályok szerint dolgozni?	Igen	Nem
Szeretnéd, ha bonyolult dolgokra kellene rájönni azért, hogy megoldj egy problémát?	Igen	Nem
Szívesen sakkozol, vagy játszol olyan játékokat, ahol problémát kell megoldani?	Igen	Nem
Voltál vezetője csapatnak vagy osztálynak?	Igen	Nem
Szeretnél segíteni embereknek, amikor betegek vagy bajban vannak?	Igen	Nem
Szereted hosszú időn keresztül ugyanazt a dolgot csinálni?	Igen	Nem
Szeretnél olyan állást, amely nap, mint nap új, a korábbiól eltérő tevékenységek végzésével telik?	Igen	Nem
Szívesen dolgozol szerszámokkal, gépekkel, berendezésekkel?	Igen	Nem
Versengőnek tartod magad?	Igen	Nem

Szeretnél olyan állást, melynek célja a társadalom jobbá tétele?	Igen	Nem
Szeretnél előírt eljárások szerint dolgozni?	Igen	Nem
Szívesen veszel részt tudományos kutatásokban? [csapatmunkában, szorgalmi feladatok]	Igen	Nem
Szívesen dolgozol olyan anyagokkal, mint a fa, kő, agyag, szövet vagy fém?	Igen	Nem
Voltál valaha felelős munkáért vagy tevékenységért, mely teljesítése érdekében sok különböző dolgot kellett figyelemmel kísérned?	Igen	Nem
Szeretnél olyan állást, amely során közösségi szolgáltatásokat kell végezni [pl.: gondozás, képviselő, szociális problémák megoldása]?	Igen	Nem
Szeretnél olyan állást, ahol szoros ellenőrzés és felügyelet alatt kell dolgozni?	Igen	Nem
Bármikor képes vagy új és váratlan dolgokkal megbirkózni?	Igen	Nem
Szeretnél olyan állást, ahol egész nap gépeket, berendezéseket kell működtetni?	Igen	Nem
Voltál valaha felelős mások tevékenységének megszervezéséért és megtervezéséért?	Igen	Nem
Szeretnél olyan állást, ahol egész nap emberekkel kell foglalkozni?	Igen	Nem
Szeretsz egy munkát befejezni, mielőtt újba kezdesz?	Igen	Nem
Szeretnél olyan tevékenységben részt venni, amely lehetővé teszi, hogy új tényeket vagy elképzeléseket fedezhess fel?	Igen	Nem
Szívesen végzel kétkezi munkát, szerelsz, javítasz, vagy varrsz?	Igen	Nem
Szívesebben ellenőrzöl egy csoportot, mint hogy egyszerűen csak a tagja legyél?	Igen	Nem
Könnyen kijössz az emberekkel és működsz együtt velük?	Igen	Nem
Szeretnél olyan állást, ahol biztos lépések szerint kell dolgoznod?	Igen	Nem
Élvezed, ha új módszereket próbálhatsz ki azért, hogy elérj valamit, vagy megoldj egy feladatot?	Igen	Nem
Élvezed, ha könyvekből, vagy a TV-ből rájössz, hogyan készülnek, vagy hogyan működnek a dolgok?	Igen	Nem
Általában sikeresen tudod rávenni az embereket arra, hogy azt csinálják, amit szeretnének?	Igen	Nem
Szívesen gondoskodsz másokról?	Igen	Nem
Képes vagy pontosan követni az utasításokat?	Igen	Nem
Szereted az olyan tevékenységeket, melyek során mérhetsz, vagy tesztelhetsz dolgokat?	Igen	Nem
Szívesebben látsz el olyan munkát, amely során gépekkel, eszközökkel kell dolgoznod, mint olyat, ahol emberekkel kell bánnod?	Igen	Nem

Köszönöm, hogy kitöltötted. ☺

